



ทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

ในทศวรรษหน้า

**THE DIRECTION ON ROLE DEVELOPMENT OF THE
GRADUATES OF PALI IX IN THE NEXT DECADE**

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส (บุตรวิเศษ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๖๐



ทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค
ในทศวรรษหน้า

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส (บุตรวิเศษ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



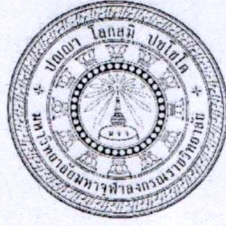
The Direction on Role Development of the Graduates of Pali IX in the Next Decade

Phramaha Kwanchai Puṭṭaviseso (Budwises)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)



บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
เรื่อง “ทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน)

กรรมการ

(พระมหาทวี มหาปญโญ, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร. แม่ชีกฤษณา รักษาโถม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาทวี มหาปญโญ, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร. แม่ชีกฤษณา รักษาโถม

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิโส)

- ชื่อวิทยานิพนธ์ : ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคใน
ทศวรรษหน้า
- ผู้วิจัย : พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส (บุตรวิเศษ)
- ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
- : พระมหาทวี มหาปณฺญ (ละลง) ผศ.ดร., ป.ธ.๙, พธ.บ. (ปรัชญา), ศน.ม.
(พุทธศาสนศึกษา), M.Phil. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist
Studies)
 - : ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม บ.ศ.๙, ป.อบ. (ประกาศนียบัตรอธิการ
บัณฑิต), บ.ศ.๙ (บาลีศึกษา ๙ ประโยค), ศศ.บ. (ภาษาอังกฤษ), ศษ.บ.
(ภาษาไทย), พธ.บ. (การบริหารการศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการพระปริยัติธรรม
แผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ๒) เพื่อศึกษาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่พึง
ประสงค์ ๓) เพื่อศึกษาทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า
โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร
(Documentary Research) เก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ (Interview) ผู้ให้ข้อมูล ๑๒ รูป/คน

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า :

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยได้รับต้นกำเนิดมาจากศรีลังกาใน
สมัยพระเจ้าปรักกมพาหุ เข้าสู่ประเทศไทยในสมัยสุโขทัยในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง จากนั้นจึงเริ่ม
จัดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมขึ้น แต่ขาดช่วงไปในสมัยอยุธยาตอนต้นเนื่องจาก
พระมหากษัตริย์ไม่ให้ความสนใจและสนับสนุนเท่าที่ควร จากนั้นจึงเริ่มมีการพัฒนาอีกครั้งในสมัยพระ
นารายณ์มหาราช และได้รับการพัฒนาเรื่อยมาจนถึงสมัยธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งการแยก
ปีการศึกษาออกเป็น ๙ ชั้นเริ่มมีตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ ในสมัยรัตนโกสินทร์ และพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน
จนกลายเป็นหลักสูตรที่ใช้ในปัจจุบันนี้

บทบาทที่พึงประสงค์หรือบทบาทที่ผู้สำเร็จการศึกษาควรดำเนินการนั้นมี ๒ ส่วน ส่วนที่
๑ คือบทบาทของคณะสงฆ์ มี ๖ ด้าน บางบทบาทเช่น บทบาทด้านศาสนศึกษา มีจำนวนผู้สำเร็จ
การศึกษาทำงานอยู่มาก ในขณะที่บางบทบาทมีน้อย แต่ไม่ว่าจะน้อยหรือมาก บทบาททั้ง ๖ ด้านก็
ยังต้องการผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเพิ่มขึ้นอยู่ดี ส่วนที่ ๒ คือบทบาทในสังคม

ภายนอกที่ต้องการวิชาความรู้ทางพระพุทธศาสนาจากผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเข้าช่วยเหลือและสนับสนุน ที่เด่นชัดมากที่สุด ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านการปกครอง และด้านวัฒนธรรมและประเพณี

ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าสังคมจะต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางต่าง ๆ ดังนั้น คุณวุฒิเปรียญธรรม ๙ ประโยคยังไม่เพียงพอสำหรับการเปลี่ยนแปลง จะต้องพัฒนาใน ๔ ส่วนหลัก ๆ ได้แก่ ๑) เสริมความรู้เก่าในทางพระพุทธศาสนาให้มีความเข้าใจเชิงลึกมากยิ่งขึ้น ๒) เสริมความรู้ใหม่ให้เท่าทันกับสังคม ๓) บูรณาการเสริมสร้างความรู้เชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้เก่าและความรู้ใหม่ ๔) ประยุกต์ใช้และสร้างทักษะการใช้เทคโนโลยีให้มีประสิทธิภาพ.

Thesis Title : The Direction of Development of the Graduates of Pali IX in the Next decade
Researcher : Phramaha Kwanchai Puttaviseso (Budwised)
Degree : Master of Arts (Buddhist Educational Administration)
Thesis Supervisory Committee
: Assist. Prof. Dr. Phramaha Twee Mahāpaṇṇo (Lalong) Pali ix, B.A. (Philosophy), M.A. (Buddhist Studies), M. Phil. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies) Delhi University
: Asst. Prof. Dr. Maechee Kritsana Raksachom, B.A. (Abhidhamma study), Pali IX, B.A. (English), B.A. (Thai Language), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)
Date of Graduation : May 31, 2018

Abstract

This qualitative research has three objectives: 1) to study the development of Thai Sangha's Pali Studies, 2) to study the desirable roles of the graduates of 9th grade of Pali Studies and 3) to study the direction of development of the graduates of Pali IX in the next decade. This is a research with documentary method by interviewing with 12 key informances.

The results of the research showed that:

The Pali Studies of Thai sangha originated from Srilanka at the time of the King Parakkamabahu. It was taken to Thailand in Sukhothai period during The reign of The King Ramkhamhaeng and was gradually developed to be Thai sangha's Pali Studies. In the early Ayutthaya period, it did not appear since it was not under the royal patronage. Then It appeared again at the time of King Narai the great and continuously developed in the Thonburi and Rattanakosin period. The studies was divided into 9 grades at the time of the King Rama II in that Rattanakosin period and later became contemporary curriculum as in the present time.

The desirable roles were divided into two parts. Firstly, there were six roles in Sangha, some of which were suitable for the monks who finished Pali Studies of IX grade. For example, the role in religious studies. All of the mentioned roles require more graduates still Meanwhile . Secondly, there were the other roles that need to be supported by the monks who finished 9th grade of Pali Studies in secular society. There are three outstanding roles which are education, governance and culture and tradition.

In the next decade, the society will have to be changed into many ways; therefore, the qualification of graduated monks as Pali Studies Grade IX is not sufficient for the social changing, so the four ways to improve these main parts are 1) To bring all the religious knowledge to be more deeply understanding 2) To create new knowledge in accordance with the society nowadays 3) To gather all old and new knowledge for its integration 4) To apply for and create new technological skills effectively.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จดังที่ปรากฏ จากการได้รับความเอื้อเฟื้อ ความเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากบุคคลผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอเอ่ยนามแสดงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาทวี มหาปณฺโญ,ผศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต และ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ท่านได้เสียสละเวลาให้คำแนะนำปรึกษา แก้ไขปรับปรุงให้วิทยานิพนธ์สมบูรณ์ และขอขอบคุณ ผศ.ดร. แม่ชีกฤษณา รักษาโณม กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และอาจารย์ที่ปรึกษา ที่ให้ความอนุเคราะห์ในด้านวิชาการและการจัดทำวิทยานิพนธ์ด้วยความเอื้อเฟื้ออย่างสูง รวมทั้งให้กำลังใจมาโดยตลอดจนวิทยานิพนธ์สำเร็จ

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาสมบุญ วุฑฺฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์และอนุมัติให้วิทยานิพนธ์สำเร็จลง ขอขอบพระคุณคณาจารย์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้กรุณาประสิทธิประสาทวิชาความรู้ รวมทั้งขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน ผศ.ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์ ผศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิต และดร.อรชร ไกรจักร เป็นอย่างสูงที่กรุณาชี้แนะแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้และกรุณาตรวจเครื่องมือสัมภาษณ์ให้

ขอขอบคุณคณะเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินการต่างๆ และกัลยาณมิตร ปริญาโท สาขาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๒๙ ทุกท่าน ที่ช่วยเป็นกำลังใจให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วง ตลอดถึงผู้เป็นเจ้าของผลงานทางวิชาการ อันทรงคุณค่าและบุคคลผู้เป็นกรณีบุคคลตัวอย่าง รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์ทั้ง ๑๒ ท่านที่กรุณาให้ข้อมูลสัมภาษณ์ให้ผู้วิจัยนำมาใช้อ้างอิงประกอบในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณครอบครัวและสหธรรมิกทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ทุก ๆ ท่าน ที่สนับสนุนให้โอกาส ให้ความช่วยเหลือและคอยเป็นกำลังใจมาตลอด คุณงามความดีในการศึกษาค้นคว้า และการจัดทำวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอน้อมนำมาบูชาสักการะแด่พระรัตนตรัย และบูชาคุณบุพการี บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ ตลอดทั้งครูอาจารย์ และท่านผู้เป็นเจ้าของตำราที่ได้กรุณาประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ยังผลให้ผู้วิจัยได้ประสบความสำเร็จในการศึกษาด้วยดี

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส

๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญแผนภาพ	ช
สารบัญตาราง	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย	๑๔
๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๕
บทที่ ๒ พัฒนาการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย	๑๖
๒.๑ ความหมายและความเป็นมาของภาษาบาลี	๑๖
๒.๑.๑ ความหมายของคำว่า “บาลี”	๑๖
๒.๑.๒ กำเนิดของภาษาบาลี	๑๘
๒.๑.๓ พัฒนาการของภาษาบาลี	๒๐
๒.๒ พัฒนาการของการศึกษาภาษาบาลี	๒๓
๒.๓ พัฒนาการของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในประเทศไทย	๒๔
๒.๓.๑ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสัมยุโขทัย	๒๕
๒.๓.๒ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสัมยุอยุธยา	๒๙
๒.๓.๓ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสัมยุธนบุรี	๓๒
๒.๓.๔ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสัมยุรัตนโกสินทร์	๓๕

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๒.๓.๕ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมัยปัจจุบัน	๖๗
๒.๔ สรุป	๗๖
บทที่ ๓ บทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่พึงประสงค์	๗๗
๓.๑ ความหมายของบทบาท	๗๗
๓.๒ ประเภทของบทบาท	๗๘
๓.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท	๘๐
๓.๔ บทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่พึงประสงค์	๘๓
๓.๔.๑ บทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมสงฆ์	๘๔
๓.๔.๒ บทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก	๑๐๙
๓.๕ สรุป	๑๒๗
บทที่ ๔ ทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค	
 ในทศวรรษหน้า	๑๒๗
๔.๑ แนวทางการพัฒนาบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมสงฆ์	๑๒๘
๔.๑.๑ บทบาทด้านการปกครอง	๑๒๘
๔.๑.๒ บทบาทด้านศาสนศึกษา	๑๓๓
๔.๑.๓ บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์	๑๔๑
๔.๑.๔ บทบาทด้านการเผยแผ่	๑๔๗
๔.๑.๕ บทบาทด้านสาธารณูปการ	๑๕๘
๔.๑.๖ บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์	๑๖๑
๔.๒ แนวทางการพัฒนาบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก	๑๖๙
๔.๒.๑ บทบาทด้านการศึกษา	๑๗๒
๔.๒.๒ บทบาทด้านการเมืองการปกครองและการเป็นผู้นำในองค์กร	๑๗๙
๔.๒.๓ บทบาทด้านวัฒนธรรมและประเพณี	๑๘๔
๔.๓ ทิศทางการพัฒนาบทบาทในทศวรรษหน้าจากผู้ทรงคุณวุฒิ	๑๙๒
๔.๔ สรุป	๒๐๐

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๒๐๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๒๐๒
๕.๑.๑ ผลการศึกษาวิจัยพัฒนาการพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของคณะสงฆ์ไทย	๒๐๒
๕.๑.๒ ผลการศึกษาวิจัยบทบาทที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษา เปรียญธรรม ๙ ประโยค	๒๐๓
๕.๑.๓ ผลการศึกษาวิจัยทิศทางการพัฒนารูปแบบบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษา เปรียญธรรม ๙ ประโยค ในทศวรรษหน้า	๒๐๔
๕.๒ ข้อเสนอแนะการวิจัย	๒๐๕
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย	๒๐๕
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป	๒๐๖
บรรณานุกรม	๒๐๗
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์และคำสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อการวิจัย	๒๑๙
ภาคผนวก ข รายนามผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๘๙
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ	๒๙๒
ภาคผนวก ง รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย	๓๐๕
ภาคผนวก จ หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย	๓๐๗
ภาคผนวก ฉ ภาพประกอบการสัมภาษณ์	๓๑๒
ประวัติผู้วิจัย	๓๑๖

สารบัญแผนภาพ

เรื่อง	หน้า
แผนภาพที่ ๔.๑ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการปกครอง	๑๓๓
แผนภาพที่ ๔.๒ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านศาสนศึกษา	๑๔๑
แผนภาพที่ ๔.๓ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์	๑๔๗
แผนภาพที่ ๔.๔ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการเผยแพร่	๑๕๗
แผนภาพที่ ๔.๕ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านสาธารณูปการ	๑๖๑
แผนภาพที่ ๔.๖ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์	๑๖๖
แผนภาพที่ ๔.๗ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการศึกษา	๑๗๘
แผนภาพที่ ๔.๘ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการเมืองการปกครอง และการเป็นผู้นำองค์กร	๑๘๔
แผนภาพที่ ๔.๙ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านวัฒนธรรมประเพณี	๑๙๐
แผนภาพที่ ๔.๑๐ สรุปทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ในทศวรรษหน้าจากผู้ทรงคุณวุฒิ	๑๙๙
แผนภาพที่ ๔.๑๑ สรุปทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษา เปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า	๒๐๑

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ ๔.๑ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมสงฆ์	๑๖๙
ตารางที่ ๔.๒ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก	๑๙๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ โดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ส. (ไทย) ๙/๑๖๖/๕๓-๕๔ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อ ๑๖๖ หน้า ๕๓ ถึง ๕๔ ผู้วิจัยได้เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำอธิบายคำย่อในภาษาบาลี

ก.คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ส. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรคคปาติ	(ภาษาบาลี)

ข.คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

พระอภิธรรมปิฎกอรรถกถา

อภิ.วิ.อ (บาลี)	= อภิธมมปิฎก	สมโมหวิโนทนี	วิภังคอนุฎกถา	(ภาษาบาลี)
-----------------	--------------	--------------	---------------	------------

ค.คำย่อชื่อคัมภีร์ฎีกา

พระสุตตันตปิฎก

อง.จตก.ฎีกา (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	องคุดตริณิกาย	จตูกกนิบาตฎีกา	(ภาษาไทย)
--------------------	---------------	---------------	----------------	-----------

คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก.คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ป. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันการศึกษาของคณะสงฆ์ที่กำลังดำเนินการอยู่นั้น นับเป็นการศึกษาที่เก่าแก่ และทรงคุณค่าที่สุดของประเทศไทย เป็นการศึกษาที่ผลิตบุคลากรผู้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา ออกมาสู่สังคมอย่างต่อเนื่องในทุก ๆ ปี และผู้ที่สำเร็จการศึกษาแล้วต่างก็เป็นที่ยินยชมชอบและยกย่องของพุทธศาสนิกชนในทุกยุคทุกสมัย และเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วต่างก็แยกไปทำหน้าที่ตามบทบาทของสมณะคือการประกาศพระธรรมคำสอนตามสถานที่ต่าง ๆ ตามพุทธปณิธานที่ทรงตั้งไว้ว่า จรณ ภิกขเว จาริกัม พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानัม มา เอเกน เทว อคมิตถ เทเสถ ภิกขเว ธมฺมํ อาทิกถยานัม มชฺเชกถยานัม ปรีโยสานกถยานัม สาดถํ สพฺพณฺชนํ เกวลปรีปฺณณฺม ปรีสุทฺธํ พุทฺทมจฺริยํ ปกาเสถ^๑ แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าไปทางเดียวกัน ๒ รูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด^๒ การศึกษาหรือพระปริยัตินี้ เป็นเบื้องต้นเป็นบันไดขั้นแรกเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และปฏิเวธตามลำดับ ด้วยเหตุนี้เองคณะสงฆ์ไทยจึงได้จัดให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้นและพัฒนามาเป็นหลักสูตรการศึกษามาโดยลำดับ พร้อมทั้งได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากสถาบันการปกครองของไทยมีพระมหากษัตริย์ไทย เป็นต้น พระมหากษัตริย์ในทุกยุคทุกสมัยต่างก็เอาพระทัยใส่ต่อการศึกษาของคณะสงฆ์มาโดยตลอด

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ – ๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงเป็นประมุขสงฆ์ พระองค์เป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ได้ปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น และทรงขยายหลักสูตรพระปริยัติธรรมออกเป็น “แผนกธรรม” และ “แผนกบาลี”^๓ ใน

^๑ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๕๑/๕๒.

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘๖/๔๖-๔๗.

^๓ วัดปากน้ำ และสมาคมศิษย์หลวงพ่อดปากน้ำ, การศึกษาพระบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๘.

แผนกบาลีมีการแบ่งหลักสูตรการศึกษาที่เรียกภายหลังว่า “เปรียญธรรม” ออกเป็น ๙ ชั้น ตั้งแต่ ๑ – ๙ ภายหลังเหลือ ๘ ชั้น โดยรวมชั้นที่ ๑ และ ๒ เข้าด้วยกัน รวมเรียกว่า ประโยค ๑ – ๒ ถึง ประโยค ๙ มีการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม ดังที่ปรากฏในประกาศมหาเถรสมาคม หมวด ๑ บททั่วไป ข้อ ๔ ว่า “การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตามหลักสูตรที่คณะสงฆ์กำหนด”^๔ นับตั้งแต่มีการแบ่งหลักสูตรออกเป็น ๙ ชั้น มีบุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคจำนวน ๑,๗๒๕ รูป^๕ บวกกับจำนวนล่าสุดในปี ๒๕๖๑ อีก ๕๑ รูป^๖ รวมเป็นจำนวน ๑,๗๗๖ รูป

ผู้ที่สำเร็จการศึกษาชั้นเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วนั้น ถือว่าเป็นบุคคลที่ได้รับความรู้ในชั้นสูงสุดของวงการการศึกษาคณะสงฆ์ ท่านเหล่านั้นจึงเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมเป็นอย่างมากทั้งสังคมสงฆ์และสังคมโดยรวม เนื่องจากความสำเร็จที่ได้รับมานั้นเกิดจากการที่ต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะอย่างสูงในการศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้ออกสอบผ่านตามเกณฑ์มาตรฐานสนามหลวง ท่านเหล่านั้นเมื่อจบการศึกษาแล้วต่างก็แยกย้ายกันไปปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่ได้รับมอบหมายและเหมาะสมกับสถานภาพรวมถึงความรู้ความสามารถของตนเอง บทบาทของท่านเหล่านี้เป็นที่น่าสนใจมากเพราะตั้งแต่อดีตที่การศึกษาจากตะวันตกยังไม่แพร่หลาย สังคมยังคงมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับสถาบันพระพุทธศาสนา ดังปรากฏว่า ในสังคมไทยแบบเดิมเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเฉพาะด้านการศึกษา ชุมชนหนึ่ง ๆ มีลักษณะการปฏิบัติภารกิจที่ครบจบสิ้นในตัววัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน^๗ บทบาทของผู้ที่จบการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคจึงโดดเด่นและเป็นที่ต้องการมากสำหรับสังคมทั้ง ๒ ส่วน แต่ปัจจุบันเมื่อการศึกษาภายนอกแบบตะวันตกเข้ามา บวกกับสภาพทางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีบทบาทน้อยลงไปด้วยเพราะไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้เท่าที่ควร จึงเป็นที่น่าศึกษาว่า ในอนาคตในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคควรมีบทบาทอย่างไรในสังคมทั้ง ๒ ส่วน คือสังคมสงฆ์และสังคมภายนอก และจะมีทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาอย่างไรเพื่อให้ผู้ที่จบการศึกษาแล้วมีคุณค่าที่เป็นที่ยอมรับได้ดังเช่นอดีต

^๔ กองบาลีสนามหลวง, *อบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประจำปี ๒๕๕๙*, (กรุงเทพฯ: กองบาลีสนามหลวง วัดปากน้ำ, ๒๕๕๙), หน้า ๖๐.

^๕ ธนาคารกรุงเทพ, *ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๖๐*, (กรุงเทพมหานคร: ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๑๑๔.

^๖ สนามหลวงแผนกบาลี, *เรื่อง สอบบาลี ครั้งที่ ๒ ของสนามหลวงแผนกบาลี พ.ศ.๒๕๖๑*, (กรุงเทพมหานคร: สนามหลวงแผนกบาลี, ๒๕๖๑), หน้า ๒๔๑.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *สถาบันสงฆ์ กับ สังคมปัจจุบัน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๘), หน้า ๓.

และสามารถช่วยเหลือตนเองและสังคมได้อย่างเต็มที่ ตามปณิธานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงวางแบบแผนไว้ตั้งแต่คราวประกาศพระพุทธศาสนาใหม่ ๆ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่เหล่าสัตว์ และเพื่อดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้สืบทอดต่อไปได้ในการภายภาคเบื้องหน้า

ด้วยเหตุผลที่แสดงมา ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยต้องการทราบว่าในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยนั้น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีพัฒนาการความเป็นมาอย่างไรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้ที่จบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีชั้นเปรียญธรรม ๙ ประโยคควรจะมีบทบาทหน้าที่อย่างไรบ้าง และในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าจะมีทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในรูปแบบใดเพื่อให้สอดคล้องกับบทบาทที่ควรจะเป็น อีกทั้งบทสรุปจากการวิจัยนี้ผู้วิจัยสามารถเสนอแนะแนวทางที่ช่วยสนับสนุนและสร้างแรงบันดาลใจให้กับคนรุ่นหลังที่กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้อย่างไรบ้าง เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม รวมถึงมวลมนุษยชาติด้วย และเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในอนาคตภายภาคหน้า

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาพัฒนาการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่พึงประสงค์
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยต้องการทราบปัญหาดังนี้

- ๑.๓.๑ พระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยมีพัฒนาการอย่างไร
- ๑.๓.๒ บทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่พึงประสงค์มีอะไรบ้าง
- ๑.๓.๓ ทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้าเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของพระสงฆ์ในประเทศไทยซึ่งได้รับการพัฒนาสืบสายมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่พึง

ประสงค์ และศึกษาทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคจากบุคลากร ๓ ส่วน ได้แก่ ๑) ผู้บริหารหรือผู้สร้างผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ๒) องค์กรหรือหน่วยงานที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ๓) ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

๑) เอกสารชั้นปฐมภูมิ

เอกสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคัมภีร์ปกรณ์วิเสส

๒) เอกสารชั้นทุติยภูมิ

เอกสารและหนังสือทั่วไปรวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เกี่ยวกับบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาบาลีเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่พึงประสงค์หรือที่ควรดำเนินการ และเกี่ยวกับแนวคิดในการพัฒนาบทบาทหน้าที่ของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า รวมทั้งเอกสารข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (อินเทอร์เน็ต)

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า โดยแยกสัมภาษณ์บุคคลออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ผู้บริหารหรือผู้สร้างผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ๒ รูป ได้แก่

๑) พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช) ราชบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม

๒) พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญโญ, ศ.ดร.) เลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ส่วนที่ ๒ องค์กรหรือหน่วยงานที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค แยกออกเป็น ๒ ฝ่าย ได้แก่

๑. ฝ่ายบรรพชิต ๓ รูป ได้แก่

๑) พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสฺสี) เจ้าอาวาสและเจ้าสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

๒) พระเทพปริยัติวงศ์ (พาย ภาทโก) เลขาธิการสำนักเรียนวัดปากน้ำ

๓) พระมหาสุธรรม สุตโน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย

๒. ฝ่ายคฤหัสถ์ ๓ คน ได้แก่

๑) นายสมบัติ พิมพ์สอน ผู้อำนวยการกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี ประจำสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๒) ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต ที่ปรึกษาอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อุปนายกสภามหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งโลก

๓) พันตรี สุธี สุขสากุล อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร นักจัดรายการวิทยุสถานีวิทยุกองทัพบก

ส่วนที่ ๓ ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค แยกออกเป็น ๒ ฝ่าย ได้แก่

๑. ฝ่ายบรรพชิต ๒ รูป ได้แก่

๑) พระราชสิทธิมุนี วิ.,ดร. (บุญชิต ญาณสวโร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, เจ้าคณะเขตพญาไท, ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) พระมหาไพโรวัลย์ วรณโณ เปรียญธรรม ๙ ประโยค วัดสร้อยทอง พระอารามหลวง

๒. ฝ่ายคฤหัสถ์ ๒ คน ได้แก่

๑) ศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ ศิริวรรณ

๒) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งทำการศึกษาทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้าโดยการหาข้อมูลและการสัมภาษณ์ ภายในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร และปริมณฑล

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้เวลาในการดำเนินการวิจัย ๑๓ เดือน คือตั้งแต่เดือน มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๖๐ จนถึงเดือน เมษายน พุทธศักราช ๒๕๖๑

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ทิศทาง หมายถึง สิ่งที่ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะต้องดำเนินการ จัดการกับบทบาทที่เป็นของตนเองให้เป็นไปตามความคาดหวังในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า

๑.๕.๒ การพัฒนา หมายถึง การทำให้มีคุณสมบัติเพียบพร้อมกับการดำเนินบทบาทด้านต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์เพื่อตนเองและสังคม

๑.๕.๓ บทบาท หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้สำเร็จการศึกษาบาลีชั้นเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ต้องดำเนินการทั้งในส่วนสังคมสงฆ์และสังคมภายนอก

๑.๕.๔ เปรียญธรรม ๙ ประโยค หมายถึง การศึกษาชั้นสูงสุดของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่คณะสงฆ์ไทยกำลังดำเนินการให้เป็นไปอยู่ในปัจจุบัน

๑.๕.๕ ผู้สำเร็จการศึกษา หมายถึง ผู้ที่สอบผ่านบาลีสนาทมูลวประโยค ป.ธ.๙ ตามเกณฑ์มาตรฐานการวัดผลของการศึกษาพระปริยัติธรรมสนามหลวงแผนกบาลี

๑.๕.๖ ในทศวรรษหน้า หมายถึง ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้านับตั้งแต่ปี ๒๕๖๐ เป็นต้นไป

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ เอกสารและหนังสือทั่วไป

๑. สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุณฺญ ป.ธ.๙)^๔ ได้กล่าวถึงการศึกษาบาลีไว้ในหนังสือ “บัญชีแสดงผลการสอบประโยคบาลีสนาทมูลว ประจำปี ๒๕๕๐” ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะจรโลงพระพุทศาสนาให้มั่นคงถาวร อีกทั้งเป็นปัจจัยในการพัฒนาบุคลากรขององค์กรคณะสงฆ์ให้มีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพทัดเทียมกับสถาบันการศึกษาอื่น คณะสงฆ์ไทยตระหนักถึงข้อนี้เป็นอย่างดี จึงได้ช่วยกันสืบทอดเจตนารมณ์ของโบราณจารย์ จากยุคสู่ยุค เป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยไม่เห็นแก่ความยากลำบาก ความเหน็ดเหนื่อยต่อปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัย การศึกษาพระปริยัติธรรมจึงมีมนต์ขลัง ทรงคุณค่า เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ผู้ที่ได้ศึกษานอกจากจะได้รับความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังได้รับการยกย่องเชิดชูจากประชาชนทั้งปวง แม้ชื่อเสียงวงศ์ตระกูลของผู้ศึกษาก็พลอยได้รับการกล่าวขานสรรเสริญไปด้วย

๒. พระพรหมโมลี (สุชาติ ธมฺมรตโน ป.ธ.๙)^๕ ได้กล่าวถึงการศึกษาบาลีไว้ในหนังสือ “บัญชีแสดงผลการสอบประโยคบาลีสนาทมูลว ประจำปี ๒๕๕๘” ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นภาระหน้าที่อันสำคัญที่คณะสงฆ์ต้องดำเนินการให้มีขึ้นโดยพระมหาเถระแต่โบราณกาลผู้มีความรู้ความสามารถในหลักธรรมคำสอนแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้จัดดำเนินการสืบต่อกันมา เกิดเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่มีความเป็นเอกลักษณ์เพราะมีความเข้มข้นทั้งในด้านเนื้อหาสาระ กระบวนการในการจัดการเรียนการสอน และมีความเข้มงวดรัดกุมในวิธีการประเมินผล โดยมีเป้าหมายเพื่อรักษาพระพุทธพจน์ อันเป็นหลักคำสอนที่เป็นไปเพื่อ

^๔ สำนักงานแม่กองบาลีสนาทมูลว, บัญชีแสดงผลการสอบประโยคบาลีสนาทมูลว พ.ศ. ๒๕๕๐ รวมทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร: สนามหลวงแผนกบาลี, ๒๕๕๐), หน้า คำนำ.

^๕ สำนักงานแม่กองบาลีสนาทมูลว, บัญชีแสดงผลการสอบประโยคบาลีสนาทมูลว พ.ศ. ๒๕๕๘ รวมทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร: สนามหลวงแผนกบาลี, ๒๕๕๘), หน้า คำนำ.

ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เพื่อความเจริญงอกงามในชีวิตของพุทธศาสนิกชน และเพื่อความดำรงอยู่ยั่งยืนแห่งพระพุทธศาสนา ดังนั้นบุคลากรผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงต้องถือเป็นภาระหน้าที่ที่ต้องให้ความสำคัญ โดยเจ้าสำนักเรียน/เจ้าสำนักศาสนศึกษาต้องมีกุศลจิตที่จะสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ ผู้ที่จะทำหน้าที่รับใช้และสืบทอดพระศาสนา ครูอาจารย์ต้องถือเป็นหน้าที่ที่ต้องให้การศึกษาย่างเต็มกำลังความสามารถ และนักเรียนผู้ศึกษาต้องถือเป็นหน้าที่สำคัญที่ต้องศึกษาเล่าเรียนด้วยความเคารพ เมื่อทุกฝ่ายให้ความสำคัญเช่นนี้ความสำเร็จในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีย่อมบังเกิดผลดังที่ปรากฏ

๓. นายพนม ศรศิลป์^{๑๐} ได้กล่าวถึงการศึกษาบาลีไว้ในหนังสือ “ การประชุมอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ” ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักภาษาบาลี อันเป็นภาษาที่จารึกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ตามพระไตรปิฎก โดยเมื่อได้ศึกษาเรียนรู้อย่างดีแล้ว ก็จะสามารถศึกษาหลักพุทธธรรมให้เข้าใจอย่างแตกฉานและลึกซึ้ง อันจักเป็นประโยชน์ที่สำคัญต่อการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงการพัฒนาองค์ความรู้ของผู้เรียน

๔. พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙)^{๑๑} เมื่อคราวดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมกิตติวงศ์ ได้เขียนเกี่ยวกับการศึกษาบาลีไว้ในหนังสือ “คู่มือการศึกษาบาลี” ว่า ภาษาบาลีจัดเป็นวิชาการแขนงหนึ่งที่ยังเป็นที่นิยมศึกษากันในหมู่นักศึกษาภาษาศาสตร์ในฐานะเป็นภาษาโบราณและเป็นภาษาศาสนา โดยเฉพาะชาวพุทธทั่วโลก ภาษาบาลีหรือภาษามคธนี้ถือว่าเป็นกุญแจดอกสำคัญที่สามารถไขพระพุทธวจนะที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎกออกมาและให้เข้าใจแจ่มแจ้งได้ แม้จะมีผู้แปลหรือถอดใจความเป็นภาษานั้น ๆ แล้วก็ตาม ก็ยังไม่ได้รรถรสและความลึกซึ้งเท่าที่ควรได้ใช้กุญแจดอกนี้ไขความออกมาเอง นอกจากนั้นภาษาบาลีนี้ยังเป็นภาษาโดยเฉพาะของพระพุทธศาสนา ซึ่งได้กำหนดไว้ตายตัวว่า ผู้เป็นชาวพุทธทั่วไปควรรู้ควรศึกษา โดยเฉพาะชาวพุทธที่เป็นพระภิกษุสามเณรในฐานะศาสนทายาทจำต้องรู้ ทั้งนี้เพื่อรักษาพระพุทธวจนะไว้มิให้เลอะเลือน มิให้ถูกปลอมปน และมีให้ถูกดัดแปลงจนผิดพุทธประสงค์เป็นการรักษาพระพุทธวจนะไว้ให้บริสุทธิ์ผุดผ่องตรงแนว และครบถ้วนสมบูรณ์โดยไม่ขาดและไม่เกิน โดยวิธีนี้เองที่พระพุทธศาสนาดำรงมั่นคงมาได้ตราบเท่าทุกวันนี้

^{๑๐} กองบาลีสนามหลวง วัดปากน้ำ, อบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร: สนามหลวงแผนกบาลี, ๒๕๕๙), หน้า ข.

^{๑๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), “คู่มือการศึกษาบาลี”, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประติพัทธ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๕.

๕. พระอุดมสิทธินายก^{๑๒} ได้เขียนเกี่ยวกับการศึกษาบาลีไว้ในหนังสือ “แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” ว่า การจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการศึกษาโดยสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นการส่งเสริมกลุ่บุตรให้มีการศึกษาในด้านพระปริยัติธรรม ตามมติของมหาเถรสมาคม เพื่อเป็นการสืบทอดศาสนทายาท และส่งเสริมเยาวชนให้มีความรู้ควบคู่กับความรู้ประเพณีที่ดีงาม เพื่อพัฒนาทั้งสติปัญญา ร่างกายและจิตใจ ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นเลิศทางความรู้คู่คุณธรรม

๖. พระมหาวิญญู วรณฺญ, ดร. ป.ธ.๗^{๑๓} ได้เขียนเกี่ยวกับการศึกษาบาลีไว้ในหนังสือ “ภาษาบาลี ภาษาพระพุทธศาสนา” ว่า ภาษาบาลีได้มีบทบาทสำคัญในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทนับตั้งแต่เกิดจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต ประชาชนมีความผูกพันกับภาษาบาลีในหลาย ๆ ด้านเช่น การตั้งชื่อให้เด็กเกิดใหม่ด้วยภาษาบาลี การไหว้พระสวดมนต์ด้วยภาษาบาลี การศึกษาเล่าเรียนธรรมะหรือคตินิยามต่าง ๆ ผ่านภาษาบาลี คำศัพท์ในการพูดเขียนอ่านในสังคมหรือทางราชการ ตลอดจนประเพณีการบรรพชาอุปสมบทอันเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา ดังนั้น การธำรงรักษาภาษาบาลีไว้ จึงเท่ากับเป็นการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาที่บรรพบุรุษได้พยายามธำรงรักษาไว้ และถ่ายทอดสืบกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติจากการศึกษาเรื่องภาษาบาลี ภาษาพระพุทธศาสนาทำให้เกิดแนวความคิดที่ถูกต้องเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของภาษาบาลีทั้งทางฝ่ายศาสนาและภาษาศาสตร์ในระดับหนึ่ง และสามารถสร้างเสริมความเข้าใจนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันสืบไป

๗. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต ป.ธ.๙)^{๑๔} ได้เขียนเกี่ยวกับการศึกษาไว้ในหนังสือ “การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย” ว่า การศึกษาที่จะได้ผลดี จะแก้ปัญหาชีวิตและสังคมได้สำเร็จจะต้องมีความชัดเจนในความหมาย ในความมุ่งหมาย และในการทำหน้าที่ของมัน ปัญหาอย่างหนึ่งในการศึกษาก็คือ มันมีความหมาย ความมุ่งหมาย และการทำหน้าที่ไม่ชัดเจน แม้ว่าเราจะสามารถให้ความหมายและความมุ่งหมายของการศึกษาไปได้ต่าง ๆ หลาย ๆ อย่าง แต่จะใช้ได้จริงก็ต่อเมื่อมีความชัดเจน โดยจะต้องมีความหมายครอบคลุมทุกด้าน มี

^{๑๒} พระอุดมสิทธินายก, “แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๔๕.

^{๑๓} พระมหาวิญญู วรณฺญ, ดร. ป.ธ.๗, “ภาษาบาลี ภาษาพระพุทธศาสนา”, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: เอกพิมพ์ไท จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๗๖.

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), “การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย”, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๕๖-๕๘.

จุดมุ่งหมายที่ไปถึงสูงสุดว่าอยู่ที่ไหนชัดเจน และมืองค์ประกอบชี้ทางปฏิบัติให้เห็นว่า จะทำอะไรกันอย่างไร ในที่นี้จะพูดถึงในแง่ต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้สำรวจตรวจสอบความหมายและความมุ่งหมายตลอดจนการทำหน้าที่ของการศึกษาโดยจะเริ่มด้วยเรื่องง่ายก่อน กล่าวคือการทำหน้าที่หลัก ๒ ประการของการศึกษา หน้าที่ที่ ๑ หน้าที่ถ่ายทอดศิลปวิทยา หมายถึง การถ่ายทอด รักษา ส่งเสริมเพิ่มพูนวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนสืบทอดมรดกวัฒนธรรมวิชาการของมนุษย์ หน้าที่ที่ ๒ หน้าที่ในการชี้แนะให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่พึงามถูกต้องและการฝึกฝนพัฒนาตนจนถึงความสมบูรณ์ อันนี้เป็นหน้าที่ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษาแท้ ๆ เป็นเนื้อตัวแท้ ๆ ของการศึกษา

๘. พระวิสุทธิธำมณี^{๑๕} ได้กล่าวเกี่ยวกับการศึกษาไว้ในหนังสือ “อบรมบาลีก่อนสอบ” ว่า การศึกษาเป็นกุญแจไขไปสู่ประตูแห่งความสำเร็จ คนมีการศึกษานับว่า ทำเหตุปัจจัยให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า ส่วนคนที่ขาดการศึกษานั้นจะประสบความสำเร็จในชีวิตได้ยาก ด้วยเหตุที่การศึกษา มีความสำคัญอย่างนี้ ทำให้พ่อแม่ส่งลูกหลานเข้าเรียนในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ซึ่งมีความเชี่ยวชาญทางวิชาการ แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่สมบูรณ์แบบจะต้องประกอบด้วยศิลปะดังที่เรียกว่า “การศึกษาต้องมีศิลปะ” หมายความว่า ต้องมีวิธีการและชั้นเชิงในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถนำไปปฏิบัติจนเกิดประโยชน์ในชีวิตได้ จึงจะชื่อว่า การศึกษา

๑.๖.๒ งานวิทยานิพนธ์

๑. พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร (อุปัชฌาย)^{๑๖} ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาบาลีเรื่อง จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยสรุปว่า ด้านหลักสูตร ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับดีมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับดีมากเช่นกันโดยในข้อที่มีการปฏิบัติงานสูงสุด ได้แก่ มีการจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร รองลงมาคือ มีการจัดทำแผนการสอนครอบคลุมหลักสูตร และข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ หนังสือแบบเรียนภาษาบาลีได้รับการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ตามลำดับ

^{๑๕} คณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ, “โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ สนามหลวง (ปีที่ ๓) คณะสงฆ์ภาค ๔”, (ปทุมธานี: บริษัทสื่อตะวัน จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๕ ก่อนคำนำ.

^{๑๖} พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร (อุปัชฌาย), “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการบริการการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๕๕๔).

๒. พระมหาธวัชชัย ธมฺมรสี (สุวรรณผา) ^{๑๗} ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาบาลีเรื่อง “ศึกษารูปแบบการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรม – บาลี ของคณะสงฆ์ภาค 4” ผลการวิจัยสรุปว่า หลักสูตรมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอนสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน ด้านครูสอนพบว่า ครูตรงต่อเวลา สอนครบมีโครงการพัฒนาครูสอนบาลีและมีการนำเข้าสู่บทเรียนที่เหมาะสม ด้านการจัดการเรียนรู้พบว่า การเรียนแต่ละหัวข้อมีการแจ้จุดประสงค์การเรียนรู้ทุกครั้งด้านกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมและควรจัดการศึกษาเป็น ๒ ภาคเรียนเพื่อให้นักเรียนมีส่วนร่วมมี กิจกรรม น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านการวัดผลและประเมินผลพบว่า ควรมีการทดสอบความรู้พื้นฐานก่อนเรียน ด้านสื่อการเรียนการสอนพบว่า สื่อการเรียนมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนสื่อที่ใช้ไม่มีความทันสมัยและสอดคล้องกับเรื่องที่สอนและการเรียนแผนกธรรม – บาลีไม่เหมาะสมกับการใช้ สื่อด้านคุณค่าของการศึกษาพบว่า การศึกษาแผนกธรรม – บาลีทำให้รักษาพระพุทธศาสนาไว้และการศึกษาบาลีทำให้มีความรู้ในหลักภาษาไทยได้ดีมีการส่งเสริมให้เห็นคุณค่าการเรียนแผนกธรรม – บาลี

๓. นายรังษี สุทนธ์^{๑๘} ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาบาลีเรื่อง “ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยสรุปว่า การศึกษาภาษาบาลีจำเป็นอย่างยิ่ง ถ้าไม่มีความรู้ในภาษาบาลี การสั่งสอนการอธิบายความ การวิเคราะห์ โดยใช้พระไตรปิฎกและอรรถกถาที่แปลเป็นภาษาไทย จะเป็นเหตุให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเลวทรายเป็นอาจารย์ ยวาทคือมหายานไป

๔. ผศ.ประพันธ์ กุลวินิจฉัย^{๑๙} ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภาษาบาลีเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลภาษาบาลีสันสกฤตที่มีต่อภาษาไทย” ผลการวิจัยสรุปว่า ยืนยันได้ว่า ภาษาไทยนั้นมีภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเข้ามามีบทบาทตั้งแต่ครั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ตั้งมั่นกว่าสองพันปีแล้ว ตามหลักฐานจากคัมภีร์ดังกล่าวมา คัมภีร์ต่าง ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อผู้นับถือศาสนา ทำให้เข้าไปมีบทบาทต่อสังคมท้องถิ่นเป็นอย่างกว้างขวางในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะภาษาทำให้เกิดวิวัฒนาการเป็นภาษาของตนเอง จากการไม่มีภาษาเขียนของตนเอง ในภูมิภาคนี้เช่น เขมร

^{๑๗} พระมหาธวัชชัย ธมฺมรสี (สุวรรณผา), “ศึกษารูปแบบการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรม – บาลี ของคณะสงฆ์ภาค 4”, **บัณฑิตวิทยาลัย**, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

^{๑๘} นายรังษี สุทนธ์, “ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา”, **โครงการวิจัยพุทธศาสนศึกษา**, (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๑๙} ผศ. ประพันธ์ กุลวินิจฉัย, “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลภาษาบาลีสันสกฤตที่มีต่อภาษาไทย”, **สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์**, (คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

พม่า มอญ ไทย ลาว เป็นต้น ทำให้เริ่มพัฒนาภาษาเขียนของตนเองขึ้น ประเทศไทยเริ่มมีอักษรเป็นของตนเองเมื่อพ.ศ. ๑๘๒๖ โดยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์ขึ้นโดยการนำอักษรมอญ เขมร มาเทียบ ซึ่งภาษามอญและเขมนั้นก็พัฒนามาจาก บาลีสันสกฤตเช่นกัน

๕. พระมหาบุญชัย ปกสสรเมธี (จูแวน) ^{๒๐} ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาบาลีเรื่อง “ศึกษาสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยสรุปว่า การดำเนินการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยอันดับแรก ได้แก่ ด้านการวัดผล ประเมินผล รองลงมาได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการบริหารหลักสูตร และผู้วิจัยยังได้สรุปผลการสัมภาษณ์อาจารย์ใหญ่ของสำนักเรียนดีเด่นอีกด้วยว่า ด้านการจัดการเรียนการสอน มีประเด็นเกี่ยวกับการดำเนินการเพื่อจัดตารางเวลาในการเรียนการสอนแต่ละวิชาแต่ละระดับชั้น การจัดชั้นเรียน การจัดกลุ่มนักเรียนตามความรู้ความสามารถ โดยพิจารณาจากผลการเรียนของนักเรียน การจัดครูเข้าสอน กระบวนการแต่งตั้งอาจารย์ผู้รับผิดชอบสอนแต่ละวิชาแต่ละชั้น ตลอดจนการจัดอาจารย์เข้าสอนแทน การจัดการเรียนการสอน การเตรียมการสอน การจัดหาอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนสร้างบรรยากาศในสำนักเรียนให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้เทคนิคและวิธีการสอนแบบต่าง ๆ

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่า แต่ละท่านที่อ้างมานั้น กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาบาลีไว้ตรงกัน ๓ ประเด็นคือ **ประเด็นที่ ๑** เป็นการเรียนเพื่อรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาและคงไว้ซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า คลาจารย์ ท่านได้กล่าวว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะจรรโลงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวร นอกจากนั้น นายพนม ศรศิลป์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติยังกล่าวไว้อีกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักภาษาบาลี อันเป็นภาษาที่จารึกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ตามพระไตรปิฎก นี่เป็นตัวอย่าง **ประเด็นที่ ๒** เป็นการเรียนเพื่อให้เกิดความรู้ความสามารถแก่ตนเอง ดังที่พระมหาโพธิวงศาจารย์กล่าวว่าไว้ว่า ภาษาบาลีหรือภาษามคธนี้ถือว่าเป็นกุญแจดอกสำคัญที่สามารถไขพระพุทธวจนะที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎกออกมาและให้เข้าใจแจ่มแจ้งได้และท่านอาจารย์รังษิ สุทนต์ ได้กล่าวไว้อีกว่า การศึกษาภาษาบาลีจำเป็นอย่างยิ่ง ถ้าไม่มีความรู้ในภาษาบาลีก็จะทำให้คำสอนของเถรวาทเป็นมหายานไป **ส่วนประเด็นที่ ๓** เป็นการเรียนรู้เพื่อนำความรู้ที่ได้

^{๒๐} พระมหาบุญชัย ปกสสรเมธี (จูแวน), “ศึกษาสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร”, **ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑).

ไปใช้ประโยชน์ทั้งในระดับองค์กรและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในการสร้างสรรค์สังคม ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์กล่าวไว้ว่า การศึกษาที่จะได้ผลดี จะแก้ปัญหาวิตและสังคมได้สำเร็จ จะต้องมีความชัดเจนในความหมาย ในความมุ่งหมาย และในการทำหน้าที่ของมัน และพระอุดมสิทธินายกยังได้กล่าวอีกว่า การจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ในประเด็นทั้ง ๓ นี้ล้วนชี้ให้เห็นถึงการศึกษาบาลีที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นองค์ความรู้คู่คุณธรรมของคณะสงฆ์รวมถึงบทบาทที่มีต่อคนไทยด้วย

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยแบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็น ๒ ภาค คือ การวิจัยภาคเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม (สัมภาษณ์) ดังนี้

๑.๗.๑ การวิจัยภาคเอกสาร

ผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยภาคเอกสาร ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของการศึกษารูปแบบของคณะสงฆ์ไทย

ผู้วิจัยทำการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย จากตำราทางพระพุทธศาสนา จากนั้นจึงศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร หนังสือทั่วไป และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเอกสารข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (อินเทอร์เน็ต)

ขั้นตอนที่ ๒ การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการศึกษาวิเคราะห์และจัดเรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ ๑ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดองค์ประกอบความสำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเข้ากับบทบาทที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

ขั้นตอนที่ ๓ การวิเคราะห์บทบาทที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยทำการศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทที่มีในหนังสือเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ รวมทั้งบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาที่มีปรากฏอยู่ในเอกสารต่าง ๆ และวิเคราะห์บทบาทแต่ละด้านอย่างถี่ถ้วน

ขั้นตอนที่ ๔ สรุปผลการวิเคราะห์

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ ๓ มาสรุปผลการวิเคราะห์เพื่อสร้างเครื่องมือในการวิจัยภาคสนามต่อไป

๑.๗.๒. การวิจัยภาคสนาม (สัมภาษณ์)

ผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนการวิจัยภาคสนาม ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ จัดทำแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยภาคเอกสารมาจัดทำรูปแบบสัมภาษณ์ จากนั้นจึงนำไปตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยโดยผู้เชี่ยวชาญ ๓ คน

ขั้นตอนที่ ๒ สัมภาษณ์

เมื่อเครื่องมือสำเร็จโดยผ่านการตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำเครื่องมือการวิจัยที่ได้ไปสัมภาษณ์กับกลุ่มบุคคลเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้นจึงรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยละเอียดถี่ถ้วน

ขั้นตอนที่ ๓ วิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาผนวกกับการวิจัยภาคเอกสารเพื่อวิเคราะห์เป็นทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า

ขั้นตอนที่ ๔ สรุปผลและเสนอแนะ

ในขั้นตอนสุดท้ายนี้ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาสรุปผลการวิจัยเป็นองค์ความรู้ใหม่อย่างสมบูรณ์ และเสนอแนะผลที่ได้จากการวิจัย และเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย



๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๙.๑ ทำให้ทราบถึงพัฒนาการพระปรียัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย
- ๑.๙.๒ ทำให้ทราบถึงบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่พึงประสงค์
- ๑.๙.๓ ทำให้ทราบทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า

บทที่ ๒

พัฒนาการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

การศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น ในเบื้องต้นควรศึกษาความเป็นมาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจก่อนว่า บาลีนั้นมีความเป็นมาอย่างไร มีความสำคัญเช่นไรจึงต้องศึกษา มีพัฒนาการความเป็นมา และมีความสำคัญต่อสังคมไทยอย่างไร ฉะนั้นในบทนี้จะได้ศึกษาใน ๓ ประเด็น คือ ๑) ความหมายและความเป็นมาของภาษาบาลี ๒) พัฒนาการของการศึกษาภาษาบาลี ๓) พัฒนาการของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในประเทศไทย

๒.๑ ความหมายและความเป็นมาของภาษาบาลี

การศึกษาเรื่องที่มาของภาษาบาลีนั้น เป็นเรื่องที่ศึกษากันอย่างกว้างขวาง ทั้งในกลุ่มนักปราชญ์ชาวตะวันออกและตะวันตก บางท่านก็มีความเห็นสนับสนุนกัน บางท่านก็มีความเห็นขัดแย้งกัน^{๒๑} ดังนั้นในหัวข้อนี้จะศึกษาค้นคว้าในประเด็นใหญ่ ๆ ๓ ประเด็น ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของคำว่า “บาลี”

คำว่า “บาลี” หรือ “ปาฬี” นั้นมีหลากหลายความหมาย ซึ่งแปลว่าแถวหรือแนวกวักได้ ตามรูปวิเคราะห์บาลีว่า ปาติ รกขติติ ปาฬี^{๒๒} แปลความว่า ผู้รักษาลำดับ (ปา ธาตุ ในความหมายว่า รักษา ฬิ ปัจจัย)

หรือหมายถึง พระพุทธพจน์ ซึ่งเป็นคำพูดหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังรูปวิเคราะห์ภาษาบาลีว่า พุทธวจน ปาเลติติ ปาลี (ภาษา)^{๒๓} แปลความว่า ภาษาที่รักษาพระพุทธพจน์ไว้ หรือวิเคราะห์ว่า ภควตา วุจจมานสส อตถสส โวหารสส จ ที่ปนโต สทโทเยว

^{๒๑} พระมหาวรญาณ วรณฺฑ, ประวัติศาสตร์การศึกษาบาลีของคณะสงฆ์ในสยามประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: อารการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

^{๒๒} พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๘), หน้า ๕๘๑.

^{๒๓} พระมหาทองดี ปณฺณวชิโร, การศึกษาพระบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

ปาฬิ นาม^{๒๔} แปลความว่า ศัพท์นั้นแหละชื่อว่า ปาฬิ เพราะแสดงเนื้อความและพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้

คำว่า บาลี ใช้ในความหมายว่า ภาษาที่รักษาพระปริยัติธรรมได้ด้วย ตามรูปวิเคราะห์ บาลีว่า ปริยติธมฺมวาทเก ปาฬิสสฺส เท อตฺถิ ปาติ รกฺขติติ ปาฬิ^{๒๕} แปลความว่า ภาษาที่รักษาเนื้อความในศัพท์บาลีที่กล่าวถึงปริยัติธรรมไว้ ปริยัติธรรมนี้ก็คือการเรียนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าคือพุทธพจน์หรือพระไตรปิฎกนั่นเอง

พระพุทธโฆสะ หรือ พระพุทธโฆษาจารย์ (นักปราชญ์ชาวอินเดีย ผู้ปริวรรตพระไตรปิฎกจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี) นำคำว่า “บาลี” มาใช้เป็นชื่อภาษาหนึ่ง โดยเห็นว่าเป็นภาษาที่รักษาพระพุทฺธพจน์ ปัจจุบันเมื่อใช้คำว่า “บาลี” จะหมายถึงตัวพระพุทฺธพจน์^{๒๖} ความหมายของบาลีที่พระพุทธโฆสะ หรือ พระพุทธโฆษาจารย์ ท่านนำมาใช้นั้นเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ปัจจุบันมีคัมภีร์ทางศาสนาเกิดขึ้นมากมาย มีเกจิอาจารย์แต่งอรรถาธิบายพุทฺธพจน์มากเล่ม นักปราชญ์จึงตีความให้กระชับเข้าว่าหมายถึงตัวพระไตรปิฎก^{๒๗} หลักฐานที่ช่วยสนับสนุนว่าบาลีหมายถึงพระไตรปิฎกมีอยู่มากพอสมควร ดังคำบาลีว่า “ปริปุจฺฉา นาม ปาฬิอฏฺฐกฺกาทีสุ คณฺฐปทอตุลปทวิญญกฺกา^{๒๘} แปลความว่า การกล่าววินิจฉัยยัญญุสสและอรรถกถาบทในคัมภีร์ทั้งหลายอาทิพระไตรปิฎกและอรรถกถา ชื่อว่า ปริปุจฺฉา” และคำบาลีว่า “ปาฬิมตฺตํ อิทานิ ตํ นตฺถิ อตฺถกฺกา อธิ แปลความว่า มีเพียงข้อความจากพระไตรปิฎกเท่านั้นที่นำมาอ้างในที่นี้ ของอรรถกถามีได้นำมากล่าวด้วย”^{๒๙} ตามหลักฐานที่อ้างมานี้ เป็นเครื่องแสดงว่า ภาษาบาลี เป็นชื่อของภาษาที่เป็นคำสอนและคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา และมตินี้ในปัจจุบันก็เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปรวมทั้งตัวผู้ศึกษาเองด้วย

สรุปได้ว่า ภาษาบาลีมีความหมายที่หลากหลายตามความคิดเห็นและมติของครูบาอาจารย์แต่ละท่าน แต่ความหมายหลัก ๆ มี ๓ ความหมาย คือ ๑) หมายถึงภาษาที่เป็นแบบแผนเป็นแนวหรือภาษาที่เป็นระเบียบ ๒) หมายถึงภาษาที่รักษาไว้ซึ่งหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

^{๒๔} พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๘), หน้า ๕๘๑.

^{๒๕} อ้างแล้ว.

^{๒๖} พระมหาวัชรญาณ วรณฺธ, ประวัติศาสตร์การศึกษาบาลีของคณะสงฆ์ในสยามประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

^{๒๗} พระมหาปฐมพงษ์ งามล้วน, ประวัติภาษาบาลี ความเป็นมาและที่สัมพันธ์กับภาษาปรากฏและสันสกฤต, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: ราไทนเพรสเซนเตอร์, ๒๕๓๔), หน้า ๕.

^{๒๘} วิสุทฺธิมคฺคสฺส นาม ปกรณวิเสสสฺส ตติโย ภาโก, ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๒, หน้า ๙.

^{๒๙} พระมหาวัชรญาณ วรณฺธ, ประวัติศาสตร์การศึกษาบาลีของคณะสงฆ์ในสยามประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

ที่เรียกว่าพระพุทฺธพจน์ ๓) หมายถึงคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ประจำศาสนาหรือคัมภีร์พระไตรปิฎก นอกจากอรรถกถาซึ่งมีขึ้นในภายหลัง

๒.๑.๒ กำเนิดของภาษาบาลี

ภาษาบาลีนี้มีกำเนิดมาอย่างไรไม่สามารถลงความเห็นได้แน่ชัดได้ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและศึกษาค้นคว้าในทุกยุคทุกสมัย ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาบาลีที่เป็นชาวตะวันตก หลายคนมองแหล่งกำเนิดของบาลีไม่ตรงกัน บางคนมีมติว่าบาลีมีแหล่งกำเนิดในอินเดียตะวันตก บางคนมีมติว่าบาลีเกิดมาจากภาษาพูดหลายภาษา บางคนมีมติว่าบาลีมาจากภาษามาคธี บางคนมีมติว่าบาลีเป็นภาษาวรรณกรรม ดังนี้

โอลเดนเบิร์ก (Oldenburg) มีมติว่า ปาลีกำเนิดที่แคว้นกาลิงคะ (Kalinga) อักษรของบาลีเหมือนกับอักษรขัณฑ์คีรี (Khandagiri) ในขรเวละ (Kharavela) ราว พ.ศ. ๒๐๐ พบในแคว้นโอริสสา (Orissa)^{๓๐}

อี. มุลเลอร์ (E. Muller) มีมติว่า บาลีกำเนิดที่แคว้นกาลิงคะ ภาคใต้ของอินเดีย^{๓๑} มตินี้มีความสอดคล้องกับมติของโอลเดนเบิร์กข้างต้น

เอ. บี. คีธ (A. B. Keith) มีมติว่า จะศึกษาพัฒนาการของบาลี ก่อนอื่นต้องยอมรับว่าภาษาแม่ (mother tongue) คือภาษาที่ใช้อยู่ในแคว้นมคธ ซึ่งมีอิทธิพลอยู่ก่อนพุทธกาล เมืองกบิลพัสดุ์ เมืองที่พระพุทธเจ้าถือกำเนิด อยู่ในอาณัติของแคว้นโกศล เรื่องนี้ชี้ว่าพระพุทธเจ้าตรัสภาษาของชาวโกศล^{๓๒}

วินดิช (Windisch) และ ยอร์จ เกรียสัน (George Grierson) มีมติตรงกันว่า พื้นฐานของอักษรบาลี ได้แก่ มาคธี เป็นภาษาวิชาการสอนในมหาวิทยาลัยตักกสิลาสมัยโบราณ นัยนี้ นักวิชาการอีกท่านหนึ่งที่มีมติคล้ายกันคือ อาร์. อาร์. ทิวการ์ (R. R. Diwakar) กล่าวว่า คำว่า ปาลีมาจาก ประ กับ อลิ ('pra' and 'ali') หมายถึง แดง, เส้น, แนว เป็นวรรณกรรมสำคัญของชาวพุทธ ปาลีมีแหล่งกำเนิดใกล้เมืองตักกสิลา สัมพันธ์กับภาษาไปศาจี เขียนตามไวยากรณ์ปรากฏต ปาลีเป็นภาษาใช้กันในแคว้นมคธหรือรัฐพิหารสมัยพุทธกาล เรียกว่ามาคะหรือมาคธี^{๓๓}

^{๓๐} Kanai Lal Hazra, **Pali Language and Literature** Vol. I, (New Delhi : D. K. Printword (P) Ltd. 1994), p. 21. อ้างใน ผศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิต, **บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอมี เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐.

^{๓๑} ผศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิต, **บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอมี เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, หน้า ๒๐.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

จากมติข้างต้น มีผู้เชี่ยวชาญคัมภีร์พระพุทธศาสนาเสนอความเห็นเกี่ยวกับบาลีที่น่าสนใจไว้หลายประการ^{๓๔} ดังนี้

๑. “บาลี เป็นภาษาวรรณกรรมของอินเดียยุคกลางซึ่งเก่าแก่ที่สุด เป็นภาษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาของลังกา พม่า สยาม พระพุทธเจ้าทรงพูดภาษาถิ่น บาลี คือมาคธี มีถ้อยคำผสมกับมาคธี”^{๓๕}

๒. “ไม่มีใครรู้ภาษาพูดของพระพุทธเจ้า แต่รูปแบบวิธีการเขียนคำสอน เป็นอรรธมาคธี (Ardh - Magadhi) เป็นภาษาท้องถิ่น”^{๓๖}

๓. “บาลี ไม่ใช่ภาษาเดิมของพระพุทธเจ้า ใช้แทนภาษาเดิมที่สูญหายไป”

๔. “บาลี ไม่ใช่ภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงพูด ใช้ในตะวันตก”

๕. “คัมภีร์ยุคแรกของชาวพุทธ ล้วนเป็นภาษาท้องถิ่นทั้งสิ้น”

๖. “สมัยพุทธกาลมีภาษาใช้อยู่ ๑๖ ภาษา มาคธีเป็นชื่อดั้งเดิมของบาลี”^{๓๗}

นักปราชญ์ในฝ่ายพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพุทธโฆษะมีมติสอดคล้องกัน โดยท่านได้ให้ทัศนะว่า ปาลิ (หรือบาลี) เป็นภาษาคัมภีร์ของชาวพุทธ พระพุทธเจ้าเผยแผ่คำสอนเป็นภาษาชาวบ้านในเมืองราชคฤห์ คยา และเมืองเวสาลี เป็นต้น พระเจ้าอโศกใช้ภาษาที่คล้ายกับบาลีในจารึกของพระองค์ ปรับรูปแบบให้สละสลวยเหมือนภาษาถิ่นที่ใช้ในสมัยพุทธกาล^{๓๘} ซึ่งจากการศึกษาหลักฐานพบว่า มีการจารึกด้วยอักษรพราหฺมีในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ภาษามคธหรือภาษาบาลีในยุคนั้นเป็นภาษาพูดที่เรียกกันว่า ภาษาปรากฤต ยังมิได้รับการปรับปรุง เช่น ข้อความในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกที่ปรากฏว่า “หิท พุเธ ชาเต สกยมุณี : พระพุทธเจ้าผู้ศักยมุณีเกิดแล้วที่นี่” อีกตอนหนึ่งว่า “หิท ภควิ ชาเต ลุมินิคามะ : พระผู้มีพระภาคเกิดแล้วที่ลุมินิคามนี้” ภาษามคธในยุคนั้นคงได้รับการชำระปรับปรุงจากภาษาพูดเป็นภาษาที่เน้นแบบแผนด้วยไวยากรณ์และ

^{๓๔} ผศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิต, บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอมี เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, หน้า ๓๙.

^{๓๕} M. Winternitz, *History of Indian Literature 3rd Vol. I*, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1993), “Introduction” p. 40.

^{๓๖} อ้างใน F. Edgerton, *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary Vol. I*, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1993) p. 3.

^{๓๗} อ้างใน B.C. Law, *A History of Pali Literature Vol. I*, (Varanasi : Shri V.S.Singh, 1993), p. 20.

^{๓๘} R. R. Diwakar, ed., *Bihar Through the Ages*, (Delhi : Orient Langmans, 1958), pp. 175-176, อ้างใน ผศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิต, บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอมี เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๒.

นิรุกติศาสตร์ในกาลต่อมา จึงไม่ปรากฏคำว่า พุทธ ชาเต ในคัมภีร์ทั้งหลาย พบแต่ พุทฺโธ ชาโต หรือ พุทฺโธ โลเก อุปปन्नโน แปลว่า พระพุทธเจ้าเกิดแล้ว หรือพระพุทธเจ้าเกิดแล้วในโลก^{๓๙}

จากการศึกษาเป็นอันสรุปได้ว่า นักวิชาการส่วนมากมีความเห็นตรงกันว่า บาลี หรือ ภาษาบาลี มีถิ่นกำเนิดในประเทศอินเดีย ในแถบแคว้นมคธ ซึ่งเป็นที่ ๆ พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก ซึ่งแต่เดิมเรียกว่าภาษามาคธี หรือ อรรถมาคธี เป็นภาษาดั้งเดิมของชาวแคว้นมคธ และเป็นภาษาที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้เผยแผ่พระศาสนา เป็นภาษาท้องถิ่นที่ชาวมคธใช้พูดกัน เป็นภาษาพูด ไม่ใช่ภาษาเขียน เป็นภาษาท้องถิ่น ฉะนั้นเพื่อง่ายต่อความเข้าใจของคนในพื้นที่พระพุทธเจ้าจึงใช้ภาษามาคธี หรือที่เรียกว่าบาลีในเวลาต่อมา^{๔๐} ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๑.๓ พัฒนาการของภาษาบาลี

เมื่อสืบค้นในด้านพัฒนาการของภาษาบาลีนี้ ได้ค้นพบมติของนักวิชาการที่ได้ให้ทัศนะไว้ ๒ ประเด็น ได้แก่

ประเด็นที่ ๑ นักโบราณคดีค้นพบอักษรโบราณในสมัยพระเจ้าอโศกกว่าเขียนขึ้นราว พ.ศ. ๓๐๐ ถือกันว่าเป็นแบบอักษรอินเดียที่เก่าที่สุด ซึ่งมีรูปแบบวิธีการเขียนอยู่ ๒ วิธี วิธีหนึ่งเขียนจากขวาไปซ้าย วิธีนี้เป็นวิธีเขียนอักษรของชาวอาหรับและชาวเปอร์เซีย อีกวิธีหนึ่ง เขียนจากซ้ายไปขวา วิธีนี้เป็นวิธีเขียนอย่างที่เราเรียกว่า เทวนาครี หรือการเขียนของชาวยุโรป อักษรอย่างวิธีแรก ได้ค้นพบที่จารึกกะปุรี ดา คิริ (The Kapur da Giri inscription) เหรียญตราของชาวกรีก และเจ้าชายไซเธียนแห่งอเรียณา (Scythian prince of Ariana) อักษรอย่างแรกเรียกว่า อะเรียโน – ปาลี (Ariano - Pali) เป็นอักษรอโศกที่ใช้อยู่ทางอินเดียภาคเหนือ อักษรอย่างที่สอง พบว่ามีใช้อยู่ทั่วไปเรียกว่า อินโด – ปาลี (Indo - Pali) เป็นอักษรอโศกที่ใช้อยู่ทางอินเดียตอนใต้

อักษรอย่างแรกไม่ใช่ต้นกำเนิดอักษรอินเดีย และไม่ปรากฏด้วยว่ามีใช้อยู่ในประเทศอินเดีย นอกจากพื้นที่แถบฝั่งตะวันตกสุด ส่วนอักษรอย่างที่สองมีใช้อยู่แพร่หลายในประเทศอินเดีย กลายเป็นต้นกำเนิดอักษรท้องถิ่นหลายภาษา และเป็นต้นแบบอักษรอินเดียสมัยใหม่^{๔๐}

^{๓๙} ผศ.รังษี สุทนต์, ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๔-๓๕.

^{๔๐} Romesh C. Dutt, *Civilisation in the Buddhist Age BC320 to AD500* 3rd, pp. 110 – 111.

หลักฐานดังกล่าว สรุปได้ว่าบาลีเป็นชื่อภาษาใช้มาตั้งแต่ครั้งโบราณ แต่ภาษาเดิมของพระพุทธเจ้าไม่ใช่ภาษาบาลี^{๔๑}

ประเด็นที่ ๒ คำว่า “ภาษาบาลี” หรือ “บาลี” นี้ แต่เดิมนั้นไม่เคยปรากฏชื่อนี้ว่าเป็นภาษาใดภาษาหนึ่งแต่ประการใด^{๔๒} แต่เพิ่งมีปรากฏชัดเจนในภายหลัง ในยุคของพระพุทธโฆษาจารย์ ดังที่ท่านภรตสิงห์ อุปายาย มิมติว่า คำว่า **ปาลี** นี้ ไม่ปรากฏว่ามีใช้ที่ไหนเลยนอกจากพระไตรปิฎก คำว่า ปาลี เริ่มมีใช้ในยุคของท่านพุทธโฆษาจารย์ ความหมายขั้นแรกนั้นว่า เป็นพุทธวาทะ หรือเป็นเนื้อความเดิมในพระไตรปิฎก ก็แหละท่านพุทธโฆษาจารย์ได้คำนี้มาจากไหน ? โดยอาศัยหลักฐานอะไรเล่า ?

คัมภีร์ในพระไตรปิฎก มีคำว่า **ปริยาย** ใช้อยู่ในที่หลายแห่ง บางแห่งก็ใช้สมากับคำว่า **ธมม** บางแห่งก็ใช้โดดเดี่ยว เช่นใน พรหมชาลสูตร แห่งคัมภีร์ที่ขนิทาย มีข้อความว่า โก นาโม อยัม ภนเต **ธมมปริยาโยติ**^{๔๓} (แปลว่า พระคุณเจ้า คำสอนอันว่าด้วยธรรมะนี้มีชื่อว่าอะไร) และในสามกถาผลสูตร แห่งคัมภีร์ที่ขนิทายเดียวกันนี้ ก็มีข้อความอีกว่า ภควตา อนนัง **ปริยาเยน** ธมโม ปกาสิตो (แปลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงประกาศพระธรรมด้วยคำสอนหลายประการ) เป็นที่ประจักษ์แจ้งว่า ในสถานที่เช่นนี้ ความหมายของคำว่า **ปริยาย** ก็คือ **คำสอนของพระพุทธองค์** นั่นเอง^{๔๔}

กาลเวลาล่วงมา คำว่า **ปริยาย** ได้กลายเป็น **ปถิยาย** โดย ร เปลี่ยนไปเป็น ล ซึ่งเป็นธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงทางเสียงของภาษา ดังจะเห็นได้จากศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกที่ตำบล ภาพรู (Bhabru) ซึ่งมีการใช้คำว่า **ธมม – ปถิยาย** ในความหมายว่าเป็น คำสอนของพระพุทธองค์ เช่นเดียวกัน กล่าวคือ “อิมานิ ภนเต **ธมมปถิยายานิ** ...เอตานิ ภนเต ธมมปาลี ยานิ อิจจามิ กิตติ พหุเก ภิกขุปริยาเย ภิกขุณีเย จา อภิกขิโน สุนยุ จ อุปชาเลเยยุ จ เหว หเววา อุปาสกา จ อุปาสิกา จา” แปลความว่า “พระคุณเจ้าทั้งหลาย เหล่านี้คือ **พระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์** โยม (พระเจ้าอโศก – ผู้แปล) ประารถนาจะให้ภิกษุ ภิกษุณี อุปาสก และอุปาสิกาทั้งหลาย ได้ฟัง และปฏิบัติตามคำสอนเหล่านี้อยู่เสมอ”

^{๔๑} ผศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิต, **บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็ม เอ็น เดอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๕๒.

^{๔๒} พระมหาวรญาณ วรณฺณ, **ประวัติศาสตร์การศึกษาบาลีของคณะสงฆ์ในสยามประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

^{๔๓} ที.สี. (บาลี) ๙/๙๐/๕๙.

^{๔๔} กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาลัย, **การตีพิมพ์, พิมพ์ครั้งที่ ๗**, (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๕๔), หน้า ๒๕๙.

กาลเวลาล่วงมาอีก คำว่า **ปถิยาย** ได้กลายเป็น **ปาลิยาย** แล้วย่อลงเหลือแต่ **ปาลิ** ส่วน **ยาย** นั้นหายไป^{๔๕} เหมือนกับในหลาย ๆ ภาษาที่วันเวลาผ่านไปก็มีความผิดเพี้ยนไปตามยุคสมัยและภาษาพูดในแต่ละพื้นที่ จากที่กล่าวไว้แล้วข้างต้นคำว่า **บาลี** นี้ก็เป็นคำหนึ่งที่อยู่ในกฎเกณฑ์ที่กล่าวแล้วนั้น

นอกจากนั้น คำว่า **บาลี** นี้ ยังเป็นหนึ่งในชื่อของคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เรียกกันอยู่ในปัจจุบัน ในบรรดาชื่อทั้งหลายที่หมายถึงคำสอนของพระองค์ ได้แก่ พระธรรมวินัย นวักสัตตฤคชาสน์ ปาพจน์ พระพุทธพจน์ พระพุทธวจนะ พระไตรปิฎก ตันติ **ปาลิ** และปริยัติธรรม ชาวพุทธสืบทอดคำสอนคือพระพุทธวจนะมาตั้งแต่พุทธกาล ต่อมาได้ประมวลไว้เป็นหมวดหมู่เป็นหลักฐานเพื่อให้อนุชนได้ศึกษาเรียนรู้ อ้างอิง จากรุ่นสู่รุ่น แม้ปัจจุบันจะยังไม่พบหลักฐานแน่ชัดว่าพระพุทธเจ้าตรัสภาษาอะไร แต่ชาวพุทธสามารถศึกษาพระพุทธวจนะได้จากคัมภีร์ที่มีบันทึกอยู่หลายภาษาที่เป็นหลัก ก็คือ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต แต่เมื่อก้าวตามมติของอรรถกถาจารย์และมติผู้รจนาคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีทั้งหลาย ต่างยืนยันว่า พระพุทธองค์ทรงใช้ภาษามคธ ซึ่งได้ถูกเรียกชื่อว่า ภาษาบาลี ที่ชาวมคธใช้พูดกันมาก่อนสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมด้วยภาษามคธ เพราะเหตุที่พระองค์ตรัสรู้ที่แคว้นมคธ และเสด็จจาริกแสดงธรรม ซึ่งส่วนมากจะเสด็จอยู่ในแคว้นโกศลและแคว้นมคธ พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวไว้ในคัมภีร์สมโมหวิโนทนี อภิธัมมปิฎกวิภังคอรรถกถาว่า สมมาสมพุทโธปี เตปิฎกั พุทธวจนั ตันติ อาโรเปนโต มาครภาสายเมว อาโรเปสิ^{๔๖} แปลเอาความว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้ภาษามคธซึ่งเป็นภาษาที่มีแบบแผนประกาศพระพุทธวจนะ คือพระไตรปิฎก^{๔๗}

จากหลักฐานที่แสดงมาสามารถสรุปได้ว่า ภาษาบาลีนั้นมีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลหรือก่อนพุทธกาล และมีใช้ต่อมาเรื่อย ๆ จนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช แต่ไม่ปรากฏชัดเจนว่าเป็นภาษาใดภาษาหนึ่ง จนต่อเมื่อพระพุทธโฆษาจารย์ นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ใช้คำว่า **บาลี** หรือภาษาบาลีในการบันทึกคำสอนและปริวรรตคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นภาษาบาลี คำว่า “บาลี” หรือ “ภาษาบาลี” จึงมีปรากฏชัดเจนเป็นครั้งแรกในครั้งนั้น ต่อมาจึงถูกใช้เป็น

^{๔๕} อ้างใน กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย, **อินเดียสมัยพุทธกาล**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาบรรณาคาร, ๒๕๓๒), หน้า ๙๕. อ้างใน ผศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิต, **บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอมี เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, หน้า ๒๓.

^{๔๖} อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๒/๔๑๕, อง.จตุกก.ฎีกา (บาลี) ๒/๔๓๖. อ้างใน ผศ.รังษี สุทนธ์, **ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๔.

^{๔๗} ผศ.รังษี สุทนธ์, **ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๔.

ภาษาสื่อกลางในการศึกษาพระพุทธพจน์หรือพระไตรปิฎกเรื่อยมา และศึกษากันอย่างแพร่หลาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๒.๒ พัฒนาการของการศึกษาภาษาบาลี

การศึกษาพระธรรมวินัยในครั้งต้นพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนพระสงฆ์ด้วยพระองค์เอง ต่อมาเมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์อุปสมบทกุลบุตรได้ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาแล้ว ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทวินัยให้กุลบุตรผู้บวชใหม่ถือนิสัยในสำนักพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ และเรียนคันถธุระและวิปัสสนาธุระจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์นั้น

การสอนในสมัยนี้ขึ้นอยู่กับภูมิธรรมของพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ จะเป็นผู้กำหนดให้เรียนอะไรก่อนหรือหลัง ถ้าหากว่ามีปัญหาใดเกิดขึ้นก็จะพากันไปเฝ้าพระพุทธองค์และทูลถามปัญหานั้น ปัญหาที่จบ การศึกษาเล่าเรียนในสมัยนั้นคือการเรียนพระพุทธพจน์หรือพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ เมื่อเรียนจบวินัยก็เรียกว่าเป็นผู้ทรงจำพระวินัย หรือพระวินัยธร ผู้ที่เรียนธรรมะหรือพระสูตร เรียกว่า พระธรรมธร หรือพระสูตรธร^{๔๘} (ยังไม่แยกอภิธรรมออกชัดเจน) ต่อมาในกาลภายหลังพุทธปรินิพพาน การศึกษาเล่าเรียนยังคงเป็นแบบสมัยพุทธกาล หากแต่มีพระธรรมวินัยเป็นศูนย์รวมแทนพระบรมศาสดา พระภิกษุสามเณรศึกษาอยู่กับพระอุปัชฌาย์อาจารย์ซึ่งเป็นผู้แตกฉานในพระไตรปิฎก วิธีการเรียนก็จะเป็นไปตามแบบฉบับของท่าน มีคณาจารย์ที่เป็นหลัก คือ พระมหากัสสปะ พระอานนท์ พระอุบาลี เป็นต้น^{๔๙} ต่อมาการศึกษาของพระปริยัติธรรมก็ดำเนินเรื่อยมา แต่ก็ไม่มีการเรียนจริงจังและปรากฏเป็นรูปแบบชัดเจนนัก จนถึงสมัยของพระเจ้าปรีกษมพหุมหาราชกษัตริย์แห่งลังกา

พระปริยัติธรรมแผนกบาลีปรากฏชัดเจนและมีการเรียนจริงจังครั้งแรกในประเทศลังกา ในปี พ.ศ. ๑๐๙๖ ในสมัยนั้นพระเจ้าปรีกษมพหุมหาราชกษัตริย์แห่งลังกาและมหากัสสปเถระ (ชาวลังกา) มีความเห็นว่า การที่พระภิกษุสงฆ์ (ชาวลังกา) ไม่มีความเข้าใจในพระไตรปิฎกนั้น ก็เพราะว่าไม่เข้าใจภาษา(มคธ) เพราะฉะนั้น คณะสงฆ์จึงได้ทำสังคายนาทางธรรมวินัย และเขียนอรรถกถาเป็นภาษาสิงหลขึ้นมาใหม่^{๕๐} ใน พ.ศ. ๑๐๙๖ นั้น พระเจ้าปรีกษมพหุมหาราชขึ้นครองราชย์ ทรงปราบหมิ่นทำบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา รวมพระสงฆ์เข้าเป็นนิกายเดียว และโปรดให้มีการสังคายนาครั้งที่ ๗ ขึ้น พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในลังกาทวีทั้งการศึกษาและ

^{๔๘} พระมหาวรรณ วรรณ, ประวัติศาสตร์การศึกษาบาลีของคณะสงฆ์ในสยามประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๙.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑-๓๒.

^{๕๐} เฉลิมพล โสมอินทร์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (พระนคร : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๙.

ปฏิบัติ พระสงฆ์ประเทศต่าง ๆ เดินทางไปศึกษาธรรมวินัยและบวชแปลงใหม่ แล้วกลับไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในประเทศของตน บ้างก็นิมนต์พระลังกามาด้วย สำหรับประเทศไทย พระสงฆ์ไทยและลังกาเช่นนี้ได้มาตั้งสำนักเผยแผ่อยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราช ได้รับความนับถืออย่างรวดเร็ว^{๕๑} กาลต่อมาพระพุทธศาสนาเจริญมากขึ้นประชาชนต่างให้ความสนใจในคำสอนของพระพุทธเจ้า อีกทั้งการศึกษาพระปริยัติธรรมยังได้รับการสนับสนุนและการอุปถัมภ์จากชนชั้นปกครองโดยเฉพาะพระมหากษัตริย์เป็นอย่างดี จึงเริ่มจัดให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

๒.๓ พัฒนาการของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในประเทศไทย

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น เป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่รับกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ซึ่งมีมูลเหตุสืบเนื่องจากการที่พระสงฆ์ไทยน่าจะมีการศึกษาภาษาบาลีมาตั้งแต่สมัยเริ่มแรกที่พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย มีหลักฐานปรากฏในสมัยทวารวดี มีหลักฐานการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีอย่างเป็นระบบในสมัยอยุธยา การศึกษาบาลีรุ่งเรืองยิ่งในสมัยล้านนา มีการแต่งคัมภีร์ขึ้นมากมาย คัมภีร์ที่แต่งในครั้งนั้นยังใช้เป็นหลักสูตรในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันด้วย^{๕๒} ซึ่งสามารถสืบค้นได้ตั้งแต่สมัยสุโขทัยสืบมา

ประวัติการเรียนภาษาบาลีในประเทศไทยมีความเป็นมาที่ยาวนานมาก และนับว่าเป็นการศึกษาที่เก่าแก่และทรงคุณค่าที่สุด เนื่องจากพระสงฆ์ในประเทศไทยถือว่าพระไตรปิฎกอันได้แก่พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก จัดเป็นตำราหลักสูตรของพระพุทธศาสนาซึ่งบันทึกด้วยภาษาบาลีมาแต่เดิม เป็นภาษาที่พระสงฆ์สาวกได้จัดทำสังคายนา ภายหลังพระพุทธศาสนาแพร่หลายไปยังนานาประเทศที่ใช้ภาษาอื่น ชาวประเทศนั้นไม่รู้ภาษาบาลี การเล่าเรียนพระไตรปิฎกจึงเป็นความลำบาก การแปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลีไปเป็นภาษาของตนเมื่อภาษาของตนเปลี่ยนความหมาย คำแปลที่ถือว่าถูกต้องก็มีความคลาดเคลื่อนไป จึงเห็นพ้องกันว่า หากแปลคัมภีร์พระไตรปิฎกไปเป็นภาษาของตนจากภาษามคธโดยทิ้งของเดิมเสียหมดแล้ว พระธรรมวินัยก็คงจะวิปริตคลาดเคลื่อนไป จึงพยายามรักษาคัมภีร์พระไตรปิฎกไว้ให้อยู่ในภาษาบาลีตามเดิม

^{๕๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๖-๑๔๗.

^{๕๒} พระมหาบุญลือ พิพัฒน์เศรษฐกุล, พุทธกรรมภาวะผู้นำของอาจารย์ใหญ่กับความพึงพอใจของครู ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๕๘.

เพราะฉะนั้นพระภิกษุในประเทศไทยแต่โบราณกาลมาจึงใช้ความอุตสาหะเล่าเรียนภาษาบาลีแล้วศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์พระไตรปิฎก ให้เกิดมีความเข้าใจเสียขั้นหนึ่งก่อนแล้ว จึงย้อนไปศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกต่อไป อาศัยพฤติการณ์ดังกล่าวมา จึงสามารถรักษาคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาที่ยืนถาวรสืบมาได้

การศึกษาเล่าเรียนภาษาบาลี นับเป็นข้อสำคัญสำหรับสืบอายุพระพุทธศาสนา เพราะถ้าไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งสามารถล่วงรู้พุทธวจนะในพระไตรปิฎกเสียแล้ว พระพุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมสูญไป เพราะเหตุนี้ ผู้เป็นประมุขของประเทศมีพระราชอาธิบดีเป็นต้น พระองค์ผู้เป็นพุทธศาสนูปถัมภก นับตั้งแต่โบราณกาลมา จึงต้องทำนุบำรุงการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม พร้อมทั้งทรงยกย่องอุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่อุตสาหะเล่าเรียน มีความรู้ความสามารถตามสถานะที่ควรยกย่องยกย่องให้มีสมณศักดิ์ พระราชทานราชูปการต่าง ๆ มีจัดถวายนิยัตยภัตเป็นต้น จึงเกิดมีวิธีการสอบพระปริยัติธรรม เพื่อให้ปรากฏว่าพระสงฆ์สามเณรรูปใดมีความรอบรู้ถึงเกณฑ์ที่กำหนดสอบ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินก็ทรงยกย่องพระภิกษุสามเณรรูปนั้น ตั้งให้เป็นมหาเปรียญ

ครั้นพระภิกษุรูปนั้นมีพรรษาอายุถึงขั้นเถรภูมิ ก็ทรงโปรดให้มีสมณศักดิ์ปรากฏในสังฆมณฑลตามสมควรแก่คุณธรรมและความรอบรู้ รับตำแหน่งเป็นครูบาอาจารย์ดำเนินการอบรมสั่งสอนพระปริยัติธรรมสืบ ๆ กันไป^{๕๓} อนึ่ง การเล่าเรียนศึกษาพระปริยัติธรรมนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่รัฐให้ความสำคัญมาตลอด ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงตรัสไว้ในอธิบายเรื่องการสอบพระปริยัติธรรม ว่า “การสอบพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร นับเป็นราชการแผ่นดินอย่างหนึ่งด้วยอยู่ในพระราชกิจของพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นพุทธศาสนูปถัมภก”^{๕๔}

สถาบันพระมหากษัตริย์มีความใกล้ชิดกับสถาบันศาสนาอย่างนี้ การศึกษาของคณะสงฆ์จึงสามารถดำเนินการไปได้ด้วยดีและพัฒนาการไปได้อย่างต่อเนื่องในทุกยุคทุกสมัย ดังนี้

๒.๓.๑ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสัมยุโขทัย

อาณาจักรสุโขทัยเริ่มขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ การปกครองอาณาจักรสุโขทัยอยู่ในช่วงระหว่าง พ.ศ. ๑๗๗๘ – ๑๙๘๑^{๕๕} ในยุคสมัยนี้มีบันทึกและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ของสยาม

^{๕๓} ผศ.รังษี สุทนธ์, ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

^{๕๔} พระมหาบุญลือ พิพัฒน์เศรษฐกุล, “พฤติกรรมภาวะผู้นำของอาจารย์ใหญ่กับความพึงพอใจของครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๕๘.

^{๕๕} ผศ.บังอร ปิยพันธุ์, ประวัติศาสตร์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๖๐.

ประเทศเป็นระบบขึ้น มีการบันทึกประวัติศาสตร์เรื่องราวและเหตุการณ์บ้านเมืองไว้บนหลักศิลาเป็นหลักฐานและมีการคัดลอกคัมภีร์สำคัญทางศาสนาสืบทอดกันถึงยุคต่อ ๆ มา

สมัยสุโขทัยเป็นยุคที่พระพุทธศาสนาและศิลปะรุ่งเรืองมากยุคหนึ่งของประวัติศาสตร์สยามประเทศ มีพระมหาเถระผู้ทรงพระไตรปิฎกหลายรูป ตลอดจนถึงพระมหากษัตริย์เป็นผู้แตกฉานในพระพุทธศาสนา^{๕๖} ปรากฏตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า เมื่อพ่อขุนรามคำแหงขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๓ แห่งกรุงสุโขทัย เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๘๒๐ นั้น พระองค์ทรงทราบว่า มีพระเถระรูปหนึ่งซึ่งเป็นสายลังกาวงศ์มีความเชี่ยวชาญแตกฉานในพระไตรปิฎกและอรรถกถาฎีกาเป็นอย่างยิ่งก็เพราะพระสงฆ์สายลังกาวงศ์เป็นฝ่ายเถรวาท ใช้ภาษาบาลีเป็นหลักในการศึกษา เล่าเรียนและทรงจำพระไตรปิฎก ตามหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงระบุว่า ปู่ครูมหาเถรสังฆราช ซึ่งจำพรรษาที่วัดอริยัญญิ์ในกรุงสุโขทัยนั้น อาราธนามาจากเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งสืบพระพุทธศาสนามาจากลังกา มีการสร้างสถูปเจดีย์แบบลังกาไว้ในกรุงสุโขทัยด้วย ข้อความดังกล่าวแสดงว่า พระพุทธศาสนาได้รุ่งเรืองที่นครศรีธรรมราชมาก่อนจะเข้ามาที่สุโขทัย โดยรับอิทธิพลมาจากลังกา^{๕๗} ดังนั้น พ่อขุนรามคำแหงจึงโปรดให้อาราธนาพระเถระรูปนั้นพร้อมพระอันดับอื่น ๆ เข้ามาประดิษฐานพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ณ กรุงสุโขทัยตั้งแต่นั้น และพระองค์เองก็ได้ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมจนมีความแตกฉานในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า สามารถแสดงธรรมโปรดประชาชนในกรุงสุโขทัยได้^{๕๘} นับเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทย นับจากนั้นการศึกษาก็มีการพัฒนาเรื่อย ๆ

ต่อมาในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไท พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงสุโขทัย ซึ่งเป็นพระราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหงนั้น พระองค์ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอย่างแตกฉาน มีพระปรีชารอบรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษต่าง ๆ โดยทรงพระอุตสาหะศึกษาจากพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญในยุคนั้น เช่น พระมหาเถรมนูวงศ์ เป็นต้น^{๕๙} สามารถแต่งหนังสือ “ไตรภูมิพระร่วง”^{๖๐} ได้เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๘๘๘ ซึ่งการแต่งหนังสือเล่มนี้ต้องสืบค้นพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ที่เป็นภาษาบาลีเป็นอย่างมาก และทรงอ้างคัมภีร์

^{๕๖} พระมหาวรญาณ วรณฺณ, ประวัติศาสตร์การศึกษาบาลีของคณะสงฆ์ในสยามประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: อาทการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๔๓.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๙.

^{๕๘} ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑, ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๒๖), หน้า ๕, อ้างใน ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

^{๕๙} พระธรรมราชาที่ ๑ ลิไทย, ไตรภูมิ (หนังสือชุดภาษาไทย เรื่อง ไตรภูมิภค หรือ ไตรภูมิพระร่วง), พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว, ๒๕๕๕), หน้าคำนำ ๘.

^{๖๐} พระมหาธรรมราชาลิไท, ไตรภูมิพระร่วง, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๒๖), หน้า ๖-๗.

ต่างๆ ไม่ต่ำกว่า ๓๐ คัมภีร์ โดยเฉพาะปณามคาถา คือ คาถาแสดงความนอบน้อมพระรัตนตรัยนั้น ทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาบาลี ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า พระมหาธรรมราชาลิไท เป็นผู้เชี่ยวชาญแตกฉานยิ่งในพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พระองค์ยังทรงสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนด้วยพระองค์เอง และเผด็จพระสงฆ์เข้าไปเรียนพระไตรปิฎกในมหาปราสาท อีกทั้งยังจัดระเบียบคณะสงฆ์ใหม่ โดยแบ่งคณะสงฆ์ออกเป็นสองฝ่าย คือ ความวสี กับ อรัญญวาสี^{๖๑} ทรงอุปถัมภ์การศึกษาพระพุทธศาสนาและศิลปศาสตร์ต่าง ๆ โดยทรงดำเนินการให้พระสงฆ์สั่งสอนเล่าเรียนพระธรรมวินัย คือศึกษาพระไตรปิฎกและให้พวกพราหมณ์สั่งสอนศิลปศาสตร์ต่าง ๆ ในบริเวณพระมหาปราสาท อาจนับได้ว่าเป็นการตั้งโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรมและศิลปศาสตร์ขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของชาติไทย^{๖๒}

การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยสุโขทัยเป็นการศึกษาพระสูตรตันตปิฎกโดยแยกออกเป็นตอน ๆ ไป กล่าวคือ ในเบื้องต้นให้ศึกษาพระสูตรตันตปิฎก เมื่อเรียนจบพระสูตรแล้วให้ศึกษาพระวินัยต่อไป เมื่อศึกษาพระวินัยจบแล้ว ก็ให้ศึกษาพระอภิธรรมปิฎก การศึกษาสมัยนี้ มีวัดและวังเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ วัดเป็นสำนักเรียนของบรรดาบุตรหลาน ขุนนาง และราษฎรทั่วไป โดยมีพระภิกษุเป็นครูผู้สอนและจัดการศึกษา และวังเป็นสำนักราชบัณฑิตซึ่งสอนเฉพาะเจ้านาย บุตรและบุตรหลานข้าราชการ และเป็นที่ยี่เรียนธรรมของพระสงฆ์เท่านั้น ดังคำที่ว่า “เมื่อพระมหาธรรมราชาสร้างปราสาทราชมนเฑียรแล้ว ได้จัดให้มีพระสงฆ์เรียนพระไตรปิฎก และให้มีพวกพราหมณ์เรียนศิลปศาสตร์ ในบริเวณพระมหาปราสาท”^{๖๓} ครั้นถึงสมัยพระเจ้าลิไทครองราชย์สมบัติ กรุงสุโขทัยนั้น การพระศาสนาฝ่ายเถรวาทเจริญรุ่งเรืองมาก มีการแต่งเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง และทรงส่งเสริมการเล่าเรียนการศึกษาเป็นพิเศษ ดังข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึกสมัยพระเจ้าลิไท ในประชุมพงศาวดารภาค ๑ ความว่า “ทรงเผด็จสงฆ์ทั้งหลาย ให้มาศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกและศิลปศาสตร์ต่าง ๆ ในบริเวณมหาปราสาทนั้น”^{๖๔} ในยุคสมัยนี้นับเป็นจุดเริ่มต้นวางแบบแผนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยสามารถจำแนกการเรียนการสอนได้ดังนี้

^{๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๘.

^{๖๒} พระธรรมราชาที่ ๑ ลิไทย, ไตรภูมิ (หนังสือชุดภาษาไทย เรื่อง ไตรภูมิภิกขา หรือ ไตรภูมิพระร่วง), พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว, ๒๕๕๕), หน้า ๙.

^{๖๓} พิฑูรย์ มลิวัลย์, มรดกพ่อขุนรามคำแหง วรรณกรรมเรื่องแรกของไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๖), หน้า ๒๔๘.

^{๖๔} กรมการศาสนา กองแผนงาน, รายงานเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๖), หน้า ๑-๒.

การบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัย^{๖๕}

๑) ด้านหลักสูตร

เกี่ยวกับหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยนี้ไม่ปรากฏชัดเจนแต่คงได้แก่ภาษาบาลี พระไตรปิฎก และศิลปศาสตร์ต่าง ๆ^{๖๖} สำหรับครูผู้สอนก็คงเป็นพระมหาเถระ พระมหาคษัตริย์ และราชบัณฑิตผู้คงแก่เรียนนั่นเอง

๒) ด้านการเรียนการสอน

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยนี้ พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดให้มีการเรียนการสอนขึ้นในสำนักพระราชวัง ปรากฏในศิลาจารึกสมัยพระเจ้าลิไท ในประชุมพงศาวดารภาค ๑ ความว่า “ทรงเผด็จ (ขอ) ร้อง) สงฆ์ทั้งหลายให้มาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมโดยมีสถานศึกษาพระปริยัติธรรม คือ วัด และวังเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือวัดเป็นสำนักเรียนของบรรดาบุตรหลานขุนนาง และราษฎรทั่วไป โดยมีพระภิกษุเป็นครูสอนและจัดการศึกษา และวังเป็นสำนักราชบัณฑิต สอนแต่เฉพาะเจ้านายและบุตรหลานของข้าราชการที่เรียนธรรมของพระสงฆ์เท่านั้น

๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่า สื่อที่สำคัญที่สุดคือครูผู้สอน หรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ซึ่งได้แก่พระไตรปิฎก ที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่ การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

การวัดผลการศึกษายังไม่มีระบบ หรือระเบียบ วิธีการวัดผลที่แน่นอน มักจะวัดผลจากความทรงจำและความสามารถเป็นพื้น

สรุปพัฒนาการพระปริยัติธรรมสมัยนี้ เป็นพัฒนาการขั้นแรกของการศึกษาไทย การศึกษาบาลียังคงนิยมแบบลังกา คือศึกษาจากพระไตรปิฎกแยกออกเป็นตอน ๆ คือ พระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรมเป็นลำดับไป การศึกษายังไม่แพร่หลาย ยังอยู่ในวังซึ่งสอนโดยพระมหาคษัตริย์ และพระมหาเถระผู้มีความรู้ความสามารถ แต่ยังไม่เป็นระบบระเบียบเท่าใดนัก เพราะขาดแคลนในปัจจัยหลาย ๆ ด้านทั้งด้านบุคลากรและสื่อการเรียนการสอน

^{๖๕} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

^{๖๖} พระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร, การศึกษาพระบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๕.

ในสมัยต่อมากรุงสุโขทัยเริ่มเสื่อมอำนาจทางทหาร ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) กองทัพอยุธยาเข้าตียึดได้เมืองพิษณุโลกจากอาณาจักรสุโขทัย หลังจากนั้นกรุงสุโขทัยก็ถูกรวมเข้ากับกรุงศรีอยุธยาราว พ.ศ. ๑๙๘๑ (ค.ศ. ๑๔๓๘)^{๖๗} การศึกษาของคณะสงฆ์ก็ยังคงต่อไปได้เรื่อย ๆ แต่ก็ซบเซาลงโดยลำดับ เนื่องจากเป็นยุคผลัดเปลี่ยนอำนาจทางบ้านเมือง

๒.๓.๒ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสัมมยอยุธยา

การศึกษาเล่าเรียนของสยามประเทศในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเริ่มสถาปนาขึ้นใน พ.ศ. ๑๘๙๓ และสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๓๑๐^{๖๘} สมัยกรุงศรีอยุธยาในยุคแรก ๆ นั้น กษัตริย์ผู้ครองกรุงศรีอยุธยามีได้สนพระทัยเอาใจใส่ในการพระศาสนา นัก การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระก็ถูกปล่อยปละละเลย โดยปล่อยให้การศึกษาเล่าเรียนเป็นไปตามอัธยาศัย ฝ่ายคามวาสีซึ่งเคยมีอำนาจในราชสำนักและหมู่ประชาชนในกรุงสุโขทัย พอมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาก็หมดอำนาจลง ทั้งนี้เพราะทรงราชการมิได้เอาใจใส่ในเรื่องการพระศาสนา ตรงกันข้ามกับฝ่ายอรัญญวาสีกลับเริ่มมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาโดยลำดับ โดยใช้วิธีแบบของตนคือ เรียนไสยศาสตร์ เวทมนต์คาถา ทำให้ประชาชนเกิดหลงใหลและใส่ใจในวิธีการเช่นนั้น ผู้เข้ามาบวชเรียนก็ศึกษาคาถาอาคมอันเป็นสาเหตุที่ทำให้พระศาสนาเสื่อมลง และเป็นที่ติฉินนินทาของเหล่าบัณฑิตผู้รู้ทั่วไป^{๖๙} จนกระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชขึ้นครองราชย์ พระองค์จึงรับอุปถัมภ์พระพุทธานุภาพ โดยโปรดให้มีการฟื้นฟูการจัดการเล่าเรียนศึกษาพระปริยัติธรรมเหมือนครั้งสุโขทัยและให้มีการสอบพระปริยัติธรรมขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นปฐมเหตุให้มีการสอบไล่พระปริยัติธรรมแผนกบาลีขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรก^{๗๐} พระองค์มิใช่เพียงสนับสนุนการศึกษาเท่านั้น แต่พระองค์ยังได้เล่าเรียนศึกษาด้วยพระองค์เองจนมีความรู้ความสามารถชำนาญในภาษาบาลีและทรงสั่งสอนประชาชนด้วย ตามหลักฐานที่ปรากฏในหนังสือพงศาวดารกรุงเก่า ความตอนหนึ่งว่า “สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมได้ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างชำนาญมาตั้งแต่ยังทรงผนวช ครั้นเสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ทรงมีพระราช

^{๖๗} ดร.อาทร จันทวิมล, ประวัติของแผ่นดินไทย, (กรุงเทพมหานคร : อักษรไทย (น.ส.พ.) ฟ้ามืองไทย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๐.

^{๖๘} ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑.

^{๖๙} พระมหาทองดี ปญญาวิโร, การศึกษาพระบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๐.

^{๗๐} ถวิล สมศรีรัฐกิจ, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕, อ้างใน ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๓.

ศรัทธาเสด็จออกบอกหนังสือแก่พระภิกษุสามเณรที่พระที่นั่งจอมทองสามหลังอยู่เนื่อง ๆ” (ข้อนี้เป็นหลักฐานว่า ประเพณีบอกหนังสือพระในพระบรมมหาราชวังได้มีมานานแล้ว)^{๗๑}

พอจะวิเคราะห์ได้ว่า ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การปลอมบวชในพระพุทธศาสนา และการที่พระภิกษุสามเณรมิได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย กลับไปเรียนเตรัจฉาน ซึ่งเหตุให้พระพุทธรูปสามเณรมัวหมอง จึงได้ทรงให้ขุนหลวงสรศักดิ์จัดการสอบพระปริยัติธรรมแก่ภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ผู้ใดสอบได้ก็ให้คงอยู่เป็นพระภิกษุหรือสามเณรต่อไป ผู้ใดสอบตกก็โปรดให้ลาสมณเพศและดำเนินคดีตามเมืองต่อไป

ด้วยสาเหตุดังกล่าวข้างต้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงได้โปรดให้คณะสงฆ์ดำเนินการด้านโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น เพื่อให้กุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาทุกรูปได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมกันอย่างจริงจัง จึงมีคำว่า “**บวชเรียน**” เกิดขึ้นในสมัยนั้นเป็นต้นมาจวบจนปัจจุบัน ทั้งนี้ การดำเนินการด้านโรงเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรนั้นก็เพื่อวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อการดำรงไว้ซึ่งพระศาสนา
๒. เพื่อกำจัดผู้เข้าอาศัยพระศาสนาโดยวิธีการอันไม่ชอบธรรม
๓. เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระสัทธรรม^{๗๒}

ในสมัยอยุธยาได้ทรงโปรดให้จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมอยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวังเป็นหลัก ส่วนตามวัดต่าง ๆ ก็มีการเรียนการสอนบ้างเป็นแห่งย่อย สำหรับครูผู้สอนนั้น ได้แก่ องค์พระมหากษัตริย์ผู้เป็นอัครศาสนูปถัมภกเองบ้าง ราชบัณฑิตบ้าง พระเถระผู้ทรงความรู้พระไตรปิฎกบ้าง เป็นครูผู้สอน สำหรับกระบวนการเรียนการสอนนั้น กำหนดเอาพระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหนังสือแบบเรียนและหนังสือชั้นมูลฐานในการเรียน คือ มูลกัจจายน์ เพื่อให้รู้เรื่องอักขรวิธีก่อนเรียนพระไตรปิฎก อย่างน้อยเป็นเวลา ๒ ปีแล้วจึงเรียนแปลพระไตรปิฎก เริ่มจากพระสุตตันตปิฎก พระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ตามปกติแล้วผู้เรียนต้องใช้เวลาเรียนตั้งแต่มูลกัจจายน์ และแปลพระไตรปิฎกได้ ต้องใช้เวลาอย่างน้อย ๓ ปีจึงสำเร็จ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยานี้เริ่มใช้คำว่า “**บาลี**” เป็นครั้งแรก และใช้เรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ปลายรัชกาลที่ ๕ จึงเปลี่ยนมาเรียกว่า “**เปรียญ**” บาลี เป็นคำที่ใช้เรียกผู้สอบได้ทางพระปริยัติธรรมสมัยก่อน ถ้าจะแปลตรง ๆ ก็ว่าครูผู้สอน เพราะคำว่า “**บา**” นั้นแปลว่า ครู

^{๗๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๒.

^{๗๒} พระมหาทองดี ปลูกาวชิโร, **การศึกษาพระบาลี**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๒.

อาจารย์ เพราะมีข้อความในหนังสือพงศาวดารเหนือว่า “บาธรรม” แปลว่า ครูผู้สอนธรรม ส่วนคำว่า “เลี่ยน” แปลความหมายว่า รับความรู้ หรือ บอกให้รู้ เมื่อรวมกันแล้วคำว่า “บาเลี่ยน” ก็ต้องแปลความหมายว่า เป็นครูได้แล้ว เหมือนกับครูประกาศนียบัตรของรัฐบาลในปัจจุบัน (บาเลี่ยนน่าจะแปลว่า ผู้รู้ภาษาบาลี)

ต่อมาคำว่า บาเลี่ยน ยังนิยมใช้เรียกสถานที่ในวัด เช่น ศาลาการบาเลี่ยน หรือ ศาลาการปาเรียน และศาลาการเปรียญ ก็มี ความว่า ศาลาสำหรับครูสอนธรรมวินัย เพราะเป็นที่ประชุมฟังธรรม และเป็นสถานที่ประชุมเรียนพระปริยัติธรรมด้วย^{๗๓}

ในสมัยอยุธยาสามารถจำแนกการเรียนการสอนได้ดังนี้

การบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยอยุธยา^{๗๔}

๑) ด้านหลักสูตร

ในสมัยนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกบาลีจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น เป็นผูกในลานเป็นหลักในการกำหนดชั้นเรียน โดยแยกเป็นปิฎก ดังนี้ พระสุตตันตปิฎก จำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้น พระวินัยปิฎก จำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้น พระอภิธรรมปิฎก จำนวน ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น และแบ่งชั้นเรียนออกเป็น ๓ ชั้น หรือ ๓ ประโยค ตามปิฎกทั้ง ๓ ชั้น คือ

- | | |
|---------------|---------------------|
| ๑. บาเรียนตรี | ต้องแปลจบพระสุตร |
| ๒. บาเรียนโท | ต้องแปลจบพระวินัย |
| ๓. บาเรียนเอก | ต้องแปลจบพระอภิธรรม |

๒) ด้านการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอนนั้น กำหนดเอาพระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหนังสือแบบเรียน และหนังสือชั้นมูลฐานในการเรียน คือมูลกัจจายน์ เพื่อให้รู้จักวิธีก่อนเรียนพระไตรปิฎก ครูผู้สอนได้แก่พระมหากษัตริย์ซึ่งได้อบรมความรู้ความสามารถจนมีความชำนาญแตกฉาน ทั้งยังเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกเป็นผู้สอนเองบ้าง ราชบัณฑิตทั้งหลายบ้าง พระเถรานุเถระผู้ทรงความรู้ความสามารถในพระไตรปิฎกบ้าง สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมอยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวังเป็นหลัก ส่วนตามวัดต่าง ๆ ก็มีการเรียนการสอนบ้าง แยกย่อยออกไป หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นสาขาย่อยอย่างในปัจจุบันก็ได้

^{๗๓} ผศ.รังษี สุทนต์, ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๑.

^{๗๔} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓๐-๑๓๒.

๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่า สื่อที่สำคัญที่สุดคือครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ได้แก่พระไตรปิฎก ที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศให้มีการสอบพระปริยัติธรรมขึ้นแล้ว พระมหาเถระและราชบัณฑิตทั้งหลายก็จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นโดยมีพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นประธานในการสอบ

ในการสอบเปลี่ยน ใช้การแปลแบบปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการอย่างน้อย ๓ ท่าน วิธีการในการดำเนินการสอบ เมื่อถึงเวลาที่กำหนดไว้ กรรมการทุกท่านจะเข้าประจำที่ โดยมีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประธาน การสอบจะเริ่มต้นด้วยการสอบพระสูตรก่อน ซึ่งมีจำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ผู้สอบจะจับสลากตามที่กรรมการกำหนดให้ ถ้าจับได้ผูกใด ก็ให้แปลผูกนั้น กรรมการจะให้โอกาสแก่ผู้สอบแก้ตัวได้เพียง ๓ ครั้ง เมื่อแปลผิดศัพท์หรือผิดประโยคซึ่งถ้ากรรมการหักเกิน ๓ ครั้ง ถือว่าตกในประโยคนั้น ๆ ถ้านักเรียนรูปใดแปลได้คล่องเป็นที่พอใจของกรรมการ โดยไม่มีการหัก ถือว่าผ่าน คือสอบได้ประโยคนั้น ๆ เช่น สอบได้พระสูตร ก็ให้เกียรติคุณเป็นบาเรียนตรี ถ้านักเรียนยังมีความสามารถที่จะสอบต่อไป ก็ให้เรียนพระวินัย ซึ่งมีจำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ต่อไปอีก ๓ ปี ถ้าสอบได้ ก็ได้รับเกียรติคุณเป็นบาเรียนโท และถ้าคิดจะสอบต่อไป ก็ให้เรียนพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งมีจำนวน ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ต่อไปอีก ๓ ปี ถ้าสอบได้ ก็ให้ได้รับเกียรติคุณเป็นบาเรียนเอก การสอบแต่ละครั้งจะใช้ระยะเวลาเรียน ๓ ปี และมีการวัดผล ๑ ครั้ง และการเรียนการสอนตลอดจนการวัดผลในสมัยอยุธยา ได้ดำเนินการมาด้วยวิธีดังกล่าวจนสิ้นสมัย^{๗๕}

การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยอยุธยานั้น การจัดการศึกษายุคต้น ๆ ไม่มีอะไรแตกต่างจากสมัยสุโขทัยมากนัก จนกระทั่งในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์โปรดให้คณะสงฆ์รับภาระในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง

๒.๓.๓ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสสมัยธนบุรี

สมัยธนบุรี เป็นราชธานี ๑๕ ปี โดยราชวงศ์ธนบุรี มีพระมหากษัตริย์ปกครอง ๑ พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์ทรงครองราชสมบัติอยู่เพียง ๑๕ ปี (พ.ศ.

^{๗๕} สำนักเรียนวัดปากน้ำ, ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ หจก.สตาร์กรุป, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔๑-๓๔๔.

๒๓๑๐-๒๓๒๕) สมัยนี้เป็นสมัยที่มีบ้านเมืองเริ่มตั้งตัว เป็นระยะแห่งการกอบกู้ชาติ พระองค์ทรงเหนื่อยยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์องค์ใด ๆ แต่ถึงกระนั้น ก็นำสรรเสริญน้ำพระทัยของพระองค์ ที่พระองค์ไม่ทรงทอดทิ้งพระราชกรณียกิจด้านพระศาสนา พระองค์เอาพระทัยใส่ทำนุบำรุงอย่างดียิ่ง ดังความปรากฏในพงศาวดารฉบับราชหัตถเลขา ความว่า “ กล่าวคือในปีชวดสัมฤทธิ์ศก ๒๓๑๑ นั้น สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงพระราชดำริว่า พระพุทธศาสนาจักวัฒนาการรุ่งเรือง ก็เพราะอาศัย จตุบริษัททั้ง ๔ ปฏิบัติตามพระพุทธโอวาท และพระสงฆ์ทุกวันนี้ยังปฏิบัติในจตุปาริสุทธิศีลได้บริบูรณ์ เหตุเพราะหาพระราชาคณะซึ่งทรงปริยัติธรรม และสมถวิปัสสนาจะสั่งสอนมิได้ จึงมีพระบรมราชโองการสั่งพระศรีภูวปรีชาราชเสนาบดีศรีสาลักษณ์ ให้สืบเสาะหาสงฆ์เถรานุเถระ ผู้รู้ธรรมยังมีอยู่ที่ใดบ้าง ให้ไปนิมนต์มาประชุมกันที่วัดบางหัวใหญ่ แต่งตั้งขึ้นเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ผู้น้อย โดยสมควรแก่ฐานานุรูป ตามตำแหน่งเหมือนครั้งกรุงเก่า และพระศรีภูวปรีชาราชเสนาบดีศรีสาลักษณ์ก็ได้สืบหาและได้พระเถรานุเถระซึ่งเป็นพระราชาคณะบ้าง เป็นบาเรียนบ้าง เป็นอาจารย์ผู้บอกบ้าง แต่ครั้งกรุงเก่ามาได้หลายรูป ประชุมกัน ณ วัดบางหัวใหญ่ ปรีชากันบ้างอาจารย์ดีวัดประดู่กรุงเก่า เป็นผู้รู้คุณธรรมมากทั้งแก่วัสสาอายุ เพื่อเป็นสมเด็จพระสังฆราช แล้วก็ทรงแต่งตั้งพระเถระทั้งนั้นเป็นพระราชาคณะฐานานุกรมน้อยใหญ่ตามลำดับสมณฐานันดรศักดิ์เหมือนอย่างแต่ก่อน ให้อยู่ในพระอารามต่าง ๆ ในกรุงธนบุรี บังคับบัญชาสั่งสอนกล่าวคัมภีร์และวิปัสสนาธุระแก่พระสงฆ์สามเณรทั้งปวง กับทรงพระราชทานจางข้าราชการฝ่ายพลเรือนสร้างพระอุโบสถ วิหาร เสนาสนะ กุฏิ หลายพระอารามมากกว่าสองร้อยหลัง ตรัสเผด็จศึกเดือนถวายพระพรโอวาทว่า “ขอพระคุณเจ้าทั้งปวงจงตั้งใจปฏิบัติสักรวมรักษาในพระจตุปาริสุทธิศีลให้บริสุทธิ์ผ่องใส อย่าให้เศร้าหมอง แม้พระผู้เป็นเจ้าของข้าตบด้วยจตุปัจจัย สิ่งใดนั้นเป็นธุระโยมจะอุปัฏฐากพระผู้เป็นเจ้าของทั้งปวง แม้ถึงจะปรารภนามังสะ (เนื้อ) และรุหิระ (เลือด) ของโยม โยมก็อาจจะสามารถเชือดเนื้อและโลหิต ออกถวายเป็นอัมฤตตักทานได้”

พระเจ้ากรุงธนบุรี มีพระดำริว่า “พระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองจิรัฐติกาลนั้น ก็อาศัยกุลบุตรเล่าเรียนศึกษาพระปริยัติธรรม” จึงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สังฆการีธรรมการทำสารบัญชิตพระสงฆ์รูปใดที่บอก ที่เรียนพระไตรปิฎกได้มาก ก็ทรงถวายไตรจีวรผ้าเทคนี้อะเอียด พร้อมกับพระราชทานจตุปัจจัยแก่เถรเถร ตามที่เล่าเรียนได้มากหรือน้อย

ในสมัยกรุงธนบุรี ก็ปรากฏว่ามีพระสงฆ์ที่สอบได้เปรียญสูง ๆ ดังปรากฏความในพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๔๖๑) ดังความตอนหนึ่งว่า “...ในครั้งกรุงธนบุรีก็คงได้สอบพระปริยัติธรรม เพราะมีชื่อเปรียญต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดารหลายองค์ คือ พระมหามิ เปียญเอกวัดเลียบ ได้เป็นสมเด็จพระสังฆราชในรัชกาลที่ ๒

พระมหานาค เปรียญเอก วัดบางหัวใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) และพระมหาศร เปรียญโท วัดโพธาราม (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นเปรียญครั้งกรุงธนบุรี...”^{๗๖}

ในสมัยธนบุรีสามารถจำแนกการเรียนการสอนได้ดังนี้

การบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยธนบุรี^{๗๗}

๑) ด้านหลักสูตร

การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยนี้ คงยึดหลักสูตรตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือพระไตรปิฎกเป็นอักษรขอมจารึกลงในใบลาน แยกเป็นพระสุตตันตปิฎก พระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก แยกศึกษาตามลำดับขั้น (เหมือนสมัยอยุธยา)

๒) ด้านการเรียนการสอน

ในสมัยกรุงธนบุรี ก็มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมตามแบบอย่างของสมัยอยุธยา คือ สอนโดยพระมหากษัตริย์บ้าง ราชบัณฑิตบ้าง มหาเถระผู้มีความรู้ความสามารถบ้าง สอนแก่พระบรมวงศานุวงศ์และประชาชนผู้สนใจ จัดสอนในพระบรมมหาราชวังเหมือนอย่างแต่ก่อน (เป็นยุคสมัยแรกที่ปรากฏว่ามีการสอนแพร่หลายออกไปแก่ประชาชนทั่วไปนอกจากพระบรมวงศานุวงศ์และพระภิกษุสามเณร)

๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่า สื่อที่สำคัญที่สุดคือครูผู้สอนหรือผู้ออกหนังสือ (เช่นเดียวกับสมัยอยุธยา) และตำราเรียนซึ่งได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่ การบอกหนังสือแบบปากต่อปากและการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลัก

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

การวัดผลประเมินผลการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมในสมัยนี้ สันนิษฐานว่า คงยึดตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยาเป็นหลัก คือการสอนด้วยปากเปล่า ต่อหน้าคณะกรรมการ ทั้งนี้ เพราะมีการเรียกผู้สอบได้เป็นชั้นเปรียญโท และเปรียญเอก เป็นต้น เหมือนอย่างในสมัยอยุธยา

^{๗๖} พระมหาทองดี ปณณาวชิโร, การศึกษาพระบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๔.

^{๗๗} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓๒-๑๓๔.

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในครั้งสมัยธนบุรีนี้มีระยะเวลาอันสั้น เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชแล้ว ก็ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อให้เจริญรุ่งเรืองเหมือนในครั้งสมัยอยุธยา ได้ทรงโปรดเกล้าให้พระสงฆ์ที่ไปปกครองตามอารามต่าง ๆ สอนพระปริยัติธรรมและเทศนาอบรมประชาชน แต่เนื่องจากระยะเวลาของกรุงธนบุรีมีระยะเวลาสั้นจึงไม่ทราบว่าพระสงฆ์ท่านจัดการศึกษากันอย่างไรสันนิษฐานว่า ท่านคงจะดำรงไว้ตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยา นั่นเอง^{๗๘}

จากข้อมูลดังที่แสดงมานี้สามารถสรุปได้ว่า ในยุคสมัยนี้ยังไม่มีพัฒนาการด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมมากนัก การเรียนการสอนส่วนใหญ่ยังคงดำเนินไปตามแบบฉบับของสมัยอยุธยา เพียงแต่มีการสนับสนุนส่งเสริมมากขึ้น และมีการขยายฐานการศึกษาออกไปนอกวังและส่งพระภิกษุผู้สำเร็จการศึกษาไปสั่งสอนอบรมความรู้แก่ประชาชนมากขึ้น

๒.๓.๔ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสสมัยรัตนโกสินทร์

การศึกษาบาลีในยุครัตนโกสินทร์ได้มีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพการของอุปนิสัยของพระภิกษุสามเณร และปรารถนาให้การศึกษาเป็นไปทั่วถึงกัน ทำให้มองเห็นภาพการพัฒนาการศึกษา ที่ได้พัฒนามาโดยลำดับถึงปัจจุบัน^{๗๙} เพราะเหตุที่ในปัจจุบันนี้ยังคงอยู่ในยุคของสมัยรัตนโกสินทร์นั่นเอง

สมัยรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี ๒๒๙ ปี (นับถึงปัจจุบัน ๒๕๖๐) โดยพระมหากษัตริย์วงศ์ มีพระมหากษัตริย์ปกครอง ๙ พระองค์ (ปัจจุบันเป็นพระองค์ที่ ๑๐) ได้มีพัฒนาการของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ดังนี้

๑. รัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒)

ในยุครัชกาลที่ ๑ นี้มีความเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน ทั้งในส่วนบ้านเมืองและส่วนศาสนา โดยปรากฏว่าเมื่อถึงพระพุทธศักราช ๒๓๒๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระเจ้าตากสิน ได้ทรงสร้างกรุงเทพมหานครมรัตนโกสินทร์ ฝั่งตรงข้ามกับกรุงธนบุรีขึ้นเป็นเมืองหลวงใหม่^{๘๐} โดยได้ยึดการวางผังเมืองตามแบบของกรุงศรีอยุธยา

^{๗๘} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

^{๗๙} พระมหาวรญาณ วรณฺฑ, ประวัติศาสตร์การศึกษาบาลีของคณะสงฆ์ในสยามประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๗๕.

^{๘๐} ผศ.รังษี สุทนดี, ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๔.

ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะพระองค์เองและข้าราชการตลอดถึงประชาราษฎร ล้วนแต่เจริญเติบโตมาจากกรุงศรีอยุธยาทั้งสิ้น พระองค์ทรงสนพระทัยในการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา มาก โดยเฉพาะการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร พระองค์ก็ทรงทำนุบำรุงเป็นอย่างดี เข้าใจว่า หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนและการวัดผลคงดำเนินตามแบบสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในช่วงรัชสมัยของพระองค์นั้น แม้จะมีศึกสงครามกับพม่าติดอยู่ ก็ยังทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง โดยเฉพาะการศึกษาของคณะสงฆ์ สมัยรัชกาลที่ ๑ นี้ ระบบการศึกษาเหมือนอย่างสมัยอยุธยาแบบโบราณ คือยึดหลักการศึกษา ๒ ประการ ได้แก่ คັນถุระ วิปัสสนาธุระ พระองค์ได้ทรงส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งปริยัติศึกษา ปฏิบัติศึกษา และปฏิเวธศึกษา พร้อมกับการสนับสนุนให้พระสงฆ์แสดงธรรมที่เล่าเรียนมา เพื่อเป็นธรรมทานแก่สามัญชนโดยทั่วไป (สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยธนบุรี)

การศึกษาของพระภิกษุสามเณรโดยทั่วไป โดยเฉพาะในส่วนที่ไม่มีการศึกษาภาษาบาลีนั้น ภิกษุสามเณรจบแล้วก็ศึกษาธรรมวินัยเท่าที่อาจารย์สอน ซึ่งส่วนมากอาจารย์เองก็มีความรู้น้อยในเรื่องนี้ ภิกษุสามเณรจึงใช้เวลาส่วนมากไปในการท่องสวดมนต์ เรียนการช่าง ทำการก่อสร้าง เมื่อลาสิกขาแล้วก็สามารถนำความรู้นั้นไปประกอบการเลี้ยงชีพได้^{๔๑}

พระราชกรณียกิจที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงบำเพ็ญเพื่อคณะสงฆ์ เพื่อช่วยส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์ให้เจริญอย่างมีหลักฐานนั้น คือ การทำสังคายนาพระไตรปิฎกเพราะเป็นการรวบรวมพระพุทธานุภาพ คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่กระจัดกระจายมารวมเข้าเป็นหมู่บริบูรณ์ จึงจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาอย่างมหาศาล การทำสังคายนาพระไตรปิฎกในครั้งนี้ ทรงโปรดให้คัดเลือกพระสงฆ์ที่มีความรู้ทางพระปริยัติธรรมได้ถึง ๒๑๘ รูปกับนักปราชญ์ราชบัณฑิตอีก ๓๒ คนมาร่วมกันทำ จัดแบ่งออกเป็น ๔ กอง คือ

๑. การชำระพระสุตตันตปิฎก โดยมีสมเด็จพระสังฆราช (สี) วัดระฆังโฆสิตารามเป็นแม่กอง

๒. การชำระพระวินัยปิฎก พระนพรัตน์ (สุก) วัดพระศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุ) เป็นแม่กอง

๓. การชำระพระสัททวารวิเสส พระพิมลธรรม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นแม่กอง

๔. การชำระพระอภิธรรมปิฎก พระพุฒาจารย์ (เป่า) วัดอินทาราม เป็นแม่กอง พระธรรมไตรโลก (ชื่น) วัดหงส์รัตนาราม เป็นผู้ช่วยในการนี้ ได้แยกย้ายกันตรวจชำระพระไตรปิฎกตามสถานที่ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุ) ๔ แห่ง คือ

๑. ที่พระอุโบสถกองหนึ่ง

^{๔๑} ผศ.รังษี สุทนธ์, ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๘.

๒. ที่พระวิหารกองหนึ่ง

๓. ที่พระมณฑปกองหนึ่ง

๔. ที่ศาลาการเปรียญกองหนึ่ง

การทำสังคายนาได้เริ่มเมื่อวันพุธ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ ในการนี้ พระองค์พร้อมด้วยพระอนุชาธิราช คือ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทได้เสด็จพระราชดำเนิน ไปสู่พระอุโบสถวัดมหาธาตุ โดยกระบวนราชอิสริยยศ พระพิมพ์ลธรรมอ่านประกาศพระราชกระแสในการทำสังคายนาครั้งนี้ ซึ่งนับว่าเป็นลำดับที่ ๙ ต่อจากปฐมสังคายนา ทำที่ถ้าสัตตปณณคูหาเมืองราชคฤห์ ประเทศอินเดีย ทั้งสองพระองค์เสด็จไปวันละ ๒ เวลา คือตอนเช้าเสด็จไปทรงประเคนอาหารบิณฑบาตเลี้ยงพระที่พระระเบียง ตอนเย็นเสด็จไปถวายเครื่องสักการะแด่พระภิกษุสงฆ์ผู้ร่วมทำสังคายนาเป็นเวลา ๕ เดือน โปรดให้ช่างคัดลอกจำลองสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงขึ้น เรียกว่า “ฉบับทองใหญ่” คือปิดทองทั้งปกหน้า ปกหลัง ด้านข้าง รวมคัมภีร์ที่ทำสังคายนาได้ ๓๔๕ คัมภีร์ เป็นหนังสือใบลานได้ ๓,๖๘๖ ผูก และโปรดให้ไปเก็บรักษาไว้ที่หอมณเฑียรธรรม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระราชพิธีฉลองได้เกิดอัศจรรย์ไหม้หอมณเฑียรธรรม แต่พระไตรปิฎกไม่เป็นอันตราย จึงโปรดให้สร้างหอไตรใหม่เป็นมณฑป พื้นลาดด้วยแผ่นเงิน ภายในเป็นที่ประดิษฐานพระไตรปิฎกนั้นประดับมุกด้วยฝีมือเลิศ ส่วนหอมณเฑียรธรรมทุกวันนี้ ที่อยู่ข้างล่างนั้นเป็นของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสร้างขึ้นไว้พระไตรปิฎกฉบับครุเดิม และเป็นที่บอกหนังสือของราชบัณฑิตแก่นักเรียน ต่อมาโปรดให้สร้างพระไตรปิฎกขึ้นอีก ๒ ฉบับคือ

๑. ฉบับรองทรง หมายความว่า รองจากฉบับทองใหญ่หรือเรียกว่าฉบับข้างลาย เพราะมีลายเขียนข้าง ๆ พระไตรปิฎกฉบับนี้ทรงสร้างไว้ ๓๐๕ คัมภีร์ รวมเป็นหนังสือใบลานได้ ๓,๖๔๙ ผูก

๒. ฉบับทองชุบ คือเขียนชุบด้วยเส้นหมึกเป็นอักษรขอม ย่อตามแบบโบราณเป็นชุดเล็ก มีเพียง ๔๕ คัมภีร์

พระราชกรณียกิจซึ่งเกี่ยวกับการสังคายนาพระไตรปิฎก ในรัชสมัยของพระองค์ จึงเชื่อได้ว่าเป็นงานที่มีประโยชน์อย่างใหญ่หลวง เพราะมีความสำคัญยิ่งต่อการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ให้ยืนนานถาวรต่อไปอีก และเป็นประโยชน์แก่พระสงฆ์ในการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และแก่ประชาชนผู้ใคร่ต่อการศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนา ทั้งจะได้เป็นหลักฐานแห่งความประพฤติปฏิบัติตามธรรมวินัยต่อไป รวมความว่าในรัชกาลนี้ได้มีการทำสังคายนาทั้งคัมภีร์ ทั้งบุคคล คือความประพฤติของพระภิกษุสามเณร

การศึกษาในรัชกาลนี้คงเป็นไปตามแบบสมัยอยุธยาและธนบุรี มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเล็กน้อยตามความเหมาะสมแก่สถานการณ์บ้านเมือง ดังนี้

๑. การสอบไล่ เดิมไม่มีกำหนดเวลาแน่นอนแล้วแต่พระเจ้าแผ่นดินจะเห็นสมควร เมื่อทรงเห็นสมควรเมื่อไหร่ จะมีพระบรมราชโองการตรัสสั่งเจ้าหน้าที่ (กรมธรรมการ) ให้ดำเนินการประกาศให้คณะสงฆ์ทราบ และมีพระบรมราชโองการตั้งพระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิคณะหนึ่งเป็นกรรมการสอบไล่ แต่ที่เป็นกรรมการสอบไล่จริงนั้นมี ๓-๔ รูป^{๘๒} นอกนั้นเป็นผู้นั่งฟัง เป็นผู้รับรู้และเป็นผู้ศึกษาวิธีสอบไล่ไปด้วย

๒. วิธีสอบไล่ใช้วิธีแปลด้วยปากเปล่า โดยวิธีจับสลากจากพระเถระตามที่พระเจ้าแผ่นดินทรงกำหนดให้เป็นผู้ออกข้อสอบ หรือเป็นผู้ออกสลากให้ภิกษุสามเณรผู้จะเข้าสอบไล่จับสลากนั้นใส่ของมิดชิด เมื่อจับแล้วผู้จับจะต้องนำไปให้เจ้าหน้าที่ (เป็นฆราวาส) แล้วเปิดซอง เจ้าหน้าที่จะมอบใบลานภาษาบาลีอักษรขอม ตามเรื่องที่กำหนดไว้ในสลาก มีข้อความตั้งแต่ตอนนั้นถึงตอนนั้นประมาณ ๓๐ บรรทัด ถวายให้นักเรียนผู้จับสลากไปพิจารณา จนกว่าจะถึงเวลาเรียกตัวเข้าไปสอบ ในระหว่างนี้เจ้าหน้าที่จะคอยระวังมิให้ใครแอบเข้าไปสอนนักเรียน

๓. เวลาสอบเริ่มสอบตั้งแต่บ่าย จนถึงประมาณสองทุ่ม วันละ ๕ รูป ใช้เวลาสอบครั้งละประมาณ ๒-๓ เดือน สอบทุกวัน เว้นวันโกน, วันพระ

๔. การสอบมีผล คือ ได้, ตก, หนี, สอบตกคือแปลไม่ได้หรือไม่ถูก แม้ให้แก้ ๓ ครั้งแล้วก็แก้ไม่ได้ สอบหนีคือยอมแพ้ก่อนหมดเวลา เมื่อสอบได้ประโยคหนึ่งแล้วจะสอบประโยคต่อไปอีกก็ได้ในคราวเดียวแต่ต่างวาระกันในการสอบ ถ้าแปลติดพระเถระผู้เป็นกรรมการจะเปิดโอกาสให้นักเรียนออกไปคิดก่อนแล้วจึงกลับมาแปลต่อ

๕. สถานที่สอบนั้น ปกติสอบที่วัดอันเป็นสถิตของสมเด็จพระสังฆราชแต่รัชกาลนี้สอบที่วัดมหาธาตุ (ตลอดมาจนปลายรัชกาลที่ ๓) บางคราวพระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จมาประทับฟังการแปลด้วยพระราชศรัทธา เวลาสอบนั่งกับพื้น พระเถระผู้เป็นกรรมการนั่งเหนืออาสนะ มีหมอนอิง

๖. หลักสูตร ถ้าแปลพระสูตรตันตปิฎกได้ เป็นเปรียญตรี แปลพระสูตรตันตปิฎก และพระวินัยปิฎกได้ เป็นเปรียญโท แปลได้ทั้งพระสูตรตันตปิฎก พระวินัยปิฎก และพระปรมาถ์ (อภิธรรม) ได้ เป็นเปรียญเอก

๗. ในการสอบนี้ทุกอย่างอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ถ้าได้เป็นเปรียญ ย่อมพระราชทานนิยภัตและสมณศักดิ์ในโอกาสอันสมควร ถ้าลาสิกขาที่เป็นที่ต้องการของราชการทุกหน่วย

๘. สถานศึกษาในรัชกาลนี้ ใช้หอมณเฑียรในวัดพระแก้วบ้าง ตามท้องพระโรงวังเจ้านายบ้าง ตามวัดบ้าง ตามบ้านขุนนางบ้าง ผู้สอนได้แก่ ราชบัณฑิตบ้าง เปรียญเก่าผู้ลาสิกขาแล้วบ้าง พระเถระบ้าง

๙. แต่การเรียนพระปริยัติธรรมครั้งนี้มีอุปสรรคมาก เช่น เรียนยาก หาคูรียาก หาสำนักเรียนยาก หาตำรายาก ต้องมีสุขภาพดี ต้องมีความอดทนถึงขนาดสอบก็สอบได้ยาก

^{๘๒} ในปัจจุบันกรรมการตรวจข้อสอบยังคงใช้จำนวน ๓ รูปอยู่เช่นสมัยรัตนโกสินทร์นี้.

กรรมการมิใช่มองแต่ความรู้ความสามารถเท่านั้น ท่านมองดูรูปร่างลักษณะท่าทางด้วย ตำราเรียนทุกอย่างเป็นภาษาบาลี ใช้อักษรขอมจารบนใบลาน เช่น หนังสือมูลกัจจายน์ ตำราไวยากรณ์บาลี เป็นต้น^{๘๓}

จากข้อมูลที่แสดงมา ในรัชกาลที่ ๑ นี้สามารถจำแนกการเรียนการสอนได้ดังนี้

การบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยรัชกาลที่ ๑^{๘๔}

๑) ด้านหลักสูตร

การจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และการวัดผล คงดำเนินตามแบบสมัยกรุงศรีอยุธยา เนื้อหาที่ใช้เรียนยังคงเป็นพระไตรปิฎกเป็นหลัก โดยมีการแบ่งชั้นเรียนออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. บาเรียนตรี ใช้พระสูตรเป็นหลักสูตรในการเรียนการสอน ซึ่งในการสอบ คณะกรรมการจะกำหนดให้แปลตามความเหมาะสม เมื่อแปลได้แล้ว จะได้เป็นบาเรียนตรี

๒. บาเรียนโท ใช้พระสูตร และ พระวินัยเป็นหลักสูตรในการเรียนการสอน ซึ่งในการสอบคณะกรรมการจะกำหนดให้แปลตามความเหมาะสม เมื่อแปลได้แล้ว จะได้เป็นบาเรียนโท

๓. บาเรียนเอก ใช้พระสูตร พระวินัย และพระปรมาัตถ์เป็นหลักสูตร ตามแต่ คณะกรรมการจะเลือกให้แปล เมื่อแปลได้หมด ก็จะได้เป็นบาเรียนเอก

๒) ด้านการเรียนการสอน

มีการจัดการเรียนการสอน เพื่ออบรมประชาชนให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนา ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ยังคงใช้พระบรมมหาราชวัง และวัดวาอารามเป็นสถานศึกษา ผู้สอบยังคงเป็นพระเถระผู้ใหญ่ราชบัณฑิต และพระมหากษัตริย์ วิธีการสอนยังคงคล้ายกับสมัยอยุธยา คือเริ่มแรกจะสอนหนังสือมูลกัจจายน์ เพื่อให้รู้อักขรวิธีก่อน แล้วจึงให้เรียนแปลพระไตรปิฎกด้วยการคัดลอกเป็นตอน ๆ ไป

๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจนแต่เข้าใจว่าสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอน หรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ได้แก่พระไตรปิฎกที่จารึกลงใบลานเป็นหลัก (ซึ่งภายหลังได้รับการสังคายนาใหม่ในรัชกาลที่ ๑ นี้)

^{๘๓} ผศ.รังษิ์ สุทนต์, ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๘.

^{๘๔} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓๔-๑๓๖.

๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ในสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร มีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

การวัดผลประเมินผลในสมัยรัชกาลที่ ๑ คงดำเนินการตามแบบอยุธยาตอนปลาย คือผู้เรียนเรียนพระไตรปิฎกเฉพาะพระสูตรต้นตปิฎกจนครบ ๓ ปีแล้วจึงมีการสอบ เรียกว่า เรียน ๓ ปีต่อการสอบ ๑ ครั้ง การสอบไล่ครั้งหนึ่งนั้น จะต้องมีการประชุมพระสงฆ์ผู้ทรงคันถธุระ และโปรดให้สอบในวัดที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราช ดังนั้น ในสมัยนี้ ที่ประชุมสอบไล่คือวัดระฆังโฆสิตาราม เพราะสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ประทับอยู่ที่นั่น แต่บางครั้งก็ไปจัดสอบที่วัดมหาธาตุ และวิธีการสอบนั้นเป็นการสอบแบบปากเปล่า

การศึกษาพระปริยัติธรรมในยุคสมัยนี้สามารถสรุปได้ว่า ยังคงอัตลักษณ์พื้นฐานตามแบบกรุงศรีอยุธยาและธนบุรีอยู่ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างแต่ก็ไม่มาก เนื่องจากยังไม่มีระบบการศึกษาอย่างอื่นเข้ามามีอิทธิพลนัก การศึกษาพระปริยัติธรรมจึงยังคงความสำคัญและได้รับการสนับสนุนอยู่ แต่รูปแบบการศึกษาของคณะสงฆ์ถูกจัดให้มีระบบระเบียบมากขึ้นและดีขึ้นกว่าสมัยก่อน ๆ คืออยุธยาและธนบุรี ในทุก ๆ ด้านโดยเริ่มตั้งแต่การจัดหลักสูตรพระไตรปิฎกใหม่ โดยการทำสังคายนารวบรวมคัมภีร์หลักสูตรให้เป็นระบบระเบียบมากขึ้น และมีการโยกย้ายสถานที่สอบบ้างบางโอกาส

๒. รัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๗)

สมัยรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระองค์มีพระดำริให้มีการปฏิรูปการเรียนการสอนไล่พระปริยัติธรรมขึ้นใหม่ โดยพระดำรัสของสมเด็จพระสังฆราช (มี) เดิมอยู่วัดราชบูรณราชวรวิหารดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ถวายพระพรให้ทรงแก้ไขวิธีการสอบไล่พระปริยัติธรรมเสียใหม่

พระองค์จึงโปรดเกล้าให้สมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นประธานจัดการปฏิรูปการเรียนการสอน โดยกำหนดวิธีการสอบให้เป็นประโยค ตั้งแต่ประโยค ๑ ถึงประโยค ๙ จัดแบ่งหลักสูตรให้ขยายออกเป็น ๙ ชั้น (ยังคงถือปฏิบัติมาตราบเท่าทุกวันนี้) ด้วยความมุ่งหมายที่จะกวัดข้นให้บรรดาพระภิกษุสามเณรได้เล่าเรียนพระปริยัติธรรมมากขึ้น และมีความรู้ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน^{๘๕}

ดังที่กล่าวมาแล้ว ในการปรับปรุงการเรียนรู้อาษาบาลี การสอบความรู้ภาษาบาลีของพระภิกษุสามเณรจากระบบการศึกษาเดิม มาเป็นรูปแบบของการศึกษาอย่างมีแบบแผนนั้น ทรง

^{๘๕} พระมหาทองดี ปลูกาวชิโร, การศึกษาพระบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๕.

เห็นว่าในการเรียนการสอนแบบเก่ามีข้อบกพร่องหลายอย่าง จึงได้ปรับปรุงแก้ไขเสียใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๙ โดยเปลี่ยนกำหนดชั้นเรียนแบ่งออกเป็น ๙ ประโยค และกำหนดให้สอบได้ตั้งแต่ ๓ ประโยคขึ้นไปจึงนับว่า เป็นเปรียญ เช่น

๑. ถ้าสอบได้ ๓ ประโยค เรียกว่า เปรียญ ๓ ประโยค
๒. ถ้าสอบได้ ๔ ประโยค เรียกว่า เปรียญ ๔ ประโยค
๓. ถ้าสอบได้ ๕ ประโยค เรียกว่า เปรียญ ๕ ประโยค
๔. ถ้าสอบได้ ๖ ประโยค เรียกว่า เปรียญ ๖ ประโยค
๕. ถ้าสอบได้ ๗ ประโยค เรียกว่า เปรียญ ๗ ประโยค
๖. ถ้าสอบได้ ๘ ประโยค เรียกว่า เปรียญ ๘ ประโยค
๗. ถ้าสอบได้ ๙ ประโยค เรียกว่า เปรียญ ๙ ประโยค

การจัดเปรียญออกเป็น ๙ ชั้นดังกล่าวมานี้ มีอัตราเทียบด้วยชั้นเปรียญอย่างเก่า คือ

๑. เปรียญ ๓ ประโยค จัดเป็นเปรียญตรี
๒. เปรียญ ๔-๖ ประโยค จัดเป็นเปรียญโท มีนิตยภัตตั้งแต่ประโยค ๔ ขึ้นไป
๓. เปรียญ ๗-๙ ประโยค จัดเป็นเปรียญเอก

ในการจัดชั้นเปรียญนี้ โดยเฉพาะเปรียญเอก ยังได้จัดออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. เปรียญ ๗ ประโยค เรียกกันว่า เอก, ส คือเปรียญเอก สามัญ
๒. เปรียญ ๘ ประโยค เรียกกันว่า เอก, ม คือเปรียญเอก มัชฌิม
๓. เปรียญ ๙ ประโยค เรียกกันว่า เอก, อุ คือเปรียญเอก อุดม

คำว่า “ประโยค” ที่กล่าวข้างต้นนั้น หมายถึงการเรียกตามข้อความที่คณะกรรมการผู้ออกข้อสอบให้นักเรียนสอบโดยกำหนดไว้เป็นตอน ๆ มากบ้าง น้อยบ้าง การกำหนดข้อความให้ผู้แปลแต่ละประโยคมีดังนี้

๑. ประโยค ๓ ท่านกำหนดข้อความให้แปล ๓๐ บรรทัด คือ ๓ ใบลาน (ต่อมาลดเหลือ ๒ ลาน คือ ๒๐ บรรทัดขึ้นพื้น มีคราวเดียวที่สอบที่วัดสุทัศน์ฯ ลดเหลือ ๑ ลาน คือ ๑๐ บรรทัด)
๒. ประโยค ๔-๘ ท่านกำหนด ๒ ลานคือ ๒๐ บรรทัด เหมือนกันหมด (ต่อมาประโยค ๔-๘ ท่านลดเหลือ ๓ หน้าลาน คือ ๑๕ บรรทัด)
๓. ประโยค ๙ ท่านกำหนดให้แปล ๑ ลาน คือ ๑๐ บรรทัด (หน้าลานหนึ่งมี ๕ บรรทัด ลานหนึ่งมี ๒ หน้า)

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ นี้มีการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

การบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยรัชกาลที่ ๒^{๕๖}

๑) ด้านหลักสูตร

หลักสูตรที่ใช้ในรัชกาลที่ ๒ เน้น “การใช้รรกถาแทนพระไตรปิฎก” และหนังสือเรียนตามแบบฉบับที่คณะสงฆ์ได้ยึดถือสืบต่อกันมาคือ

๑) ประโยค ๑-๒ ถึง ๓ ประโยค ใช้คัมภีร์อรรกถาธรรมบท เป็นแบบเรียน และการสอบนั้น ต้องแปลคราวเดียวให้ผ่านทั้ง ๓ ประโยค จึงจะได้เป็นบาเรียน

๒) ประโยค ๔ ใช้คัมภีร์มั่งคัลลททีปนีบันตัน ต่อมาเปลี่ยนเป็นใช้ทั้งหมด

๓) ประโยค ๕ เดิมใช้บาลีมุตตะกะ และเปลี่ยนเป็นคัมภีร์สารัตถสังคหะเป็นปรณวิเสส ภายหลังเปลี่ยนมาใช้คัมภีร์บาลีมุตตะกะอีก

๔) ประโยค ๖ ใช้มั่งคัลลททีปนีบันปลาย

๕) ประโยค ๗ ใช้คัมภีร์สมันตปสาทิกา อรรกถาพระวินัย

๖) ประโยค ๘ ใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรค ปรณวิเสส

๗) ประโยค ๙ ใช้คัมภีร์ฎีกาสารัตถทีปนี ต่อมาเปลี่ยนเป็นฎีกาอริธัมมัตถวิภาณี^{๕๗}

คัมภีร์อรรกถา เป็นหนังสือที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เพราะเป็นคัมภีร์ที่อธิบายเนื้อความในพระไตรปิฎก เดิมคัมภีร์อรรกถาเป็นภาษาบาลีล้วน ต่อมาได้มีการแปลเป็นภาษาไทยหลายคัมภีร์เพื่อเป็นคู่มือศึกษาปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรที่มีฉันทะในการศึกษาภาษาบาลี คัมภีร์อรรกถา คือคัมภีร์ที่อธิบายพระไตรปิฎกซึ่งนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่เรียกกันว่า พระอรรกถาจารย์ได้แต่งขึ้นในภายหลัง แบ่งตามพระไตรปิฎกเป็น ๓ หมวด คือ

๑. อรรกถาพระวินัย

๒. อรรกถาพระสูตร

๓. อรรกถาพระอภิธรรม^{๕๘}

เนื่องจากคัมภีร์อรรกถาเป็นคัมภีร์อธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและโดยมากอรรกถาเป็นภาษาบาลี ฉะนั้น เพื่อความเข้าใจในพระไตรปิฎกและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้มากขึ้นจึงจำเป็นต้องศึกษาคัมภีร์อรรกถาด้วย

^{๕๖} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓๖-๑๓๘.

^{๕๗} พระมหาทองดี ปณณาวชิโร, การศึกษาพระบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๖.

^{๕๘} พระมหาอดิสร ธีรสีโล, ประวัติคัมภีร์บาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๗-๕๘.

ตั้งแต่นั้นมาคัมภีร์อรรถกถาก็ยังคงเป็นหลักสูตรในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยอยู่จนถึงปัจจุบัน

๒) ด้านการเรียนการสอน

สถานที่เรียนคือวัดต่าง ๆ โดยมีพระเถระผู้ทรงภูมิรู้ภูมิธรรมเป็นครูสอน เหมือนแบบอย่างในสมัยก่อน

๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจนแต่เข้าใจว่า สื่อที่สำคัญที่สุดคือครูผู้สอนหรือผู้ออกหนังสือ ซึ่งได้แก่ พระมหาเถรานุเถระ ราชบัณฑิต และผู้สำเร็จการศึกษาแล้วลาสิกขาไป แต่ยังทรงความรู้ความสามารถด้านภาษาบาลีอยู่ และตำราเรียนตามที่กำหนดไว้ได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ กิจกรรมการเรียนการสอน คงจะได้แก่การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตรซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

การสอบจะใช้วิธีการแปลด้วยปากเปล่าที่ละรูปต่อหน้ากรรมการ ๓-๔ รูป มีครูเข้าฟังเป็นพยาน ๒๐-๓๐ รูป แปลครั้งเดียวให้ผ่าน ๓ ประโยค จึงจะได้เป็นบาเรียน ถ้าผ่านเพียง ๒ ประโยคถือว่าสอบตก โดยใช้เทียนไขจุดตั้งไว้ เมื่อนักเรียนแปลจบ เทียนไขยังไม่หมด ถือว่าสอบได้ แต่ถ้าเทียนไขหมด ถือว่าสอบตก^{๘๙}

เมื่อพระภิกษุสามเณรได้มีการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแล้ว ในสมัยรัชกาลนี้ ได้จัดให้มีการสอบที่วัดมหาธาตุบ้าง พระอุโบสถวัดพระแก้วบ้าง ส่วนวันเวลาของการสอบไม่แน่นอนแล้วแต่กรรมการจะกำหนด บางปีก็ไม่มีการสอบ เวลาสอบ จะเริ่ม ๑๕.๐๐ น. ทุกวัน เว้นวันโกนและวันพระ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานในการสอบทุกครั้ง ยกเว้นกรณีที่มีเหตุสุดวิสัย^{๙๐}

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น ด้วยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้การศึกษาของคณะสงฆ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้นจากเดิมมาก มีผู้สำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นพระมหาภิกษุมากมาย นอกจากนั้นก็ยังมีผู้ได้รับเลือกมหาอีก คือ มหาโค มหาภุช ซึ่งเป็นชาวกรุงเก่า ถูกพม่าจับตัวไปกับขุนหลวงหาวัด (พระเจ้าอุทุมพร) หนีกลับมาได้ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ

^{๘๙} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

^{๙๐} กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๙-๓๓.

หลานภาลย์ ทรงพระเมตตาอุปการะมาก เพราะมีความอุตสาหะหนีรอดมาได้ นำข่าวมาเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองดีมาก ต่อมายังใช้เรียกท่านผู้ชำนาญทางเทศน์มหาชาติว่าพระมหาเหมือนกัน

ปัจจุบันคำว่า “พระมหา” ได้กลายมาเป็นสมณศักดิ์ที่ทรงตั้งไปแล้ว จึงเรียกผู้ที่สอบพระปริยัติธรรมได้เป็นเปรียญ และได้ทรงแต่งตั้งด้วยพระราชทานพัดยศเปรียญกับประกาศนียบัตรให้แล้ว ตั้งแต่ ๓ ประโยคขึ้นไปว่า **พระมหา** ถ้ายังมีได้ทรงแต่งตั้งแม้จะสอบได้ก็นิยมเรียก พระแล้วมีคำว่า **ป.** คือ ย่อมาจากคำว่าเปรียญต่อท้าย เช่น พระอดิศร อิศโร ป. ต่อเมื่อทรงแต่งตั้งหรือที่อยู่ต่างจังหวัดรับใบประกาศนียบัตรแล้วจึงจะให้เรียกว่า พระมหาอดิศร อิศโร ได้ ระเบียบนี้ยังคงใช้กันอยู่จนทุกวันนี้

๓. รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๔๑๔)

การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร ในรัชกาลที่ ๓ นี้ได้เจริญก้าวหน้ามากกว่ารัชกาลก่อน ๆ เพราะได้รับการส่งเสริมจากทุกฝ่ายโดยเฉพาะจากพระเจ้าแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงส่งเสริมและให้การสนับสนุนเป็นพิเศษ คือโปรดให้เจ้าอาจารย์สำหรับบอกพระปริยัติธรรม แก่ภิกษุสามเณรที่พระอารามหลวงทุกแห่ง และในพระบรมมหาราชวังนั้น ได้โปรดให้สร้างเก๋งขึ้น เพื่อให้พระภิกษุสามเณรใช้เป็นสถานที่เล่าเรียนศึกษาพระปริยัติธรรม และทรงพระราชทานสำหรับภัตตาหารเพลแก่พระภิกษุสามเณรอีกด้วย กับทรงขอให้เจ้านายและขุนนางใช้สถานที่ในวังและในบ้านเป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรม

ต่อมาจำนวนพระภิกษุสามเณรเพิ่มขึ้น สถานที่ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมคับแคบไปไม่เพียงพอ จึงโปรดให้ย้ายไปบอกพระปริยัติธรรมที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และยังทรงอุดหนุนการเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรเหล่านั้นด้วยประการต่าง ๆ เช่น ถ้าสามเณรรูปใดท่องสูตรมูลสอบได้ ก็จะได้รับพระราชทานรางวัล ส่วนพระภิกษุที่สอบไล่ได้เปรียญ และได้เลื่อนขึ้นเป็นพระราชอาคันตุกะ แล้วถ้าบิดามารดาตักทุกข์ได้ยาก หรือเป็นทาสผู้อื่นก็โปรดให้จ่ายพระราชทรัพย์ช่วยไปไถ่ถอนให้เป็นอิสระแก่ตัว ถ้าหากญาติโยมเป็นไพร่หลวง ไพร่สม ก็โปรดให้ยกพระราชทานเป็นโยมสงฆ์ หากลาสิกขาแล้ว จะไปรับราชการอยู่ในกรมใด ก็โปรดให้ตามใจสมัคร ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้พระภิกษุสามเณรในสมัยนั้น พวกกันอุตสาหะเล่าเรียนพระไตรปิฎกกันทั้งในกรุงและตามหัวเมืองทั่วไป มีจำนวนมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม มีการสอบไล่ได้เป็นเปรียญตรี โท เอก คราวละมาก ๆ

การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรสมัยรัชกาลที่ ๓ มีรูปแบบการศึกษาเป็น ๔ ชั้น คือ

๑. ชั้นเปรียญจัตวา ๒. ชั้นเปรียญตรี
๓. ชั้นเปรียญโท ๔. ชั้นเปรียญเอก

ระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมที่จัดเป็นเปรียญ ๔ ชั้น ดังที่กล่าวมานี้ เพราะมีข้อความปรากฏ เรื่องการสอบพระปริยัติธรรมสมัยรัชกาลที่ ๓ ว่า เรื่องสอบพระปริยัติธรรม วันอังคาร เดือน ๖ แรม ๑๓ ค่ำ ปีฉลู ตรีศก ๑๒๐๓ มีพระราชบริหารให้กรมหมื่นไกรสรวิชิตดำเนินตามพระประสงค์ มีพระมหาเถรานุเถระเป็นประธานในการสอบ ๓๐ รูป มีสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) สมเด็จพระวันรัตน์ (นาค) กรมหมื่นนุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎและพระพุทโธษาจารย์ (ฉิม) การสอบครั้งนี้ได้สอบที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนมหาธาตุพระอารามหลวง ได้แบ่งการสอบไล่พระไตรปิฎกของพระภิกษุสามเณรออกเป็น ๔ ชั้น เปรียญจัตวา, ตรี, โท, เอก ใช้เวลาสอบ ๘ วัน พระสงฆ์สามเณรทั้งพระไทยพระรามัญสอบได้เปรียญถึง ๖๖ รูป และทรงให้มีการสอบทุก ๆ ๓ ปี ซึ่งแต่ก่อนนี้ไม่มีกำหนดปี

พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยในการศึกษาของพระภิกษุสามเณรเป็นอย่างยิ่ง เช่น ในเวลาที่เสด็จลงตำหนักแพ ทรงพระราชยานผ่านหน้าพระมหาปราสาท คือ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ซึ่งเป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรสมัยนั้น พอได้ทรงสดับเสียงพระภิกษุสามเณรแปลพระไตรปิฎกก็ทรงประสาสนพระหัตถ์อนุโมทนาขณะที่เสด็จผ่านไป

ในรัชสมัยของพระองค์ได้มีการสร้างพระไตรปิฎกเป็นจำนวนมาก ยิ่งกว่ารัชกาลใด ๆ พระไตรปิฎกที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ นี้ได้รับการยกย่องว่า เป็นยอดเยี่ยมกว่าฉบับที่สร้างในรัชกาลต่าง ๆ เพราะในรัชกาลที่ ๓ นี้ การสร้างพระไตรปิฎกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ซึ่งผนวชอยู่ตลอดรัชกาลได้ทรงเอาเป็นพระราชธุระ สอบสวนคัมภีร์พระไตรปิฎกอย่างถี่ถ้วนกระบวนความพระพุทธรูปทุกประการ และในรัชกาลนี้ประเทศไทยมีพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา สัททวิเสสเป็นอันมาก

ในรัชกาลนี้มีเจ้าฟ้าคือ เจ้าฟ้าพระมงกุฎฯ ทรงเข้าสอบไล่พระปริยัติธรรมได้เป็นเปรียญ นับว่าเจ้าฟ้าไทยพระองค์แรกที่ทรงเป็นเปรียญ โปรดให้แต่งร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ๑๑ กัณฑ์ เว้นกัณฑ์มัทรี กับมหาพน ปฐมโพธิกา และพระธรรมเทศนาพระราชพงศาวดารโดยสังเขป (สามเรื่องนี้ กรมหมื่นนุชิตชิโนรสทรงแต่ง) โลกนิติคำโคลง (กรมขุนเดชาดิสร ทรงชำระ) ให้แปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย

พระวชิรญาณเถระ หรือเจ้าฟ้าพระมงกุฎฯ ทรงรอบรู้ในภาษาบาลี เมื่อทรงทราบว่า คัมภีร์ใดของไทยยังไม่มี ก็ถวายพระพรให้รัชกาลที่ ๓ ทรงทราบ พระองค์ก็ทรงให้พระไปยืมคัมภีร์มาจากศรีลังกาเพื่อคัดลอก เสร็จแล้วส่งคืน ถ้าคัมภีร์ใดของลังกาไม่มีก็ทรงให้ทางลังกายืมไปคัดลอกแล้วส่งคืนเช่นเดียวกัน และโปรดให้พระมอญช่วยค้นหาพระไตรปิฎกมอญมาพิจารณาอีกส่วนหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้พระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ ของไทยสมบูรณ์กว่าแต่ก่อน นอกจากนี้ ยังทรงโปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตในสาขาวิชาต่าง ๆ แล้วให้จารึกวิชาวินัยพนธ์มีตัวอย่าง กาพย์

กลอน โคลง ฉันท์ วิชาการแพทย์ ตำรายา ตำราหมอนวด เป็นต้น ไว้ที่วัดพระเชตุพนฯ ดังนั้น จึงมีผู้กล่าวว่า วัดเป็นมหาวิทยาลัยแห่งวิชาการต่าง ๆ แห่งแรกในไทย

ในรัชกาลที่ ๓ นี้ วัดเป็นโรงเรียน มีพระภิกษุเป็นครู เป็นศูนย์กลางสำหรับงานส่วนรวม เป็นจุดพบกันระหว่างพระพุทธศาสนากับประชาชน เป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรม วรรณกรรม กิจกรรมอื่น ๆ ตลอดจนวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ในรัชกาลนี้ พระองค์ทรงส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์แห่งวิทยาการ ทรงส่งเสริมพระสงฆ์ให้มีความรู้ดี ปฏิบัติดี โดยร่วมกับเจ้านาย ขุนนาง เศรษฐี และประชาชนอื่น ๆ พระองค์ทรงใฝ่พระทัยในการกุศลเป็นอย่างยิ่ง จนไม่เสด็จประพาส (เที่ยวพักผ่อน) ที่ไหนเลย นอกจากเสด็จในคราวพระราชทานผ้าพระกฐินเท่านั้น^{๙๑}

สำหรับสถานที่สอบพระปริยัติธรรมแต่เดิมมา โดยปกติทรงพระกรุณาโปรดให้เปิดการสอนที่วัด อันเป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราช ต่อเมื่อคราวใดมีพระราชศรัทธาจะทรงสดับฟัง จึงรับสั่งโปรดให้เข้ามาประชุมสอบที่ในพระบรมมหาราชวังเป็นการพิเศษเป็นครั้งคราวของการนั้น เพราะฉะนั้น ชันเดิมมาจึงเปิดประชุมสอบพระปริยัติธรรมที่วัดระฆังโฆสิตาราม แล้วย้ายมาสอบที่วัดมหาธาตุจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จนถึงตอนปลายรัชกาลที่ ๓ ภายหลังจากที่ได้โปรดเกล้าให้หรือพระอุโบสถและพระวิหาร ตลอดจนเสนาสนะภายในวัดมหาธาตุ เพื่อดำเนินการปรับปรุงใหม่ จึงโปรดให้ย้ายการสอบพระปริยัติธรรมไปที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นการชั่วคราว^{๙๒}

รัชกาลที่ ๓ พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยังเป็นสมเด็จพระราชวังบวร ประทับที่วังท่าพระ (บริเวณที่ตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรในปัจจุบัน) ทรงบาตรและบริจาคทานเป็นประจำ พระภิกษุสามเณรที่สอบได้เปรียญ ๒ ประโยค ทางวังหลวงยังมีโปรดให้สมณศักดิ์เป็น “มหาบาเรียน” พระองค์ก็ขอรับมาเป็น “บาเรียนวังหน้า” ไปก่อน เพื่อเป็นการบำรุงน้ำใจ และส่งเสริมให้เล่าเรียนต่อจนได้เป็นบาเรียนวังหลวงต่อไป

การบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยรัชกาลที่ ๓^{๙๒}

๑) ด้านหลักสูตร

ในยุคสมัยนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนเกี่ยวกับหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอน แต่เข้าใจว่าคงจะยึดตามแบบฉบับที่ปรากฏในรัชกาลที่ ๒ คือ เน้น “การใช้รรถกถาแทนพระไตรปิฎก” และหนังสือเรียนตามแบบฉบับที่คณะสงฆ์ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา

^{๙๑} ผศ.รังษิ์ สุทนต์, ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๖-๑๒๙.

^{๙๒} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

๒) ด้านการเรียนการสอน

ในรัชสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีโดยการจ้างอาจารย์ไปบอกหนังสือพระขึ้นที่หลายอาราม ในส่วนพระบรมมหาราชวังนั้น ก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างแก่งที่ริมหอพระปริตร ในบริเวณพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัย ถวายภัตตาหารเพล และให้รางวัลด้วย ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๘๓ แก่งไม่พอกับจำนวนพระ จึงโปรดเกล้าฯ ให้บอกหนังสือในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ สื่อการเรียนการสอนที่สำคัญที่สุด คือครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ซึ่งได้แก่พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา เป็นต้น

๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

การสอบในสมัยรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้อาราธนาสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส แต่ครั้งยังทรงกรมหมื่นให้ทรงรับภาระในการสอบไล่ โดยจัดแบ่งออกเป็น ๓ หลักสูตร คือ พระธรรมบท มังคลัตถปิณี และสารัตถสังคหะ ซึ่งถือเป็นหลักสูตรขั้นต้น ก่อนแปลธรรมบทต้องเรียนสนธิและนามก่อน เรียกกันเป็นพื้นว่า มูลกัจจายน์

ในส่วนของการสอบนั้น สมเด็จพระสังฆราชจะทรงกำหนดประโยชน์เอง หรือให้พระราชคณะช่วยออกข้อสอบ แล้วใส่ไว้ในซอง เมื่อนักเรียนรูปใดจะสอบก็ไปจับสลาก เมื่อจับสลากได้หนังสือในหลักสูตรของประโยชน์ใด ก็นำหนังสือที่จับสลากได้เข้าแปลโดยผ่านกรรมการทั้ง ๓ กอง การแปลต้องแปลครั้งเดียวให้ผ่านถึง ๓ ประโยค จึงจะได้เป็นบาเรียน ถ้าผ่าน ๒ ประโยค ก็ยังไม่ได้เป็นบาเรียน ถือว่าตกหมด แต่ต่อมาถ้าสอบได้ ๒ ประโยค ก็จะได้เป็นบาเรียนวังหน้า และการสอบแต่ละคราวสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัย จึงทรงมอบให้พระเถรานุเถระอาวุโสแทน กรรมการจะมีประมาณ ๒๕-๓๐ รูป วิธีตัดสินของกรรมการคือ ทักท้วงการแปล โดยทอดระยะให้แก่ผู้เข้าสอบแก้ตัว ๓ ครั้ง หากทักท้วงครบ ๓ ครั้งแล้ว ยังยกย้ายแก้ไขแปลให้ถูกต้องไม่ได้ นับว่าเป็นตก^{๔๓}

ในระยที่มีเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของคณะสงฆ์นี้ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงผนวชอยู่ ได้ทรงเข้าแปลตามรับสั่งของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สอบรวดเดียวได้ ๕ ประโยค สำเร็จเป็นบาเรียนและเป็นเจ้านายองค์แรกที่เป็นบาเรียน ต่อมาภายหลัง พระบาทสมเด็จพระ

^{๔๓} กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๓๕๕-๓๕๘.

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นประธานในการสอบของพระภิกษุสามเณรทั่วไป โดยได้ทรงแก้ไขวิธีการสอบเสียใหม่เพื่อให้รัดกุมยิ่งขึ้น^{๙๔}

๔. รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๑)

ครั้นสมัยรัชกาลที่ ๔ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสเป็นสมเด็จพระสังฆราช การสอบไล่พระปริยัติธรรมจึงไปประชุมสอบที่วัดพระเชตุพนฯ เมื่อกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสสิ้นพระชนม์แล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ได้ทรงแต่งตั้งตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช การไล่หนังสือพระภิกษุสามเณร จึงทรงให้ไปประชุมในพระบรมมหาราชวัง ชั้นแรกประชุมที่มหาปราสาท ต่อมาชั้นหลังประชุมที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามบ้าง ประชุมที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์บ้าง ครั้นต่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงได้ให้ประชุมแต่ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามและเปลี่ยนเป็นสอบไล่ทุกปี

จากที่กล่าวมาแล้ว รัชกาลที่ ๔ นับว่าทรงมีบทบาทต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมมาก ทรงอนุเคราะห์การศึกษาของคณะสงฆ์หลาย ๆ อย่าง เนื่องจากพระองค์ทรงมีความใกล้ชิดกับสถาบันพระพุทธศาสนามากกว่ารัชกาลอื่นๆ โดยปรากฏว่า เมื่อพระองค์พระชันษาได้ ๑๔ ปี พระองค์ทรงออกผนวชเป็นสามเณร เพื่อศึกษาธรรมวินัยครั้งหนึ่งก่อน ต่อมาเมื่อเจริญพระชันษาถึง ๒๑ ปี จึงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อทำอุปฌาย์วัตรครบ ๓ วันแล้ว จึงได้เสด็จไปทรงศึกษาวิปัสสนาธุระ วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ภายหลังได้กลับไปประทับที่วัดมหาธาตุ ตั้งต้นเรียนคันถธุระอย่างจริงจัง และได้พระวิเชียรปรีชา (ภู) เจ้ากรมราชบัณฑิต ซึ่งมีความเชี่ยวชาญเป็นอย่างดีในขณะนั้น เป็นอาจารย์สอนภาษามคธ ทรงศึกษาอยู่ ๓ ปี ก็ทรงรอบรู้ภาษามคธเป็นอย่างดี จนได้เข้าสอบแปลบาลีได้เป็นเปรียญ ๕ ประโยค พระองค์ก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเก๋ง ๔ หลัง ที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามสำหรับราชบัณฑิตบอกหนังสือพระ^{๙๕}

ในรัชกาลที่ ๔ นี้การสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลีคงใช้วิธีการสอบตามแบบเก่า โดยวิธีแปลด้วยปากเปล่าเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๕ (ในสมัยรัชกาลที่ ๖) จึงมีการเปลี่ยนแปลงมาสอบด้วยวิธีเขียนในบางประโยค กล่าวคือกำหนดให้สอบความรู้บาลีประโยค ๑ และประโยค ๒ ด้วยวิธีเขียน ส่วนการสอบความรู้บาลีตั้งแต่ประโยค ๓ ขึ้นไปคงสอบแปลด้วยปากตามแบบเดิม จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงให้ยกเลิก การสอบความรู้บาลีด้วยวิธีแปลด้วยปาก มาใช้สอบด้วยวิธีเขียนแทนทุกประโยค สำหรับการสอบความรู้บาลีที่กำหนดให้สอบทุกปี ๆ ละ ๑ ครั้งนั้น ได้เริ่มสอบมาตั้งแต่ปี

^{๙๔} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๕-๖.

^{๙๕} พระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร, การศึกษาพระบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๖.

พ.ศ.๒๔๓๖ เป็นต้นมา^{๙๖} สำหรับฤดูกาลสอบพระปริยัติธรรมนั้น มักเปิดสอบเมื่อเทศกาลออกพรรษาแล้ว เพราะสะดวกแก่บรรดาพระภิกษุสามเณร เนื่องจากฤดูฝนหยุด แต่บางครั้งอาจมีเหตุการณ์พิเศษเกิดขึ้น จึงโปรดให้เปิดสนามสอบในฤดูเข้าพรรษาเป็นครั้งคราว อนึ่ง เป็นธรรมเนียมว่า หากปีใดจะเปิดสนามสอบพระปริยัติธรรม เจ้ากระทรวงธรรมการ ก็รับสั่งส่งหมายแจ้งไปยังเจ้าคณะสงฆ์แต่ต้นปีว่า ในปีนี้ภายหลังกาลออกพรรษาแล้ว จะทรงพระกรุณาโปรดให้มีการสอบพระปริยัติธรรมแก่บรรดาพระภิกษุสามเณร ฝ่ายว่าเจ้าคณะสงฆ์ ทั้งคณะเหนือ คณะกลาง คณะใต้ และคณะธรรมยุติกา ตลอดจนคณะรามัญนิกาย เมื่อได้รับทราบหมายก็แจ้งไปยังเจ้าอาวาสพระอารามหลวงน้อยใหญ่ อันขึ้นอยู่ในสังกัดให้ทราบโดยทั่วกัน เพื่อจะได้สอบซ่อมพระภิกษุสามเณรผู้จะเข้าสอบพระปริยัติธรรม บรรดาพระสงฆ์ที่ดำรงตำแหน่งครองพระอารามหลวงน้อยใหญ่ เมื่อทราบว่าจะมีการสอบพระปริยัติธรรม วัดใดที่มีสำนักเรียนใหญ่ทั้งมีพระสงฆ์สามเณรมาก ก็เริ่มดำเนินการสอบซ่อมดังที่เรียกกันว่า สนามวัด คัดเลือกจัดสรรผู้ที่จะเข้าสอบในสนาม นำรายชื่อลงบัญชีส่งเจ้าคณะวัดนั้น ๆ วัดใดไม่มีนักเรียนพอที่จะทรงภูมิจึงกับเข้าสอบในสนามได้ เจ้าอาวาสก็ชวนขวายเป็นสหายหานักเรียนจากวัดอื่น ๆ นำมาสำหรับจะได้เข้าสอบเป็นเปรียญของวัดนั้น ทั้งนี้เพราะยึดถือคตินิยมประเพณีกันมาแต่โบราณว่า **“บรรดาพระภิกษุสงฆ์ซึ่งอาศัยอยู่ในพระอารามหลวง ได้อยู่เสนาสนะของหลวง และได้รับพระราชทานนิตยภัตเป็นมูลค่าอาหารที่จะบริโภคขบฉันทั่วทุกรูป”** หมายความว่า ได้ทรงรับอุปการะมิให้ต้องเกิดความเดือดร้อนในการอยู่และขบฉัน จะได้ตั้งหน้าตั้งตาศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมวินัยสืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นการสนองพระราชศรัทธา หากไม่มีพระสงฆ์สามเณรเปรียญวัดใด ถือว่าย่อมเป็นการเสียเกียรติยศแก่คณะสงฆ์ในวัดนั้น เพราะเป็นจุดดั่งไม่ตอบสนองพระราชศรัทธา เพราะฉะนั้น พระสงฆ์ผู้เป็นเจ้าของสำนักจึงต้องชวนขวายเป็นสหายที่จะให้ได้พระสงฆ์ที่วัดของตนเป็นเปรียญ แม้ที่สุดอย่างต่ำก็ให้มีพระภิกษุสามเณรในวัดนั้นได้เข้าสอบพระปริยัติธรรมแสดงให้ปรากฏภูมิความเอื้อเฟื้อสนองตอบพระราชศรัทธา มิได้เพิกเฉยละเลยเสียทีเดียว

ในยุคสมัยของรัชกาลที่ ๔ นี้ เป็นช่วงที่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีความครึกครื้นมาก นับเป็นยุคทองของบาลีเลยทีเดียว เพราะมีการแข่งขันกันเกิดขึ้นในระหว่างนักเรียนต่าง ๆ ซึ่งนับว่าใกล้เคียงกับยุคปัจจุบันมาก โดยปรากฏว่า ความรู้ความสามารถในการฝึกสอนพระปริยัติธรรมไม่เสมอกันทุกพระอาราม ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญทั้งผู้สอนและผู้ศึกษามักจะมีอยู่ในสำนักวัดที่สำคัญ คือเป็นวัดใหญ่ ประกอบกับเจ้าอาวาสเป็นผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก จึงเป็นนักเรียนที่แข็งแรง หากมิใช่วัดที่เป็นนักเรียนเช่นนั้น นักเรียนที่มีความรู้เป็นเปรียญก็หายาก ด้วยเหตุนี้เจ้าอาวาสจึงมักชวนขวายเป็นสหายไปเกลี้ยกล่อมพระภิกษุสามเณรตามวัดที่มีนักเรียนเก่ง ๆ มาเข้าบัญชี

^{๙๖} ผศ.รังษี สุทนดี, ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๙.

ในวัดของตน การที่จะหาผู้สมัครก็ไม่ใช่การยากมากมายอะไรนัก เพราะแต่ก่อนมีความเข้าใจกันในบรรดาพวกนักเรียนอย่างหนึ่ง ดังที่ท่านผู้รู้กล่าวไว้ว่า พระราชาคณะซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในการสอบไล่ ท่านมักจะให้ได้เปรียญแต่พอสมควรแก่ฐานะของวัด คือหากเป็นวัดใหญ่สอบคราวหนึ่งให้ได้เปรียญ ๓ รูป หรือ ๔ รูป ที่เป็นวัดเล็กก็ให้ได้เปรียญแต่ ๑ รูป หรือ ๒ รูป เพราะความเข้าใจกันมาดังนี้เอง วัดใดมีนักเรียนมากด้วยกันเกรงว่า ถ้าเข้าไปสอบมากเกินไปจำนวนที่พระราชาคณะท่านต้องการก็จะไม่ได้เปรียญ จึงมีผู้สมัครไปเข้าบัญชีในวัดที่ไม่มีนักเรียน ด้วยเห็นท่วงทีว่าจะได้เปรียญ เพราะเหตุที่พระราชาคณะท่านคงจะใคร่ให้มีเปรียญสำหรับวัดนั้น ดังนี้^{๙๗} สืบมาจนในปัจจุบันนี้ก็ยังมีการสอบแข่งขันอยู่ ซึ่งถือเป็นการกระตุ้นการศึกษาในอีกรูปแบบหนึ่งและเป็นสื่อนของการศึกษาไปในตัวด้วย ที่ถือกำเนิดขึ้นในรัชกาลที่ ๔ และดำเนินการจนมาถึงปัจจุบัน

การบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยรัชกาลที่ ๔^{๙๘}

๑) ด้านหลักสูตร

ในยุคสมัยนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนเกี่ยวกับหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอน แต่เข้าใจว่าคงจะยึดตามแบบฉบับที่ปรากฏในรัชกาลที่ ๒ คือเน้น “การใช้อรุณฤกษ์แทนพระไตรปิฎก” และหนังสือเรียนตามแบบฉบับที่คณะสงฆ์ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา

๒) ด้านการเรียนการสอน

ในยุคสมัยของรัชกาลที่ ๔ นี้พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างแก่ง ๔ หลัง ที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามสำหรับราชบัณฑิตบอกหนังสือพระ

๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นชัดเจน แต่เข้าใจว่าสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ซึ่งได้แก่พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

ตำแหน่งผู้อำนวยการสอบเป็นหน้าที่ของสมเด็จพระสังฆราชวัดราชประดิษฐ์ โดยเป็นผู้ออกประโยคสอบพระปริยัติธรรม ในคัมภีร์หนึ่ง จะเอาความตอนไหนเป็นประโยคสอบบ้าง ท่าน

^{๙๗} ผศ.รังษี สุทนดี, ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๑.

^{๙๘} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๔๐-๑๔๑.

เลือกแล้วให้เขียนในสลากบอกว่า คัมภีร์นั้น วัตถุนั้น ขึ้นตรงนั้น จบประโยคตรงนั้น แล้วพับใส่ซองผนึกไว้ จัดสลากเหล่านี้ไว้เป็นประโยค ๆ เช่น สลากคัมภีร์ธรรมบทจัดเป็นประโยคหนึ่ง ประโยคสองส่วนหนึ่งประโยคสามส่วนหนึ่ง

สำหรับสถานที่สอบนั้น มีเจ้าคณะสงฆ์ผู้เป็นนายด้านกับพนักงานกรมสังฆการี สำหรับกำกับ และราชบัณฑิตอยู่พร้อมสังฆการี เปิดผนึกสลากดูประโยคที่จะแปล จดลงบัญชีเสร็จแล้ว ก็เอาหนังสือฉบับหลวงในหอพระมณเฑียรธรรม มามอบให้นักเรียนสำหรับที่จะแปล แล้วเจ้าคณะนายด้านกับสังฆการี จะควบคุมนักเรียนตั้งแต่นั้นเป็นต้นไปจนกว่าจะสอบเสร็จ โดยมีให้ผู้ใดผู้หนึ่งลอบเข้ามาบอก หรือให้เลศนัยอย่างใดอย่างหนึ่งให้นักเรียนดูหนังสือเตรียมแปลแต่โดยลำพัง ครั้นถึงเวลาเพล มีสำหรับของหลวงเลี้ยงทั้งนายด้านและผู้แปลด้วยกัน ส่วนเวลาซึ่งกำหนดให้นักเรียนแปลหนังสือนั้น ใช้เขียนเป็นสัญญาณกำหนด กล่าวคือลงมือแปลประมาณ ๑๕.๐๐ น. ทุกวัน เว้นวันโกนและวันพระ ไม่มีกำหนดเวลาให้ทั้งนี้แล้วแต่ผู้แปล จะแปลได้เร็วหรือช้า โดยปกติแล้ว ให้เลิกสอบเวลา ๑๙.๐๐ น. หรือ ๒๐.๐๐ น. (การสอบพระปริยัติธรรมในแต่ละครั้ง จะใช้เวลาประมาณ ๒ เดือนเศษ) แต่ถ้าค่าจะจุดเทียนสัญญาณตั้งไว้ในสนามพอเทียนหมดเป็นอันเลิกสอบ ในวันนั้น ถ้ายังมีพระภิกษุสามเณรรูปใดแปลค้างอยู่ เป็นอันตกทั้งหมด^{๙๙}

๕. รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓)

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศของพระองค์ ดังนั้น พระองค์จึงทรงสนับสนุนการศึกษาทางโลกทั่วไป และการศึกษาฝ่ายสงฆ์ด้วย ดังพระราชปณิธานที่ทรงตั้งพระราชหฤทัยไว้ว่า “เจ้านายราชตระกูล ตั้งแต่ลูกฉันเป็นต้นไป จนถึงราษฎรชั้นต่ำสุด จะให้มีโอกาสเล่าเรียนได้เสมอกัน ไม่ว่าเจ้านาย ว่าขุนนาง ว่าไพร่ เพราะฉะนั้น จึงขอบอกได้ว่า การเล่าเรียนในบ้านเมืองเรา นี้ จะเป็นข้อสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งฉันจะอุตสาหะให้เจริญขึ้นจงได้”

พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะบำรุงการศึกษาที่สืบทอดแต่เดิมมา และทรงประสงค์จะให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางปริยัติธรรมและวิชาการทางโลกควบคู่กันไป ดังนั้นพระราชปรารภในการก่อตั้งราชวิทยาลัยสำหรับพระสงฆ์ว่า เพื่อเป็นที่เล่าเรียนศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูง คือ ให้เล่าเรียนพระไตรปิฎก และวิชาการสมัยใหม่ควบคู่กันไป อนึ่ง เพื่อเป็นกำลังใจในการช่วยจัดการศึกษาทั้งในระดับภาคบังคับและระดับอุดมศึกษา ดังประกาศจัดการศึกษาในหัวเมือง พ.ศ. ๒๔๑๑ ทรงเผด็จให้พระสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรเอาใจใส่สั่งสอนธรรมแก่ประชาชน และฝึกสอนวิชาการความรู้ต่าง ๆ นอกจากนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ทรงมีพระบรมราชโองการประกาศ

^{๙๙} กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๓๙),

พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ และมีบทบัญญัติให้พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่กุลบุตรซึ่งทำให้วัดกับบ้านมีความสัมพันธ์กันเป็นอันดี แม้โครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๔๑ ก็ทรงรวมสถาบันการศึกษาของพระสงฆ์เข้าไว้ในโครงการศึกษาของชาติด้วย

ภายหลังต่อมาการศึกษาเล่าเรียน และการสอบพระปริยัติธรรมได้วิวัฒนาการเจริญรุ่งเรืองไปอย่างมหาศาล ประกอบกับทางคณะสงฆ์ซึ่งมีองค์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงกำหนดวางหลักสูตรการศึกษาแผนใหม่ เรียกหลักสูตรนั้นว่า องค์นักเรียนจัดเป็น ๓ ชั้น คือ นักเรียนชั้นตรี นักเรียนชั้นโท นักเรียนชั้นเอก ประกอบด้วยพระองค์ทรงหวังพระทัยจะให้การศึกษาพระปริยัติธรรม แม้ไปอย่างกว้างขวางครอบคลุมถึงคฤหัสถ์ชายหญิงทุกเพศทุกวัย ให้สามารถเล่าเรียนธรรมขึ้นเช่นเดียวกันกับบรรดาพระภิกษุสามเณร จึงได้ทรงตั้งหลักสูตรสำหรับผู้ใหญ่ศึกษาธรรมสมกับภาวะของฆราวาส หลักสูตรนี้เรียกกันว่า ธรรมศึกษา และทรงปันให้เป็น ๓ ชั้น เช่นเดียวกันกับองค์นักเรียน คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก (สำหรับธรรมศึกษาเอก มาเปิดสอบในภายหลัง)

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้ มีการปรับปรุงกิจการบ้านเมืองอย่างสมัยใหม่และตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๑๔ เป็นต้นมา ได้เริ่มจัดการศึกษาอย่างสมัยใหม่ขึ้น โดยจัดการศึกษาให้มีผู้รับผิดชอบเป็นสัดส่วน คือแยกการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วนชัดเจน ดังนี้

๑. การศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร และ
๒. การศึกษาสำหรับนักเรียน

การศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรในด้านการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรนี้ ในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ ได้โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายการสอนพระปริยัติธรรมที่หน้าวัดพระศรีรัตนศาสดารามออกมาจัดตั้งเป็นบาลีวิทยาลัยที่วัดมหาธาตุ เรียกว่า **มหาธาตุวิทยาลัย** อันเป็นวิทยาลัยแห่งแรกในประเทศไทย และเป็นการจัดการศึกษาในรูปสถาบัน ส่วนงบประมาณค่าใช้จ่าย ได้ตั้งจ่ายเป็นเงินแก่ครูผู้สอน และค่าใช้จ่ายใช้สอยสำหรับวิทยาลัยทุกประการ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้เสด็จไปทรงเปิดมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ได้ทรงจัดการรูปแบบการศึกษาของพระสงฆ์ให้เป็นเอกเทศ โดยมีการสอบข้อเขียนขึ้น ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์อันเป็นแบบอย่างการสอบพระปริยัติธรรมด้วยข้อเขียนจนมาถึงปัจจุบัน และในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้โปรดให้สร้างสังฆเสนาสน์ราชวิทยาลัย อุทิศถวายแด่มหาธาตุวิทยาลัย เพื่อเป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูงสืบไปภายหน้า พระราชทานนามว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”

การศึกษาสำหรับนักเรียน ในด้านการศึกษาสำหรับเด็ก รัฐเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการเบื้องต้น ได้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังก่อน โดยมุ่งสอนสำหรับบุตรเจ้านาย และ

ข้าราชการเป็นสำคัญ ต่อมาจึงได้โปรดให้มีการสอนหนังสือแก่เด็กในทุก ๆ พระอาราม โดยให้พระเป็นครูผู้สอนและต่อมาได้โปรดให้ตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นตามวัดต่าง ๆ

เมื่อได้เริ่มและจัดการศึกษาเป็นหลักฐานทั้งสองส่วนแล้ว ก็ได้โปรดให้มีส่วนราชการสำหรับรับผิดชอบเป็นสัดส่วนแน่นอน โดยให้การศึกษาทั้งสำหรับพระภิกษุสามเณรและสำหรับเด็กนักเรียนขึ้นสังกัดส่วนราชการเดียวกัน คือ กรมมหาดเล็กในเบื้องต้น แล้วเปลี่ยนมาเป็นกรมศึกษาธิการ และกรมธรรมการในเวลาต่อมา กระทั่งเป็นกระทรวงธรรมการในระยะสุดท้ายจนสิ้นรัชกาลได้ทรงมอบหมาย และฝากความหวังไว้ให้พระสงฆ์รับเป็นภาระธุระในการศึกษาทั้งสองส่วนนี้ทั้งในด้านการสอนและการจัดดำเนินการ โดยเฉพาะในชั้นมูลศึกษา และประถมศึกษาในหัวเมืองต่างๆ

การบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยรัชกาลที่ ๕^{๑๐๐}

๑) ด้านหลักสูตร

พระองค์ทรงคำนึงถึงความจำเป็นที่พระสงฆ์ไทยจะต้องมีตำราศึกษาอย่างพอเพียง ดังนั้นจึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระไตรปิฎกอักษรไทยขึ้นเป็นครั้งแรก โดยได้ตีพิมพ์ทั้งหมด ๓๙ เล่ม ๆ ละ ๑,๐๐๐ จบ และใช้คัมภีร์อรรถกถาเป็นหลักสูตรการศึกษาเหมือนในรัชกาลก่อน

๒) ด้านการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ พระองค์ทรงใช้พระวิหารคตรอบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และศาลาวัด เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีอาจารย์สอนหนังสือไทยและสอนเลขทุก ๆ อาราม

๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ สื่อการเรียนการสอนที่สำคัญที่สุด ก็คือครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ซึ่งได้แก่พระไตรปิฎกที่จารึกลงบนใบลานเป็นหลัก อรรถกถา และฎีกา รวมทั้งปกรณ์วิเสสต่าง ๆ ที่รัชกาลที่ ๕ ได้โปรดให้นำมาใช้ และแต่งขึ้นใหม่บ้างเพื่อครอบคลุมในเนื้อหาที่ศึกษา

๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตรซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

สถานที่สอบและวิธีการสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลี หรือเรียกตามชื่อเดิมว่า สถานที่แปลและวิธีการแปลพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา มีดังนี้

^{๑๐๐} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๔๑-๑๔๕.

ในสมัยรัชกาลนี้ มีการแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓ ที่มหาปราสาท ชั้นนักเรียนที่แปลธรรมบท กำหนดให้แปลหนังสือ ๓ ลาน คือ ๓๐ บรรทัด ชั้นนักเรียนที่แปลประโยคสูง แปล ๒ ลาน คือ ๒๐ บรรทัด ส่วนประโยค ๙ คงแปล ๑๐ บรรทัดตามเดิม นักเรียนที่เข้าแปลกำหนดวันละ ๕ รูป โดยเริ่มแปลตั้งแต่เวลา ๑๕.๐๐ น. ไปจนถึงเวลามืดก็จุดเทียนสัญญาณตั้งไว้ในสนามสอบ พอเทียนหมดก็เลิกสอบในวันนั้น ถ้ายังมีพระภิกษุสามเณรแปลค้างอยู่ก็ให้ตกหมด

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๙ แปลที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ การแปลครั้งนี้ นักเรียนที่แปลธรรมบทลดหนังสือลง ๑๐ บรรทัด เหลือเพียง ๒๐ บรรทัด เพื่อให้ นักเรียนแปลได้จบประโยค และทันกำหนดเวลา

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ แปลที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ การกำหนดเวลาในการแปลตอนต้น ๆ ยังใช้เทียนสัญญาณตามเดิม แต่ในตอนปลายได้เปลี่ยนเป็นใช้นาฬิกาแทนเพราะการใช้เทียนมักก่อความลำบากแก่ผู้แปลและผู้คุมสอบโล่งอยู่เนื่อง ๆ

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ แปลที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม การแปลครั้งนี้ ชั้นนักเรียนที่แปลธรรมบทแยกเป็น ๒ กอง คือ กองขวาและกองซ้าย ผู้แปลต้องจับสลากเอง ส่วนการแปลประโยคสูงรวมเป็นกองเดียว

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ แปลที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ครั้งนี้เพิ่มนักเรียนชั้นแปลธรรมบทขึ้นอีกวันละ ๓ รูป แบ่งแปลในกองขวาและกองซ้าย กองละ ๔ รูป คงจับสลากเหมือนการแปลครั้งที่ ๔ ครั้นถึงการแปลประโยค ๔ จึงให้รวมเป็นกองเดียว แปลวันละ ๕ รูปตามเดิม

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๖ (ครั้งที่ ๑ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นครั้งที่กำลังเริ่มเปิดสนามมหามกุฏราชวิทยาลัยใหม่ ๆ มีนักเรียนเข้าสอบไล่ได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค เพียงรูปเดียวเท่านั้น

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๗ (ครั้งที่ ๒ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ ครั้งนี้ มีการแปลตามแบบเดิมในวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วย และคราวนี้ได้แปลตามแบบครั้งที่ ๕ รวมเป็นเปรียญทั้ง ๒ สนาม เปรียญเก่าแปลเพิ่มประโยคได้ ๒๙ รูป และนักเรียนแปลได้เป็นเปรียญอีก ๓๗ รูป

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๘ (ครั้งที่ ๓ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ เปรียญเก่าแปลเพิ่มประโยคได้ ๕ รูป และนักเรียนแปลได้เป็นเปรียญอีก ๑๔ รูป

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๙ (ครั้งที่ ๔ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ เปรียญเก่าแปลเพิ่มประโยคได้ ๕ รูป และนักเรียนแปลได้เป็นเปรียญ ๒๗ รูป

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๑๐ (ครั้งที่ ๕ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ เปรียญเก่าแปลเพิ่มประโยคได้ ๒๒ รูป และนักเรียนแปลได้เป็นเปรียญ ๑๐ รูป

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๑๑ (ครั้งที่ ๖ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย) เมื่อ พ.ศ.๒๔๔๑ ครั้งนี้ มีการแปลตามแบบเดิมที่วัดสุทัศนเทพวราราม นักเรียนที่แปลธรรมบท กำหนดให้แปลเพียง ๑๐ บรรทัด กำหนดเวลาให้ ๕๐ นาที ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ยอมให้นักเรียนที่แปลธรรมบทได้ประโยค ๑ ตกประโยค ๓ หรือได้ประโยค ๒ ตกประโยค ๓ ไม่ต้องกลับมาแปลประโยค ๑ ใหม่ แต่ให้แปลต่อประโยคที่ได้แล้วเลย รวมเปรียญทั้ง ๒ สนาม เปรียญเก่าแปลเพิ่มประโยคได้ ๓๕ รูป และนักเรียนแปลได้เป็นเปรียญ ๗๘ รูป

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๑๒ (ครั้งที่ ๗ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย) เมื่อ พ.ศ.๒๔๔๒ ครั้งนี้มีการแปลตามแบบเดิมที่วัดสุทัศนเทพวราราม แต่สนามวัดสุทัศนเทพวรารามแปลผ่านไปถึง ๓ วันแล้ว ก็ยังไม่มียกนักเรียนแปลได้เป็นเปรียญ จึงงดการแปล อีกทั้ง สมเด็จพระวันรัต ผู้เป็นกรรมการชี้ขาดเกิดอาพาธขึ้นด้วย จึงมีแต่เปรียญในมหามกุฏราชวิทยาลัย เปรียญเก่าแปลเพิ่มประโยคได้ ๖ รูป และนักเรียนแปลได้เป็นเปรียญ ๑๒ รูป

การแปลพระปริยัติธรรมครั้งที่ ๑๓ (ครั้งที่ ๘ ในมหามกุฏราชวิทยาลัย) เมื่อ พ.ศ.๒๔๔๓ ครั้งนี้ มีการแปลตามแบบเดิมที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นักเรียนชั้นแปลธรรมบท เฉพาะประโยค ๓ เพิ่มหนังสือเป็น ๒๐ บรรทัด กำหนดเวลาแปล ๙๐ นาที รวมเปรียญทั้ง ๒ สนาม อย่างเดิม เปรียญเก่าแปลเพิ่มประโยคได้ ๒๗ รูป และนักเรียนแปลได้เปรียญ ๔๐ รูป

ส่วนในเรื่องของการสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยรัชกาลนี้ ใช้วิธีการสอบโดยการแปลปากเปล่าเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ.๒๔๕๕ จึงเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสอบด้วยวิธีเขียนในบางประโยค คือชั้นประโยค ๑-๒ สอบความรู้ด้วยวิธีเขียน ส่วนตั้งแต่ชั้นประโยค ๓ ขึ้นไป คงสอบแปลด้วยปากตามเดิม จนถึงปี พ.ศ.๒๔๕๙ จึงให้ยกเลิกการสอบความรู้ด้วยวิธีแปลด้วยปากเปล่ามาใช้ในการสอบด้วยวิธีเขียนแทนทุกประโยค การสอบความรู้บาลีที่กำหนดให้สอบทุกปี ปีละ ๑ ครั้งนั้น ได้เริ่มสอบมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๓๖ เป็นต้นมา^{๑๑}

ครั้นสิ้นรัชกาลที่ ๕ แล้ว นโยบายการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไป โดยแยกการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน สำหรับพระภิกษุสามเณร และสำหรับเด็กนักเรียนให้พ้นจากกันเด็ดขาด ตลอดถึงส่วนราชการที่รับผิดชอบด้วย โดยย้ายกรมธรรมการออกไปสังกัดในกระทรวง และเปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการ ให้รับผิดชอบเฉพาะการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนราษฎรฝ่ายเดียว ส่วนการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรในสังกัดกระทรวงธรรมการพระสงฆ์ก็ได้เป็นภาระรับผิดชอบดำเนินการต่างหากออกไปยิ่งขึ้น ๆ จนเป็นเอกเทศจากการศึกษาของวัดถึงกับว่า ในโครงการและแผนการศึกษาของชาติในสมัยต่อ ๆ มาก็ไม่กล่าวถึงพระสงฆ์ และการศึกษาของพระสงฆ์อีกเลย และพระสงฆ์ก็ค่อย ๆ พ้นออกไปจากภาระด้านการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียน

^{๑๑} กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๓๖๒-๓๖๗.

แม้เข้ามาเกี่ยวข้องบ้างก็มักเป็นในรูปบุคคลภายนอก ในฐานะผู้อุปถัมภ์เป็นผู้สร้างอาคารเรียน เป็นต้น^{๑๐๒} แต่การศึกษาของพระสงฆ์ก็ยังคงดำเนินไปเรื่อย ๆ

๖. รัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์นั้น เป็นระยะที่พระพุทธศาสนากำลังเจริญรุ่งเรือง เพราะเป็นผลมาจากสมัยรัชกาลที่ ๕ กอปรกับสมัยนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นประมุขสงฆ์ พระองค์เป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ได้ปรับปรุงการศึกษาให้ดีขึ้น ทรงขยายหลักสูตรพระปริยัติออกเป็น “แผนกธรรม” และ “แผนกบาลี” ทรงตั้งหลักสูตรสำหรับสอบความรู้ออกเป็น ๒ อย่าง เป็นสามัญอย่าง ๑ วิสามัญอย่าง ๑ อนุญาตให้เข้าสอบได้ทั้งพระภิกษุและสามเณร^{๑๐๓} จากนั้นก็ได้พัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์เรื่อยมาโดยลำดับ

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ นี้มีความเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษาศรีธรรมอย่างหนึ่ง คือ การเริ่มการศึกษาแบบนักธรรมขึ้น เป็นคู่กับฝ่ายเปรียญ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ และจัดครบหลักสูตรใน พ.ศ. ๒๔๕๘ แต่ยังเป็นการศึกษาฝ่ายพระสงฆ์อย่างเดียว^{๑๐๔}

หลังจากที่ตั้งหลักสูตรนักธรรมแล้ว ต่อมาก็ได้นำนักธรรมต่าง ๆ มาเป็นบุรพภาคของเปรียญประโยคด้วย กล่าวคือ นักธรรมชั้นตรีเป็นบุรพภาคของเปรียญตรี คือ ประโยค ๑-๒-๓ นักธรรมชั้นโท เป็นบุรพภาคของเปรียญโท คือ ประโยค ๔-๕-๖ นักธรรมชั้นเอก เป็นบุรพภาคของเปรียญเอก คือ ประโยค ๗-๘-๙ รวมเรียกว่า “เปรียญธรรม” ให้อักษรย่อว่า “ป.ธ.” ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน จากการเพิ่มเติมองค์ความรู้นักธรรมเข้าในพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดังกล่าว ทำให้นักเรียนผู้ที่สอบประโยคเปรียญธรรม จะต้องสอบนักธรรม ๔ อย่าง หรือ ๔ วิชา ก่อน คือ เรียงความแก้กระทู้ธรรม ตอบปัญหาวิชาธรรมวิภาค สอบวินัยบัญญัติ และสอบพุทธประวัติเพิ่มเติมให้ได้เสียก่อน

ส่วนการสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการสอบด้วยวิธีแปลด้วยปาก มาเป็นการสอบด้วยวิธีการเขียนในบางประโยค กล่าวคือ กำหนดให้สอบความรู้บาลี ประโยค ๑ และประโยค ๒ ด้วยวิธีการเขียน ส่วนการสอบความรู้บาลีตั้งแต่ประโยค ๓ ขึ้นไป คง

^{๑๐๒} ผศ.รังษี สุทนธ์, ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๔.

^{๑๐๓} พระมหาทองดี ปณฺณาวชิโร, การศึกษาพระบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๘.

^{๑๐๔} ผศ.รังษี สุทนธ์, ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๔.

แปลด้วยปากตามเดิม จนกระทั่งปี พ.ศ.๒๔๕๙ จึงให้ยกเลิกการสอบความรู้บาลีด้วยวิธีแปลด้วยปาก มาใช้เป็นการสอบด้วยวิธีเขียนแทนทุกประโยค ซึ่งถือปฏิบัติมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สามารถสรุปให้เห็นการจัดการศึกษา ได้ ดังต่อไปนี้

การบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยรัชกาลที่ ๖^{๑๐๔}

๑) ด้านหลักสูตร

ในสมัยนี้ ได้นำเอานักธรรมชั้นต่าง ๆ มาเป็นบรรพประโยคของเปรียญประโยคด้วย ดังนี้

- ๑) นักธรรมชั้นตรี เป็นบรรพภาคของเปรียญตรี คือ ประโยค ๑-๒-๓
- ๒) นักธรรมชั้นโท เป็นบรรพภาคของเปรียญโท คือ ประโยค ๔-๕-๖
- ๓) นักธรรมชั้นเอก เป็นบรรพภาคของเปรียญเอก คือ ประโยค ๗-๘-๙

ส่วนหลักสูตรบาลียังคงใช้รรรรกถาแทนพระไตรปิฎกตามเดิม

๒) ด้านการเรียนการสอน

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ นี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาของสงฆ์ โดยเฉพาะในสมัย สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่สำคัญได้แก่ปี พ.ศ.๒๔๕๔ ได้เพิ่มองค์ความรู้ นักธรรมเข้าในเปรียญ ๓ ประโยค ผู้ที่จะเข้าแปลประโยค ๔ ได้นั้น ต้องสอบความรู้องค์นักธรรม ๔ อย่างให้ได้ก่อน จนกระทั่งในปี พ.ศ.๒๔๕๙ จึงให้มีการยกเลิกการสอบความรู้ด้วยปากเปล่า มาใช้ เป็นการสอบด้วยข้อเขียนแทนทุกประโยค

๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ สื่อการเรียนการสอนสันนิษฐานว่า นอกจากครูผู้สอนและตำราเรียนคือ พระไตรปิฎกและรรรรกถาเป็นหลักแล้ว ยังมีอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องเขียนต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะยุคสมัยนี้ การสอบได้เปลี่ยนจากการแปลแบบปากเปล่า มาเป็นการสอบแบบข้อเขียนแทนแล้ว

๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ในยุคสมัยนี้ กิจกรรมการเรียนการสอนหลักเข้าใจว่าคงจะเป็นการรับส่งสูตร หรือการ บอกหนังสือแบบมุขปาฐะ ซึ่งยังรวมไปถึงการจดบันทึกต่าง ๆ ลงในสมุด ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิด ความรู้และมีทักษะด้านการเขียน เพราะการประเมินผลในยุคนี้ เป็นการสอบแบบข้อเขียนแทนการ สอบแบบเดิม คือการแปลด้วยปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการ

^{๑๐๔} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๔๗-๑๔๙.

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

การสอบใช้วิธีแปลด้วยปากให้กรรมการฟัง สอบได้หรือสอบตกกรรมการตัดสินกันในขณะนั้น ครั้นถึง พ.ศ.๒๔๕๕ เริ่มเปลี่ยนมาเป็นสอบด้วยข้อเขียนเป็นบางประโยคจนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงให้สอบด้วยวิธีเขียนทุกประโยค นับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ

สำหรับการสอบบาลีนั้น เมื่อก่อนไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน กรรมการจะประกาศให้ทราบเป็นคราว ๆ ไป เมื่อถึงปี พ.ศ.๒๔๖๓ จึงกำหนดให้สอบเป็นปีละครั้งตลอดมา เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นสอบ ๒ ครั้ง เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๑ คือ ครั้งแรก ป.ธ. ๖-๙ สอบวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๓ ทุกปี ครั้งที่ ๒ ป.ธ. ๓-๕ สอบวันแรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๓ ทุกปี โดยมากจะสอบที่วัดของสมเด็จพระสังฆราช หรือพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วแต่ความสะดวก เมื่อถึงรัชสมัยนี้ ได้กำหนดไว้แน่นอน เช่น พ.ศ.๒๔๕๔ - ๒๔๕๘ สนามสอบคือวัดเบญจมบพิตร และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ต่อมาได้ขยายสนามสอบออกไป เช่น วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ เป็นต้น

ในรัชกาลที่ ๖ นับเป็นจุดสิ้นสุดของวิธีสอบด้วยปากเปล่าที่เริ่มต้นและสืบต่อมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย พร้อมทั้งยังขยายสถานที่สอบออกไปข้างนอกวังเพื่อให้โอกาสแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้สนใจอีกด้วย ทั้งยังเป็นสมัยที่มีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาได้ครอบคลุมมากขึ้น อุปกรณ์การเรียนการสอนก็ได้รับการพัฒนาและมีเพิ่มมากขึ้นในรัชสมัยนี้เอง

๗. รัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๘ - ๒๔๗๗)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ เป็นสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการเมือง การเศรษฐกิจ และการพระศาสนา การศึกษาพระบาลีอยู่ในชั้นเจริญและเข้ารูปแล้ว เพราะปลายรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ และพระมหาเถระทั้งหลาย ได้ช่วยกันปรับปรุงแก้ไขมาตามลำดับ เมื่อถึงรัชสมัยนี้ จึงไม่มีอะไรแก้ไขเปลี่ยนแปลงมากนัก ที่มีการเปลี่ยนแปลงเด่นชัดคือการแต่งตั้งแม่กองบาลีสนามหลวงขึ้นมากำกับดูแลกิจการการเรียนการสอนของคณะสงฆ์ซึ่งทำหน้าที่ในการออกข้อสอบและจัดหลักสูตรการเรียนการสอน ฯลฯ เกี่ยวกับพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปี พ.ศ.๒๔๗๑^{๑๐๖} โดยมีการบริหารจัดการศึกษา ดังต่อไปนี้

การบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยรัชกาลที่ ๗^{๑๐๗}

๑) ด้านหลักสูตร

^{๑๐๖} พระปิฎกเมธี (ทองดี ปญญาวชิโร ป.ธ.๙), อนุสรณ์ ๒๐ ปี แม่กองบาลีสนามหลวง, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๕๖.

^{๑๐๗} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๕๐-๑๕๒.

สมัยรัชกาลที่ ๗ ในปี พ.ศ.๒๔๗๒ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนอกจากใช้หลักสูตรการเรียนการสอนเดิมแล้วยังมีการเรียนการสอนตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ได้แก่

๑. ฝ่ายไทย แบ่งประโยคเป็น ๙ ชั้น คือ

- ชั้น ๑-๒-๓ เรียน อัมมปัทฏฐกถา
- ชั้น ๔ เรียน มงคลัตถทีปนีบันตัน
- ชั้น ๕ เรียน สารัตถสังคหะ
- ชั้น ๖ เรียน มงคลัตถทีปนีบันปลาย
- ชั้น ๗ เรียน ปฐมสมันตปสาทิกา
- ชั้น ๘ เรียน วิสุทธิมรรค
- ชั้น ๙ เรียน สารัตถทีปนี (ฎีกาวินัย)

๒. ฝ่ายรามัญ แบ่งเป็น ๔ ชั้น คือ

- ชั้น ๑ เรียน อาทิกัมม หรือปาจิตติยอย่างใดอย่างหนึ่ง
- ชั้น ๒ เรียน มหาวัคค์ หรือจุลวัคค์
- ชั้น ๓ เรียน บาลิมุตตกวินัยวินิจฉัย
- ชั้น ๔ เรียน ปฐมสมันตปสาทิกา

๒) ด้านการเรียนการสอน

การเรียนการสอนในยุคนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนแต่เข้าใจว่าคงจะยึดตามแบบการศึกษาพระปริยัติธรรมตามประเพณีแบบดั้งเดิม คือผู้เริ่มต้นการศึกษาต้องเรียนมูลกัจจายน์ก่อน จึงเรียนอรรถกถาธรรมบท มงคลัตถทีปนี สารัตถทีปนี เป็นต้น

๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนในยุคสมัยนี้ไม่มีปรากฏเป็นหลักฐานที่ชัดเจน เข้าใจว่าคงจะเป็นครูผู้สอนและตำราเรียนคือหนังสืออรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสต่าง ๆ เป็นหลัก และอุปกรณ์เครื่องเขียนต่าง ๆ เพราะยุคสมัยนี้ การสอบพระบาลีได้เปลี่ยนแปลงจากการสอบแบบปากเปล่ามาเป็นการสอบด้วยการเขียนแทนแล้วโดยได้รับพัฒนาการมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๖

๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอนในยุคนั้นเข้าใจว่าคงจะเป็นสอนหนังสือโดยยึดตำราเรียนเป็นหลัก รวมถึงการรับส่งสูตร เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้กับผู้เรียน

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

ตั้งแต่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ ที่มีการยกเลิกวิธีสอบด้วยปากเปล่ามาเป็นการสอบด้วยวิธีเขียนแทนในทุกประโยคนั้น ในสมัยรัชกาลที่ ๗ นี้ก็คงดำเนินการสอบด้วยวิธี

เขียนสืบทอดมาจนถึงยุคปัจจุบัน จากนั้นก็จะมีการจัดการการศึกษาที่เหมาะสมมาตรวจสอบของนักเรียนตามสมควร

๘. รัชกาลที่ ๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (พ.ศ.๒๔๗๗-๒๔๘๙)

สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในช่วงรัชสมัยนี้ มีช่วงเวลาที่สั้นมาก เรื่องราวในด้านการศึกษามีน้อย แต่ก็มีความสำคัญไม่แพ้ยุคสมัยอื่น ๆ กล่าวคือ ได้ทรงอนุญาตให้ครูหัดเข้าสอบธรรมศึกษาชั้นเอกในปี พ.ศ.๒๔๗๗^{๑๐๘} สืบต่อจากธรรมศึกษาโทได้ นอกจากนี้ในปี พ.ศ.๒๔๘๔ เมื่อมีการประกาศใช้ พ.ร.บ. ๒๔๘๔ แล้ว ทางคณะสงฆ์ได้ออกระเบียบองค์การศึกษาว่าด้วยการจัดการศึกษาขึ้น แต่เดิมนั้นการศึกษาด้านพระบาลีและนักธรรมไม่ได้จัดตั้งเป็นโรงเรียนเลย เพียงแต่จัดสอนกันตามวัดหรือในพระบรมมหาราชวัง ทั้งนี้ เพราะหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรเมื่อบวชเข้ามาแล้ว ก็ต้องศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ และสั่งสอนประชาชนทั่วไป ดังนั้น ทุกวัดจึงเป็นโรงเรียนไปโดยตรง เพิ่งจะมีการจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๔ นี้เอง

การบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยรัชกาลที่ ๘ นี้ เนื่องจากเป็นรัชสมัยที่สั้นมาก ฉะนั้นการบริหารการศึกษาจึงยังคงเป็นไปตามรัชสมัยของรัชกาลที่ ๗ นั่นเอง

๙. รัชกาลที่ ๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ.๒๔๘๙-๒๕๕๙)

การศึกษาพระปริยัติธรรมยุคนี้ นับได้ว่าเป็นยุคที่ทันสมัยแล้ว สำนักเรียนบาลีมีขึ้นทั่วราชอาณาจักร ความนิยมต่อการเรียนพระบาลีมีมากขึ้น เนื่องมาจากการเทียบหรือรับรองวิทยฐานะของผู้เรียน ต่อมาเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๔ ขึ้นมาแทนฉบับเดิมที่เคยใช้มาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๙๑ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีองค์กรคณะสงฆ์ไทย คือกองบาลีสนามหลวง ปัจจุบันพระพรหมโมลี (สุชาติ ป.ธ.๙) วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นแม่กองบาลีสนามหลวง กำกับดูแลการศึกษาคณะสงฆ์ โดยกำหนดนโยบาย หลักสูตร และดำเนินการวัดผลการเรียนระดับประเทศที่เรียกว่า “สอบบาลีสนามหลวง” โดยมีกระบวนการเริ่มแต่การออกข้อสอบ จัดสอบ ประกาศผลสอบ และออกหนังสืออันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมให้กับผู้ที่สอบผ่านในแต่ละชั้นประโยค

ในรัชกาลที่ ๙ นี้มีการจัดแบ่งหลักสูตรการศึกษาใหม่ในแต่ละระดับชั้น โดยคัมภีร์ที่เป็นหลักสูตรของการศึกษาพระปริยัติธรรมนั้นอาจแบ่งได้ ๒ กลุ่ม ได้แก่

- ๑) กลุ่มคัมภีร์หลักภาษาบาลี ได้แก่ กลุ่มคัมภีร์สัททวาวิเสส

^{๑๐๘} พระมหาวรวิญญู วรณฺฑ, ประวัติศาสตร์การศึกษาบาลีของคณะสงฆ์ในสยามประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๑.

๒) กลุ่มคัมภีร์บาลีพระไตรปิฎก และคัมภีร์อธิบายได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา – คัมภีร์ฎีกา – คัมภีร์อนุฎีกา – คัมภีร์คัมภีร์ – คัมภีร์โยชนา

คัมภีร์สหทวิเสสในที่นี้ ท่านบูรพาจารย์ได้แบ่งออกเป็น ๔ สาขา ได้แก่

๑. สัททศาสตร์ คือศาสตร์ว่าด้วยหลักไวยากรณ์
๒. นิพนธ์ศาสตร์ คือศาสตร์ว่าด้วยคำศัพท์ หรือ คัมภีร์พจนานุกรมศัพท์บาลี
๓. ฉันทศาสตร์ คือศาสตร์ว่าด้วยหลักการประพันธ์ฉันท หรือ คาถาในภาษาบาลี
๔. เกฏศาสตร์ หรือ อลังการศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่แสดงถึงอรรถรส ความไพเราะ เพราะพริ้งของภาษาบาลีทั้งชนิดร้อยแก้ว และร้อยกรอง^{๑๐๙}

คัมภีร์กลุ่มที่หนึ่ง คือ คัมภีร์สหทวิเสสนี้ เป็นเสมือนหนึ่งกุญแจดอกสำคัญที่จะไขความของคัมภีร์กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มคัมภีร์บาลีพระไตรปิฎก กุลบุตรผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าปรารถนาจะศึกษาคัมภีร์กลุ่มที่หนึ่งนี้ให้มีความรู้แตกฉานเชี่ยวชาญทั้ง ๔ คัมภีร์จึงจะถือว่ามีความรู้ความสามารถพอที่จะไปศึกษากลุ่มคัมภีร์บาลีพระไตรปิฎก หากมิได้ศึกษาคัมภีร์กลุ่มที่หนึ่งให้เชี่ยวชาญแตกฉานแล้ว เมื่อไปศึกษากลุ่มที่สองจะเกิดความอึดอัดในการแปล ลังเลสงสัยในความหมาย^{๑๑๐} ฉะนั้นจึงมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรโดยการให้ศึกษาคัมภีร์ที่เป็นไวยากรณ์ก่อนเพื่อเกื้อกูลต่อการศึกษาศาสตร์พระไตรปิฎกเป็นลำดับไป

โดยมีการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

การบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยรัชกาลที่ ๙^{๑๑๑}

๑) ด้านหลักสูตร

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้รับการปรับปรุงและพัฒนาโดยกองบาลีสนามหลวง ซึ่งกำหนดหนังสือตำราเรียน รวมเป็นวิชาหลักได้ ๔ วิชา และแยกเป็นรายวิชาย่อยได้ ๗ วิชา ในแต่ละชั้นประโยคมีไม่เกิน ๔ วิชา ดังนี้

๑) วิชาบาลีไวยากรณ์ แยกเป็นวิชาบาลีไวยากรณ์สำหรับชั้นประโยค ๑-๒ และชั้นประโยค ป.๓.๓

๒) วิชาบูรพภาค คือความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยและรูปแบบหนังสือราชการ สำหรับ ชั้นประโยค ป.๓.๓

^{๑๐๙} พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), พระปริยัติธรรมเพื่อรักษาพระพุทธศาสนา, ใน หนังสือรวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔๑.

^{๑๑๐} อ้างแล้ว.

^{๑๑๑} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๕๓-๑๖๙.

- ๓) วิชาวากยสัมพันธ์ เฉพาะประโยค ป.ธ.๓
- ๔) วิชาแปลมคธเป็นไทย หรือแปลบาลีเป็นไทย เป็นวิชาหลักที่ต้องเรียนทุกชั้นประโยคแตกต่างกันโดยคัมภีร์ที่กำหนดให้เรียน
- ๕) วิชาแปลไทยเป็นมคธ ตั้งแต่ประโยค ป.ธ.๔ ถึงประโยค ป.ธ.๙ กำหนดคัมภีร์ต่าง ๆ ไปตามชั้น

๖) วิชาแต่งฉันทภาษาบาลี เฉพาะประโยค ป.ธ.๘

๗) วิชาแต่งไทยเป็นมคธ เฉพาะประโยค ป.ธ.๙

คัมภีร์ที่กำหนดสำหรับการแปลในแต่ละชั้นประโยค มีดังนี้

- | | |
|-----------------|-----------------------|
| ๑) ประโยค ๑-๒ | ฉัมมปทัฏฐกถา ภาค ๑-๔ |
| ๒) ประโยค ป.ธ.๓ | ฉัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕-๘ |
| ๓) ประโยค ป.ธ.๔ | มังคลัตถทีปนี ภาค ๑ |
| ๔) ประโยค ป.ธ.๕ | มังคลัตถทีปนี ภาค ๒ |
| ๕) ประโยค ป.ธ.๖ | สมันตปาสาทิกา ภาค ๓ |
| ๖) ประโยค ป.ธ.๗ | สมันตปาสาทิกา ภาค ๑-๒ |
| ๗) ประโยค ป.ธ.๘ | วิสุทธิมรรค ภาค ๑-๒ |
| ๘) ประโยค ป.ธ.๙ | อภิธัมมัตถนิวาทินี |

เมื่อรวมทุกชั้นประโยคแล้ว ต้องมีหนังสือหรือตำราเรียนจำนวน ๘๐ เล่ม ซึ่งใช้เป็นหลักสูตรแผนกบาลีสันามหลวงในปัจจุบัน

๒) ด้านการเรียนการสอน

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กำหนดระดับการศึกษาไว้ ๘ ชั้นประโยค คือตั้งแต่ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค โดยชั้นประโยคที่ถือว่าเป็นเปรียญ คือเปรียญธรรม ๓ ประโยค ถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค จัดรวมเป็น ๓ ชั้น ดังนี้

๑) ชั้นบาลีไวยากรณ์ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ธ.๓ เป็นชั้นเปรียญตรี (ใช้เวลาเรียน ๒ ปี นับจากชั้นบาลีไวยากรณ์)

๒) ชั้นประโยค ป.ธ. ๔-๕-๖ เป็นชั้นเปรียญโท (ใช้เวลาเรียน ๓ ปี นับจากเปรียญตรี)

๓) ชั้นประโยค ป.ธ. ๗-๘-๙ เป็นชั้นเปรียญเอก (ใช้เวลาเรียน ๓ ปี นับจากเปรียญโท)

การศึกษาแผนกบาลีนี้รวมเวลาเรียนตั้งแต่ชั้นบาลีไวยากรณ์ถึงประโยค ป.ธ.๙ ใช้เวลาเรียนอย่างน้อย ๘ ปี พระภิกษุสามเณรที่จะเข้ารับการศึกษาศรีปริยัติธรรมแผนกบาลี จะต้องสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาแล้ว และจบนักธรรมชั้นตรี จึงมีสิทธิสอบบาลีสันามหลวงชั้นประโยค ๑-๒ และประโยค ป.ธ.๓ จบนักธรรมชั้นโท จึงมีสิทธิสอบประโยค ป.ธ. ๔-๖ และจบนักธรรมชั้นเอก จึงมีสิทธิสอบประโยค ป.ธ. ๗-๙

เวลาเรียนแบ่งเป็น ๓ ภาคเรียน คือภาควิสาขะ ภาคพรรษา และภาคปวารณา ในแต่ละวันกำหนดเป็นสองรอบ คือเริ่มเวลา ๐๘.๓๐ - ๑๐.๓๐ น. และเวลา ๑๓.๐๐ - ๑๖.๓๐ น. (บางสำนักเรียนก็มีถึง ๓ รอบ หรือ ๔ รอบ ตามแต่สำนักเรียนนั้น ๆ กำหนด) โดยเรียนสัปดาห์ละ ๕ วันหยุดเรียนวันโกนกับวันพระ สำหรับการเรียนการสอนใช้วิธีการท่องจำจากตำราและแปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย หรือแปลจากภาษาไทยเป็นภาษาบาลีโดยจะต้องมีการเตรียมตัวก่อนเข้าเรียนทุกครั้ง ถ้าไม่เตรียมตัวมาจะแปลไม่ได้ ดังนั้น การเรียนบาลีจึงใช้เวลาในการดูหนังสือที่ห้องพักมากกว่าเวลาเรียนในห้องเรียน ซึ่งวิชาที่ถือว่าเป็นหลักในการเรียนทุกระดับชั้น คือวิชาแปลมคธเป็นไทย ส่วนวิชาอื่น ๆ นั้น แล้วแต่อาจารย์จะกำหนดว่าให้เรียนวันไหน ก่อนการเรียนนักเรียนต้องเตรียมตัวดูหนังสือมาก่อน มิฉะนั้นจะแปลไม่ได้ หรือฟังรูปอื่นแปลไม่รู้เรื่อง ลักษณะพิเศษประการหนึ่งของ การสอนวิชาแปลมคธเป็นไทย คือไม่ใช่ครูแปลแล้วให้นักเรียนนั่งฟัง แต่นักเรียนจะต้องเป็นผู้แปลเอง แล้วครูคอยฟังการแปลของนักเรียน หากผิดตรงไหนก็จะให้คำแนะนำบอกความรู้เพิ่มเติมให้นักเรียน จะสอบผ่านหรือไม่ผ่านขึ้นอยู่กับตนเองถึงร้อยละ ๘๐ ส่วนอีกร้อยละ ๒๐ จะได้รับจากครู ดังนั้น ถ้านักเรียนมีความขยันหมั่นเพียรอยู่เสมอๆ ก็จะสามารถประสบความสำเร็จได้ไม่ยากนัก

ส่วนสถานที่เรียน ถ้าเป็นสำนักเรียนขนาดใหญ่จะมีอาคารเรียนที่เป็นสัดส่วน แต่ถ้าเป็นขนาดเล็ก มักเรียนตามศาลาการเปรียญ หรือตามที่อื่น ๆ ซึ่งสามารถจัดการเรียนการสอนได้ สำหรับครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น ไม่มีการสอบบรรจุอย่างทางคฤหัสถ์ แต่ถือหลักว่า มีความรู้ในเนื้อหาที่จะสอน และมีศรัทธาที่จะสอนก็สามารถเป็นครูได้ การเข้ามาเป็นครูก็ไม่สลับซับซ้อน เพียงแต่สำนักเรียนทำเรื่องถึงเจ้าคณะจังหวัดเพื่อเสนอแต่งตั้งเท่านั้น และส่วนมากครูบาลีจะมีวุฒิประโยค ป.ธ.๓ ขึ้นไป โดยไม่จำเป็นต้องมีความรู้ด้านครุมาก่อน สำนักเรียนในกรุงเทพมหานคร ครูส่วนมากมีวุฒิเปรียญสูงและมีจำนวนมาก จึงสามารถเลือกได้ แต่ในต่างจังหวัดหลายสำนักเรียนขาดแคลนครู บางแห่งมีครูสอนรูปเดียว แต่ต้องสอน ๓-๔ ชั้น และสอนวันละหลายรอบ ดังนั้น จึงต้องใช้ระบบ “พี่สอนน้อง” คือทำหน้าที่เป็นทั้งนักเรียนและครู ซึ่งทำให้ประสิทธิภาพของการเรียนการสอนไม่สมบูรณ์เพราะมีเวลาเตรียมตัวไม่เพียงพอ ขาดประสบการณ์ความรู้ไม่แตกฉาน และขาดเทคนิคในการถ่ายทอด เป็นต้น จากปัญหาดังกล่าว กรมการศาสนาได้เข้ามาช่วยเหลือโดยการจัดทำโครงการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขึ้น ซึ่งก็ได้รับการแก้ไขในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังไม่เพียงพอ ปัจจุบันสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ต้องการจะพัฒนาครูสอนบาลีให้มีศักยภาพด้านวิชาการมากยิ่งขึ้น จึงจัดให้มีโครงการ “การประชุมอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” โดยได้งบประมาณ

อุปถัมภ์จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และใช้ระยะเวลาครั้งละ ๑๕ วัน ซึ่งเป็นวิธีการพัฒนาครูอีกทางหนึ่ง เพราะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการพัฒนาการเรียนการสอนอย่างยิ่ง^{๑๒}

๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน

สื่อและอุปกรณ์ในการเรียนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยสร้างความสนใจในการเรียนการสอน และช่วยให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น ปัญหาในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือมีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่น้อยมาก ที่ใช้เป็นหลักคือตำราเรียน สมุดจดบันทึก กระดานดำ ชอล์ก หรือไวท์บอร์ด เทปบันทึกการแปล กระดาษเขียนตอบปัญหา สื่อการสอนยังคงเป็นแบบเดิม ไม่มีสื่อใหม่ ๆ นอกจากหนังสือเรียน แม้ว่าในปัจจุบันนี้สำนักเรียนใหญ่ ๆ ที่มีทุนทรัพย์เพียงพอสามารถซื้อหาสื่อสมัยใหม่มาใช้ในการเรียนการสอนได้ เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องฉายโปรเจกเตอร์ สื่อดีวีดี หรือซีดีสื่อการเรียนการสอน แต่โดยภาพรวมแล้ว ยังถือว่า มีไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึง จึงทำให้การเรียนการสอนขาดประสิทธิภาพ และในแต่ละปีจะมีนักเรียนที่สอบตกเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ เพราะการเรียนการสอนในรูปแบบเดิม ๆ น่าเบื่อหน่าย ไม่สร้างความสนใจให้กับผู้เรียนเท่าที่ควร

๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในแต่ละสำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา และโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัด จำเป็นจะต้องมีกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จตามที่ต้องการ ซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอน อาจมีดังต่อไปนี้

- ๑) การจัดทดสอบเพื่อวัดผลความรู้ความเข้าใจของนักเรียนเป็นการภายใน
- ๒) การมอบรางวัลให้แก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดี และเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียน
- ๓) การจัดอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง เพื่อสร้างทักษะและเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจและความมั่นใจให้กับผู้เรียน
- ๔) การผลิตตำรา คู่มือ และเอกสารประกอบการเรียนการสอน
- ๕) การจัดครูพี่เลี้ยงสำหรับนักเรียนบาลีไวยากรณ์เพื่อรับท่องสูตร

สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการเรียนการสอนบาลีในยุคปัจจุบัน คือ การจัดอบรมพิเศษ (ติวเข้ม) ก่อนสอบสนามหลวงโดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือเพื่อให้ นักเรียนเตรียมความพร้อม และเกิดความมั่นใจก่อนเข้าสอบ และเพื่อปลูกฝังความนิยมในการศึกษาภาษาบาลีให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น สำนักเรียนที่เปิดอบรมก่อนสอบสนามหลวงที่มีชื่อเสียง และมีพระภิกษุสามเณรนิยมสมัครเข้าอบรมเป็นประจำทุกปี ได้แก่ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ เป็นต้น ซึ่ง

^{๑๒} พระธรรมปัญญารักษ์ (สุชาติ ธรรมรัตน์), พระมหาทองดี ปญญาวชิโร, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๙-๑๗๐.

การอบรมจะใช้ระยะเวลาประมาณ ๑๕-๓๐ วัน รูปแบบจะเป็นการแนะแนวเทคนิคและวิธีการสอบ การเปิดเทปแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย และการให้ผู้เข้าอบรมฝึกทำข้อสอบ เป็นต้น เนื้อหาที่อบรม จะมุ่งเน้นประโยคเก็ง หรือข้อความที่คาดว่าจะออกสอบสนามหลวงเป็นหลัก

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีการวัดผลในระดับชั้นเรียนโดยสำนักเรียน สำนักศาสนศึกษาอยู่แล้ว แต่การวัดผลในลักษณะนี้เป็นเพียงการทดสอบความรู้ของผู้เรียนเท่านั้น ไม่ได้ใช้ในการตัดสินผลการเรียนหรือเลื่อนระดับชั้นประโยคแต่อย่างใด เพราะจะมีการวัดผล ประเมินผลระดับประเทศที่เรียกว่า “การสอบบาลีสนามหลวง” โดยกองบาลีสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการประเมินผลการเรียน ซึ่งปัจจุบันกำหนดการสอบบาลีสนามหลวง มีดังนี้

๑. ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ธ.๕ กำหนดสอบสนามหลวงปีละ ๒ ครั้ง และในกรณีที่นักเรียนรูปใดสอบไม่ผ่านในครั้งที่ ๑ สามารถสอบซ่อมในครั้งที่ ๒ ภายในปีการศึกษาเดียวกันได้ แต่ต้องสอบผ่านวิชาใดวิชาหนึ่งในการสอบครั้งที่ ๑ จึงจะมีสิทธิสอบครั้งที่ ๒

๒. ประโยค ป.ธ.๖ ถึงประโยค ป.ธ.๙ กำหนดสอบสนามหลวงปีละ ๑ ครั้ง ถ้านักเรียนรูปใดสอบไม่ผ่าน ก็จะต้องเข้าสอบใหม่ในการศึกษาถัดไป

สำหรับการวัดผลประเมินผลนั้น มีการตัดสินผลการเรียนโดยใช้ผลการสอบบาลีสนามหลวงเท่านั้น กล่าวคือ ผู้ที่สอบผ่านประโยคบาลีสนามหลวง จึงจะได้เลื่อนชั้นประโยคในระดับสูงขึ้น ซึ่งถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการเรียนการสอนเป็นการประเมินผลการจัดการศึกษาว่าได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยการสอบวัดผลจะมี ๒ ระดับ คือระดับสถานศึกษา และระดับประเทศ ระดับสถานศึกษาหรือโรงเรียน เป็นการจับสอบวัดผล เพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสอบระดับประเทศของผู้เรียน โดยครูผู้สอนเป็นผู้จัดสอบวัดผลเป็นลักษณะข้อสอบจะอาศัยแนวข้อสอบของบาลีสนามหลวง แต่จะไม่มีผลในการเก็บคะแนนของผู้เรียน เป็นแต่เพียงต้องการหาข้อบกพร่องของผู้เรียนแล้วปรับให้สมบูรณ์ขึ้นเท่านั้น จะไม่มีผลต่อการสอบได้หรือสอบตกของผู้เรียนแต่อย่างใด ผู้ที่สอบไม่ผ่านในสนามโรงเรียน เมื่อแก้ไขข้อบกพร่องแล้วอาจสอบผ่านสนามหลวงก็ได้ สำหรับวิธีดำเนินการจัดสอบบาลีสนามหลวงมีขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติที่ใช้เป็นแบบแผนซึ่งได้จัดทำมาโดยลำดับ ดังต่อไปนี้

๑) กองบาลีสนามหลวงแต่งตั้งคณะกรรมการออกข้อสอบ

๒) กองบาลีสนามหลวงจัดพิมพ์ข้อสอบ

๓) เจ้าคณะภาคแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อนำข้อสอบจากส่วนกลางไปยังสนามสอบบาลีสนามหลวงทุกแห่ง โดยประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ธ.๔ เปิดสอบพร้อมกันทั่วประเทศ ส่วนประโยค ป.ธ.๕ ถึงประโยค ป.ธ.๙ กำหนดให้มีสนามสอบบาลีสนามหลวงเฉพาะกรุงเทพมหานครเท่านั้น

๔) เจ้าคณะภาคจัดส่งใบคำตอบของนักเรียนไปยังกองบาลีสนามหลวงทุกชั้นประโยค

๕) กองบาลีสนามหลวงแต่งตั้งพระภิกษุที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ซึ่งมีวุฒิปริญญาธรรม ๖ ประโยคขึ้นไป เป็นกรรมการตรวจข้อสอบโดยนิมนต์คณะกรรมการไปประชุมตรวจข้อสอบพร้อมกัน ณ สถานที่ซึ่งแม่กองบาลีสนามหลวงกำหนดไว้ ในปัจจุบันนี้คือวัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร การตรวจข้อสอบใช้เวลา ๕ วัน

นอกจากนี้ยังมีกระบวนการวัดผลและประเมินผลการเรียนซึ่งทางกองบาลีสนามหลวงได้กำหนดวันสอบ วันตรวจ และวันประกาศผลการสอบประจำปี ทุกปี ดังนี้

การสอบประโยคบาลีสนามหลวง

จากการศึกษาพบว่า บาลีสนามหลวงนั้นจัดการสอบปีละ ๒ ครั้ง ดังนี้

สอบรอบที่ ๑

ครั้งแรก ๑) สอบประโยค ป.ธ.๖-๗ เริ่มวันขึ้น ๒-๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี

๒) สอบประโยค ป.ธ.๘-๙ เริ่มวันขึ้น ๔-๖ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี

ครั้งหลัง สอบประโยค ๑-๒ และประโยค ป.ธ.๓-๕ เริ่มวันแรม ๑๐-๑๒ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี

การตรวจบาลีสนามหลวงครั้งที่ ๑ ตรวจพร้อมกันทุกประโยค เริ่มวันแรม ๒-๖ ค่ำ เดือน ๔ ของทุกปี และประกาศผลการสอบครั้งที่ ๑ ในวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๔ ของทุกปี

สอบรอบที่ ๒

สอบประโยค ๑-๒ และประโยค ป.ธ.๓-๕ เริ่มวันแรม ๑๐-๑๒ ค่ำ เดือน ๕

การตรวจบาลีสนามหลวงครั้งที่ ๒ ตรวจพร้อมกันทุกประโยค เริ่มวันขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี และประกาศผลการสอบครั้งที่ ๒ ในวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี^{๑๑๓}

สถานที่สอบประโยคบาลีสนามหลวง

สำหรับสถานที่สอบนั้น ประโยค ๑-๒ และประโยค ป.ธ.๓ ถึง ป.ธ.๔ จะมีสนามสอบกระจายไปตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ ส่วนประโยค ป.ธ.๕ ถึง ป.ธ.๙ สนามสอบจะอยู่ที่ส่วนกลาง ผู้เรียนที่จะเข้าสอบประโยค ป.ธ.๕ ถึง ป.ธ.๙ ต้องเดินทางมาสอบที่กรุงเทพมหานครเท่านั้น กองบาลีสนามหลวงจะเป็นผู้กำหนดสนามสอบ เช่น วัดสามพระยา เป็นสนามสอบของชั้นประโยค ป.ธ.๗ ถึง ป.ธ.๙ เป็นต้น ผู้เรียนที่จะสมัครสอบความรู้บาลีนั้น นอกจากจะสอบได้วุฒิบาลีประโยคที่ผ่านแล้ว ยังต้องมีวุฒินักธรรมกำกับอีกด้วย คือ

ประโยค ๑-๒ - ป.ธ. ๓ (เปรียญตรี) ต้องมีวุฒินักธรรมชั้นตรี จึงจะมีสิทธิสอบ

ประโยค ป.ธ.๔-๕-๖ (เปรียญโท) ต้องมีวุฒินักธรรมชั้นโท จึงจะมีสิทธิสอบ

^{๑๑๓} ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๖๓ - ๑๖๔.

ประโยค ป.ธ.๗-๘-๙ (เปรียญเอก) ต้องมีวุฒินักธรรมชั้นเอก จึงจะมีสิทธิสอบ

อนึ่ง ถ้ากำลังสอบนักธรรมชั้นใดชั้นหนึ่งอยู่ ก็ให้ลงไว้ในช่องหมายเหตุว่า “กำลังสอบ น.ธ.ตรี” เป็นต้น และเมื่อทราบผลการสอบนักธรรมแล้ว ต้องรีบแจ้งผลการสอบให้แม่กองบาลีสนามหลวงทราบโดยด่วน^{๑๑๔}

ทั้งหมดที่ได้ศึกษามานี้เป็นระบบการเรียนการสอนในยุคสมัยรัชกาลที่ ๙ ที่ได้ดำเนินการมาโดยลำดับจนกระทั่งถึงในยุครัชกาลที่ ๑๐ รัชกาลปัจจุบันนี้

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นวงศ์มีการจัดการศึกษาที่ยังคงมีรูปแบบคล้ายสมัยอยุธยาตอนปลาย ทั้งด้านสถานที่เรียน ครูผู้สอน ฯลฯ แต่ในช่วงตอนกลางได้มีการแก้ไขหลักสูตรการเรียนการสอน และการสอบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๒ โดยจัดแบ่งหลักสูตรให้กว้างออกไปเป็น ๙ ชั้น คือ ชั้นประโยค ๑ ถึงชั้นประโยค ๙ พร้อมทั้งจัดให้มีผู้รับผิดชอบเป็นสัดส่วน ทั้งนี้ได้นำเอานักธรรมเข้ามาเป็นบุคลากรแห่งการสอบด้วยในรัชกาลที่ ๔ และเปลี่ยนระบบการสอบจากปากเปล่าเป็นสอบด้วยข้อเขียนในปลายรัชกาลที่ ๖ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๙ โดยใช้คัมภีร์ประเภทอรรถกถาและฎีกาเป็นแบบเรียน และแบบสอบแทนพระไตรปิฎก กล่าวได้ว่า ทั้ง ๓ รัชกาลนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่แห่งการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยรัตนโกสินทร์ จากนั้นการศึกษาจึงเริ่มเป็นระบบระเบียบมากขึ้นและพัฒนามาเรื่อยจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

๒.๓.๕ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสสมัยปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันนี้ยังอยู่ในยุครัตนโกสินทร์ เพราะฉะนั้นการศึกษายังคงดำเนินการเรียน การสอน และการสอบอยู่เหมือนในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ แห่งยุครัตนโกสินทร์นั่นเอง ทั้งนี้ เมื่อว่าโดยเฉพาะแล้ว การศึกษาพระปริยัติธรรมยุคนี้นับว่าเป็นยุคที่ทันสมัยแล้ว สำนักพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีมีขึ้นทั่วราชอาณาจักร และบาลีมีมากกว่าเดิม สาเหตุอีกอันหนึ่งคือ เพราะการเทียบหรือรับรองวิทยฐานะของผู้เรียน^{๑๑๕} โดยการรับรองจากรัฐบาลและกระทรวงศึกษาธิการ ที่ขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบันนี้ ดำเนินการภายใต้การกำกับดูแลของแม่กองบาลีสนามหลวง โดยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๑ มีการแต่งตั้งแม่กองบาลีสนามหลวงเพื่อรับผิดชอบ

^{๑๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๔ – ๑๖๕.

^{๑๑๕} พระมหาวรวิญญู วรณฺฑ, ประวัติศาสตร์การศึกษาบาลีของคณะสงฆ์ในสยามประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๗.

บริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีทั่วสังฆมณฑลอย่างเป็นทางการ และตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๑ เป็นต้นมานั้น จนถึงปัจจุบันนี้มีแม่กองบาลีสนามหลวงทั้งสิ้นรวม ๘ รูป ดังนี้

รูปที่ ๑ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ตีโสเทพว ป.ธ.๕) ดำรงตำแหน่งแม่กองบาลีสนามหลวงตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๗๑-๒๔๗๔

รูปที่ ๒ สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี ป.ธ.๙) ดำรงตำแหน่งแม่กองบาลีสนามหลวง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๖

รูปที่ ๓ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว. ชื่น สุกิจโต ป.ธ.๗) ดำรงตำแหน่งแม่กองบาลีสนามหลวงตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๗๗-๒๔๗๘

รูปที่ ๔ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ ป.ธ.๙) ดำรงตำแหน่งแม่กองบาลีสนามหลวงตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๗๙-๒๕๐๒

รูปที่ ๕ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร ป.ธ.๙) ดำรงตำแหน่งแม่กองบาลีสนามหลวงตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๓-๒๕๓๑

ในสมัยของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดสามพระยา นี้ ครั้นทรงดำรงตำแหน่งแม่กองบาลีสนามหลวง ได้หยิบยกเรื่องการสอบประโยค ๑-๒ ที่ได้ยกเลิกไป โดยจัดให้มีการสอบขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ และยังคงถือปฏิบัติมาจนทุกวันนี้

รูปที่ ๖ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณ สุวณฺโณ ป.ธ.๗) ดำรงตำแหน่งแม่กองบาลีสนามหลวงตั้งแต่ปี ๒๕๓๑-๒๕๓๗

ในสมัยของสมเด็จพระพุทธชินวงศ์วัดเบญจมบพิตรนี้ ท่านได้มีนโยบายทางด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเพิ่มเติมดังนี้ คือ

การออกข้อสอบบาลีสนามหลวง ในชั้นประโยค ๑-๒ จะไม่มีการออกคากาและแก้อรธ ทั้งนี้ เพื่อให้นักเรียนในระดับนี้จะได้ไม่ต้องเรียนหนักจนเกินไป อีกทั้งสามารถเรียนได้ง่ายขึ้น และมีโอกาสสอบผ่านมากขึ้น

การออกข้อสอบสนามหลวง ในวิชาแปลไทยเป็นมคธ ของนักเรียนชั้นประโยค ป.ธ.๔ เป็นต้นไป จะมีการออกคากาด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้นักเรียนจดจำพระพุทพจน์ได้ขึ้นใจ และสามารถนำไปเป็นแม่บทในการเทศนาอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนอีกด้วย

ดังนั้น ที่นักเรียนต้องท่องจำคากาให้ได้ โดยเฉพาะคากาที่เป็นพระพุทพจน์นั้น ต้องจำให้ได้ตามแบบอย่างเดียว ไม่อนุญาตให้แต่งแก้

รูปที่ ๗ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุณฺณมหาเถร ป.ธ.๙) ดำรงตำแหน่งแม่กองบาลีสนามหลวงตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๘ - ๒๕๕๘

ในสมัยของสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำภาษีเจริญ นี้ พระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน เหตุเพราะท่านให้ความสำคัญกับการศึกษาพระ

ปรียัติธรรมแผนกบาลีมากที่สุด ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า “คณะครูและนักเรียนทั้งหลาย ในการศึกษาของเรานั้น ไม่ว่าจะเป็นบาลี นักธรรม สามัญ บาลีเป็นหลักใหญ่ นักธรรมเป็นรอง สามัญเป็นรอง มหาวิทยาลัยก็เป็นรอง ผมพูดอยู่เสมอว่า บาลี-นักธรรม เปรียบเสมือนลำต้น เราใส่ปุ๋ย ใส่น้ำ พรุนดิน และบำรุงอยู่เสมอ ก็จะเจริญเติบโตแล้วแตกกิ่งก้านสาขา ถ้าลำต้นไม่ดี กิ่งก้านสาขาก็อยู่ไม่ได้ การศึกษาก็เช่นเดียวกัน บาลีนักธรรมเป็นหลัก นอกนั้นจัดเป็นกิ่งก้านสาขา” ด้วยเหตุดังที่กล่าวมา ท่านจึงได้มีนโยบายทางการศึกษาพระปรียัติธรรมแผนกบาลีเพิ่มเติม ดังนี้ คือ

๑) การเรียนการสอนวิชาแปลมคธเป็นไทยของชั้นประโยค ๑-๒ ที่ข้อสอบจะไม่ออกคาถาและแก้อรรถมาก่อนหน้านี้ ให้ครูในแต่ละสำนักเรียน ต้องสอนการแปลคาถาและแก้อรรถให้นักเรียนด้วย ซึ่งอาจจะออกสอบหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ อย่างน้อยก็เป็นอุปการะแก่การเรียนการสอนประโยค ป.ธ.๓ ในอนาคต

๒) การออกข้อสอบบาลีสนามหลวง นอกจากจะมีการออกคาถาแล้ว ประโยคแก้อรรถที่รูปประโยคไม่ซับซ้อนมากนัก ก็มีสิทธิ์จะออกสอบด้วยเช่นเดียวกัน (ส่วนใหญ่จะมีตั้งแต่ประโยค ป.ธ.๖ เป็นต้นไป)

๓) การออกข้อสอบบาลีสนามหลวงในทุกประโยค สนามหลวงแผนกบาลีมีสิทธิ์ในการออกข้อสอบในเนื้อหาทุกตอนทุกวิชาที่กำหนดไว้เป็นหลักสูตร ดังนั้น นักเรียนต้องดูหนังสือมาให้ดี และให้ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมด

นอกจากนี้ เนื้อหาตอนใดที่ออกข้อสอบไปแล้ว ก็มีสิทธิ์ออกสอบซ้ำได้อีก ไม่จำกัดว่าเนื้อหาตอนนั้น เคยออกข้อสอบมาแล้ว พ.ศ. ไต่บ้าง ตัวอย่างเช่น บาง พ.ศ. เนื้อหาบางตอนเคยออกข้อสอบมาแล้วในครั้งแรก พอถึงครั้งที่ ๒ (สอบซ่อม) อาจจะออกซ้ำในการสอบครั้งที่ ๑ ก็ได้

๔) มีแนวคิดไม่ให้นักเรียนชั้นประโยค ป.ธ.๙ ห้ามนำแบบเรียนวิชาแปลมคธเป็นไทย (อภิธัมมัตถวินิชาวินิ) เข้าไปดูในห้องสอบ

๕) การจัดปฐมนิเทศกรรมการตรวจข้อสอบประโยคบาลีสนามหลวง โดยเฉพาะกรรมการที่จะได้รับการแต่งตั้งใหม่ อีกทั้งได้จัดพิมพ์คู่มือตรวจถวายกรรมการด้วย

๖) เปิดโอกาสให้ครูซึ่งสอนอยู่ในชั้นและวิชานั้น ๆ เป็นกรรมการตรวจเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกรรมการในส่วนภูมิภาค

๗) การมีนโยบายจัดตั้งสำนักเรียนประจำจังหวัดการเก็บวิชาที่สอบผ่านแล้วเป็นเวลา ๒ ปี นำร่องในชั้นประโยค ๑-๒ และได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๑

๘) การเก็บวิชาที่สอบผ่านแล้วเป็นเวลา ๒ ปี นำร่องในชั้นประโยค ๑-๒ และได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๑ และได้มีการยกเลิกไปเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๘

๙) การมีระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัด พ.ศ.๒๕๔๑ ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาแผนกนี้มีความเจริญมั่นคงและสนองตอบงานของคณะสงฆ์โดยยิ่งขึ้นไป

๑๐) การขยายโอกาสทางการศึกษา โดยการสอบครั้งที่ ๒ สำหรับผู้สอบผ่านแล้ว ๑ วิชาในปีนั้น ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นประโยค ป.ธ.๕

๑๑) กองบาลีสนามหลวง โดยการสนับสนุนของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ดำเนินนโยบายในการขยายโอกาสทางการศึกษา ในปี พ.ศ.๒๕๕๒ นี้ได้ริเริ่มจัดตั้งศูนย์การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตั้งแต่ ประโยค ป.ธ.๖ ถึง ป.ธ.๙ ไปยังส่วนภูมิภาค ๆ ละ ๑ แห่ง รวม ๑๘ ภาค ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนที่อยู่ในเขตปกครองในภาคนั้นได้รับการศึกษาอยู่ในสังกัดของตนเองอย่างเต็มที่ ไม่ต้องเดินทางมาเรียนยังส่วนกลาง โดยมีศูนย์ฯ นำร่องในเขตปกครองคณะสงฆ์ จำนวน ๓ ภาค ดังนี้

- ภาค ๒ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และสระบุรี ณ สำนักศาสนศึกษาวัดพระพุทธบาท อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี

- ภาค ๕ พิษณุโลก สุโขทัย อุตรดิตถ์ และตาก เข้ารับการศึกษา ณ สำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

- ภาค ๑๔ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสมุทรสาคร ณ โรงเรียนสหศึกษบาลีองค์พระปฐมเจดีย์ อ.เมือง จ.นครปฐม

พ.ศ.๒๕๕๒ กองบาลีสนามหลวง ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดอบรมครูสอนบาลี เริ่มศกนี้เป็นปีแรก โดยมีเป้าหมายครูสอนบาลีจำนวน ๑,๐๐๐ รูป เพื่อพัฒนาศักยภาพครูให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรการสอน ทั้งนี้ ผู้ผ่านการอบรมได้รับวุฒิบัตรแต่งตั้งเป็นครูสอนและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดทำทะเบียนประวัติ พร้อมทั้งถวายค่ากับปัยภรณ์เป็นรายปี ๆ ละ ๑๘,๐๐๐ บาท

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามกุฎมหาราชยังมีส่วนในการพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนาอีกมากมายหลายประการ อาทิเช่น วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๓ เป็นประธานในการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจำนวน ๓๙๙ รูป ตั้งแต่ ๑๔-๒๒ พฤษภาคม รวม ๙ วัน ณ ศาลาธรรมนุสรณ์ (ศาลาเรือนไทย) วัดปากน้ำ และในวันเดียวกันก็เปิดประชุมอบรมพระอภิธรรมแก่นักเรียนชั้นประโยค ป.ธ.๙ ณ ตึกเมตตาพุทธิ วัดปากน้ำ ระหว่างวันที่ ๑๔ พฤษภาคม - ๙ มิถุนายน ๒๕๕๓ เป็นต้น จากนั้นก็สนับสนุนการศึกษาเรื่อยมา แม้ในปัจจุบันนี้จะได้เป็นแม่กองแล้ว แต่ท่านก็ยังอุปถัมภ์และให้ความสำคัญแก่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีด้วยดีมาโดยตลอด

รูปที่ ๘ พระพรหมโมลี (สุชาติ ธมมรตโน ป.ธ.๙) ดำรงตำแหน่งแม่กองบาลีสนามหลวง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ – ปัจจุบัน

ในยุคสมัยของแม่กองบาลีองค์ปัจจุบันนี้ งานเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ยังคงดำเนินการตามนโยบายของหลวงพ่อดมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ แม่กองรูปที่ ๗ เพราะท่าน เพิ่งได้รับตำแหน่งไม่นาน แต่ก็มีผลงานปรากฏให้เห็นโดยลำดับ ดังนี้

๑) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นปีแรกที่ย้ายบาลีศึกษาเข้ากองบาลีเพื่อให้มีมาตรฐานเดียวกัน กับประโยคเปรียญธรรม หรือพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร โดยการใช้ข้อสอบเดียวกันกับ ข้อสอบของพระภิกษุสามเณร ทั้งข้อสอบครั้งแรกและครั้งที่สอง และยังคงดำเนินการอยู่จนถึง ปัจจุบัน

โดยได้ดำเนินการตามมติของมหาเถรสมาคมที่ ๓๓๙/๒๕๕๗ เรื่องขอความเห็นชอบให้ การเรียนการสอนและการสอบบาลีศึกษาขึ้นตรงต่อการศึกษาของคณะสงฆ์ในการประชุมครั้งที่ ๑๕/ ๒๕๕๗ เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๗ เป็นผลให้การศึกษาบาลีของคฤหัสถ์อยู่ภายใต้การกำกับ ของสนามหลวงแผนกบาลี ดังนั้น สนามหลวงแผนกบาลีจึงกำกับดูแลการศึกษาแผนกบาลี ๒ ส่วน คือ แผนกบาลี สำหรับพระภิกษุสามเณร และ แผนกบาลีศึกษา สำหรับคฤหัสถ์^{๑๖}

๒) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นปีแรกที่นำข้อสอบบาลีไปเปิดสอบในต่างประเทศ คือประเทศ สหรัฐอเมริกา เพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจใน ต่างประเทศ เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และยังคงดำเนินการมาถึง ปัจจุบัน

โดยได้ดำเนินการตามมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๙/๒๕๕๘ สำนักเลขาธิการมหาเถร สมาคม มติที่ ๒๑๓/๒๕๕๘ เรื่อง ขออนุมัติให้ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่สำนักงานแม่กองบาลี สนามหลวงเดินทางไปเปิดสอบบาลีสนามหลวง ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยกำหนดจัดสอบในวัน แรม ๑๐, ๑๑, ๑๒ ค่ำ เดือน ๖ (ตรงกับวันที่ ๑๒-๑๓-๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๘) และสอบครั้งที่ ๒ (สอบซ่อม) ในวันขึ้น ๕, ๖, ๗ ค่ำ เดือน ๘ (ตรงกับวันที่ ๒๐-๒๑-๒๒ มิถุนายน ๒๕๕๘) ภายใต้ การอุปถัมภ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ในการสอบบาลีสนามหลวงครั้งที่ ๑/๒๕๕๘ นี้ มีผู้บริหารและเจ้าหน้าที่สำนักงานแม่กอง บาลีสนามหลวง ร่วมเดินทาง ๒ คณะ คือ

คณะที่ ๑ กองบาลีสนามหลวง โดยการนำของพระพรหมโมลี แม่กองบาลีสนามหลวง ผู้นำประโยคฯ

^{๑๖} พระปิฎกเมธี (ทองดี ปญญาวชิโร ป.ธ.๙), อนุสรณ์ ๒๐ ปี แม่กองบาลีสนามหลวง, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๕๖.

คณะที่ ๒ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ^{๑๑๗}

๓) ในปี พ.ศ.๒๕๖๐ เป็นปีแรกที่ขยายการสอบบาลีศึกษาไปในเรือนจำ เพื่อให้ผู้ต้องขังได้ศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการส่งตัวแทนหรือผู้นำประโยคนำข้อสอบไปเปิดสอบ และส่งพระภิกษุสามเณรผู้มีความรู้ความสามารถเข้าไปสอนบาลีในเรือนจำด้วย ในปีแรกนี้ได้มีการนำข้อสอบไปเปิดในเรือนจำ ๒ แห่ง คือ

๑) ทณฑสถานหญิงกลาง สอบ บ.ศ. ๑-๒ พระมหาบุญลือ ปุณณโก ป.ธ.๙ วัดโมลีโลกยาราม เป็นผู้นำข้อสอบไปเปิด

๒) เรือนจำอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ภาค ๕ สอบ บ.ศ. ๑-๒ พระมหาสำราญ อีระเมธี วัดรัชฎาธิฐาน เป็นผู้นำข้อสอบไปเปิด^{๑๑๘}

จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในยุคแม่กองรูปที่ ๘ หรือองค์ปัจจุบันนี้ ยังคงจัดให้มีการเรียนการสอนดำเนินไปตามยุคของแม่กองรูปก่อน คือสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามณฑลเจ้า ทั้งด้านหลักสูตร จนไปถึงการวัดผลประเมินผล เพียงแต่ขยายโอกาสการศึกษาและทำให้มีมาตรฐานมากขึ้น ซึ่งนับเป็นการพัฒนาในทางที่ดี และมีแนวโน้มจะพัฒนาต่อไปเรื่อยๆ เพื่อให้ทันต่อยุคสมัยและเป็นที่ยอมรับแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันนี้ ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลของไทยทุกรัฐบาล สนับสนุนผ่านหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้มาแต่เดิมคือ “กรมการศาสนา” โดยหน่วยงานนี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ก่อนการจัดตั้งกระทรวง ทบวง กรม จะใช้ชื่อว่าอย่างไรไม่มีหลักฐานปรากฏ โดยมีหลวงธรรมรักษา เป็นเสนาบดีคนแรก ภายหลังถึงแม้ได้จัดตั้งกระทรวง ทบวง กรมแล้ว ก็ยังไม่ปรากฏหลักฐานชื่อของหน่วยงาน จนมาถึงรัชกาลที่ ๖ ปรากฏชื่อเป็นทางการว่า “กรมธรรมการ” และในปี พ.ศ.๒๔๘๕ ได้เปลี่ยนมาใช้ชื่อว่า “กรมการศาสนา”

ต่อมาวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๕ ได้มีการแบ่งส่วนราชการกรมการศาสนาเดิมออกเป็น ๒ หน่วยงาน คือ กรมศาสนา สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

^{๑๑๗} พระปิฎกเมธี (ทองดี ปญญาวิโร ป.ธ.๙), อนุสรณ์ ๒๐ ปี แม่กองบาลีสนามหลวง, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๗๘.

^{๑๑๘} ดูรายละเอียดใน สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลีของสนามหลวงแผนกบาลี พ.ศ.๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๖๐), หน้า ๓๓๓-๓๓๖.

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสังกัดของหน่วยจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แต่ภาระหน้าที่ในการสนองงานคณะสงฆ์ โดยเฉพาะในด้านการจัดการศึกษาก็ยังคงดำเนินต่อไป ภายใต้ชื่อว่า “สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ” และมี “สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด” กระจายอยู่ทั่วประเทศ คอยสานต่องานคณะสงฆ์ในจังหวัดนั้น ๆ

ปัจจุบันการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นความร่วมมือของหน่วยงาน ๓ ฝ่าย คือ ๑. กองบาลีสนามหลวง ๒. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๓. สำนักเรียน/สำนักศาสนศึกษา ถึงแม้การบริหารงานจะเป็นความร่วมมือขององค์กรจากทั้ง ๓ ฝ่าย แต่จุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน โดยเป็นไปตามโวหารที่ว่า “มีความเป็นเอกภาพในด้านนโยบาย มีความหลากหลายในด้านการปฏิบัติ” โดยแต่ละส่วนมีหน้าที่ดังนี้

๑. กองบาลีสนามหลวง มีหน้าที่ในการรับสมัครผู้เข้าสอบ การออกข้อสอบ การยกร่างเฉลยข้อสอบ ตรวจ ประกาศ ออกใบรับรองผู้สอบผ่าน (เฉพาะกรณีที่ผู้ต้องการเร่งด่วน และใบประกาศนียบัตรยังไม่เสร็จเท่านั้น) แจกผลสอบบาลีสนามหลวง (ศ.๔) ไปยังสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในด้านต่าง ๆ

๒. รัฐบาล โดย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีหน้าที่หลักในด้าน อุดหนุนงบประมาณ ประสานงานออกประกาศนียบัตร, มอบพัดเปรียญ, ถวายนิยัตยภัตสำหรับผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยค รวมทั้งการร่วมมือกับกองบาลีสนามหลวง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในด้านต่าง ๆ

๓. สำนักเรียน หรือสำนักศาสนศึกษา ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสอนทุกอย่าง เช่น การบริหารการศึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมวัดผลประเมินผลเป็นการภายใน เช่น การทดสอบ การอบรมบาลีก่อนสอบ เป็นต้น หรือแม้แต่นิยัตยภัต (เงินเดือน) ของครู เป็นต้น ในที่สุดก็คือการส่งชื่อนักเรียนเข้าสอบบาลีสนามหลวง

ปัจจุบันวัดที่จัดการการศึกษาด้านศาสนศึกษามีชื่อเรียกว่า “โรงเรียนพระปริยัติธรรม” บ้าง “สำนักเรียน” บ้าง “สำนักศาสนศึกษา” บ้าง ทั้งนี้ ตามประกาศมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

“การศึกษาพระปริยัติธรรม” หมายความว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตามหลักสูตรที่คณะสงฆ์กำหนด

“สำนักเรียน” หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือ สำนักเรียนวัดในกรุงเทพมหานคร และสำนักเรียนคณะจังหวัดในส่วนภูมิภาค

“สำนักศาสนศึกษา” หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาในรูปแบบของศูนย์การเรียน สำนักศาสนศึกษาวัด สำนักศาสนศึกษาประจำตำบล สำนักศาสนศึกษาประจำอำเภอ ซึ่งจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและหรือแผนกบาลี

อย่างไรก็ตาม แม้ชื่อของสถานจัดการศึกษาแต่ละแห่งจะแตกต่างกัน แต่จุดมุ่งหมายสำคัญสูงสุดก็เป็นไปในแนวทางเดียวกัน นั่นคือการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ให้มีผลสัมฤทธิ์เช่นเดียวกัน

นอกจากนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมยังมีกฎหมายรับรองด้วย ที่เรียกว่า “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกับการศึกษาของคณะสงฆ์” ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ วัดสามารถจัดการศึกษาโดยถือหลักการที่ว่า “การศึกษาคือการเรียนรู้ตลอดชีวิต” โดยการผสมผสานระหว่างระบบการศึกษาทั้ง ๓ ระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ตามหลักการที่ว่า “ความมีเอกภาพด้านนโยบายและความหลากหลายในการปฏิบัติ”

ในการศึกษาทั้ง ๓ ระบบดังกล่าวนี้ วัดมีการดำเนินการเพื่อให้เป็นไปใน ๓ ลักษณะ คือ

๑. การจัดการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท เป็นการศึกษาเพื่อสืบสานและจรรโลงพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่วัดจะต้องทำ ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรม การศึกษาอภิธรรม การศึกษาอบรมวิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น

๒. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาระดับอุดมศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มหาวิทยาลัยสงฆ์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ โรงเรียน/ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์ฝึกวิชาชีพ และศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

๓. การส่งเสริมการศึกษาอบรมแก่เยาวชนของชาติ ได้แก่ การมีทุนส่งเสริมการศึกษาของเด็ก การให้ที่พักอาศัยแก่เด็กที่กำลังศึกษาเล่าเรียน การอบรมระยะสั้นแก่ประชาชนทั่วไป เช่น บรรพชาสามเณรฤดูร้อน การอุปสมบท จัดโครงการค่ายพุทธบุตร และค่ายพุทธธรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ วัดยังมีส่วนร่วมรับภาระการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ และในปัจจุบันนี้ การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย มีการจัดการศึกษาทั้งฝ่ายปริยัติธรรม และแผนกสามัญ ทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษาด้วย

ในการจัดการศึกษาทั้ง ๒ ฝ่ายนั้น โดยเฉพาะแผนกบาลี จำเป็นต้องมีการจัดตั้งสำนักเรียนขึ้นเพื่อการเรียนการสอนที่สมบูรณ์แบบ รวมทั้งเพื่อรับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นนั้น ในกรณีที่วัดใดวัดหนึ่งที่มีความประสงค์จะตั้งสำนักเรียนพระบาลี ก็สามารถ

ดำเนินการได้ ทั้งนี้ ในเบื้องต้นการบริหารจัดการวัดนั้น ๆ จะต้องเป็นผู้ดำเนินการเองหมด โดยมีทรัพยากรที่ต้องเตรียมความพร้อม ดังนี้

๑. บุคลากร เช่น ครูใหญ่, ครูประจำชั้น, ประจำวิชา หรือนักเรียน
๒. งบประมาณในการบริหารงานด้านการจัดการเรียนการสอน เช่น ค่าวัสดุอุปกรณ์ นิตยภัตถวายครู รางวัลการศึกษา หรือการจัดกิจกรรมทางการศึกษา เป็นต้น
๓. วัสดุอุปกรณ์ เช่น ตำราเรียน สมุด ดินสอ ปากกา คอมพิวเตอร์ ปริ้นเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสาร เทปเสียง เครื่องเทป เป็นต้น
๔. อาคารเรียน ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นต้องสร้างใหม่ อาศัยศาลาการเปรียญดำเนินการก็ได้ ประการสำคัญ ต้องนำทรัพยากรเหล่านั้นมาบูรณาการและจัดการอย่างถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อให้คุ้มค่า สิ้นเปลืองน้อยแต่เกิดประโยชน์สูงสุด^{๑๙}

การเปิดสอนในปีแรกอาจจะจัดให้มีการเรียนการสอนในบางชั้น เช่น บาลีไวยากรณ์ ประโยค ๑-๒ หรือประโยค ป.ธ.๓ ก็ได้ โดยใช้คำว่า “สำนักศาสนศึกษา...” นำหน้าชื่อวัดนั้น ๆ ก่อน หลังจากนั้น เมื่อมีการดำเนินการต่อเนื่องอย่างน้อยเป็นเวลา ๓-๕ ปีขึ้นไปและมีจำนวนนักเรียนสมัครเรียน สมัครสอบ และสอบได้ติดต่อกันเป็นจำนวนที่พอควร อาจจะทำเรื่องขออนุมัติให้จัดตั้งเป็น “สำนักเรียน” หรือ “โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัด” ได้ โดยอาศัย “ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๑” เพื่อนำเรื่องเสนอตามลำดับขั้นเพื่อขออนุมัติต่อไป^{๒๐}

สำหรับการรับนักเรียนเข้าสู่ระบบสถานศึกษา (พระปริยัติธรรม) ถือได้ว่าเป็นระบบเปิด ไม่ได้จำกัดหรือคำนึงถึงพัฒนาการของผู้เรียนตามวิชาการทางโลก นั่นคือ ไม่มีการจำกัดเรื่องอายุ หรือวัย ขึ้นอยู่กับความสนใจและความศรัทธาเป็นที่ตั้ง ทั้งนี้ อาจพิจารณาได้จากนักเรียนบางชั้นบางประโยคอาจจะมีสามเณรเรียนร่วมกับพระภิกษุ มีแม่ชีเรียนร่วมชั้นกับพระภิกษุสามเณร และในปัจจุบันการศึกษาพระบาลีมีผู้สนใจศึกษามากขึ้น จึงแบ่งผู้ศึกษาออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) สำหรับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า “พระปริยัติธรรมแผนกบาลี” ภายใต้การกำกับดูแลของกองบาลีสนามหลวง และในจำนวนพระภิกษุสามเณรดังกล่าวนี้นี้ มีชาวต่างประเทศมาเข้ารับการศึกษาด้วย

๒) สำหรับแม่ชีและประชาชนทั่วไป (ส่วนใหญ่เป็นอุบาสิกา) เรียกว่า “บาลีศึกษา (บ.ศ.)” เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๖ กิจกรรมการเรียนการสอนทุกอย่างเป็นเช่นเดียวกันกับ

^{๑๙} พระมหาทองดี ญาณาวชิโร, การศึกษาพระบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๗๗-๗๙.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗.

พระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ ปัจจุบัน (เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๘) อยู่ภายใต้การดูแลของ กองบาลีสนามหลวงเช่นกัน (เดิมอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)^{๑๒๑}

สรุปการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบันนั้นเป็นไปอย่างแพร่หลาย เหตุเพราะได้รับการ สนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน บวกกับการพัฒนาทางเทคโนโลยีจึงทำให้ การศึกษาสามารถดำเนินการได้โดยง่ายและสะดวกยิ่งขึ้นทั้งแก่ผู้เรียนและผู้สอน โดยอาศัยเทคโนโลยี เข้าช่วย ทั้งในด้านสื่อการเรียนการสอน ทั้งด้านหลักสูตร และกระบวนการทางการศึกษาด้านต่าง ๆ อีกทั้งยังเปิดกว้าง โดยเปิดโอกาสให้คฤหัสถ์ทั้งหญิงและชายสามารถเข้ามาศึกษาได้ตามหลักสูตรของ คณะสงฆ์ และในทางโลกยังเปิดโอกาสให้พระภิกษุที่จบการศึกษาบาลีในระดับนั้น ๆ สามารถเทียบ โอนวุฒิการศึกษาได้กับการศึกษาทางโลก จึงทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบันนี้ ได้รับการยอมรับมากขึ้น และเป็นที่นิยมมากขึ้น

๒.๔ สรุป

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ภาษาบาลี มีถิ่นกำเนิดและพัฒนารอยอยู่ในประเทศ อินเดียแคว้นมคธเป็นเบื้องต้น แต่ไม่ปรากฏชื่อชัดเจน คงรู้จักกันในนามภาษาของชาวมคธ จนเมื่อ พระพุทธโฆษาจารย์ นักปราชญ์ฝ่ายพระพุทธศาสนาผู้รจนาคัมภีร์อรรถกถานำมาใช้ จึงปรากฏชื่อ ภาษาบาลีอย่างชัดเจน และเนื่องจาก “บาลี” เป็นภาษาที่จารึกคำสอนของพระพุทธเจ้า การศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงมีความสำคัญมากและได้รับการพัฒนาจนเกิดเป็นระบบการศึกษาขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่สมัยพระเจ้าปรีกษมาพหุ กษัตริย์แห่งลังกา พระองค์ทรงสนับสนุนให้มีการศึกษาภาษา บาลีอย่างเป็นรูปธรรม และแพร่หลายมายังประเทศไทยด้วย การศึกษาภาษาบาลีจึงกลายเป็นส่วน หนึ่งและส่วนสำคัญของการศึกษาคณะสงฆ์ไทย พัฒนาการการศึกษาภาษาบาลีของไทยเริ่มตั้งแต่ สมัยสุโขทัย ซึ่งเป็นพัฒนาการขั้นแรก การศึกษาในยุคสมัยนี้ยังคงรูปแบบลังกาอยู่ มีการแลกเปลี่ยน ความรู้และคัมภีร์กับลังกาอยู่เสมอ จากนั้นจึงมีการพัฒนาต่อมาจนถึงสมัยปัจจุบันคือสมัย รัตนโกสินทร์ซึ่งมีหลักสูตรที่ยุติใช้ในสมัยนี้

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า ในทุกยุคทุกสมัยของพัฒนาการ ปรากฏว่าในระบบการเรียน การสอนของพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีการผลิตบัณฑิตผู้ทรงคุณค่าทั้งทางด้านศาสนาและด้านสังคม ไว้อย่างมากมาย ตั้งแต่ระดับชนชั้นปกครองบ้านเมืองคือพระมหากษัตริย์ เช่น พระยาสิทธิ ผู้แต่งไตร ภูมิพระร่วง เป็นต้น คณะสงฆ์ จนไปถึงชาวบ้าน และมีแนวโน้มว่าการศึกษายาวไกลเป็น ที่สนใจของประชาชนคนทั่วไปผู้สนใจในพระศาสนามากขึ้น เพื่อจะนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้กับตนเอง และสร้างสรรค์สังคมตามบทบาทและสถานภาพต่อไป.

^{๑๒๑} พระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร, การศึกษาพระบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

บทที่ ๓

บทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่พึงประสงค์

ในบทนี้ผู้ศึกษาจะศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่พึงประสงค์ทั้งต่อตนเองและต่อสังคม โดยแยกศึกษาเป็นประเด็น ดังต่อไปนี้ ๑) ความหมายของบทบาท ๒) ประเภทของบทบาท ๓) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท ๔) บทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่พึงประสงค์

๓.๑ ความหมายของบทบาท

คำว่า “บทบาท” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า การทำตามบท การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู^{๑๒๒}

ในภาษาบาลีคำว่า บทบาท มีหลากหลายความหมาย ได้แก่ ๑) หมายถึง หน้าที่ ตามศัพท์บาลีว่า กิจจ กรณีย ภาร นิยมิตาธิการ วุตต เวยยาวจจ ๒) หมายถึง การแสดง ตามศัพท์บาลีว่า ปาณุกกกิจจ อายตตกมม^{๑๒๓}

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการอีกหลายคนที่ได้ให้ความหมายไว้เช่นกัน ดังนี้

จิตยา สุวรรณะชญ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “บทบาท” หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนตามฐานะตำแหน่งที่ได้รับให้ถูกต้องตามกฎหมายของสถาบันและสังคมนิยม ซึ่งตำแหน่งเป็นผลรวมของสิทธิและหน้าที่^{๑๒๔}

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร กล่าวว่า บทบาท คือ การกระทำหรือพฤติกรรม ของสมาชิกในกลุ่มที่อยู่ในสถานภาพนั้น ๆ ดังนั้นบทบาทจึงเป็นการกระทำหรือพฤติกรรมตามตำแหน่งหรือ

^{๑๒๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕๓.

^{๑๒๓} พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรม ไทย-บาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บจก.ปัญญามิตร การพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๓๕๘.

^{๑๒๔} จิตยา สุวรรณะชญ, สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิ่งมงคลการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๖๘.

สถานภาพซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมหรือตามลักษณะของการรับรู้ บทบาทเป็นผลรวมของการแสดงออกตามสิทธิและหน้าที่^{๑๒๕}

สนธยา พลศรี ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า บทบาท (Role) หมายถึง หน้าที่ของบุคคลตามสถานภาพหรือตำแหน่งฐานะที่ตนดำรงอยู่ บทบาทจึงเป็นกลไกอย่างหนึ่งของสังคมที่ทำให้คนที่อยู่ร่วมกันสามารถสร้างระบบความสัมพันธ์ต่อกันได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย^{๑๒๖}

โสภา ชูพิกุลชัย ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า บทบาท หมายถึง การแสดงออกหรือการทำหน้าที่ของบุคคลซึ่งสมาชิกคนอื่นของสังคมมุ่งหวังให้เขาทำ ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งโดยถือเอาฐานะและหน้าที่ทางสังคมของบุคคลนั้นเป็นฐาน บทบาทที่ทำให้คนในสังคมสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของบุคคลอื่น รู้ว่าบุคคลอื่นต้องการอะไรจากตน ทำให้เกิดประโยชน์ในการทำงานร่วมกันเป็นทีม^{๑๒๗}

ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง และคณะ ได้อธิบายไว้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role Expectation) เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมเพื่อทำให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้^{๑๒๘}

จากข้อมูลที่แสดงมาสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึงการแสดงออกทางกายภาพหรือพฤติกรรมเป็นหลัก ซึ่งจะแสดงออกตามสถานภาพหรือหน้าที่ตามที่สังคมคาดหวังหรือกำหนดให้ไว้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง บทบาทก็คือพฤติกรรมที่เชื่อมโยงระหว่างการทำหน้าที่ของบุคคลหนึ่งต่อบุคคลหนึ่ง หรือต่อสังคมหนึ่ง ให้สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมร่วมกันได้อย่างสอดคล้อง

๓.๒ ประเภทของบทบาท

บทบาทมีหลายประเภท โดยมีนักวิชาการหลายคนได้จำแนกประเภทของบทบาทไว้หลายอย่างด้วยกัน ดังนี้

บรูมและเซลส์นิก (Broom and Selznick) ได้จำแนกบทบาทออกเป็น ๓ ประเภทได้แก่

^{๑๒๕} ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, **จิตวิทยาสังคม:ทฤษฎีและปฏิบัติการ**, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๑.

^{๑๒๖} สุดธิดา เรืองยังมี, “การปฏิบัติตามบทบาทของคณะอนุกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาตามทศนะของบุคลากรทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต ๒”, **สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

^{๑๒๗} โสภา ชูพิกุลชัย, **จิตวิทยาสังคมประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๔๕.

^{๑๒๘} อ้างแล้ว.

๑) บทบาทตามอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทในอุดมคติที่มีการกำหนดสิทธิ หน้าที่ ระบุเป็นลายลักษณ์อักษรหรือมีตัวบทกฎหมาย ระเบียบ กำหนดให้กระทำการกิจกรรมในตำแหน่งหน้าที่นั้น ๆ

๒) บทบาทที่เป็นจริง (Performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงซึ่งจะขึ้นกับการสังเคราะห์จาก ความเชื่อ ความหวัง การรับรู้ และประสบการณ์ของผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่ง ทั้งยังต้องพิจารณาถึงความกดดัน ขีดจำกัด และโอกาสในแต่ละสังคมในระยเวลานั้น ๆ ด้วย

๓) บทบาทที่ควรปฏิบัติ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งเชื่อ หรือหวังว่าควรกระทำตามตำแหน่งที่ได้รับ แต่ยังไม่ได้กระทำ ซึ่งอาจจะไม่เหมือนกับบทบาทในอุดมคติ (ไม่มีอยู่ในระเบียบ, กฎหมาย) และบทบาทที่กระทำจริง นอกจากนี้บทบาทที่ควรกระทำยังขึ้นกับความแตกต่างขององค์กร ความคิดนึก ประสบการณ์ และการรับรู้ของผู้ดำรงตำแหน่งแต่ละคนด้วย^{๑๒๙}

ประเภทของบทบาทข้างต้นสอดคล้องกับประเภทของบทบาทที่ จักรรัช ธีระกุล ได้กล่าวไว้ ซึ่งกล่าวถึงประเภทของบทบาทว่ามืองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

๑) ข้อบัญญัติของสังคม (Prescribed Role) หรือบทบาทอุดมคติ บทบาทอุดมคติจะกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้กับตำแหน่งทางสังคม เช่น จะบอกให้ทราบถึงความคาดหวังต่อผู้เป็นพ่อและแม่ว่าสังคมมีไว้อย่างไร เข้ามีพันธะต่อใครอย่างไร และจะเรียกร้องจากใครได้แค่ไหนเพียงไร

๒) บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived Role) ซึ่งจะขึ้นอยู่กับความเชื่อที่บุคคลเข้าใจว่า จะต้องทำในตำแหน่งเฉพาะของเขา รวมทั้งการตีความสถานการณ์ของบุคคลเองซึ่งไม่จำเป็นจะต้องตรงกับบทบาทในอุดมคติ ในทำนองเดียวกัน บุคคลซึ่งเราจะต้องติดต่อด้านนั้นก็อาจแตกต่างกันในด้านแนวความคิด ดังนั้นในการพิจารณาบทบาทที่บุคคลกระทำต่อนั้นไม่พึงสรุปเอาว่า บรรทัดฐานต่าง ๆ ของสังคมนั้นจะได้รับการยอมรับหรือเข้าใจจากบุคคลต่าง ๆ ไปในแนวเดียวกัน

๓) บทบาทที่เป็นจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่บุคคลลงมือกระทำจริง ๆ สิ่งทีบุคคลปฏิบัติจริงนั้นอาจเกินเลยไปกว่าความเชื่อทางสังคม ความคาดหวังของคนอื่น หรือความเข้าใจของบุคคลเอง แต่ขึ้นกับเงื่อนไขของบุคลิกภาพเฉพาะตัว และประสบการณ์ของเขาเองด้วย^{๑๓๐}

พวงเพชร สุรัตน์วิกุล ได้มีความคิดเห็นสนับสนุนกับแนวคิดประเภทของบทบาทข้างต้น โดยได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทว่า บทบาท เป็นรูปธรรม เห็นได้จากการกระทำที่แสดงออกมา บทบาทมี ๓ ด้าน คือ

^{๑๒๙} Broom Leonard & Selznick Philip, (1977), New York: Harper & Row, p. 34-35.

^{๑๓๐} จักรรัช ธีระกุล, **สังคมวิทยาเบื้องต้น**, (นครศรีธรรมราช: สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๒), หน้า ๔๕ - ๔๖.

๑) บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) ได้แก่ บทบาทอันกำหนดไว้ตามความคาดหวัง ของบุคคลทั่วไปในสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้ที่มีสถานภาพนั้น ๆ ควรกระทำ แต่อาจมีใครที่ทำหรือไม่มีใครทำตามนั้นก็ไม่ได้

๒) บทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ (Perceived Role) เป็นบทบาทอันบุคคลคาดคิด ด้วยตนเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับทัศนคติ ค่านิยม บุคลิกภาพและประสบการณ์ของ แต่ละบุคคลด้วย

๓) บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual Role) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ขึ้นอยู่กับ เหตุการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย ทำให้การแสดงบทบาทแตกต่างกันไป^{๑๓๑}

จากข้อมูลที่แสดงมาสามารถสรุปได้ว่า นักวิชาการส่วนมากมีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ประเภทของบทบาทไปในทิศทางเดียวกันโดยแบ่งประเภทของบทบาทออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ ๑) บทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่ถูกเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ๒) บทบาทที่คาดหวังหรือบทบาทที่ สังคมกำหนดไว้ และ ๓) บทบาทที่เป็นจริงหรือบทบาทที่เจ้าของบทบาทแสดงออกมาจริง ๆ อาจไม่ ตรงตามที่ระบุเป็นลายลักษณ์อักษร หรือตามที่สังคมกำหนดให้

๓.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

การที่ผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคจะสามารถแสดงบทบาทออกมาได้นั้น จะต้องอิงอาศัยทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทที่มีผู้คิดค้นไว้ เพื่อให้วิเคราะห์บทบาทได้อย่างเป็นระบบและ ชัดเจนมากขึ้น

มีนักวิชาการหลายคนที่ได้ให้แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทไว้มากมาย ซึ่งสอดคล้องกับ การแสดงบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคที่แสดงออกมา และสามารถนำมา เป็นบรรทัดฐานการพิจารณาบทบาทได้ ดังนี้

๑. ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของอลพอร์ต (Allport)^{๑๓๒}

อลพอร์ต (Allport) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของบุคคลว่า ขึ้นอยู่ กับปัจจัย ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้

^{๑๓๑} พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕ – ๖๖.

^{๑๓๒} จินดา พูนเกษม, “การยอมรับบทบาทและการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน (อสม.) ของจังหวัดนครสวรรค์ในโครงการสาธารณสุขมูลฐาน กระทรวงสาธารณสุข”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๑๓-๑๔.

๑) ความคาดหวังในบทบาท (Role Expectation) เป็นบทบาทตามความคาดหวังของผู้อื่น หรือเป็นบทบาทที่สถาบันองค์การหรือกลุ่มสังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ ๆ บุคคลนั้นครองตำแหน่งอยู่

๒) การรับรู้บทบาท (Role - Conception) เป็นการรับรู้ในบทบาทของตนเองว่าควรจะมีบทบาทอย่างไร และสามารถมองเห็นบทบาทของตนเองได้ตามการรับรู้ (Perceived Role) ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลนั่นเอง (His needs) ทั้งนี้การรับรู้ในบทบาทและความต้องการของบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ตลอดจนเป้าหมายในชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาทนั้น

๓) การยอมรับบทบาทของบุคคล (Role Acceptance) ซึ่งเกิดขึ้นได้ เมื่อมีความสอดคล้องกันของบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและบทบาทที่ตนเองรับรู้อยู่ การยอมรับบทบาทนี้เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับความเข้าใจในบทบาทและการสื่อสารระหว่างสังคมและบุคคลนั้น ทั้งนี้เพราะว่าบุคคลไม่ได้ยินดียอมรับบทบาททุกบทบาทเสมอไป แม้ว่าจะได้รับการคัดเลือกหรือถูกแรงผลักดันจากสังคมให้รับตำแหน่งและมีบทบาทหน้าที่ปฏิบัติก็ตาม เพราะถ้าหากว่าบทบาทที่ได้รับนั้นทำให้ได้รับผลเสียหายหรือเสียผลประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดแย้งกับความต้องการหรือค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ครองตำแหน่งอยู่ก็จะพยายามหลีกเลี่ยงบทบาทนั้น ไม่ยอมรับบทบาทนั้น ๆ

๔) การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของบุคคล (Role Performance) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง (Actual Role) ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงบทบาทที่สังคมคาดหวังหรือเป็นการแสดงบทบาทตามการรับรู้และตามความคาดหวังของตนเอง การที่บุคคลจะปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ได้ดีเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับบทบาทนั้น ๆ ของบุคคลที่ครองตำแหน่งอยู่ ซึ่งเนื่องมาจากความสอดคล้องกันของบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและการรับรู้บทบาทของตนเอง^{๑๓๓}

แนวความคิดเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของบุคคลที่ ออลพอร์ต (Allport) แสดงไว้ เป็นปัจจัยซึ่งทำให้เห็นถึงการแสดงบทบาทของบุคคลได้ชัดเจนมากขึ้น ผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคอาจดำเนินบทบาทภายใต้ทฤษฎีของ ออลพอร์ต (Allport) ดังนี้ ๑) การเป็นปริญญาธรรม ๙ ประโยคนั้น เป็นที่คาดหวังของสังคม ทั้งสังคมสงฆ์ และสังคมโดยรวม ๒) แสดงบทบาทต่าง ๆ ตามสถานภาพของตนให้สอดคล้องกับตำแหน่งหน้าที่ที่สังคมคาดหวัง ๓) แสดงบทบาทที่ตนเองและสังคมยอมรับหรือมอบหมายให้ดำเนินการได้ เพื่อให้เกิดการยอมรับทั้ง ๒ ฝ่ายตามความเหมาะสม ๔) แสดงบทบาทออกมดั่งที่ตนเองและสังคมคาดหวังนั้นให้เป็นจริง

^{๑๓๓} Allport Gordon, (1937), Personality: A psychological interpretation, New York: Holt, pp. 181 – 184.

๒. ทฤษฎีบทบาทของเกตเซลส์และกูปา (Getzels and Guba)^{๑๓๔}

เกตเซลส์และกูปา (Getzels and Guba) มีทัศนะเป็นอย่างเดียวกัน ทั้งสองคนได้กล่าวถึงบทบาทไว้ว่า ในระบบสังคมหนึ่ง ๆ จะประกอบด้วยบทบาท ๒ ด้าน คือ ด้านสถาบันมิติ (Nomothetic Dimension) และด้านบุคลามิติ (Idiographic Dimension)

๑. ด้านสถาบันมิติ ประกอบด้วย

๑) สถาบัน (Institution) ได้แก่ หน่วยงานหรือองค์การ ซึ่งจะเป็น กรม กอง โรงเรียน โรงพยาบาล บริษัท ร้านค้า หรือโรงงานต่าง ๆ ที่มีวัฒนธรรม (Culture) ของหน่วยงาน หรือองค์การนั้นครอบคลุมอยู่

๒) บทบาทตามหน้าที่ (Role) สถาบันจะกำหนดบทบาท หน้าที่ และตำแหน่งต่าง ๆ ให้บุคคลปฏิบัติ มีกฎและหลักการอย่างเป็นทางการ และมีธรรมเนียม (Ethics) การปฏิบัติที่มีอิทธิพลต่อบทบาทอยู่

๓) ความคาดหวังของสถาบันหรือบุคคลภายนอก (Expectations) เป็นความคาดหวังที่สถาบัน หรือบุคคลภายนอกคาดว่าสถาบันจะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย เช่น โรงเรียนมีความคาดหวังที่จะต้องผลิตนักเรียนที่ดีมีคุณภาพ ความคาดหวังมีค่านิยม (Values) ของสังคมครอบคลุมอยู่

๒. ด้านบุคลามิติ ประกอบด้วย

๑) บุคลากรแต่ละคน (Individual) ซึ่งปฏิบัติงานอยู่ในสถาบันนั้น ๆ เป็นบุคคลในระดับต่าง ๆ เช่น ในโรงเรียนมีผู้บริหารโรงเรียน ครู อาจารย์ คนงาน ภารโรง มีวัฒนธรรมย่อยที่ครอบคลุมต่างไปจากวัฒนธรรมโดยรวม

๒) บุคลิกภาพ (Personality) หมายถึง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ เจตคติ อารมณ์ และแนวคิด ซึ่งบุคคลที่เข้ามาทำงานในสถาบันนั้นจะมีความแตกต่างปะปนกันอยู่ และมีธรรมเนียมของแต่ละบุคคลเป็นอิทธิพลครอบงำอยู่

๓) ความต้องการส่วนตัว (Need - dispositions) บุคคลที่มาทำงานสถาบัน มีความต้องการที่แตกต่างกันไป บางคนทำงานเพราะต้องการเงินเลี้ยงชีพ บางคนทำงานเพราะความรัก บางคนต้องการเกียรติยศชื่อเสียง ความก้าวหน้า บางคนต้องการการยอมรับ บางคนต้องการความมั่นคง ปลอดภัย เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีค่านิยมของตนเองครอบคลุมอยู่

จากทฤษฎีของนักวิชาการทั้ง ๒ คนสามารถสรุปได้ว่า การที่บุคคลจะแสดงบทบาทออกมานั้นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบทั้ง ๒ มิติ คือ ๑) มิติภายนอก หรือสถาบันมิติ เป็น

^{๑๓๔} ดูรายละเอียดใน, ทองอินทร์ วัชโรทัย, หน่วยที่ ๒ ทฤษฎีระบบในประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติ, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๗ -๑๔๙.

บทบาทที่สังคมกำหนดตำแหน่งหน้าที่ให้ผู้ดำเนินบทบาท ๒) มิติภายใน หรือบุคลามิติ เป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพ ความสามารถ และความต้องการส่วนบุคคลของผู้ดำเนินบทบาทเอง มิติทั้ง ๒ นี้เกี่ยวเนื่องประสานกันอย่างมีนัยยะสำคัญจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ กล่าวคือเป็นมิติที่อิงอาศัยกันและกันอยู่

ทฤษฎีของเกตเซลส์และกูบา (Getzels and Guba) นี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับการแสดงบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค คือ ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมี ๒ ส่วน ได้แก่ ๑) ผู้ที่จบการศึกษาแล้วยังคงสถานภาพเป็นบรรพชิตอยู่ และ ๒) ผู้ที่จบการศึกษาแล้วสละเพศบรรพชิตดำรงสถานะเป็นคฤหัสถ์ เพราะฉะนั้นจึงจำแนกบทบาทออกได้ดังนี้

๑) ในด้านสถาบันมิติ ผู้สำเร็จการศึกษาที่ยังเป็นบรรพชิตอยู่จะต้องดำเนินบทบาทที่สังคมสงฆ์หรือสถาบันทางพุทธศาสนากำหนดให้ ซึ่งได้แก่ บทบาททั้ง ๖ ด้านตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ส่วนผู้ที่ลาสิกขาแล้วจะต้องดำเนินบทบาทภายใต้สถาบันทางสังคมตามที่คาดหวังหรือกำหนดให้ทำ

๒) ในมิติด้านบุคคล ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ยังเป็นบรรพชิตจะต้องดำรงสถานภาพและประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นທີ່เลื่อมใสศรัทธาซึ่งเป็นส่วนบุคลิภาพ จากนั้นจึงแสดงบทบาทตามตำแหน่งหน้าที่ที่เหมาะสมกับตนเองตามที่สังคมคาดหวัง ส่วนผู้ที่ลาสิกขาไปแล้วหากดำรงตำแหน่งใดสถานะใดในสังคม ก็ต้องสร้างเสริมบุคลิภาพและดำรงสถานภาพให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่นั้น ๆ ตามที่สังคมภายนอกหรือองค์กรคาดหวัง และประพฤติตนให้เหมาะสมกับการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทที่ยกมาแสดงนี้ ทำให้เห็นถึงกรอบและทิศทางของบทบาทได้ชัดเจนมากขึ้น ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วควรนำไปประยุกต์ใช้กับบทบาทที่พึงประสงค์ต่อไป

๓.๔ บทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่พึงประสงค์

พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต^{๑๓๕} กล่าวว่า บทบาทของพระภิกษุที่ควรกระทำต่อสังคม คือ การช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์โดยอาศัยเมตตาธรรมและกรุณาธรรม^{๑๓๖} เพราะฉะนั้นบทบาทหน้าที่ของบุคลากรทางพระพุทธศาสนาจึงต้องเชื่อมโยงอยู่กับสังคม โดยการน้อมนำคำสอนทางพระพุทธศาสนาตามที่ได้เรียนมาเข้าไปสู่สังคมเป็นการช่วยเหลือโดยธรรม อันนับเป็นบทบาทสำคัญของบุคลากรทางพระพุทธศาสนา

^{๑๓๕} ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

^{๑๓๖} พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต, *บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน*, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ๒๕๒๗), หน้า ๕.

เปรียญธรรม ๙ ประโยค หมายถึง ลำดับขั้นสูงสุดของการศึกษาคณะสงฆ์ในแผนกบาลี หรือเรียกชื่อเต็มว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ความหมายตามที่ปรากฏในประกาศมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี พ.ศ. ๒๕๕๕ ข้อ ๔ ความว่า “การศึกษาพระปริยัติธรรม” หมายความว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตามหลักสูตรที่คณะสงฆ์กำหนด^{๑๓๗} และในปัจจุบันนี้การเรียนการสอนยังคงดำเนินการอยู่ อีกทั้งยังผลิตบุคลากรทางพระพุทธศาสนาออกมาสู่สังคมอย่างต่อเนื่อง โดยข้อมูลในปีล่าสุด พ.ศ. ๒๕๖๑ ระบุว่า มีผู้สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคทั้งหมด ๕๑ รูป^{๑๓๘}

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีการแบ่งชั้นศึกษาออกเป็น ๙ ชั้นครั้งแรกในรัชกาลที่ ๒^{๑๓๙} โดยกำหนดวิธีการสอบให้เป็นประโยคเริ่มตั้งแต่ประโยค ๑ ถึงประโยค ป.ธ. ๙ และจากการศึกษาพบว่า ใน ๑๐ ปีที่ผ่านมา คือ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๑ ถึงปี ๒๕๖๐ มีผู้สำเร็จการศึกษาจำนวนทั้งสิ้น ๕๐๕ รูปด้วยกัน จากจำนวนทั้งหมด ๑,๗๒๕ คน^{๑๔๐} บุคลากรเหล่านี้เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ต่างก็แยกย้ายกันไปปฏิบัติหน้าที่ตามสถานะ และดำเนินบทบาทแตกต่างกันไป บางคนจบแล้วยังคงอยู่ในสถานภาพบรรพชิต บางคนจบไปแล้วสละเพศบรรพชิตไปเป็นคฤหัสถ์ ซึ่งทั้ง ๒ สถานภาพต่างก็มีบทบาทแตกต่างกันออกไปเช่นกัน เพราะฉะนั้นในงานวิจัยนี้ผู้ศึกษาจึงจำแนกบทบาทออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ บทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมสงฆ์ และ บทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก ดังนี้

๓.๔.๑ บทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมสงฆ์

บทบาทที่พึงประสงค์ในส่วนบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมสงฆ์นี้ อาจวิเคราะห์ได้จากบทบาทตามที่ปรากฏในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ในการปกครองดูแลอำนวยการทุกอย่างเกี่ยวกับวัด ซึ่งได้สั่งหรือมอบหมายโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมโดยลักษณะงาน มีดังนี้ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านศาสนศึกษา ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) ด้านการเผยแผ่ ๕) ด้านสาธารณูปการ ๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์^{๑๔๑}

^{๑๓๗} สนามหลวงแผนกบาลี, สนามหลวงแผนกบาลี เรื่องสอบบาลี ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๖๐), หน้า ๑๑๗.

^{๑๓๘} สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่อง สอบบาลี ครั้งที่ ๒ ของสนามหลวงแผนกบาลี พ.ศ.๒๕๖๑, (กรุงเทพมหานคร: สนามหลวงแผนกบาลี, ๒๕๖๑), หน้า ๒๔๑.

^{๑๓๙} พระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร, การศึกษาพระบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๕.

^{๑๔๐} ธนากรกรุงเทพ, ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร: ธนากรกรุงเทพ จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๑๑๔.

^{๑๔๑} พระมงคลสุตาคม, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๙ (พ.ศ.๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๖๐), หน้า ๒๑-๒๒.

ตามที่ได้กำหนดกรอบแนวคิดไว้เกี่ยวกับบทบาท ๖ ด้านข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า บทบาทเหล่านี้ล้วนเป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับบรรพชิตโดยตรง เนื่องจากเป็นบทบาทที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เป็นกิจการที่ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีความสำคัญเป็นอย่างมากในทุก ๆ ด้าน ดังจะเห็นได้จากบุคคลสำคัญที่ผู้ศึกษาจะยกมาเป็นกรณีบุคคลตัวอย่าง โดยจำแนกตามบทบาทได้ดังนี้

๑. ด้านการปกครอง

การปกครอง หมายถึง การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกเป็นพระประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ผ่านทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม และสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการโดยตำแหน่งและกรรมการโดยแต่งตั้ง

ในการปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลัก กำหนดหน่วยงาน เขตปกครอง ผู้ปกครอง หรือผู้รับมอบงาน หรือคณะผู้รับมอบงาน ในการปฏิบัติงานการปกครองคณะสงฆ์ และส่วยย่อย ได้แก่แบบแผนกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุมบังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่น ๆ^{๑๔๒}

บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์นี้ มีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ดำเนินการอยู่ทั้งในส่วนบรรพชิต และ คฤหัสถ์ ดังนี้

ก. บรรพชิต

คำว่า บรรพชิต พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ว่า นักบวช, ผู้บวช^{๑๔๓} ส่วนในพจนานุกรมไทยของ มานิต มานิตเจริญ ได้ให้ความหมายว่า คำว่า บรรพชิต หมายถึง นักบวช, ผู้บวช, ผู้ถือเพศพรหมจรรย์, หรือผู้เว้นกิจกรรมอันเศร้าหมองมีโทษ^{๑๔๔}

^{๑๔๒} พระสมุห์กำพร สุชาโต (พิเชฐสกุล), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๘.

^{๑๔๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (พระนคร: บริษัทคณะช่างจำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๕๒๓.

^{๑๔๔} มานิต มานิตเจริญ, พจนานุกรมไทย (สมบูรณ์-ทันสมัยที่สุด), พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: อักษรพิทยา, ๒๕๓๘), หน้า ๕๑๓.

บทบาทของบรรพชิตหรือพระสงฆ์ในปัจจุบันขึ้นกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ

๑) ในด้านความสัมพันธ์ภายในคณะสงฆ์

พระสงฆ์มีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติ คือศึกษาเพื่อให้ตนปฏิบัติได้ถูกต้อง พร้อมทั้งสามารถแนะนำแกผู้อื่นต่อไปได้ด้วย และปฏิบัติ คือประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตนเอง และของสถาบันสงฆ์

๒) ในด้านความสัมพันธ์กับคฤหัสถ์

พระสงฆ์มีหน้าที่ให้การศึกษา การเผยแพร่ และการพัฒนาสงเคราะห์^{๑๔๕}

ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ จากการศึกษาพบว่า มีพระราชกฤษฎีกาฉบับขึ้นปกครองที่จบการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมากมาย แต่ในที่นี้จะยกบุคคลตัวอย่างเพียงพระราชกฤษฎีกาผู้ปกครองชั้นสูงสุด คือตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเท่านั้น ซึ่งนับตั้งแต่มีการแบ่งการศึกษาออกเป็น ๙ ชั้นหรือ ๙ ประโยค ปรากฏว่ามีสมเด็จพระสังฆราชที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค ๕ พระองค์ ได้แก่

๑) สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา ปุสฺสเทว) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๙ วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม บวชตั้งแต่เป็นสามเณร จากนั้นได้เข้าถวายตัวเป็นศิษย์อยู่ในสมเด็จพะจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นทรงผนวช ณ วัดราชาธิวาสวิหาร ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นลำดับมาจนอายุได้ ๑๘ ปี จึงเข้าแปลพระปริยัติธรรมอีกครั้งหนึ่ง แปลในคราวเดียวได้หมดทั้ง ๙ ประโยค เป็นเปรียญชั้นเอกอู แต่ยังเป็นสามเณร (เป็นสามเณรรูปแรกที่ได้ประโยค ๙) ต่อมาอุปสมบทที่วัดราชาธิวาสวิหาร อุปสมบทอยู่ได้ ๖ พรรษา ครั้นถึงปีจอ พ.ศ. ๒๓๗๗ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงตั้งเป็นพระราชกณะที่ พระอมรโมลี ภายหลังจากนั้นได้ทูลลาสิกขาอยู่ในเพศฆราวาสอีก ๖ ปี ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ ทรงกลับเข้ามาอุปสมบทใหม่ ครั้นอุปสมบทแล้วได้เข้าแปลพระปริยัติธรรมในสนามสอบอีกครั้งหนึ่ง ปรากฏว่าสอบได้ ๙ ประโยคอีก จึงมีนามเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า “พระมหาสา เปรียญ ๑๘ ประโยค” อุปสมบทครั้งนี้ท่านได้ ๗ พรรษา ได้รับการตั้งเป็นพระราชกณะที่ “พระสาสนโสภณ” และให้ไปครองวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม เมื่อถึงรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๑๕ โปรดให้เลื่อนสมณศักดิ์สูงขึ้นเป็น “พระธรรมวโรดม” ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๒๒ ทรงเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ พระพุทธโฆษาจารย์ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๓๔ โปรดสถาปนาขึ้นตำแหน่ง สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ และท้ายที่สุดในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ จึงได้รับการแต่งตั้งเลื่อน

^{๑๔๕} สุภาวดี คุณวัฒน์, “ทัศนคติของนักศึกษาระบบศาสนศาสตร์ต่อพุทธศาสนาและพระสงฆ์”, วิทยานิพนธ์บัณฑิตแผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า

สมณศักดิ์ขึ้นดำรงตำแหน่งพระสังฆราชปกครองคณะสงฆ์ทั่วสังฆมณฑล^{๑๔๖} นับเป็นพระสังฆราชพระองค์แรกที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค

๒) สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปลด กิตฺติโสภโณ) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๔ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เมื่อทรงพระเยาว์วัยพระชันษาได้ ๘ ปี ทรงบรรพชาเป็นสามเณรในสำนักพระสาธุศีลสังวร (บัว) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ ทรงศึกษาอักษรสมัย หนังสือไทยและหนังสือขอม พออ่านออกเขียนได้ พร้อมกับทรงศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป ทรงสอบเปรียญธรรม ๙ ประโยคได้เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๕๑ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๒ ทรงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (เป็นนาคหลวงเปรียญธรรม ๙ ประโยครูปแรกในพระพุทธศาสนา) และเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคเมื่อครั้งเป็นสามเณรรูปที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (ต่อจากสมเด็จพระสังฆราช (สา) ที่กล่าวมาข้างต้น)

พระองค์ทรงรับหน้าที่สำคัญในการคณะสงฆ์ชั้นเดิม เช่น ทรงเป็นเจ้าคณะมณฑลพายัพ ทรงเป็นประธานคณะบัญชาการคณะสงฆ์ แทนองค์สมเด็จพระสังฆราช และดำรงตำแหน่งสังฆนายก ต่อมาได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าสถาปนาขึ้นดำรงตำแหน่งสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ พระสังฆราชเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ แล้วทรงปกครองคณะสงฆ์เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงทรงสิ้นพระชนม์ในวันที่ ๑๗ มิถุนายน (ดำรงตำแหน่งได้ ๒ ปี)^{๑๔๗}

๓) สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อยู่ ญาโณทโย) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๕ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เมื่อพระองค์ทรงพระเยาว์ได้รับการศึกษาจากสำนักบิดา ต่อมาโยมบิดาได้นำไปฝากพระอาจารย์ช้าง วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ได้ทรงรับการศึกษาวิชาหนังสือ วิชาเลข วิชาลูกคิด และวิชาโหราศาสตร์ ได้ทรงศึกษามาจนพระชันษา ๑๒ ปี จึงบรรพชาเป็นสามเณร หลังจากนั้นทรงจับการศึกษาภาษาบาลี ทรงศึกษาตั้งแต่คัมภีร์มูลกัจจายน์ในสำนักพระอาจารย์ช้าง พระธรรมกิตติ (เม่น) วัดสระเกศฯ ต่อมาทรงอุปสมบทที่วัดสระเกศ ภายหลังอุปสมบทแล้ว เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ทรงสำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยค พระองค์ทรงเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยครูปแรกในรัชกาลที่ ๕ จึงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าจัดรถหลวงนำส่งถึงพระอารามเป็นกรณีพิเศษ หลังจากสำเร็จการศึกษาพระบาลีแล้วพระองค์ทรงมีตำแหน่งหน้าที่ทางการปกครองมากมาย ได้แก่

ปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าคณะแขวงเหนือจังหวัดธนบุรี

ปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ทรงรับหน้าที่ดำรงตำแหน่งมหาเถรสมาคมเป็นลำดับมา

ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ทรงดำรงตำแหน่งรองประธานสังฆสภาและประธานสภา

^{๑๔๖} เริง อรรถวิบูลย์, ทำเนียบสมณศักดิ์สมเด็จพระสังฆราช และ สมเด็จพระราชาคณะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: ป.พิศนาคะ การพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๑๔๗} เริง อรรถวิบูลย์, ทำเนียบสมณศักดิ์สมเด็จพระสังฆราช และ สมเด็จพระราชาคณะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: ป.พิศนาคะ การพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๓๕-๓๘.

ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ทรงปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

จนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ทรงได้รับโปรดสถาปนาให้ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชปกครองคณะสงฆ์สืบมา จนสิ้นพระชนม์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘^{๑๔๘}

๔) สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายีมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๖ วัดมกุฏกษัตริยาราม เมื่อพระองค์พระชนม์ได้ ๑๘ พรรษา ทรงบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ต่อมาทรงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ อุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม พ.ศ. ๒๔๖๐ พระองค์ทรงสอบบาลีประโยค ๙ ได้ ณ วันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ทรงรักษาการในตำแหน่งสังฆนายก

ปี พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นสังฆนายกครั้งที่ ๑

ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นสังฆนายกครั้งที่ ๒

ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นผู้บัญชาการคณะสงฆ์ในหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช^{๑๔๙}

๕) สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ วัดบวรนิเวศวิหาร พระองค์บวชเป็นสามเณรเมื่อพระชนมายุได้ ๑๔ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ ที่วัดเทวสังฆาราม หลังจากบรรพชาแล้ว ทรงเริ่มเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ที่วัดเสนหา จากนั้นวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒ หลวงพ่อเหนือได้พาพระองค์ไปยังวัดบวรนิเวศวิหาร ในปีแรกที่เข้ามาอยู่วัดบวรนิเวศวิหาร พระองค์ก็ทรงสอบได้นักธรรมชั้นตรี พ.ศ. ๒๔๗๓ ทรงสอบได้นักธรรมชั้นโท และเปรียญธรรม ๓ ประโยค หลังจากนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ทรงสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค พระองค์ทรงรับภาระธุระของพระศาสนาด้วยการเป็นครูสอนนักธรรมบ้าง สอนบาลีบ้างในสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร ทั้งนี้ ด้วยคุณธรรมและการยอมรับจากพระราชาและคณะสงฆ์จึงทำให้พระองค์ได้รับพระราชทานสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในราชทินนามเดิมคือ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ทรงปกครองคณะสงฆ์เรื่อยมาจนถึง ปี พ.ศ. ๒๕๕๖^{๑๕๐}

นอกจากการปกครองในระดับพระสังฆราชแล้ว ในตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ยังมีสมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค ถึง ๑๙๗ องค์^{๑๕๑}

จากข้อมูลที่แสดงมาจะเห็นได้ว่า บทบาทที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์นั้น ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นบุคคลชั้นแนวหน้าที่ทางคณะสงฆ์ต้องการ เพราะ

^{๑๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙-๔๓.

^{๑๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓-๔๗.

^{๑๕๐} วัดบวรนิเวศวิหาร, สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.watbowon.com/Monk/ja/06/ [๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๑๕๑} ธนาคารกรุงเทพ, ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร : ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๑๓๒.

เป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถที่เป็นที่ยอมรับที่สุดในวงการคณะสงฆ์ สมเด็จพระสังฆราชทั้ง ๕ พระองค์ที่ยกมาแสดงเป็นกรณีบุคคลตัวอย่างนั้นล้วนทรงเป็นพระมหาเปรียญธรรม ๙ ประโยคทั้งสิ้น เป็นที่สังเกตได้ว่าการเลื่อนขั้นแต่ละลำดับนั้นมีช่วงเวลาค่อนข้างสั้น เมื่อเทียบกับสมเด็จพระสังฆราชที่เป็นมหาเปรียญชั้นประโยคอื่น เพราะเหตุที่ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้นเป็นที่ยอมรับนับถือจึงได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษนั่นเอง

ข. คฤหัสถ์

การปกครองคณะสงฆ์นั้น เป็นกิจการของคณะสงฆ์และเป็นบทบาทของผู้ที่เป็นบรรพชิตโดยตรง ดังนั้นคฤหัสถ์หรือฆราวาสจึงไม่สามารถเข้าไปมีบทบาทในการปกครองคณะสงฆ์โดยตรงได้ แต่ถึงอย่างนั้นก็มิบทบาทโดยอ้อมได้ ด้วยการช่วยสนับสนุนและส่งเสริมองค์การปกครองของคณะสงฆ์เท่านั้น ซึ่งสามารถกระทำได้โดยผ่านองค์กรที่ทำงานร่วมกับคณะสงฆ์ ดังกรณีตัวอย่างองค์กรหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนส่งเสริมการปกครองรวมถึงกิจการของคณะสงฆ์ด้วย ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินงานภายใต้เจตจำนงว่า “การบริหารกิจการพระศาสนานั้น เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แต่เนื่องจากอาณาจักรและศาสนจักรต้องประสานกัน เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ รัฐบาลในฐานะผู้รับสนองพระราชมารยาของพระมหากษัตริย์ จึงเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจการทางศาสนา”^{๑๕๒} ด้วยเหตุนี้เองจึงจำเป็นต้องมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับพุทธศาสนาเข้าไปทำงานด้วย และจากการศึกษาพบว่า ในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ๒ คนที่เข้าทำงานและเข้ารับตำแหน่ง ได้แก่

๑) ดร.บุญเลิศ โสภา

ดร.บุญเลิศ โสภา จบการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ขณะเป็นสามเณร (สามเณร นาคหลวง) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๑ จากวัดพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง^{๑๕๓}

^{๑๕๒} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ประวัติสำนักงาน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

www.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=76&Itemid=66 [๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๑๕๓} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง, ประวัติผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด

ลำปาง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

http://lpg.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=283&Itemid=72 [๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

๒) นายบุญเชิด กิตติธรากร

บุญเชิด กิตติธรากร จบการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ จากสำนักเรียนวัดชนะสงคราม^{๑๕๔} ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลพบุรี^{๑๕๕} ช่วยสนองงานที่เกี่ยวข้องกับกิจการคณะสงฆ์ด้านต่าง ๆ ในจังหวัดลพบุรี

ทั้งนี้ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์หมวดที่ ๒ ซึ่งว่าด้วยเรื่องของมหาเถรสมาคม มาตรา ๑๓ ระบุว่า ให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม^{๑๕๖}

ผลจากการปฏิบัติงานร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทำให้มหาเถรสมาคมทำงานได้สะดวกขึ้น พระภิกษุสามเณรทั่วสังฆมณฑลมีความประพฤติปฏิบัติที่เป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น นับเป็นบทบาทที่มีอุปการะมากต่อวงการคณะสงฆ์ และเป็นบทบาทหนึ่งที่พึงประสงค์สำหรับผู้ที่จะจบการศึกษาแล้วเป็นอย่างยิ่ง ในการนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่วงการปกครองคณะสงฆ์

๒. ด้านการศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี”^{๑๕๗}

^{๑๕๔} ธนากรกรุงเทพ, ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๕๘, (กรุงเทพมหานคร : ธนากรกรุงเทพ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๙๙.

^{๑๕๕} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลพบุรี, บุคลากร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://lri.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=6&Itemid=53 [๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๑๕๖} คณาจารย์เลี้ยงเชียง, หนังสือเรียนนักธรรม ชั้นเอก ฉบับมาตรฐาน บูรณาการชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๕๑), หน้า ๒๘๓.

^{๑๕๗} พระสมุห์กำพร สุชาโต (พิเชฐสกุล), “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๖๙.

การศาสนศึกษาในอีกความหมายหนึ่งก็คือ การศึกษาพระพุทธศาสนา หมายถึง การศึกษาที่คณะสงฆ์เป็นผู้จัดตั้งและดำเนินการ ไม่ว่าจะเป็นแผนกบาลี แผนกธรรม แผนกสามัญศึกษา และการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ในสาขาวิชาพระพุทธศาสนา^{๑๕๘}

งานด้านศาสนศึกษานี้มีผู้สำเร็จการศึกษาที่ทำงานอยู่ทั้ง ๒ สถานะ คือ ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ จากการศึกษาพบว่า มีผู้สำเร็จการศึกษาหลายรูป/คน ที่ยังคงดำเนินบทบาทด้านการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอยู่ รวมเรียกว่า “ครูสอนพระปริยัติธรรม” หมายความว่า พระภิกษุ สามเณร หรือคฤหัสถ์ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่หลักในการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสำนักเรียนสำนักศาสนศึกษาซึ่งได้รับค่าตอบแทนจากงบประมาณของรัฐ^{๑๕๙} สามารถยกมาแสดงเป็นกรณีบุคคลตัวอย่างได้ ดังนี้

ก. บรรพชิต

ในด้านการศาสนศึกษา ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคนับว่าเป็นผู้มีบทบาทโดยตรง โดยเฉพาะท่านที่ยังครองเพศบรรพชิตอยู่ โดยในงานวิจัยนี้ผู้ศึกษาจะยกกรณีตัวอย่างบุคคลสำคัญ ๓ รูป ได้แก่

๑) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) หรือที่รู้จักกันในนามปากกาว่า ป.อ.ปยุตฺโต บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุได้ ๑๓ ปี ในพ.ศ.๒๔๙๔ การศึกษาบาลีของท่านเริ่มขึ้นเมื่อได้ไปเรียนนันทธรรมโธและบาลี ณ สำนักเรียนวัดปราสาททองกับหลวงพ่อพระวิกรมมุนี เจ้าอาวาส และเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี จนในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ท่านจึงสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ขณะเป็นสามเณร นับเป็นองค์ที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หลังจากสามเณรประยุทธ์สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ รับสามเณรประยุทธ์ อารยางกูร เป็นนาคหลวง อุปสมบทเมื่อวันจันทร์ที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้บรรจุเป็นอาจารย์ประจำในแผนกเตรียมพุทธศาสตร์ พร้อมกันนี้ยังเป็นอาจารย์สอนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยเป็นกำลังหลักในการปรับปรุงหลักสูตร ซึ่งยังใช้อยู่จนถึงทุกวันนี้ นอกจากนี้ท่านยังเป็นพระนักวิชาการนักคิดนักเขียนผลงานทางพระพุทธศาสนา รุนใหม่ มีผลงานทางวิชาการพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ผลงานของท่านที่เป็นที่รู้จัก เช่น พุทธธรรม เป็นต้น ท่านได้รับการยกย่องจากทั้งในและต่างประเทศเป็นอย่างมาก ด้วยผลงานของท่านทำให้ท่านได้รับรางวัลและดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากหลายสถาบันทั้งในและนอกประเทศ โดยเฉพาะ

^{๑๕๘} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, เสาเสมอธรรมจักร รางวัลพระราชทาน ๒๕๕๘, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๘), หน้า ๗.

^{๑๕๙} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๑, หน้า ๒. (อัดสำเนา)

อย่างยิ่งการที่ท่านเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ จากองค์การยูเนสโก (UNESCO Prize for Peace Education)

ตลอดชีวิตของสมเด็จพระพุฒาจารย์ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์ที่พระพรหมคุณาภรณ์ ท่านได้แต่งหนังสือและตำรามากมาย ซึ่งตัวอย่างผลงานทางวิชาการพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์ เช่น พุทธธรรม , พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์ , พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม , สถาบันสงฆ์กับสังคมไทยในปัจจุบัน , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ , จาริกอโศก , ธรรมญูชีวิต , มองอเมริกาแก้ปัญหาไทย , พระพุทธศาสนากับสังคมไทย

บทความที่พระพรหมคุณาภรณ์ได้เขียนนั้นมีบุคคลที่นำไปศึกษาต่อ และใช้ประกอบเพื่อประโยชน์ทางด้านวิชาการพระพุทธศาสนาอีกมากมาย^{๑๖๐} ผลงานของท่านนับเป็นคุณูปการต่อวงการการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง

๒) พระพรหมโมลี (สุชาติ ฐมฺมรตโน ป.ธ.๙, พธ.บ., ศษ.บ.) เจ้าคณะภาค ๕ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำภาษีเจริญ และตำแหน่งสำคัญคือแม่กองบาลีสนามหลวงองค์ปัจจุบัน จบการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค (ขณะเป็นสามเณร) สำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร หลังจากนั้นท่านได้เริ่มบทบาทด้านการศึกษาหลายประการ ดังนี้

พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดปากน้ำ

พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง

พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นกรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง

พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นพระอนุจรรนำข้อสอบประโยคความรู้บาลีสนามหลวงไปเปิดสอบ ณ วัดกะพังสุรินทร์ จังหวัดตรัง

พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นพระอนุจรรนำข้อสอบประโยคความรู้บาลีสนามหลวง ไปเปิดสอบ ณ วัดวิชิตสังฆาราม จังหวัดภูเก็ต

พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นผู้นำข้อสอบประโยคความรู้บาลีสนามหลวงไปเปิดสอบ ณ วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

พ.ศ. ๒๕๓๐ – ๒๕๓๒ เป็นผู้นำข้อสอบประโยคความรู้บาลีสนามหลวง ไปเปิดสอบ ณ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นกรรมการควบคุมการสอบบาลีสนามหลวง ประโยค ป.ธ.๕ วัดปากน้ำ

พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นครูสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ วิชาแปลไทยเป็นมคธ ป.ธ.๗ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

^{๑๖๐} วัสดา สำนักข่าวทีนิวส์, (๒๔ พ.ย. ๕๙), “เปิดประวัติ “พระประยุทธ์ ปยุตโต” พระปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ อยู่แบบสมณะ ไม่ต้องหุงหยา (ข้อมูล)”, [TNEWS], [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.tnews.co.th/contents/214303> [๑๖ ธ.ค. ๒๕๖๐].

พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นเลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง

พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นกรรมการยกร่าง – ตรวจร่างเฉลยข้อสอบประโยคบาลีสนามหลวง วิชา
แปลมคธเป็นไทย ประโยค ๑ – ๒

พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นกรรมการยกร่าง – ตรวจร่างเฉลยข้อสอบประโยคบาลีสนามหลวง วิชา
แปลมคธเป็นไทย ประโยค ป.ธ.๕

พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นคณะกรรมการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา ,
เป็นคณะทำงานยกร่างระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม –
บาลี, เป็นคณะทำงานพิจารณาหลักสูตรวิชาสามัญแผนกธรรมและบาลี^{๑๖๑} ปัจจุบันท่านดำรง
ตำแหน่งเป็นแม่กองบาลีสนามหลวงรูปที่ ๘ ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๘^{๑๖๒} ถึงปัจจุบัน (พ.ศ.
๒๕๖๐)

๓) พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต) นับเป็นพระมหาเถระผู้
ที่โดดเด่นในด้านการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จนเป็นที่รู้จักของนักเรียนนักศึกษา
ภาษาบาลีทั่วสังฆมณฑล ท่านได้บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๔ ปี ต่อมาอายุครบ ๒๐ ปีได้
อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดไตรภูมิ อ.พรานกระต่าย จากนั้นจึงได้ศึกษาธรรมที่สำนักเรียนวัดปากน้ำ
ภาษีเจริญ สอบได้เปรียญ ๙ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ ด้วยอายุ ๒๖ ปี จากสำนักเรียนวัดปากน้ำ
ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร และในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ท่านก็สอบได้ประโยควิชาชีพรूपพิเศษมัธยม
(พ.ม.) อีกด้วย^{๑๖๓}

ด้านการงาน ได้เป็นเลขานุการเจ้าคณะอำเภอพรานกระต่าย เลขานุการเจ้าคณะเขตบาง
ขุนเทียน ต่อมาได้เป็นอาจารย์สอนวิชาแต่งฉันท์ภาษามคร ชั้นประโยค ป.ธ.๘ (ปัจจุบันสอนวิชาแต่ง
ไทยเป็นมคธ ชั้นประโยค ป.ธ.๙) ที่โรงเรียนพระปริยัติธรรมส่วนกลางของคณะสงฆ์ ก่อนที่จะเป็นเจ้า
คณะแขวงบางค้อ และได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม (ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง
เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม)

^{๑๖๑} กองพุทธสารนิเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, พิธีสมโภชหิรัญบัฏ พระพรหมโมลี (สุ
ชาติ ธมมรตโน ป.ธ.๙), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [www.onab.go.th/news/ข่าวประชาสัมพันธ์/พิธีสมโภชหิรัญบัฏ-
พระพ-3/](http://www.onab.go.th/news/ข่าวประชาสัมพันธ์/พิธีสมโภชหิรัญบัฏ-พระพ-3/) [๑๖ ธ.ค. ๖๐].

^{๑๖๒} สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง, ทำเนียบแม่กองบาลีสนามหลวง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<http://www.infopali.net/meagongpali/meagongpali.html> [๑๖ ธ.ค. ๖๐].

^{๑๖๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙), คู่มือการศึกษาบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ประดิษฐ์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๐๔.

ด้านวิชาการ เคยเป็นรองประธานกรรมการตรวจสอบต้นฉบับต้นฉบับพระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ภาษาไทยและภาษาบาลี เป็นรองประธานกรรมการตรวจสอบสำนวนการแปลพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณฯ เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นกรรมการจัดทำแผนพัฒนาทางการศึกษา กรรมการศาสนา ประธานกรรมการจัดทำต้นฉบับพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย นอกจากนี้ยังเคยเป็นประธานกรรมการพิจารณาและดำเนินการจัดตั้งสำนักหุบผาสวรรค์ให้เป็นสถานศึกษาทางพุทธศาสนาอีกด้วย^{๑๖๔}

ส่วนการศึกษาของคณะสงฆ์ในระดับอุดมศึกษานั้น ผู้ศึกษาจะยกกรณีตัวอย่างบุคคลสำคัญที่เป็นบรรพชิต ๑ รูป คือ พระพรหมบัณฑิต

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ขณะเป็นสามเณรเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ จากสำนักเรียนวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ซึ่งปัจจุบันท่านมีผลงานและตำแหน่งทางการปกครองมากมาย และตำแหน่งหน้าที่อันโดดเด่นของท่านหน้าที่หนึ่งคือ ท่านดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ จนถึงปัจจุบัน และยังได้รับพระบรมราชโองการโปรด แต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์สาขาปรัชญามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๖ อีกด้วย^{๑๖๕}

ผลจากการปฏิบัติงานของท่านที่ยกมาเป็นกรณีบุคคลตัวอย่างนี้ ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นที่ยอมรับในวงการการศึกษาของคณะสงฆ์รวมทั้งแวดวงการศึกษาในสังคมภายนอกด้วย บทบาทของบุคคลสำคัญตัวอย่างที่ยกมาแสดงนั้น นับว่าเป็นบทบาทที่พึงประสงค์ที่ผู้สำเร็จการศึกษารุ่นใหม่จะนำไปเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติเพื่อเจริญรอยตามเพื่อสร้างสรรค์คุณค่าทางการศึกษาที่ดั่งใจให้แก่สังคม และเพื่อให้สังคมเห็นคุณค่าของการศึกษาของคณะสงฆ์

ข. คฤหัสถ์

บทบาทด้านศาสนศึกษา มีผู้สำเร็จการศึกษาที่เป็นคฤหัสถ์หลายคนที่จะช่วยเหลือกิจการด้านการศึกษาของคณะสงฆ์อยู่แม้จะสละเพศบรรพชิตไปแล้ว โดยแยกออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ ๑) การจัดการเรียนการสอน ๒) การแต่งและการจัดทำตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา ในแต่ละส่วนมีคฤหัสถ์ที่ดำเนินบทบาทด้านนี้อยู่ซึ่งสามารถยกมาแสดงเป็นกรณีบุคคลตัวอย่างได้ดังนี้

^{๑๖๔} ณรงค์ หนูเชื้อ, (๑๖ ก.พ. ๕๘), “สมโภชหิรัญบัฏ พระมหาโพธิวงศาจารย์ เจ้าอาวาสวัดราชโอรส”, สำนักข่าว TBCNEWS, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://tbcnews.org/2015/02/16/สมโภชหิรัญบัฏ-พระมหาโพ/1๖ ธันวาคม ๖๐>.

^{๑๖๕} วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร, เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.watprayoon.com/mainschool.php?page_watadmin [๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๐].

๑) การจัดการเรียนการสอน

ในการจัดการเรียนการสอนนี้ ผู้ศึกษาจะยกกรณีตัวอย่างบุคคลสำคัญ ๑ คน คือ พันเอก ชรินทร์ จุลคประดิษฐ์ แห่งบ้านกัลยาณธรรม

พันเอกชรินทร์ จุลคประดิษฐ์ สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ขณะเป็นสามเณร จากวัดมหาพฤฒาราม กรุงเทพมหานคร^{๑๖๖} ปัจจุบันเปิดสนามอบรมบาลี ก่อนสอบซึ่งดำเนินการตามโครงการอบรมบาลีก่อนสอบ โดยมีหลักการและเหตุผลดังนี้ เนื่องด้วย พระภิกษุสามเณรนักเรียน ชั้นประโยค ป.ธ. ๗-๘-๙ จากทั่วประเทศมีความประสงค์ที่จะจัดให้มีการ อบรมบาลีก่อนสอบชั้นเปรียญเอก คือ ป.ธ. ๗-๘-๙ ขึ้นเพื่อดำเนินการจัดอบรมเป็นกรณีพิเศษ ทั้ง ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ อันจะเป็นผลดียิ่งในการสอบวัดผลการศึกษา จึงมีมติให้ศูนย์ส่งเสริม พระพุทธศาสนาบ้านกัลยาณธรรมจัดโครงการอบรมพิเศษก่อนสอบชั้นประโยค ป.ธ.๗-๘-๙ เจ้าของ โครงการก็คือ ท่านพันเอกชรินทร์ จุลคประดิษฐ์ หัวหน้าแผนกวิชาการและการศึกษา กอง อนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารบก เจ้าของบ้านพักส่วนตัว “บ้านกัลยาณธรรม” พัทธมณคาร์ แคร่ โดยคุณพัชฌณ จุลคประดิษฐ์

นักเรียนนักศึกษาได้แก่ พระภิกษุ สามเณร และผู้สนใจเข้าร่วมอบรมบาลี ผู้เข้าอบรม ทั้งหมดไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น^{๑๖๗}

พันเอกชรินทร์ จุลคประดิษฐ์ นับเป็นบุคคลตัวอย่างสำคัญที่ควรเอาเป็นแบบอย่างที่สุด คนหนึ่ง เพราะถึงแม้จะสละเพศบรรพชิตไปแล้ว แต่ยังคงมีวิริยะอุตสาหะช่วยกิจการพระพุทธศาสนา อยู่ ด้วยการให้การสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์อย่างดีที่สุด บทบาทของพันเอกชรินทร์ เป็นอีก หนึ่งบทบาทที่พึงประสงค์สำหรับผู้สำเร็จการศึกษา โดยเฉพาะผู้สำเร็จการศึกษาที่ลาสิกขาไปแล้ว และผู้ที่สำเร็จการศึกษาในภายภาคหน้าควรจะนำไปประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อเป็นอุปการะต่อ การศึกษาของพระพุทธศาสนา

๒) การแต่งและการจัดทำตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา

ในด้านนี้ผู้ศึกษาจะยกกรณีตัวอย่างบุคคลสำคัญ ๑ คน คือ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ

ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ขณะเป็น สามเณร จากสำนักเรียนวัดราชบูรณะ กรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ และนับว่าเป็นคนไทย

^{๑๖๖} ธนากรกรุงเทพ, ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค พ.ศ.๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร : ธนากรกรุงเทพ จำกัด (มหาชน), ๒๕๖๐), หน้า ๗๕.

^{๑๖๗} โครงการอบรมพิเศษก่อนสอบบาลีสถาบันหลวง ชั้นประโยค ป.ธ. ๗-๘-๙ รุ่นที่ ๑๙/๒๕๕๘, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.amnad.com/webpage/samana2558.htm [๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

คนแรกที่สามารถศึกษาปริญญาตรีพร้อมกัน ๓ สาขา คือ ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปริญญาตรีศึกษาศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ปริญญาตรีเปรียญธรรม ๙ ประโยค

ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ ได้สร้างผลงานการเขียนและจัดทำตำราทางพระพุทธศาสนาไว้มากมาย โดยเฉพาะหนังสือเกี่ยวกับบาลี โดยได้จัดทำหนังสือชุดธรรมบท แปลโดยพยัญชนะ ทั้ง ๘ ภาค และหนังสืออื่นๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ จนทำให้ได้รับพระราชทานรางวัลเสาเสมาธรรมจักรทองคำในฐานะผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา สาขาการแต่งหนังสือทางพระพุทธศาสนา จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๙^{๑๖๘}

ทั้งนี้ โรงพิมพ์เลียงเชียงได้กล่าวถึง ศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ ศิริวรรณ ไว้ว่า

หลังจากที่ผลงานของอาจารย์สามเณรอุทิศ ศิริวรรณ เปรียญ ออกมาในระยะเวลาไม่กี่ปี โดยเฉพาะงานแปลโดยพยัญชนะ ธรรมบทบาลี ภาค ๑-๔ ซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างสูงสุดในขณะนี้ ทั้งอาจารย์ผู้สอนและนักเรียนได้เร่งให้ท่านแปลภาค ๕-๘ ให้ทันก่อนเปิดเรียนปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๑ บัดนี้ ภาค ๘ ได้เสร็จสมบูรณ์แล้ว เพื่อใช้สำหรับการเรียนการสอนในปีการศึกษานี้^{๑๖๙}

หนังสือที่ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ ได้รจนาและรวบรวมไว้อย่างคงถูกนำไปใช้สำหรับเป็นคู่มือประกอบการเรียนการสอนกันอย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน และมีพิมพ์ออกมาใหม่ในทุกๆ ปีเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของนักเรียนบาลีที่กำลังศึกษาอยู่ และในปัจจุบันก็มีผู้แต่งตำราทางพระพุทธศาสนาออกมาอย่างมากมาย เป็นการเดินตามรอยรุ่นพี่ที่จบไปแล้ว ซึ่งบทบาทดังกล่าวนับเป็นอุปการะมากในวงการการศึกษาของคณะสงฆ์ และนับเป็นบทบาทหนึ่งที่พึงประสงค์สำหรับผู้ที่ยังการศึกษาแล้ว ซึ่งควรผลิตผลงานออกมาเพื่อเป็นประโยชน์ต่อแวดวงการศึกษาทางพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต

๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน ทาง

^{๑๖๘} ดูรายละเอียดใน ศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ ศิริวรรณ, ธรรมบท แปลโดยพยัญชนะ ภาค ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๕), หน้า ประวัติ.

^{๑๖๙} ศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ ศิริวรรณ, ธรรมบท แปลโดยพยัญชนะ ภาค ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๕), หน้า ๙.

คณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์เมื่อว่าโดยลักษณะการแยกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

๒) การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา^{๑๗๐}

พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิลุตติเมธี) ได้กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา หรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียน ให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควร^{๑๗๑}

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนนักศึกษา เป็นต้น^{๑๗๒}

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปภโย) กล่าวถึงงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบันว่า มีอยู่ ๔ ลักษณะ คือ

๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัด หรือมูลนิธิในวัด จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับภิกษุสามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเพื่อให้เด็กนักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่ทางสถานศึกษาของฝ่ายราชอาณาจักรหยุด

^{๑๗๐} พระสมุห์กำพร สุชาโต (พิเชฐสกุล), “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗๑.

^{๑๗๑} พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิลุตติเมธี), *พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๐.

^{๑๗๒} กรมการศาสนา, *คู่มือการบริหารคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๕-๖.

เรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์นี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาตามปกติของคนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

๔) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมกิจกรรมปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มมากขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการเพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมายมาช่วยเลี้ยง ฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัดและพระตั้งแต่เด็ก สอนหนังสือง่าย ๆ เบื้องต้น ที่ไม่เกินกำลังของสมองที่เด็กจะเรียนได้ และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น^{๑๗๓}

งานด้านการศึกษาสงเคราะห์นี้ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้สรุปประเด็นไว้อย่างน่าสนใจว่า การเผยแผ่เชิงรุกด้วยการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการทำให้พระพุทธศาสนาตรงความเป็นเสียงข้างมากในประเทศมาได้ยาวนาน พระสงฆ์ในอดีตได้ทำการเผยแผ่เชิงรุกด้วยการทำหน้าที่เป็นครูสอนเด็กและเยาวชน วัดในอดีตทำหน้าที่เป็นโรงเรียน พระสงฆ์ไม่ได้สอนแต่วิชาพระพุทธศาสนาเท่านั้นยังได้สอนวิชาต่าง ๆ อีกมาก ประชาชนเป็นศิษย์จึงเคารพเชื่อฟังพระสงฆ์ ดังนั้นจึงเรียกการที่พระสงฆ์สอนในโรงเรียนว่า การศึกษาสงเคราะห์และเรียกการสอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรว่า ศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตใช้การศึกษาสงเคราะห์เป็นตัวนำ นับว่าเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการนำพุทธศาสนาเข้าหาประชาชนที่ได้ผลยิ่ง^{๑๗๔}

บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์นี้ จากการศึกษาพบว่าเป็นบทบาทสำหรับบรรพชิต เพราะฉะนั้นจึงมีผู้สำเร็จการศึกษาที่ดำเนินบทบาทส่วนมากเป็นบรรพชิต เพราะฉะนั้นในกรณีบุคคลตัวอย่างจึงจะยกตัวอย่างเฉพาะผู้ที่บรรพชิตเท่านั้น ซึ่งต้องทำงานควบคู่กันไปกับองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสงเคราะห์ ดังนี้

๑) การจัดการศึกษาสงเคราะห์ด้วยการสร้างโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา เดิมใช้ชื่อว่าโรงเรียนราษฎร์ของวัด เป็นโรงเรียนที่ทางวัดหรือมูลนิธิของวัดได้จัดตั้งขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้ช่วยเหลือประชาชน ต่อมาได้โอนย้ายมาเป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

^{๑๗๓} ไพบูลย์ เสียงก้อง, “หลักการบริหารงานในวัด”, ใน *อบรมบาลีก่อนสอบภาค ๔ ปีที่ ๓*, รวบรวมและจัดพิมพ์โดยคณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ, (ปทุมธานี: บริษัทสื่อตะวันจำกัด, ๒๕๔๓) : ๑๙๓.

^{๑๗๔} บุญนิจันทรตองไชยะวุฒิกุล, *พุทธศาสนาเชิงรุกด้านการศึกษาสงเคราะห์*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/475385> [๑๖ ธ.ค. ๖๐].

พ.ศ. ๒๕๓๒ มีหลายระดับตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาต้นและปลาย โดยอยู่ในสังกัดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีการเปิดให้นักเรียนทั้งหญิงและชาย เข้าศึกษา ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรด้วย^{๑๗๕}

ในการสร้างโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ผู้ศึกษาจะยกกรณีตัวอย่างบุคคลสำคัญรูปหนึ่งคือ พระราชธรรมสารสุธี (ธีรังกูร ธีรังกูโร ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ เจ้าอาวาสวัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง, ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาพระพุทธศาสนา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เปரியุทธธรรม ๙ ประโยค

พระราชธรรมสารสุธี เป็นผู้บริหารโรงเรียนวัดมหาพุทธารามซึ่งเป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในสังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ โดยรัฐได้ให้การสนับสนุนอาคารเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นักเรียนได้มีที่เรียนและสืบทอดเจตนารมณ์ของคณะสงฆ์ โดยในอดีตได้มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาแก่เยาวชน ต่อมารัฐได้ถือเป็นหน้าที่ในการจัดการเสียเอง หน้าที่ของคณะสงฆ์กับการศึกษายังคงได้เฉพาะการอบรมคุณธรรมและจริยธรรมเท่านั้น การจัดการศึกษาโดยทางวัดรับใบอนุญาตให้จัดตั้งโรงเรียนเป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนานั้น เป็นการผนวกเอาวิชาการและคุณธรรมเข้าด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาและเป้าหมายของโรงเรียนในปัจจุบัน สืบสานไปสู่อนาคตอย่างกลมกลืน^{๑๗๖}

๒) การจัดการศึกษาสงเคราะห์ด้วยการสร้างโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ โดยสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีเปิดการเรียนการสอนในจำนวนที่จำกัดอยู่ไม่กี่แห่งในประเทศไทย^{๑๗๗}

ในการสร้างโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์นี้ ผู้ศึกษาจะยกกรณีตัวอย่างบุคคลสำคัญรูปหนึ่งคือ พระเทพวรจารย์ (ศรีพร วรวิญญู ป.ธ.๙ Ph.D)

พระเทพวรจารย์ เป็นเจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี เจ้าอาวาสวัดมณีวนาราม ผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนอุบลวิทยากร ปัจจุบันท่านเป็นผู้บริหารระดับผู้อำนวยการของโรงเรียนอุบลวิทยากร ซึ่งเป็นโรงเรียนราษฎร์ของวัดที่จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๙

^{๑๗๕} บุญนิธิจันทร์ทองไชยะวุฒิกุล, พุทธศาสนาเชิงรุกด้านการศึกษาสงเคราะห์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/475385> [๑๖ ธ.ค. ๖๐].

^{๑๗๖} โรงเรียนวัดมหาพุทธาราม, ประวัติโรงเรียน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://mpr.ssk.in.th/index.php?name=page&op=ประวัติโรงเรียน> [๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๑๗๗} อ้างแล้ว.

ประเภทโรงเรียนมัธยมวิสามัญ สอนวิชาสามัญของกระทรวงศึกษาธิการ จัดชั้นเรียนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โดยเจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี เจ้าอาวาสวัดมณีวนาราม และเจ้าสำนักเรียนบาลีวิจิตรสังฆานุกูล คือ พระเมธีรัตโนบล (ในอดีต) ร่วมกับคณะสงฆ์ จังหวัดอุบลราชธานี จัดตั้งโดยอาศัยอาคารเรียนโรงเรียนบาลีวิจิตรสังฆานุกูล ซึ่งเปิดสอนนักธรรมและบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอยู่ก่อนแล้วเป็นสถานที่เรียน ทั้งนี้เป็นไปตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๙๗ และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนราษฎร์ของวัด พ.ศ. ๒๔๘๘^{๑๗๘}

๓) การจัดการศึกษาสงเคราะห์ด้วยการสร้างศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์(ศพอ.) เป็นการนำแนวคิดการจัดตั้งมาจากประเทศศรีลังกา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกจิตสำนึกทางด้านศีลธรรม ประเพณีวัฒนธรรมที่งดงามให้กับประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนของประเทศ โดยเปิดทำการเรียนการสอนเฉพาะวันอาทิตย์เท่านั้น ปัจจุบันทางภาครัฐได้มีนโยบายให้เกิดขึ้นตำบลละ ๑ ศูนย์ ทั้งนี้ในส่วนภูมิภาคเป็นความรับผิดชอบของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพื่อกำกับดูแล เฉพาะจังหวัดพะเยามีทั้งสิ้น ๗๗ แห่ง (ข้อมูลปี ๒๕๕๓)^{๑๗๙}

ในการนี้มีผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ทำงานด้านนี้อยู่หลายรูป ยกตัวอย่างเช่น โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสุทัศนเทพวราราม มีเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (วีระ ภัททจารีมหาเถร ป.ธ.๙) เป็นผู้อำนวยการ พระเมธีธรรมาภรณ์ (สวอง ปณฺธโร ป.ธ.๙) เป็นประธานคณะกรรมการบริหาร พระมหาสุเทพ สุเทโว ป.ธ.๙, ศษ.บ. เป็นอาจารย์ใหญ่^{๑๘๐}

๔) การจัดการศึกษาสงเคราะห์ด้วยการสร้างโรงเรียนอบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยมีวัตถุประสงค์ในการอบรมเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ปัจจุบันขึ้นอยู่กับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นดำเนินการบริหารจัดการ แต่โดยมากยังใช้สถานที่วัดอยู่^{๑๘๑}

ในงานด้านนี้ ผู้ศึกษาจะขอยกตัวอย่างบุคคลสำคัญท่านหนึ่งคือ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ สำนักเรียนวัดพระปฐมเจดีย์ ท่านทำบทบาทและหน้าที่ ของผู้บริหารและจัดการศึกษาที่มีทั้งศาสตร์และศิลป์ที่มีประสิทธิภาพ สามารถประยุกต์ใช้หลักการบริหารท่ามกลางสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ยุคข้อมูลข่าวสารไว้

^{๑๗๘} โรงเรียนอุบลวิทยากร, ประวัติโรงเรียน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

http://ubonwittayakron.com/data_4027 [๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๑๗๙} บุญนิจันทรต่อไชยะวุฒิกุล, พุทธศาสนาเชิงรุกด้านการศึกษาสงเคราะห์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/475385> [๑๖ ธ.ค. ๖๐].

^{๑๘๐} คณะทำงาน, หนังสือสวดมนต์โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๔๔.

^{๑๘๑} อ้างแล้ว.

พรหมแดน ท่านเป็นพระสงฆ์ในปัจจุบันที่ปฏิบัติหน้าที่ในการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น มุ่งพัฒนาให้เป็นคนดีในอนาคต ท่านเป็นนักบริหารจัดการศึกษาที่ดี ที่ทำประโยชน์ต่อวงการศึกษโดยทั่วไป

การจัดการศึกษาในวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ในสมัยที่พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสธมโม) เป็นเจ้าอาวาส มีการบริหารจัดการศึกษาในรูปของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และที่สำคัญ คือ การจัดการศึกษาระดับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก^{๑๘๒} ซึ่งท่านเป็นผู้บริหารดูแลด้วยตัวท่านเอง

การทำงานด้านการศึกษาสงเคราะห์นี้ เป็นอีกหนึ่งบทบาทที่พึงประสงค์สำหรับผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค เพราะจะได้นำความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ประโยชน์เพื่อสังคม และช่วยสร้างเยาวชนให้เป็นคนดีของประเทศชาติในอนาคตได้ด้วย นับเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวังจากตัวผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคอีกบทบาทหนึ่ง

๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การจัดเทศนา อบรม สั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺณโณ) อ่างในกองแผนงานกรมการศาสนา กำหนดหน้าที่หรือบทบาทที่วัดต่าง ๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ และคณะสงฆ์จังหวัด เกี่ยวกับการเผยแผ่ ไว้ดังนี้

- ๑) หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์
- ๒) แนะนำ สั่งสอน อบรม ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ
- ๓) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง^{๑๘๓}

การเผยแผ่นี้มีผู้ให้ความหมายในอีกลักษณะหนึ่งว่า การเป็นผู้นำในการปฏิบัติ ซึ่งคำว่า ปฏิบัติ หมายถึง การปฏิบัติสมณธรรม ได้แก่ ไตรสิกขา ซึ่งไม่ใช่การไปศึกษาว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

^{๑๘๒} พระครูพิมลสีลสังวร (สายัณห์ แซ่เตียว), “การบริหารจัดการศึกษาของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารในสมัยที่พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสธมโม)”, บทความ: มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๘): ๓๔๑.

^{๑๘๓} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺณโณ), การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนาในทวี พลรัตน์ (บรรณาธิการ), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๘-๑๕๕, อ้างใน พระสมุห์กำพร สุชาโต (พิเชฐสกุล), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗๒.

คืออะไร แต่มันต้องปฏิบัติ ศิล ก็คือปาริสุทธิศีล ๔ ต้องมีความเรียบร้อยดีงาม สมาธิก็คือสมถ กัมมัฏฐานที่ต้องปฏิบัติ ปัญญาก็คือวิปัสสนากรรมฐาน^{๑๘๔}

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การเผยแผ่นี้ มีอยู่ ๒ ลักษณะ ได้แก่ ๑) การจัดเทศนา อบรม สั่งสอน และ ๒) การนำปฏิบัติ ซึ่งจะเป็นการทำให้ผู้ฟังซึมซับถึงอารมณ์ ความรู้สึก และคำสอน ทางพระพุทธศาสนาได้ลึกซึ้งมากขึ้น หากทำได้ทั้ง ๒ ลักษณะ คือ ทั้งการสอนและการปฏิบัติก็จะเป็น อุปการะต่อพระพุทธศาสนา และเป็นการเผยแผ่ที่สมบูรณ์แบบ

บทบาทด้านการเผยแผ่นี้ มีผู้ดำเนินบทบาทอยู่ทั้ง ๒ ส่วน คือ บรรพชิตและคฤหัสถ์ ดังนี้

ก. บรรพชิต

ในด้านการเผยแผ่ด้วยการจัดเทศนา อบรม สั่งสอนนี้ ผู้วิจัยจะขอยกกรณีตัวอย่างบุคคล สำคัญของประเทศ ๑ รูป ซึ่งดำเนินบทบาทด้านการเผยแผ่เชิงรุกและประยุกต์หลักธรรมของ พระพุทธศาสนาเข้ากับสังคมสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว จนสามารถทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักและ เป็นที่ยอมรับไปทั่วโลก ได้แก่ พระมหาจุฬินชัย วชิรเมธี หรือที่รู้จักกันในนามปากกาว่า ว.วชิรเมธี

พระมหาจุฬินชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) เกิดในครอบครัวเกษตรกร จบชั้นประถมศึกษา จากนั้นบรรพชาเป็นสามเณรและต่อมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดบ้านเกิด สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย และเปรียญธรรม ๙ ประโยคจากสำนักเรียนวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

ปัจจุบันพำนัก ณ ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน ต.ห้วยสัก อ.เมือง จ.เชียงราย เพื่อ สอนสมาธิภาวนา เขียนหนังสือธรรมะ ท่านก่อตั้งสถาบันวิมุตตยาลัย เป็นผู้ก่อตั้งและอธิการบดีของ “มหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์” ซึ่งเป็นสถาบันประยุกต์พุทธศาสนากับเกษตรกรรมธรรมชาติ และพลังงานทางเลือกโดยมุ่งหวังให้สถาบันดังกล่าวเป็น “ทางเลือก ทางหลัก และทางรอด” ของ มนุษยชาติในศตวรรษที่ ๒๑^{๑๘๕}

ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน เป็นรมณีสถานแห่งการเรียนรู้ ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๕๒ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาคมโลก ที่ศูนย์ฯ แห่งนี้มีกิจกรรมสำคัญดำเนินการเพื่อประโยชน์สุขของมนุษยชาติ ๓ ประการกล่าวคือ

๑) การศึกษา หมายถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการเทศน์ การสอน การ ให้ทุนการศึกษา การก่อตั้งโรงเรียนเตรียมสามเณร การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

^{๑๘๔} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๘๕} ว.วชิรเมธี, **ธรรมานุสรณ์**, (พิมพ์ในพิธีเปิดวิปัสสนาการนานาชาติ ณ ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญ ตะวัน, ๒๕๖๐), หน้า ๑๓๔.

การใช้พุทธศิลป์สื่อพุทธธรรม และการถ่ายทอดสดโครงการสามเณรปลูกปัญญาธรรม ซึ่งถือว่าเป็นห้องเรียนธรรมะที่ใหญ่ที่สุดในโลก และอำนวยการโครงการโดยคุณศุภชัย เจียรวนนท์

๒) เศรษฐกิจ หมายถึง การก่อตั้งมหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์ (Buddhist Economics University) เพื่อส่งเสริมสัมมาอาชีพแก่เกษตรกร ให้สามารถหยั่งยืนด้วยตัวเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจและจิตใจ

๓) จิตใจ หมายถึง การเปิดสอนสมาธิภาวนาทั้งแก่ชาวไทยและต่างประเทศ ซึ่งจัดแบ่งเป็นหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิตของประชาชนทั่วไปในแต่ละสาขาอาชีพ อาทิหลักสูตร

๑ วัน ๑ คืน	สำหรับผู้บริหารระดับสูง
๒ วัน ๑ คืน	สำหรับนักธุรกิจทั่วไป
๓ วัน ๒ คืน	สำหรับประชาชนทั่วไป
๙ วัน ๘ คืน	สำหรับบรรพชิต
๑๐ วัน ๙ คืน	สำหรับชาวต่างประเทศ

นับตั้งแต่ก่อตั้งไร่เจริญตะวันในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นต้นมา มีผู้สนใจใฝ่รู้พระพุทธศาสนาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เดินทางมาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและเรียนรู้พระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นทุกปี จนเป็นเหตุให้อาคารสถานที่เท่าที่มีอยู่ไม่เพียงพอแก่จำนวนผู้สนใจใฝ่ธรรม^{๑๘๖}

ส่วนในด้านการเผยแผ่ในสายการปฏิบัติโดยตรงนั้น ผู้ศึกษาจะยกกรณีตัวอย่างบุคคลสำคัญ ๑ รูป ได้แก่ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ)

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ สอบเปรียญธรรม ๙ ประโยคได้เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๔ สำนักเรียนวัดมหาธาตุ ซึ่งในปีที่สอบได้นั้นท่านนับเป็นผู้สอบได้เพียงผู้เดียวในประเทศไทย ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๖ – ๒๔๙๒ ไปปฏิบัติศาสนกิจ ณ จังหวัดขอนแก่น โดยครั้งแรกเปิดสอนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและบาลี ที่วัดสว่างวิทยา อำเภอเมือง ประมาณ ๑ ปี แล้วย้ายมาอยู่วัดศรีนวลในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่น ปรากฏว่า ได้ส่งเสริมการศึกษาในสำนักพระปริยัติธรรมแห่งนี้ให้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีพระภิกษุสามเณรสอบนักธรรมและบาลีได้มากทุกปี ต่อมาท่านได้ลาออกจากตำแหน่งสาธการูปการจังหวัด เพื่อกลับมาอยู่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ สำนักเดิม

งานด้านสายวิปัสสนาของท่านนับว่าโดดเด่นมาก โดยในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่ ณ พระมณฑปพระบรมธาตุ วัดมหาธาตุฯ ตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม ถึงวันที่ ๑๙ ตุลาคม รวมเวลา ๗ เดือน ๑๙ วัน โดย พระภิกษุญาณมุนี (สุข) วัดระฆังโฆสิตาราม เป็นอาจารย์

^{๑๘๖} ว.วชิรเมธี, **ธรรมานุสรณ์**, (พิมพ์ในพิธีเปิดวิปัสสนาคารณานาชาติ ณ ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เจริญตะวัน, ๒๕๖๐), หน้า โหม่นยพจน์.

สอน ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ไปดูงานการพระศาสนาที่ประเทศพม่า และได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สำนักศาสนายิสสา เมืองแรงกุน ประเทศพม่า เมื่อสำเร็จการศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแล้ว ได้เดินทางกลับประเทศไทย พร้อมกับพระอาจารย์ด้านวิปัสสนากรรมฐาน ๒ รูป ที่รัฐบาลไทยขอจากรัฐบาลพม่า เพื่อมาสอนวิปัสสนากรรมฐานประจำอยู่ในประเทศไทย พระวิปัสสนาจารย์ชาวพม่า ๒ รูปนั้น คือ ท่านอาสภเถระ ปธานกัมมัญฐานาจริยะ และท่านอินทวังสะ ธัมมาจริยะ กัมมัญฐานาจริยะ เมื่อกลับมาไทยแล้วท่านได้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัญฐานต่ออีก ๔ เดือน ในสมัยนั้น ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพิมลธรรม ได้ประกาศตั้งสำนักวิปัสสนากัมมัญฐานแห่งประเทศไทยขึ้นที่วัดมหาธาตุฯ และได้แต่งตั้งพระมหาโชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.๙ ให้เป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาเป็นรูปแรก

พระธรรมธีรราชมหามุนี ได้อุทิศชีวิตอบรมและเผยแผ่แนวทางปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ติดต่อมาเป็นเวลายาวนานประมาณ ๔๐ ปี จึงมีศิษยานุศิษย์และมีผู้เคารพศรัทธาเลื่อมใสมาก ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และบุคคลผู้มาปฏิบัติวิปัสสนากัมมัญฐานนั้น มีทุกระดับชั้น ทุกฐานะ อาชีพ^{๑๘๗}

บทบาทด้านการเผยแผ่ที่ต้องการบุคลากรผู้มีความรู้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ด้วยเหตุผล ๓ ประการได้แก่ ๑) เป็นผู้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ๒) สามารถชี้แจงข้อธรรมข้อธรรมให้เป็นที่เข้าใจได้ เพราะได้เรียนคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักธรรมมามาก และ ๓) เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมทั้ง ๒ ส่วน คือสังคมสงฆ์และสังคมภายนอก เพราะฉะนั้น บทบาทด้านการเผยแผ่นี้จึงเป็นบทบาทที่เหมาะสมและพึงประสงค์สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

ข. คุณลักษณะ

ในด้านการเผยแผ่นี้ มีอาชีพหนึ่งที่โดดเด่นในการนำคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการทำงานโดยเฉพาะ จัดอยู่ในส่วนงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง คือ อนุศาสนาจารย์

อนุศาสนาจารย์ คือกองงานกองหนึ่งในกรมยุทธศึกษาทหารบก มีภารกิจสำคัญ คือ “นำกำลังเข้าหาธรรมะ นำธรรมะพัฒนากำลังพล” ดำรงสถานภาพเป็นตัวแทนของศาสนาในการสอนอบรมด้านศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณของกำลังพลทุกระดับ เป็นเจ้าหน้าที่พิธีการทางศาสนาที่อยู่ในเครื่องแบบ จึงมีหน้าที่ให้การส่งเสริมกิจการทางศาสนา ขวัญและกำลังใจ และกระตุ้นจิตสำนึกให้กำลังพลมีความรับผิดชอบ มีความ

^{๑๘๗} ลานธรรมจักร, พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ), [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=13026 [๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

ชื่อเสียง และมีความพร้อมที่จะเสียสละในการปฏิบัติตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายอย่างสุดความสามารถ เพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงขวัญ สร้างสรรค์อุดมธรรมของพระพุทธศาสนาแก่กำลังพล

อนุศาสนาจารย์ มีบทบาทและความรับผิดชอบ คือ ต้องสามารถปฏิบัติภารกิจในการเผยแผ่ธรรมะ การบำบัดทุกข์ บำรุงขวัญ และสร้างสรรค์อุดมธรรมของพระพุทธศาสนาแก่กำลังพลได้ ทั้งในเวลาราชการและนอกราชการ ทั้งในที่ตั้งปกติและในสนามรบ ทั้งนี้ ชิดจำกัดในการปฏิบัติหน้าที่ของอนุศาสนาจารย์ ขึ้นอยู่กับการสนับสนุนของหน่วย^{๑๘๘}

กองอนุศาสนาจารย์มีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคหลายคนที่เข้าทำงาน ดังกรณีบุคคลตัวอย่าง เช่น ผศ.ร.ท.ดร. บรรจบ บรรณรุจิ

ผศ.ร.ท.ดร. บรรจบ บรรณรุจิ (อดีต ร้อยโท อนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษา ทหารบก กระทรวงกลาโหม^{๑๘๙}) สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ขณะเป็นสามเณรจากสำนักวัดแก้วฟ้า จังหวัดราชบุรี และได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ เป็นนาคหลวงอุปสมบทในพระบรมราชานุเคราะห์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม นอกจากนั้นยังสำเร็จการปริยญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาครุศาสตร์จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในวัดมหาธาตุฯ ทำพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร หลังจากขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตลาสิกขา ได้สมัครเข้าทำงานเป็นอนุศาสนาจารย์ ประจำกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ แล้วไปศึกษาเพิ่มเติมจนสำเร็จปริยญาโท สาขาภาษาบาลีและสันสกฤต จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำเร็จปริยญาเอก สาขาพระพุทธศาสนาจากมหาวิทยาลัยมหิดล ประเทศอินเดีย^{๑๙๐}

ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และดำรงตำแหน่งเป็นภาคีสมาชิก สาขาศาสนศาสตร์ สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน ทั้งนี้ ท่านยังได้นำที่พักส่วนตัวเปิดเป็นสถานที่ฝึกสอน อบรม ความรู้ทางด้านพุทธศาสนา โดยเปิดเป็นสาขาที่ ๙ ของสถาบันจิตตานุภาพ ซึ่งก่อตั้งโดยพระธรรมมงคลญาณ (วิริยงค์ สิรินธโร) ชื่อว่า บ้านบรรณรุจิ โดยมีการเปิดสอนในหลักสูตรครูสมาธิและหลักสูตรพระไตรปิฎกศึกษา^{๑๙๑}

^{๑๘๘} กองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารบก, “ภารกิจของอนุศาสนาจารย์”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://164.115.26.194/rta-chaplain/mission.html> [๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๑๘๙} สถาบันพลังจิตตานุภาพ ๙ บ้านบรรณรุจิ, ประวัติและผลงาน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.bannaruji.org> [๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๑๙๐} ธรรมะมาสเตอร์, ประวัติ อ.บรรจบ บรรณรุจิ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dhammadmaster.com> [๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๑๙๑} มหาบาลีวิทยาลัย, “ทำเนียบเปรียญธรรม ๙ ประโยค ประเทศไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://maha9.mahapali.com/index.php?url=monk_view&id=1703 [๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๐].

จากการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาอย่างยาวนานทำให้ได้รับรางวัลประกาศเกียรติคุณมากมาย หนึ่งในนั้นคือ รางวัลนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา มูลนิธิโลกทิพย์, ๒๕๔๒^{๑๙๒}

บทบาทของบุคคลตัวอย่างที่แสดงมาแล้ว ทำให้คนรู้จักหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามากขึ้น ซึ่งนับเป็นบทบาทอีกด้านหนึ่งที่มีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ที่ผู้ที่จบการศึกษาและสละเพศบรรพชิตแล้วก็สามารถนำไปปฏิบัติตามได้ ฉะนั้น จึงนับเป็นอีกหนึ่งบทบาทที่พึงประสงค์และเป็นที่ต้องการของสังคม เป็นบทบาทที่เหมาะสมสำหรับผู้จบการศึกษาและสละเพศบรรพชิตแล้ว

๕. ด้านการสาธารณูปการ

ด้านการสาธารณูปการ หมายถึงการช่วยเหลือเกื้อหนุนหรือเกื้อกูลคนส่วนมากหรือคนทั่วไป หรือกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดให้อยู่ในความเรียบร้อยเป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาอาคาร สถานที่ และสิ่งแวดล้อมของวัด ได้แก่ การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานให้อยู่เรียบร้อยดีงาม ซึ่งได้แก่การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยมีพระภิกษุสงฆ์^{๑๙๓} เป็นผู้นำ

อีกนัยหนึ่ง สาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ทางศาสนาสำหรับสาธารณูปการที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้นหมายถึง

๑) การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน

๒) กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง

๓) กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔) การศาสนสมบัติของวัด^{๑๙๔}

^{๑๙๒} สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร้อยโท ดร. บรรจบ บรรณรุจิ (ภาควิชาสังคมศาสตร์), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th> [๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๑๙๓} พระสมุห์กำพร สุชาโต (พิเชฐสกุล), “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗๓ - ๗๔.

^{๑๙๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๕๔-๕๕, อ้างใน พระอภินิษฐ์ สิริปญโญ (อาจวิชัย), “การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสงฆ์ในการ ในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๘๘.

ในด้านสาธารณูปการนี้ ผู้สำเร็จการศึกษาย่อมเป็นผู้มีความรู้และความสามารถที่จะจัดแจงและจัดทำกิจธุระต่าง ๆ ภายในวัดได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะด้านการศึกษาภายใน ซึ่งในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้ศึกษาจะยกกรณีตัวอย่างบุคคลสำคัญ ๑ รูป คือ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสฺสี)

พระเทพปริยัติโมลี สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร และเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายวิชาการ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ท่านได้เป็นพระอนุจร ติดตามพระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์) พระอุปัชฌาย์ ย้ายไปอยู่วัดโมลีโลกยาราม ซึ่งการย้ายไปของท่านในครั้งนี้นับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ในระยะแรกท่านทำหน้าที่เป็นรองอาจารย์ใหญ่ (พ.ศ. ๒๕๔๑ – ๒๕๔๓) และอาจารย์ใหญ่ (พ.ศ. ๒๕๔๔ – ปัจจุบัน) ตามลำดับ ช่วยพระอุปัชฌาย์สอนบาลีและนิกธรรม และบูรณปฏิสังขรณ์วัดโมลีโลกยาราม จนทำให้สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม ภายใต้การนำของพระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์) เป็นสำนักเรียนชั้นนำ

ต่อมาช่วงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ พระพรหมกวี (วรวิทย์) มรณภาพ จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยารามสืบแทน เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ท่านปกครองอารามแห่งนี้ด้วยดี ตั้งปณิธานสานต่อเจตนารมณ์ของบูรพาจารย์สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม ได้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาทำให้สำนักเรียนมีความเจริญรุดหน้า มีผลงานเป็นที่ประจักษ์โดดเด่นทั้งในด้านการบริหารและด้านวิชาการ ในแต่ละปีมีผู้สอบได้มากกว่า ๑๐๐ รูป จนได้รับพระราชทานทุนเล่าเรียนหลวงประเภทสำนักบาลีดีเด่น ปัจจุบันสำนักเรียนวัดโมลีโลกยารามนับเป็นสำนักเรียนที่นักเรียนบาลีทั่วประเทศรู้จัก ทั้งในแง่ของคุณภาพการศึกษาและประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของกิจการพระศาสนา ทั้งหมดนี้ล้วนเกิดจากงานสาธารณูปการอันเป็นส่วนการบริหารของพระเทพปริยัติโมลีทั้งสิ้น^{๑๔๕}

งานสาธารณูปการของพระเทพปริยัติโมลินับเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยครุ่นหลังที่ควรนำไปเป็นแบบอย่างน้อมนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของตนเอง พระพุทธศาสนา และสังคมต่อไป

๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ แก่หน่วยงานหรือบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่ง

^{๑๔๕} ข้าวสด, พระเทพปริยัติโมลี สำนักเรียนบาลีดีเยี่ยม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

https://www.khaosod.co.th/amulets/news_28988 [๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

เป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป^{๑๙๖} เพื่อให้สังคมได้รับประโยชน์จากคณะสงฆ์โดยเฉพาะผู้ที่เป็นบรรพชิต ไม่มากก็น้อย เพื่อให้สังคมได้เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา และเพื่อให้บุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่จบการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นที่ยอมรับ ชื่นชม และคาดหวังของสังคมในทุกยุคสมัย

งานด้านสาธารณสงเคราะห์ ถือเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่บรรพชิตควรดำเนินและปฏิบัติเพื่อสืบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ดังปณิธานที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสแก่เหล่าสาวกกลุ่มแรกที่ส่งออกไปประกาศพระพุทธศาสนา ในบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์นี้มีพระเถระผู้ทรงคุณค่ารูปหนึ่งที่ควรนำมาศึกษาและนำมาเป็นแบบอย่าง คือ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺณมहाเถร ป.ธ.๙) นามก่อนอุปสมบทว่า ช่วง สุตประเสริฐ เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ อุปสมบทเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ณ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการสมเด็จพระสังฆนายก วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ในสำนักเรียนวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ^{๑๙๗}

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ได้รับการยกย่องในกิจการพระพุทธศาสนาหลาย ๆ ด้าน แต่ที่จะนำมากล่าวในที่นี้คือด้านสาธารณสงเคราะห์ ดังที่มีหลักฐานปรากฏในคำประกาศสดุดีเกียรติคุณ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ความโดยย่อว่า สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าเป็นพระมหาเถระผู้ทรงความรู้ที่มีวิสัยทัศน์อันยาวไกล ท่านได้ทำงานหนัก และทำอย่างทุ่มเทในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ทั้งในฐานะแม่กองบาลีสนามหลวง กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ พระอารามหลวง งานของท่านได้ยังให้เกิดประโยชน์ยิ่งใหญ่มหาศาลอันมีอาจคณานับได้ต่อประเทศชาติ ศาสนาพุทธ และสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการศึกษาภาษาบาลี ซึ่งเป็นหัวใจของการสืบทอดพระธรรมคำสอน และการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาสายเถรวาท

ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระชนมายุครบ ๖๐ ชันษา คณะสงฆ์ซึ่งมีท่านเจ้าคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกเป็นประธาน มีดำริสร้างหอสมุดแห่งพระพุทธศาสนา ณ พุทธมณฑล ถวายในวโรกาสอันเป็นมิ่งมงคลนี้ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าได้รับหน้าที่เป็นประธานฝ่ายจัดหาเงินทุนก่อสร้างหอสมุดแห่ง

^{๑๙๖} พระสมุห์กำพร สุชาโต (พิเชฐสกุล), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอดงหลวง จังหวัดกาญจนบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๕๔), หน้า ๗๕.

^{๑๙๗} คุณาจารย์วัดปากน้ำ, กิจการพระศาสนา สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺณมहाเถร ป.ธ.๙), พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นครปฐม: บริษัท เพชรเกษมพรินต์ติ้ง กรุป จำกัด, ๒๕๕๓) หน้าคำนำ.

พระพุทธศาสนาแห่งแรกของประเทศไทยนี้ ซึ่งเมื่อสร้างเสร็จสมบูรณ์ได้ใช้งบประมาณในการก่อสร้างและตกแต่งไปทั้งสิ้น ๒๐๐ ล้านบาท

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ยังได้สร้างอาคารสำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ ให้แก่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยของพระสงฆ์ ที่อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้งบประมาณ ๗๕ ล้านบาท

นอกเหนือจากการทุ่มเททำงานในด้านส่งเสริมและทำนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาและการสอนภาษาบาลีแล้ว สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ยังส่งเสริมและสนับสนุน และให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาทั่วไปด้วย โดยการให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน นิสิต และนักศึกษาปีละหลายร้อยทุนเป็นประจำปี

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์มีผลงานด้านการส่งเสริมการศึกษาภาษาบาลีเพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่โดดเด่น และเป็นมหาเถรที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมสูงส่ง ท่านเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคมได้ทั้งแก่พระสงฆ์และคนทั่วไป ด้วยเหตุนี้ที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการประชุมครั้งที่ ๔/๒๕๕๓ เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๕๓ จึงมีมติให้สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์เป็นผู้เหมาะสมที่จะได้รับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาวิชาภาษาศาสตร์) ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๒ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสมควรแก่การยกย่องเชิดชูคุณงามความดีและความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์สืบไป^{๑๙๘}

ผลงานของสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ สามารถเป็นทิวทัศน์คติแก่ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในอนาคตได้ ซึ่งควรนำไปเป็นแบบอย่างในการสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่สังคม เพราะสุดท้ายแล้วการศึกษาเปรียญธรรมนอกจากเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและคณะสงฆ์แล้ว ก็เพื่อการสร้างประโยชน์แก่สังคมนั่นเอง

๓.๔.๒ บทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก

คำว่า “สังคม” (Society) ในภาษาบาลีแยกออกเป็น ๒ คำ คือ “สัง” กับ “คม” คำว่า “สัง” แปลว่า “ด้วยกัน, พร้อมกัน” ส่วนคำว่า “คม” แปลว่า “ไป, ดำเนินไป” เมื่อนำคำสองคำมารวมกันจึงมีรูปเป็น “สังคม” แปลว่า “ไปด้วยกัน, ไปพร้อมกัน”^{๑๙๙}

คำว่า “สังคม” หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกันโดยยอมรับแบบแผนและกฎเกณฑ์ของกลุ่มร่วมกันในการดำเนินชีวิต มีองค์ประกอบและหน้าที่หลายประการที่จะทำให้สังคมดำรงอยู่ได้^{๒๐๐}

^{๑๙๘} คณาจารย์วัดปากน้ำ, กิจการพระศาสนา สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุณฺณมหาเถร ป.ธ.๙), พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นครปฐม: บริษัท เพชรเกษมพรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๓) หน้าคำนำ.

^{๑๙๙} จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๙.

^{๒๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

แลน โรเบิร์ตสัน (Lan Robertson) ได้กล่าวถึงโครงสร้างของสังคมว่า เป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเบื้องต้นในระบบสังคมซึ่งทุกสังคมจะมีอยู่เช่นกัน องค์ประกอบที่สำคัญของโครงสร้าง ได้แก่ สถานภาพ (Statuses) บทบาท (Roles) กลุ่มคน (Groups) และสถาบัน (Institution)^{๒๐๑}

สถาบันสังคมมีมากมาย และอาจแบ่งออกเป็นกลุ่มบรรทัดฐานเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของสังคมได้มากมายหลายกลุ่ม หรือจัดเป็นสถาบันได้หลายสถาบัน เช่น สถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นกลุ่มบรรทัดฐานที่เกี่ยวกับการตอบสนองความต้องการทางเพศ และการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกใหม่ สถาบันการศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มบรรทัดฐานที่เกี่ยวกับการตอบสนองความต้องการด้านความรู้ทักษะในการประกอบอาชีพ สถาบันศาสนา ซึ่งเป็นกลุ่มบรรทัดฐานที่เกี่ยวกับแนวปฏิบัติด้านจรรยา ความประพฤติ การปรุงแต่งจิตใจให้บริสุทธิ์ สถาบันการปกครอง ซึ่งเป็นกลุ่มบรรทัดฐานที่เกี่ยวกับระเบียบและการควบคุมความประพฤติเพื่อการดำเนินชีวิตร่วมกัน หรือ สถาบันเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นกลุ่มบรรทัดฐานที่เกี่ยวกับการผลิตอาหาร สินค้า และบริการเพื่อตอบสนองความต้องการด้านร่างกาย เป็นต้น^{๒๐๒}

สถาบันสังคมมีมากมายตามความต้องการของคนในสังคมดังที่ได้แสดงไว้แล้วข้างต้น แต่ในที่นี้ผู้ศึกษาจะศึกษาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาภายใต้สถาบันของสังคม ๓ ด้านซึ่งมีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคทำงานอยู่และปรากฏชัดเจน ได้แก่ ๑) ด้านการศึกษา ๒) ด้านการเมืองการปกครอง และ ๓) ด้านวัฒนธรรมประเพณี โดยในแต่ละบทบาทนั้นจะแยกศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน คือ บรรพชิตและคฤหัสถ์ ดังต่อไปนี้

๑. ด้านการศึกษา

สถาบันการศึกษา เป็นสถาบันที่ตอบสนองความต้องการของชีวิตและสังคมด้านการเรียนรู้ของมนุษย์ แบบแผนพฤติกรรมจึงเป็นการแสวงหาความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม ถ่ายทอดความรู้ความคิดแก่สมาชิกรุ่นนั้นและรุ่นต่อ ๆ มา องค์กรที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดศิลปะวิทยาการ ขนบธรรมเนียมประเพณี จริยธรรมและคุณธรรมทางสังคมก็คือ กลุ่มจารีตประเพณี องค์กรทางการศึกษา และองค์กรทางสังคมอื่นๆ เช่น สื่อมวลชน เป็นต้น^{๒๐๓} เป็นสถาบันที่มอบวิชาการความรู้และความดีงามให้แก่สังคม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับบุคลากรทางพระพุทธศาสนา

^{๒๐๑} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓.

^{๒๐๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔-๙๗.

^{๒๐๓} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **มนุษย์กับสังคม (Man and Society)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๙๖-๙๗.

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ออกระเบียบเรื่องเทียบวิทยฐานะนักธรรมเปรียญที่ขออนุญาตเป็นครูโรงเรียนราษฎร์ ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

๑) ผู้มีวิทยฐานะนักธรรม หรือธรรมศึกษาชั้นตรีขึ้นไป ให้ถือว่ามีวิทยฐานะสามารถเป็นครูโรงเรียนราษฎร์ เพื่อทำการสอนเฉพาะวิชาหน้าที่พลเมือง และศีลธรรม กับภาษาไทยในชั้นมัธยมทุกชั้น

๒) ผู้มีวิทยฐานะตั้งแต่เปรียญ ๓ ประโยคขึ้นไป ให้ถือว่ามีวิทยฐานะสามารถเป็นครูในโรงเรียนราษฎร์ เพื่อทำการสอนเฉพาะวิชาหน้าที่พลเมือง และศีลธรรม กับวิชาภาษาไทยชั้นมัธยมทุกชั้น

อนึ่งเรื่องการเทียบวิทยฐานะนี้ เพิ่งจะมีขึ้นในครั้งนี้ และหลังจากนั้นก็ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา นอกจากนี้ยังมีการเทียบวิชาชุดครูให้ด้วย ได้สืบเนื่องมาจากรัชกาลที่ ๗ กล่าวคือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้มีระเบียบเลื่อนวิทยฐานะครู กำหนดให้วิชานักธรรมชั้นตรีภาษาบาลีเป็นวิชาชุดครูประถมและครูมัธยมด้วย ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๓ มีข้อกำหนดว่าต้องได้ธรรมศึกษาโทจึงนับเป็นชุดครูประถมได้ ๑ ชุด ส่วนการนับวิชาครูมัธยมนั้นต้องได้ธรรมศึกษาเอก แต่ข้อหลังนี้ยังคงผ่อนผัน ให้ถือเอาแค่ธรรมศึกษาโทไปก่อน จะใช้บังคับใน พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นต้นไป

นอกจากการเทียบวิทยฐานะแล้ว ยังให้สิทธิอื่น ๆ เช่น พ.ศ. ๒๔๗๙ กระทรวงศึกษาธิการมีหนังสือถึงกระทรวงมหาดไทย อนุญาตให้ผู้สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยคขึ้นไปเป็น “บรรณาธิการหนังสือพิมพ์” ได้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ กระทรวงมหาดไทยอนุญาตให้ผู้สอบได้นักธรรมชั้นตรี ธรรมศึกษาตรี หรือประโยค ๓ มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเทศบาลได้ เป็นต้น^{๒๐๔}

ด้วยการให้การสนับสนุนและเป็นที่ยอมรับในแวดวงวิชาการดังกล่าว จึงทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์สามารถดำเนินบทบาทด้านการศึกษาดูอย่างมีประสิทธิภาพ ดังกรณีบุคคลตัวอย่างดังต่อไปนี้

ก. บรรพชิต

บรรพชิต เมื่อกล่าวตามความหมายของสังคัมก็คือ พระสงฆ์ นั่นเอง

คำว่า “สงฆ์” ตามความเข้าใจทั่วไปคือพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ คือ หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามด้วย^{๒๐๕}

^{๒๐๔} พระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร, การศึกษาพระบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๘๓ – ๒๘๔.

^{๒๐๕} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย (Thai Sangha Administration), พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖.

พระสงฆ์ถือเป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก ดังที่ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อดีตแม่กองบาลีสนามหลวง) กล่าวไว้ว่า เพราะพระสงฆ์ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำ เป็นแบบอย่างของชาวบ้าน ถ้าผู้นำบำเพ็ญตนให้เป็นตัวอย่างที่ดี ชาวบ้านก็จะนำตัวอย่างนั้นไปเป็นแบบอย่างแห่งตน เพื่อการประพฤติปฏิบัติที่เป็นไปในทางที่ดีงามถูกต้องไม่บกพร่องโดยประการใด ๆ ซึ่งความเป็นไปส่วนนี้ พอจะอนุมานได้จากลักษณะความเป็นไปของหมู่บ้านซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลาง ถ้าชาวบ้านอยู่ดีมีสุขตามควรแก่สภาพ ไม่เบียดเบียนปีศาหากัน ไม่ขัดแย้งทำร้ายล่วงล้ำก้ำเกินสิทธิของกันและกัน ต่างมีความเอ็นดูมีความเอื้ออาทรในสุขและทุกข์ของกันและกัน นั้นเป็นผลแห่งการปฏิบัติหน้าที่อันสมบูรณ์แบบของพระสงฆ์ที่ดำรงตนเป็นตัวอย่างที่ดี ให้การศึกษาอบรมชาวบ้านเห็นความสำคัญในสิ่งที่ทำในคำที่พูดแล้วน้อมนำไปเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตของตน ด้วยเหตุนี้แล จึงเป็นความจำเป็นที่คณะสงฆ์จะต้องคัดเลือกบุคคลผู้ดำรงตนเป็นศาสนทายาทสืบทอดมรดกทางธรรมต่อไปด้วยวิธีการที่เข้มข้นด้วยมาตรการที่รัดกุม เพื่อให้ได้บุคลากรที่มีความสามารถเพียบพร้อมด้วยวิชาการและจรณสมบัติ^{๒๐๖} เพราะการศึกษาที่เข้มงวดทำให้พระสงฆ์ได้รับความรู้ที่ถูกต้อง และเป็นผู้มีศักยภาพสามารถสั่งสอนชักนำประชาชนเพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีหลักในการดำเนินชีวิต และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข

พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต^{๒๐๗} ได้อธิบายเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย สรุปได้ว่า บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในประเทศไทย มีความเป็นมาที่สำคัญและมั่นคงเป็นเวลานาน จนกระทั่งเมื่อความเจริญแบบตะวันตกเข้ามาสู่ประเทศไทย เมื่อประมาณหนึ่งศตวรรษมานั้น จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น และเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ถึงอาจจะทำให้บทบาทนั้นสูญสลายไปหมดก็ได้ ทั้งนี้อาจจะวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ดังนี้

เดิมที่มีปัจจัย ๒ ประการ อันเป็นส่วนทำให้ประชาชนรู้สึกว่าการพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในชุมชนนั้น ได้แก่ ความบริสุทธิ์ในด้านความประพฤติประการหนึ่ง และประการสุดท้ายที่น่าจะสำคัญที่สุดคือ ความรู้สึกว่าการพระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ ทุกอย่างเหนือกว่าประชาชน สามารถเป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในปัญหาต่าง ๆ ได้ทั่วไป เป็นความรู้สึกในฐานะศิษย์กับอาจารย์ อันเป็นเครื่องรักษาความเคารพเชื่อถือได้อย่างมั่นคงยิ่งขึ้น แต่เมื่อความเจริญแบบตะวันตกแพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยและได้รับเอาบทบาทเดิมของวัดไปเสียหมด จึงทำให้พระ

^{๒๐๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสารกับการพัฒนา, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๘.

^{๒๐๗} พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต, “บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน”, บันทึกการสัมมนา เรื่อง พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน ณ สยามสมาคม ปี ๒๕๑๒, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๕๑๓), หน้า ๓๗, อ้างใน นพดล ขวัญชนะภักดี, “การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดพระธรรมกายและพุทธสถานสันติอโศก ในการเผยแผ่ศาสนาในเยาวชนไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๐), หน้า ๑๓ - ๑๔.

และวัดหย่อนความสำคัญลงไป จึงควรมีการพิจารณาหาข้อปรับปรุงแก้ไขโดยรีบด่วน หมายความว่า เป็นการวางรากฐานให้แก่บทบาทของพระสงฆ์นั่นเอง ข้อที่ว่าพระสงฆ์ควรมีบทบาทอย่างไรต่อไปนั้นมีหลักการอยู่ที่คำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว คือ ในฝ่ายตนเอง ก็มีหน้าที่ทางการศึกษา คือศึกษาเพื่อปฏิบัติตนให้ถูกต้อง พร้อมทั้งสามารถแนะนำแกผู้อื่นต่อไปได้แล้วด้วย และประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตนเอง และของสถาบันสงฆ์ ในฝ่ายสัมพันธ์กับสังคมทุกชั้น พระก็มีหน้าที่ให้การศึกษา การเผยแพร่ศาสนา และการสงเคราะห์ประชาชน

การให้การศึกษาย่อมหมายถึง การอบรมสั่งสอนแนะนำผู้อื่นให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยดี ซึ่งอาจต้องอาศัยความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม

การเผยแพร่ย่อมหมายถึง การช่วยให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและมีการประพฤติปฏิบัติธรรมอันจะยังประโยชน์ให้แผ่ออกไปในสังคมอย่างกว้างขวาง

และการสงเคราะห์นั้นย่อมอยู่ในขอบเขตแห่งคุณธรรมที่หวังจะอนุเคราะห์อำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจ พร้อมกันนั้นก็ปฏิบัติหน้าที่ทางด้านสมณเพศของตนเพื่อรักษาเกียรติและความบริสุทธิ์ของสถาบันสงฆ์ไว้ด้วย

บทบาทของพระสงฆ์ที่ทำอยู่ในปัจจุบัน อาจกล่าวได้เป็นข้อ ๆ คือ

๑) พัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ด้วยการมีสำนักปฏิบัติธรรม เช่น สวนโมกขพลารามไชยา วัดหนองป่าพง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี สำนักวิปัสสนากัมมัฏฐานต่าง ๆ ซึ่งมีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์เป็นศูนย์กลาง การปฏิบัติธรรมแบบธรรมกายของวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กิจกรรมเผยแผ่ธรรมที่วัดชลประทานรังสฤษฎิ์ และวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี ทำอยู่เป็นต้น

๒) ทำหน้าที่ในการให้การศึกษาทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน ทั้งระบบปริยัติธรรมแผนเดิม คือ บาลี นกธรรม และมหาวิทยาลัยสงฆ์ ตลอดจนการสื่อสารทางสื่อมวลชน อย่างเช่น มูลนิธิอิทธิธรรม มหาธาตุวิทยาลัย และวัดพระธรรมกายทำอยู่

๓) การเป็นผู้นำในการพัฒนาชนบทในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เป็นผู้นำทำเอง เป็นผู้ประสานงาน เป็นผู้ตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนาชนบท เป็นวิทยากรกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา เป็นต้น

ในบทบาทด้านการศึกษานี้มีผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่เป็นบรรพชิตหลายรูปดำเนินการอยู่ โดยมีการทำงานร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของสังคม ผู้ศึกษาสามารถรวบรวมมาแสดงได้ ดังนี้

๑) สำนักงานพระสอนศีลธรรม

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมาตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๔๘ - ๒๕๕๐ โดยแรกเริ่มรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้จำนวน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระสอนธรรมในโรงเรียนที่เข้าไปสอนใน

สถานศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ประมาณ ๖๐๐ รูป ภายหลังต่อมาจากการที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงร่วมมือกับ กระทรวงศึกษาธิการ และมีการประชุมร่วมกัน พบว่ากระทรวงวัฒนธรรมมีความต้องการพระสอนฯ ในโรงเรียนเฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ไม่น้อยกว่า ๕๘,๐๗๓ รูป โดยเฉพาะโรงเรียนวิสุทธิวงศ์ซึ่งมีอยู่จำนวนมากกว่า ๑๐,๐๐๐ แห่ง

ดังนั้น กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้วิเคราะห์เหตุผลความจำเป็นและบริบทที่เกี่ยวข้องทุกด้าน แล้วจึงได้มีแนวคิดว่าจะขยายพระสอนฯ ให้เข้าไปสอนในโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ คือ ๑ ตำบล ต่อ ๑ พระสอนฯ โดยจะขยายเพิ่มขึ้นอีก ๔,๐๐๐ รูปเป็นการนำร่อง จากนั้นได้เสนอของบประมาณกลางจากรัฐบาล เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายของพระสอนฯ จำนวน ๔,๐๐๐ รูป รูปละ ๒,๐๐๐ บาทต่อเดือน และเป็นค่าดำเนินการจัดทำหนังสือ อุปกรณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอน การติดตามประเมินผลโครงการ เพื่อให้สาธารณชนทั่วประเทศเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ โดยมุ่งเน้นประโยชน์ที่จะได้รับ คือ ผู้เรียน ได้แก่ เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และมีเป้าหมายเพิ่มจำนวนพระสอนฯ ให้มากขึ้นเป็น ๒๐,๐๐๐ รูป เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ตามเป้าหมาย^{๒๐๘}

ในการนี้ มีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเข้าร่วมเป็นครูสอนด้วย กรณีตัวอย่างเช่น พระมหาบุญช่วย นาคสวรรค์ (ปคุโณ) เปรียญธรรม ๙ ประโยค วัดวังฆ้อง ตำบลสามตำบล อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัดนครราชสีมา ปฏิบัติการสอน ณ โรงเรียนวัดวังฆ้อง ตำบลสามตำบล อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัดนครราชสีมา สังกัดหน่วยงาน สพฐ.นศ.๓^{๒๐๙}

๒) โรงเรียนวิสุทธิวงศ์ (การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์)

โรงเรียนวิสุทธิวงศ์ เกิดขึ้นในปลายปี ๒๕๔๕ เป็น ๑ ใน ๕ ของโครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ของกระทรวงศึกษาธิการ (โครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ ๕ รูปแบบ ได้แก่ โรงเรียนในกำกับของรัฐ โรงเรียนสองภาษา โรงเรียนใช้ ICT เพื่อการเรียนรู้ และโครงการนำร่องสรรหา พัฒนา และส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษด้านต่าง ๆ) การศึกษาแนวพุทธอยู่คู่กับสังคมไทยตลอดมา

^{๒๐๘} สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ความเป็นมาของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.krupra.net/new/index.php?url=krupra> [๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๒๐๙} สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.krupra.net/new/index.php?url=mview&id=4841> [๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐].

โรงเรียนวิถิพุทธ หมายถึงโรงเรียนในวิถิแห่งปัญญา ที่พัฒนาอย่างบูรณาการในระบบ แห่งไตรสิกขาสู่ความเป็นพุทธผู้เข้าถึงธรรม ซึ่งทำให้เป็นอิสระโดยมีชีวิตที่ดี เจริญองงามมีความสุข จริงแท้ และอยู่ร่วมสังคมอย่างสร้างสรรค์เกื้อกูล สามารถนำโลกไปในวิถิที่ถูกต้อง/วิถิแห่งธรรม

ในการนี้ โรงเรียนวิถิพุทธได้ดำเนินงานภายใต้คำปรึกษาของพระเถระผู้ใหญ่ (ซึ่งล้วนแต่ เป็นผู้จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคทั้งสิ้น) อาทิ พระพรหมคุณาภรณ์ (ปัจจุบันคือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์) วัดญาณเวศกวัน พระพรหมบัณฑิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระเทพวิสุทธิกวี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อีกทั้งมหาเถรสมาคมเคยมีมติครั้งที่ ๑๓/ ๒๕๔๗ มติที่ ๒๐๗ ให้พระสังฆาธิการสนับสนุนการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ^{๒๑๐}

๓) สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

สำนักงานราชบัณฑิตยสภานั้น มีการก่อตั้งมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่วันที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๙ ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ โดยดำเนินงานภายใต้หน้าที่ภารกิจและบทบาทสำคัญ อันได้แก่ การสร้างองค์ความรู้ใน ศาสตร์ต่าง ๆ การกำหนดมาตรฐานการใช้ภาษาไทย และการเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการทาง วิชาการแก่ประชาชน และได้ดำเนินการและพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา ๙๐ ปี แห่งการ สถาปนาราชบัณฑิตยสภา

มาตรา ๑๒ ของพระราชบัญญัติราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. ๒๕๕๘ ระบุว่า “ราชบัณฑิตย สภามีสมาชิก ๓ ประเภท คือ ๑. ภาควิชา ๒. ราชบัณฑิต ๓. ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์” ในบรรดา สมาชิกทั้ง ๓ ประเภทนี้ หนึ่งในนั้นมีผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นสมาชิกอยู่ด้วย คือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) และพระพรหมบัณฑิต พระพรหมบัณฑิต อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งสองรูปดำรงตำแหน่งราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ผู้สำเร็จ การศึกษาประโยค ๙ อีกรูปหนึ่งคือ พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช) เจ้าอาวาสวัดราช โอโรสาราม ท่านดำรงตำแหน่งราชบัณฑิตเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ในประเภทวิชาการวรรณศิลป์ สาขาวิชา ตันติภาษา^{๒๑๑}

จากหลักฐานที่ยกมาแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ยังเป็น ที่ต้องการในองค์กรการศึกษาต่าง ๆ ของสังคม เพราะสามารถทำงานร่วมกับองค์กรทางการศึกษา ต่าง ๆ ของสังคมได้ อีกทั้งยังเป็นที่ยอมรับและสามารถสร้างผลงานที่ทรงคุณค่าทางการศึกษาให้แก่

^{๒๑๐} โรงเรียนวิถิพุทธ การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์, ความเป็นมาโรงเรียนวิถิพุทธ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.vitheeabuddha.com/main.php?url=about&id=32> [๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๒๑๑} สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, รายชื่อราชบัณฑิตและภาควิชาปัจจุบัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.royin.go.th/?page_id=17123 [๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐].

สังคมได้ โดยเฉพาะผู้ที่เป็นบรรพชิต บทบาทด้านการศึกษานี้จึงเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่พึงประสงค์สำหรับผู้ที่ยังคงการศึกษาแล้วยังครองเพศบรรพชิตอยู่

ข. คฤหัสถ์

บทบาทด้านสังคม นับเป็นบทบาทโดยตรงของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ลาสิกขาไปแล้ว เพราะได้สละสมณเพศเข้าไปอยู่ในสังคมโดยตรงนั่นเอง ทั้งนี้ ในงานวิจัยนี้ ผู้ศึกษาจะยกกรณีบุคคลตัวอย่างซึ่งทำหน้าที่ในด้านการศึกษาที่มีบทบาทโดดเด่น ๓ ท่าน ได้แก่

๑) พระมหาอยู่ เขมจาโร (อุดมศิลป์) วัดเทพศิรินทราวาส สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ณ สนามหลวง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระอมราภิกขิต ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๙ ลาสิกขา เข้ารับราชการในกรมศึกษาธิการ เป็นพนักงานราชบัณฑิต ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระธรรมนิเทศทวยหาญ ภายหลังได้ออนไปเป็นหัวหน้าอนุศาสนาจารย์ในกองทัพบก เป็นอนุศาสนาจารย์คนแรกของกองทัพบกไทย อยู่จนครบเกษียณอายุราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕^{๒๑๒}

๒) ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ

ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อปี ๒๔๙๕ จากสำนักเรียนวัดสระเกศ หลังจากนั้นท่านก็ได้สร้างผลงานไว้เป็นที่ประจักษ์อย่างมากมาย โดยเฉพาะงานด้านการศึกษา ซึ่งสามารถประมวลมาแสดงได้ดังนี้

ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ เป็นอดีตผู้อำนวยการกองศิลปกรรม ราชบัณฑิต, เป็นเลขาธิการสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. ๒๕๒๙ – ๒๕๓๙, เป็นเลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๘ – ๒๕๔๒, เป็นประธานสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. ๒๕๔๖ – ๒๕๔๙, เป็นเลขาธิการและรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๕๗, เป็นสมาชิกวุฒิสภาและคณะกรรมการธิการศาสนาและวัฒนธรรมของวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๓๙ – ๒๕๕๓, เป็นที่ปรึกษาอธิการบดีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เป็นอุปนายกสภามหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งโลก, เป็นนายกสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (รวม ๗ สมัย), เป็นกรรมการวิชาการของราชบัณฑิตยสถาน เช่น คณะกรรมการชำระพจนานุกรม คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์พระไตรปิฎก คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก คณะกรรมการกำหนดหลักเกณฑ์

^{๒๑๒} ธนากรกรุงเทพ, ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร: ธนากรกรุงเทพ จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๒๖.

เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทย คณะบรรณาธิการสารานุกรมไทย คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์ เศรษฐศาสตร์ คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย^{๒๑๓}

๓) ศาสตราจารย์ ดร. วัชร งามจิตรเจริญ

ศาสตราจารย์ ดร. วัชร งามจิตรเจริญ เป็นคนกรุงเทพโดยกำเนิด สำเร็จการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม โดยทางโลกสำเร็จการศึกษาปริญญาตรีด้านปรัชญาและพระพุทธศาสนา (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและด้านบริหารการศึกษา (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สำเร็จการศึกษาปริญญาโทด้านปรัชญา (เหรียญทอง) จากมหาวิทยาลัยเดลี ประเทศอินเดีย และสำเร็จการศึกษาปริญญาเอกด้านปรัชญาจากจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ส่วนทางธรรมสำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค อันเป็นการศึกษาขั้นสูงสุดในหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทย

ปัจจุบัน ศาสตราจารย์ ดร. วัชร งามจิตรเจริญ เป็นอาจารย์พิเศษและวิทยากรบรรยายวิชาทางด้านปรัชญาและพระพุทธศาสนาตามสถาบันต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอก เช่น จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต วิทยาลัยพยาบาลทหารเรือ และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในด้านงานเขียนมีทั้งที่เป็นงานวิจัย หนังสือ หนังสือแปล และบทความ เช่น ความรู้พื้นฐานทางศาสนา วิมุตติมรรค นิพพานในพระไตรปิฎกและอรรถกถาพุทธศาสนานิกายสุขาวัตินในประเทศจีน และพัฒนาการของมโนทัศน์เรื่องอนัตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท^{๒๑๔}

บทบาทของบุคคลทั้ง ๓ ที่ยกมาแสดงเป็นกรณีตัวอย่างนั้น นับเป็นบทบาทที่สำคัญมากที่จะจรรโลงสังคมให้น่าอยู่ขึ้น ให้เป็นสังคมแห่งปัญญา และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยเฉพาะหากผนวกเข้ากับคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้ว บทบาทด้านการศึกษานี้แหละคือบทบาทที่สำคัญที่สุดในสังคม เป็นบทบาทที่พึงประสงค์สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่จะนำเสนอความรู้คู่คุณธรรมให้แก่คนในสังคม

๒. การเมืองการปกครอง

ความเกี่ยวข้องระหว่างสถาบันสงฆ์และสถาบันการปกครองของสังคมมีมาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งปรากฏว่าในสมัยพุทธกาลพระราชหรือผู้ปกครองอาณาจักรจะมีพระราชกรณียกิจ (หน้าที่) ต่อพระสงฆ์ ๒ ประการคือ

^{๒๑๓} สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ (ราชบัณฑิต),

[ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th/?parties=ศาสตราจารย์พิเศษ-จำนงค์> [๕ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๒๑๔} วัชร งามจิตรเจริญ, พุทธศาสนาเถรวาท, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา, ๒๕๕๖), หน้า ๓๙๓.

๑) ให้อารักขาพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ให้ท่านอยู่เป็นสุขดังหลักของวัชชีธรรมที่ว่า “ให้ความคุ้มครองอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลายโดยตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลาย (หมายถึงบรรพชิตที่เป็นหลักใจของประชาชน)^{๒๑๕} ที่ยังมีได้มาพึงมาสู่แว่นแคว้นของเรา ที่มาแล้วพึงอยู่โดยผาสุกในแว่นแคว้น”^{๒๑๖}

๒) การเข้าสอบถามปรึกษาปัญหาแก่พระสงฆ์ที่เรียกว่า สมณพราหมณ์ปริจฉาอันเป็นข้อหนึ่งใน จักกวัตติวัตร ของพระราชา เพื่อให้รู้ว่า อันใดดี อันใดชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง^{๒๑๗}

ในสังคมไทยนั้น สถาบันการเมืองการปกครอง ได้กลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองมายาวนานเกือบพันปี เคยปกครองด้วยระบอบการปกครองแบบพ่อปกครองลูกในสมัยสุโขทัย ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชในสมัยอยุธยาต่อเนื่องยาวนานจนมีการเปลี่ยนแปลงเป็นระบบประชาธิปไตย ในสมัยรัชกาลที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ไม่ว่าจะเป็นระบอบการปกครองแบบใด ฐานะของพระมหากษัตริย์ไทยยังคงได้รับการยกย่องให้เป็นประมุขของประเทศที่มีอำนาจทางการเมืองมาทุกยุคทุกสมัย^{๒๑๘}

ทั้งนี้ นับตั้งแต่เริ่มมีการศึกษาภาษาบาลีเป็นต้นมา ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์มีความเกี่ยวเนื่องยึดโยงกับระบบการเมืองการปกครองอย่างแยกกันไม่ออก โดยเฉพาะกับผู้นำคือพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์และสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์เรื่อยมา อีกทั้งมอบรางวัล มอบโอกาส พร้อมกับให้การสนับสนุนผู้ที่สำเร็จการศึกษาเป็นอย่างดี ยกตัวอย่างเช่น สมัยรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี ทรงได้แบบอย่างการถวายเกียรติคุณแก่พระสงฆ์ตามแบบสมัยอยุธยา ทั้งนี้ ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๓) พระองค์ทรงอุปถัมภ์และถวาย (ผู้สำเร็จการศึกษา) ในด้านต่าง ๆ เช่น

- ๑) ถ้าใครสอบบาลีได้ก็จะพระราชทานรางวัล
- ๒) ถ้าเป็นพระเปรียญก็จะได้เลื่อนเป็นพระราชาคณะ
- ๓) ถ้าโยมบิดามารดาตักทุกขก็จะทรงเลี้ยงดู
- ๔) ถ้าเป็นทาสผู้อื่น ก็จะโปรดให้จ่ายพระราชทรัพย์ไปไถ่ถอนให้เป็นอิสระ
- ๕) ถ้าพระภิกษุสามเณรนั้นลาสิกขาออก ก็จะโปรดให้เข้ารับราชการในกรมกองตามที่

สมัครใจ

^{๒๑๕} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๙๓.

^{๒๑๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๘๐.

^{๒๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒.

^{๒๑๘} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มนุษย์กับสังคม (Man and Society), พิมพ์ครั้งที่๑, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๙๖.

ในยุคที่การศึกษานอกเหนือจากภายในวัดยังไม่เจริญพอ ผู้สำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรมมีบทบาทมาก โดยเฉพาะเปรียญธรรม ๙ ประโยค โดยปรากฏว่าในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ สังกมณตรีว่าการองค์การศึกษาได้เสนอบันทึกให้กระทรวงศึกษาธิการ และ ก.พ. ให้พิจารณาเทียบวิทยฐานะ ผลแห่งการพิจารณามีดังนี้

๑) ประโยค ๙ ถ้าบรรจุในตำแหน่งที่ใช้ภาษาบาลีหรืออนุศาสนาจารย์ เทียบให้เท่ากับข้าราชการพลเรือน ชั้นตรี อันดับ ๑

๒) ประโยค ๖-๗-๘ เทียบให้เท่าเตรียมอุดมศึกษา เฉพาะในการคัดเลือก หรือสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุตำแหน่งที่ต้องใช้ภาษาบาลี หรืออนุศาสนาจารย์

๓) ประโยค ๕ เทียบให้เท่ากับประโยคมัธยมบริบูรณ์ เพื่อเข้าสอบแข่งขันด้านวิชาข้าราชการพลเรือน ชั้นจัตวา อันดับ ๑-๓^{๒๑๙}

หลังจากที่ได้รับความคุ้มครองและสนับสนุนจากสถาบันปกครองแล้ว พระสงฆ์หรือบรรพชิตก็มีหน้าที่ตอบแทนสถาบันการปกครองอยู่ ๒ ประการ คือ

๑) หน้าที่ในการสั่งสอน (Educator) ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจธรรมะที่ถูกต้อง เมื่อเข้าใจถูกต้อง ก็จะประพฤติอยู่ในศีลธรรม รู้จักฝึกอบรมจิตใจ ประชาชนอยู่ร่วมด้วยความสงบสุข ประพฤติดี ก็เป็นประโยชน์ต่อแผ่นดินไปเอง

๒) หน้าที่ในการให้การปรึกษา (Advisor) ให้ความรู้ความเข้าใจแก่พระราชาในทางธรรม และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา แต่ไม่เข้าไปกุ่มอำนาจทางการเมืองอย่างนักบวชบางศาสนา^{๒๒๐}

ด้วยการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาเข้าไปมีบทบาทด้านการปกครองอย่างมากมายทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ดังกรณีบุคคลตัวอย่างดังต่อไปนี้

ก. บรรพชิต

จากการศึกษาไม่พบบรรพชิตผู้สำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แล้วเข้าไปมีบทบาทด้านการเมืองการปกครองทั้งที่อยู่ในเพศบรรพชิตแต่อย่างใด เนื่องมาจากคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง “ห้ามพระภิกษุสามเณรเกี่ยวข้องกับการเมือง พ.ศ. ๒๕๓๘”^{๒๒๑} แต่ถึงแม้จะไม่

^{๒๑๙} พระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร, การศึกษาพระบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๘๒ – ๒๘๓.

^{๒๒๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖, อ้างใน พระครูประภัตรวิธาน (ประสิทธิ์ ปภสฺสโร), “บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๖-๑๗.

^{๒๒๑} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย (Thai Sangha Administration), พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙๕.

สามารถมีบทบาทโดยตรงได้ แต่ก็สามารถมีบทบาทโดยอ้อมได้ โดยการเป็นที่ปรึกษาในด้านต่าง ๆ ให้แก่องค์กรทางการเมืองการปกครอง ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้ศึกษาจะยกกรณีบุคคลตัวอย่าง ๑ รูป คือ พระพรหมติลก

พระพรหมติลก (เอื้อน หาสมโม) เจ้าอาวาสวัดสามพระยาวรวิหาร เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร และกรรมการมหาเถรสมาคม จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓ จากสำนักเรียนวัดสามพระยา ปัจจุบันได้รับหน้าที่การงานพิเศษซึ่งต้องทำงานเกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองมากมาย คือ เป็นที่ปรึกษานุกรมการว่าด้วยการส่งเสริมหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและหลักนิติธรรม ของคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ, เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐, เป็นประธานอำนวยการขับเคลื่อนโครงการและคณะทำงานโครงการประชาธิรัฐเพื่อช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยและโครงการตลาดประชารัฐ เพื่อประชาชนในกรุงเทพมหานคร, เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการกำกับติดตามการส่งเสริมคุณธรรมในสังคมไทย คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ กรมการศาสนา, เป็นประธานศูนย์รับบริจาคสิ่งของช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วมภาคใต้ ของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม^{๒๒}

การที่พระพรหมติลกเข้าไปมีบทบาทร่วมกับองค์กรปกครองต่าง ๆ นี้ แม้จะไม่มีบทบาทโดยตรง แต่ก็มีความหมายโดยอ้อมโดยการให้คำปรึกษาชี้แนะตามหลักธรรมและหลักการทางพระพุทธศาสนาได้ ทำให้การปกครองเป็นไปโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อย และนับเป็นบทบาทตัวอย่างที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษารุ่นต่อ ๆ ไปด้วย โดยเฉพาะท่านที่จบการศึกษาแล้วยังคงเพศบรรพชิตอยู่ เพราะจะทำให้องค์กรทางการเมืองการปกครองมองเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา และช่วยส่งเสริมกิจการของพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

ข. คฤหัสถ์

ในด้านการเมืองการปกครองนี้ ผู้สำเร็จการศึกษาที่เป็นคฤหัสถ์สามารถมีบทบาทโดยตรงได้หลังจากสละเพศบรรพชิตแล้ว ในงานวิจัยนี้ผู้ศึกษาจะยกกรณีบุคคลตัวอย่าง ๒ คน ที่มีบทบาทด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่

๑) พระมหาทวี สุวฑฺฒโน วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นรูปแรกของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ครั้นอุปสมบทได้ ๘ พรรษา ถึงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระอมรโมลี

^{๒๒} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินธโร ป.ธ.๙), พุทธปฏิญาณ พระปฏิญาณของพระพุทธเจ้า (จัดพิมพ์เนื่องในงานทำบุญอายุวัฒนมงคลครบ ๖ รอบ ๗๒ ปี), (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๖๐), หน้า ประวัติ.

พระราชที่ ๑๒ ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตลาสิกขาออกไปรับราชการที่กระทรวงยุติธรรม กระทรวงธรรมการ และกระทรวงการคลัง ตามลำดับ เป็นกรรมการชำระปทานุกรม (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน) ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงเทพดรุณานุศิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช) มียศเป็นรองอำมาตย์เอก^{๒๒๓}

๒) เสฐียรพงษ์ วรรณปก เป็นสามเณรรูปแรกในรัชกาลปัจจุบันที่สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ตั้งแต่เปลี่ยนระบบสอบ “แปลปาก” มาเป็นสอบด้วยข้อเขียน อุปสมบทในพระบรมราชูปถัมภ์ (นาคหลวง) ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) นอกจากสำเร็จการศึกษาทางธรรมแล้ว ท่านยังสำเร็จการศึกษาในสถาบันต่าง ๆ มากมาย ได้แก่ ปริญญาตรี (เกียรตินิยม) สาขาภาษาตะวันออกโบราณ (บาลี – สันสกฤต) มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ, ปริญญาโท สาขาภาษาตะวันออกโบราณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ, ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ด้วยเหตุที่ท่านเป็นผู้สำเร็จการศึกษาสูงสุดทั้งทางโลกและทางธรรมนี้เอง จึงทำให้ท่านได้รับการยอมรับทั้งในแวดวงของนักวิชาการ จนได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตประเภทปรัชญา สาขาศาสนศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ และเป็นศาสตราจารย์พิเศษสาขาศาสนศาสตร์ อีกทั้งยังได้รับการยอมรับจากคนในระดับชั้นปกครองให้รับหน้าที่บทบาทหลายอย่าง ได้แก่

๑) เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๙ - ๒๕๕๑

๒) เป็นที่ปรึกษากรรมการศาสนา จริยธรรม และวัฒนธรรม สภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๙

๓) เป็นที่ปรึกษาอนุกรรมการฝ่ายกฎหมายพระพุทธศาสนา สภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๙

๔) เป็นรองประธานคนที่ ๓ กรรมการวิสามัญศึกษาและส่งเสริมการสร้างคุณธรรม และจริยธรรมแก่นักการเมือง ข้าราชการ และประชาชน สภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๙

๕) เป็นประธานอนุกรรมการจริยธรรมสำหรับข้าราชการ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๙

๖) เป็นประธานอนุกรรมการพระพุทธศาสนา สภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๙^{๒๒๔}

^{๒๒๓} ธนากรกรุงเทพ, ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร: ธนากรกรุงเทพ จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๒๘.

^{๒๒๔} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธศาสนา : วรรณคดีและวิจารณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, ๒๕๕๕), หน้า ๓๓๗ - ๓๔๒.

บทบาทหน้าที่ที่บุคคลตัวอย่างทั้ง ๒ คนได้รับ สามารถนำมาเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ อนุชนรุ่นหลังที่กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอยู่ได้เป็นอย่างดี เป็นอีกบทบาทที่พึงประสงค์ สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาหรือกำลังศึกษาอยู่ ถ้าหากลาสิกขาไปเป็นฆราวาสก็จะได้นำความรู้ในทาง พระพุทธศาสนาที่มีไปสร้างสรรค์หรือไปปกครองคนในสังคม ให้มีความประพฤติปฏิบัติที่เป็นระเบียบ เรียบร้อยมากยิ่งขึ้นได้

๓. ด้านวัฒนธรรมและประเพณี

คำว่า “วัฒนธรรม” หมายความว่า “ธรรม คือ ความเจริญ” หรือ “ธรรมเป็นเหตุให้ เจริญ” นั้นแสดงให้เห็นว่า มิใช่ลักษณะที่อยู่กับที่ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับ แต่การ เปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้นตามลำดับ สิ่งใดอยู่กับที่ สิ่งนั้นไม่ชื่อว่า “วัฒนธรรม” คือ “เจริญ” วัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่กาลเวลาอยู่เสมอ^{๒๒๕}

ตามความหมายที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น วัฒนธรรม (Culture) นั้น หมายถึงแบบแผน ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิตซึ่งแต่ละสถาบันของสังคมอาจจะไม่เหมือนกัน และปัจจุบัน อาจเรียกว่า “กฎกระทรวง ข้อบังคับ หรือระเบียบ” เป็นต้น

วัฒนธรรมไทยและพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะแยกจากกันและกันได้ เนื่องจากวัฒนธรรมไทยส่วนมากได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนานับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะฉะนั้น พระภิกษุสงฆ์หรือบรรพชิตในพระพุทธศาสนาจึงเป็นผู้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับ วัฒนธรรม กล่าวโดยเฉพาะก็คือเกี่ยวข้องกับการรักษาวัฒนธรรมและประเพณีให้คงอยู่คู่กับสังคมไทย ดังที่มีข้อมูลการวิจัยระบุไว้ว่า

ผู้ที่เริ่มรื้อฟื้นวัฒนธรรมการเล่นของชุมชน คือ พระสงฆ์ โดยใช้รูปแบบการวิจัยอย่างมี ส่วนร่วมจากชุมชน ด้วยการรวมกลุ่มเด็กที่เป็นนักวิจัยรุ่นเยาว์ ให้ทำการสำรวจประวัติความเป็น มาของชุมชน วิธีการทำมาหากินของชุมชนรวมทั้งการเล่นและของเล่นพื้นบ้านของ ชุมชน หลังจากนั้นทีมวิจัยได้คืนข้อมูลให้แก่ชุมชน (เป็นการสื่อสารแบบสองทาง) เพื่อแสดง ให้เห็นสถานภาพทางวัฒนธรรมว่า มีการเล่น / ของเล่นพื้นบ้านอะไรบ้างที่สูญหายไป หรือ กำลังจะสูญหายไป หลังจากนั้นชุมชนได้ตกลงกันว่าจะรื้อฟื้นของเล่น และการเล่นพื้นบ้าน ขึ้นมาใหม่ โดยได้เลือกเทศกาลวันยี่เป็ง (วันสงกรานต์) เป็นโอกาสในการรื้อฟื้นการเล่น ต่าง ๆ ขึ้นมาใหม่^{๒๒๖}

^{๒๒๕} จำนงค์ ทองประเสริฐ. ศ.พิเศษ, วัฒนธรรมไทยภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว, ๒๕๒๗), หน้า ๒.

^{๒๒๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสารกับการพัฒนา, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙), หน้า ๒๘๘ – ๒๙๐.

งานวิจัยข้างต้นแสดงให้เห็นว่า บุคลากรในพระพุทธศาสนานั้นสามารถเป็นตัวตั้งหรือเป็นผู้นำในการรักษาวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามให้คงอยู่ได้ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือของบุคคลในภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะคนในพื้นที่ และถ้าหากเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่สังคมให้การยอมรับด้วยแล้ว การทำงานย่อมสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีผู้ที่จบการศึกษาและดำเนินบทบาทด้านวัฒนธรรมประเพณีนี้ทั้งบรรพชิต และ คฤหัสถ์ ดังกรณีบุคคลตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

ก. บรรพชิต

วัดและพระสงฆ์หรือบรรพชิตมีบทบาทเป็น “เจ้าของผู้ครอบครองวัฒนธรรม” เป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมไทย เพราะงานศิลปวัฒนธรรมส่วนมากก่อเกิดภายในวัด และยังคงเจริญเติบโตอยู่ภายในวัด^{๒๒๗} ด้วยเหตุผลนี้เองทำให้ผู้ที่จบการศึกษาเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการรักษาวัฒนธรรมไว้

ในงานวิจัยนี้ ผู้ศึกษาจะยกกรณีบุคคลตัวอย่าง ๑ รูป คือ พระมหาสิทธิชัย ขยสิทธิปัญญาไวย สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๒ จากสำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ^{๒๒๘} ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเกี่ยวกับวัฒนธรรม ได้แก่ ๑) เป็นรองประธานสภาวัฒนธรรมตำบลร่องฟอง ๒) เป็นที่ปรึกษาสถาบันอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิล วัดสูงเม่น^{๒๒๙}

ปัจจุบันพำนักอยู่ที่วัดร่องฟองซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดแพร่ โดยการช่วยอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในจังหวัดแพร่ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลน้ำคำ คือ วนอุทยานแพะเมืองผีเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีตำนานอันลึกลับมาเป็นเวลายาวนาน มีนักท่องเที่ยวมาแวะเยี่ยมชมความสวยงามตลอดทั้งปีสามารถสร้างงานสร้างรายได้ให้ชาวบ้านได้ สภาพทั่วไปของตำบลเป็นพื้นที่ราบ อาณาเขตตำบล : ทิศเหนือ ติดกับ ต.ห้วยม้า, ต.แม่หล่าย อ.เมือง จ.แพร่ ทิศใต้ ติดกับ ต.เหมืองหม้อ, ต.บ้านถิ่น อ.เมือง จ.แพร่ ทิศตะวันออก ติดกับ ต.ห้วยม้า, ต.สวนเขื่อน อ.เมือง จ.แพร่ ทิศตะวันตก ติดกับ ต.ทุ่งไ้ย้ง, ต.แม่หล่าย อ.เมือง จ.แพร่ จำนวนประชากรของตำบล : จำนวนประชากรในเขต อบต. ๕,๔๗๓ คน และจำนวนหลังคาเรือน ๑,๗๘๐ หลังคาเรือน ข้อมูลอาชีพของ

^{๒๒๗} Inslideshare, พระสงฆ์กับการศึกษาและอนุรักษ์วัฒนธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<http://www.slideshare.net/Padvee/ss-35775028> [๕ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๒๒๘} ธนาคารกรุงเทพ, ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร: ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๑๐๖.

^{๒๒๙} พระมหาสิทธิชัย ขยสิทธิ (ปัญญาไวย), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์สัพพัญญูของพระพุทธศาสนาในล้านนา”, *คฤณนิพนธ์พุทธศาสนดุสิตบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้าประวัติ.

ตำบล อาชีพหลัก คือ ทำนา ทำสวน/ ทำไร่ ตีเหล็ก และตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นอาชีพเสริม ข้อมูลสถานที่สำคัญของตำบล ๑) ตลาดเสื้อผ้าสำเร็จรูป ๒) วัดร่องพอง^{๒๓๐}

ผลการเข้าไปร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท่านสิทธิชัยนี้ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวสำคัญตามธรรมชาติได้รับการอนุรักษ์และประชาชนยังเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมรวมถึงวัฒนธรรมอันดีภายในชุมชน และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือชาวบ้านในชุมชนสามารถสร้างรายได้จากวัฒนธรรมภายในชุมชนนั้นด้วย

การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีนี้ เป็นบทบาทที่สำคัญมากสำหรับผู้สำเร็จการศึกษาแล้วยังครองเพศบรรพชิตอยู่ เพราะท่านสามารถเข้าไปเป็นแกนนำหรือเป็นหัวใจสำคัญของการอนุรักษ์ได้ดังกรณีที่ยกตัวอย่างมาแล้ว

ข. คฤหัสถ์

มีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคดำเนินบทบาทอยู่โดยสามารถจำแนกออกได้เป็น ๒ ส่วนคือ ๑) ส่วนองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ๒) ส่วนบุคคลผู้ทำงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ดังนี้

๑) ส่วนองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี

มีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ทำงานในองค์กรเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ คือ กรมการศาสนา และ กระทรวงวัฒนธรรม ทั้ง ๒ องค์กรมีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐด้านศาสนา โดยการทำนุบำรุง ส่งเสริมและให้ความคุ้มครองกิจการด้านพระศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ที่ทางราชการรับรอง ตลอดจนส่งเสริมพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งดำเนินการเพื่อให้คนไทยนำหลักธรรมของศาสนามาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรม โดยมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) ทำนุบำรุง ส่งเสริมเพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม

(๒) เสริมสร้างศีลธรรม ปลุกฝังคุณธรรมและจริยธรรม

(๓) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมกิจการฮัจย์ รวมทั้งกฎหมายและกฎระเบียบอื่นที่เกี่ยวข้อง

(๔) ส่งเสริม ดูแล รักษา และทำนุบำรุงศาสนสถานและศาสนวัตถุ

(๕) ให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ที่ทางราชการรับรอง และสนับสนุนการดำเนินการขององค์การศาสนา

^{๒๓๐} แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, หมู่บ้านร่องพอง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

http://www.phrae.go.th/tem/tip/nature_phrae/hagi31.html [๕ มกราคม ๒๕๖๑].

(๖) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย^{๒๓๑}

ในองค์กรนี้มีผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๙ ประโยคทำงานในระดับผู้บริหาร ๑ คน คือ นายสำรวย นักการเรียน ผู้อำนวยการกองศาสนูปถัมภ์^{๒๓๒} เคยสำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ในขณะที่มีอายุได้ ๒๓ ปี จากสำนักเรียนวัดดาวดึงษาราม กรุงเทพมหานคร^{๒๓๓} ก่อนจะลาสิกขาเข้ารับราชการ

๒) ส่วนบุคคลผู้ทำงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี

มีผู้สำเร็จการศึกษาที่มีบทบาทโดดเด่นมากในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีด้านต่างๆ จนปรากฏโดดเด่นและเป็นที่รู้จักในสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ พันตรี สุธี สุขสกุล

พันตรี สุธี สุขสกุล เป็นอนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร นักจัดรายการวิทยุสถานีวิทยุกองทัพบก สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยค และนิเทศศาสตรบัณฑิต (สาขาผลิตรายการวิทยุและโทรทัศน์ จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช) งานในอดีตเคยเป็นอนุศาสนาจารย์กรมยุทธศึกษาทหารบก และกรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ ฯ ปัจจุบันเป็นอนุศาสนาจารย์ กรมการทหารสื่อสาร และเป็นนักจัดรายการวิทยุ ของสถานีวิทยุกระจายเสียงกองทัพบกหลายรายการ ตัวอย่างเช่น รายการสยามานุสติ ทุกวันอาทิตย์ ออกอากาศทั่วประเทศ (๑๙.๔๕ – ๒๐.๐๐ น.) เป็นต้น

บทบาทด้านวัฒนธรรมและประเพณีของท่านนับว่ามีความโดดเด่นมาก โดยการได้รับการกิจพิเศษด้านวัฒนธรรมคือ เป็นพิธีกร ดำเนินรายการในลักษณะงานส่งเสริมพระพุทธศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมไทย เช่น เป็นพิธีกรงานมหกรรมการสร้างความปลอดภัย สมานฉันท์คืนความสุขให้คนในชาติ ถวายทอดสวดวิทยุโทรทัศน์ทั่วประเทศ และได้รับเชิญในรายการโทรทัศน์หลายรายการ เช่น รายการเก็บตก (ช่อง ๓), รายการเมดอินไทยแลนด์ (ช่อง ๕), รายการสาระ ๑,๐๐๐ โลโก้ (ช่อง Thai PBS), รายการ ๕ เข้าข่าวใหญ่ (ช่อง ๕), รายการ Morning Story (ช่อง ๙)^{๒๓๔} และจากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมทำให้ทราบว่าพันตรี สุธี ยังได้ดำเนินรายการอีกหลายรายการ

^{๒๓๑} กรมการศาสนา, “อำนาจหน้าที่”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.dra.go.th/th/aboutus-29-0-1-0.html [๔ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๒๓๒} กรมการศาสนา, “ทำเนียบผู้บริหาร กรมการศาสนา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.dra.go.th/th/aboutus-32-0-1-0.html [๔ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๒๓๓} ธนากรกรุงเทพ, ทำเนียบพระปริยัติธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร: ธนากรกรุงเทพ จำกัด, ๒๕๖๐). หน้า ๗๙.

^{๒๓๔} หนังสือกำหนดการ “โครงการเทียงวันทัน “ธรรม” กับหมอยา”, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๕๙. (เอกสารอัดสำเนา)

ได้แก่ รายการศาสตร์แห่งธรรมะพระราชฯ ทุกวันจันทร์ – ศุกร์ ๕.๐๐ – ๕.๓๐ น. รายการรู้จักสามัคคี ทำความดีเพื่อแผ่นดิน ทุกวันเสาร์ – อาทิตย์ ๑๒.๓๐ – ๑๓.๐๐ น. และในสถานีโทรทัศน์ยังได้รับเชิญในรายการ ไลน์ทอล์ค ทางช่อง ๓ ตอน “ข้าพระบาท”, รายการ “ทางนำชีวิต” ทางช่อง Thai PBS^{๒๓๕} นอกจากนี้ยังมีผลงานด้านอื่นๆ อีก ได้แก่ พิธีกรพิธีการ, วิทยากรด้านพระพุทธศาสนา, ประพันธ์และขับร้องบทเพลงธรรมะที่เรียกว่า “ธรรมะมีทำนอง”^{๒๓๖} อีกด้วย

ในส่วนวัฒนธรรมด้านภาษา พันตรี สุธี สุขสกุล ได้ชื่อว่าเป็นบุคคลตัวอย่างในการอนุรักษ์ตัวอักษรภาษาไทย จนทำให้ได้รับการยอมรับในสื่อสังคมว่า “คัดลายมือไทยสวยงามขั้นเทพ” ซึ่งเมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ผู้สื่อข่าวรายงานว่า สังคมออนไลน์กำลังแห่แชร์ภาพผลงานการคัดลายมือภาษาไทยที่ใครเห็นแล้วจะต้องตกตะลึงในความสวยงาม วิจิตรบรรจงแบบอย่างการเขียนภาษาไทยอย่างกับใช้ในคอมพิวเตอร์พิมพ์ออกมาทีเดียว ซึ่งผลงานดังกล่าวเป็นฝีมือการคัดไทยของ พันตรีสุธี สุขสกุล อนุศาสนาจารย์ กรมการทหารสื่อสาร ที่ได้คัดลายมือสวยๆ พร้อมกับข้อความดี ๆ ลงผ่านเฟซบุ๊กส่วนตัว พันตรี สุธี สุขสกุล มาให้คนรุ่นใหม่ได้ชมกัน นอกจากผลงานด้านการคัดลายมือแล้ว ผลงานการคัดไทยแต่ละชิ้นของพันตรี สุธี นอกจากตัวอักษรจะมีความสวยงามฉวัดเฉวียนน่าอ่านแล้ว ยังแฝงไว้ด้วยข้อความคำคม หรือบางชิ้นเป็นธรรมะ คำสอนดี ๆ ที่เอาไว้เตือนสติอีกด้วย เช่น น้ำนมแม่ คล้าย ๆ ยาคุลท์ ควรรีบดื่มนม ก่อนหมดอายุ, คนเก่งมีมากที่หายากคือคนดี เป็นต้น รวมทั้งยังมีการคัดลายมือเพลงชาติ เพลงสรรเสริญพระบารมี เป็นแบบอย่างให้เด็กรุ่นใหม่ไว้ท่องจำอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม หลังจากภาพคัดลายมือชุดดังกล่าวได้เผยแพร่ออกไป ก็มีชาวเน็ตจำนวนมากให้ความสนใจแชร์ออกไปมากกว่า ๑ หมื่นครั้ง พร้อมกับเข้ามาแสดงความคิดเห็นชื่นชม ยกให้เป็นลายมือตัวอย่าง^{๒๓๗} บทบาทอันโดดเด่นของพันตรี สุธี นี้ ทำให้สังคมได้รู้จักตำแหน่งอนุศาสนาจารย์ของกองทัพบก และรู้จักการศึกษาภาษาบาลีที่หล่อหลอมท่านมาตั้งแต่เป็นนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยเฉพาะการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค

บทบาทด้านวัฒนธรรมนี้ นับเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่พึงประสงค์สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค เนื่องจากผู้สำเร็จการศึกษาเป็นที่ยอมรับและเป็นที่คาดหวังของสังคม อีกทั้งยังเป็นบุคคลชั้นนำหน้าในการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้คงอยู่ได้ เพราะวัฒนธรรมประเพณีในสังคมไทยส่วนใหญ่ยึดโยงอยู่กับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นเอง และผู้สำเร็จการศึกษา

^{๒๓๕} สัมภาษณ์ พันตรี สุธี สุขสกุล, อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๓๖} พันตรี สุธี สุขสกุล, *ด้วยรักและห่วงใย คัดไทย ภูมิใจเสนอ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๖๐), หน้า ประวัติ.

^{๒๓๗} kapook, “ชาวเน็ตชื่นชม ! พันตรีสุธี สุขสกุล คัดลายมือไทยสวยงามขั้นเทพ”, *ข่าวอิตสังคมออนไลน์*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://highlight.kapook.com/view/129839> [๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

เปรียญธรรม ๙ ประโยคก็เป็นบุคลากรผู้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ฉะนั้นจึงต้องถูกคาดหวังเป็นพิเศษ

๓.๕ สรุป

บทบาทที่พึงประสงค์สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้น จากการศึกษาพบว่า มี ๒ ด้านโดยการแยกตามสถานภาพและบริบททางสังคม ได้แก่ (๑) หากดำรงสถานะบรรพชิตหลังจากจบการศึกษา ก็ควรมีบทบาทด้านงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหรือกิจการของคณะสงฆ์ กิจการของพระพุทธศาสนานั้นเป็นบทบาทที่พึงประสงค์ที่สุดสำหรับผู้สำเร็จการศึกษา เนื่องจากเป็นงานที่เหมาะสมกับสถานภาพในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่การปกครองซึ่งถือเป็นบทบาทที่พึงประสงค์ในระดับต้น ๆ และรองลงมาก็คือบทบาทเกี่ยวกับการศึกษา จนไปถึงบทบาทที่ต้องเอื้อเฟื้อกับสังคม ล้วนเป็นบทบาทที่สังคมต้องการจากผู้สำเร็จการศึกษาทั้งสิ้น แม้ผู้สำเร็จการศึกษาลาสิกขาไปแล้วก็ยังคงเป็นที่ต้องการของสังคมสงฆ์ในการช่วยเหลือกิจการคณะสงฆ์อยู่นั่นเอง และบทบาทส่วนที่ (๒) คือบทบาทด้านงานที่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก ซึ่งบทบาทด้านนี้เป็นบทบาทที่พึงประสงค์ของผู้ที่จบการศึกษาแล้วทั้งในส่วนของผู้ที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ แม้บางบทบาทบรรพชิตจะไม่มีบทบาทโดยตรง แต่ก็มีบทบาทโดยอ้อมได้ แต่สำหรับผู้ที่เป็นคฤหัสถ์นั้น นับว่ามีบทบาทโดยตรงทีเดียว แม้ลาสิกขาไปแล้วก็ยังคงเป็นที่คาดหวังของคนในสังคมอยู่ ในการเข้าไปช่วยสร้างสังคมแห่งความสงบสุข และเป็นที่คาดหวังว่าจะทำตนเป็นแบบอย่างอันดีให้คนในสังคมได้ปฏิบัติตาม

บทบาทที่พึงประสงค์อีกส่วนหนึ่ง คือบทบาทที่ขาดหายไปหรือบทบาทที่ไม่ค่อยพบเห็นในบรรดาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ทั้งในฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งในส่วนบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมสงฆ์นั้นมีบทบาทที่คฤหัสถ์แสดงออกได้ไม่ชัดเจนนัก ได้แก่ บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ และบทบาทด้านสาธารณูปการ ซึ่งไม่ถูกกล่าวไว้ในงานวิจัยนี้ และอีกส่วนหนึ่งของบทบาทที่พึงประสงค์ในด้านบทบาทที่ต้องเกี่ยวข้องกับสังคมนั้น ยังมีบทบาทหลายด้านที่ผู้ดำรงตนเป็นบรรพชิตไม่สามารถมีบทบาทโดยตรงได้ แต่ก็สามารถมีบทบาทโดยอ้อมได้ เช่น บทบาทด้านการปกครอง ซึ่งมีผู้ดำเนินบทบาทด้านนี้น้อยมาก ไม่ปรากฏข้อมูลชัดเจน จึงนับเป็นอีกหนึ่งบทบาทที่พึงประสงค์สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาแล้ว ที่จะน้อมนำเอาคำสั่งสอนไปประยุกต์ใช้ช่วยรังสรรค์สังคมให้น่าอยู่และสงบสุขมากขึ้น.

บทที่ ๔

ทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษา

เปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า

จากการศึกษาในบทที่ ๒ ผู้ศึกษาพบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่คณะสงฆ์ไทยกำลังจัดดำเนินการอยู่ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิสมัยพระเจ้าปรีกัมพาหุ กษัตริย์แห่งลังกา จากนั้นจึงเริ่มมีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นสมัยที่พ่อขุนรามคำแหงขึ้นครองราชสมบัติและเริ่มผลิตอักษรไทยขึ้น พระองค์ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาภาษาบาลี ทั้งยังให้การสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์ด้วยดี เพื่อให้พระภิกษุสามเณรตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ได้มีความรู้แตกฉานในภาษาบาลีและหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จากนั้นจึงมีพัฒนาการเรื่อยมาจนถึงยุคแรกสมัยรัตนโกสินทร์จวบจนถึงปัจจุบัน ภาษาบาลีจึงเริ่มเข้ามามีอิทธิพลและสอดแทรกเข้าไปอยู่ในทุกองูของภาษาไทยตั้งแต่ช่วงแรกแห่งการเข้ามาของพระพุทธศาสนาจนเริ่มผลิตอักษร และอิทธิพลคำสอนที่ได้จากการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดให้เป็นวัฒนธรรมประเพณีไทยขึ้น นี่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มองเห็นความสำคัญของภาษาบาลีโดยเฉพาะการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้ชัดเจนที่สุด

จากการศึกษาค้นคว้าในบทที่ ๓ ผู้ศึกษาค้นพบว่า ผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้ว เป็นผู้ที่ได้รับจากยอมรับจากคณะสงฆ์ให้เข้าไปมีบทบาทด้านต่าง ๆ ในสังคมสงฆ์ โดยเฉพาะบทบาทด้านการปกครองและการศึกษาเป็นสำคัญ เพราะผู้สำเร็จการศึกษาส่วนมากหลังจากจบการศึกษาแล้วก็นำความรู้ที่ได้ไปสอนต่อให้แก่รุ่นหลังต่อไป และนับเป็นบทบาทโดยตรงของผู้สำเร็จการศึกษาที่สามารถแสดงออกได้อย่างสุดความสามารถตามความรู้ที่ตนเองได้ศึกษามา นอกจากนั้นยังเข้าไปมีบทบาทด้านอื่น ๆ อีกมากมายเช่น ด้านการเผยแผ่ เป็นต้น บางส่วนเมื่อลาสิกขาไปแล้วก็สามารถสร้างคุณูปการต่อสังคมส่วนรวมได้ในหลาย ๆ ด้าน เช่น การน้อมนำธรรมะเข้าหาสังคมหรือองค์กรที่ตนเองทำงานอยู่ ตามความรู้ที่อาศัยเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นฐาน ซึ่งนับเป็นบทบาทที่พึงประสงค์ หรือเป็นบทบาทที่เป็นที่ต้องการจากคนในสังคม ทั้งสังคมสงฆ์และสังคมภายนอก ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพราะศาสนาจะดำรงมั่นคงอยู่ได้ก็ด้วยอาศัยบุคคลากรที่มีคุณภาพเหล่านี้

ส่วนในบทที่ ๔ นี้ ผู้ศึกษาจะศึกษาทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ๑๒ รูป/คน จัดเป็นการศึกษาภาคสนาม (สัมภาษณ์) โดยวิเคราะห์ประกอบฐานข้อมูลจากบทที่ ๒ และบทที่ ๓ เข้าด้วย

ประกอบไปด้วยหัวข้อหลักที่จะวิเคราะห์ ๓ หัวข้อ ได้แก่ ๑) แนวทางการพัฒนาบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมสงฆ์ ๒) แนวทางการพัฒนาบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก ๓) ทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้าจากผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

๔.๑ แนวทางการพัฒนาบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมสงฆ์

จากการศึกษาบทวนในบทที่ ๓ พบว่า ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้นได้แสดงบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมสงฆ์ในหลาย ๆ ด้านหลายประการ ซึ่งสามารถจำแนกบทบาทที่เกี่ยวข้องกับกิจการคณะสงฆ์ ได้ดังนี้ ๑) บทบาทด้านการปกครอง ๒) บทบาทด้านการศาสนศึกษา ๓) บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) บทบาทด้านการเผยแผ่ ๕) บทบาทด้านสาธารณูปการ ๖) บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์

บทบาททั้ง ๖ นี้เป็นบทบาทที่ผู้สำเร็จการศึกษาล้วนมีความเกี่ยวข้องโดยตรง ในฐานะเป็นบุคลากรทางพระพุทธศาสนา เป็นบทบาทที่คณะสงฆ์คาดหวังจากตัวผู้สำเร็จการศึกษาทั้งในปัจจุบันและในอนาคต เนื่องจากองค์กรทางการศึกษาของคณะสงฆ์ที่ผลิตบุคลากรที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี้ก็เพื่อทำงานรับใช้พระศาสนาในด้านต่าง ๆ นั่นเอง ดังที่พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวไว้ว่า “หลักสูตรเปรียญธรรม ๙ ประโยคก็เพื่ออยู่เป็นพระ เพื่อการปฏิบัติตัว เพื่อความงดงามในพระพุทธศาสนา เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อรักษาวัดวาอาราม เราก็ใช้ธรรมะไปบอกชาวบ้าน สอนชาวบ้าน เปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นเช่นนั้น”^{๒๓๘} เพราะฉะนั้นในหัวข้อนี้ ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาภายใต้กรอบบทบาท ๖ ด้านที่คณะสงฆ์กำหนดไว้ ดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ บทบาทด้านการปกครอง

จากการทบทวนเอกสารและศึกษาค้นคว้าได้ข้อค้นพบที่สำคัญคือ บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์ เป็นบทบาทที่พระภิกษุในพระพุทธศาสนาต้องดำเนินการปกครองกันเอง ซึ่งมีผู้สำเร็จการศึกษาเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นจำนวนมากที่ทำงานเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ นับตั้งแต่ชั้นสมเด็จพระสังฆราชซึ่งเป็นองค์ประมุขปกครองคณะสงฆ์ทั่วประเทศ และมีสมเด็จพระสังฆราชที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคทั้งสิ้น ๕ พระองค์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังที่ยกเป็นกรณีบุคคลตัวอย่างไว้ในบทที่ ๓ รองลงมาคือพระราชกณะจนถึงระดับเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ทั่วไปล้วนมีผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคเข้าทำงานเช่นกัน เพราะฉะนั้นจึงเป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ที่เข้าสู่ระบบการปกครองของทางสังคมสงฆ์หรือเข้าไปเป็นผู้นำคณะสงฆ์นั้น สิ่งสำคัญที่สุดที่ต้องมีก็คือคุณวุฒิที่เป็นวิชาความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และคุณวุฒิสูงที่สุดในสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ก็คือเปรียญ

^{๒๓๘} สัมภาษณ์ พระมหาโพธิวงศาจารย์, เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ธรรม ๙ ประโยค ที่จัดดำเนินการอย่างเต็มรูปแบบมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงปัจจุบัน และยังพบว่าเมืองศรีสมเด็จพระสังฆราชที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคหลายท่านได้รับการแต่งตั้งเป็นกรณีพิเศษ จากการที่ท่านได้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค เพราะเป็นที่ยอมรับนับถือของพระมหากษัตริย์ในสมัยนั้น ๆ และของคณะสงฆ์ทั่วสังฆมณฑล เพราะฉะนั้นผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วจึงเป็นที่คาดหวังหรือมุ่งหวังในทางการปกครองของคณะสงฆ์เป็นอย่างมาก

อีกนัยหนึ่ง บทบาทด้านการปกครองนี้ นับเป็นจุดมุ่งหมายหนึ่งของผู้ที่กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอีกด้วย ดังที่ พระมหาไพโรวีย์ วรณโณ ป.ธ.๙ กล่าวไว้ว่า “เราจะรู้สึกรู้ว่าการมาเรียนเป็นมหา ส่วนหนึ่งเรียนเพื่อให้ได้สมณศักดิ์ นี่คือน้ำที่มุ่งเน้นที่สุดเลย ที่เห็นปฏิบัติในปัจจุบันถามว่าทำไมถึงมาเรียนบาลี ก็ตอบว่าอยากเป็นเปรียญ อยากได้พัดยศ เพียงแต่ว่าอยากมีความรู้ และเป็นที่ยอมรับของทางคณะสงฆ์ คือจะได้ก้าวหน้าทางคณะสงฆ์นั่นเอง”^{๒๓๙} นี่เป็นส่วนหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าบทบาทด้านการปกครองนี้เป็นบทบาทหนึ่งที่ผู้กำลังศึกษาบาลีมุ่งหวัง สอดคล้องกับความคิดเห็นของ พันตรี สุธี สุขสากล ที่กล่าวว่า “คนที่เรียนแพทยก็อยากเป็นหมอ เรียนนิติก็อยากเป็นทนายความ เป็นผู้พิพากษาต่อไป เรียนเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะไปเป็นอะไร อาจจะฝันถึงเจ้าอาวาสหรือฝันจะเป็นเจ้าคณะพระสังฆาธิการอะไรต่อไป นั่นก็เป็นส่วนของสมณศักดิ์ ส่วนของตำแหน่งต่อไป”^{๒๔๐} เหตุที่เป็นเช่นนั้น เพราะการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้นมีจุดเด่นที่เหนือกว่าผู้ที่เป็นเปรียญธรรมชั้นอื่น ๆ หรือผู้ที่ไม่ได้เป็นเปรียญ สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

๑. จุดเด่นในด้านการปกครอง

ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีจุดเด่นในด้านการปกครองดังนี้

๑) เป็นผู้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่คณะสงฆ์ต้องการ ดังที่ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาบุญโญ, ศ.ดร.) กล่าวว่า “เราจะมีลักษณะพิเศษก็คือมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาจากเปรียญธรรม ๙ ประโยค”^{๒๔๑}

๒) ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจะมีวิสัยทัศน์ที่ดีกว่าพระทั่วไปที่ไม่ได้จบเปรียญธรรม ดังที่ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) กล่าวว่า “คนที่เป็น เปรียญธรรม ๙ ประโยคย่อมมีวิสัยทัศน์มากกว่าคนที่ไม่มีเปรียญ เพราะเราผ่านการเรียนมาแล้ว เรารู้แนวทางแล้วว่าเราจะเรียน

^{๒๓๙} สัมภาษณ์ พระมหาไพโรวีย์ วรณโณ, อาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดสร้อยทอง, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๐} สัมภาษณ์ พันตรี สุธี สุขสากล, อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๔๑} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ยังเฝ้าสอนยังเฝ้าให้ประสบความสำเร็จ และเราควรจะบริหารยังเฝ้าให้ประสบความสำเร็จ”^{๒๔๒} ส่วนนี้ก็เป็นคุณลักษณะหนึ่งของผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีและยอมรับกันได้

จากการสัมภาษณ์ได้ทราบว่า ในบรรดาวัดหลาย ๆ วัดทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศมีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ทำงานด้านการปกครองอยู่ ดังที่ พระมหาสุธรรม สุรตโน อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย ได้ให้ข้อมูลว่า

ตอนนี้สายปกครองก็มี เจ้าคุณลักษณะ พระศรีพัชรโรดม ก็เป็นเจ้าคณะจังหวัด ประโยค ๙ จากสำนักเราเหมือนกัน อย่างมหาซัซवाल ก็เป็นเจ้าอาวาส มหาเสถียรก็เป็นเจ้าอาวาส ก็คือประโยค ๙ จะมีส่วนหนึ่งที่ทำงานด้านการปกครอง ในต่างประเทศก็มี เป็นเจ้าอาวาส ต่างประเทศก็มีหลายรูป อย่างเช่นพระมหาอภิวัฒน์ ก็ไปเป็นเลขาอยู่ที่ยุโรป มีวัด ๒๐ กว่าวัด เป็นเจ้าอาวาสก็มีหลายองค์ นี่ส่วนการปกครอง^{๒๔๓}

พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) ก็ได้กล่าวถึงผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่มีบทบาทด้านการปกครองอยู่ในวัดโมลีโลกยาราม ว่า “ในฐานะอันที่ ๒ คือในฐานะผู้ช่วยเจ้าอาวาสบางรูปก็มีอยู่ หลังจากจบแล้วก็ได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส ช่วยเหลืองานต่าง ๆ ของเจ้าอาวาส เช่น งานปกครอง งานการศึกษา คือเป็นผู้บริหารการศึกษาด้วย”^{๒๔๔} แสดงให้เห็นว่าศักยภาพของผู้สำเร็จการศึกษาแล้วเป็นที่ไว้วางใจของผู้บริหารให้ทำงานด้านการปกครองนี้ แต่การจะดำเนินบทบาทด้านการปกครองได้นั้นผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคยังมีจุดด้อยที่ควรปรับปรุงและพัฒนาอยู่

๒. จุดที่ควรพัฒนาในด้านการปกครอง

ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีจุดที่ควรพัฒนาในด้านการปกครอง ดังนี้

๑) การจะบรรลุถึงความสำเร็จในบทบาทหน้าที่ด้านการปกครองได้นั้น ควรจะต้องมีการพัฒนาเพิ่มเติมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องความรู้ด้านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และวิชาความรู้ด้านกฎหมาย ที่ผู้สำเร็จการศึกษามุ่งหวังทำงานด้านการปกครองควรศึกษาเพิ่มเติม ดังที่ พระมหาสุธรรม สุรตโน กล่าวไว้ว่า

ถ้าเกิดมองในแง่ความจำเป็นเร่งด่วนซึ่งเป็นจุดอ่อนของเรานะ พูดถึงจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคของเราแล้ว พระของเรารู้กฎหมายน้อยมาก ทุกวันนี้พระที่โดนรังแก โดนบีบ อย่างเช่น การที่เราโดนค้นบ้าน ต้องมีหมายศาลมีหมายค้นมา ถ้าหากเรารู้กฎหมาย

^{๒๔๒} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๓} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สุรตโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๔} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

ไม่มีหมายค้นก็ฟ้องเลย ไม่เช่นนั้นพระก็โดนกระทำตลอด อย่างเช่น เอาเงินมาถวาย ๑,๐๐๐ แล้วบอกว่า ผมขโมยมา ก็ถือว่ารับของโจร พระก็ช่วยสิ ปาราชิกเลยนะครับ รับของโจร มีโทษติดหรือเปล่าก็ไม่รู้ แต่เขามาถวายพระ ถ้าชาวบ้านเล่นเรา เราสู้เขาไม่ได้เลย^{๒๔๕}

ตรงนี้ก็ถือเป็นจุดที่ควรพัฒนา เพราะหากพระไม่รู้กฎหมายก็จะถูกเอารัดเอาเปรียบได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยเฉพาะในโลกที่เป็นเสรีนิยม ในสังคมที่กำลังเรียกร้องหาประชาธิปไตย พระเป็นกลุ่มบุคคลชนชั้นหนึ่งที่อยู่สูงจากคนทั่วไปแต่ปกป้องตัวเองไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องง่ายที่จะโดนกลั่นแกล้งได้

๒) นอกจากนั้นก็ยังมียีกจุดหนึ่งที่ต้องพัฒนา คือ การบริหารงาน ดังที่มีผู้ทรงคุณวุฒิชี้ให้เห็นว่า

แต่สิ่งหนึ่งที่เราจะต้องเพิ่มเติมนะครับ ก็คือหลักของการบริหารนะครับ การบริหารงานที่ดี หรือว่าการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกและองค์กรภายนอกก็ดี ซึ่งถือว่าเรายังมีจุดอ่อนตรงนี้อยู่ครับ เพราะว่าบางครั้งบางทีเมื่อเข้าไปสู่น้องค์กรต่าง ๆ เราก็ต้องละทิ้งสิ่งที่เรามีสิ่งที่เรารู้ในอดีตไปหมด เพราะว่า การไปพบปะกับผู้คนหรือว่าการทำงานร่วมกับบุคคลต่าง ๆ นั้นมีหลากหลาย ถ้าหากว่าเรายังไปยึดติดว่าเรามีความรู้ความสามารถเบริยธรรม ๙ ประโยคมันก็จะปิดกั้นโอกาสที่เราจะได้เรียนรู้กับบุคคลต่าง ๆ เกี่ยวกับเทคนิคแนวทางในการทำงานร่วมกับบุคคลอื่น^{๒๔๖}

จุดที่ควรพัฒนาเหล่านี้ นับเป็นสิ่งที่ผู้สำเร็จการศึกษาเบริยธรรม ๙ ประโยคแล้วควรปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาตัวเองเพื่อให้มีศักยภาพเหมาะสมแก่บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์ หากต้องการจะทำงานด้านนี้หลังจากจบการศึกษาแล้ว

๓. แนวทางการพัฒนาในด้านการปกครอง

ในเรื่องกฎหมายข้างต้นถือเป็นจุดอ่อนของพระนักปกครองที่ควรได้รับการพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นในทิศทางการพัฒนานี้ ควรมีหลักสูตรการเมืองการปกครองสอนในวัดหรือในองค์กรการศึกษาของคณะสงฆ์ ซึ่งในปัจจุบันนี้มีหลักสูตรหนึ่งอยู่แล้ว คือหลักสูตรของพระสังฆาธิการที่มีสอนอยู่ หากแต่เป็นหลักสูตรที่เป็นวิชาความรู้ในส่วนสังคมสงฆ์เท่านั้น ดังที่พระมหาสุธรรมสูตรโน กล่าวไว้ว่า “ตอนนี้ก็น่าจะมีเรื่องให้ประโยค ๙ ต้องรู้ก็คือ เรื่องพระธรรมวินัยและก็เรื่องกฎหมายด้วย เพราะตอนนี้พระเราโดยเยอะเรื่องกฎหมายหาเรื่องหาอะไรนั่นนี่ อันนี้ มจร. ก็มีเปิด

^{๒๔๕} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สูตรโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๖} สัมภาษณ์ นายสมบัติ พิมพ์สอน, ผู้อำนวยการกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

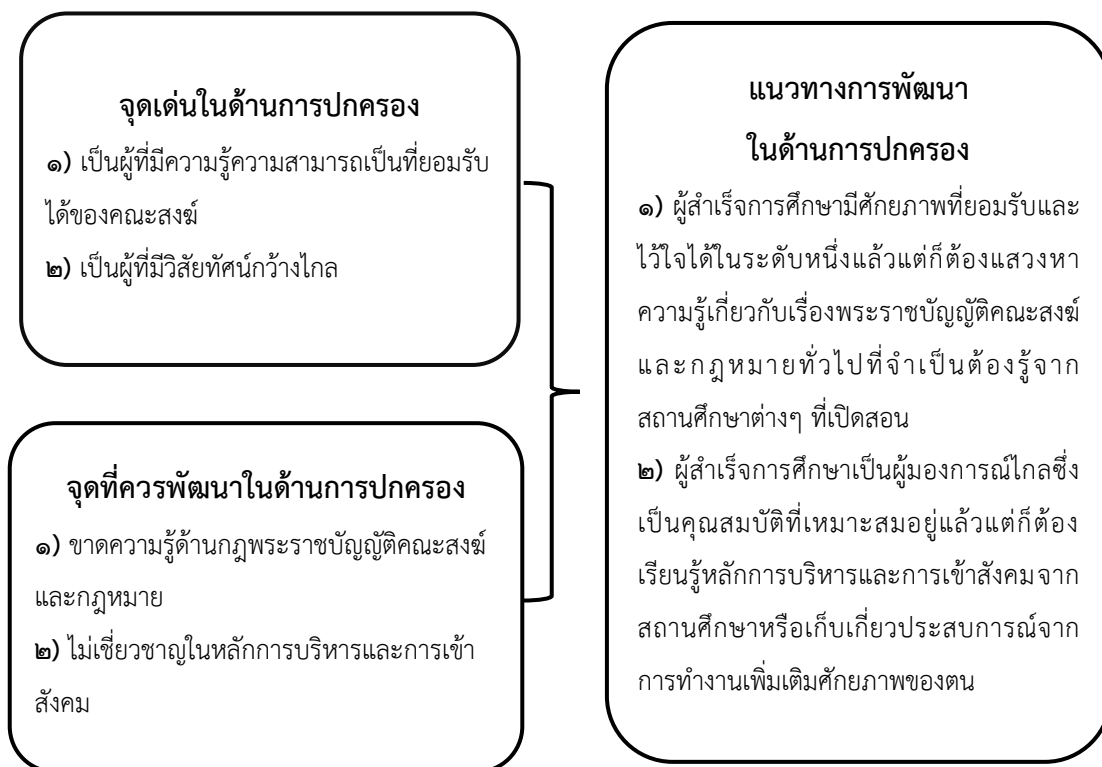
ได้ข่าวว่าเปิดปริญญาตรีอยู่ ผมก็ให้น้องไปเรียนนะ คนไหนไม่ถึงประโยค ๙ ก็ไปเรียน”^{๒๔๗} เป็นการเปิดโอกาสให้บรรพชิตสามารถศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมได้ นอกจากนั้นยังมีผู้ที่ทำงานร่วมกับผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคเสนอแนวทางทางการพัฒนาเพิ่มเติมไว้ว่า

ในอนาคตนะครับ นอกจากที่เราจะเพิ่มเติมในส่วนของความรู้หรือในส่วนของวิชาการตรงนี้แล้วนะครับ เราควรจะเพิ่มเติมในด้านของการบริหารและความรู้ความสามารถในด้านอื่น ๆ อย่างเช่นทักษะด้านภาษานะครับ นอกจากภาษาบาลีแล้วเราควรจะเพิ่มเติมด้านภาษาอื่น ๆ ทักษะการบริหารงาน ทักษะการที่จะอยู่ร่วมกันกับคนอื่น^{๒๔๘}

จากข้อมูลที่แสดงมาสรุปได้ว่า บทบาทด้านการปกครองนี้ สังคมสงฆ์ยังคงต้องการผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเข้ามาทำงานอยู่ เพราะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถขั้นสูงที่สุดในสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ และด้วยคุณลักษณะพิเศษที่มี คือเป็นผู้มีวิสัยทัศน์มากกว่าคนที่ไม่จบเปรียญธรรม เพราะฉะนั้นจึงเป็นที่คาดหวังมากให้มาทำงานในด้านการปกครองคณะสงฆ์ แต่ก็มีจุดที่ควรพัฒนาอยู่ใน ๒ เรื่อง ได้แก่ ๑) ขาดความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายบ้านเมือง ๒) ไม่เชี่ยวชาญหลักการบริหารและหลักการเข้าสังคม ฉะนั้นจึงมีการเสนอแนวทางการพัฒนาไว้ ๒ แนวทางเช่นกัน ได้แก่ ๑) ต้องแสวงหาความรู้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายทั่วไปที่จำเป็นต้องรู้ในสถานศึกษาต่าง ๆ ที่เปิดสอน ๒) เรียนรู้หลักการบริหารและการเข้าสังคมไม่ว่าจะในสถานศึกษาหรือเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากการทำงานเพิ่มเติม ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

^{๒๔๗} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สุรตโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๔๘} สัมภาษณ์ นายสมบัติ พิมพ์สอน, ผู้อำนวยการกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.



แผนภาพที่ ๔.๑ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการปกครอง

๔.๑.๒ บทบาทด้านศาสนศึกษา

จากการทบทวนเอกสารและศึกษาค้นคว้าผู้ศึกษาค้นพบว่า การศาสนศึกษานี้เป็นการศึกษาที่ทางคณะสงฆ์ดูแลและจัดการเรียนการสอนเอง โดยดำเนินการภายใต้การดูแลของแม่กองบาลีสนามหลวงและแม่กองธรรมสนามหลวง โดยอาศัยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐคือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคส่วนใหญ่ หลังจากจบการศึกษาแล้ว นิยมทำงานด้านศาสนศึกษานี้เป็นเบื้องต้นด้วยการเป็นครูสอนบาลีบ้าง นักรธรรมบ้าง และงานที่เกี่ยวกับการศาสนศึกษาอย่างอื่น ก่อนจะเข้าไปมีบทบาทด้านอื่น ๆ เพราะว่าการศาสนศึกษานี้ เป็นบทบาทโดยตรงที่ทำให้ผู้ศึกษาได้ใช้ความรู้ความสามารถที่ศึกษามาได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งบทบาทด้านนี้ยังช่วยส่งเสริมศักยภาพของผู้สำเร็จการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้นจากที่เคยศึกษามาด้วย เพราะทำให้เกิดการค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมก่อนนำไปสอนนักเรียนต่อไป

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ศึกษาพบว่า บทบาทด้านศาสนศึกษานี้มีความต้องการและคาดหวังในตัวผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นอย่างมาก สาเหตุหนึ่งก็เพราะว่า ในแต่ละปีนั้นมีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคน้อย เมื่อเทียบกับผู้สำเร็จการศึกษาชั้นอื่นๆ โดยข้อมูลสถิติในปีล่าสุดคือปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ระบุว่าผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเพียง

๕๑ รูป จากจำนวนผู้เข้าสอบทั้งหมด ๓๒๖ รูป คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ ๑๕.๖๔ เปอร์เซ็นต์^{๒๔๙} นับว่าเป็นจำนวนที่น้อยมาก ยังไม่เพียงพอต่อการทำงานด้านศาสนศึกษาซึ่งมีนักเรียนอยู่ทั่วประเทศ และเหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ เพราะคุณลักษณะที่โดดเด่นกว่าผู้ที่จบเปรียญธรรมชั้นอื่น ๆ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

๑. จุดเด่นในด้านศาสนศึกษา

ผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคถือว่าเป็นบุคคลที่ผ่านการฝึกฝนอบรมในวิชาความรู้ชั้นสูงในวงการคณะสงฆ์มาแล้ว เพราะฉะนั้นจึงจัดเป็นบุคลากรที่มีความรู้ในหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ เป็นอย่างดี นับเป็นคุณลักษณะที่โดดเด่น ดังที่ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญโญ, ศ.ดร.) กล่าวไว้ว่า “เมื่อบอกว่าเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค มันหมายถึงมีอะไรอยู่ในนั้น ซึ่งผมพูดตั้งแต่ตอนแรกว่า ตัวเนื้อหาสาระก็ดี กระบวนการเรียนการสอนก็ดี ในตัวการศึกษาต้องให้มีความรู้อย่างที่ว่านั้น.....เราจะมีลักษณะพิเศษก็คือมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาจากเปรียญธรรม ๙ ประโยค”^{๒๕๐} ซึ่งถือเป็นลักษณะที่โดดเด่นและวงการศาสนศึกษาให้การยอมรับมากที่สุด

จุดเด่นอีกประการหนึ่งคือ สามารถให้รรณอธิบายหลักการต่าง ๆ ที่อยู่ในภาษาบาลีได้ชัดเจนและลึกซึ้งมากกว่าผู้ที่จบจากชั้นประโยคอื่น ๆ ดังที่ พระราชสิทธิมนี วิ. (พระมหาบุญชิต ญาณสวโร ป.ธ.๙) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า

เมื่อสำเร็จการศึกษาก็มาพัฒนาชีวิต พัฒนาสังคม พัฒนาในด้านการศึกษา แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญก็คือว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วก็จะเป็นผู้ที่มีความสามารถเป็นพิเศษ สามารถที่จะแปลภาษาบาลี อธิบายภาษาบาลีได้อย่างลึกซึ้ง มากกว่าผู้ที่จบเปรียญธรรมชั้นต่ำ ๆ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ผู้ที่จบเปรียญธรรมชั้นต่ำ ๆ จะไม่สามารถทำได้ แต่ว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี้อถือว่าเป็นความหวัง เมื่อทำอะไรคนก็จะให้ความเชื่อถือมาก แล้วกับบทบาทอันนี้ก็เป็นที่ยอมรับมาโดยตลอดว่า ผู้ที่สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้นต้องทำได้^{๒๕๑}

จากข้อมูลข้างต้น เพื่อชี้ให้เห็นว่าผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคสามารถทำงานด้านศาสนศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงขอยกคำพูดของผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำงานร่วมกับผู้ที่

^{๒๔๙} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, การประชุมสัมมนาผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษา ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๑, หน้า ๕๘

^{๒๕๐} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๕๑} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิมนี วิ., ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคคือ พระเทพปริยัติวงศ์ (พาย ภทฺทโก) เลขานุการสำนักเรียนวัดปากน้ำ
มากล่าวยืนยัน ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า

ถ้าหากันในลักษณะขององค์คุณของเปรียญธรรม ๙ ประโยค บทบาทในการแสดงออกใน
องค์กรนี้ นับว่าเป็นประโยชน์กับนักเรียนมากเลยทีเดียว เพราะว่าผู้ที่จบความรู้ชั้นสูงของ
การศึกษาในพระปริยัติธรรมในระดับนี้แล้วนั้นว่ามีความรู้ในเรื่องภาษาบาลีที่สุดยอดแล้ว และ
สำหรับผู้ที่จบประโยค ๙ และทำงานให้กับนักเรียนนั้น นับว่าได้ใช้ความรู้ได้ถูกต้อง เป็นที่
พึงพอใจของนักเรียนแล้ว^{๒๕๒}

ทัศนะข้างต้นเป็นการตอบย้ำว่าการทำงานของผู้ที่เป็เปรียญธรรม ๙ ประโยค ที่ทำงาน
อยู่ในสถานศึกษานั้นมีประสิทธิภาพทั้งเป็นที่พึงพอใจของผู้ร่วมงานด้วย และมีใช้แต่ในสถานะ
บรรพชิตเท่านั้นที่สามารถทำหน้าที่ในด้านศาสนศึกษาได้ แม้แต่ผู้ที่เป็เปรียญธรรม ๙ ประโยค
และลาสิกขาไปแล้วก็สามารถทำได้ จากการสัมภาษณ์พบว่ามีบุคคลสำคัญที่เป็นคฤหัสถ์อยู่คนหนึ่ง
ดำเนินบทบาทด้านนี้อยู่ คือ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ ซึ่งท่านได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับ
บทบาทของตนว่า “ได้พบว่าได้มีชีวิตเพื่องาน และเป็นงานเพื่อพระพุทธศาสนาด้านวิชาการเป็น
ส่วนมาก ซึ่งก็ทำได้ดี และทำได้ผล และส่วนตัวมีความพึงพอใจต่อบทบาทที่ได้ดำเนินการต่อ
พระพุทธศาสนา”^{๒๕๓} และท่านยังช่วยสนับสนุนงานด้านศาสนศึกษาในส่วนต่าง ๆ อีกด้วย โดยท่าน
ได้กล่าวต่อไปอีกว่า

ส่วนตัวก็ค้นคว้า วิจัย และจัดทำ “โครงการดี ๆ” เพื่อพระพุทธศาสนาหลายโครงการ
อาทิเช่น ทุนการศึกษาสำหรับสามเณรผู้เรียนพระบาลี ชั้นประโยค ๑-๒ ถึง ป.๖.๙ โดยเคย
ริเริ่มและทำหลายสำนักเรียนบาลี แต่ตอนนี้เหลืออยู่และจำกัดเพียง “สำนักเรียนวัดโมลี
โลกยาราม” และอนาคตจะขยายไปยังสำนักเรียนบาลีอื่น ๆ ขณะเดียวกันก็จัดทำเอกสาร
ตำราวิจัย เพื่อเชื่อมโยง “การวิจัยภาษาบาลี” กับทางสมาคมบาลีปกรณ์แห่งประเทศไทย
และสำนักพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงและผลงานของ ป.๖.
๙ ไทยสู่ระดับนานาชาติ สำหรับสังคมพระพุทธศาสนา มีโครงการที่จะสนับสนุนและส่งเสริม
ผู้เรียนพระบาลีสายบาลีศึกษา โดยจัดทำเทปเสียงสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
บาลี ตั้งแต่ บ.ศ. ๑-๒ จนถึง บ.ศ. ๙ และจะติดต่อหน่วยงานและมูลนิธิต่าง ๆ ที่สนใจกิจกรรม

^{๒๕๒} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติวงศ์, เลขานุการสำนักเรียนวัดปากน้ำ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๓} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญา
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ให้มาช่วยกันร่วมคิดร่วมทำงานวิจัยและวิชาการชั้นสูงเพื่อพระพุทธศาสนา ทั้งเป็นรายบุคคล และองค์กร ระดับประเทศ และระดับนานาชาติต่อไป^{๒๕๔}

จากการกระทำและแนวความคิดดังกล่าวส่งผลให้การศึกษาภาษาบาลีเฟื่องฟูมาก เนื่องจากหนังสือที่ใช้ในการเรียนการสอนส่วนหนึ่งก็ใช้หนังสือของ ศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ ศิริวรรณ เป็นหนังสือคู่มือประกอบในการเรียนการสอน จากนั้นจึงมีนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาหลายท่าน แต่งหนังสือตำราออกมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ นับเป็นคุณูปการต่อแวดวงการศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

อีกส่วนหนึ่ง ผู้ที่จบการศึกษาแล้วก็ต้องบริหารงานเกี่ยวกับการศึกษาของตนเอง ทั้งที่ตนเรียนเพิ่มเติมอยู่ ทั้งที่กำลังสอนอยู่ ซึ่งนับเป็นอีกหนึ่งบทบาทที่เป็นที่คาดหวังของผู้ที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่เป็นบรรพชิตเพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) กล่าวไว้ว่า

ในสถานะผู้บริหารการศึกษา คือผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ควรจะเป็นนักบริหารการศึกษา ผู้บริหารการศึกษา หมายถึงว่าบริหารการเรียนการสอนของตน บริหารการศึกษาที่ตัวเองเข้ามาว่า การเรียนการสอนทุกระบบทุกระบวนการณ์นั้นต้องบริหารเป็น บริหารเวลา บริหารผู้เรียน ผู้เรียนเราต้องบริหารด้วย เขาเรียกว่า Classroom Research ต้องวิจัยในชั้นเรียน ต้องบริหารในชั้นเรียนให้ดี ผู้สอนที่ประสบความสำเร็จก็ต้องวิจัย ผู้เรียนว่า ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถเท่าไรยังงี้ นี่เขาเรียกว่าในฐานะผู้บริหารการศึกษา^{๒๕๕}

นอกจากการเรียนการสอนตามปกติแล้ว ผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคก็อาจจะเป็นผู้บริหารสถานศึกษาได้ด้วย และจุดเด่นที่ทำให้เป็นที่คาดหวังว่าจะเป็นผู้บริหารสถานศึกษานี้ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) ได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า “คนที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคย่อมมีวิสัยทัศน์มากกว่าคนที่ไม่มีเปรียญ เพราะฉะนั้นเราผ่านการเรียนมาแล้ว เรารู้แนวทางแล้วว่าเราจะเรียนยังงี้จะสอนยังงี้ให้ประสบความสำเร็จ และเราควรจะบริหารยังงี้ให้ประสบความสำเร็จ อันนี้ควรจะเป็นนักบริหารสถานศึกษาที่ดี”^{๒๕๖}

จากจุดเด่นทั้งหมดที่แสดงมาทำให้ผู้ที่เป็เปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นที่คาดหวังหรือมุ่งหวังให้ทำงานในบทบาทด้านศาสนศึกษานี้ทุก ๆ ด้าน และเมื่อดำเนินบทบาทแล้วผลก็ปรากฏว่าสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพจริง ๆ เหมาะสมกับที่สำเร็จการศึกษามา ทั้งนี้ เพื่อยืนยันถึง

^{๒๕๔} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๕๕} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๖} อ้างแล้ว.

ศักราชนั้นจึงขอยกทศนะของผู้ที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคมา ๑ รูป ได้แก่ พระเทพปริยัติวงศ์ (พวย ภทฺทโก) เลขานุการสำนักเรียนวัดปากน้ำ ที่ได้กล่าวถึงผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ร่วมทำงานอยู่ว่า “สำหรับผู้ที่จบประโยค ๙ และทำงานให้กับสำนักเรียนนั้น นับว่าได้ใช้ความรู้ได้ถูกต้องเป็นที่พึงพอใจของสำนักเรียนแล้ว ถ้าว่ากันในลักษณะขององค์คุณของเปรียญธรรม ๙ ประโยค บทบาทในการแสดงออกในองค์กรนี้นั้น นับว่าเป็นประโยชน์กับสำนักเรียนมากเลยทีเดียว”^{๒๕๗} ทุกวันนี้ท่านก็ยังคงทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาอยู่

แม้จะมีคุณลักษณะที่โดดเด่นอย่างที่ได้แสดงไว้แล้ว ถึงกระนั้นการที่ผู้สำเร็จการศึกษามีวิชาความรู้เพียงบาลีด้านเดียวอาจยังไม่เพียงพอ ซึ่งเรื่องนี้ยังถูกมองว่าเป็นปัญหาอยู่และควรได้รับการแก้ไขหรือกระตุ้นให้เกิดการแก้ไข จึงเกิดเป็นจุดที่ควรพัฒนาขึ้นมา

๒. จุดที่ควรพัฒนาในด้านศาสนศึกษา

ผู้สำเร็จการศึกษามีสิ่งที่ควรพัฒนาในด้านศาสนศึกษาดังนี้

๑) หลังจากจบการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วไม่ได้หมายความว่าจะสามารถสอนได้เลย หากสอนได้ก็อาจจะได้ผลไม่เต็มที่ เพราะฉะนั้น ผู้ที่สำเร็จการศึกษาแล้วอาจจะต้องพัฒนาศักราชในด้านการสอนเพิ่มเติม ดังที่ พระมหาสุธรรม สุตโน กล่าวไว้ว่า “ประโยค ๙ เราจบมานี้ก็เป็นนักเรียน แต่ว่ามาเป็นครูก็ต้องมีความรู้อีกระดับหนึ่ง”^{๒๕๘} ความรู้และทักษะของความเป็นครูสอนยังคงเป็นสิ่งที่ควรพัฒนาเพิ่มเติม

๒) การเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้น นับว่าเป็นการจบการศึกษาขั้นสูงของคณะสงฆ์ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาส่วนใหญ่จึงคิดว่า การเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี้นี้เพียงพอแล้วต่อการทำงาน แต่แท้ที่จริงแล้วการเรียนการสอนภาษาบาลีส่วนใหญ่มุ่งไปที่การอ่าน การแปล และการเขียนภาษาบาลีมากกว่าจะเน้นหลักธรรมะโดยตรง เพราะฉะนั้นความรู้ในหลักธรรมะต่าง ๆ ที่อยู่ในตำราและหนังสือต่าง ๆ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาแล้วต้องไปหาความรู้เพิ่มเติม ดังที่ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญฺโญ, ศ.ดร.) กล่าวไว้ว่า

บทบาทเท่าที่สังเกตได้ในปัจจุบัน ผู้ที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยค ทั้งส่วนผู้ที่ลาสิกขาแล้ว และผู้ที่ยังอยู่ในเพศสมณะ เอาส่วนที่ยังอยู่ในสมณะเพศ คนที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยค มักจะมีความรู้ดีกว่าตนเองมีความรู้ในเรื่องพระพุทธศาสนาเพียงพอแล้ว ซึ่งความจริงการเรียนการสอนในปัจจุบันมันไม่ได้พูดถึงเรื่องพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แต่เป็นการเรียนการสอนที่เน้นการแปลภาษาบาลีให้ได้ตามนั้น เพราะฉะนั้น

^{๒๕๗} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติวงศ์, เลขานุการสำนักเรียนวัดปากน้ำ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๕๘} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สุตโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม

ส่วนที่เป็นความรู้พระพุทธศาสนาจริง ๆ นอกเหนือจากส่วนที่เป็นภาษา มันยังไม่เพียงพอ เพราะฉะนั้นจะต้องให้เขามีความรู้ตัวในลักษณะอย่างนี้ด้วย แปลภาษาได้แต่จะต้องรู้หลักธรรมะ^{๒๕๙}

๓) นอกจากในเรื่องหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาแล้ว ผู้สำเร็จการศึกษาอาจจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอแบบใหม่ ๆ เพื่อให้เท่าทันต่อยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยเฉพาะในอนาคตกอีก ๑๐ ปีข้างหน้า ดังที่ พระราชปรีดีทิพย์ (สมจินต์ สมมาปญโญ,ศ.ดร.) กล่าวเพิ่มเติมไว้ว่า

อันที่ ๒ ต้องมารู้หรือปรับปรุงเรื่องของการนำเสนอ ต้องไปศึกษาทักษะในการนำเสนอ ต้องไปศึกษาทักษะในการสื่อสารต่าง ๆ เพิ่มเติม ในการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ วิชาการในการถ่ายทอดความรู้ไม่ว่าจะเป็นวาทการ การนำเสนอด้วยเทคนิคใหม่ ๆ การย่อยวิชาความรู้รูปแบบในการนำเสนอ และความน่าสนใจในการนำเสนอ เราต้องไปฝึกฝน ไปศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องพวกนี้ ถ้าจะให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในสังคม^{๒๖๐}

สรุปได้ว่า จุดที่ควรพัฒนาในด้านศาสนศึกษามี ๓ ด้าน คือ ๑) ศักยภาพในเรื่องการสอนที่อาจจะยังไม่เพียงพอหลังจากจบการศึกษาแล้ว ๒) ความรู้ในเรื่องของหลักธรรมต่าง ๆ ที่อยู่ นอกเหนือจากการแปลภาษาที่ยังต้องศึกษาเพิ่มเติม ๓) วิธีการนำเสนอที่ยังไม่สอดคล้องกับสังคมและอุปนิสัยของคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งอาจจะต้องปรับเปลี่ยนตามแนวทางการพัฒนาที่มีผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ ได้นำเสนอเอาไว้ดังนี้

๓. แนวทางการพัฒนาในด้านศาสนศึกษา

ในบทบาทด้านศาสนศึกษาได้มีผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนวทางการพัฒนาไว้ ดังนี้

๑) เรื่องศักยภาพในการสอนที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติมหลังจากจบการศึกษาแล้ว ได้มีผู้เสนอแนวทางการพัฒนาไว้ว่า “ก็ยิ่งโชคดีว่า ทางแม่กองก็ยังมีการอบรมครูสอน เราก็ส่งไปอบรม แล้วก็ส่วนหนึ่งได้ความเป็นครู ต้นแบบความเป็นครูจากอาจารย์ของเรา ครูบาอาจารย์ของเราที่มาสอนในการเรียนรู้”^{๒๖๑} ซึ่งในทุก ๆ ปีได้มีการจัดอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี หลายสำนักเรียนก็มีการส่งนักเรียนไปอบรมเพื่อให้มีความรู้ในการสอนและนำความรู้ไปใช้ในการทำงานต่อไป

๒) ในส่วนการพัฒนาความรู้ทางหลักธรรมคำสอนที่เป็นวิชาการทางพระพุทธศาสนา นั้น ผู้ที่สำเร็จการศึกษาแล้วไม่ควรหยุดยั้งหาความรู้เพิ่มเติม เพราะว่าหลักวิชาการทาง

^{๒๕๙} สัมภาษณ์ พระราชปรีดีทิพย์, ศ.ดร., เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๖๐} อ้างแล้ว.

^{๒๖๑} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สุรตโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

พระพุทธศาสนานับเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้สำเร็จเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค และควรศึกษาเพื่อ
ความก้าวหน้าในวิชาการความรู้ในระดับต่อไป ดังที่พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญโญ, ศ.ดร.)
ได้เสนอแนวทางไว้ว่า

คนที่ศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะต้องขวนขวายหาความรู้เพิ่มเติมในหลักวิชาที่ตนเอง
เรียน โดยเฉพาะที่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากว่าคนที่จบเปรียญธรรม ๙
ประโยคในยุคใหม่ไม่ค่อยศึกษาเนื้อหาวิชาที่ตนเองเรียนอยู่อย่างครบถ้วน เอาแต่พอสอบได้
อันนี้ก็เป็นปัญหา เราเรียนเปรียญธรรม ๙ ประโยคมันมีเนื้อหาสาระวิชาอะไรในนั้น
นอกเหนือจากเรื่องของการแปลภาษา เรื่องของไวยากรณ์ เรื่องของภาษาศาสตร์ เรื่องของ
อะไรต่อมิอะไร มันต้องไปเรียนให้ครบถ้วนแล้วก็ไปเรียนให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง มันก็จะ
เป็นฐานเป็นความรู้สำหรับตัวเองให้มีความรู้แน่นเสียก่อน^{๒๒๒}

และอาจจะต้องพัฒนาให้ถึงจุดที่ว่า เป็นนักปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนาเลยทีเดียว
อันเป็นศักยภาพที่เป็นที่คาดหวังในอนาคตอีก ๑๐ ปีข้างหน้า ดังที่ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์
สมมาปญโญ, ศ.ดร.) กล่าวไว้ว่า “ฐานะและบทบาทของผู้จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคในอีก ๑๐ ปี
ข้างหน้า นั้น เนื่องจากเราอยู่ในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เป็นระบบการศึกษาชั้นสูง จึงต้องมี
ความเป็นปราชญ์ให้ได้ คือหลักพระพุทธศาสนา”^{๒๒๓} ความรู้ในส่วนนี้ต้องเริ่มตั้งแต่กระบวนการเรียน
การสอนที่นอกเหนือจากหลักการแปลภาษา และอาจจะต้องแสวงหาความรู้ด้วยวิธีอื่น ๆ จากศาสตร์
อื่น ๆ ด้วย ดังที่ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญโญ, ศ. ดร.) ได้เสนอแนวทางเพิ่มเติมไว้ว่า

ถ้าจะให้มีความรู้รอบตัวเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่อยู่ในหลักสูตรเปรียญธรรม ๙ ประโยคเนี่ย
เขาจะต้องไปเรียนภาษาเพิ่มเติมเพื่อเข้าถึงวิทยาการสมัยใหม่ ๆ ที่อยู่ในภาษาต่างประเทศ
นอกเหนือจากนั้น อาจจะต้องมีความรู้รอบตัวเพิ่มเติมในเรื่องของประวัติศาสตร์
พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของโลกปัจจุบัน เพื่อให้มีความรู้เท่าทัน
นอกเหนือจากการแปลภาษาบาลี การแสดงธรรมะที่อยู่ในภาษาบาลีเนี่ย เขามีความรู้รอบตัว
นอกเหนือจากนั้นแค่ไหนอย่างไร เขาต้องไปเรียนรู้เพิ่มเติมมากกว่านี้^{๒๒๔}

๓) ผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องพัฒนาในเรื่องของการนำเสนอในรูปแบบใหม่ ๆ รวมทั้ง
หลักการใช้ภาษา เพื่อให้การนำเสนอมีความน่าสนใจและมีความเหมาะสมกับคนในสังคมที่มีการ
เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในส่วนนี้มีผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอแนวทางในการพัฒนาไว้ว่า

^{๒๒๒} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่าย
วิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๒๓} อ้างแล้ว.

^{๒๒๔} อ้างแล้ว.

ก็คือ แนะนำว่าถ้ามีโอกาสตั้งใจจะเรียนให้จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคและสิ่ง que ควรเตรียมคู่กันไปด้วยก็คือเรื่องทางภาษา ภาษาเพื่อการสื่อสาร พุดง่าย ๆ ก็คือวาทศิลป์นั้นแหละ หลักสูตรวาทศิลป์ ๑ ก็จะเรียนภาษาเรื่องอะไรต่าง ๆ ที่ผมเรียนคณะนิเทศศาสตร์ด้วยก็เนื่องจากเห็นความสำคัญของการนำเสนอสิ่งที่เรียนมาจากนักธรรมและบาลี นิเทศศาสตร์สอนเรื่องอะไร ? สอนเรื่องของการสื่อสารว่า เราเป็นผู้สื่อและผู้ฟังเป็นผู้รับสาร สารก็คือข้อมูลที่เราจะพูดออกไปถ้าต้องการสื่อสารธรรมะ ธรรมะจะบอกไปห้วน ๆ เป็นภาษาบาลีเลย ทุกคนก็คงไม่เข้าใจ^{๒๖๕}

จากข้อมูลทั้งหมดที่แสดงมาสามารถสรุปได้ว่า ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคนับเป็นบุคลากรที่เป็นที่คาดหวังเป็นอย่างมากในบทบาทด้านศาสนศึกษา นี้ เพราะด้วยคุณลักษณะพิเศษและจุดเด่นในด้านศาสนศึกษา อย่างน้อย ๓ ประการ คือ ๑) เป็นผู้มีความรู้ดีด้านหลักการและวิธีการภาษาบาลีที่เป็นที่เชื่อถือและไว้วางใจของคนในวงการการศาสนศึกษา ๒) เป็นผู้มีความสามารถในการอธิบายภาษาบาลีได้ลึกซึ้งมากกว่าคนที่จบเปรียญธรรมชั้นอื่น ๆ ๓) เป็นผู้มีความวิสัยทัศน์มากกว่าคนที่ไม่เป็นเปรียญเพราะผ่านการเรียนการสอนชั้นสูงมาแล้ว

ผู้สำเร็จการศึกษายังมีจุดที่ควรพัฒนาเพิ่มเติมอีกคือ ๑) ศักยภาพในการสอนที่ยังไม่เพียงพอ ๒) วิชาความรู้ที่เป็นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ยังไม่แน่น ๓) วิธีการนำเสนอในรูปแบบใหม่ ๆ ที่ยังไม่สอดคล้องกับอุปนิสัยของคนในสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ในการนี้ก็ได้มีแนวทางในการพัฒนา คือ ๑) เข้ารับการอบรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการเป็นครูสอนในด้านศาสนศึกษา ๒) นอกจากการเรียนการสอนวิชาภาษาบาลีแล้ว ผู้เรียนจะต้องศึกษาหาความรู้โดยลงลึกถึงหลักธรรมที่อยู่ในหลักสูตรตั้งแต่อยู่ในกระบวนการเรียนการสอน ๓) แสวงหาความรู้เพิ่มเติมในภายนอกที่เป็นวิทยาการใหม่ ๆ นอกจากความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อบูรณาการกับการเรียนการสอนภาษาบาลีให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ๔) เปิดใจศึกษาวิธีการนำเสนอและการประยุกต์ใช้ศาสตร์ใหม่ ๆ ในการนำเสนอโดยการศึกษามากจากภายนอก เช่น ในมหาวิทยาลัย เป็นต้น ที่เปิดสอน ควบคู่ไปกับการเรียนภาษาบาลี

จากบทสรุปทั้งหมดสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

^{๒๖๕} สัมภาษณ์ พันตรี สุธี สุขสากล, อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

จุดเด่นในด้านศาสนศึกษา

- ๑) เป็นผู้มีความรู้ดีด้านหลักการและวิธีการภาษาบาลี
- ๒) เป็นผู้มีความสามารถในการอธิบายภาษาบาลีได้ลึกซึ้ง
- ๓) เป็นผู้มิวิสัยทัศน์มากกว่าคนที่ไม่เป็นเปรียญเพราะผ่านการเรียนการสอนชั้นสูงมาแล้ว

จุดที่ควรพัฒนาในด้านศาสนศึกษา

- ๑) เสริมศักยภาพในด้านครูสอนศาสนศึกษา
- ๒) เสริมวิชาความรู้ที่เป็นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา
- ๓) วิธีการนำเสนอในรูปแบบใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับคนในสังคมในปัจจุบันและอนาคต

แนวทางการพัฒนาในด้านศาสนศึกษา

- ๑) เข้ารับการอบรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการเป็นครูสอนในด้านศาสนศึกษา
- ๒) นอกจากการเรียนการสอนวิชาภาษาบาลีแล้ว ผู้เรียนจะต้องศึกษาหาความรู้โดยลงลึกถึงหลักธรรมที่อยู่ในหลักสูตรตั้งแต่อยู่ในกระบวนการเรียนการสอน
- ๓) แสวงหาความรู้เพิ่มเติมในภายนอกที่เป็นวิทยาการใหม่ ๆ นอกจากความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อบูรณาการกับการเรียนการสอนภาษาบาลีให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
- ๔) เปิดใจศึกษาวิธีการนำเสนอและการประยุกต์ใช้ศาสตร์ใหม่ ๆ ในการนำเสนอโดยการศึกษาจากภายนอกเช่น ในมหาวิทยาลัย เป็นต้น ที่เปิดสอน ควบคู่ไปกับการเรียนภาษาบาลี

แผนภาพที่ ๔.๒ สรุปแนวทางการพัฒนาศาสนศึกษา

๔.๑.๓ บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์

จากการทบทวนเอกสารและศึกษาค้นคว้าได้ข้อค้นพบสำคัญคือ การศึกษาสงเคราะห์นี้เป็นการศึกษาที่ทางคณะสงฆ์จัดขึ้นเพื่อจุดประสงค์หลักหลัก ๔ ประการ ได้แก่

- ๑) เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมในด้านการศึกษา โดยเฉพาะบุคคลผู้ด้อยโอกาสที่มีในสังคม เพื่อให้สามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเท่าเทียมกับบุคคลอื่น ๆ
- ๒) เพื่อนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปสั่งสอนเผยแผ่ด้วยการเปิดโรงเรียนสอนความรู้ทางพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับความรู้ทางโลก
- ๓) เพื่อให้สังคมเห็นความสำคัญของการศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนาและองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่สามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้
- ๔) เพื่อสร้างบุคลากรทางพระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) ได้ให้ความหมายของการศึกษาสงเคราะห์ไว้ว่า

ในฐานะนักสังคมสงเคราะห์ หมายความว่า งานสาธารณศึกษานั้นเอง สังคมสงเคราะห์นั้นมีหลายแบบ อาจจะเป็นสังคมสงเคราะห์เกี่ยวกับการเรียนการสอน การอบรม ธรรมด้าหรือการพาทำกิจกรรม และการพาทำกิจกรรม นี่สำคัญ เป็นกิจกรรมที่ได้บุคคลหรือบุคลากร แต่เขาบอกว่าประโยค ๙ ทำอะไรก็ไม่เป็นครับ พุดก็ไม่เป็น ทำอะไรก็ไม่เป็น แต่ว่าประโยค ๙ ควรจะเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ช่วยเหลือเกื้อกูลญาติโยมได้ ในเรื่องครูสอนเราก็นักสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือญาติโยม เขาเรียกว่าช่วยเหลือด้านการศึกษา ที่เกี่ยวกับการศึกษา เช่น ธรรมะศึกษา ดูแลโรงเรียนดูแลสถานศึกษาหลาย ๆ แห่ง แล้วก็ให้เขามาสอบธรรมะศึกษาอะไรอย่างนี้ นี่เขาเรียกว่านักสังคมสงเคราะห์ส่วนหนึ่ง^{๒๖๖}

ในการดำเนินบทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์นี้เป็นบทบาทที่คณะสงฆ์มอบโอกาสทางการศึกษาให้แก่สังคม เพราะฉะนั้น จึงต้องการผู้สำเร็จการศึกษาที่มีภูมิรู้ภูมิธรรมขั้นสูงที่สังคมสงฆ์และสังคมภายนอกให้การยอมรับ เพื่อสอดแทรกหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ ฉะนั้น ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคจึงเป็นบุคลากรชั้นแนวหน้าที่สังคมทั้ง ๒ ส่วนต้องการ และจากการศึกษาในบทที่ ๓ ยังพบว่า มีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคอยู่หลายท่านที่ดำเนินการบทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ จำแนกออกได้เป็น ๒ ส่วน ได้แก่

๑) เป็นผู้ริเริ่ม เป็นผู้ก่อตั้ง หรือเป็นผู้บริหาร

๒) เป็นผู้สานต่อ หรือผู้ทำงาน เช่น เป็นครูสอนบ้าง เป็นผู้ดูแลบ้าง เป็นต้น

บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์นี้ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคต้องทำงานร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ด้านการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายทางการศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดขึ้น ๑๑ ประการ ในปี พ.ศ. ๒๕๖๐^{๒๖๗} และเพื่อให้การศึกษาสงเคราะห์ที่คณะสงฆ์หรือที่ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคดำเนินการอยู่นั้นดำเนินการได้โดยสะดวก

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านมองว่า การจัดการศึกษาสงเคราะห์นี้ นอกจากจะจัดเพื่อให้เด็ก ๆ หรือเยาวชนเป็นหลักแล้ว ก็ควรจัดให้พ่อแม่ผู้ปกครองได้มีโอกาสเข้าศึกษาด้วย เพื่อให้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาและนำไปอบรมสั่งสอนลูกของตนได้ ดังที่ พระเทพปริยัติวงศ์ (พาย ภาทโก) เสนอไว้ว่า

ผมคิดว่าในเรื่องของคนหรือเด็กในยุคนี้นั้นมันเปลี่ยนแปลงมาทุกปี ๆ เลย ทำให้สังคมเรานั้นมันเกือบจะพูดว่า ทางพระพุทธศาสนาเราไม่ให้ความรู้กับเด็กหรือผู้ปกครองพ่อแม่ของ

^{๒๖๖} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๗} กระทรวงศึกษาธิการ, นโยบายปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, หน้า ๒, (อัดสำเนา).

เขานั้น เพราะฉะนั้นหลักการอันนี้ ควรจะให้ความรู้กับพ่อแม่ของเขาบ้างในโอกาสที่สมควร หรือเห็นสมควร มันสำคัญยิ่งเรื่องผู้ปกครองพ่อแม่ของเขา สำคัญกับสิ่งแวดล้อมมาก ๆ ที่เดียว^{๒๖๘}

จากทัศนะดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การศึกษาสงเคราะห์นั้นควรจะครอบคลุมทั้งหมดทุกเพศทุกวัย ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เพื่อให้สามารถเข้าถึงการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน การศึกษาที่จัดขึ้นนั้นเป็นการศึกษาเพื่อเปิดโอกาสให้แก่เด็กและเยาวชนได้หันเข้าหาธรรมะ และให้โอกาสแก่เด็กยากไร้เพื่อให้เข้าถึงการศึกษาทัดเทียมกับผู้อื่น แต่ก็ไม่ควรมองถึงความสำคัญของสังคม ใกล้ตัวของเด็กๆ ด้วย โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดที่สุด และเหตุผลที่ต้องการบุคลากรที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคให้เข้ามาทำงานการศึกษาสงเคราะห์นี้ ส่วนหนึ่งก็เพราะจุดเด่นที่ผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคมี สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

๑. จุดเด่นในด้านการศึกษาสงเคราะห์

ผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีจุดเด่นในด้านการศึกษาสงเคราะห์ ดังนี้

๑) เป็นผู้มีความรู้ภูมิธรรมดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในด้านศาสนศึกษา เพราะการทำงานด้านการศึกษาสงเคราะห์นี้ก็คืองานที่เกี่ยวกับการศึกษานั้นเอง และแม้ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าจุดเด่นในด้านวิชาการนี้ก็ยังเป็นจุดเด่นที่ทำให้เป็นที่คาดหวังอยู่ ดังที่ นายสมบัติ พิมพ์สอน กล่าวไว้ว่า “ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าจะครบผม ผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคของเราจะครบ ในส่วนของวิชาการถือว่ามีความพร้อม”^{๒๖๙}

๒) เป็นผู้มีความวิสัยทัศน์ในการพัฒนาทางการศึกษาที่ผู้สำเร็จการศึกษามีอยู่แล้วเป็นจุดเด่น ดังที่ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) กล่าวไว้แล้วในบทบาทด้านศาสนศึกษาว่า “คนที่ เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคย่อมมีวิสัยทัศน์มากกว่าคนที่ไม่มีเปรียญ เพราะฉะนั้นเราผ่านการเรียน มาแล้ว เรารู้แนวทางแล้วว่าเราจะเรียนยังไงจะสอนยังไงให้ประสบความสำเร็จ และเราควรจะบริหาร ยังไงให้ประสบความสำเร็จ อันนี้ควรจะเป็นนักบริหารสถานศึกษาที่ดี”^{๒๗๐}

แต่เพื่อให้ดำเนินบทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ให้ประสบความสำเร็จ ผู้สำเร็จ การศึกษายังมีจุดที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติมอีก

^{๒๖๘} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติวงศ์, เลขานุการสำนักเรียนวชิราภรณ์, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๖๙} สัมภาษณ์ นายสมบัติ พิมพ์สอน, ผู้อำนวยการกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๗๐} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

๒. จุดที่ควรพัฒนาในการศึกษาสงเคราะห์

ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีจุดที่ควรพัฒนาในการศึกษาสงเคราะห์ ดังนี้

๑) ผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องมีความรู้ในทางโลกเพิ่มเติมเพื่อนำไปสอนแก่คนในระดับต่างๆ ในสังคมที่เข้ามาสู่สถานศึกษา ดังที่ ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ กล่าวไว้ว่า “ผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมจึงจะสอนชาวโลกได้ ไม่ใช่มีความรู้ทางธรรมอย่างเดียว”^{๒๗๑} สอดคล้องกับทัศนะของ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญฺญ,ศ.ดร.) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า “ในสังคมปัจจุบันมีความจำเป็นทางด้านนั้นด้านนี้เพิ่มเติม อันนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง อย่างเช่นว่าคนรุ่นใหม่เขามีความรู้ความเข้าใจในหลักวิชาการใหม่เยอะแยะไปหมด เขาไม่ค่อยชอบวิธีการแบบเดิม ๆ ที่ผู้ที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคไปนำเสนอมันอาจจะไม่ถูกกับจริตของเขา”^{๒๗๒} เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะต้องหาความรู้ในทางโลกและเทคนิคการนำเสนอใหม่ๆ เพิ่มเติม เพื่อให้สามารถนำเสนอและมอบความรู้ที่เหมาะสมแก่เพศและวัยของบุคคลที่เข้ามาสู่ระบบการศึกษาสงเคราะห์ที่คณะสงฆ์จัดขึ้นได้

๒) ต้องพัฒนาในส่วนเทคโนโลยีที่เป็นสื่อสมัยใหม่ที่ต้องนำมาประยุกต์ใช้สำหรับการเรียนการสอน ดังที่พระเทพปริยัติวงศ์ (พาย ภูทโก) กล่าวไว้ว่า

ความต้องการในตัวของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้น ถ้าพูดในแง่หลักสูตรการศึกษาของพระเรานั้น ๙ ประโยคนั้นมันมีความกว้างขวางในหลักของพระพุทธศาสนาในหลักการศึกษาของสำนักเรียนจริง แต่ว่าเราจะหยุดแค่นี้ไม่ได้ครับ เพราะว่าในยุคปัจจุบันนี้มันมีความเจริญด้านเทคโนโลยีเยอะเลย เราจะนิ่งนอนใจไม่ได้ เราควรที่จะศึกษาในด้านของเทคโนโลยีต่าง ๆ นี้ เราควรที่จะศึกษาไว้ให้มาก เพราะว่าความเจริญด้านเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวไกลมากเลยทีเดียว เราต้องตามเขา ถ้าเราหยุดนิ่งเฉพาะเปรียญธรรม ๙ ประโยคเฉยไม่ได้ครับ ในยุคนี้สมัยนี้ไม่ได้ครับ^{๒๗๓}

ในด้านเทคโนโลยีนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่ผู้สำเร็จการศึกษาควรตระหนักและรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้น และนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตนเองและสังคม

๓) การจัดทำตำราหรือสื่อการเรียนการสอนที่เป็นหลักสูตรแบบบูรณาการหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ที่ยังไม่เพียงพอต่อการเรียนการสอนที่มีอยู่ในปัจจุบัน

^{๒๗๑} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ (ราชบัณฑิต), ที่ปรึกษาอธิการบดีกิตติมศักดิ์ และอุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๗๒} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๗๓} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติวงศ์, เลขานุการสำนักเรียนวิปการน้ำ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

ดังที่ พระเทพปริยัติวงศ์ (พาย ภทฺทโก) กล่าวเสริมไว้ว่า “ส่วนในบทบาทนอกเหนือจากนั้นมันก็ควรที่จะเพิ่มเติมละครับ ทั้งในด้านที่พูดเมื่อนี้ คือในด้านของเทคโนโลยีก็ดี ในด้านข้อเขียนต่าง ๆ ที่เป็นของเราก็ควรจะทำครับ”^{๒๗๔} ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของงานวิชาการที่ต้องเพิ่มเติมเข้ามาและพัฒนาต่อไป สมดังที่ พระมหาสุธรรม สุรตโน ชี้ให้เห็นว่า “ส่วนวิชาการของเรายังไม่มีเลยประโยค ๙ ก็มีเจ้าคุณประยุทธ์ ที่มี แต่ว่าท่านก็ไม่ได้ออกหนังสือตำราวิชาการเป็นภาษาอังกฤษ ก็มีคนมาแปลให้ระดับหนึ่งซึ่งมันก็ยังไม่แพร่หลาย คนยังไม่รู้จักเยอะ”^{๒๗๕}

ข้อมูลที่แสดงมาข้างต้นนั้นเป็นสิ่งที่ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วควรพัฒนาเพิ่มเติม เมื่อต้องทำงานในด้านการศึกษาสงเคราะห์ เพื่อให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อาจจะต้องพัฒนาตามทิศทางที่มีผู้นำเสนอไว้ ดังนี้

๓. แนวทางการพัฒนาในด้านการศึกษาสงเคราะห์

ในทิศทางการพัฒนาด้านการศึกษาสงเคราะห์นี้ มีผู้นำเสนอแนวทางในการพัฒนาไว้ดังนี้

๑) ในเรื่องความรู้ทางโลกนั้น ผู้ที่สำเร็จการศึกษาแล้วสามารถหาความรู้เพิ่มเติมได้ด้วยตนเองและจากสถาบันการศึกษาภายนอกต่าง ๆ อย่างเช่น ในมหาวิทยาลัย เป็นต้น ดังที่ ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ เสนอแนวทางไว้ว่า “ผมถึงบอกว่ายอยากให้พวกมหาเปรียญเนี่ย มาเรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมาก ๆ แล้วก็พยายามเอาความรู้ทางโลกเนี่ย เอาไปประยุกต์ใช้”^{๒๗๖} เป็นการนำความรู้ในทางพระพุทธศาสนาไปบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมยุคปัจจุบัน เพื่อให้รู้เท่าทันต่อโลกและสามารถนำไปสอนได้

๒) ในส่วนที่ต้องพัฒนาด้านเทคโนโลยีนั้น พระเทพปริยัติวงศ์ (พาย ภทฺทโก) ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาไว้ว่า “เราตามไม่ทันเรื่องเทคโนโลยีเนี่ย เพราะเทคโนโลยีมันเจริญมาก สำหรับบทบาทของเรานั้น เราควรที่จะเพิ่มปริมาณในด้านการศึกษ่อีกแขนงหนึ่ง เราจะต้องตามเทคโนโลยีให้ทันในลักษณะที่มันเหมาะกับพระเรานั้นนะ เราควรที่จะศึกษา”^{๒๗๗} ท่านมองว่าควรเพิ่มหลักสูตรการเรียนการสอนในวิชาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีเข้าไปในหลักสูตรด้วย เป็นอีกแขนงหนึ่งในวิชาที่ต้องเรียนรู้

^{๒๗๔} เรื่องเดียวกัน, สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติวงศ์, เลขานุการสำนักเรียนนวกปากน้ำ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๗๕} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สุรตโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๗๖} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ (ราชบัณฑิต), ที่ปรึกษาอธิการบดีกิตติมศักดิ์ และอุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๗๗} เรื่องเดียวกัน, สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติวงศ์, เลขานุการสำนักเรียนนวกปากน้ำ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

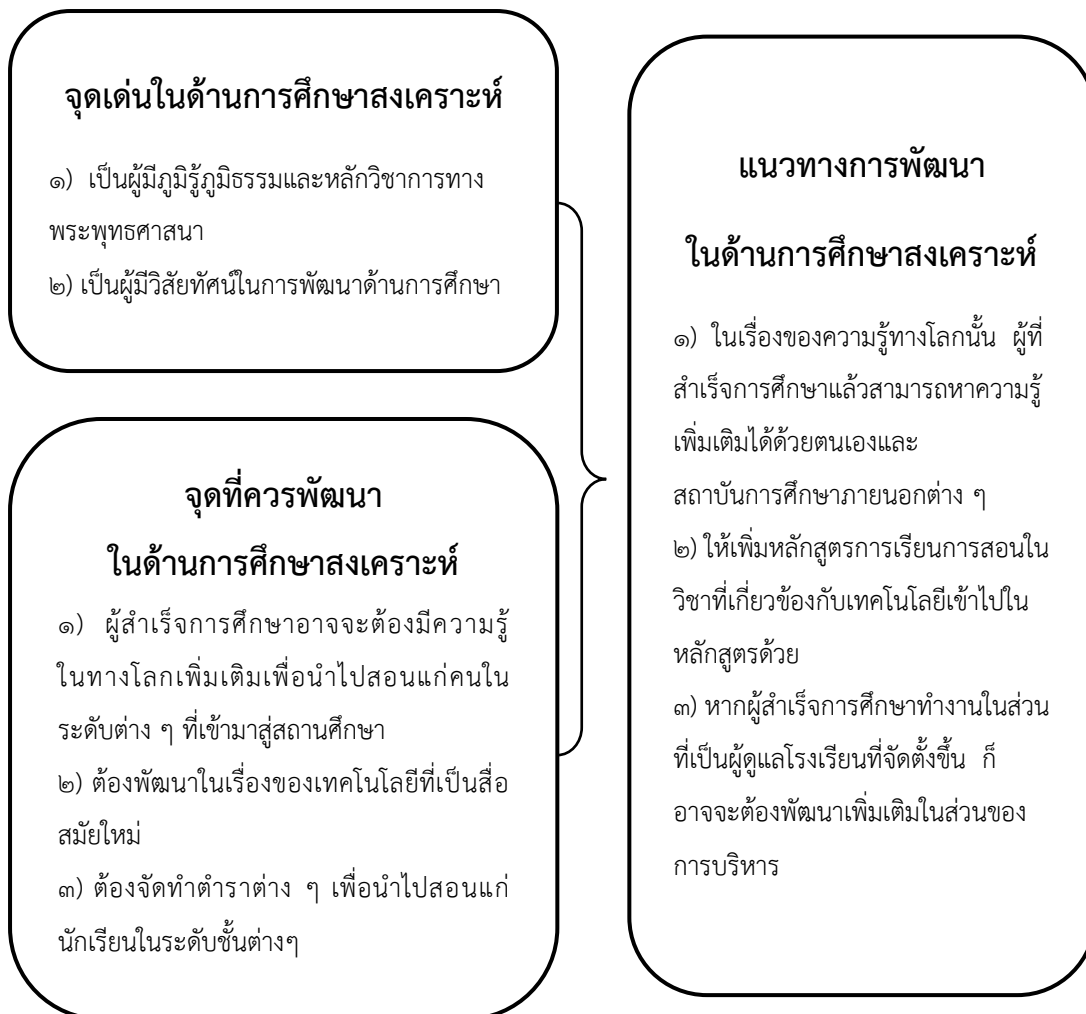
๓) หากผู้สำเร็จการศึกษาทำงานในส่วนที่เป็นผู้ดูแลโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้น ก็อาจจะต้องพัฒนาเพิ่มเติมในส่วนของการบริหาร ดังที่ พระมหาสุธรรม สุรตโน ได้เสนอแนวทางการพัฒนาไว้ว่า ทางของเรานี้ ถ้าเกิดมองว่าอีก ๑๐ ปีข้างหน้า เราก็คงพยายาม มันจะมี ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ผ่านมา กับ ส่วนที่จะพัฒนาต่อไป เราก็คงพยายามเต็มเต็มส่งเสริมให้ประโยค ๙ ของเราไปเรียน เช่น หัวหน้ากองธรรม ตอนนี้ก็เป็นดอกเตอร์อยู่ที่ มจร. เรียนตั้งแต่ ป.โท เลย เรียนบริหารการศึกษา กำลังเรียน ป.เอก ท่านเรียน ป.เอก อยู่ ก็คือถ้าเกิดมาเรียนรู้การบริหารการศึกษา ผมก็จะให้ไปเรียนที่ มจร เพราะว่ามันเป็นสายตรง^{๒๗๘}

ส่วนนี้ก็ถือว่าเป็นการต่อยอดเพิ่มเติมจากวิชาความรู้ที่ได้รับมาจากการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค บวกกับความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ทางการศึกษา จึงทำให้ผู้ที่เป็เปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นที่คาดหวังในบทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์นี้

จากข้อมูลทั้งหมดที่แสดงมาข้างต้นสรุปได้ว่า บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์นี้ เป็นบทบาทที่ต้องมอบโอกาสทางการศึกษาให้แก่คนในสังคมโดยเฉพาะวิชาความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งในส่วนนี้ก็มีความต้องการผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเข้ามาทำงานอยู่ เพราะมีจุดเด่นที่สังคมต้องการ อย่างน้อย ๒ ประการ ได้แก่ ๑) เป็นผู้มีความรู้ภูมิธรรมและหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ๒) เป็นผู้มีความวิสัยทัศน์ในการพัฒนาทางการศึกษา แต่ก็มีจุดที่ควรพัฒนาอีก ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ผู้สำเร็จการศึกษาอาจจะต้องมีความรู้ในทางโลกเพิ่มเติมเพื่อนำไปสอนแก่คนในระดับต่าง ๆ ที่เข้ามาสู่สถานศึกษา ๒) ต้องพัฒนาในเรื่องของเทคโนโลยีที่เป็นสื่อสมัยใหม่ที่ต้องนำมาประยุกต์ใช้สำหรับการเรียนการสอน ๓) ต้องจัดทำตำราต่าง ๆ เพื่อนำไปสอนแก่นักเรียนในระดับชั้นต่างๆ และมีผู้ได้เสนอแนวทางการพัฒนาไว้ ซึ่งสามารถสรุปได้ ๓ ประการเช่นกัน ได้แก่ ๑) ในเรื่องของความรู้ทางโลกนั้น ผู้ที่สำเร็จการศึกษาแล้วสามารถหาความรู้เพิ่มเติมได้ด้วยตนเองและสถาบันการศึกษาภายนอกต่าง ๆ ๒) ให้เพิ่มหลักสูตรการเรียนการสอนในวิชาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีเข้าไปในหลักสูตรด้วย ๓) หากผู้สำเร็จการศึกษาทำงานในส่วนที่เป็นผู้ดูแลโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้น ก็อาจจะต้องพัฒนาเพิ่มเติมในส่วนของการบริหาร

ในบทสรุปด้านการศึกษาสงเคราะห์นี้ สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

^{๒๗๘} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สุรตโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม



แผนภาพที่ ๔.๓ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์

๔.๑.๔ บทบาทด้านการเผยแผ่

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้ศึกษาได้ข้อค้นพบสำคัญว่า บทบาทด้านการเผยแผ่นี้เป็นบทบาทหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักแพร่หลาย และดำรงอยู่ได้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นบทบาทสำคัญที่ต้องการบุคลากรที่มีคุณภาพและมีความรู้ความสามารถในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วยในการทำงานด้านการเผยแผ่ เพราะเป็นที่ยอมรับได้ของคนในสังคม โดยแบ่งการเผยแผ่ออกเป็น ๒ ส่วนคือ ๑) การเผยแผ่ภายในประเทศ ๒) การเผยแผ่ไปสู่ต่างประเทศ จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้สำเร็จการศึกษาที่ดำเนินบทบาทด้านนี้อยู่ทั้งในและต่างประเทศ ดังที่ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี) ได้ให้ข้อมูลว่า

ในฐานะนักเผยแผ่ นักเผยแผ่ทั้งในและต่างประเทศ โดยเฉพาะในต่างประเทศนั้นผู้สำเร็จประโยค ๙ นั้นสามารถเข้าอบรมพระธรรมทูตและไปเผยแผ่ในต่างประเทศได้ และมีหลายองค์

ที่กำลังทำอยู่ในขณะนี้ ส่วนที่เป็นนักเผยแผ่ในเมืองไทยท่านก็ทำกิจกรรม กิจกรรมเข้าค่าย เด็กก็มีพวกประโยค ๙ แต่ว่ามีน้อย เช่นกิจกรรมเข้าค่ายเด็ก กิจกรรมจัดอบรมศีลธรรม จัดอบรมศีลจารีณี กิจกรรมจัดสวนมนต์หมู่ กิจกรรมประกวด อะไรพวกนี้ ซึ่งเป็นการเผยแผ่ในเมืองไทยที่มีอยู่ แม้แต่วิปัสสนาจารย์ก็เป็นเผยแผ่ประเภทหนึ่งแต่ว่าแยกออกไป ประโยค ๙ ควรจะมีความรู้ความสามารถในลักษณะแบบนี้มันถึงจะสมบูรณ์^{๒๗๙}

ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วเป็นความคาดหวังหรือมุ่งหวังในบทบาทด้านการเผยแผ่นี้ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับเหตุผล ๒ ประการที่พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) กล่าวไว้ว่า “คือ ๑) ความชอบ ๒) ความสามารถ ชอบแต่ไม่สามารถก็ไม่ได้ แต่ว่าความชอบกับความสามารถมันใกล้เคียงกันนะครับ เมื่อเราชอบอะไรเราก็พยายามที่จะให้ด้านนั้นโดดเด่น ก็เป็นเช่นนั้น เหมือนกับเราชอบที่จะเทศน์ก็ต้องพยายามฝึกการเทศน์ให้ดี”^{๒๘๐} เพราะฉะนั้นการเผยแผ่นี้จึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเป็นผู้สำเร็จการศึกษาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ยังมีเงื่อนไขเฉพาะตัวอย่างอื่นอีก

จากการศึกษาพบว่าผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคและดำเนินการบทบาทด้านการเผยแผ่นี้อยู่ ตามที่ได้ยกเป็นบุคคลกรณีตัวอย่างไว้ในบทที่ ๓ คือ ๑) พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) และ ๒) พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ บุคคลตัวอย่างทั้ง ๒ รูปจบเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วเป็นที่รู้จักกันดีในฐานะนักเผยแผ่ทั้งในและต่างประเทศ และนักปฏิบัติ เมื่ออยู่ในฐานะบรรพชิตผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคยังคงเป็นที่คาดหวังสำคัญของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ในฐานะนักเผยแผ่อีกด้วย ดังที่พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) กล่าวไว้อีกว่า “ส่วนที่อยู่ในพระศาสนาก็ต้องเป็น “นัก” อย่างที่ผมพูดแล้ว คือ.....ในฐานะนักเผยแผ่ ประโยค ๙ ต้องเผยแผ่ได้ทุกสถานะทั้งในประเทศและต่างประเทศ”^{๒๘๑}

บทบาทด้านการเผยแผ่นี้สามารถแบ่งลักษณะการทำงานได้ ๒ ลักษณะ ได้แก่ ๑) การเผยแผ่เพื่อการศึกษา ๒) การเผยแผ่เพื่อการปฏิบัติ ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

ลักษณะที่ ๑ การเผยแผ่เพื่อการศึกษา

ศักยภาพของผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี้อาจทำได้ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการเทศนา อบรม หรือสั่งสอนให้ความรู้แก่คนในสังคม เพราะในขณะที่ศึกษาอยู่ในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ก็ได้มีการสอดแทรกความรู้ของงานด้านการเผยแผ่นี้เป็นปกติอยู่แล้ว ยกตัวอย่างวัดพระธรรมกายซึ่งพระมหาสุธรรม สุรตโน กล่าวไว้ว่า “พอเรียนพระราชนิพนธ์ก็ให้เรียนปฏิบัติธรรมอยู่ในองค์กร ในวัดนี้แหละ พอปี ๒ มาเริ่มให้ฝึกทำงานละ งานนั้นงานนี้ ในกองธรรม กองบาลี กอง

^{๒๗๙} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๐} อ้างแล้ว.

^{๒๘๑} เรื่องเดียวกัน, สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

อธิธรรม อะไรอย่างนี้ จะได้มีประสบการณ์”^{๒๘๒} ด้วยการฝึกฝนเช่นนี้จึงทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาสามารถปฏิบัติงานได้เลยหลังจากจบการศึกษาแล้ว

นอกจากการบรรยายและกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว อีกบทบาทหนึ่งก็คือ การเผยแผ่เชิงรุก โดยการนำการศึกษาภาษาบาลีเข้าไปสู่สถานที่ต่าง ๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการนำธรรมะเข้าหาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ในส่วนนี้ได้มีผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคทำมาแล้ว ดังกรณีตัวอย่างที่ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) กล่าวไว้ว่า

การเผยแผ่เชิงรุกนั้น ผมก็เอาบาลีเชิงรุกเพื่อไปสู่คุก และผมมองว่าคุกเนี่ยยังไม่พอหรือครับ ที่นี้ผมจะต้องเปิดตัวให้กับนักศึกษามหาวิทยาลัย แต่ให้ผมมีพื้นที่ก่อนเพราะตอนนี้ผมยังไม่มีพื้นที่ ผมก็จะเปิดเว็บไซต์แล้วก็สอนทางยูทูบ ตอนนี้ผมทำไว้แล้ว สอนทางยูทูบ และก็สอนทางไลฟ์สดเฟซบุ๊กนี้แหละครับ ก็สามารถสอนได้ นี่ก็สอนในระดับหนึ่งแต่ว่าขาดช่วงไปเดี่ยวเปิดสอนใหม่เมื่อมีสมาชิกมาก ๆ แล้ว ที่นี้นอกจากคุกแล้วก็จะเอาเด็กมหาวิทยาลัยและฆราวาสทั่วไปมาเรียนครับ^{๒๘๓}

จากการปฏิบัติงานทำให้ได้ผลคือเสียงตอบรับเป็นอย่างดี ในปัจจุบันมีการขยายการศึกษาบาลีเข้าไปสู่เรือนจำอีกหลายแห่งด้วยกัน โดยจากข้อมูลล่าสุดในปี พ.ศ.๒๕๖๑ ระบุว่า มีการเปิดสอบบาลีศึกษาในเรือนจำถึง ๓ สนามสอบ ได้แก่ ๑) ทณฑสถานหญิงกลางลาดยาว ๒) เรือนจำกลางบางขวาง ๓) เรือนจำอำเภอแม่สอด^{๒๘๔} สนามสอบ ๒ สนามแรกเป็นผลงานของวัดโมลีโลกยารามที่บุกเบิกด้วยการเผยแผ่เชิงรุกโดยการนำบาลีศึกษาเข้าไปสู่เรือนจำนั่นเอง นอกจากนั้น ในวัดยังมีการสอนพิเศษภาษาบาลีให้แก่บุคคลภายนอกด้วย โดยการเปิดสอนเป็นหลักสูตรตามความเหมาะสมแก่กลุ่มบุคคลแต่ละประเภท ซึ่งพระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) ได้กล่าวเสริมอีกว่า

ตอนนี้ผมก็เปิดการเรียนการสอนแล้ว เปิดทั้งหมด ๓ – ๔ หลักสูตร ได้แก่

๑) หลักสูตรสำหรับการสอบ Entrance ปริญญาตรี สำหรับนักเรียน ม. ๕ – ๖ เปิดตัวบาลีเพื่อสอบเอ็นทรานส์ในคณะศึกษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ อะไรพวกนี้ครับ ที่ต้องใช้วิชาภาษาบาลี

๒) หลักสูตรที่ ๒ เป็นหลักสูตรบาลีใหญ่ คือบาลีปทรูปสัทธิตี ตอนนี้มีแล้ว มีเปิดหลายปีแล้วครับ ปทรูปสัทธิตีเบื้องต้น เพื่อเป็นการปูพื้นฐานเพื่อจะเอาบาลีเล็กไปครับ

^{๒๘๒} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สุรตโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๓} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๔} สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี ของสนามหลวงแผนกบาลี พ.ศ. ๒๕๖๑, หน้า ๑๐๓-

๓) หลักสูตรที่ ๓ ก็คือบาลีสนามหลวง คือบาลีศึกษา อันนี้เปิดหลายชั้น ชั้นประโยค ๑-๒ บ้าง ๓ บ้าง ๔ บ้าง นะครับ

๔) หลักสูตรที่ ๔ เป็นบาลีสำหรับฆราวาสอาวุโส อันนี้เรียนเพื่อรู้^{๒๘๕}

เหตุผลสำคัญที่ต้องมีเผยแพร่ในรูปของการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมนี้ ก็เนื่องมาจากความคาดหวัง ๒ ประการ ได้แก่

ประการที่ ๑ เป็นการสร้างศรัทธาให้เขาครับ เขาเรียนบาลีเขาเห็นความยากลำบาก พอเห็นความยากลำบากเขาก็ยอมรับว่า “โอ พระเถระนี้ กว่าจะประสบความสำเร็จนี้มันไม่ง่ายเลย” แล้วเขาจะมีศรัทธาในการศึกษาของพระนะครับ พอเห็นพระเถระเรียนหนังสือเขาก็จะน้อมใจศรัทธาประการหนึ่ง

ประการที่ ๒ เขาจะเป็นคนที่มีความรู้ในศาสนาระดับหนึ่ง อาจจะไม่ทั้งหมดหรอกครับ อย่างน้อยที่สุดเขาก็แปลพุทธคุณ ธรรมคุณ ท้าวไตรสวดมนต์ต่าง ๆ ได้ในระดับหนึ่ง ก็เพิ่มศรัทธาปสาทะให้เขาขึ้นไป เขาก็รู้ความหมาย^{๒๘๖}

บทบาทด้านการเผยแผ่นี้โดยเฉพาะการเผยแผ่ด้วยการศึกษาหรือการสอน เมื่อมีการขยายการศึกษาออกไปภายนอก บุคลากรที่ทำงานที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคซึ่งเป็นความคาดหวัง อาจจะมีจำนวนไม่เพียงพอต่อการทำงานด้านการเผยแผ่นี้ ส่วนนี้ก็เป็นปัญหาอยู่ ดังที่ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสฺสี) กล่าวไว้ว่า

ที่นี้นอกจากคุณแล้วก็จะเอาเด็กมหาเถรและฆราวาสทั่วไปมาเรียนครับ ตอนนั้นก็เอามาในระดับหนึ่งแล้ว ผมคิดว่าทุก ๆ ห้องน่าจะมีครูเป็นกิจจะลักษณะ ตอนนั้นครูยังไม่เป็นกิจจะลักษณะ เพราะตอนนั้นครูส่วนหนึ่งนั้นแค่สอนบาลีก็เหนื่อยแล้ว แต่ถ้าเรามีประโยค ๙ เพิ่มเติมเนี่ย เราจะเอาประโยค ๙ นี้มาสอนฆราวาสทุกวันอาทิตย์ ทุกวันเสาร์ สอนบาลีสักหน่อยหนึ่ง นี่เป็นความคาดหวังของผมเองครับ^{๒๘๗}

เหตุที่ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาเป็นที่คาดหวังก็มาจากจุดเด่นในหลาย ๆ อย่างที่ผู้สำเร็จการศึกษามีนั่นเอง สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

๑. จุดเด่นในด้านการเผยแผ่เพื่อการศึกษา

ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีจุดเด่นในด้านการเผยแผ่เพื่อการศึกษา ดังนี้

๑) หลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นหลักธรรมและคำสอนที่จะนำไปเผยแผ่ซึ่งผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีอยู่แล้ว เป็นทั้งจุดเด่นและจุดแข็งของเปรียญธรรม ๙ ประโยค ดังที่

^{๒๘๕} เรื่องเดียวกัน, สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๖} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๘๗} อ้างแล้ว.

มีผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวไว้แล้วในด้านศาสนศึกษา ว่า “เมื่อบอกว่าเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคเนีย มันหมายถึงมีอะไรอยู่ในนั้น ซึ่งผมพูดตั้งแต่ตอนแรกว่า ตัวเนื้อหาสาระก็ดี กระบวนการเรียนการสอนก็ดี ในตัวการศึกษาต้องให้มีความรู้อย่างที่ว่านั้น.....เราจะมีลักษณะพิเศษก็คือมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาจากเปรียญธรรม ๙ ประโยค”^{๒๘๘}

๒) การได้รับการสั่งสมอบรมวิชาความรู้และประสบการณ์การทำงานในการเรียนการสอนมาเป็นอย่างดียิ่งแต่อยู่ในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ ดังที่ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) กล่าวถึงบุคลากรในสำนักของท่านว่า

ครูและนักเรียนประโยค ๙ เราปูพื้นมาดีคือเราปูพื้นให้เป็นครูสอนตั้งแต่ประโยค ๕ - ๖ ก็ปูแล้ว ทีนี้พอจบประโยค ๙ อาศัยความรู้ที่ตัวเองมีก็สอนน้อง ๆ ต่อ นี่คือในฐานะครูสอน ในฐานะอื่นที่ ๒ คือในฐานะผู้ช่วยเจ้าอาวาสบางรูปก็มีอยู่ หลังจากจบแล้วก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ช่วยเหลืองานต่าง ๆ ของเจ้าอาวาส เช่น งานปกครอง งานการศึกษา คือเป็นผู้บริหารการศึกษาด้วย แล้วก็นำงานเผยแผ่งานบรรยายก็มีอยู่ นี่งานเผยแผ่^{๒๘๙}

เพราะฉะนั้นผู้ที่เป็เปรียญธรรม ๙ ประโยคจึงเป็นผู้ที่มีทั้งวิชาการความรู้ทางพระพุทธศาสนาและประสบการณ์การเรียนการสอนที่มากกว่าเปรียญธรรมชั้นอื่น ๆ ซึ่งวิชาการความรู้ส่วนนี้ถือว่าเป็นจุดเด่นและเป็นจุดแข็งที่ทำให้ผู้ที่เป็เปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นความคาดหวังและความต้องการของสังคม

๓) ผู้ที่เป็เปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ในการเผยแผ่ สามารถประยุกต์ใช้คำสอนและภาษาบาลีมาใช้ในการเผยแผ่ได้เป็นอย่างดี ดังที่ พันตรี สุธี สุขสากล กล่าวไว้ว่า

ผู้ที่สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ในด้านของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคใหม่ ไม่เพียงแต่เฉพาะความรู้ด้านภาษาหรือไม่เชิงภาษาเท่านั้น แต่สามารถที่จะเอามาบูรณาการหรือมาประยุกต์เข้ากับสังคมสมัยใหม่ เช่น ภาษาบาลี ที่ซ่อนอยู่ในนามบุคคล นามสถานที่นะครับ ตลอดถึงภาษาทวิ ซึ่งถ้าเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่มีความสามารถในเชิงภาษาบาลีค่อนข้างยอดเยี่ยมแล้วท่านสามารถเอามาประยุกต์เป็นบทกลอนบ้าง เป็นบทกวี บทเพลงหรือเอามาตั้งชื่อสถานที่ต่าง ๆ ที่สละสลวยได้^{๒๙๐}

นอกจากจุดเด่นที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคก็ยังคงมีสิ่งที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติมในด้านการเผยแผ่อีกส่วนหนึ่ง

^{๒๘๘} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๘๙} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๙๐} สัมภาษณ์ พันตรี สุธี สุขสากล, อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๒. จุดที่ควรพัฒนาในด้านการเผยแผ่เพื่อการศึกษา

ผู้สำเร็จการศึกษามีจุดที่ควรพัฒนาในด้านการเผยแผ่เพื่อการศึกษา ดังนี้

๑) ความรู้ในด้านอื่น ๆ นอกจากวิชาการความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ยังไม่เพียงพอต่อการปรับตัวให้มีความรู้เท่าทันต่อโลก ซึ่งจะต้องนำไปประยุกต์ใช้กับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่จะต้องนำไปใช้ในการเผยแผ่ ดังที่ ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ กล่าวไว้ว่า “ธรรมะของพระพุทธเจ้าต้องเอามาประยุกต์ใช้กับชีวิตอยู่เรื่อย ๆ ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า คือถ้าเรารู้เท่าทันโลกนะ มันไม่มีตกยุคหรอกครับ ข้อสำคัญคือต้องรู้เท่าทันโลกและก็ต้องรู้หลักธรรมะ”^{๒๙๑}

๒) เมื่อมองถึงสิ่งที่ควรพัฒนาในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นความท้าทายความรู้ความสามารถของผู้ที่สำเร็จการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ที่จะถ่ายทอดความรู้ในทางพระพุทธศาสนาให้แก่คนในสังคมในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าได้อย่างไร ซึ่งการนำเสนอของผู้สำเร็จการศึกษายังถูกมองว่าไม่ทันสมัย ในเรื่องนี้ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญฺญ) ได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า

ในสังคมปัจจุบันมีความจำเป็นทางด้านนั้นด้านนี้เพิ่มเติม อันนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง อย่างเช่นว่าคนรุ่นใหม่เขามีความรู้ความเข้าใจในหลักวิชาการใหม่เยอะแยะไปหมด เขาไม่ค่อยชอบวิธีการแบบเดิม ๆ ที่ผู้ที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคไปนำเสนอมันอาจจะไม่ถูกกับจริตของเขา อันนี้เป็นส่วนที่ ๑ ส่วนที่ ๒ ก็คือวิทยาการใหม่ ๆ มันเกิดขึ้นมากในภาษาต่าง ๆ ในภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาอังกฤษ มันมีความก้าวหน้าด้านวิทยาการเกิดขึ้นมาเยอะแยะไปหมด แล้วก็ยังสามารถศึกษาหาความรู้ได้จากภาษาต่าง ๆ เหล่านั้น ผู้ที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคถ้าไม่มีความรู้ด้านภาษาต่างประเทศเพิ่มเติมโดยเฉพาะภาษาอังกฤษเนี่ย ก็ไม่สามารถเข้าถึงวิทยาการใหม่ ๆ ที่อยู่ในภาษาอังกฤษได้ อันนี้เป็นส่วนที่ ๒^{๒๙๒}

สอดคล้องกับคำพูดของพระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสฺสี ป.ธ.๙) ที่กล่าวว่า “การเป็นนักเผยแผ่ที่ดีก็ต้องไปเรียนเสริมครับ ประโยค ๙ แล้วก็ต้องเรียนเสริมครับ ประโยค ๙ ไม่ใช่รู้ทั้งหมด”^{๒๙๓} เพราะฉะนั้น ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วจะต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติมทั้งในหลักวิชาการและการนำเสนอ ซึ่งอาจจะต้องพัฒนาตามแนวทางที่มีผู้นำเสนอไว้

^{๒๙๑} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ, ที่ปรึกษาอธิการบดีกิตติมาศักดิ์ และอุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๙๒} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๙๓} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

๓. แนวทางการพัฒนาในด้านการเผยแผ่เพื่อการศึกษา

ในแนวทางการพัฒนาในด้านการเผยแผ่นี้ มีผู้เสนอแนวทางการพัฒนาไว้ ดังนี้

๑) การประยุกต์ใช้หลักธรรมนี้ ผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะต้องไปศึกษาศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อนำมาอธิบายหลักธรรมควบคู่กันไป อย่างเช่น เรื่องของเทคโนโลยี ที่ต้องนำมาประยุกต์ใช้ควบคู่ไปกับวิธีการเผยแผ่ในรูปแบบใหม่ ๆ ให้ทันสมัยตลอดเวลา ดังที่พระเทพปริยัติวงศ์ (พาย ภทฺทโก) กล่าวไว้แล้วว่า

เราควรที่จะเพิ่มปริมาณในด้านการศึกษามากขึ้นหนึ่งในลักษณะ เอาละ จะเป็นไปในลักษณะส่วนตัวนะ เราจะต้องตามเทคโนโลยีให้ทันในลักษณะที่มันเหมาะกับพระเรานั้นนะ เราควรที่จะศึกษา^{๒๙๔}

ความหมายในแนวทางที่ ๑ นี้ ผู้ทรงคุณวุฒิมองว่าควรที่จะเพิ่มหลักสูตรการศึกษาในรายวิชาที่เกี่ยวกับศาสตร์สมัยใหม่โดยเฉพาะเรื่องของเทคโนโลยีที่ต้องนำมาประยุกต์ใช้ และจะต้องรู้จักประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับเพศบรรพชิตที่เป็นอยู่ด้วย

๒) ศึกษาเทคนิคและวิธีการนำเสนอเพื่อการเผยแผ่ในรูปแบบต่าง ๆ ตามที่ พันตรี สุธิ์ สุขสากล ได้เสนอแนวทางการพัฒนาไว้ว่า “รุ่นใหม่ ๆ ถ้าหากว่าท่านอยากที่จะทำงานให้กว้างขวางทั้งในฐานะบรรพชิตหรือในฐานะคฤหัสถ์สิ่งที่ท่านต้องเพิ่มเติมเข้ามาก็จะต้องมี เช่น ด้านวาทศิลป์ วาทศิลป์ ก็คือ การพูดในทางการทำงานของพระสงฆ์ก็คือ การเผยแผ่ เช่น การเทศน์ การบรรยายธรรม เป็นต้น”^{๒๙๕} เทคนิคและวิธีการนำเสนอนี้จะเป็นส่วนช่วยเสริมให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพมากขึ้นได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคตโดยเฉพาะในทศวรรษหน้า

๓) เข้ารับการอบรมพระธรรมทูตเพื่อนำความรู้ไปใช้ในการเผยแผ่ ในปัจจุบันนั้นคณะสงฆ์ได้มีการจัดอบรมพระธรรมทูตในทุก ๆ ปี โดยมีข้อมูลระบุว่า งานพระธรรมทูตยุคเริ่มแรกในประเทศไทย กรมการศาสนา อันเป็นหน่วยงานฝ่ายศาสนาอุปถัมภ์ของราชอาณาจักร ได้ฟื้นฟูจัดให้มีงานพระธรรมทูตขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยมีความมุ่งหมายในการเสริมสร้างศรัทธาของประชาชนให้ยึดมั่นในพระศาสนา....มหาเถรสมาคมจึงมีมติให้รับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบพระธรรมทูตนี้เป็นกิจกรรมถาวร โดยตั้งเป็นกองงานพระธรรมทูตขึ้นดำเนินการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นลำดับมา^{๒๙๖}

^{๒๙๔} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติวงศ์, เลขานุการสำนักเรียนวัดปากน้ำ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๙๕} สัมภาษณ์ พันตรี สุธิ์ สุขสากล, อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๙๖} สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต, การฝึกอบรมพระธรรมทูต รุ่นที่ ๕๔, ๒๕๖๑, หน้า ๓, (อติสำเนา).

นอกจากการเผยแผ่เพื่อการศึกษาแล้ว ก็ยังมีการเผยแผ่ในอีกลักษณะหนึ่ง คือ การเผยแผ่เพื่อปฏิบัติ ด้วยการนำพาปฏิบัติธรรมในลักษณะต่าง ๆ ที่จะต้องทำควบคู่กันไปกับการเผยแผ่เพื่อการศึกษาข้างต้นนั้น

ลักษณะที่ ๒ การเผยแผ่เพื่อปฏิบัติ

การเผยแผ่เพื่อปฏิบัติ นั้น เป็นงานที่ผู้เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคควรดำเนินการ เพราะเพียงแต่การศึกษาปริยัติธรรมส่วนเดียวยังไม่เพียงพอที่จะดำรงพระพุทธศาสนาไว้ได้ ผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคควรทำให้ครบในทั้ง ๓ ด้านคือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ อันเป็นหัวใจหลักหรือเป็นปณิธานของพระพุทธศาสนา ดังที่ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปณฺโณ, ศ.ดร.) กล่าวไว้ว่า “เรื่องบทบาทเพิ่มเติมนี้ ผมก็นึกถึงพุทธปณิธานเป็นหลัก ก็คือเรื่องของการศึกษาปฏิบัติเผยแผ่ ปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องของการเผยแผ่ ในการช่วยพระพุทธศาสนาที่จะให้มีความมั่นคงรุ่งเรืองนี้ เราต้องนำคุณูปการทางพระพุทธศาสนาไปสู่สังคมให้ได้”^{๒๙๗} ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นบุคคลที่ถูกคาดหวังในบทบาทด้านการนำปฏิบัติกรรมฐานนี้ เพราะคุณลักษณะพิเศษที่ได้สั่งสมอบรมมาตั้งแต่ขณะที่อยู่ในระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม ดังนี้

๑. จุดเด่นในด้านการเผยแผ่เพื่อปฏิบัติ

ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีจุดเด่นในด้านการเผยแผ่เพื่อปฏิบัติ คือ การผ่านการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมาเป็นเครื่องยืนยันว่าได้ผ่านการฝึกฝนอบรมมาหรือผ่านประสบการณ์มาแล้วซึ่งเป็นที่ไว้วางใจได้ และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ต่างๆ กับการปฏิบัติได้เป็นอย่างดี ดังที่ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสฺสี) กล่าวไว้ว่า

โดยส่วนมากที่ผมคาดหวังคือเมื่อสำเร็จประโยค ๙ แล้วมันต้องอยู่ในสถานอย่างน้อยที่สุด ๕ สถานะ..... ๔) ในฐานะผู้สอนกรรมฐาน ในฐานะนักวิชาการด้านวิปัสสนาหรือพระวิปัสสนาจารย์ เพราะว่าประโยค ๙ ท่านเรียนประสบการณ์มาก ถ้าเข้าปฏิบัติแล้วท่านมีความรู้สูง ก็สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติด้วยตนเองและก็สอนคนอื่น อันนี้เขาเรียกว่าในฐานะนักวิชาการด้านวิปัสสนา และต้องปฏิบัติด้วย เราเรียกว่าสายวิปัสสนาจารย์ ฐานะของประโยค ๙ ควรจะเป็นได้^{๒๙๘}

^{๒๙๗} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๙๘} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

ทัศนะของพระเทพปริยัติโมลีสอดคล้องกับทัศนะของ พระราชสิทธิมุนี วิ. (บุญชิต ญาณส่วโร) ซึ่งท่านมองว่า ผู้สำเร็จการศึกษาควรเป็นผู้นำของสังคมอย่างน้อย ๒ ด้าน ตามที่ได้ให้ความเห็นไว้ว่า

ผมว่า ๑) ประโยค ๙ เป็นผู้นำของสังคมในเรื่องของการศึกษาภาษาไทยด้วย และก็ ๒) เป็นผู้นำทางสังคมในเรื่องของการปฏิบัติธรรมด้วย โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ การศึกษาวิทยาการหรือแม้แต่การศึกษาในหลักสูตรพระนวกะที่มหาเถรสมาคมออกมาใหม่ก็ยังมิวิชาภาวนา คนที่จะรู้เรื่องนี้ดีที่สุด ก็คือคนที่ผ่านมาแล้ว ก็ถ้าเป็นคนที่ผ่านแนวอื่นก็ไม่ควรที่จะส่งไป แต่ถ้าเขารู้ว่าคนที่เป็นมหาสอนธรรมนำปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นประโยคไหน ก็มีความศักดิ์สิทธิ์ คือมันเป็นแบบสายตรงมา^{๒๙๙}

ทัศนะของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๒ ท่านนั้นบ่งบอกว่า ผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นบุคคลในอันดับต้นๆ ที่เป็ความคาดหวังในการนำพาปฏิบัติ ด้วยคุณลักษณะพิเศษที่ผู้เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคมี ซึ่งอาจจะส่งผลให้เกิดการยอมรับและเคารพนับถือได้ง่ายสำหรับคนทั่วไป

นอกจากนั้น บทบาทด้านการปฏิบัติยังเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่เป็นที่คาดหวังในอนาคตอีก ๑๐ ปีข้างหน้าด้วย ดังที่ พันตรี สุธี สุขสากล กล่าวไว้ว่า

๑๐ ปีข้างหน้าถ้าเป็นไปได้ก็อยากจะให้เห็นมุมหนึ่งว่า เมื่อท่านสำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วมุ่งต่อไปก็คือ การบำเพ็ญเพียรในทางจิตรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือจะมุ่งมั่นในฐานะที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมโดยมีเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นผู้ที่นำทาง โอกาสที่จะพลาดมีน้อยใช้ไหมครับ เพราะฉะนั้น ในด้านปริยัติเนี่ย พระคุณเจ้าที่อาจจะได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นวิปัสสนาจารย์ท่านมีความรู้ในเชิงปริยัติค่อนข้างจำกัด โอกาสที่จะพูดผิดพูดถูกและโยมเชื่อโยมศรัทธาแต่ก็เห็นว่าท่านพูด สุดท้ายก็อาจจะจำคำพูดที่ผิดไป แบบไม่ได้ตั้งใจ แต่ก็พูดผิดไป แต่ถ้าเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคด้วยแล้วเป็นพระวิปัสสนาจารย์ด้วย นำปฏิบัติก็ถูกต้องด้วย คำที่ใช้ศัพท์ที่ใช้ถูกต้องด้วย ยังเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาในระยะยาวนาน^{๓๐๐}

เนื่องจากการปฏิบัตินี้เป็นอีกสายหนึ่งนอกจากการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค เพราะฉะนั้น ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจึงต้องมีการพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อการทำงานด้านการปฏิบัติอยู่

๒) จุดที่ควรพัฒนาในด้านการเผยแผ่เพื่อการปฏิบัติ

ผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีจุดที่ควรพัฒนาในด้านการเผยแผ่เพื่อการปฏิบัติ ดังนี้

^{๒๙๙} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิมุนี วิ., ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑,

^{๓๐๐} สัมภาษณ์ พันตรี สุธี สุขสากล, อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคยังคงถูกมองว่า การเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้นยังไม่เพียงพอ ต้องแสวงหาความรู้และฝึกฝนในด้านการปฏิบัติเพิ่มเติมอีก ดังที่ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) กล่าวไว้ว่า “บางรูปถึงแม้จะเก่งบาลี แต่ไม่สามารถจะไปสอนกรรมฐานได้ เพราะถ้าไม่มีความลึกซึ้งตรงนั้น ต้องไปเรียนให้มันลึกซึ้ง”^{๓๐๑} เพราะว่าการศึกษาที่เป็นส่วนปริยัตินั้นเป็นคนละสายกับการปฏิบัติ เพราะฉะนั้นจึงต้องไปฝึกฝนให้เกิดความลึกซึ้งต่อไป

๓) แนวทางการพัฒนาในด้านการเผยแผ่เพื่อการปฏิบัติ

แนวทางการพัฒนาของผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคในด้านการเผยแผ่เพื่อการปฏิบัติ นั้น ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจะต้องไปเรียนรู้เพิ่มเติมและฝึกฝนตนเองในด้านการปฏิบัติ ซึ่งอาจจะต้องเริ่มต้นใหม่เพื่อให้เกิดความลึกซึ้งในการปฏิบัติ ดังที่ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาไว้ว่า

การเป็นนักวิปัสสนากรรมฐาน คือการเป็นนักวิปัสสนาจารย์นี้แหละครับ การเป็นนักวิชาการด้านวิปัสสนาเนี่ย ประโยค ๙ มันเป็นอีกความรู้หนึ่ง มันเป็นอีกศาสตร์หนึ่งที่ประโยค ๙ ต้องเข้าไปเรียนรู้เริ่มต้นใหม่ ผู้ใดชอบกรรมฐานก็ไปเรียนรู้ใหม่ ไปเริ่มเรียนตั้งแต่พื้นฐานไปจนจบ เมื่อจบแล้วพื้นฐานเหล่านี้ก็จะเข้มแข็ง นี่ก็คือพื้นฐาน^{๓๐๒}

จากข้อมูลที่แสดงมาทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า ผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี้นั้นเป็นที่คาดหวังมากสำหรับบทบาทด้านการเผยแผ่ ด้วยจุดเด่นที่มีทั้งในด้านการเผยแผ่เพื่อการศึกษาและการเผยแผ่เพื่อการปฏิบัติ ได้แก่ ในส่วนการเผยแผ่เพื่อการศึกษา ผู้สำเร็จการศึกษามีจุดเด่นอยู่ ๓ จุด ได้แก่ ๑) หลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นหลักธรรมและคำสอนที่จะนำไปเผยแผ่ซึ่งผู้เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคมียู่แล้ว ๒) การได้รับการสั่งสมอบรมวิชาความรู้และประสบการณ์การทำงานในการเรียนการสอนมาเป็นอย่างดีตั้งแต่อยู่นในระบบการศึกษา ๓) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคใหม่ และจุดที่ควรพัฒนาอีก ๒ จุด ได้แก่ ๑) ความรู้ภายนอกที่จะนำไปประยุกต์ใช้หลักคำสอนต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการเผยแผ่อย่างไม่เพียงพอสอดคล้องต่อโลกภายนอก ๒) การนำเสนอที่ไม่ทันสมัยและไม่น่าสนใจ มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้ ๑) ผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะต้องไปศึกษาศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อนำมาอธิบายหลักธรรมควบคู่กันไป ๒) ศึกษาเทคนิคและวิธีการนำเสนอเพื่อการเผยแผ่ในรูปแบบต่าง ๆ ให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ๓) เข้ารับการอบรมพระธรรมทูตเพื่อนำความรู้ไปใช้ในการเผยแผ่

ส่วนในด้านการเผยแผ่เพื่อการปฏิบัติ นั้น ผู้สำเร็จการศึกษาก็มีจุดเด่นคือ เป็นผู้ผ่านการฝึกฝนอบรมตนเองมาแล้วเป็นเวลายาวนานตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ธ.๙ ที่สังคมให้การ

^{๓๐๑} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๐๒} อ้างแล้ว.

ยอมรับ และจุดด้อยที่ควรพัฒนาอีกคือ ขาดความลึกซึ้งในการปฏิบัติเพราะยังไม่ได้ฝึกฝนอย่างเต็มที่เนื่องจากเป็นคนละสายกับปริยัติ มีทิศทางการพัฒนาคือ ประโยค ๙ เป็นอีกความรู้หนึ่ง มันเป็นอีกศาสตร์หนึ่งที่ประโยค ๙ ต้องเข้าไปเรียนรู้เริ่มต้นใหม่

จากข้อสรุปข้างต้น สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

-จุดเด่นในด้านการเผยแผ่เพื่อ

การศึกษา

๑) หลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นหลักธรรมและคำสอนที่จะนำไปเผยแผ่ซึ่งผู้เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีอยู่แล้ว

๒) การได้รับการสั่งสมอบรมวิชาความรู้และประสบการณ์การทำงานในการเรียนการสอนมาเป็นอย่างดี

๓) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ในด้านของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคใหม่

-จุดเด่นด้านการเผยแผ่เพื่อการปฏิบัติ

เป็นผู้ผ่านการฝึกฝนอบรมตนเองมาแล้วเป็นเวลายาวนานตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ธ.๙ ที่สังคมให้การยอมรับ

-จุดที่ควรพัฒนาในด้านการเผยแผ่เพื่อการศึกษา

๑) ความรู้ภายนอกที่จะนำไปประยุกต์ใช้หลักคำสอนต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการเผยแผ่ยังไม่เพียงพอและเท่าทันต่อโลกภายนอก

๒) การนำเสนอที่ไม่ทันสมัยและไม่น่าสนใจ

-จุดที่ควรพัฒนาในด้านการเผยแผ่เพื่อการปฏิบัติ

ขาดความลึกซึ้งในการปฏิบัติเพราะยังไม่ได้ฝึกฝนอย่างเต็มที่เนื่องจากเป็นคนละสายกับปริยัติ

- แนวทางการพัฒนาในด้านการเผยแผ่เพื่อการศึกษา

๑) ผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะต้องไปศึกษาวิชาการและศาสตร์ใหม่ ๆ เพื่อนำมาอธิบายควบคู่กับหลักธรรม

๒) ศึกษาเทคนิคและวิธีการนำเสนอเพื่อการเผยแผ่ในรูปแบบต่าง ๆ ให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

๓) เข้ารับการอบรมพระธรรมทูตเพื่อนำความรู้ไปใช้ในการเผยแผ่

- แนวทางการพัฒนาในด้านการเผยแผ่เพื่อการปฏิบัติ

ประโยค ๙ มันเป็นอีกความรู้หนึ่ง มันเป็นอีกศาสตร์หนึ่งที่ประโยค ๙ ต้องเข้าไปเรียนรู้เริ่มต้นปฏิบัติใหม่

แผนภาพที่ ๔.๔ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการเผยแผ่

๔.๑.๕ บทบาทด้านสาธารณูปการ

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ข้อค้นพบสำคัญว่า บทบาทด้านสาธารณูปการนั้น เป็นบทบาทที่ทางคณะสงฆ์กำหนดไว้ในหน้าที่ของพระสังฆาธิการ เพื่อให้มีการปรับปรุง ซ่อมแซม หรือสร้างศาสนสถานภายในวัดให้มีความมั่นคงถาวร และมีความเหมาะสมกับการใช้งานของคณะสงฆ์และประชาชนทั่วไป เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ทั่วกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง บทบาทด้านสาธารณูปการนี้เป็นบทบาทต่อเนื่องจากบทบาทด้านการปกครอง เพราะฉะนั้น เมื่อผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นที่คาดหวังสำหรับบทบาทด้านการปกครอง บทบาทด้านสาธารณูปการนี้ก็ต้องการผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคด้วยเช่นกัน และที่ต้องการมากก็เพราะเป็นบทบาทที่สำคัญแต่บุคลากรคุณภาพที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคทำงานด้านสาธารณูปการนี้มีจำนวนน้อย ดังที่ พระมหาสุธรรม สุตโน กล่าวไว้ว่า

ประโยค ๙ เป็นสายก่อสร้างนี้เรายังไม่มีนะ แต่ว่า เคยมีองค์หนึ่งท่านจบวิศวะมา แล้วท่านมาเรียนจบประโยค ๙ อันนี้มี แต่ถ้าท่านก่อสร้างอะไรได้ ก็คุมออกแบบก็สร้างอะไรได้ สายก่อสร้างนี้เราก็กังไม่ได้คิดว่าจะผลิตมากเท่าไร ถ้าเทียบกับว่าเราเป็นนักก่อสร้าง มีพระบวชมาจากธรรมทายาท หมายถึงว่าพวกจบปริญญาตรีแล้วมาบวช ชุดนี้จะจบมาหลากหลาย จบมาจากแพทย์บ้าง มาจากครูบ้าง เป็นหมอบ้าง มาเรียน ก็จะมีสายนี้ก็คือท่านจบวิศวะมา แล้วท่านก็จบประโยค ๙ ด้วย ท่านก็สามารถทำได้ เพราะฉะนั้นประโยค ๙ เรานี้ก็จะมีหลากหลายตำแหน่ง หลากหลายการทำงาน เพราะฉะนั้นประโยค ๙ เราจึงไม่พอ^{๓๐๓}

จากข้อมูลข้างต้นบ่งชี้ว่า ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วส่วนมากให้ความสำคัญกับบทบาทด้านสาธารณูปการน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับบทบาทด้านอื่น ๆ อาจเป็นเพราะว่าเป็นการทำงานที่ไม่ใช่สายตรงจากที่เรียนมา และจากการศึกษาพบว่าผู้ที่เป็เปรียญธรรม ๙ ประโยคส่วนมากมักให้ความสำคัญและทำงานในด้านการศึกษามากกว่าด้านอื่น ๆ เพราะฉะนั้นจึงทำให้บทบาทหน้าที่ในด้านอื่นน้อยตามไปด้วยโดยเฉพาะด้านสาธารณูปการนี้

อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาเป็นที่ต้องการมากก็เพราะว่าผู้ที่สำเร็จการศึกษาแล้วมีจุดเด่นที่ผู้เป็นเปรียญธรรมชั้นอื่น ๆ ไม่มีนั่นเอง ซึ่งจะโดดเด่นกว่าเปรียญธรรมชั้นอื่นๆ ดังนี้

๑. จุดเด่นในด้านสาธารณูปการ

ผู้ที่จบการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีจุดเด่นในด้านสาธารณูปการ ดังนี้

๑) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในทางพระธรรมวินัยเป็นอย่างดี สามารถป้องกันความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นจากการก่อจัดทำศาสนสถานที่มีผิดธรรม ผิดวินัย หรือนอกขอบข่ายของคำสอน

^{๓๐๓} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สุตโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม

พระพุทธศาสนาได้ ทั้งยังสามารถจัดรูปแบบสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ให้อยู่ในขอบข่ายของพระพุทธศาสนา ได้โดยไม่ผิดธรรมเนียมผิดวินัย ดังที่ พระราชปรียัติโกวิ (สมจินต์ สมมาปญโญ, ศ.ดร.) กล่าวไว้แล้วในด้านการปกครองว่า “เราจะมีลักษณะพิเศษก็คือมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาจากเปรียญธรรม ๙ ประโยค”^{๓๐๔}

๒) ผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา เป็นผู้มองการณ์ไกลสามารถพัฒนาและส่งเสริมกิจการต่าง ๆ ภายในวัดได้ ดังกรณีบุคคลตัวอย่างที่ แสดงไว้แล้วในบทที่ ๓

นอกจากจุดเด่นข้างต้น ผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคก็ยังคงมีส่วนที่ต้อง พัฒนาอยู่ ดังนี้

๒. จุดที่ควรพัฒนาในด้านสาธารณูปการ

ศักยภาพด้านสาธารณูปการนี้ยังถูกมองว่าเป็นปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไขและพัฒนาอยู่ เพราะความรู้ที่ได้จากการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้นยังไม่เพียงพอสำหรับบทบาทสาธารณูปการ เนื่องจากเป็นวิชาการคนละสายจากที่ได้ศึกษามา เพราะฉะนั้นผู้ที่เป็เปรียญธรรม ๙ ประโยคจึงขาด ความรู้และประสบการณ์ในเรื่องสาธารณูปการนี้อยู่ ดังที่พระราชปรียัติโกวิ (สมจินต์ สมมาปญโญ ,ศ.ดร.) กล่าวไว้ว่า “ศาสนวัตถุศาสนสถานนี้แทบไม่ได้มีความรู้เลยนะ สถาปัตยกรรมประติมากรรม ทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธีก็ไม่เชี่ยวชาญ เพราะฉะนั้นคนที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ยังอยู่ เป็นพระอยู่ก็ต้องรู้ตัวเองด้วยว่าตัวเองยังไม่มีความรู้เรื่องพวกนี้”^{๓๐๕}

๓. แนวทางการพัฒนาในด้านสาธารณูปการ

มีผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนวทางการพัฒนามหาวิทยาลัยในด้านสาธารณูปการไว้ ดังนี้

๑) ควรแสวงหาประสบการณ์ต่าง ๆ จากภายในวัดที่ตนอาศัยอยู่ ตรงตามแนวทางการ พัฒนาของ พระมหาสุธรรม สุตโน ซึ่งภายในวัดพระธรรมกายที่ท่านเป็นอาจารย์ใหญ่อยู่นั้น ก็มีการ ส่งเสริมศักยภาพของผู้สำเร็จการศึกษาด้านนี้อยู่แล้ว ด้วยการให้ศึกษาวิชาการเกี่ยวกับงานช่างและ งานฝีมือต่าง ๆ นอกจากวิชาความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

วิชาที่สอนเสริมคือ พวกช่าง จะมีช่าง จะมีไฟฟ้า จะมีประปา คือ พื้นฐานต้องได้ ถ้าเกิดยังไม่ถึงขนาดก่อสร้าง แต่พอรู้เรื่อง พอมีที่ปรึกษาได้ พอเป็นเจ้าของได้ ก่อสร้างนู่นนี่นั่นได้ เราก็ต้องสอน คือ สอนเฉพาะในโรงเรียน โชคดีว่าที่วัดเรามีก่อสร้าง ก็เอาพวกวิศวะ พวก

^{๓๐๔} สัมภาษณ์ พระราชปรียัติโกวิ, ศ.ดร., เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่าย วิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๐๕} อ้างแล้ว.

อะไรมาสอนให้ความรู้พวกช่างไฟ ก็เลยบอกว่า ท่านไม่จบประโยค ๙ ไม่เป็นไร เราทำบุคลากรก่อน ให้ท่านอยู่ในพระศาสนาได้ อย่างน้อยก็เป็นเจ้าอาวาสได้ ก็คือส่วนนี้เป็นพื้นฐาน^{๓๐๖}

๒) ส่งเสริมการแสวงหาความรู้จากภายนอกวัด คือการเข้ารับการศึกษานอกสถาบันต่าง ๆ ที่มีการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวพันกับงานด้านสาธารณูปการ ดังที่ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปัญญา, ศ.ดร.) กล่าวไว้ว่า “จะต้องไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ไม่ว่าจะโดยการเรียนปริญญาเพิ่มเติมหรือว่าไปหาความรู้รอบตัวเพิ่มเติมก็แล้วแต่”^{๓๐๗} สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ ที่ได้เสนอไว้ว่า

อาจจะเรียนเฉพาะทางด้านอื่น ๆ เช่นเป็นไปได้อีกพวกเราที่มีความรู้ความสามารถเรื่องคณิตศาสตร์คำนวณอาจจะได้เรียนวิศวะบ้าง แพทย์บ้าง อาจจะเรียนแพทย์แผนไทยหรือแผนโบราณ หรือจิตรกรรม หัตถกรรม แบบศิลปากรเขามีนะครับ ที่สามารถเรียนได้ แต่ทำไมหลักสูตรพวกนี้มันไม่มี ยกตัวอย่างนะครับเรื่องจิตรกรรมหัตถกรรม เรื่องอะไรเกี่ยวกับวัดนี้มันมีเยอะเลย^{๓๐๘}

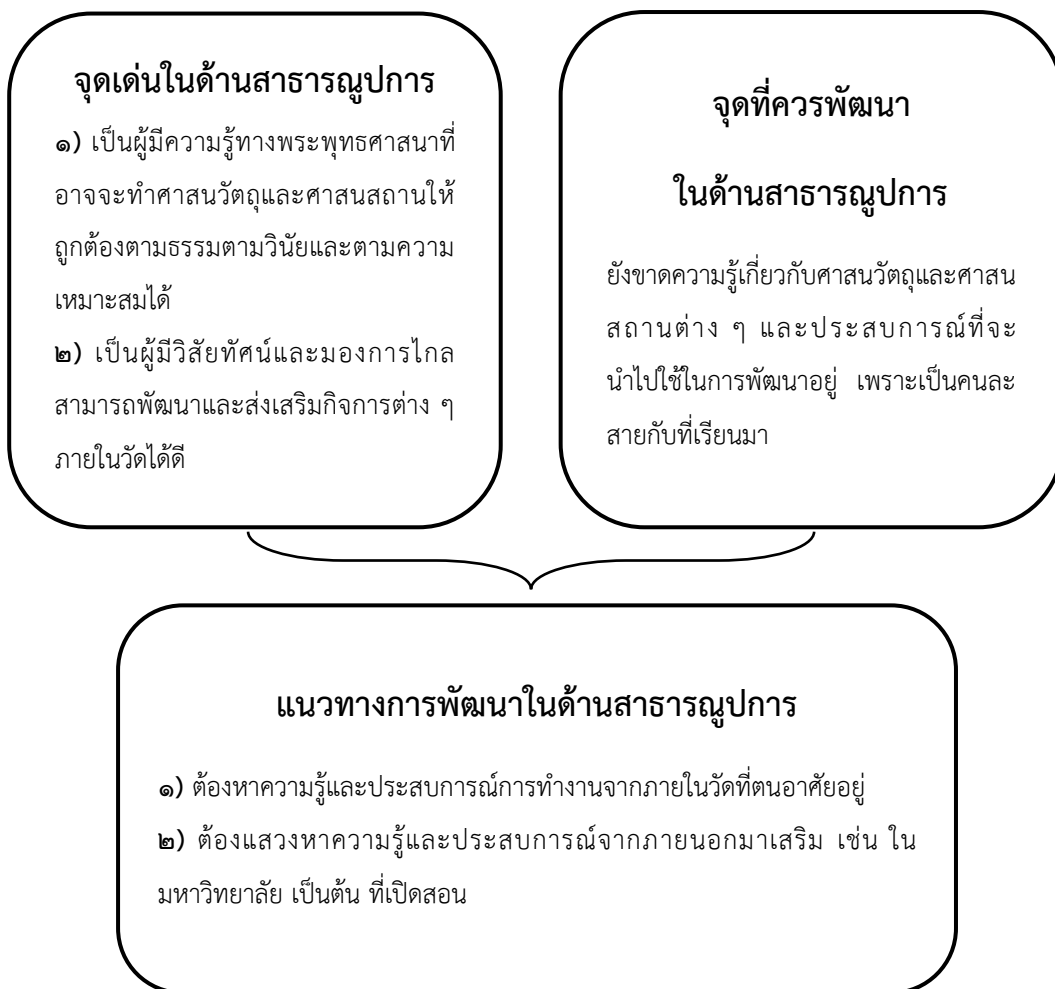
จากทัศนะที่ยกมาแสดงทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า ผู้สำเร็จการศึกษาเป็นที่คาดหวังในบทบาทด้านสาธารณูปการนี้ เนื่องด้วยเหตุผลหลายประการคือ ประการที่ ๑ บุคลากรที่ทำงานด้านสาธารณูปการมีน้อย ประการที่ ๒ ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วมีจุดเด่นที่ทำให้เป็นที่ต้องการ ได้แก่ ๑) เป็นผู้มีความรู้และศักยภาพพอที่จะทำศาสนวัตถุและศาสนสถานให้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามความเหมาะสมได้ ๒) เป็นผู้มีความวิสัยทัศน์และมองการณ์ไกลสามารถพัฒนาและส่งเสริมกิจการต่าง ๆ ภายในวัดได้ดี แต่ก็มีจุดที่ควรได้รับการแก้ไขและพัฒนาอยู่ คือ ยังขาดความรู้เกี่ยวกับศาสนวัตถุและศาสนสถานต่าง ๆ และประสบการณ์ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาอยู่ เพราะเป็นคนละสายกับที่เรียนมา ส่วนในทิศทางการพัฒนาก็คือ ๑) ต้องหาความรู้และประสบการณ์การทำงานจากภายในวัดที่ตนอยู่ ๒) ต้องแสวงหาความรู้และประสบการณ์จากภายนอกมาเสริม เช่น ในมหาวิทยาลัย เป็นต้น ที่เปิดสอน

จากบทสรุปข้างต้นสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

^{๓๐๖} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สุตโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๐๗} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๐๘} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.



แผนภาพที่ ๔.๕ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านสาธารณูปการ

๔.๑.๖ บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เป็นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ข้อค้นพบสำคัญว่า บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์นี้ เป็นบทบาทที่บรรพชิตต้องสร้างคุณูปการและทำคุณประโยชน์ด้านต่าง ๆ ให้แก่สังคม เป็นบทบาทที่ทั่วไปไม่ได้จำกัดแค่หน้าที่ใดหน้าที่หนึ่ง สามารถเลือกทำได้ตามกำลังความรู้ความสามารถของผู้สำเร็จการศึกษาแต่ละคน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยตรง เป็นบทบาทหน้าที่ที่เป็นของปัจเจกบุคคล เป็นบทบาทหนึ่งของผู้สำเร็จการศึกษาสามารถทำได้ ดังที่ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) กล่าวว่า “อาจจะเป็นนักช่วยเหลือสังคม นักสาธารณสงเคราะห์หรือสังคมสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ ก็สามารทำได้”^{๓๐๙}

^{๓๐๙} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

วิถีชีวิตของบรรพชิตนั้นขึ้นอยู่กับคนในสังคม ไม่สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยตนเองได้ จึงต้องพึ่งพาคนในสังคมภายนอกในการช่วยเหลือด้านปัจจัยสี่ เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน คือ เมื่อได้รับการอนุเคราะห์ในเรื่องปัจจัยสี่จากสังคมภายนอกแล้ว บรรพชิตก็ต้องมอบอะไรให้แก่สังคม เป็นการตอบแทนบ้าง ดังที่ พระมหาไพโรวรัลย์ วรณโณ กล่าวไว้ว่า

ผมมองว่าศักยภาพของคนที่เป็นมหาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมันควรจะมากกว่านี้ และ บทบาทหนึ่งที่มีมันแทบจะไม่มีเลยก็คือบทบาทกับสังคมข้างนอก ผมว่ามันสำคัญที่สุด เพราะว่า คณะสงฆ์พยายามผลิตบุคลากรที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคออกมา มันต้องตอบโจทย์ไม่ใช่แค่เฉพาะวงการคณะสงฆ์ ไม่ใช่เพื่อทำงานสนองคณะสงฆ์ แต่ต้องทำงานเพื่อคนอื่นอะไรให้กับสังคม^{๓๑๐}

จากการสัมภาษณ์ทราบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคซึ่งกำลังทำงานด้านการศึกษาอยู่ก็มีความต้องการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์นี้ด้วยเช่นกัน ดังที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน กล่าวไว้ว่า

สำหรับผมเอง ผมก็คิดว่ามันยังน้อยอยู่ เพราะว่าผมก็ยังอยู่ในแค่แวดวงของการศึกษานะ ไม่ได้ไปคลุกคลีในชุมชน ไม่ได้ไปแสดงบทบาทที่มีมันเป็นบทบาทนอกเหนือจากบทบาทด้านการศึกษาเท่าใดนักนะครับ เพราะฉะนั้นถ้าถามว่าอยากจะแสดงบทบาทอะไรเพิ่มเติมกับพระพุทธศาสนาและสังคมไทย ตัวโจทย์ของสังคมมันจะเป็นตัวบ่งบอก มันจะเป็นตัวแสดงบทบาทโดยพฤตินัย ไม่ใช่โดยนิตินัย เพราะโดยนิตินัยเองผมก็ไม่ชอบที่จะดำรงตำแหน่งหรือว่าจะให้ใครมาเชิญไปเป็นผู้นำนั่นน่ะอย่างนี้ แต่ในทางพฤตินัยนี้เมื่อเรามีโอกาสทุกครั้งนะครับ เมื่อมีโอกาสในการเขียนบทความที่ดี นำเสนอในเวทีต่าง ๆ ก็ดี ในทางวิชาการก็ดี เราก็เอาความรู้ตรงนี้ ที่ถือว่าเป็นประโยชน์ต่อทางพระพุทธศาสนาและสังคม ก็เป็นบทบาทที่อยากแสดง^{๓๑๑}

ทัศนะข้างต้นสอดคล้องกับทัศนะของ พระมหาไพโรวรัลย์ วรณโณ ว่า

คิดว่าถ้าเป็นไปได้ผมอยากจะทำบทบาทเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ ผมอยากจะทำงานแบบสังคมสงเคราะห์ไปทางสายหลวงพ่อบุญทาส งานพัฒนาสังคมอย่างหลวงพ่อไพศาล วิสาโล หรืออะไรแบบนี้ ผมว่าพระเราต้องหันมาอะไรแบบนี้ แล้วมันจะทำให้ตัวเราเองมีคุณค่าด้วย และคณะสงฆ์โดยรวมยังรู้สึกว่ามีคุณค่าต่อสังคมโดยรวมสมัยใหม่ และทางเดียวที่คณะสงฆ์จะอยู่รอดก็คือหันมาทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ให้มาก คณะสงฆ์ต้องหันไปอยู่กับชาวบ้านอยู่กับ

^{๓๑๐} สัมภาษณ์ พระมหาไพโรวรัลย์ วรณโณ, อาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดสร้อยทอง, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๑๑} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน, รองหัวหน้าภาควิชามานุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

ชุมชนปกป้องสิทธิชุมชนอะไรแบบนี้ อย่างที่หลวงพ่อไพศาลพาคนไปปลูกป่าปลูกต้นไม้ หรือ แม้แต่หลวงพ่อยอมทำอะไรต่าง ๆ ผมว่าแบบนี้ แล้วสังคมเขาจะมองเห็นว่ามหาเปรียญและ คณะสงฆ์ก็ยังมีประโยชน์อยู่^{๓๑๒}

การที่ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคควรทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์นั้น ก็เพราะมีจุดเด่นหลายประการที่สังคมให้การยอมรับ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

๑. จุดเด่นในด้านสาธารณสงเคราะห์

จุดเด่นของผู้ที่จบการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในด้านสาธารณสงเคราะห์ มีดังนี้

๑) มีวิชาความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่สังคมคาดหวัง ยอมรับ และชื่นชม ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทบาทด้านศาสนศึกษา ดังที่ พระมหาสุธรรม สุรตโน กล่าวไว้ว่า “ประโยค ๙ เรากียอมรับว่า เราไม่ได้รู้ทุกเรื่อง แต่ว่าคนคาดหวังเราหมด ประโยค ๙ นี่ไม่รู้ ให้เรารู้ทุกเรื่องเลยหรอเนี่ย”^{๓๑๓} เป็นการกล่าวถึงสิ่งที่สังคมคาดหวังจากการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค ซึ่งนับว่าเป็นจุดเด่นประการหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่เป็เปรียญธรรม ๙ ประโยคโดดเด่นมากกว่าผู้ที่เป็เปรียญธรรมชั้นอื่น ๆ

๒) ความเป็นผู้มีศักยภาพและความสามารถในการเรียน โดยเฉพาะความวิริยะอุตสาหะที่มีมากกว่าเปรียญธรรมชั้นอื่น ๆ ก็เพราะสังคมเชื่อว่าผู้สำเร็จการศึกษามานันได้ผ่านการสั่งสมอบรมมาอย่างยาวนานและเข้มงวดจึงสำเร็จการศึกษาได้ ดังที่ พันตรี สุธี สุขสกุลกล่าวไว้ว่า “สังคมไทยเชื่อว่า เปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นเปรียญธรรมสูงสุดเป็นภูมิขั้นที่ผู้ศึกษาต้องมีความเพียรอย่างสูงมีสติปัญญาอยู่ในระดับที่ยอดเยี่ยมจึงจะสามารถสำเร็จการศึกษาในระดับนี้ได้”^{๓๑๔}

๓) มีความรู้ความสามารถที่จะแก้ไขปัญหาข้อสงสัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้ ตามที่ พระมหาไพโรวัลย์ วรณโณ กล่าวไว้ว่า

เวลาสังคมข้างนอกเขามองพระเองเนี่ย เขามองพระที่ไม่มีวิทยฐานะเขาก็มองอีกมุมหนึ่งนะ แต่ว่าเขามองพระเปรียญธรรมหรือพวกมหาเนี่ยเขาก็รู้สึกว่พระเปรียญธรรมหรือมหาเนี่ยเป็นผู้ทรงภูมิมีภูมิความรู้ะไรแบบนี้ และเวลาที่สังคมเขามีปัญหาหรือมีคำถามอะไรที่มันเกี่ยวกับหลักการของพระพุทธศาสนา เขามองว่าพวกพระมหาเปรียญอย่างเราเนี่ย ต้องเป็นที่

^{๓๑๒} สัมภาษณ์ พระมหาไพโรวัลย์ วรณโณ, อาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดสร้อยทอง, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๑๓} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สุรตโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๑๔} สัมภาษณ์ พันตรี สุธี สุขสกุล, อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ฟังให้เขาได้ ต้องช่วยเขาได้ ต้องช่วยเหลือเขาได้ ไม่ว่าจะเป็นการออกมาชี้แจง ออกมาพูด หรือออกมาทำอะไรก็ตามแต่^{๓๑๕}

ข้อมูลที่แสดงมาข้างต้นนั้น เป็นจุดเด่นที่ทำให้สังคมคาดหวังในตัวผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทุกยุคสมัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่แท้จริงแล้วการที่ผู้สำเร็จการศึกษาจะทำงานให้แก่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ยังคงมีจุดที่ควรแก้ไขและพัฒนาอยู่

๒. จุดที่ควรพัฒนาในด้านสาธารณสงเคราะห์

ผู้ที่จบการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีจุดที่ควรพัฒนาในด้านสาธารณสงเคราะห์ ดังนี้

๑) ผู้สำเร็จการศึกษาอาจคิดว่า การเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้น เพียงพอแล้วโดยไม่ขวนขวายหาความรู้เพิ่มเติมหรือไม่ช่วยเหลือสังคมด้านใด ๆ เลย ดังที่มีผู้ชี้ให้เห็นว่า “ถ้าคณะสงฆ์ยังอยู่กับกลุ่มก้อนของตัวเอง ไม่ออกไปทำงานเพื่อสังคม ผมว่ามันไม่ใช่แนวทางนะ มันจะขัดกับหลักปณิธานของพระพุทธเจ้าที่ตรัสว่า เธอจงเที่ยวไป...ฯ ไม่ใช่จบประโยค ๙ บางคนบอกว่าหาแหล่งแล้ว หาแหล่งลงแล้ว อะไรแบบนี้”^{๓๑๖}

๒) ยังนำความรู้ที่มีไปช่วยสังคมได้ไม่เต็มที่ตามที่สังคมคาดหวัง ดังที่พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญโญ, ศ.ดร.) กล่าวไว้ว่า

สำคัญก็คือไม่ค่อยนำหลักพระพุทธศาสนาเข้าไปสู่สังคม เพราะฉะนั้นสังคมก็จะได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนาเฉพาะในส่วนที่เป็นเรื่องของจิตวิทยา เช่น เมื่อไม่สบายใจก็เข้ามาวัด มาไหว้ตรังนั้นตรังนี้ กลับออกไปก็เหมือนเดิม เพราะฉะนั้นการที่จะนำหลักพระพุทธศาสนาเข้าไปสู่สังคม แล้วก็เป็นวิถีชีวิตของเขาจริง ๆ เนียนมันมีน้อย^{๓๑๗}

๓. แนวทางการพัฒนาในด้านสาธารณสงเคราะห์

ในด้านสาธารณสงเคราะห์ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

^{๓๑๕} สัมภาษณ์ พระมหาไพโรวรัลย์ วรวัฒนโณ, อาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดสร้อยทอง, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๑๖} สัมภาษณ์ พระมหาไพโรวรัลย์ วรวัฒนโณ, อาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดสร้อยทอง, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๑๗} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๑) ผู้สำเร็จการศึกษาหรือคณะสงฆ์ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคมเท่าที่สามารถทำได้ รวมทั้งนำพาประชาชนทำกิจกรรมส่งเสริมสังคมในลักษณะต่าง ๆ ดังที่ พระมหาไพโรวีย์ วรณโณ กล่าวไว้ว่า

ต้องลงพื้นที่ ทางเดียวที่คณะสงฆ์จะอยู่รอดก็คือหันมาทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ให้มาก คณะสงฆ์ต้องหันไปอยู่กับชาวบ้านอยู่กับชุมชนปกป้องสิทธิชุมชนอะไรแบบนี้ อย่างที่หลวงพ่อไพศาลพาคนไปปลูกป่าปลูกต้นไม้ หรือแม้แต่หลวงพ่อยอมทำอะไรต่าง ๆ ผมว่าแบบนี้แล้วสังคมเขาจะมองเห็นว่ามหาเปรียญและคณะสงฆ์ยังมีประโยชน์อยู่^{๓๑๘}

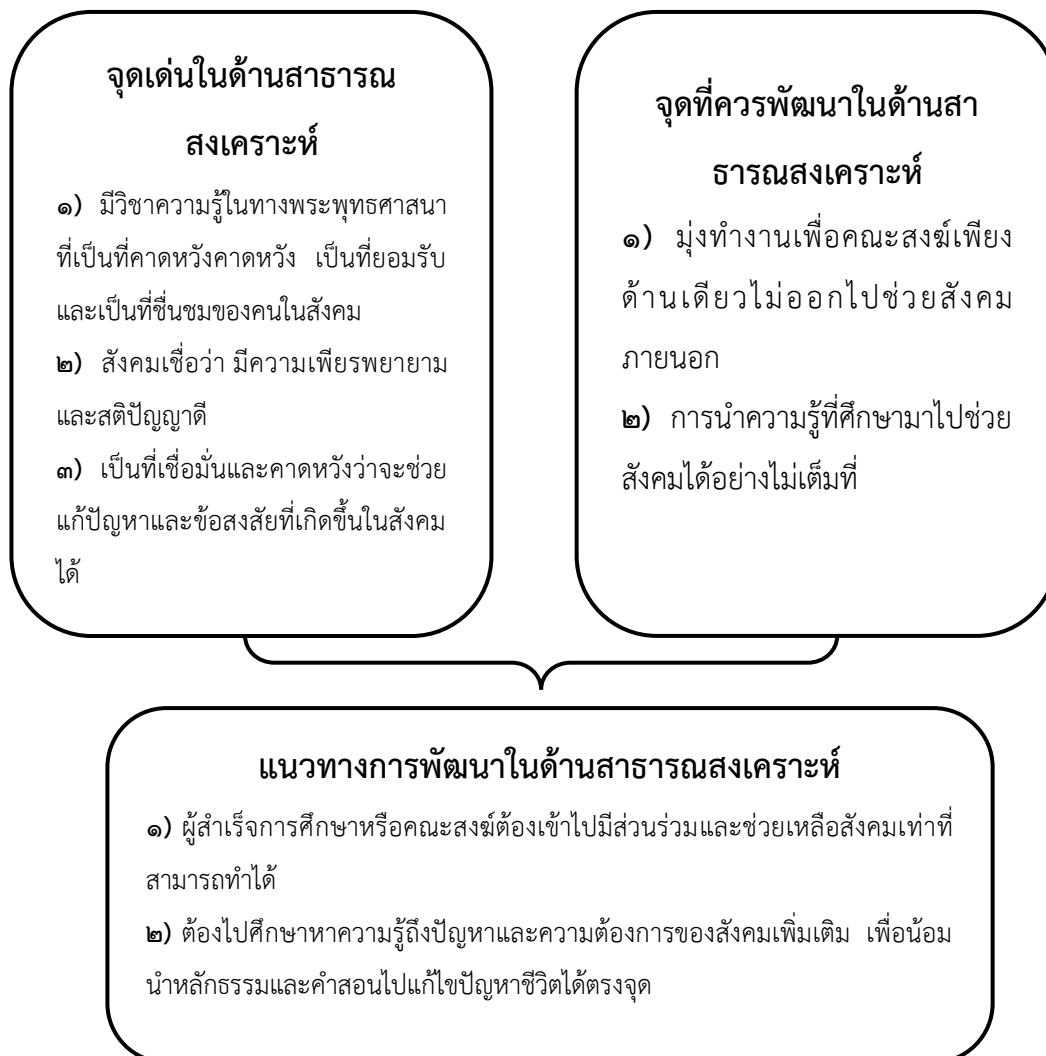
๒) ต้องไปศึกษาหาความรู้ถึงปัญหาและความต้องการของสังคมเพิ่มเติม เพื่อนำมาหล่อหลอมและคำสอนไปแก้ไขปัญหาชีวิตได้ตรงจุด ดังที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน กล่าวไว้ว่า “บทบาทหรือว่าคำถามของสังคมเนี่ย มันเป็นส่วนที่ทำให้เราจะต้องค้นคว้าเพิ่มเติม จะต้องทำความเข้าใจเพิ่มเติม หรือว่าการไปมีส่วนร่วมกับสังคมนั้น ๆ เพิ่มเติมอะไรอย่างนี้”^{๓๑๙} ซึ่งจะทำให้เข้าใจสังคมมากขึ้น จะทำให้รู้ว่าสังคมต้องการอะไรและนำมามาส่งนั้นเข้าไปเพื่อให้เป็นสังคมวิถีพุทธที่ยั่งยืน

จากข้อมูลที่แสดงมาสามารถสรุปได้ว่า สังคมยังให้ความเชื่อมั่น เชื่อถือ และคาดหวังในตัวผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคอยู่ไม่ว่าจะยุคไหนสมัยไหน เพราะจุดเด่นที่ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมี คือ ๑) มีวิชาความรู้ในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นที่คาดหวัง เป็นที่ยอมรับ และเป็นที่ยกย่องของคนในสังคม ๒) สังคมเชื่อว่ามีคามเพียรพยายามและสติปัญญาดีจนทำให้สำเร็จเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคได้ ๓) เป็นที่เชื่อมั่นและคาดหวังว่าจะช่วยแก้ปัญหาและข้อสงสัยที่เกิดขึ้นในสังคมได้ แต่ก็มีจุดที่ควรพัฒนาเพิ่มเติมอีก คือ ๑) มุ่งทำงานเพื่อคณะสงฆ์เพียงด้านเดียวโดยไม่ออกไปช่วยสังคมภายนอก ๒) การนำความรู้ที่ศึกษามาไปช่วยสังคมได้อย่างไม่เต็มที่ และทิศทางการพัฒนา คือ ๑) ผู้สำเร็จการศึกษาหรือคณะสงฆ์ต้องเข้าไปคลุกคลีและช่วยเหลือสังคมเท่าที่สามารถทำได้ ๒) ต้องไปศึกษาหาความรู้ถึงปัญหาและความต้องการของสังคมเพิ่มเติม เพื่อนำมาหล่อหลอมและคำสอนไปแก้ไขปัญหาชีวิตได้ตรงจุด

จากบทสรุปข้างต้นสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

^{๓๑๘} สัมภาษณ์ พระมหาไพโรวีย์ วรณโณ, อาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดสร้อยทอง, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๑๙} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน, รองหัวหน้าภาควิชามนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.



แผนภาพที่ ๔.๖ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์

จากข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาบทบาทที่เกี่ยวกับสังคมสงฆ์ทั้งหมด ผู้ศึกษาสามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ชื่อบทบาท		จุดเด่น	จุดที่ควรพัฒนา	แนวทางการพัฒนา
บทบาท ๖ ด้าน ของ	๑. การปกครอง	๑) การเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับได้ของคณะสงฆ์ ๒) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล	๑) ความรู้ด้านกฎพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายทั่วไปยังไม่เพียงพอ	๑) ต้องแสวงหาความรู้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายทั่วไปที่จำเป็นต้องรู้ในสถานศึกษาต่าง ๆ ที่เปิดสอน

คณะ สงฆ์			๒) ไม่เชี่ยวชาญใน หลักการบริหารและการ เข้าสังคม	๒) เรียนรู้หลักการบริหารและ การเข้าสังคม
	๒. ศาสนศึกษา	๑) เป็นผู้มีความรู้ด้าน หลักการและวิธีการ ภาษาบาลี ๒) เป็นผู้มีความ สามารถในการ อธิบายภาษาบาลี ได้ลึกซึ้ง ๓) เป็นผู้วิสัยทัศน์ มากกว่าคนที่ไม่เป็น เปรียญเพราะผ่านการ เรียนการสอนขั้นสูง มาแล้ว	๑) ศักยภาพในด้านครู สอนศาสนศึกษายังไม่ เพียงพอ ๒) เสริมวิชาความรู้ที่เป็น หลักธรรมในทาง พระพุทธศาสนา ๓) วิธีการนำเสนอใน รูปแบบใหม่ ๆ ที่สอดคล้อง กับคนในสังคมในปัจจุบัน และอนาคต	๑) เข้ารับการอบรมเพื่อ เสริมสร้างศักยภาพการเป็นครู สอนในด้านศาสนศึกษา ๒) ผู้เรียนจะต้องศึกษาหา ความรู้โดยลงลึกถึงหลักธรรมะ ที่อยู่ในหลักสูตรตั้งแต่อยู่น กระบวนการเรียนการสอน ๓) แสวงหาความรู้เพิ่มเติมใน ภายนอกที่เป็นวิทยาการใหม่ ๆ นอกจากความรู้ทาง พระพุทธศาสนาเพื่อบูรณา การกับการเรียนการสอน ภาษาบาลีให้มีประสิทธิภาพ มากขึ้น ๔) เปิดใจศึกษาวิธีการ นำเสนอและการประยุกต์ใช้ ศาสตร์ใหม่ ๆ ในการนำเสนอ โดยการศึกษาจากภายนอก เช่น ในมหาวิทยาลัย เป็นต้น ที่เปิดสอน ควบคู่ไปกับการ เรียนภาษาบาลี
	๓. การศึกษา สงเคราะห์	๑) เป็นผู้มีความรู้ภูมิธรรม และหลักวิชาการทาง พระพุทธศาสนา ๒) เป็นผู้วิสัยทัศน์ใน การพัฒนาด้าน การศึกษา	๑) ผู้สำเร็จการศึกษา อาจจะต้องมีความรู้ ในทางโลกเพิ่มเติมเพื่อ นำไปสอนแก่คนในระดับ ต่าง ๆ ที่เข้ามาสู่ สถานศึกษา ๒) ต้องพัฒนาในเรื่อง ของเทคโนโลยีที่เป็นสื่อ สมัยใหม่ ๓) ต้องจัดทำตำรา เพื่อ นำไปสอนแก่นักเรียนใน ระดับชั้นต่างๆอย่าง เหมาะสม	๑) ความรู้ทางโลกนั้น ผู้ที่ สำเร็จการศึกษาแล้วสามารถ หาความรู้เพิ่มเติมได้ด้วย ตนเองและสถาบันการศึกษา ภายนอกต่าง ๆ ที่เปิดสอน ๒) ให้เพิ่มหลักสูตรการเรียน การสอนในวิชาที่เกี่ยวข้องกับ เทคโนโลยีเข้าไปในหลักสูตร ด้วย ๓) หากผู้สำเร็จการศึกษา ทำงานในส่วนที่เป็นผู้ดูแล โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้น ก็อาจจะ ต้องพัฒนาเพิ่มเติมในส่วนของ การบริหาร

	๔. การเผยแพร่	-การเผยแพร่เพื่อการศึกษา ๑) หลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นหลักธรรมและคำสอนที่จะนำไปเผยแพร่ซึ่งผู้เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีอยู่แล้ว ๒) การได้รับการส่งเสริมอบรมวิชาความรู้และประสบการณ์การทำงานในการเรียนการสอนมาเป็นอย่างดี ๓) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ในด้านของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคใหม่ -การเผยแพร่เพื่อการปฏิบัติ เป็นผู้ผ่านการฝึกฝนอบรมตนเองมาแล้วเป็นเวลายาวนานตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ธ.๙ ที่สังคมให้การยอมรับ	-การเผยแพร่เพื่อการศึกษา ๑) ยังไม่สามารถประยุกต์ใช้หลักคำสอนต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการเผยแพร่ได้อย่างเหมาะสม ๒) การนำเสนอที่ไม่ทันสมัยและไม่น่าสนใจ -การเผยแพร่เพื่อการปฏิบัติ ขาดความลึกซึ้งในการปฏิบัติเพราะยังไม่ได้ฝึกฝนอย่างเต็มที่เนื่องจากเป็นคนละสายกับปรีชาตคติความลึกซึ้งในการปฏิบัติเพราะยังไม่ได้ฝึกฝนอย่างเต็มที่เนื่องจากเป็นคนละสายกับปรีชาตคติ	- การเผยแพร่เพื่อการศึกษา ๑) ผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะต้องไปศึกษาศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อนำมาอธิบายหลักธรรมควบคู่กันไป ๒) ศึกษาเทคนิคและวิธีการนำเสนอเพื่อการเผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ ๓) เข้ารับการอบรมพระธรรมทูตเพื่อนำความรู้ไปใช้ในการเผยแพร่ - การเผยแพร่เพื่อการปฏิบัติ ประโยค ๙ มันเป็นอีกความรู้หนึ่ง มันเป็นอีกศาสตร์หนึ่งที่ประโยค ๙ ต้องเข้าไปเรียนรู้เริ่มต้นใหม่
	๕.สาธารณูปการ	๑) เป็นผู้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่อาจจะทำศาสนวัตถุและศาสนสถานให้ถูกต้องตามธรรมตามวินัยและตามความเหมาะสมได้ ๒) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์และมองการณ์ไกลสามารถพัฒนาและส่งเสริมกิจการต่าง ๆ ภายในวัดได้	ยังขาดความรู้เกี่ยวกับศาสนวัตถุและศาสนสถานต่าง ๆ และประสบการณ์ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาอยู่ เพราะเป็นคนละสายกับที่เรียนมา	๑) ต้องหาความรู้และประสบการณ์การทำงานจากภายในวัดที่ตนอยู่ ๒) ต้องแสวงหาความรู้และประสบการณ์จากภายนอกมาเสริม เช่น ในมหาวิทยาลัย เป็นต้น ที่เปิดสอน

๖. สาธารณ สงเคราะห์	๑) มีวิชาความรู้ในทาง พระพุทธศาสนาที่เป็นที่ คาดหวังที่สังคมยอมรับ และชื่นชม ๒) สังคมเชื่อว่า มีความ เพียรพยายามและ สติปัญญาดี ๓) เป็นที่เชื่อมั่นและ คาดหวังว่าจะช่วย แก้ปัญหาและข้อสงสัยที่ เกิดขึ้นในสังคม	๑) การทำงานเพื่อคณะ สงฆ์เพียงด้านเดียวไม่ ออกไปช่วยสังคม ภายนอก ๒) การนำความรู้ที่ ศึกษามาไปช่วยสังคมได้ อย่างไม่เต็มที่	๑) ผู้สำเร็จการศึกษาหรือคณะ สงฆ์ต้องเข้าไปคลุกคลีและ ช่วยเหลือสังคมเท่าที่สามารถ ทำได้ ๒) ต้องไปศึกษาหาความรู้ถึง ปัญหาและความต้องการของ สังคมเพิ่มเติม เพื่อนำมา หลักธรรมและคำสอนไปแก้ไข ปัญหาชีวิตได้ตรงจุด
------------------------	---	--	---

ตารางที่ ๔.๑ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมสงฆ์

๔.๒ แนวทางการพัฒนาบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก

จากการศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้น ได้สร้างคุณูปการต่อสังคมภายนอกไว้หลายประการด้วยกัน ตามที่ปรากฏเป็นหลักฐานส่วนมากผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคสามารถสร้างคุณูปการต่อสังคมได้ในบทบาท ๓ ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านการเมืองการปกครอง ด้านภาษาและวัฒนธรรมประเพณี บทบาททั้ง ๓ ด้านที่กล่าวมานี้เป็นบทบาทที่ชัดเจนที่สุดที่สามารถยกมาแสดงได้ และผู้สำเร็จการศึกษาสามารถแสดงออกได้ทั้ง ๒ สถานภาพได้แก่ ๑) สถานภาพบรรพชิต ๒) สถานภาพคฤหัสถ์ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ส่วนบทบาทด้านอื่นๆ นอกจากนั้นไม่ปรากฏชัดเจนนัก จึงไม่ได้ยกมาแสดงไว้

เมื่อก่อให้เกิดชัดเจนแล้ว การศึกษาพระปริยัติธรรมที่คณะสงฆ์จัดดำเนินการอยู่นั้น มีจุดมุ่งหมายสำคัญก็เพื่อให้สนองงานคณะสงฆ์มากกว่าจะออกไปทำงานในสังคมภายนอกโดยตรง ดังที่ พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช,ป.ธ.๙) กล่าวไว้ว่า “หลักสูตรที่ทำให้สำเร็จการศึกษาเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี้อย่างนี้ยังไม่เหมาะ ไม่พอ เพราะอะไร? เพราะผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี้อย่างนี้ไม่ได้เรียนเพื่อทำงานในสังคม แต่เรียนเพื่อทำงานแก่พระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น เมื่อไปอยู่ในสังคมมันจึงไม่เหมาะ มันจึงไม่พร้อมที่จะอยู่ในสังคม”^{๓๒๐} แต่ถึงกระนั้นก็ไม่ใช่ว่าจะไร้ประโยชน์เสียทีเดียว โดยท่านได้กล่าวต่อไปอีกว่า “แต่ถ้าเอาไปช่วยเหลือได้มัย? ได้ เอาไปแก้กฏได้มัย? ได้ ตรงนั้นเป็นหลักสำหรับเอาไปใช้ เอาไปประพฤติปฏิบัติ แต่ว่ามันยังไม่พอ

^{๓๒๐} สัมภาษณ์ พระมหาโพธิวงศาจารย์, เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ในการที่จะเป็นความต้องการของสังคมได้”^{๓๒๑} ตรงกับความเห็นของ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ ว่า “ผมว่ามันช่วยทางอ้อม ไม่ได้ช่วยทางตรง ช่วยทางอ้อมก็เหมือนกับว่า ช่วยให้ผมทำงานมีประสิทธิภาพ ผมก็ประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ยกตัวอย่างเช่น ใช้วิริยบารมี ความพยายาม ความขยันนะครับ ใช้ขันติบารมี คือความอดทนครับ”^{๓๒๒} นับเป็นการนำความรู้และสิ่งที่ได้จากการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคไปใช้ให้เกิดประโยชน์อีกส่วนหนึ่ง

ทัศนะของผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสองท่านนี้ ชี้ให้เห็นตรงประเด็นว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมที่คณะสงฆ์จัดอยู่นั้นไม่ได้มีไว้เพื่อจะเอาไปทำงานในสังคมโดยตรง แต่สามารถนำไปใช้โดยอ้อมได้โดยการนำความรู้ไปใช้แก้กฏหรือเป็นส่วนช่วยส่งเสริมเป็นฐานในการดำเนินชีวิตได้ อย่างน้อยที่สุดก็จะช่วยพยุงชีวิตในสถานะศฤงคารไม่ให้ตกต่ำ หรือหลงติดอบายมุข ดังคำพูดของ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ ที่กล่าวว่า “ผมก็ใช้ความรู้จากประโยค ๙ เนี่ย ไปเขียนข้อเขียนให้ เขาเรียกว่า มีหลักคิด หลักทำ และก็มีหลักธรรมะ ซึ่งคนชาวบ้านทั่วไปก็เขียนไม่ได้ นี่จะใช้ได้ในเรื่องนี้ และก็จะทำให้วางตัวเองให้ปลอดจากอบายมุข คือการเป็นประโยค ๙ เขาเรียกว่า ปิดอบายนะครับ ไม่ตกต่ำครับ”^{๓๒๓}

แต่ผู้ทรงคุณวุฒิบางคนมองต่างจากทัศนะข้างต้นว่า ปัญหาของผู้สำเร็จการศึกษาที่ออกไปสู่สังคมหรือที่ลาสิกขาออกไปแล้วมีอยู่หลักๆ ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งคือการใช้ชีวิตอย่างบรรพชิตที่เคยชินกับสถานภาพบรรพชิต และอีกส่วนหนึ่งก็คือปัญหาที่เกี่ยวกับอบายมุขนี้เอง ดังที่ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญโญ,ศ.ดร.) กล่าวไว้ว่า

ส่วนที่ ๑ ยังดูเหมือนว่าไม่ค่อยกระตือรือร้นในการที่จะต่อสู้ดิ้นรน ยังรู้สึกเหมือนว่าตัวเองยังเป็นพระอยู่ เพราะฉะนั้น ลักษณะนิสัยต่าง ๆ ก็ยังเป็นไปเหมือนตอนที่ตนเองยังเป็นพระอยู่ แต่ว่าวิถีของพระกับฆราวาสมันแตกต่างกัน ฆราวาสมันจะต้องมีความกระฉับกระเฉงเอาใจใส่ต่อสู้ดิ้นรน มีความพิถีพิถันในการดำเนินชีวิต แต่ว่าประโยค ๙ ที่เขาบ่นมาบางส่วนก็ยังใช้วิถีชีวิตแบบพระในขณะที่ตนเองมีสถานะเป็นฆราวาส อันนี้ก็ทำให้คนเขามองว่า ไม่น่าตื่นตาตื่นใจ ไม่มีความกระตือรือร้นในการที่จะสร้างฐานะสร้างตัวเอง อันนี้มีบางท่านที่ได้ยินมา อันนี้ในส่วนที่ ๑

^{๓๒๑} อ้างแล้ว.

^{๓๒๒} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๒๓} อ้างแล้ว

ส่วนที่ ๒ ไปประพฤติตัวที่มันไม่เหมาะสมในการที่ได้ศึกษามาจนจบเปรียญธรรม ๙ ประโยค ก็คือว่าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องของอบายมุขบ้าง ไปมีปัญหาในการใช้ชีวิตในการอยู่กับครอบครัวอยู่กับสังคมไม่ได้บ้าง ส่วนมากเรื่องของอบายมุขนี้แหละก็จะมีปรากฏอยู่นะ^{๓๒๔}

ทั้ง ๒ ลักษณะข้างต้นนี้เป็นข้อเสียและข้อด้อยของผู้สำเร็จการศึกษาที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนเมื่อออกไปสู่สังคม ฉะนั้น จะต้องแก้ไขและปรับปรุงตัวเองให้เหมาะสมกับสถานะของตนที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ในสังคมภายนอก เพื่อไม่เป็นที่ครหาถึงรากเหง้าของตนเองที่เคยสั่งสมอบรมมาตอนเป็นบรรพชิต และเพื่อป้องกันตนเองจากอบายมุข ผู้สำเร็จการศึกษาที่ออกไปสู่สังคมภายนอกจะต้องมีวิชาความรู้ทางโลกเสริม โดยต้องรู้เท่าทันโลกภายนอกในลักษณะต่าง ๆ เพื่อไม่ให้หลงผิดใช้ชีวิตในทางที่ตกต่ำ ดังที่ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) กล่าวไว้ว่า

ในส่วนของฆราวาสนั้น คือลาสิกขาออกไปแล้ว สิ่งที่เราจะลืมไม่ได้ก็คือความรู้ ต้องมีความรู้ก่อน ต้องมีความรู้ทางโลกในระดับหนึ่ง อย่างน้อยก็คือปริญญาโท ถ้าจบเอกได้ก็ดี กลับออกไปก็จะมีแนวทางในการทำมาหาเลี้ยงชีพสมฐานะประโยค ๙ แต่ที่สำคัญต้องไม่มีอบายมุข ก็มีประโยค ๙ ส่วนหนึ่งไปติดอบายมุข ติดคุกไม่ค่อยมี แต่ติดอบายมุขมี ต้มเหล้า เคล้านารีมี เพราะฉะนั้นวิธีการที่จะฝึกฝนประโยค ๙ ก็คือต้องฝึกตั้งแต่เป็นพระนี่แหละ ฝึกพระให้มีระเบียบเรียบร้อย แต่ว่าสังคมภายนอกมันทำให้ประโยค ๙ ของเราเสียหายก็มี แต่มันน้อยครับ เพราะคนไหนที่มีความรู้แล้วพอลาสิกขาออกไปใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์มันก็จะอัปสถานะขึ้นมา^{๓๒๕}

แต่การจะนำวิชาความรู้ไปใช้นั้นก็ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลว่าจะนำสิ่งที่ได้เรียนมาไปใช้ให้เกิดประโยชน์เป็นคุณูปการแก่ตนเองและสังคมอย่างไรบ้าง เพราะการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้นเป็นที่คาดหวังหรือเป็นที่มุ่งหวังของคนในสังคมในระดับหนึ่ง ดังที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน กล่าวไว้ว่า

บทบาทอีกอย่างหนึ่งเวลาผมได้รับเชิญไปให้สัมภาษณ์ตามสื่อที่วิพากษ์ วิหุบบ้าง อะไรต่าง ๆ เนี่ย มันก็ทำให้เราได้ใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาที่เราได้ศึกษามาทั้งหมด เพราะว่าความรู้ประโยค ๙ เป็นความรู้ที่สังคมเค้าคาดหวัง และเขามั่นใจว่าเป็นผู้มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นเวลาเราแสดงบทบาทอะไรเนี่ยเขาก็จะคาดหวังว่า

^{๓๒๔} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๒๕} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

บทบาทของเรานั้น ถ้าเป็นปัญหาก็จะได้รับการแก้ไข ถ้าเป็นความสงสัยก็จะได้รับความกระจ่าง อะไรอย่างนี้นะครับ^{๓๒๖}

จากข้อมูลที่ยกมาแสดงข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นว่า สังคมยังมีความคาดหวังในตัวผู้สำเร็จการศึกษาอยู่ เพราะว่าสังคมไทยนั้นเป็นสังคมพุทธ เป็นเมืองพระพุทธศาสนา จึงไม่แปลกนักที่ผู้มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะผู้ที่จบวิชาชั้นสูงอย่างเปรียญธรรม ๙ ประโยค จะถูกเฟื่องเลี้ยงและคาดหวังจากคนในสังคม อย่างน้อยที่สุดก็ในบทบาท ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านการศึกษา ๒) ด้านการปกครอง และ ๓) ด้านวัฒนธรรมและประเพณี ในบทบาททั้ง ๓ ด้านนั้นมีแนวทางการพัฒนาดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ บทบาทด้านการศึกษา

จากการค้นคว้าทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า บทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอกด้านการศึกษา มีผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคทำงานอยู่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผู้ทรงภูมิความรู้ และเป็นที่ยอมรับของแวดวงการศึกษาทั้งสิ้น ดังกรณีบุคคลตัวอย่างที่ยกมาแสดงไว้ในบทที่ ๓ เป็นเครื่องยืนยันชัดเจนว่า การเป็นผู้สำเร็จการศึกษาจากทางคณะสงฆ์หรือที่เรียกว่าพระปริยัติธรรมนั้น ก็สามารถเข้าไปสอนในสถาบันการศึกษา ในระดับต่าง ๆ ของสังคมภายนอกได้ ทั้งยังร่วมทำงานในองค์กรต่าง ๆ ด้านการศึกษาได้ด้วย

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิพบว่าบทบาทที่เหมาะสมกับผู้สำเร็จการศึกษามากที่สุดสำหรับผู้ที่เราศึกษาไปแล้ว คือบทบาทด้านการศึกษาเอง ดังที่ นายสมบัติ พิมพ์สอน ผู้อำนวยการกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กล่าวไว้ว่า

โดยปกติแล้วนะครับ การปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ ก็มีหลากหลายแผนกหลากหลายฝ่าย หลากหลายกองนะครับ กองที่เหมาะสมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคก็จะไปในกองพุทธศาสนศึกษาหรือกองการเผยแผ่พระพุทธศาสนานะครับ เพราะว่ากองเหล่านั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับวิชาการที่ท่านที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะได้ใช้ความรู้อย่างสูงสุด เพราะฉะนั้นจึงมีความคาดหวังว่าท่านที่เข้ามาสู่องค์กรเหล่านี้แล้วนะครับ ท่านจะได้นำความรู้ความสามารถที่ท่านได้ศึกษาเล่าเรียนมานะครับ มาแนะนำมาพัฒนา^{๓๒๗}

^{๓๒๖} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน, รองหัวหน้าภาควิชามานุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๒๗} สัมภาษณ์ นายสมบัติ พิมพ์สอน, ผู้อำนวยการกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

ในสังคมภายนอกนั้นมีบทบาทอยู่หลายด้าน แต่บทบาทที่โดดเด่นที่สุดของผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ก็คือบทบาทด้านการศึกษานี้เอง ดังที่ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ กล่าวไว้ว่า

สมัยก่อนคนของเรา^{๓๒๘} ออกไปทำงานรับใช้ชาติในวงการต่าง ๆ เยอะมาก อย่างอาจารย์เกษม บุญศรี ท่านก็ไปอยู่รัฐสภา ไปอยู่ในราชบัณฑิต ไปอยู่ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น อาจารย์ธนิธ อยู่โพธิ์ เหมือนที่ท่านจะเคยเป็นอธิบดีกรมศิลปากรนะครับ และเคยเป็นอธิบดีมหาวิทยาลัยศิลปากรด้วย^{๓๒๙}

ในอดีตนั้น นักวิชาการส่วนใหญ่ล้วนมาจากแวดวงการศึกษาทางพระพุทธศาสนา เพราะการศึกษาในอดีตยังอยู่ในแวดวงของวัด การศึกษาภายนอกวัดยังไม่แพร่หลาย อีกทั้งมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ยังไม่เปิดทำการเรียนการสอนกันแพร่หลายอย่างเช่นในปัจจุบันนี้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค จึงมีความสำคัญมากและถูกเชิญให้ไปทำงานในสถานศึกษาต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ ที่ได้กล่าวถึงชีวิตการทำงานในมหาวิทยาลัยหลังจากจบเปรียญธรรม ๙ ประโยค ว่า

ผมจบเปรียญ ๙ ตั้งแต่ผมเรียนปี ๒ ที่มหาจุฬาฯ ผมเป็นนักเรียนรุ่นแรก จบเป็นรุ่นแรก และรับปริญญาเป็นคนแรก ผมได้ที่ ๑ มาตลอดตั้งแต่ชั้นประถมจนถึงชั้นมหาจุฬาฯ และผมเป็นเลขาธิการอายุ ๒๖ และผมเป็นประธานนิสิตมาตั้งแต่ผมอยู่ปี ๒ ปี ๓ ปี ๔ ผมอายุน้อยที่สุดในชั้น แต่ให้ผมมาเป็นประธาน.....รุ่นผมนี้เป็นรุ่นบุกเบิกมหาจุฬาฯ ผมทำมหาจุฬาฯ ความสำเร็จอะไรกันกระทั้งมีอะไร สมัยนั้นได้รับการสนับสนุนจากกรมการศาสนาปีละ ๖ หมื่น แล้วก็ขึ้นมา ๘ หมื่น ผมเป็นเลขาธิการ ๘ หมื่นจะไปวิ่งบริหารยังงี้ ไม่ถึง ๒ เดือนหมดผมเงินเดือนละ ๓๐๐ ไม่ค่อยได้รับ เพราะไม่มีเงิน ต้องไปเทศน์หาเงินมาใช้ที่มหาจุฬาฯ ผมเอาสมเด็จเกี่ยวมาช่วยมหาจุฬาฯ เพราะตอนนั้นมหาจุฬาฯ จะต้องมีได้ ๖ ประโยค.....เอาสมเด็จเกี่ยวมาสอนประโยค ๖ เอามหาพนฺธเดี๋ยวนี้นี้เป็นพระธรรมกิตติโสภณ วัดสระเกศ มาสอนประโยค ๕ มหาสนิทเพื่อนกันเอามาสอนประโยค ๔^{๓๓๐}

การที่ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นที่ต้องการของสังคมด้านการศึกษานี้ ก็เพราะจุดเด่นของการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั่นเอง สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

^{๓๒๘} ในที่นี้หมายถึงผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

^{๓๒๙} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๓๐} สัมภาษณ์ ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ (ราชบัณฑิต), ที่ปรึกษาอธิการบดีกิตติมศักดิ์ และอุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๑. จุดเด่นในด้านการศึกษา

ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเมื่อออกไปสู่สังคมมีจุดเด่นในด้านการศึกษาดังนี้

๑) การเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้น ทำให้บุคคลที่จบการศึกษาไปมีคุณลักษณะพิเศษที่โดดเด่นก็คือ ความเพียร ความขยัน และความอดทน โดยเฉพาะเมื่อต้องทำงานวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา ดังที่ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ กล่าวไว้แล้วข้างต้นว่า

ผมว่ามันช่วยทางอ้อม ไม่ได้ช่วยทางตรง ช่วยทางอ้อมก็เหมือนกับว่า ช่วยให้ผมทำงานมีประสิทธิภาพ ผมก็ประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ยกตัวอย่างเช่น ใช้วิธีบำเพ็ญความพยายาม ความขยันนะครับ ใช้ขันติบารมี คือความอดทนครับ ถ้าเป็นตัวประโยค ๙ จริง ๆ ถ้าในประเทศมันจะเห็นผลชัดเจนมากกว่า ก็คือเช่น การเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคด้วย จบปริญญาเอกด้วยนี่ก็มาช่วยสอน ช่วยดูแล ให้คำปรึกษา การทำปริญญาโทและเอกที่มหาจุฬาฯ โดยเฉพาะในคณะครุศาสตร์อย่างนี้นะครับ^{๓๓๑}

๒) วิชาการความรู้ที่ได้จากการศึกษาพระปริยัติธรรมสามารถนำไปต่อยอดศึกษาต่อในระบบการศึกษายานอกได้ และสามารถใช้เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตให้เป็นไปอย่างถูกต้องและดีงามได้ ดังที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน กล่าวไว้ว่า

ผมก็ได้ใช้ฐานของเปรียญธรรม ๙ ประโยคมาเพื่อที่จะศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ปริญญาเอก ดังนั้น ผมมีความภาคภูมิใจว่า ประโยค ๙ เนี่ย คือมันเหมือนมาตุภูมินะครับ มันคือพื้นฐานที่เป็นต้นกำเนิดความเจริญรุ่งเรืองของผมเอง ผมก็คิดว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยคทุก ๆ คนก็คิดเหมือนกันกับผม หรืออาจคล้าย ๆ กันกับผม เพราะว่าประโยค ๙ เป็นเสมือนมาตุภูมิหรือว่าเป็นพื้นที่แห่งการเจริญเติบโต หรือการให้กำเนิดในทางชีวิตที่ดำรงในสังคมเมื่อเราออกมาจากผ้าเหลือง หรือว่าลาสิกขานะครับ^{๓๓๒}

๓) สามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการทำงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ดังที่ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ กล่าวไว้แล้วว่า “โดยเฉพาะการเขียนหนังสือ อย่างเช่นผมเขียนหรือผมพูดออกสื่อมวลชน เขียนหนังสือพิมพ์อะไร

^{๓๓๑} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๓๒} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน, รองหัวหน้าภาควิชามานุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

อย่างนี้ ผมก็ใช้ความรู้จากประโยค ๙ เนี่ย ไปเขียนข้อเขียนให้ เขาเรียกว่า มีหลักคิด หลักทำ และหลักธรรมะ ซึ่งคนชาวบ้านทั่วไปก็เขียนไม่ได้ นี่จะใช้ได้ในเรื่องนี้”^{๓๓๓}

แม้จะมีจุดเด่นดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ก็ยังมีจุดที่ควรพัฒนาเพิ่มเติมอีกหลายประการ ดังนี้

๒. จุดที่ควรพัฒนาในด้านการศึกษา

ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีจุดที่ควรพัฒนาในด้านการศึกษา ดังนี้

๑) เมื่อต้องออกไปสู่สังคมภายนอกความรู้ที่ได้จากเปรียญธรรม ๙ ประโยคอย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อการทำงานด้านการศึกษา ผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับวิชาการทางโลก หรือวิชาการสมัยใหม่เพิ่มเติมพอสมควร มิเช่นนั้นแล้วการเรียนการสอนจะไม่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ ศาสตราจารย์พิเศษ จ่านงค์ ทองประเสริฐ กล่าวไว้ว่า

ที่ผมคาดหวังเนี่ยนะ ผมไม่อยากให้รู้แต่เรื่องบาลีเท่านั้น ต้องรู้เรื่องทางโลกด้วย เพราะมหาจุฬาที่เปิดขึ้นเนี่ยก็เพื่อให้ได้ศึกษาเรื่องทางโลก คือเราจะสอนทางโลกเราต้องรู้เรื่องที่โลกเขารู้และเรื่องที่โลกเขาไม่รู้ เราถึงจะเป็นครูเขาได้ ที่นี้เรื่องที่โลกรู้เรายังไม่รู้ และเรื่องที่เรารู้จะรู้เรายังไม่รู้แล้วจะเป็นครูใครได้^{๓๓๔}

๒) ยังขาดความรู้รอบตัวที่จะทำให้สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ ฉะนั้นจึงถูกมองว่าบทบาทไม่โดดเด่นเท่าที่ควรเหมือนกับการเป็นนักวิชาการดังที่เคยปรากฏในอดีต ดังที่ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ กล่าวไว้ว่า

หลักสูตรเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี้นี้เหมาะสม แต่จะต้องเติมเต็มในเรื่องของทักษะนะครับ ทักษะความรู้ความสามารถให้มีความรู้รอบตัว คือไม่ใช่เรียนเฉพาะบาลีอย่างเดียว แต่ไม่สามารถไปปรับเข้ากับสังคมภายนอกได้ นี่เป็นปัญหา เพราะฉะนั้นบทบาทของเราในยุคนี้ก็จะเลยจะไม่เด่นเมื่อเทียบกับสมัยรัชกาลที่ ๕ – ๖ – ๗ – ๘ ที่เวลาผู้ที่เป็นเปรียญออกมา....ซึ่งเราจะมีคนเก่ง ๆ เข้ามาทำงานรับใช้ชาติ แต่ปัจจุบันเท่าที่สังเกตดูเปรียญ ๙ ประโยคหรือว่าระบบเปรียญธรรมเนี่ย มีจำนวนน้อยมาก^{๓๓๕}

ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วอาจจะต้องมีการพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อปกปิดจุดด้อยต่าง ๆ ที่กล่าวไว้ ซึ่งอาจจะต้องพัฒนาตามแนวทางที่มีผู้ทรงคุณวุฒิเสนอไว้ ดังนี้

^{๓๓๓} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๓๔} สัมภาษณ์ ศ.พิเศษ จ่านงค์ ทองประเสริฐ (ราชบัณฑิต), ที่ปรึกษาอธิการบดีกิตติมศักดิ์ และอุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๓๕} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๓. แนวทางการพัฒนาในด้านการศึกษา

ในด้านการศึกษามีผู้ทรงคุณวุฒิเสนอทิศทางการพัฒนาไว้ ดังนี้

๑) เมื่อต้องการทำงานในด้านการศึกษา หลังจากจบการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยค แล้วควรนำความรู้และคุณวุฒิที่ได้จากการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคไปศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาภายนอก เพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและเพิ่มเติมวิชาความรู้ใหม่ ๆ ให้มีศักยภาพเพียงพอต่อการทำงานด้านการศึกษา และเพียงพอต่อความต้องการของสังคมภายนอก ดังที่ พระราชปรีดีทิพย์ (สมจินต์ สมมาปณฺเณ, ศ.ดร.) ได้กล่าวไว้เป็นตัวอย่างว่า

ผมก็ใช้ปริญญาธรรม ๙ ประโยคไปเป็นฐานในการเรียนปริญญาโท แล้วพอจบโทผมก็ต่อปริญญาเอก อันนี้คือส่วนที่เป็นขั้นของการศึกษา ส่วนความรู้ เนื่องจากว่าผมก็เน้นอยู่บ้าง ใช้มาเป็นฐานในการวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีทางด้านปรัชญา โดยเฉพาะพุทธปรัชญาที่มันสูง ๆ ขึ้นไป การวิเคราะห์คำต่าง ๆ ก็ใช้เป็นฐานได้ นอกจากนั้นเนื้อหาสาระหรือว่าแนวคิดต่าง ๆ ที่อยู่ในตำราตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ๙ มันมีเนื้อหาสาระที่เป็นประวัติศาสตร์ที่ดี เป็นเรื่องของวัฒนธรรมที่ดี เป็นเรื่องของภาษาก็ดี เป็นเรื่องของคตินิยมที่ดี ในนั้นเราก็เอามาประกอบในการวิเคราะห์วิจารณ์ในการศึกษาในระดับสูง ๆ ขึ้นไป^{๓๓๖}

ทั้งนี้ เมื่อจบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาแล้วก็สามารถนำความรู้ใหม่ที่ได้รับมาผนวกกับความรู้เดิม เพื่อการบูรณาการและประยุกต์ใช้สำหรับนำไปสอนในระบบการศึกษาต่าง ๆ ของสังคมภายนอกได้ ดังที่ ศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ ศิริวรรณ กล่าวไว้แล้วว่า

ถ้าเป็นตัวประโยค ๙ จริง ๆ ถ้าในประเทศมันจะเห็นผลชัดเจนมากกว่า ก็คือเช่นการเป็นปริญญาธรรม ๙ ประโยคด้วย จบปริญญาเอกด้วยนี้ ก็มาช่วยสอนช่วยดูแลและให้คำปรึกษาการทำปริญญาโทและปริญญาเอกที่มหาจุฬา โดยเฉพาะในคณะครุศาสตร์อย่างนี้นะครับ หรือไม่ก็ช่วยในเรื่องของสื่อมวลชน เวลาผมไปพูดออกสื่อผมก็พูดออกสื่ออะไรอย่างนี้ ผมก็นำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้กับศาสตร์สมัยใหม่^{๓๓๗}

๒) การเทียบวุฒิการศึกษาที่เป็นปริญญาธรรม ๙ ประโยคให้เท่าเทียมกับวุฒิการศึกษาในระดับอุดมศึกษาชั้นปริญญาเอกในภายนอก ซึ่งจะเป็นการช่วยส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วแสวงหาความรู้เพิ่มเติมและเรียนรู้การทำงานในสายวิชาการต่าง ๆ ได้เต็มที่ ดังที่ พระราชปรีดีทิพย์ (สมจินต์ สมมาปณฺเณ, ศ.ดร.) กล่าวไว้ว่า

^{๓๓๖} สัมภาษณ์ พระราชปรีดีทิพย์, ศ.ดร., เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๓๗} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

หลักการ พรบ.พระปริยัติธรรมที่กำลังจะคลอดออกมาเขาก็ต้องการให้ไปตรงนั้น ที่เขาบอกว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยคคือปริญญาเอกเนี่ยก็หมายถึงว่าคนที่จบปริญญาเอกมีเท่าไร เปรียญธรรม ๙ ประโยคก็ต้องมีเท่านั้น เพียงแต่ว่า เราจะมีลักษณะพิเศษก็คือมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาจากเปรียญธรรม ๙ ประโยค ส่วนอื่น ๆ เหมือนกับคนที่จบปริญญาเอกทั่ว ๆ ไป ซึ่งตรงนี้คนที่รับผิดชอบทางคณะสงฆ์ก็ดี คนที่จะผลักดัน พรบ.นี้ก็ดี พูดได้ไม่ชัดว่า คำว่า “ดร.” เนี่ยมันมีอะไรอยู่ในนั้นบ้าง ต้องทำอะไรเพิ่มเติม แล้วคนส่วนมากก็เข้าใจว่า พอจบประโยค ๙ ก็ไปเทียบได้เลย ซึ่งมันไม่ใช่ คนที่เขาทำเนี่ยเค้าต้องการให้ใส่อะไรเพิ่มเติมเข้าไปให้มันมีลักษณะพิเศษ.....เพราะฉะนั้นทิศทางของ พรบ.ที่ว่านี้ มันถูกต้องแล้วที่เขาจะให้เทียบ กับปริญญาเอก แต่ว่าก็ต้องทำอะไรเพิ่มเติมให้มันเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ๒ อย่างหลัก ๆ ก็คือ ๑) เป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ๒) ก็คือเป็นผู้นำทางด้านจิตใจ ซึ่งในอีก ๑๐ ปีข้างหน้ามันต้องเป็นอย่างนั้น^{๓๓๘}

๓) การจัดระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมใหม่เพื่อตอบสนองงานด้านการศึกษาทั้ง ๒ ส่วนคือ สังคมสงฆ์ และ สังคมภายนอก ดังที่ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ เสนอไว้ว่า

เราต้องพยายามช่วยกันจัดระบบเปรียญธรรม ที่ให้การศึกษาเข้าไปอยู่ในองค์กรภาครัฐ และเอกชน เช่น เราอาจเรียนบาลีเปรียญ ๙ ยังไง ยกตัวอย่างเช่น ให้ไปอยู่ในส่วนของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ หรืออาจจะไปดูแลในเรื่องของการวิจัย เพื่อแก้ไขปัญหาของประเทศชาติ เช่นเรื่องของอบายมุข ไม่ว่าจะเป็นการพนัน ยาเสพติดต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งมั่วเมา สังคม ซึ่งเรายังขาดอยู่^{๓๓๙}

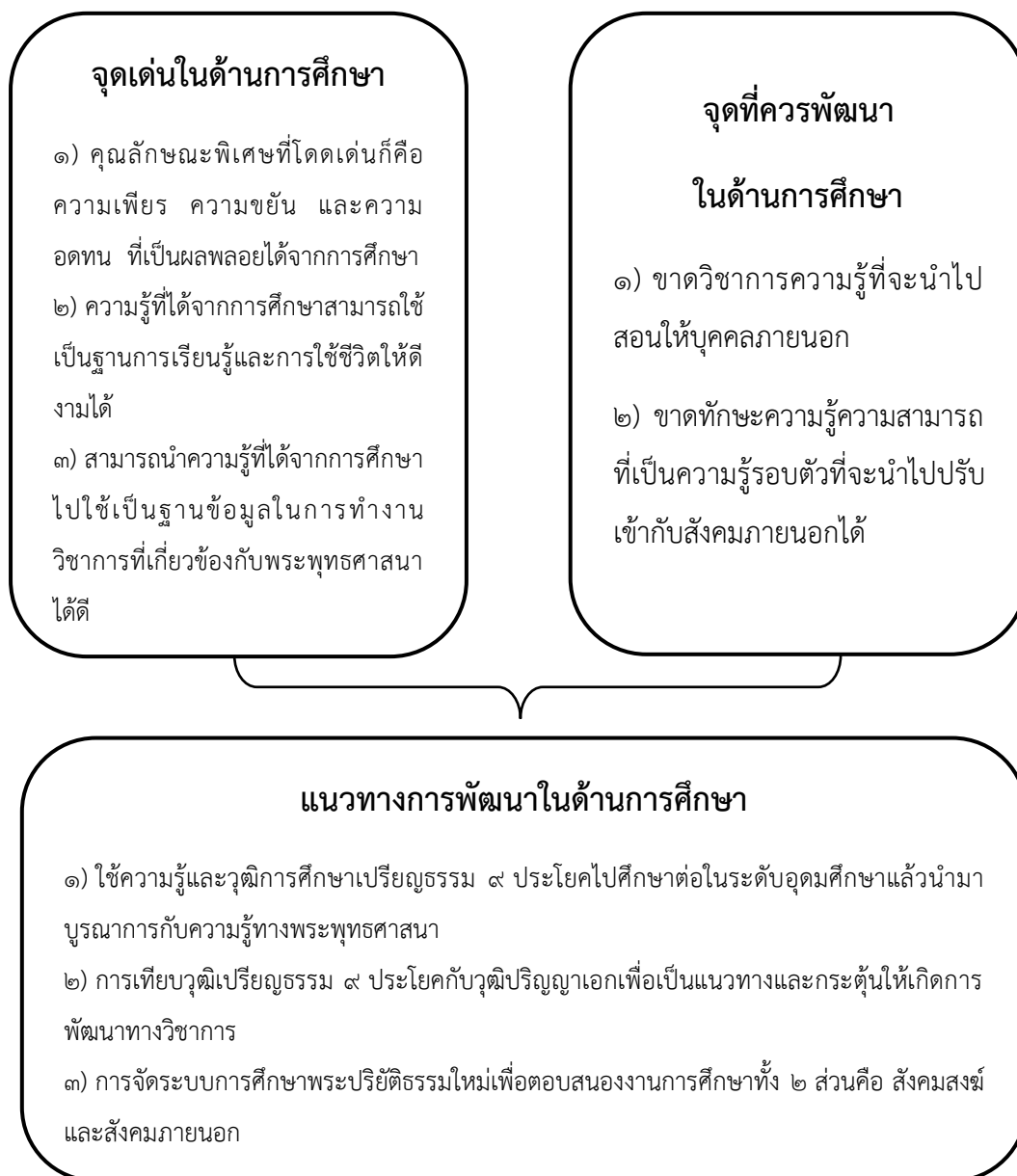
จากข้อมูลที่แสดงมาทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า บทบาทด้านการศึกษาในสังคมภายนอกนั้น ผู้สำเร็จการศึกษาในยุคอดีตได้สร้างคุณูปการต่อแวดวงการศึกษาไว้มากจนทำให้สังคมมองว่า ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากคณะสงฆ์นั้นมีคุณค่าและเป็นที่คาดหวังได้ ด้วยจุดเด่น ๓ ประการ คือ ๑) คุณลักษณะพิเศษที่โดดเด่นก็คือ ความเพียร ความขยัน และความอดทน ที่ได้จากการศึกษา ๒) ความรู้ที่ได้จากการศึกษาสามารถใช้เป็นฐานการเรียนรู้และการใช้ชีวิตให้ดีขึ้นได้ ๓) สามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการทำงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้ดี แต่ก็มีจุดที่ควรพัฒนาเพิ่มเติมอีก คือ ๑) วิชาการความรู้ที่จะนำไปสอนให้บุคคลภายนอกยังไม่เพียงพอ ๒) ขาดทักษะความรู้ความสามารถที่เป็นความรู้รอบตัวที่จะนำไปปรับเข้ากับสังคมภายนอกได้ และ

^{๓๓๘} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๓๙} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

มีทิศทางในการพัฒนา คือ ๑) ใช้ความรู้และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคไปศึกษาต่อในระดับปริญญาแล้วนำมาประยุกต์ใช้กับความรู้ทางพระพุทธศาสนา ๒) การเทียบวุฒิเปรียญธรรม ๙ ประโยคกับวุฒิปริญญาเอกเพื่อเป็นแนวทางและกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาทางวิชาการ ๓) การจัดระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมใหม่เพื่อตอบสนองงานการศึกษาทั้ง ๒ ส่วนคือ สังคมสงฆ์และสังคมภายนอก สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้



แผนภาพที่ ๔.๗ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการศึกษา

๔.๒.๒ บทบาทด้านการเมืองการปกครองและการเป็นผู้นำในองค์กร

จากการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ข้อค้นพบสำคัญ คือ ระบบการเมืองการปกครองในสังคมไทยนั้นมีความยืดหยุ่นและเกี่ยวข้องกับสถาบันพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะหลักการปกครองที่เป็นคำสอนสำคัญในอดีตล้วนได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ดังที่ ศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ กล่าวไว้ว่า “แม้แต่ในกฎหมายเก่า ๆ ก็ยังมีคำว่า “อันว่า” ก็เพราะส่วนมากคนที่เขียนกฎหมายรุ่นแรก ๆ ก็เป็นพวกมหาเปรียญ”^{๓๔๐} เพราะฉะนั้นชนชั้นปกครองจึงต้องเข้าหาผู้มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาบ่อย ๆ เพื่อรับฟังคำชี้แนะและนำความรู้ไปใช้เป็นหลักในการปกครอง อีกทั้งยังช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและยกย่องพระภิกษุผู้ทรงภูมิความรู้ เพื่อให้เป็นแบบอย่างสำหรับคนรุ่นหลัง เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องมีบุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่คนในระดับปกครองและสังคมยอมรับได้ ซึ่งบุคลากรที่ทรงภูมิความรู้ในทางพระพุทธศาสนาและเป็นที่ยอมรับได้นั้น ต้องเป็นผู้มีวิชาความรู้ชั้นสูงในทางพระพุทธศาสนา คือ ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค และจากการศึกษาพบว่าผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคดำเนินบทบาทด้านการเมืองการปกครอง รวมไปถึงเป็นผู้นำในองค์กรอยู่ ทั้ง ๒ สถานะ คือ ๑) สถานะบรรพชิต ๒) สถานะคฤหัสถ์

สำหรับสถานะบรรพชิตนั้น แม้ไม่สามารถมีบทบาทโดยตรง คือ เป็นผู้นำทางการเมืองการปกครอง หรือผู้นำในองค์กรภายนอกโดยตรงได้ ถึงอย่างนั้นก็มิบทบาทโดยอ้อมได้ด้วยการเข้าไปเป็นที่ปรึกษาในด้านต่าง ๆ มีทั้งการให้คำชี้แนะ คำปรึกษา และอบรมให้ความรู้แก่คนในระดับผู้นำ เพื่อให้การปกครองเป็นไปอย่างมีระเบียบเรียบร้อยถูกต้องตามครรลองคลองธรรม ดังมีกรณีบุคคลตัวอย่างที่ได้ยกมาแสดงไว้ในบทที่ ๓

ส่วนในสถานะคฤหัสถ์นั้น ผู้สำเร็จการศึกษาที่ลาสิกขาแล้ว สามารถเข้าไปมีบทบาทโดยตรงได้ เพราะฉะนั้นจึงเหมาะสมที่จะเข้าไปมีบทบาททางการเมืองการปกครอง หรือเข้าไปเป็นผู้นำในองค์กรต่าง ๆ เพราะจะได้ใช้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นหลักในการปกครอง เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ดีงามให้แก่คนอื่น ๆ เพื่อให้ประเทศชาติและองค์กรนั้น ๆ มีความสงบสุข ดังที่ ศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ ศิริวรรณ ให้ความเห็นว่า

ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคควรลุกขึ้นมาเป็น “ผู้นำ” วงการต่าง ๆ ให้มาก ๆ ทั้งองค์กรคณะสงฆ์ และองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายภาคประชาชน

^{๓๔๐} สัมภาษณ์ ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ (ราชบัณฑิต), ที่ปรึกษาอธิการบดีกิตติมศักดิ์ และอุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ขับเคลื่อนราษฎรให้มีจิตสำนึก เพื่อพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ และสถาบันต่าง ๆ รับผิดชอบต่อความรู้ความสามารถที่มี^{๓๔๑}

และจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า มีผู้สำเร็จการศึกษาที่ทำงานในระดับผู้นำองค์กรอยู่หลายคน ซึ่งการปฏิบัติงานก็เป็นที่น่าพึงพอใจสำหรับผู้ร่วมงานด้วย ดังที่ นายสมบัติ พิมพ์สอน ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า “ขณะนี้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติของเราก็มีอยู่หลายท่านนะครับ ที่เป็นผู้บริหารระดับสูง”^{๓๔๒} และแม่ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าก็คงยังเป็นที่คาดหวังอยู่ ดังที่ นายสมบัติ พิมพ์สอน กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า

หวังว่าในอนาคต ๑๐ ปีนะครับ จะมีผู้บริหารสูงสุดของสำนักงานหรือว่าหน่วยงานต่าง ๆ จะมีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นผู้บริหาร เพราะว่าถือว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และก็เป็นผู้มีคุณประพจน์ที่ดีงามเป็นแบบอย่างให้ผู้บังคับบัญชาและบุคลากรภายในได้^{๓๔๓}

เหตุที่ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นที่คาดหวังนั้น ก็เพราะจุดเด่นที่มี ที่แตกต่างจากบุคลากรทั่วไป ดังนี้

๑. จุดเด่นในด้านการเมืองการปกครองและการเป็นผู้นำในองค์กร

ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีจุดเด่นในด้านการเมืองการปกครองและการเป็นผู้นำในองค์กร ดังนี้

๑) ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วเป็นบุคลากรคุณภาพที่เป็นแบบอย่างกับผู้นำองค์กรและผู้ร่วมงานได้ ดังที่ นายสมบัติ พิมพ์สอน กล่าวไว้ว่า

ผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ทำงานในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือที่ไหนก็ตาม ถือว่าเป็นบุคคลที่มีคุณภาพนะครับ และที่ว่าเป็นบุคคลคุณภาพในที่นี้คือเป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพจน์ที่ดีงามเป็นแบบอย่างของเหล่าข้าราชการหรือแบบอย่างของบุคลากรในองค์กรต่าง ๆ นะครับ ถือว่าเป็นผู้ที่ให้ความรู้และให้แนวทางในการดำเนินงานนะครับ ให้ข้อเสนอแนะกับผู้บริหารระดับสูงเกี่ยวกับไม่ว่าจะเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ดี หรือว่าแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ก็ดีนะครับ^{๓๔๔}

^{๓๔๑} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๔๒} สัมภาษณ์ นายสมบัติ พิมพ์สอน, ผู้อำนวยการกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๔๓} อ้างแล้ว.

^{๓๔๔} อ้างแล้ว.

๒) ผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีและความคิดที่รอบคอบในการทำงาน ดังที่ นายสมบัติ พิมพ์สอน ได้ชี้ให้เห็นคุณลักษณะพิเศษนี้ไว้ว่า “ท่านที่จบประโยค ๙ ท่านจะเป็นผู้ที่มีแนวคิดที่ดีและรอบคอบ สามารถที่จะให้ข้อมูลแก่ผู้บริหารต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ถือว่าเป็นบุคลากรผู้ทรงคุณภาพ หน่วยงานไหนได้บุคลากรที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคไปในสังกัด ถือว่าโชคดีมากครับผม ที่ได้บุคลากรเหล่านี้นะครับผม”^{๓๔๕} ซึ่งคุณลักษณะพิเศษที่กล่าวมานั้น ล้วนได้รับมาตั้งแต่อยู่ในระบบการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมนั่นเอง ที่อบรมบ่มเพาะอุปนิสัยให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน นอกจากนั้น ยังกล่าวเสริมต่อไปอีกว่า “และก็หวังว่าท่านเหล่านี้นะครับ ท่านจะได้ใช้ความรู้ความสามารถของท่านมาพัฒนาองค์กรมาพัฒนางานพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น”^{๓๔๖}

นอกจากจุดเด่นที่แสดงมาแล้ว ผู้สำเร็จการศึกษายังคงมีจุดที่ควรได้รับการพัฒนาอยู่ ดังนี้

๒. จุดที่ควรพัฒนาในด้านการเมืองการปกครองและการเป็นผู้นำองค์กร

ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีจุดที่ควรพัฒนาในด้านการเมืองการปกครองและการเป็นผู้นำองค์กร ดังนี้

๑) ขาดทักษะ ความรู้ และประสบการณ์ที่ต้องใช้ในการปกครองและการบริหารงานต่าง ๆ ดังที่ นายสมบัติ พิมพ์สอน กล่าวไว้แล้วว่า

สิ่งหนึ่งที่เราจะต้องเพิ่มเติมนะครับ ก็คือหลักของการบริหารครับ การบริหารงานก็ดี หรือว่าการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกและองค์กรภายนอก ซึ่งถือว่าเรายังมีจุดอ่อนตรงนี้อยู่ครับ เพราะว่าบางครั้งบางทีเมื่อเข้าไปสู่ในองค์กรต่าง ๆ เราก็ต้องละทิ้งสิ่งที่เราเฝ้าสิ่งที่เรารู้ในอดีตไปหมด เพราะว่าการไปพบปะกับผู้คนหรือว่าการทำงานร่วมกับบุคคลต่าง ๆ นั้นมีหลากหลาย ถ้าหากว่าเรายังไปยึดติดว่าเรามีความรู้ความสามารถเปรียญธรรม ๙ ประโยคมันก็จะปิดกั้นโอกาสที่เราจะได้เรียนรู้กับบุคคลต่าง ๆ เกี่ยวกับเทคนิคแนวทางในการทำงานร่วมกับบุคคลอื่น^{๓๔๗}

๒) การศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับความรู้ที่ต้องใช้ในการเมืองการปกครองในภายนอก ดังมีคำถามจากผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ตั้งคำถามว่า “ทำไมเปรียญธรรม ๙ ประโยคไม่ไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นนายอำเภอ ปลัดอำเภอ เป็นอบจ. เป็นเทศบาล หรือว่าไปเป็นศาล เป็นตำรวจ เป็นนายพล

^{๓๔๕} อ้างแล้ว.

^{๓๔๖} สัมภาษณ์ นายสมบัติ พิมพ์สอน, ผู้อำนวยการกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๔๗} อ้างแล้ว.

ถ้าตราบไตคนของเราไม่ได้ไปอยู่ในตำแหน่งมีอำนาจ ออกไปก็ไม่โดดเด่น อันนี้ฝากไว้”^{๓๔๘} จากคำถามดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคความรู้อย่างไม่เพียงพอที่จะเป็นผู้ปกครองหรือเป็นผู้นำในองค์กรที่สังคมยอมรับได้

๓) ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วยังขาดการสนับสนุนและส่งเสริมความรู้ในด้านการเมืองการปกครอง และคุณลักษณะของผู้นำที่ทัดเทียมกับสังคมภายนอกอยู่ ซึ่งต้องหาความรู้เพิ่มเติมในส่วนนี้ ดังที่ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ กล่าวไว้ว่า

เราขาดระบบสนับสนุนส่งเสริมกันจริงจัง ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเราเรียนรัฐศาสตร์อยู่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและธรรมศาสตร์ก็จะเป็นสิ่งหัดทำสิ่งหัดแต่งนะครับ ก็มีโอกาสนี้เราจะไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นนายอำเภออะไรแบบนี้ครับ แต่คนที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคมันไม่ชัดเจนว่าออกมาแล้วเนี่ยจะไปเป็นผู้ช่วยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด หรือว่าเป็นหัวหน้าส่วนราชการ ซึ่งบางทีมันก็มีคำถามว่า นี่เราทำไมไม่ให้เรียนทางกฎหมาย นิติศาสตร์ อนาคตอาจจะได้มาเป็นอัยการ เป็นผู้พิพากษา^{๓๔๙}

จากจุดที่ควรพัฒนาข้างต้นก็ได้มีผู้นำเสนอแนวทางการพัฒนาไว้หลายแง่มุม ดังต่อไปนี้

๓. แนวทางการพัฒนาในด้านการเมืองการปกครองและการเป็นผู้นำในองค์กร

มีผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอแนวทางการพัฒนาไว้ ดังนี้

๑) มีการวางแผนและฝึกฝนทักษะในด้านการบริหารและการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมเพิ่มเติม ดังที่ นายสมบัติ พิมพ์สอน เสนอไว้แล้วว่า

เราควรจะเพิ่มเติมในด้านของการบริหารและความรู้ความสามารถในด้านอื่น ๆ อย่างเช่น ทักษะด้านภาษานะครับ นอกจากภาษาบาลีแล้วเราควรจะเพิ่มเติมด้านภาษาอื่น ๆ ทักษะการบริหารงาน ทักษะการที่จะอยู่ร่วมกันกับคนอื่น เพราะว่าในอดีตที่ผ่านมาเราก็อยู่ในวงการแคบ ๆ ของเรา พอไปสู่อีกโลกกว้างนะครับ เราก็ต้องมีการวางแผนในการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้นครับ ในการที่จะทำงานร่วมกับคนอื่นครับผม^{๓๕๐}

๒) เพิ่มเติมวิชาความรู้ที่เป็นหลักในการปกครองจากหลักสูตรต่าง ๆ ที่เปิดสอน ดังที่ พระมหาสุธรรม สุรตโน กล่าวไว้แล้วในเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ว่า

^{๓๔๘} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

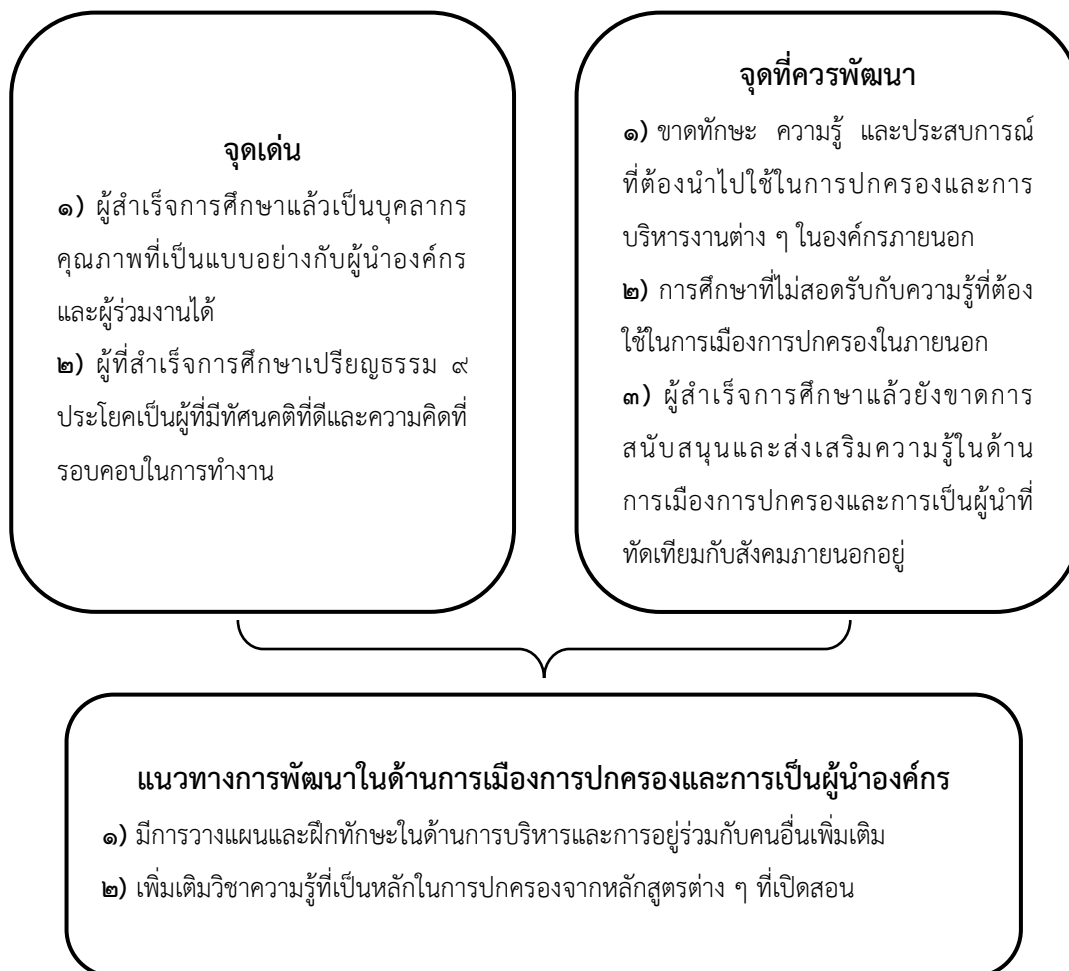
^{๓๔๙} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๕๐} สัมภาษณ์ นายสมบัติ พิมพ์สอน, ผู้อำนวยการกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

เรามีศักยภาพแล้ว เพียงแต่ทำอย่างไรจะสนับสนุนตามทิศทางที่ถูกต้องตามท่านต้องการ ถ้าเป็นนักบริหารก็มีหลักสูตรให้เลย หลักสูตรเผยแพร่ไปเลย เรื่องการปกครองไปเลย คล้ายๆ รัฐศาสตร์อะไรแบบนี้ แต่เป็นรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ให้ท่านได้รู้อะไรแบบนี้ ไปฝึกมาเป็นเลขที่ รุ่นที่นี้ ถ้าเกิดทางคณะสงฆ์เรามีที่ฝึกที่อบรมหลักสูตรอะไรแบบ อาจจะ เป็น มจร. ร่วมมือกับ คณะสงฆ์ก็ได้ เรื่อบอกว่าประโยค ๙ ท่านไม่เคยเป็นเลขา ไม่เคยทำงานด้านนี้มา บางทีเราก็ ไม่ได้มีหลักการทางวิชาการ เขาไปก็ทำอะไร อายุมากก็จะหมดแรง แต่ถ้าเรามีการฝึกอบรม เหมือนข้าราชการทางโลก เป็นนายอำเภอต้องไปเข้ารุ่นนี้นั้นอะไร เป็นหลัก เป็นการพัฒนา บุคลากรของเรา เราอย่าไปหวังเพียงแค่ว่า อีก ๑๐ ปี ประโยค ๙ จะเป็นอะไร แต่เราทำ ก่อนที่ท่านจะจบประโยค ๙^{๓๕๑}

สรุปได้ว่า ผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคยังคงเป็นที่คาดหวังอยู่สำหรับ บทบาทด้านการปกครองนี้ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตโดยเฉพาะในทศวรรษหน้า เพื่อให้เกิดความ เรียบร้อยดีงามในสถาบันต่าง ๆ อันเป็นผลพลอยได้จากการมีบุคลากรอย่างเปรียญธรรม ๙ ประโยค อยู่ เนื่องจากผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีจุดเด่นที่ทำให้เป็นที่คาดหวัง ๒ ประการ คือ ๑) ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วเป็นบุคลากรคุณภาพที่เป็นแบบอย่างกับผู้น้ององค์กรและผู้ร่วมงานได้ ๒) ผู้ที่ สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีและความคิดที่รอบคอบในการทำงาน แต่ก็มีจุดที่ต้องเสริมและพัฒนาต่อ ๓ ประการ คือ ๑) ขาดทักษะ ความรู้ และประสบการณ์ที่ต้อง นำไปใช้ในการปกครองและการบริหารงานต่าง ๆ ในองค์กรภายนอกโดยเฉพาะ ๒) การศึกษาที่ไม่ สอดรับกับความรู้ที่ต้องใช้ในการเมืองการปกครองในภายนอก ๓) ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วยังขาดการ สนับสนุนและส่งเสริมความรู้ในด้านการเมืองการปกครองและการเป็นผู้นำที่ทัดเทียมกับสังคม ภายนอกอยู่ และมีผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอทิศทางการพัฒนาไว้ ๒ ประการด้วยกันคือ ๑) มีการ วางแผนและฝึกทักษะในด้านการบริหารและการอยู่ร่วมกับคนอื่นเพิ่มเติม ๒) เพิ่มเติมวิชาความรู้ที่ เป็นหลักในการปกครองจากหลักสูตรต่าง ๆ ที่เปิดสอน และจากบทสรุปข้างต้นสามารถสรุปเป็น แผนภาพได้ดังนี้

^{๓๕๑} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สุรตโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.



แผนภาพที่ ๔.๘ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการเมืองการปกครองและการเป็นผู้นำองค์กร

๔.๒.๓ บทบาทด้านวัฒนธรรมและประเพณี

จากการศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ข้อค้นพบสำคัญว่า วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทยนั้น ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาที่เข้ามา มีอิทธิพลอย่างยาวนาน วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ในสังคมไทยที่มีปรากฏมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ไม่สามารถแยกออกจากพระพุทธศาสนาได้เลย ฉะนั้น เมื่อได้รับอิทธิพลโดยตรงมาจากพระพุทธศาสนา ก็จำเป็นต้องพึ่งพาบุคลากรทางพระพุทธศาสนาเพื่อเข้ามาเป็นผู้นำในการสืบสานฟื้นฟูขนบธรรมเนียมต่าง ๆ และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามเก่า ๆ ที่เคยมีมา รักษาไว้ให้คงอยู่ต่อไปได้ ไม่ให้สูญหายไป ทั้งนี้ บุคลากรที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ดีที่สุดและเป็นที่ยอมรับมากที่สุดก็คือผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยค

จากการสัมภาษณ์ทราบว่า ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ทำงานด้านวัฒนธรรมและประเพณีนี้ มีทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ทำงานร่วมกับประชาชนในชุมชนบ้าง ตลอดจนไปถึงทำงานในระดับองค์กรคือ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม หรือแม้กระทั่ง อนุศาสนาจารย์ในกรมกองต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี อย่างเช่น การทำบุญประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น อันจะพียงมีในองค์กร ส่วนนี้ก็เป็นหน้าที่ของ อนุศาสนาจารย์และหน่วยงานเหล่านี้ ถือว่าเป็นงานที่เหมาะสมกับผู้ที่สำเร็จการศึกษามาแล้วเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ พันตรี สุธี สุขสกุล กล่าวไว้ว่า

การทำงานที่เหมาะสมหรือค่อนข้างตรงกับสายงานเส้นทางที่เปรียญธรรม ๙ ประโยคจะ พึงทำได้และไม่เสียทีที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค ก็คงจะเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของ พระพุทธศาสนานี้แหละ หรือไม่ว่าวัฒนธรรมประเพณี เช่น กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือว่าแม้แต่อนุศาสนาจารย์ในกองทัพ ซึ่งก็จะมีโอกาสได้ ใช้ความรู้หรือประสบการณ์ในทางพระพุทธศาสนาที่เคยศึกษาเล่าเรียนและมีประสบการณ์เอา มาใช้ได้อย่างดีกว่าตำแหน่งอื่นหรืองานอื่น^{๓๕๒}

เหตุผลที่ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นที่คาดหวัง ก็เพราะมีลักษณะที่ โดดเด่นกว่าคนที่ไม่เป็นเปรียญธรรมหรือเปรียญธรรมชั้นประโยคอื่น ๆ ที่สังเกตได้ดังนี้

๑. จุดเด่นในด้านวัฒนธรรมประเพณี

จุดเด่นของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในด้านวัฒนธรรมประเพณี มีดังนี้

๑) เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นที่เป็นที่เชื่อมั่นและไว้วางใจ ซึ่งเป็นผลมาจากการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ดังที่ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญโญ, ศ.ดร.) กล่าวไว้ว่า “เราจะมีลักษณะพิเศษก็คือมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาจากเปรียญธรรม ๙ ประโยค”^{๓๕๓} ซึ่งอาจจะต้องนำไปใช้ในการรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี

๒) ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้นมักมีลักษณะความประพฤติและกิริยา มารยาทที่โดดเด่นและมีความเรียบร้อย เพราะตั้งมั่นอยู่ในคารวธรรมที่สามารถมองเห็นและเป็น แบบอย่างอันดีให้กับผู้อื่นได้ เรื่องกิริยามารยาทนี้นับว่าเป็นวัฒนธรรมที่สวยงามของสังคมไทยทีเดียว ดังที่ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญโญ, ศ.ดร.) กล่าวไว้ว่า

ส่วนที่ผมคิดว่ามันจะทำให้คนที่จบมีลักษณะโดดเด่นกว่าคนที่ไม่จบก็คือ เรื่องของการได้รับ การฝึกอบรมเรื่องของกิริยามารยาท การที่ได้อยู่ในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์มายาวนาน

^{๓๕๒} สัมภาษณ์ พันตรี สุธี สุขสกุล, อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๕๓} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่าย วิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เนีย ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์อันดีระหว่างอาจารย์กับศิษย์ การมีกิจกรรมรายทบทวนที่เป็นไปตาม วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของคณะสงฆ์ ความรู้จักที่สูงที่ต่ำ เรื่องพวกนี้คนที่ได้รับการศึกษา มาในระบบบาลีจะได้รับการกล่อมเกลามาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคและเรียนกับครูบาอาจารย์เป็นประจำเนี่ย ลักษณะนิสัยกิจกรรมรายทบทวนการรู้จักธรรมเนียมของสงฆ์เนี่ยจะมีสูงมากกว่าคนที่ไม่ได้เรียน ก็จะสังเกตเห็นว่า พระธรรมดากับพระที่เป็น มหาลักษณะนิสัยก็จะแตกต่างกัน ที่มันจะสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของสงฆ์ เช่น การรู้จักกาลเทศะ เรื่องของสัมมาคารวะ เรื่องของการวธธรรม ก็จะถูกต้องและมีสูงกว่า อันนี้คือเป็นลักษณะที่โดดเด่นกว่า โดดเด่นกว่าคนทั่ว ๆ ไป^{๓๕๔}

๓) วัฒนธรรมด้านภาษา ผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคล้วนได้รับการสั่งสม อบรมมาตั้งแต่เมื่อเรียนบาลีอยู่ในเพศบรรพชิต เพราะส่วนมากจะเน้นในเรื่องของภาษาเป็นหลัก ต้องอ่านออกเขียนได้ถึงจะสอบได้ โดยเฉพาะก็คือภาษาไทยที่ผู้สำเร็จการศึกษานับว่าโดดเด่นมาก เพราะภาษาไทยได้รากฐานมาจากภาษาบาลีนั่นเอง ดังที่ พันตรี สุธี สุขสากล กล่าวไว้ว่า

ถ้าเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่มีความสามารถในเชิงภาษาบาลีค่อนข้างยอดเยี่ยมแล้ว ท่าน สามารถเอามาประยุกต์เป็นบทกลอนบ้าง เป็นบทกวี บทเพลงหรือเอามาตั้งชื่อสถานที่ต่าง ๆ ที่ สละสลวย น่านอนครีบ เสน่ห์ของมันย่อมมีมาก อิทธิพลด้านภาษาที่เอามาประยุกต์ใช้แล้วก็ถือว่าเป็นความคาดหวังที่ว่า ผู้ศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคไม่เพียงแต่สอบไล่ได้เท่านั้นแต่ยังสามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่คนอื่นคาดไม่ถึงอีกด้วย^{๓๕๕}

๔) ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมักเป็นที่ไว้วางใจและเชื่อถือใจของคนใน สังคมและองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณี โดยเฉพาะผู้บังคับบัญชาที่ตนเองต้องร่วม ทำงานด้วย ซึ่งคุณลักษณะเช่นนี้ พันตรี สุธี สุขสากล ชี้ให้เห็นว่า

มองในแง่ภาพรวมนะครับ ทั้งความรู้ต่าง ๆ สิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งเป็นพิเศษ ก็คือความ เชื่อมั่น เชื่อมือ เชื่อถือ เชื่อใจ ของผู้บังคับบัญชาเพราะ สังคมไทยเชื่อว่า เปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นเปรียญธรรมสูงสุดเป็นภูมิขั้นที่ผู้ศึกษาต้องมีความเพียรอย่างสูงมีสติปัญญาอยู่ใน ระดับที่ยอดเยี่ยมจึงจะสามารถสำเร็จการศึกษาในระดับนี้ได้ ดังนั้น ความรู้สึกแรกของผู้ที่รู้ว่าผู้ ที่มาดำรงตำแหน่งอนุศาสนาจารย์จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคความรู้สึกมันอกมันใจก็เกิดขึ้นทั้ง ต่อผู้บังคับบัญชาทั้งต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เพราะว่าสังคมให้ความมั่นใจกับคุณวุฒิเปรียญธรรม ๙ ประโยคค่อนข้างสูงนะครับ^{๓๕๖}

^{๓๕๔} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่าย วิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๕๕} สัมภาษณ์ พันตรี สุธี สุขสากล, อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๕๖} อ้างแล้ว.

คุณลักษณะที่ถูกกล่าวถึงนี้ บ่งบอกว่าการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้นเป็นที่ยอมรับขององค์กรต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ในส่วนองค์กรที่ทำงานด้านวัฒนธรรมประเพณีนี้ มีผู้ทรงคุณวุฒิบางคนให้ทัศนะว่า ควรจะมีองค์กรด้านนี้ในทุก ๆ หน่วยงาน โดยเฉพาะในระบบราชการ เพราะอย่างน้อยเวลาปฏิบัติงานประเพณีต่าง ๆ ก็จะสามารถจัดสรรทุกอย่างได้คล่องแคล่วและถูกต้องเหมาะสมตามหลักการศาสนพิธีได้มากกว่าคนที่ไม่เคยผ่านการบวชมาก่อน ดังที่ พันตรี สุธี สุขสากล ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า

ในความหวังแล้วอยากจะให้มี อย่างเช่น ตำแหน่ง และงานในลักษณะเดียวกันกับ อนุศาสนาจารย์ในทุกกองทัพบกกระทรวง จะเป็นกระทรวงศึกษาธิการก็ได้ เพิ่มตำแหน่งเข้าไป ตำแหน่งเดียวกันนะครับ เพราะอะไร ? เพราะว่าทุกหน่วยงานจะต้องมีการประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องศาสนา เช่น ทำบุญปีใหม่ ทำบุญสงกรานต์ ทำบุญอาคาร แล้วใครล่ะที่จะเป็นคนที่จะมาช่วยกำกับดูแลด้านศาสนาก็ควรมีตำแหน่งอนุศาสนาจารย์ ไม่ใช่เพียงแค่เรื่องทำบุญ แต่หมายถึงเวลาที่มีใครในองค์กรนั้นล่วงลับดับขันธตายลง คนที่จะประสานวัดให้ คนที่จะไปติดต่อพระคุณเจ้าให้คนที่จะทำเรื่องราวต่าง ๆ ให้มันง่ายขึ้น อย่างน้อยก็เบาแรงของหน่วยงานนั้น^{๓๕๗}

แม้ในอนาคตอีก ๑๐ ปีข้างหน้า หรือที่เรียกว่าทศวรรษหน้านั้นอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นมากมาย แต่ผู้ทรงคุณวุฒิยังคงมองว่า องค์กรด้านวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ยังคงต้องการบุคลากรด้านพระพุทธศาสนาอยู่ อย่างที่ พันตรี สุธี สุขสากล กล่าวเสริมไว้อีกว่า

หากจะต้องลาสิกขาออกมาเมื่อ ๑๐ ปีข้างหน้ามาถึง สมมติว่าท่านจบเปรียญธรรมอีก ๑๐ ปีข้างหน้า ในตำแหน่งต่าง ๆ ที่ทางโลกรับรองและก็ได้ให้เกียรติเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ หลัก ๆ ถ้าเป็นกองทัพก็คือ ตำแหน่งอนุศาสนาจารย์ ยังคงมีอยู่แน่นอนนะครับ ในส่วนของสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติจะมีตำแหน่งที่เปิดรับอยู่ กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรมก็เปิดรับอยู่แล้ว^{๓๕๘}

แม้จะมีจุดเด่นมากมายดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่การเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้นยังคงไม่เพียงพอ เพราะยังมีส่วนที่ยังต้องพัฒนาเพิ่มเติมอยู่

๒. จุดที่ควรพัฒนาในด้านวัฒนธรรมประเพณี

ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค มีสิ่งที่จะต้องพัฒนาในด้านวัฒนธรรมและประเพณี ดังนี้

^{๓๕๗} สัมภาษณ์ พันตรี สุธี สุขสากล, อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๕๘} อ้างแล้ว.

๑) ในส่วนวัฒนธรรมทั่วไป ผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องตระหนักรู้ว่า เปรียญธรรม ๙ ประโยคยังคงไม่เพียงพอที่จะรักษาวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ไว้ได้ อาจจะต้องศึกษาเพิ่มเติมในด้านอื่น ๆ ที่เกื้อกูลต่อการรักษาและฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีเพิ่มเติมอีก

๒) ในส่วนวัฒนธรรมด้านภาษาไทยต้องเพิ่มเติมเรื่องหลักการต่าง ๆ ของภาษาไทย เพราะจะต้องประยุกต์การใช้ภาษาไทยเพื่อให้สามารถสื่อสารเข้าใจง่ายกับคนในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ ดังที่ พันตรี สุธี สุขสากล ได้ชี้ให้เห็นว่า “การพูดการบรรยายถ้ามีแต่ความรู้ทางภาษาบาลี ภาษาไทยขาดตกบกพร่องไป เวลาไปพูดจะขาดความมั่นใจมาก เช่น จะใช้คำอย่างไรถึงจะเหมาะสม การเรียนภาษาไทย การฝึกหัดการใช้ภาษาไทยจึงเป็นจุดหนึ่งที่ทำให้เกิดความมั่นใจในการพูดในการเขียนมากยิ่งขึ้นครับ”^{๓๕๙}

๓) เรื่องการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านภาษาไทย ซึ่งส่วนนี้ พระราชสิทธิมนู (บุญชิต ญาณสวโร ป.ธ.๙) ชี้ให้เห็นว่า “เราทำอย่างไรที่จะเป็นที่พึ่งของประเทศไทยได้เรื่องของภาษาไทยด้วย ไม่ใช่ภาษาบาลีอย่างเดียว อันนี้เป็นเรื่องที่สำคัญ และก็ทำอย่างไรถึงจะพูดให้คนเข้าใจ เก่งภาษาบาลีอยู่ แต่อาจจะพูดให้คนไม่เข้าใจ ก็อาจจะเป็นไปได้”^{๓๖๐} เพราะฉะนั้น เอกลักษณะในการถ่ายทอดจึงเป็นส่วนบุคคลที่ผู้สำเร็จการศึกษาไม่ได้มีทุกคน จะต้องเพิ่มเติมและส่งเสริมในเรื่องของเทคนิคการถ่ายทอดนี้

๓. แนวทางการพัฒนาในด้านวัฒนธรรมประเพณี

ในด้านวัฒนธรรมนี้ ได้มีผู้เสนอแนวทางการพัฒนาไว้ ดังนี้

๑) ผู้สำเร็จการศึกษาต้องเรียนรู้เพิ่มเติมในวิชาการความรู้อื่น ๆ อีกเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง แม้ในระดับชุมชนก็ต้องศึกษาวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนนั้น ๆ จนถึงวัฒนธรรมของโลกว่ามีวัฒนธรรมประเพณีอย่างไรบ้าง ดังที่ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญโญ,ศ.ดร.) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาไว้ว่า “จะต้องไปเรียนภาษาเพิ่มเติมเพื่อเข้าถึงวิทยาการสมัยใหม่ ๆ ที่อยู่ในภาษาต่างประเทศ นอกเหนือจากนั้น อาจจะต้องมีความรู้รอบตัวเพิ่มเติมในเรื่องของประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของโลกปัจจุบัน เพื่อให้มีความรู้เท่าทันนอกเหนือจากการแปลภาษาบาลี”^{๓๖๑} เพื่อความรู้และความเข้าใจในวัฒนธรรมและประเพณีนั้น ๆ ให้ดียิ่งขึ้น

^{๓๕๙} สัมภาษณ์ พันตรี สุธี สุขสากล, อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๖๐} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิมนู วิ.ดร., ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๖๑} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๒) ศึกษาเพิ่มเติมในหลักภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ และวิชาการทางโลกอื่นๆ ที่ต้องใช้ควบคู่กันไปกับภาษาไทย ดังที่พันตรี สุธี สุขสากล กล่าวไว้ว่า

ถ้าท่านมีความรู้ทางโลกควบคู่ไปด้วยยิ่งดี คือ เปรียญธรรม ๙ ประโยคเพียวๆ ต้องบอกว่าค่อนข้างลำบาก ลำบากในแง่ของการทำงานร่วมกับทางโลก เพราะว่าความรู้ในทางโลกทางการศึกษา เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาอังกฤษวิชาสังคม วิชาประวัติศาสตร์ หรือแม้แต่วิชาภาษาไทย ที่มีอยู่ในหลักสูตรต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นที่ต้องเอาไปใช้ เพราะมันเกี่ยวข้องกับเรื่องของการสื่อสาร หรือ การเผยแพร่^{๓๖๒}

๓) ในอนาคตภาษาบาลียังคงมีอยู่คู่กับภาษาไทย ผู้สำเร็จการศึกษาต้องประยุกต์ใช้ภาษาบาลีเข้ากับภาษาไทยแล้วนำไปถ่ายทอดให้สังคมเข้าใจภาษาบาลีและคำสอนในทางพระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น ซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้รักษาไว้ได้ทั้งวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนา คู่กันไป ดังที่ พระราชสิทธิมุนี วิ. (บุญชิต ญาณสโร ป.ธ.๙) กล่าวไว้ว่า

การสอนภาษาบาลี มันคงจะสำคัญอยู่แล้ว ก็อาจจะต้องมีความเก่งขึ้นในเรื่องทำยังไงถึงจะนำเสนอภาษาบาลีสู่สังคม ให้สังคมเห็นความสำคัญของภาษาพระพุทธเจ้า อย่างเช่น ครูสอนศาสนา อย่างเช่น ศาสนาคริสต์เขาก็สอนภาษาละตินในโบสถ์หรือแม้แต่อิสลามเขาก็สอนภาษาอาหรับในมัสยิด เพราะฉะนั้นก็ทอดทิ้งไม่ได้ แต่ว่าเราจะทำยังไงให้ภาษาตัวเอง ให้มันกระจายออกไป บาลีเป็นเบื้องต้นของภาษาไทย มันเป็นสิ่งที่เราจะต้องทำ ถ้าไม่ทำคนก็จะไม่เห็นความสำคัญ แต่ผมก็ยังคิดว่าภาษาบาลีถ้าจะทำก็ต้องทำแบบชนิดที่เรียกว่า คนที่ทำแบบสุด ๆ ก็ต้องมี อย่างคณะสงฆ์นี้ก็ทำแบบสุด ๆ บาลีอย่างเดียว แต่วามันจะต้องมีคนอีกกลุ่มหนึ่งไปอธิบายสิ่งที่คณะสงฆ์ได้ทำให้คนเข้าใจ^{๓๖๓}

จากทัศนะที่แสดงมาสรุปได้ว่า บทบาทด้านวัฒนธรรมประเพณีนับว่าเป็นบทบาทที่ตรงสายกับหลักการทางพระพุทธศาสนาซึ่งทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นที่คาดหวังทั้งจากคนในสังคมและองค์กรที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค เพราะผู้สำเร็จการศึกษามีจุดเด่นที่ทำให้เป็นที่คาดหวัง ๓ ประการ ได้แก่ ๑) มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาที่โดดเด่นและเป็นที่เชื่อมั่น ๒) มีความโดดเด่นทางกิริยามารยาทที่ได้รับการอบรมมาตั้งแต่อยู่ในระบบการเรียนการสอน ซึ่งเป็นแบบอย่างให้แก่บุคคลอื่น ๆ ได้ ๓) มีความเชี่ยวชาญทางด้านภาษาทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ทั้งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกันได้ ๔) เป็นผู้มีความรู้ที่เป็นที่เชื่อถือ เชื่อมือ และเชื่อใจของหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีด้านต่าง ๆ มีจุดที่ควรพัฒนา ๓ จุดคือ ๑) เปรียญธรรม ๙ ประโยคยังคงไม่เพียงพอที่จะรักษาวัฒนธรรมประเพณี

^{๓๖๒} สัมภาษณ์ พันตรี สุธี สุขสากล, อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๖๓} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิมุนี วิ.,ดร., ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ต่าง ๆ ไว้ได้ ๒) วัฒนธรรมด้านภาษาผู้สำเร็จการศึกษายังต้องเพิ่มเติมในหลักการต่าง ๆ ของภาษาไทยอยู่ ๓) การถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านภาษาที่ยังต้องศึกษาเทคนิคและวิธีการเพิ่มเติม และทิศทางการพัฒนา ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วจะต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติมในหลักวิชาการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับโลกเพื่อส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมให้เข้มแข็งขึ้น ๒) ศึกษาเพิ่มเติมในหลักภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ และวิชาการทางโลกอื่นๆ ที่ต้องใช้ควบคู่กับภาษาไทย อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมด้านภาษา ๓) ภาษาบาลีและภาษาไทยเป็นของคู่กัน ผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องประยุกต์ใช้และบูรณาการเข้าด้วยกันแล้วนำไปถ่ายทอดพร้อมสอดแทรกคำสอนอันเป็นจุดเริ่มต้นของวัฒนธรรมที่พึงงามให้แก่สังคม จากบทสรุปข้างต้น สรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

จุดเด่นในด้านวัฒนธรรมประเพณี

- ๑) มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาที่โดดเด่นและเป็นที่เชื่อมั่น
- ๒) มีความโดดเด่นทางกิริยามารยาทที่ได้รับการอบรมมาตั้งแต่อยู่ในระบบการเรียนการสอน ซึ่งเป็นแบบอย่างให้แก่บุคคลอื่น ๆ ได้
- ๓) มีความเชี่ยวชาญทางด้านภาษาทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ทั้งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกันได้
- ๔) เป็นผู้มีความรู้ที่เป็นที่เชื่อถือ เชื่อมือ และเชื่อใจของหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีด้านต่าง ๆ

จุดที่ควรพัฒนา

ในด้านวัฒนธรรมประเพณี

- ๑) เปรียญธรรม ๙ ประโยคยังคงไม่เพียงพอที่จะรักษาวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ไว้ได้
- ๒) วัฒนธรรมด้านภาษาผู้สำเร็จการศึกษายังต้องเพิ่มเติมในหลักการต่าง ๆ ของภาษาไทยอยู่
- ๓) การถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านภาษาที่ยังต้องศึกษาเทคนิคและวิธีการเพิ่มเติม

แนวทางการพัฒนาในด้านวัฒนธรรมประเพณี

- ๑) ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วจะต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติมในหลักวิชาการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับโลกเพื่อส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมให้เข้มแข็งขึ้น
- ๒) ศึกษาเพิ่มเติมในหลักภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ และวิชาการทางโลกอื่นๆ ที่ต้องใช้ควบคู่กับภาษาไทย อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมด้านภาษา
- ๓) ภาษาบาลีและภาษาไทยเป็นของคู่กัน ผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องประยุกต์ใช้และบูรณาการเข้าด้วยกันแล้วนำไปถ่ายทอดพร้อมสอดแทรกคำสอนอันเป็นจุดเริ่มต้นของวัฒนธรรมที่พึงงามให้แก่สังคม

แผนภาพที่ ๔.๙ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านวัฒนธรรมประเพณี

จากแนวทางการพัฒนาบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอกทั้งหมด สามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ข้อบทบาท		จุดเด่น	จุดที่ควรพัฒนา	ทิศทางการพัฒนา
บทบาททางสังคมภายนอก	๑. บทบาทด้านการศึกษา	๑) คุณลักษณะพิเศษที่โดดเด่นก็คือ ความเพียร ความขยัน และความอดทน ที่เป็นผลพลอยได้จากการศึกษา ๒) ความรู้ที่ได้จากการศึกษาสามารถใช้เป็นฐานการเรียนรู้และการใช้ชีวิตให้ดีขึ้นได้ ๓) สามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการทำงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้ดี	๑) ขาดวิชาการความรู้ที่จะนำไปสอนให้บุคคลภายนอก ๒) ขาดทักษะความรู้ความสามารถที่เป็นความรู้รอบตัวที่จะนำไปปรับเข้ากับสังคมภายนอกได้	๑) ใช้ความรู้และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคไปศึกษาต่อในระดับปริญญาแล้วนำมาประยุกต์ใช้กับความรู้ทางพระพุทธศาสนา ๒) การเทียบวุฒิเปรียญธรรม ๙ ประโยคกับวุฒิปริญญาเอกเพื่อเป็นแนวทางและกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาทางวิชาการ ๓) การจัดระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมใหม่เพื่อตอบสนองงานการศึกษาทั้ง ๒ ส่วนคือ คณะสงฆ์และสังคม
	๒. บทบาทด้านการเมืองการปกครองและการเป็นผู้นำองค์กร	๑) ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วเป็นบุคลากรคุณภาพที่เป็นแบบอย่างกับผู้นำองค์กรและผู้ร่วมงานได้ ๒) ผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีและความคิดที่รอบคอบในการทำงาน	๑) ขาดทักษะความรู้และประสบการณ์ที่ต้องนำไปใช้ในการปกครองและการบริหารงานต่าง ๆ ในองค์กรภายนอก ๒) การศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับความรู้ที่ต้องใช้ในการเมืองการปกครองในภายนอก ๓) ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วยังขาดการสนับสนุนและส่งเสริมความรู้ในการเมืองการปกครองและการเป็นผู้นำที่ทัดเทียมกับสังคมภายนอกอยู่	๑) ต้องมีการวางแผนและฝึกทักษะในด้านการบริหารและการอยู่ร่วมกับคนอื่นเพิ่มเติม ๒) ต้องเพิ่มเติมวิชาความรู้ที่เป็นหลักในการปกครองจากหลักสูตรต่าง ๆ ที่เปิดสอน

	๓. บทบาท ด้านวัฒนธรรมและ ประเพณี	๑) มีความรู้ในทาง พระพุทธศาสนาที่โดดเด่นและเป็นที่เชื่อมั่น ๒) มีความโดดเด่นทาง กิจกรรมารยาทที่ได้รับ การอบรมมาตั้งแต่อยู่ใน ระบบการเรียนการสอน ซึ่งเป็นแบบอย่าง ให้แก่บุคคลอื่น ๆ ได้ ๓) มีความเชี่ยวชาญ ทางด้านภาษาทั้งภาษา บาลีและภาษาไทย ทั้ง สามารถนำมา ประยุกต์ใช้ร่วมกันได้ ๔) เป็นผู้มีความรู้ที่ เป็นที่เชื่อถือ เชื่อมือ และเชื่อใจของ หน่วยงานหรือองค์กรที่ ทำงานเกี่ยวกับ วัฒนธรรมและประเพณี ด้านต่าง ๆ	๑) เปரியุทธธรรม ๙ ประโยคยังคงไม่เพียงพอที่จะรักษาวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ไว้ได้ ๒) วัฒนธรรมด้านภาษา ผู้สำเร็จการศึกษายังต้อง เพิ่มเติมในหลักการต่าง ๆ ของภาษาไทยอยู่ ๓) การถ่ายทอด วัฒนธรรมด้านภาษาที่ ยังต้องศึกษาเทคนิคและ วิธีการเพิ่มเติม	๑) ผู้สำเร็จการศึกษาเปரியุทธธรรม ๙ ประโยคแล้วจะต้อง แสวงหาความรู้เพิ่มเติมใน หลักวิชาการต่าง ๆ ทั้งที่เป็น ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับ โลกเพื่อส่งเสริมและพัฒนา วัฒนธรรมให้เข้มแข็งขึ้น ๒) ศึกษาเพิ่มเติมในหลัก ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ และ วิชาการทางโลกอื่นๆ ที่ต้อง ใช้ควบคู่กับภาษาไทย อันเป็นส่วน ของวัฒนธรรมด้านภาษา ๓) ภาษาบาลีและภาษาไทย เป็นของคู่กัน ผู้สำเร็จ การศึกษาจะต้องประยุกต์ใช้ และบูรณาการเข้าด้วยกัน แล้วนำไปถ่ายทอดพร้อม สอดแทรกคำสอนอันเป็น จุดเริ่มต้นของวัฒนธรรมที่ดี งามให้แก่สังคม
--	---	--	---	--

ตารางที่ ๔.๒ สรุปแนวทางการพัฒนาบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก

๔.๓ ทิศทางการพัฒนาบทบาทในทศวรรษหน้าจากผู้ทรงคุณวุฒิ

ในหัวข้อนี้ ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์ทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปரியุทธธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า จากข้อมูลสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ๓ ส่วน ดังนี้

๑. ทศนะของผู้บริหารหรือผู้สร้างบัณฑิตที่เป็นเปரியุทธธรรม ๙ ประโยค

ทิศทางการพัฒนาบทบาทในทศวรรษหน้านั้น ผู้บริหารหรือผู้สร้างผู้สำเร็จการศึกษาที่เป็นเปரியุทธธรรม ๙ ประโยค ได้เสนอทิศทางการพัฒนาไว้ ๔ ทิศทาง ได้แก่

๑) ควรมีการกำหนดบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปரியุทธธรรม ๙ ประโยคให้ชัดเจน ว่า
จบมาแล้วจะทำอะไร หรืองานชนิดใดบ้างที่เหมาะสมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปரியุทธธรรม ๙ ประโยค

ดั่งที่ พระมหาโพธิวงศาจารย์ ผู้บริหารท่านที่ ๑ ได้กล่าวไว้ว่า “ต้องถามว่า เป้าหมายเป็นอย่างไร ที่ควรจะเป็นเราคิดเองได้ แต่ถามว่าเพื่อใคร ? เพื่อพระศาสนา เพื่อสังคม เพื่อวัด หรือเพื่ออะไร ? นั้นแหละ เพราะฉะนั้นการเรียน ๙ ประโยชน์นี้เพื่ออะไร ? ถ้าเรารู้ว่าเพื่ออะไรเราจึงจะกำหนดได้”^{๓๖๔}

๒) ควรมีการพัฒนาทางด้านหลักสูตรหรือระบบการศึกษาให้มีความหลากหลายทางด้านเนื้อหา เพื่อให้มีความรู้รอบด้านมากขึ้น ดังที่ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญโญ, ศ.ดร.) กล่าวไว้ว่า “ผมคิดว่า เรื่องของหลักสูตรนี้ ถ้าจะใช้ของเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลยต้องมีการปรับวิธีการเรียนการสอนหรือการวัดผลประเมินผล ให้มันมีความรู้รอบด้าน”^{๓๖๕} หรืออาจจะต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนทั้งหมดเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังที่ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญโญ, ศ.ดร.) กล่าวเสริมต่อไปอีกว่า

โดยความเป็นจริงของผม ยังไงเสียในกระบวนการเรียนการสอนที่มีอยู่ในปัจจุบัน ก็ยังคงไม่พอที่จะรับมือกับสถานการณ์ของโลกปัจจุบันได้ เพราะฉะนั้น ตัวหลักสูตรก็ดี การเรียนการสอนก็ดี การวัดผลประเมินผลก็ดี รวมถึงการบริหารจัดการ การวางโครงสร้างการบริหารองค์กร การบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ มันจะต้องมีการปรับกระบวนการทั้งหมด^{๓๖๖}

๓) ควรมีการศึกษาเชิงลึกโดยเน้นในด้านเนื้อหาสาระที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นปราชญ์ทางศาสนาดังที่เคยปรากฏมีมาเมื่อครั้งอดีต ดังที่ พระราชปริยัติกวี กล่าวเสริมไว้ อีกว่า “นอกเหนือจากการแปลภาษาก็คือหลัก ก็คือถ้าเอาของเดิมไว้ มันต้องเป็นปราชญ์ มีความเข้มข้นจริง ๆ ให้เหมือนกับครั้งอดีต ถ้าจะรักษาของเดิมไว้โดยไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง”^{๓๖๗}

๔) ควรมีการเพิ่มเติมวิชาการความรู้ด้านอื่น ๆ ให้มีความรู้รอบด้านและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจจะบรรจุไว้ในหลักสูตรปัจจุบัน เพื่อให้มีความหลากหลายทางด้านวิชาการ ดังที่ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญโญ, ศ.ดร.) กล่าวเพิ่มเติมไว้ว่า

ต่อจากนั้นก็ต้องมีรายวิชาอื่น ๆ ที่มันจะเป็นการเพิ่มข้อมูลความรู้ให้กับผู้เรียนให้มีความรู้รอบตัวมากกว่านั้น เพียงแต่ว่าไม่ต้องมากวิชาเหมือนกับหลักสูตรในสถาบันระดับอุดมศึกษาทั่ว ๆ ไป วิชาที่เราเห็นว่ามันเหมาะกับโลกปัจจุบัน ก็เพื่อวัตถุประสงค์ ๒ อย่าง คือ ๑) เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้รอบและทันโลกมากยิ่งขึ้น ๒) เพื่อให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในการที่จะไปเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเรื่องของวิทยาการใหม่ ๆ ที่มันเกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน

^{๓๖๔} สัมภาษณ์ พระมหาโพธิวงศาจารย์, เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๖๕} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๖๖} อ้างแล้ว.

^{๓๖๗} อ้างแล้ว.

ทัศนคติใหม่ ๆ รวมทั้งวัฒนธรรมใหม่ ๆ แนวโน้มต่าง ๆ ซึ่งอาจบรรจุในรายวิชาใดวิชาหนึ่งก็ได้ ให้เขามีความก้าวหน้าทางวิชาการ นอกจากทันสมัยแล้วก็รอบด้านมากกว่าที่เป็นอยู่ อันนี้ก็คือเรื่องของหลักสูตร^{๓๖๘}

๒. ทัศนะของหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

ทิศทางการพัฒนาบทบาทในทศวรรษหน้านั้น หน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ได้เสนอทิศทางการพัฒนาไว้หลายประการ ดังนี้

๑) ควรเสริมทักษะทางด้านเทคโนโลยี เพื่อให้รู้เท่าทันต่อสังคมที่กำลังเจริญทางเทคโนโลยีทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังที่ พระเทพปริยัติวงศ์ (พาย ภูทโท) ได้เสนอไว้ในบทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ว่า “เราตามไม่ทันเรื่องเทคโนโลยี เพราะเทคโนโลยีมันเจริญมาก สำหรับบทบาทของเรานั้น เราควรจะเพิ่มปริมาณในด้านการศึกษ่อีกแขนงหนึ่ง เราจะต้องตามเทคโนโลยีให้ทันในลักษณะที่มันเหมาะกับพระเรา”^{๓๖๙}

๒) หากเป็นบรรพชิต ก็ควรศึกษาเพิ่มเติมในวิชาความรู้ที่สอดคล้องกับบทบาทนั้น ๆ เพื่อสนองตอบบทบาทด้านต่าง ๆ ในสังคมสงฆ์ ดังที่ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสสี) กล่าวไว้แล้วว่า “ประโยค ๙ ต้องเผยแผ่ได้ทุกสถานะ ทั้งในและต่างประเทศ การเป็นนักเผยแผ่ที่ดีก็ต้องไปเรียนเสริม ประโยค ๙ แล้วก็ต้องเรียนเสริมครับ ประโยค ๙ ไม่ใช่รู้ทั้งหมด ก็ต้องไปเรียนเสริมครับ”^{๓๗๐} ในส่วนนี้ผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องกำหนดบทบาทที่เหมาะสมกับตนเองก่อนว่าชอบอะไร เพราะจะได้วางแผนพัฒนาได้อย่างเหมาะสม ดังที่ พระมหาสุธรรม สุรตโน กล่าวไว้ว่า “คือ ใน ๑๐ ปี ข้างหน้าเนี่ยอยากให้ประโยค ๙ ของเรามีในทุกบทบาทที่ตัวเองชอบ มันต้องถามใจตัวเองว่า ท่านชอบอะไรยังไง ? คือ ประโยค ๙ บางที ตอนแรกผมก็ขอเรียนว่า ให้มาเป็นอาจารย์สอน แต่พอสอนก็ไม่ชอบ พอสักพักเขาก็ออกไปจากเรา แล้วออกไปทำอะไรเราก็ไม่รู้”^{๓๗๑}

^{๓๖๘} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., เลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๖๙} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติวงศ์, เลขาธิการสำนักเรียนวัดปากน้ำ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๗๐} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๗๑} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สุรตโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

๓) ควรมีการส่งนักเรียนไปฝึกฝนทักษะนอกสถานที่ อันเป็นการฝึกเพื่อให้สามารถดำเนินบทบาทด้านต่าง ๆ ได้ในอนาคตหลังจากจบการศึกษา ในทิศทางนี้ พระมหาสุธรรม สุรตโน ได้เสนอไว้ว่า

ผมก็เลยว่า ในอนาคตนี้ทางคณะสงฆ์น่าจะมีหลักสูตร เช่น ตอนนี้อยู่ในนโยบายที่จะให้ ประโยค ๙ เท้ากับดอกเตอร์ใช้ไหม ต้องทำวิทยานิพนธ์อะไรอย่างนี้ มันน่าจะมี ประโยค ๗ ประโยค ๘ ฝึกงานในต่างจังหวัด วัดไหนต้องการ มันจะได้มีคนต่อเนื่อง ฝึกงานในต่างประเทศ ต่อไปประโยค ๙ ท่านจะได้รู้ว่า จบประโยค ๙ แล้วจะไปอะไรต่อ^{๓๗๒}

๔) เมื่อต้องลาสิกขาออกไปเป็นคฤหัสถ์หรือฆราวาส ก็ควรเสริมความรู้วิชาการทางโลก เสียก่อนเป็นเบื้องต้น ดังที่ พระเทพปริยัติโมลี (สุทัศน์ วรทสฺสี) กล่าวไว้ว่า “ในส่วนของฆราวาสนั้น คือลาสิกขาออกไปแล้ว สิ่งที่เราจะลืมไม่ได้ก็คือความรู้ ต้องมีความรู้ก่อน ต้องมีความรู้ทางโลกในระดับหนึ่ง อย่างน้อยก็คือปริญญาโท ถ้าจบเอกได้ก็ดี ก็กลับออกไปก็จะมีแนวทางในการทำมาหาเลี้ยงชีพสมฐานะประโยค ๙”^{๓๗๓}

๕) ควรเสริมวิชาการความรู้ด้านกฎหมาย ซึ่งเรื่องกฎหมายนี้เป็นหนึ่งในวิชาความรู้ภายนอกจากความรู้ทางพระพุทธศาสนา แต่ในสังคมยุคปัจจุบันกลายเป็นเรื่องสำคัญและเร่งด่วนที่ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วควรรู้ ดังที่ พระมหาสุธรรม สุรตโน กล่าวไว้ว่า

ถ้าเกิดมองในแง่ความจำเป็นเร่งด่วนซึ่งเป็นจุดอ่อนของเรานะ พูดถึงจุดอ่อนจุดแข็ง โอกาสอุปสรรคของเราแล้วนะ พระของเรารู้กฎหมายน้อยมาก ทุกวันนี้พระเราที่โดนรังแก โดนบีบ อย่างเช่น การที่เราโดนค้นบ้าน ต้องมีหมายศาลมา มีหมายค้น ถ้าหากเรารู้กฎหมาย ไม่มีหมายค้น ก็ฟ้องเลย ไม่เช่นนั้นพระเราก็โดนกระทำตลอด อย่างเช่น เอาเงินมาถวาย ๑,๐๐๐ แล้วบอกว่า ผมขโมยมา ก็ถือว่ารับของโจร เราก็ช่วยสิ ปาราชิกเลยนะเนี่ย รับของโจร มีโดยจิตหรือเปล่าก็ไม่รู้ เขามาถวายเรา ถ้าชาวบ้านเล่นเรา เราสู้เขาไม่ได้เลยนะ เพราะว่า พระเราต้องมีจิตเมตตาสิ มันตำราเรา จะเอาเราเข้าคุก เพราะฉะนั้น กฎหมายเราต้องเข้มแข็ง สมัยก่อนกฎหมายก็ว่าตามธรรมวินัย แต่ตอนนี้ พรบ คณะสงฆ์ไม่ดีแล้วต้องเปลี่ยนแปลงใหม่เราต้องมีนักกฎหมาย ใครจะเรียนกฎหมายผมส่งให้เรียนเลย ให้ทุนให้เรียนเลย เพราะต่อไป เรามีความรู้มากมายจบประโยค ๙ จะมาตายเพราะกฎหมายรัดคอเราเลย เราผิด มันก็จับเราสิ มันง่ายนะ ทุกวันนี้^{๓๗๔}

^{๓๗๒} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สุรตโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๗๓} เรื่องเดียวกัน, สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโมลี, เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๗๔} สัมภาษณ์ พระมหาสุธรรม สุรตโน, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

๖) ควรมีการฝึกฝนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เท่าทันต่อโลก และประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์ใหม่ ๆ เพื่อเป็นอุปการะต่อการดำเนินชีวิตในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า ดังที่ ศาสตราจารย์พิเศษ จ्ञานงค์ ทองประเสริฐ ได้เสนอไว้ว่า “นี่ธรรมะของพระพุทธเจ้าต้องเอามาประยุกต์ใช้กับชีวิตอยู่เรื่อย ๆ ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า คือถ้าเรารู้เท่าทันโลกนะ มันไม่มีตกยุคหรอกครับ ข้อสำคัญคือต้องรู้เท่าทันโลกและก็ต้องรู้หลักธรรมะ ซึ่งไม่มีศาสนาใดในโลกที่จะใจกว้างเหมือนพระพุทธศาสนา”^{๓๗๕}

๗) ควรเสริมสร้างทักษะด้านภาษา ด้านการบริหาร และการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับคนในสังคมภายนอก ดังที่ นายสมบัติ พิมพ์สอน ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนศึกษาแผนกธรรม – บาลี ได้เสนอไว้ว่า

นอกจากที่เราจะเพิ่มเติมในส่วนของความรู้หรือในส่วนของวิชาการตรงนี้แล้วนะครับ เราควรจะเพิ่มเติมในด้านของการบริหารและความรู้ความสามารถในด้านอื่น ๆ อย่างเช่นทักษะด้านภาษานะครับ นอกจากภาษาบาลีแล้วเราควรจะเพิ่มเติมด้านภาษาอื่น ๆ ทักษะการบริหารงาน ทักษะการที่จะอยู่ร่วมกันกับคนอื่น เพราะว่าในอดีตที่ผ่านมาเราก็อยู่ในวงจรแคบ ๆ ของเรา พอไปสู่อีกโลกกว้างนะครับ เราก็ต้องมีการวางแผนในการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้นครับ ในการที่จะทำงานร่วมกับคนอื่นครับผม^{๓๗๖}

๘) ควรเน้นเรื่องการปฏิบัติ เพราะหากอยู่ในสถานะบรรพชิต การปฏิบัติยังคงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำหลังจากจบการศึกษาแล้ว เพื่อความบริสุทธิ์เฉพาะตน เพื่อเป็นแบบอย่างเป็นที่เคารพศรัทธา และเพื่อความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต ดังที่ พันตรี สุธี สุขสากล ได้เสนอไว้ว่า

ทางด้านของการปฏิบัติ สายปฏิบัติซึ่งนับวันญาติโยมก็จะเริ่มมองเห็นว่าในอนาคตก็คงจะเหลือน้อย พระสายปฏิบัติ ไม่เหมือนในอดีต.....เพราะฉะนั้น ๑๐ ปีข้างหน้าถ้าเป็นไปได้ก็อยากจะให้เห็นมุมหนึ่งว่า เมื่อท่านสำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วมุ่งต่อไปก็คือ การบำเพ็ญเพียรในทางจิตรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือจะมุ่งมั่นในฐานะที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมโดยมีเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นผู้ที่นำทางโอกาสที่จะพลาดมีน้อยใช่ไหมครับ เพราะฉะนั้น ในด้านปริยัติเนี่ย พระคุณเจ้าที่อาจจะได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นวิปัสสนาจารย์ท่านมีความรู้ในเชิงปริยัติค่อนข้างจำกัดโอกาสที่จะพูดผิดพูดถูก และโยมเชื่อโยมศรัทธาแต่ก็เห็นว่าท่านพูดสุดท้ายก็อาจจะจำคำพูดที่ผิดไป แบบไม่ได้ตั้งใจ แต่ก็พูดผิดไป แต่ถ้าเป็นเปรียญธรรม ๙

^{๓๗๕} สัมภาษณ์ ศ.พิเศษ จ्ञานงค์ ทองประเสริฐ (ราชบัณฑิต), ที่ปรึกษาอธิการบดีกิตติมศักดิ์ และอุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๗๖} สัมภาษณ์ นายสมบัติ พิมพ์สอน, ผู้อำนวยการกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

ประโยชน์ด้วยแล้วเป็นพระวิปัสสนาจารย์ด้วย นำปฏิบัติก็ถูกต้องด้วย คำที่ใช้ศัพท์ใช้ถูกต้องด้วย ยังเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาในระยะยาวนาน^{๓๗๗}

๓. ทศนะของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

ทิศทางการพัฒนาบทบาทในทศวรรษหน้านั้น ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ได้เสนอทิศทางการพัฒนาไว้หลายประการ ดังนี้

๑) ควรมีการจัดตั้งการเรียนรู้แบบบาลีสากล เพื่อเป็นการต่อยอดความรู้เดิมที่ได้จากการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค เพื่อให้มีการใช้ภาษาบาลีเป็นภาษาสำหรับสื่อสารได้ และเพื่อนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวันรวมถึงสามารถนำไปใช้ได้ในแวดวงวิชาการด้วย ดังที่ พระราชสิทธิมุนี (บุญชิต ญาณสวโร) กล่าวไว้ว่า “ผมว่า มันต้องมีหน่วยงานที่ทำเรื่องนี้ เรื่องภาษาบาลี ก็คือการเรียนภาษาบาลีในแนวสากล อย่างเช่นว่า ทำไมพระอินเดีย พระพม่า พระลังกา เขาพูดภาษาบาลีได้ เขียนภาษาบาลีได้ สัมมนาภาษาบาลีได้ ประเทศไทยเรา ก็สมควรจะต้องมีหน่วยงานหนึ่ง ที่จะทำเรื่องนี้”^{๓๗๘}

๒) ควรมีหน่วยงานหรือองค์กรรองรับให้ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเข้าไปทำงานได้อย่างเหมาะสมกับความรู้ ดังที่ พระมหาไพโรวล์ วรณโณ กล่าวไว้ว่า

ความจริงคณะสงฆ์จะต้องมีองค์กรหรือหน่วยงานสำหรับให้มหาเปรียญไปทำงานโดยเฉพาะเลย แผนกคัมภีร์ก็ได้ แผนกตำราก็ได้ ไปช่วยกันชำระคัมภีร์ ไปช่วยกันชำระอะไรแบบนี้ ผมว่าควรจะทำ หรือว่าจะเป็นกองวินัยกองพระสูตรอะไรก็ได้ ทำแบบเหมือนแต่ก่อนที่มีแล้วก็เอามหาเปรียญไปทำงานอยู่ในส่วนนั้น ผมว่าจะเป็นประโยชน์^{๓๗๙}

๓) ควรมีการทำการวิจัยและค้นคว้า และจัดทำโครงการต่าง ๆ เพื่อพระพุทธศาสนา อันเป็นส่วนพัฒนาด้านวิชาการ และการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ดังที่ ศาตราจารย์ ดร. อุทิศ ศิริวรรณ กล่าวไว้ว่า

ส่วนตัวก็ค้นคว้าวิจัยและจัดทำโครงการดี ๆ เพื่อพระพุทธศาสนาหลายโครงการ อาทิเช่น ทุนการศึกษาสำหรับสามเณรผู้เรียนพระบาลี ชั้นประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ.๙ โดยเคยริเริ่มและทำหลายสำนักเรียนบาลี แต่ตอนนี้เหลืออยู่และจำกัดเพียง “สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม”

^{๓๗๗} สัมภาษณ์ พันตรี สุธี สุขสากล, อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๗๘} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิมุนี วิ.,ดร., ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๗๙} สัมภาษณ์ พระมหาไพโรวล์ วรณโณ, อาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดสร้อยทอง, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑.

และอนาคตอาจจะขยายไปยังสำนักเรียนบาลีอื่น ๆ ขณะเดียวกันก็จัดทำเอกสาร ตำราวิจัย เพื่อเชื่อมโยงการวิจัยภาษาบาลีกับทางสมาคมบาลีปกรณ์แห่งประเทศไทย และสำนักพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงและผลงานของ ป.ธ. ๙ ไทยสู่ระดับนานาชาติ สำหรับสังคมพระพุทธศาสนา มีโครงการที่จะสนับสนุนและส่งเสริมผู้เรียนพระบาลีสายบาลีศึกษา โดยจัดทำเทปเสียงสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่ป.ศ. ๑-๒ จนถึง ป.ศ. ๙ และจะติดต่อหน่วยงานและมูลนิธิต่าง ๆ ที่สนใจกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทั้งเป็นรายบุคคลและองค์กร ระดับประเทศและระดับนานาชาติต่อไป^{๓๘๐}

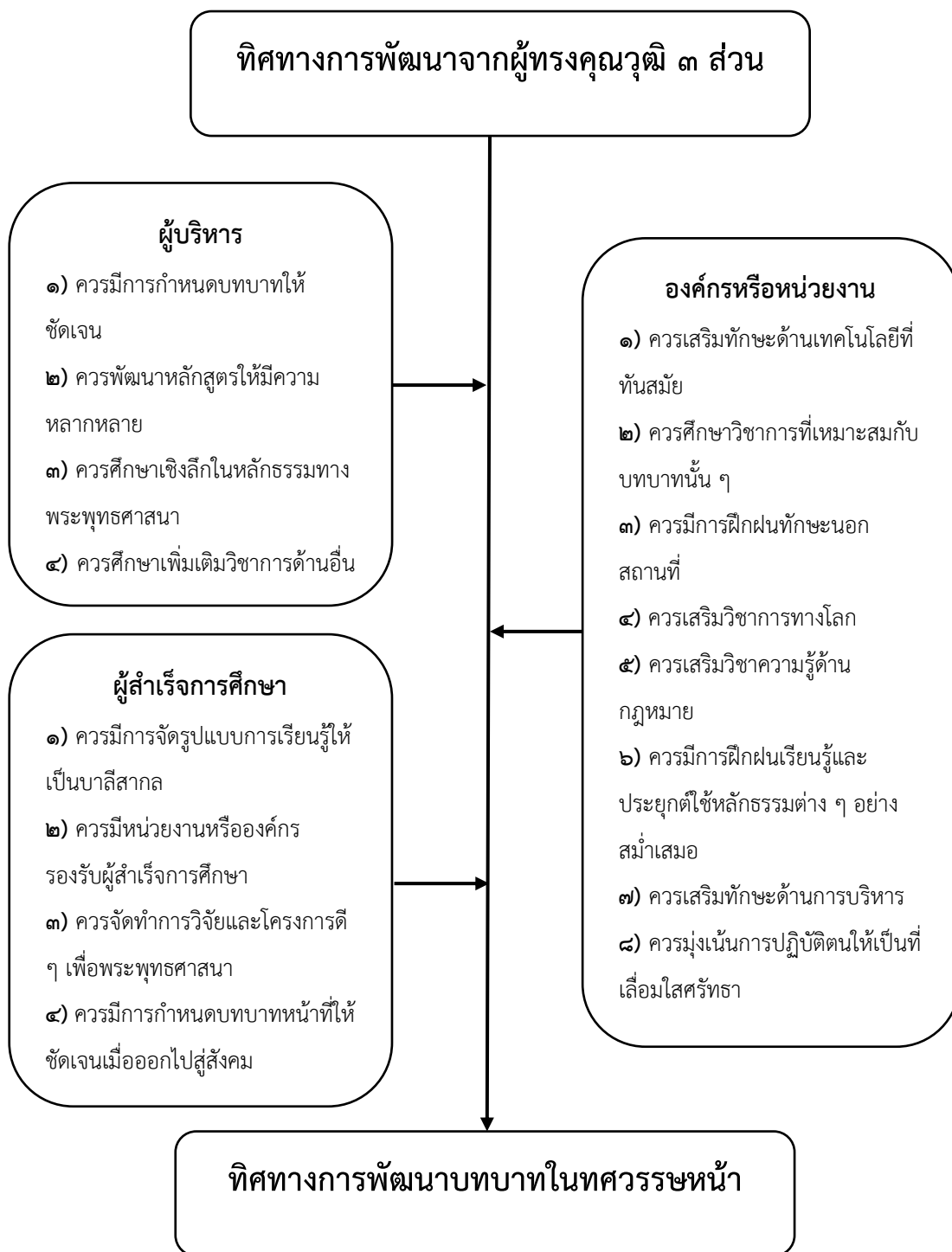
๔) ควรมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในสังคมให้ชัดเจน หรือการจัดตั้งองค์กรรองรับเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ดังที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน เสนอไว้ว่า

ในอีก ๑๐ ปีสิ่งที่ผมอยากเห็นเนี่ย ผมอยากเห็นการเลี้ยงตัว การก่อตัวหรือการก่อตั้งสถาบันประโยค ๙ เพื่อสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ถึงแม้ว่าเราเคยมีเปรียญธรรมสมาคม เปรียญธรรมสมาคมแห่งประเทศไทยเนี่ยถือเป็นหน่วยหรือถือว่าเป็นองค์กรก็ได้ ที่รองรับเปรียญธรรม ๙ ประโยคเอาไว้ แต่วามันไม่ได้ไปผูกโยงหรือเชื่อมโยงกับรัฐ กับการเมือง หรือกับสังคมแบบเป็นรูปธรรมหรือเป็นนิตินัย เพราะฉะนั้นบทบาทมันก็จะมีการโต้ว่าที่หรือว่าการพูดจาหรือว่าการนำเสนอเป็นเวทีสัมมนาอะไรแบบนี้ แต่ว่าถ้าเรามามองเทียบกับหน่วยงานทางรัฐที่เขาพยายามก่อตั้งองค์กรและตอบโจทย์สังคมในแต่ละเรื่อง เช่น ปปช. หรือเล็กลงมานิดหนึ่งก็คือ สสส. ที่เขามีหน่วยงานหรือองค์กรอะไรที่เขาก่อตั้งขึ้นมาเพื่อจะขับเคลื่อนอะไรบางอย่าง อย่าง สสส. นี้ก็สุขภาพะ อย่างปปช. ก็ป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติไป แต่ว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยคเนี่ย มันน่าจะมีหน่วยงานหรือองค์กรอะไรที่มันเป็นรูปธรรมที่ถูกตราด้วยกฎหมายและก็อยู่ในระดับชาติอย่างจริงจัง^{๓๘๑}

จากข้อมูลทั้ง ๓ ส่วน สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

^{๓๘๐} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อุทิศ ศิริวรรณ, ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๘๑} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน, รองหัวหน้าภาควิชาภาษามนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.



แผนภาพที่ ๔.๑๐ สรุปทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้าจากผู้ทรงคุณวุฒิ

๔.๔ สรุป

สรุปได้ว่า ทิศทางการพัฒนาบทบาทในทศวรรษหน้านั้น ผู้ที่สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคแล้วจะต้องศึกษาบทบาทหน้าที่นั้น ๆ ให้ชัดเจนทั้งบทบาทของสังคมสงฆ์และสังคมภายนอก จากนั้นจึงกำหนดบทบาทที่เป็นเป้าหมายรวมทั้งเงื่อนไขของบทบาทด้านนั้น ๆ ก่อนเพื่อทิศทางที่ถูกต้องและเหมาะสมกับตัวผู้สำเร็จการศึกษาเอง ซึ่งอาจจะต้องดูความเหมาะสมจากสถานะทางสังคมที่ตนเองอยู่ด้วย โดยแยกออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ในฝ่ายผู้สำเร็จการศึกษาที่ยังครองเพศบรรพชิตอยู่มีทิศทางการพัฒนา ดังนี้

๑) ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ในส่วนหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้มีความลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นทั้ง ๒ ส่วน คือ ธรรมและวินัย

๒) มุ่งเน้นการปฏิบัติและการประพฤติตนให้บริสุทธิ์เพื่อให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และทำพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญงอกงามและมั่นคง

๓) ศึกษาวิชาการความรู้สมัยใหม่จากภายนอก เพื่อให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม อันจะนำไปสู่การทําบทบาทที่เกี่ยวกับสังคมเป็นลำดับไป

๔) บูรณาการและเสริมสร้างความรู้เก่าที่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและความรู้สมัยใหม่ เพื่อให้สามารถดำเนินบทบาทด้านต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่

๕) ฝึกฝนและพัฒนาทักษะด้านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี รวมทั้งศึกษาวิธีการนำเสนอในรูปแบบใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับอุปนิสัยของคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึงอีก ๑๐ ปีข้างหน้า

ส่วนที่ ๒ ในฝ่ายผู้สำเร็จการศึกษาที่สละเพศบรรพชิตแล้วมีทิศทางการพัฒนา ดังนี้

๑) ศึกษาเรียนรู้หลักการใช้ชีวิตในสังคมเพื่อป้องกันการดำเนินชีวิตไปในทางที่เสื่อม

๒) ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของสังคมสมกับการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค

๓) ศึกษาเรียนรู้หลักวิชาการสมัยใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม รวมถึงหลักการบริหารและการเข้าสังคม ให้สามารถปกครอง สื่อสาร และปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมนั้น ๆ ได้ เพราะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วยังคงเป็นที่คาดหวังหรือมุ่งหวังหรือเป็นที่ของสังคมอยู่ในทุกยุคทุกสมัย

๔) บูรณาการและเสริมสร้างความรู้เชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิชาการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ให้สามารถเกื้อหนุนกันและกันได้ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินบทบาทด้านต่าง ๆ รวมถึงการใช้ชีวิตด้วย

๕) เรียนรู้การประยุกต์ใช้และพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อบทบาทด้านนั้น ๆ ได้ในทศวรรษหน้า

จากบทสรุปข้างต้นสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า มีวัตถุประสงค์การวิจัย ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ๒) เพื่อศึกษาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่พึงประสงค์ ๓) เพื่อศึกษาทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า ในบทนี้ผู้ศึกษาจะได้นำเสนอข้อมูลตามลำดับ ดังนี้ ๑) สรุปผลการวิจัย ๒) ข้อเสนอแนะการวิจัย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ผลการศึกษาวิจัยพัฒนาการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

จากการศึกษาวิจัยพัฒนาการพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย พบว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยเป็นการศึกษาที่มีมาอย่างยาวนาน โดยได้รับรูปแบบการเรียนการสอนมาจากศรีลังกาโดยการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา พระปริยัติธรรมแผนกบาลีปรากฏชัดเจนและมีการเรียนจริงจังอย่างเป็นรูปธรรมครั้งแรกในประเทศลังกา ในปี พ.ศ. ๑๐๙๖ ในสมัยนั้นพระเจ้าปรักกัมพาหุมหาราชกษัตริย์แห่งลังกาและมหากัสสปเถระ (ชาวลังกา) ต่อจากนั้นจึงได้รับความนิยมและเผยแผ่ไปสู่ประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย ในยุคที่เข้ามาสู่ประเทศไทยนั้นเป็นยุคสุโขทัย จากนั้นจึงมีพัฒนาการเรื่อยมาซึ่งแบ่งเป็นยุคสมัยได้ ดังนี้

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในยุคสุโขทัยเป็นพัฒนาการขั้นแรกของการศึกษาไทย การศึกษาบาลียังคงนิยมใช้รูปแบบลังกาอยู่ คือศึกษาจากพระไตรปิฎกแยกออกเป็นตอน ๆ คือ พระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรมเป็นลำดับไป การศึกษายังอยู่ในวัง ไม่แพร่หลาย พระมหากษัตริย์และพระมหาเถระผู้มีความรู้ความสามารถเป็นผู้สอน แต่ยังไม่เป็นระบบระเบียบเท่าใดนัก เพราะขาดแคลนในปัจจัยหลาย ๆ ด้านทั้งด้านบุคลากรและสื่อการเรียนการสอน

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในยุคอยุธยาการจัดการศึกษายุคต้น ๆ ไม่มีอะไรแตกต่างจากสมัยสุโขทัยมากนัก จนกระทั่งในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์โปรดให้คณะสงฆ์รับภาระในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในยุคธนบุรียังไม่มีพัฒนาการด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมมากนัก การเรียนการสอนส่วนใหญ่ยังคงดำเนินไปตามแบบฉบับของสมัยอยุธยา เพียงแต่

มีการสนับสนุนส่งเสริมมากขึ้น และมีการขยายฐานการศึกษาออกไปนอกวังและส่งพระภิกษุผู้สำเร็จการศึกษาไปสั่งสอนอบรมความรู้แก่ประชาชนมากขึ้น

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในยุคต้นรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน เป็นการศึกษาที่เจริญอย่างเต็มที่เพราะมีความสะดวกสบายในด้านต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นทั้งด้านหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบันนั้น เพราะได้รับความสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน บวกกับการพัฒนาทางเทคโนโลยีจึงทำให้การศึกษาสามารถดำเนินการได้โดยง่ายและสะดวกขึ้นทั้งแก่ผู้เรียนและผู้สอน โดยอาศัยเทคโนโลยีเข้าช่วย ทั้งในด้านสื่อการเรียนการสอน ทั้งด้านหลักสูตรและกระบวนการทางการศึกษาด้านต่าง ๆ

๕.๑.๒ ผลการศึกษาวิจัยบทบาทที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

จากการศึกษาวิจัยบทบาทที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค พบว่า บทบาทที่พึงประสงค์หรือบทบาทที่ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคควรดำเนินการนั้นมีทั้งบทบาทที่เป็นส่วนกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) บทบาทด้านการปกครอง ๒) บทบาทด้านศาสนศึกษา ๓) บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) บทบาทด้านการเผยแผ่ ๕) บทบาทด้านสาธารณูปการ ๖) บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ และบทบาทที่เป็นส่วนสังคมภายนอกที่มีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคดำเนินการอยู่ แต่พบว่ามีปรากฏเด่นชัดใน ๓ ด้านเท่านั้น ได้แก่ ๑) บทบาทด้านการศึกษา ๒) บทบาทด้านการเมืองการปกครอง ๓) บทบาทด้านวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งล้วนแต่ต้องการบุคลากรทางพระพุทธศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมทั้งสิ้น

ในบทบาททั้ง ๒ ส่วนนี้มีบทบาทที่ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคควรดำเนินการมีอยู่ ๒ ประการ ได้แก่ ประการที่ ๑ คือบทบาทที่ต้องการผู้สำเร็จการศึกษาจำนวนมาก ๆ ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้เข้ามาทำงาน เช่น บทบาทด้านศาสนศึกษา เป็นต้น ต้องการให้ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วควรจะต้องนำไปปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างองค์การศึกษาของคณะสงฆ์ให้เข้มแข็งมากขึ้น และในส่วนบทบาททางสังคมภายนอกที่ต้องการผู้สำเร็จการศึกษาเป็นจำนวนมากก็ได้แก่ การเข้าไปเป็นผู้มีส่วนร่วมในการเมืองการปกครอง เพราะจะได้ใช้วิชาการความรู้ในทางพระพุทธศาสนาไปสั่งสอนและนำทางสังคมให้เกิดความเรียบร้อยดีงามได้ และในอดีตก็มีผู้สำเร็จการศึกษาที่ดำเนินบทบาทด้านการปกครองนี้เป็นจำนวนมากเพราะเป็นผู้มีวิชาความรู้ที่สังคมให้การยอมรับ และประการที่ ๒ คือบทบาทที่มีผู้สำเร็จการศึกษาทำงานน้อยมากเมื่อเทียบกับบทบาทด้านอื่น ๆ ในส่วนคณะสงฆ์ได้แก่ บทบาทด้านสาธารณูปการ บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นต้น ส่วนสังคมภายนอกนั้น ได้แก่ บทบาทด้านวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น และ

บทบาทที่ไม่ปรากฏเลยก็คือบทบาทด้านเศรษฐกิจ ที่ไม่พบว่ามีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคดำเนินการและมีความโดดเด่นอยู่เลย

๕.๑.๓ ผลการศึกษาวิจัยทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า

จากการศึกษาวิจัยทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้าพบว่า ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมาแล้ว ยังเป็นความหวังหรือเป็นความต้องการของสังคมอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะบทบาทที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่ผู้สำเร็จการศึกษาต้องจัดการและจัดทำซึ่งผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะเป็นบุคลากรที่เป็นที่ต้องการในอันดับต้น ๆ เมื่อเทียบกับผู้สำเร็จการศึกษาชั้นอื่น ๆ เพราะมีจุดเด่นในหลาย ๆ ด้านที่ทำให้เป็นที่ต้องการของสังคมสงฆ์และสังคมภายนอก แต่เมื่อมองถึงในอนาคตอีก ๑๐ ปีข้างหน้าแล้ว สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว บทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ของผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคก็ถูกลดบทบาทไปด้วย ทั้งการศึกษาจากภายนอกที่สามารถผลิตบุคลากรที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้มากกว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ทั้งยังการพัฒนาด้านศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะเรื่องเทคโนโลยี ทำให้คนในสังคมมองว่าการศึกษาที่คณะสงฆ์จัดขึ้นนั้นไม่ทันสมัยและไม่น่าสนใจ เพราะฉะนั้นความรู้ที่ได้จากการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคอย่างเดียวยังคงไม่เพียงพอต้องพัฒนาเพิ่มเติมในส่วนต่าง ๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพของตนให้ตอบสนองต่อความต้องการทั้งในสังคมสงฆ์และสังคมโดยรวมได้ เมื่อเรียงลำดับความสำคัญแล้วมีสิ่งที่จะต้องพัฒนาหลายส่วน ดังนี้

๑. ในฝ่ายผู้สำเร็จการศึกษาที่ยังครองเพศบรรพชิตอยู่มิทิศทางการพัฒนา ดังนี้

อันดับที่ ๑ ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ในส่วนหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้มีความลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นทั้ง ๒ ส่วน คือ ธรรมและวินัย

อันดับที่ ๒ มุ่งเน้นการปฏิบัติและการประพฤติตนให้บริสุทธิ์เพื่อให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และทำพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญงอกงามและมั่นคง

อันดับที่ ๓ ศึกษาวิชาการความรู้สมัยใหม่จากภายนอก เพื่อให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม อันจะนำไปสู่การทำหน้าที่เกี่ยวกับสังคมเป็นลำดับไป

อันดับที่ ๔ บุรณการและเสริมสร้างความรู้เก่าที่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและความรู้สมัยใหม่ เพื่อให้สามารถดำเนินบทบาทด้านต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่

อันดับที่ ๕ ฝึกฝนและพัฒนาทักษะด้านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี รวมทั้งศึกษาวิธีการนำเสนอในรูปแบบใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับอุปนิสัยของคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึงอีก ๑๐ ปีข้างหน้า

๒. ในฝ่ายผู้สำเร็จการศึกษาที่สละเพศบรรพชิตแล้วมีทิศทางการพัฒนา ดังนี้

อันดับที่ ๑ ศึกษาเรียนรู้หลักการใช้ชีวิตในสังคมเพื่อป้องกันการดำเนินชีวิตไปในทางที่เสื่อม

อันดับที่ ๒ ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของสังคมสมกับการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค

อันดับที่ ๓ ศึกษาเรียนรู้หลักวิชาการสมัยใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม รวมถึงหลักการบริหารและการเข้าสังคม ให้สามารถปกครอง สื่อสาร และปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมนั้น ๆ ได้ เพราะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วยังคงเป็นที่คาดหวังหรือมุ่งหวังหรือเป็นที่ของสังคมอยู่ในทุกยุคทุกสมัย

อันดับที่ ๔ บูรณาการและเสริมสร้างความรู้เชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิชาการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ให้สามารถเกี่ยวพันกันและกันได้ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินบทบาทด้านต่าง ๆ รวมถึงการใช้ชีวิตด้วย

อันดับที่ ๕ เรียนรู้การประยุกต์ใช้และพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีให้มีประสิทธิภาพ เพื่อตอบสนองต่อบทบาทด้านนั้น ๆ ได้ในทศวรรษหน้า

ในอันดับที่ ๓ - ๕ นั้น ไม่ว่าจะจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ต้องพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน

๕.๒ ข้อเสนอแนะการวิจัย

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยผู้วิจัยขอเสนอว่า คณะสงฆ์สามารถผลิตบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับและชื่นชมจากสังคมได้ แต่คงยังไม่เพียงพอที่จะดำเนินบทบาทต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ เพราะฉะนั้นจึงขอเสนอแนะผลที่ได้จากการวิจัย ๔ ประเด็นคือ ประเด็นที่ ๑ ระบบการศึกษาควรมุ่งผลิตบัณฑิตที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคไม่ใช่เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของวงการคณะสงฆ์เท่านั้น เพราะเมื่อต้องทำงานร่วมกับสังคมภายนอกหรือออกไปสู่สังคมภายนอกแล้วต้องมีความรู้แบบพหุวิทยาการซึ่งเป็นความรู้ที่หลากหลาย เพราะฉะนั้นจึงควรปรับเปลี่ยนวิธีการและหลักการต่าง ๆ บ้างตามความเหมาะสมเพื่อให้บัณฑิตมีวิชาการความรู้แบบพหุวิทยาการเพื่อตอบสนองกับความต้องการของสังคมได้ทั้ง ๒ ส่วน

ประเด็นที่ ๒ ควรมีองค์กรต่าง ๆ เกิดขึ้นมา เช่น องค์กรเพื่อการศึกษา อาจจะเป็นองค์กรให้ทุนการศึกษาเพื่อผู้ศึกษาที่ขาดแคลน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดกำลังใจกระตือรือร้นในการศึกษามากยิ่งขึ้น และองค์กรสมาคมต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้สามารถเกาะกลุ่มกันไว้ได้และเกิดการกระจายบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ไปสู่ผู้สำเร็จการศึกษาคนอื่น ๆ อีกทั้ง

องค์กรที่ทำงานเพื่อสังคมให้ผู้สำเร็จการศึกษาที่เป็นทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์สามารถทำงานเพื่อสังคมได้ เพื่อให้สังคมเห็นคุณค่าของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์มากยิ่งขึ้น และสร้างบทบาทให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาให้เป็นที่ยอมรับและต้องการของสังคมได้มากยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ ๓ คณะสงฆ์ควรทำความร่วมมือและตกลงกันในการให้การสนับสนุนผู้สำเร็จการศึกษาเพื่อการพัฒนาในวิชาการความรู้ต่าง ๆ อีกทั้งพยายามดึงบุคลากรที่สำเร็จการศึกษาแล้วให้กลับเข้ามาทำงานเพื่อพระพุทธศาสนามากขึ้นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา

ประเด็นที่ ๔ ในอนาคตอีก ๑๐ ปีข้างหน้าสำหรับตัวผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้ว การเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคยังไม่เพียงพอที่จะดำเนินการบทบาทต่าง ๆ เพราะฉะนั้นขอเสนอว่าต้องไปศึกษาความต้องการของบทบาทนั้น ๆ แล้วพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถ และทักษะต่าง ๆ ให้เพียงพอต่อบทบาทหน้าที่นั้น ๆ ที่ตนกำลังดำเนินการอยู่หรือต้องการดำเนินการ โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่มีความเจริญและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพื่อให้รู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลง

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาทิศทางการพัฒนารูปแบบบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้าเท่านั้น ยังมีประเด็นอื่น ๆ ที่น่าสนใจเพิ่มเติม ผู้วิจัยจึงขอเสนอว่า

๑) ควรศึกษาเพิ่มเติมถึงพัฒนาการด้านหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ในทศวรรษหน้า เพื่อทราบถึงทิศทางการเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรการศึกษาที่จะพึงมีในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า ซึ่งเป็นส่วนงานวิจัยเพื่ออนาคต

๒) ควรศึกษาเจาะลึกลงไปในแต่ละบทบาทที่มีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคทำงานอยู่ เพื่อให้รู้ว่าบทบาทนั้น ๆ สำคัญอย่างไร และเมื่อมีผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเข้าทำงานในบทบาทหน้าที่นั้น ๆ แล้วผลเป็นอย่างไรบ้าง ตอบสนองต่อบทบาทนั้น ๆ ได้เป็นที่พึงพอใจแล้วหรือไม่ และควรศึกษาเจาะลึกลงไปว่า การศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี้นับว่าตอบสนองต่อความต้องการของสังคมในด้านนั้น ๆ อย่างไรบ้าง.

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์และคำสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อวิทยานิพนธ์

เรื่อง ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า

คำชี้แจง :

แบบสอบถามสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย ฉบับนี้จัดทำขึ้นโดยมี วัตถุประสงค์ของงานวิทยานิพนธ์ คือ เพื่อศึกษาบทบาทที่เป็นจริง บทบาทที่พึงประสงค์ และทิศทางการพัฒนาบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า

เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องตรงความประสงค์ในการหาคำตอบของทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า ผู้สัมภาษณ์จึงใคร่ขอสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เท่าที่จะสามารถจะสร้างความรู้ความเข้าใจดังกล่าว

แบบสัมภาษณ์ แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์

(พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส)

นิสิตปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์

ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

ส่วนที่ ๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ประวัติส่วนตัว และประวัติการทำงานอย่างย่อของผู้ถูกสัมภาษณ์

๑.๑ ประวัติส่วนตัว :

- ๑) ชื่อ..... ฉายา/นามสกุล.....
 สมณศักดิ์.....
 ๒) เพศ.....อายุ.....พรรษา.....

๑.๒ ประวัติการทำงาน

- ๑) ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง

.....

อายุการทำงาน.....ปี.....เดือน

๒) ตำแหน่งอื่นๆ (เช่น เป็นกรรมการ หรือตำแหน่งอื่น ๆ ที่ภาคภูมิใจ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานพระพุทธศาสนา)

๒.๑)

๒.๒)

๒.๓)

๑.๓ สถานที่และเวลาสัมภาษณ์

- ๑) สถานที่สัมภาษณ์

ณ.....

อายุการทำงาน.....ปี.....เดือน

๒) เวลาสัมภาษณ์ ในวัน.....ที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลาที่สัมภาษณ์.....น. ถึง เวลา.....น. รวม..... (ชม./นาที)

ส่วนที่ ๒. แบบสัมภาษณ์

- ๒.๑ ผู้บริหารหรือสร้างผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

๑) ในฐานะผู้บริหารหรือผู้สร้างบัณฑิต ท่านคิดว่า หลักสูตรการศึกษาที่ทำให้ผู้ศึกษาสำเร็จ การศึกษาเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคและออกไปสู่สังคม เหมาะสมหรือเพียงพอต่อความต้องการ ของสังคมแล้วหรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

๒) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการแสดงบทบาทตามสถานภาพของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญ ธรรม ๙ ประโยค ที่ออกไปสู่สังคม?

.....

.....

๓) ในฐานะผู้สร้าง ท่านคิดว่าหลักสูตรการเรียนการสอนควรเป็นไปอย่างไร เพื่อผลิตผู้สำเร็จ การศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า ?

.....

.....

๒.๒ หน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

๑) ท่านคิดว่าผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ทำงานอยู่ในองค์กรของท่านสามารถสร้าง คุณูปการต่อองค์กรของท่านตามความรู้ความสามารถได้เป็นที่พึงพอใจแล้วหรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

๒) ท่านมีความต้องการหรือความคาดหวังในผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

๓) ท่านคิดว่าในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าท่านต้องการเห็นบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค อย่างไรบ้าง ?

.....

.....

๒.๓ ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

๑) ในฐานะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ท่านมีความเห็นว่าตัวท่านมีบทบาทอย่างไร
 บ้างต่อพระพุทธศาสนาและสังคมโดยรวม และมีความพึงพอใจต่อบทบาทที่ได้ดำเนินการมาหรือไม่
 อย่างไร ?

.....

๒) ในฐานะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ท่านคิดว่าท่านอยากแสดงบทบาทเพิ่มเติม
 อย่างไรบ้าง ต่อพระพุทธศาสนาและสังคมโดยรวม ?

.....

๓) ท่านคิดว่า ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าท่านอยากจะมีบทบาทในฐานะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙
 ประโยค อย่างไร ?

.....

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.....

.....

(พระมหาขวัณชัย ปุตุติวิเสโส)

นิสิตปริญญาโท รุ่นที่ ๒๙ พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) เพื่อการวิจัย เรื่อง ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า

ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ในส่วนของผู้บริหารหรือสร้างผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

๑. พระมหาโพธิวงศาจารย์

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม
สถานที่ทำงาน วัดราชโอรสาราม
วันสัมภาษณ์ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

บันทึกการสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์ : กราบถวายความเคารพพระอาจารย์เจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์ เก้า พระมหาวิทยุชัย ปุตฺตวิเสโส ขอกราบประทานอนุญาตขอสัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” ด้วยคำถาม ๓ ข้อดังต่อไปนี้

๑) ในฐานะผู้บริหารหรือผู้สร้างบัณฑิต ท่านคิดว่า หลักสูตรการศึกษาที่ทำให้ผู้ศึกษา สำเร็จการศึกษาเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคและออกไปสู่สังคม เหมาะสมหรือเพียงพอต่อความต้องการของสังคมแล้วหรือไม่ อย่างไร ?

พระมหาโพธิวงศาจารย์ : ไม่พอ ไม่เหมาะ เพราะอะไร เพราะพวกที่สำเร็จการศึกษา เปรียญธรรม ๙ ประโยคนี้นี้ ไม่ได้เรียนไปเพื่อทำงานในสังคม แต่เรียนไปเพื่อทำงานแก่ พระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นเมื่อไปอยู่ในสังคมมันจึงไม่เหมาะ มันจึงไม่พร้อมที่จะอยู่ในสังคม แต่ว่าเอาไปช่วยเหลือได้มั๊ย? ได้ เอาไปเกื้อกูลได้มั๊ย? ได้ ตรงนั้นเป็นหลักสำหรับเอาไปใช้ เอาไป ประพฤติปฏิบัติ แต่ว่ามันยังไม่พอในการที่จะเป็นความต้องการของสังคม

ผู้สัมภาษณ์ : ๒) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการแสดงบทบาทตามสถานภาพของ ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ที่ออกไปสู่สังคม?

พระมหาโพธิวงศาจารย์ : บทบาทมันไม่ชัดเจน ในเมื่อออกไปสู่สังคม เพราะความไม่ ชัดเจนออกไปก็ทำให้ไม่มีทิศทาง ออกไปก็ไม่มีทิศทาง ไม่รู้ว่าจะไปช่วยหรือจะไปหา นั่นแหละคือ ข้อด้อยของเปรียญธรรม ๙ ประโยค เพราะฉะนั้นการจะตอบตรงนี้ได้ต้องดูบทบาทซะก่อนว่า ไปทำ

อะไร มีบทบาทตรงไหน ถ้าบอกว่าบทบาทด้านการปกครอง ก็ถามว่าเอาหลักธรรมในประโยค ๙ ที่เรียนมา หรือที่เรียนมาจากนักธรรมชั้นตรีเนี่ย ที่เป็นบทบาทด้านการปกครองเนี่ย เอาไปใช้ไหม และบทบาทนั้นนะเพื่ออะไร เพื่อตนเอง เพื่อสังคม เพื่อหมู่คณะ หรือเพื่อในที่ทำงาน กว้างขวาง ทุกวันนี้ต้องชัดเจน

ผู้สัมภาษณ์ : ๓) ในฐานะผู้สร้าง ท่านคิดว่าหลักสูตรการเรียนการสอนควรเป็นไปอย่างไร เพื่อผลิตผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า ?

พระมหาโพธิวงศาจารย์ : ต้องถามว่า เป้าหมายเป็นอย่างไร ที่ควรจะเป็นเราคิดเองได้ แต่ถามว่าเพื่อใคร? เพื่อพระศาสนา เพื่อสังคม เพื่อวัด หรือเพื่ออะไร นั่นแหละ เพราะฉะนั้นการเรียน ๙ ประโยคนี้อะไร? ถ้าเรารู้ว่าเพื่ออะไรเราจึงจะกำหนดได้ ที่เค้ากำหนดให้เรียนทุกวันนี้ เพื่อพระศาสนา เค้าไม่ได้เรียนเพื่อสังคม ที่นี้พอออกไปสู่สังคม มันก็เลยเอาความรู้ที่ได้จากเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี้นำไปใช้ได้ไม่เต็มที่ เป้าหมายคนละอย่าง ถ้าหากอยากเรียนเพื่อสังคมก็ต้องไปเรียนมหาวิทยาลัยสงฆ์หรือมหาวิทยาลัยภายนอก นั่นแหละเพื่อสังคม แต่ว่าหลักสูตรเปรียญธรรม ๙ ประโยคก็เพื่ออยู่เป็นพระ เพื่อการปฏิบัติตัว เพื่อความงดงามในพระพุทธศาสนา เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อรักษาวัดวาอาราม เราก็ใช้ธรรมะไป ใช้ธรรมะบอกชาวบ้าน สอนชาวบ้าน เปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นเช่นนั้น อย่าไปไขว่ในคนละเรื่องคนละเป้าหมาย หากอยากออกไปสู่สังคมต้องหาความรู้เพิ่มเติม นั่นก็อีกเรื่องหนึ่ง ฯ

ผู้สัมภาษณ์ : ขอกราบขอบพระคุณพระอาจารย์เจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์เป็นอย่างสูงครับ.

๒. พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.

ตำแหน่ง เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วันสัมภาษณ์ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

บันทึกการสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์ : กราบถวายความเคารพพระอาจารย์เจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์ เก้าพระมหาขัณฐชัย ปุตุตวิเสโส ขอกราบประทานอนุญาตขอสัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” ด้วยคำถาม

๑) ในฐานะผู้บริหารหรือผู้สร้างบัณฑิต ท่านคิดว่า หลักสูตรการศึกษาที่ทำให้ผู้ศึกษาสำเร็จการศึกษาเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคและออกไปสู่สังคม เหมาะสมหรือเพียงพอต่อความต้องการของสังคมแล้วหรือไม่ อย่างไร ?

พระราชปริยัติกวี : พูดถึงความเหมาะสมเพียงพอเนี่ย มันบอกอะไรไม่ได้นะ เพราะว่า มันไม่ได้อยู่ที่ตัวหลักสูตร มันอยู่ที่ตัวคนเรียนหรือผู้ศึกษา หลักสูตรมันเป็นเพียงส่วนหนึ่งนะ เพราะฉะนั้นมันไม่ได้อยู่ที่หลักสูตรเสียทีเดียวที่บอกว่าไม่พอ แบบเก่าก็ใช้ได้ถ้าคนที่เรียนเค้ามีความรู้ความสามารถ มีความเข้าใจในหลักวิชาตามนั้นอย่างแท้จริงเนี่ย แต่ว่าในสังคมปัจจุบันมีความจำเป็นทางด้านนั้นด้านนี้เพิ่มเติม อันนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง อย่างเช่นว่าคนรุ่นใหม่เขามีความรู้ความเข้าใจในหลักวิชาการใหม่เยอะแยะไปหมด เขาไม่ค่อยชอบวิธีการแบบเดิม ๆ ที่ผู้ที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคไปนำเสนอเนี่ยมันอาจจะไม่ถูกกับจริตของเขา อันนี้เป็นส่วนที่ ๑ ส่วนที่ ๒ ก็คือวิทยาการใหม่ ๆ เนี่ยมันเกิดขึ้นมากในภาษาต่าง ๆ ในภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาอังกฤษเนี่ย มันมีความก้าวหน้าด้านวิทยาการเกิดขึ้นมาเยอะแยะไปหมด แล้วก็ก็สามารถศึกษาหาความรู้ได้จากภาษาต่าง ๆ เหล่านั้น ผู้ที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคถ้าไม่มีความรู้ด้านภาษาต่างประเทศเพิ่มเติม โดยเฉพาะภาษาอังกฤษเนี่ย ก็ไม่สามารถเข้าถึงวิทยาการใหม่ ๆ ที่อยู่ในภาษาอังกฤษได้ อันนี้เป็นส่วนที่ ๒ ที่บอกว่าไม่พอเนี่ยก็คือ ๑) วิธีการนำเสนอของคนที่ยกเปรียญธรรม ๙ ประโยค กับ ๒) ก็คือเรื่องวิทยาการใหม่ ๆ ที่ถูกบรรจุอยู่ในภาษาต่างประเทศ ถ้าพูดโดยนัยยะ ๒ อย่างนี้มันก็ยังไม่พอมันก็ยังต้องการเพิ่มเติมใน ๒ ส่วนหลัก ๆ

ส่วนที่ ๑ ก็คือในความรู้ความสามารถเนี่ย ที่คนที่ศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะต้อง ขวนขวายหาความรู้เพิ่มเติมในหลักวิชาที่ตนเองเรียน โดยเฉพาะที่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

เนื่องจากว่าคนที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคในยุคใหม่เนี่ยมันไม่ค่อยศึกษาเนื้อหาวิชาที่ตนเองเรียนอยู่ อย่างครบถ้วน เอาแต่พอสอบได้ อันนี้ก็เป็นปัญหา เราเรียนเปรียญธรรม ๙ ประโยคมันมีเนื้อหาสาระวิชาอะไรเนี่ย ในนั้นนอกเหนือจากเรื่องของการแปลภาษา เรื่องของไวยากรณ์ เรื่องของภาษาศาสตร์ เรื่องของอะไรต่อมิอะไร มันต้องไปเรียนให้ครบถ้วนแล้วก็ไปเรียนให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง มันก็จะเป็นฐานเป็นความรู้สำหรับตัวเองให้มีความรู้แน่นเสียก่อน อันที่ ๒ เนี่ยต้องมารู้เรื่องหรือปรับปรุงเรื่องของการนำเสนอ ต้องไปศึกษาทักษะในการสื่อสารต่าง ๆ เพิ่มเติม ในการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ เนี่ย วิชาการในการถ่ายทอดความรู้ไม่ว่าจะเป็นวิชาการ การนำเสนอด้วยเทคนิคใหม่ ๆ การย่อยวิชาความรู้ รูปแบบในการนำเสนอ และความน่าสนใจในการนำเสนอเนี่ย เราต้องไปฝึกฝน ไปศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องพวกนี้ ถ้าจะให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในสังคมปัจจุบัน ที่บอกว่าไม่พอเนี่ย ส่วนที่หนึ่งมันหมายถึงตรงนี้

ส่วนที่ ๒ ถ้าจะให้มีความรู้รอบตัวเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่อยู่ในหลักสูตรเปรียญธรรม ๙ ประโยคเนี่ย เค้าจะต้องไปเรียนภาษาเพิ่มเติมเพื่อเข้าถึงวิทยาการสมัยใหม่ ๆ ที่อยู่ในภาษาต่างประเทศ นอกเหนือจากนั้น อาจจะต้องมีความรู้รอบตัวเพิ่มเติมในเรื่องของประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของโลกปัจจุบัน เพื่อให้มีความรู้เท่าทันนอกเหนือจากการแปลภาษาบาลี การแสดงธรรมะที่อยู่ในภาษาบาลีเนี่ย เค้ามีความรู้รอบตัวนอกเหนือจากนั้นแค่ไหน อย่างไร เค้าต้องไปรู้เพิ่มเติมมากกว่านี้ เพราะฉะนั้นประเด็นที่บอกว่าไม่พอเนี่ย ก็มีนัยยะ ๒ อย่างนี้ ก็คือเรื่องของความรู้เนื้อหาสาระ หลักธรรมะ เรื่องของภาษาที่เป็นการรู้ในมิติอื่น ๆ ด้วย เช่นเรื่องของหลักภาษาศาสตร์ นอกจากการแปลแล้วยังต้องรู้จักภาษาศาสตร์ รู้เนื้อหาสาระธรรมะที่อยู่ในตำราที่ตนเรียนให้มีความเข้าใจลึกซึ้งเป็นฐาน ๒) ให้เพิ่มเติมวิธีการนำเสนอให้มันน่าสนใจและเหมาะกับคนปัจจุบัน ๓) ก็คือไปศึกษาความรู้รอบตัว นอกจากนั้นก็เรื่องของภาษาเพื่อที่จะได้สามารถเข้าถึงหลักความรู้ที่อยู่ในวิทยาการใหม่ ๆ ได้ ถ้าพูดถึงความเหมาะสมหรือเพียงพอต่อความต้องการของสังคมเนี่ย น่าจะเป็นเรื่องพวกนี้

ผู้สัมภาษณ์ : ๒) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการแสดงบทบาทตามสถานภาพของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ที่ออกไปสู่สังคม ?

พระราชปริยัติกวี : คือบทบาทเท่าที่สังเกตได้ในปัจจุบัน ผู้ที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคทั้งส่วนผู้ที่ลาสิกขาแล้วและผู้ที่ยังอยู่ในสมณะ เอาส่วนที่ยังอยู่ในสมณะเพศ คนที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคมักจะมีความรู้สึกที่ตนเองมีความรู้ในเรื่องพระพุทธศาสนาเพียงพอแล้ว ซึ่งความจริงการเรียนการสอนในปัจจุบันมันไม่ได้พูดถึงเรื่องพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แต่เป็นการเรียนการสอนที่เน้นการแปลภาษาบาลีให้ได้ตามนั้น เพราะฉะนั้นส่วนที่เป็นความรู้พระพุทธศาสนาจริง ๆ นอกเหนือจากส่วนที่เป็นภาษา มันยังไม่เพียงพอ เพราะฉะนั้นจะต้องให้เขามีความรู้ตัวในลักษณะอย่างนี้ด้วย แปลภาษาได้แต่จะต้องรู้หลักธรรมะ คือเมื่อเราพูด

ถึงพระพุทธศาสนา มันหมายถึงว่าองค์ประกอบของพระพุทธศาสนาในทุก ๆ ด้าน เรื่องศาสนบุคคล พระพุทธเจ้า พุทธบริษัท ส่วนมากเขาได้ความรู้เรื่องพวกนี้มาจากการเรียนนักธรรมไม่ใช่มาจากการเรียนบาลีนะ เรื่องศาสนธรรมหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเนี่ย ส่วนมากก็ได้มาจากตอนที่เรียนนักธรรม ศาสนวัตถุศาสนสถานนี่แทบไม่ได้มีความรู้เลยนะ สถาปัตยกรรมประติมากรรมทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธีก็ไม่เชี่ยวชาญ เพราะฉะนั้นคนที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ยังอยู่เป็นพระอยู่ก็ต้องรู้ตัวเองด้วยว่าตัวเองยังไม่มีความรู้เรื่องพวกนี้ จะต้องไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ไม่ว่าจะโดยการเรียนปริญาเพิ่มเติมหรือว่าไปหาความรู้รอบตัวเพิ่มเติมก็แล้วแต่ ก็ต้องรู้ตัวอย่างนี้ด้วย อันนี้ลักษณะของคนที่ยังอยู่เปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ยังอยู่เป็นพระนะ

ส่วนพวกที่สละสมณเพศไปเนี่ย ก็มีหลายท่านที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต แต่ว่าท่านที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตในฐานะเพศคฤหัสถ์เนี่ย ส่วนมากก็จะชวนหาความรู้เพิ่มเติมหรือมีความขยันหมั่นเพียรเอาใจใส่ในการประกอบหน้าที่การงาน นอกเหนือจากภาระงานที่ตนเองทำอยู่ก็เป็นไปได้ แล้วก็เป็นอย่างที่ดีของสังคมของครอบครัวได้ แต่มีหลายส่วนที่มีเสียงพูดมาทำนองว่า ความคิดมันไม่ค่อยทันสมัย มันไม่ค่อยชวนหาความรู้เพิ่มเติม มีอยู่แค่ไหนก็แค่นั้น แล้วก็วิธีการดำรงตน การใช้ชีวิต ก็มี ๒ ลักษณะก็คือ ๑) ยังดูเหมือนไม่ค่อยกระตือรือร้นในการที่จะต่อสู้ดิ้นรน ยังรู้สึกเหมือนว่าตัวเองยังเป็นพระอยู่ เพราะฉะนั้นลักษณะนิสัยต่าง ๆ เนี่ยก็ยังเป็นไปเหมือนตอนที่ตนเองยังเป็นพระอยู่ แต่ว่าวิถีของพระกับฆราวาสเนี่ยมันแตกต่างกัน ฆราวาสมันจะต้องมีความกระฉับกระเฉงเอาใจใส่ต่อสู้ดิ้นรน มีความพิถีพิถันในการดำเนินชีวิต แต่ว่าประโยค ๙ ที่เค้านับมาบางส่วนเนี่ย ก็ยังใช้ชีวิตแบบพระในขณะที่ตนเองมีสถานะเป็นฆราวาส อันนี้ก็ทำให้คนเขามองว่า ไม่น่าตื่นตาตื่นใจ ไม่มีความกระตือรือร้นในการที่จะสร้างฐานะสร้างตัวเอง อันนี้มีบางท่านที่ได้ยินมา อันนี้ในส่วนที่ ๑

ส่วนที่ ๒ ไปประพาดตัวที่มันไม่เหมาะสมในการที่ได้ศึกษามาจนจบเปรียญธรรม ๙ ประโยค ก็คือว่าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องของอบายมุขบ้าง ไปมีปัญหาในการใช้ชีวิตในการอยู่กับครอบครัวอยู่กับสังคมไม่ได้บ้าง ส่วนมากเรื่องของอบายมุขนี่แหละก็จะมีปรากฏอยู่นะ เราจะสังเกตเห็นได้ในที่ ๆ มีเปรียญธรรม ๙ ประโยคไปทำงานรวมกันอยู่เยอะๆ เนี่ย จะเป็นกรรมการศาสนาก็ดี สำนักพุทธก็ดี บางคนก็ถูกบ่นถูกว่ามาว่าไม่เหมาะสมกับสถานะเดิมของตัวเอง นอกจากความคิดไม่ก้าวหน้าไม่ทันสมัย ไม่มีความกระตือรือร้น ไม่เป็นแบบอย่างของคนทั่ว ๆ ไปแล้วเนี่ย ยังมีชีวิตไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องของอบายมุข เพราะฉะนั้นโดยรวมผู้ที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วออกไปสู่สถานะทางสังคม ถ้ายังไม่ปรับทัศนคติหาความรู้เพิ่มเติม อยู่เป็นพระก็พอดำรงตนไปได้ แต่ว่าลาสิกขาไปแล้วก็พอไปได้ แต่ว่าไม่โดดเด่นเป็นปราชญ์ของสังคมเหมือนอาจารย์แยม หรือโบราณจารย์ที่ท่านเป็นปราชญ์โดดเด่นในสังคมเป็นที่พึ่งเป็นที่หวังได้ ทุกวันนี้ก็พอแต่เอาตัวรอดไปได้เท่านั้น

ผู้สัมภาษณ์ : ๓) ในฐานะผู้สร้าง ท่านคิดว่าหลักสูตรการเรียนการสอนควรเป็นไปอย่างไร เพื่อผลิตผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า ?

พระราชปริยัติกวี : ผมคิดว่า เรื่องของหลักสูตรเนี่ย ถ้าจะใช้ของเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลยต้องมีการปรับวิธีการเรียนการสอนหรือการวัดผลประเมินผล ให้มันมีความรู้รอบด้าน อย่างที่ผมบอกตอนแรกก็คือ ความรู้ในปัจจุบันที่เน้นก็คือเน้นแปลภาษาได้ มันเป็นเรื่องเดียวไม่ว่าจะเป็นวิชาไหนก็แล้วแต่มันก็คล้าย ๆ กัน แปลไทยเป็นมคธ กับ แปลมคธเป็นไทยมันก็อันเดียวกัน แต่งไทยมันก็อันเดียวกัน นั่นคือการแปลภาษาได้ อยู่ในกลุ่มของการแปลภาษาได้ จะมีส่วนที่มีลักษณะพิเศษออกไปก็เรื่องของไวยากรณ์ เรื่องของฉันทลักษณ์ แต่ฉันทลักษณ์เราก็ก่อนไปแค่ผ่าน ๆ ไม่ได้เรียนเอาสาระที่จะนำไปใช้เป็นหลักวิชาภาษาไทยได้เท่ากับที่เค้าเรียนภาษาไทยทั่ว ๆ ไป และก็มือปัดคเอา มาก ๆ ตรงที่ต้องเป็นฉันทลักษณ์ต่าง ๆ ภาษา ซึ่งก็เป็นความยากอย่างที่ว่านั้น เพราะฉะนั้นถ้าหลักสูตรยังเหมือนเดิมไม่ปรับเนี่ย วิธีการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผลต้องมีความหลากหลาย เพื่อเป้าหมายที่มีความรู้ที่มันหลากหลาย นอกเหนือจากการแปลภาษา ก็คือหลักก็คือว่าถ้าเอาของเดิมเอาไว้เนี่ย มันต้องเป็นปราชญ์ มีความเข้มข้นจริง ๆ ให้เหมือนกับครั้งอดีต ถ้าจะรักษาของเดิมไว้โดยไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง แต่ว่าโดยความเป็นจริงของผมเนี่ย ยังไงเสียในกระบวนการเรียนการสอนที่มีอยู่ในปัจจุบันเนี่ย ก็คงยังไม่พอที่จะรับมือกับสถานการณ์ของโลกปัจจุบันได้ เพราะฉะนั้นตัวหลักสูตรก็ดี การเรียนการสอนก็ดี การวัดผลประเมินผลก็ดีเนี่ย รวมถึงการบริหารจัดการ การวางโครงสร้างการบริหารองค์กร การบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์เนี่ย มันจะต้องมีการปรับกระบวนการทั้งหมด

ผมเอาเฉพาะส่วนที่เป็นหลักสูตรละกันนะ ส่วนที่เป็นหลักสูตร คนที่สามารถแปลภาษาได้ไม่จำเป็นจะต้องจบเปรียญธรรม ๙ ประโยค ประโยค ๔ – ๕ เขาก็แปลภาษาได้แล้ว เพราะฉะนั้นหลักสูตรในขั้นต้น ๆ เราก็ก่อนเน้นการแปลไป เน้นไวยากรณ์ เน้นการแปล ไปถึงสักเปรียญโท พอจบเปรียญโทแล้วต่อจากนั้นเนี่ย เราไปเน้นเรื่องอื่นด้วย เรื่องการแปลก็ยังมียู่ แต่ไม่ใช่มีวิชาที่แปลกลับไปกลับมาแบบนั้น แปลนั้นก็คัดสรรส่วนลงมาให้เหลือประมาณซัก ๕๐ เปอร์เซ็นต์ อีกประมาณ ๕๐ เปอร์เซ็นต์ไปให้เรื่องอื่น มันต้องแบบนั้น เพราะถือว่าที่เราแปลได้ไม่ได้เนี่ย มันไม่ได้หมายความว่าเราไม่รู้ภาษาบาลี แต่ว่ามันเป็นข้อความที่บางที่เราไม่เคยเห็นมาก่อนมันแปลไม่ได้ เพราะฉะนั้นเรื่องของการแปลเนี่ย เปรียญธรรม ๕ ประโยค ๔ ประโยคเนี่ย น่าจะเพียงพอแล้ว ต่อจากนั้นก็ต้องมีรายวิชาอื่น ๆ ที่มันจะเป็นการเพิ่มข้อมูลความรู้ให้กับผู้เรียนให้มีความรู้รอบตัวมากกว่านั้น เพียงแต่ว่าไม่ต้องมากวิชาเหมือนกับหลักสูตรในสถาบันระดับอุดมศึกษาทั่ว ๆ ไป วิชาที่เราเห็นว่ามันเหมาะกับโลกปัจจุบัน ก็เพื่อวัตถุประสงค์ ๒ อย่าง คือ ๑) เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้รอบ และทันโลกมากยิ่งขึ้น ๒) เพื่อให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในการที่จะไปเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเรื่องของวิทยาการใหม่ ๆ ที่มันเกิดขึ้นมาในโลกปัจจุบัน ทักษะคติใหม่ ๆ รวมทั้งวัฒนธรรมใหม่ ๆ

แนวโน้มน่าต่าง ๆ เนีย ซึ่งอาจจะบรรจุในรายวิชาใดวิชาหนึ่งก็ได้ ให้เขามีความก้าวหน้าในทางวิชาการ เนีย นอกจากทันสมัยแล้วก็รอบด้านมากกว่าที่เป็นอยู่ อันนี้ก็คือเรื่องของหลักสูตร ส่วนเรื่องการเรียนการสอนเนีย ปัญหาเรื่องการเรียนการสอนเนีย ภาษาบาลีมันมีคนอยากจะเรียนมาก แต่ว่าความยากของการเรียนบาลีเนีย มันยากในขั้นต้น ๆ เรื่องของไวยากรณ์ที่เราเรียนในปัจจุบันจะต้องมีวิธีการที่ ๑) ก็คือปริมาณของเนื้อหาอาจจะต้องลดลง เพียงแต่ทำให้มีความรู้หลักบาลีไวยากรณ์ครบถ้วนเหมือนเดิม อันไหนที่มันจำเป็นก็เรียนตามนั้น อันไหนที่จำเป็นต้องท่องก็ท่องตามนั้น เพียงแต่ว่ามันมี ๔ เล่มที่เห็น ๆ กันอยู่ มันจะต้องมีส่วนที่เป็นสาระที่สำคัญจริง ๆ ว่า เรียนแค่ไหนถึงจะ让他มีความสามารถแปลภาษาบาลีได้และก็รู้หลักไวยากรณ์ ส่วนอื่น ๆ นั้นก็ค่อยศึกษาเพิ่มเติมเอา เนื้อหาบางส่วนเนีย ที่เห็นว่าเป็นความยากสำหรับเด็ก อาจจะเกลี่ยไปไว้ในชั้นหลัง ๆ สูง ๆ ขึ้นไปได้ เพราะว่าพระเถระที่มาเรียนประโยค ๑-๒ ประโยค ๓ บางทีก็อายุแค่ ๑๑ - ๑๒ ขวบ ควรจะให้เรียนแค่ไหนก็ค่อย ๆ ไต่ระดับขึ้นไป เพื่อให้เด็กรู้สึกว่ามันไม่ยากเกินไป อันนี้เรื่องของกระบวนการเรียนการสอน เรื่องการวัดผลประเมินผลผมคิดว่าบางอันก็ใช้ระบบเก่านี้ได้ ก็คือใช้วิธีการเก็บคะแนนที่เสีย แต่ว่าบางรายวิชาที่คิดว่ามันจะต้องวัดผลและประเมินผลแบบวิธีการใหม่ ๆ เนีย บางทีอาจจะไม่ต้องเคร่งครัดเหมือนการวัดผลประเมินผลแบบเก่า ๆ ก็ได้ เพราะว่าจะได้ผ่อนคลายความตึงเครียดให้แก่คนที่จะไปสอบในแต่ละครั้ง ความจริงเรื่องรายวิชาจะให้มีความรู้หรือไม่มีความรู้มันไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเคร่งครัดในเรื่องพวกนี้ เพราะว่าแม้จะเคร่งครัดยุ่งยาก แต่ว่าสภาพปัจจุบันเนีย บางครั้งบางประโยคเขาอาจจะไม่ได้แปลหนังสือมาสักเท่าไร แต่ว่าบังเอิญว่าไปดูตรงกับที่เค้าออกมามันก็สามารถเป็นตัวที่ไม่ได้วัดสภาพจริงเสียร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะฉะนั้นในเรื่องของกระบวนการเรียนการสอนจะต้องให้มีความมั่นใจได้ว่า แม้ยังไม่ได้อ่านความรู้ก็มีอยู่แล้ว เหมือนกับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาทั่ว ๆ ไปที่ความรู้เนี่ยมันเกิดขึ้นในกระบวนการเรียนการสอนอยู่แล้ว เพียงแต่ว่าการสอบเป็นการสอบเพื่อให้ครบถ้วนกระบวนการ แต่ว่าทัศนคติในการวัดผลประเมินผลในส่วนของบาลีก็คือเชื่อว่าความรู้นั้นจะเกิดขึ้นก็ตอนที่ไปสอบ ซึ่งมันไม่ใช่ อันนี้เป็นเรื่องของหลักสูตร

ผู้สัมภาษณ์ : ๔) ในฐานะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ท่านมีความเห็นว่าตัวท่านมีบทบาทอย่างไรบ้างต่อพระพุทธศาสนาและสังคมโดยรวม และมีความพึงพอใจต่อบทบาทที่ได้ดำเนินการมาหรือไม่ อย่างไร ?

พระราชปริยัติกวี : โดยส่วนตัวเรื่องของเปรียญธรรม ๙ ประโยคเนีย ผมก็ถือว่าเป็นระบบการศึกษาแบบหนึ่ง ผมไม่ได้ถือว่าอะไรพิเศษอะไร เนื่องจากว่าเราไม่มีโอกาสจะไปเรียนด้วยระบบอื่น ก็มีระบบนี้ระบบเดียว ถ้าไปเรียนด้วยระบบอื่นมันก็ต้องเข้าไปในระบบสถาบันอุดมศึกษาทั่ว ๆ ไป จะมาในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์สูงสุดก็คือเปรียญธรรม ๙ ประโยค เพราะฉะนั้นก็เป็นระบบการศึกษาแบบหนึ่งที่ผมจะต้องเรียน เพราะฉะนั้นการเรียนเนีย ผมก็จะเน้นใน ๒ ส่วนก็

คือ เรื่องของวิชาความรู้ที่จะเกิดขึ้นในส่วนของการเรียนบ้าง แต่ว่ามาเน้นในส่วนที่ ๒ ก็คือทำยังไงจะให้สอบได้ เพราะว่า มันเป็นขั้น ถือว่าเป็นปริญญาในระบบการศึกษาแบบหนึ่ง เพราะฉะนั้นแม้จะจบการศึกษามาแล้วก็ได้ไม่ได้หมายความว่าเราจะต้องเพียงพอแค่นี้ เพราะในขณะที่เรียนผมก็พยายามชวนหาความรู้เรื่องนั้นเรื่องนี้อยู่ตลอดเวลา ก็จะเห็นว่าใช้เป็นบันไดในการไปต่อขั้นสูง ๆ ขึ้นไปแค่นั้น ผมไม่ได้คิดว่ามันจะต้องเพียงพอแค่นั้น ผมก็ใช้เปรียญธรรม ๙ ประโยคไปเป็นฐานในการเรียนปริญญาโท แล้วพอจบโทผมก็ต่อปริญญาเอก อันนี้คือส่วนที่เป็นขั้นของการศึกษา ส่วนความรู้เนี่ย เนื่องจากว่าผมก็เน้นอยู่บ้าง ใช้มาเป็นฐานในการวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีทางด้านปรัชญา โดยเฉพาะพุทธปรัชญาที่มันสูง ๆ ขึ้นไป การวิเคราะห์คำต่าง ๆ ก็ใช้เป็นฐานได้ นอกจากนั้นเนื้อหาสาระหรือว่าแนวคิดต่าง ๆ ที่อยู่ในตำราตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ๙ เนี่ย มันมีเนื้อหาสาระที่เป็นประวัติศาสตร์ก็ดี เป็นเรื่องของวัฒนธรรมก็ดี เป็นเรื่องของภาษาก็ดี เป็นเรื่องของคตินิยมก็ดี ในนั้นเนี่ยเราก็อามาประกอบในการวิเคราะห์วิจารณ์ในการศึกษาในระดับสูง ๆ ขึ้นไป การเห็นประโยชน์สถานะของการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค แต่ว่าส่วนที่ผมคิดว่ามันจะทำให้คนที่จบมีลักษณะโดดเด่นกว่าคนที่ไม่จบก็คือ เรื่องของการได้รับการฝึกอบรมเรื่องของกิริยามารยาท การที่ได้อยู่ในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์มายาวนานเนี่ย ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์อันดีระหว่างอาจารย์กับศิษย์ การมีกิริยามารยาทที่เป็นไปตามวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของคณะสงฆ์ ความรู้จักที่สูงที่ต่ำ เรื่องพวกนี้คนที่ได้รับการศึกษามาในระบบบาลีจะได้รับการกล่อมเกลามาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคและเรียนกับครูบาอาจารย์เป็นประจำเนี่ย ลักษณะนิสัยกิริยามารยาทการรู้จักธรรมเนียมของสงฆ์เนี่ยจะมีสูงมากกว่าคนที่ไม่ได้เรียน ก็จะสังเกตเห็นว่า พระธรรมดากับพระที่เป็นมหาลักษณะนิสัยก็จะแตกต่างกัน ที่มันจะสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของสงฆ์ เช่น การรู้จักกาลเทศะ เรื่องของสัมมาคารวะ เรื่องของการวธธรรม ก็จะถูกต้องและมีสูงกว่า อันนี้คือเป็นลักษณะที่โดดเด่นกว่า โดดเด่นกว่าคนทั่ว ๆ ไป

ผู้สัมภาษณ์ : ๕) ในฐานะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ท่านคิดว่าท่านอยากแสดงบทบาทเพิ่มเติมอย่างไรบ้าง ต่อพระพุทธศาสนาและสังคมโดยรวม ?

พระราชปริยัติกวี : เรื่องบทบาทเพิ่มเติมนี้ ผมก็นึกถึงพุทธปณิธานเป็นหลัก ก็คือเรื่องของการศึกษาปฏิบัติเผยแผ่ ปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องของการเผยแผ่ ในการช่วยพระพุทธศาสนาที่จะให้มีความมั่นคงรุ่งเรืองนี้ เราต้องนำคุณูปการทางพระพุทธศาสนาไปสู่สังคมให้ได้ เพียงแต่ว่า ไม่ได้มุ่งหวังที่จะไปทำในระดับประเทศ ในระดับโลก เอาแค่ในระดับองค์กรในระดับหมู่บ้านเนี่ย ถ้าบริหารสถาบันในระดับองค์กรใด ก็อยากให้องค์กรนั้นมีลักษณะเป็นวิถิพุทธ ไปพัฒนาหมู่บ้านตำบลไหนก็อยากให้หมู่บ้านที่นั้นมีลักษณะเป็นวิถิพุทธ โดยการนำหลักพระพุทธศาสนาเข้าไปสู่สังคม พระพุทธศาสนาถึงจะมั่นคงในประเทศนี้ ก็จะปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาได้ ลำพังการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแผนกบาลีที่ทำอยู่ในขณะนี้ไม่สามารถ

จะรักษาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงในประเทศนี้ได้อย่างถาวร เพราะว่าเรารู้หลักพระพุทธศาสนา แต่
ว่าไม่ค่อยปฏิบัติสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา แล้วก็ที่สำคัญก็คือไม่ค่อยนำหลักพระพุทธศาสนา
เข้าไปสู่สังคม เพราะฉะนั้นสังคมก็จะได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนาเฉพาะในส่วนที่เป็นเรื่องของ
จิตวิทยา เช่น เมื่อไม่สบายใจก็เข้ามาวัด มาไหว้ตรงนั้นตรงนี้ กลับออกไปก็เหมือนเดิม เพราะฉะนั้น
การที่จะนำหลักพระพุทธศาสนาเข้าไปสู่สังคม แล้วก็ให้เป็นวิถีชีวิตของเขาจริง ๆ เนี่ยมันมีน้อย
เพราะฉะนั้นในส่วนของผมเนี่ย รับผิดชอบส่วนไหนก็อยากจะให้มีความเป็นวิถีพุทธในส่วนนั้น
เพื่อให้เขาได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ทำในลักษณะวงกว้างไม่ได้เราก็ดูวิถีชีวิตของ
เราให้มันเรียบร้อยดีงาม เพื่อที่จะเป็นแบบอย่างให้กับคนทั่ว ๆ ไป แต่ว่าในส่วนที่เป็นงานเขียนงาน
เผยแผ่ ในส่วนที่เป็นงานปฏิบัติเนี่ย ก็พยายามนำกิจกรรมในเรื่องพวกนี้ ผมถึงได้กำชับพวกผู้บริหาร
พวกคณบดีและผู้อำนวยการทั้งหลายเนี่ย เรื่องของการนำนิสิตปฏิบัติ เรื่องของการอบรมสั่งสอนไป
ในขณะเดียวกันที่ศึกษาเล่าเรียนเนี่ย คือให้เขาได้ประโยชน์ไปจริง ๆ ไม่ว่าเขาจะเต็มใจหรือไม่เต็มใจ
พอใจหรือไม่พอใจไม่ใช่ประเด็น หน้าที่เราก็คือพยายามให้หลักพระพุทธศาสนาแทรกซึมไปในวิถีชีวิต
ของคนทั่ว ๆ ไป อันนี้คือหลักในการที่จะทำเพิ่มเติมนอกจากการบริหารสถานศึกษา

ผู้สัมภาษณ์ : ๖) ท่านคิดว่าในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าท่านอยากจะมียุทธศาสตร์ในการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค อย่างไร ?

พระราชปริยัติกวี : ความจริงมันก็ต้องดูปัจจุบันนี้เป็นหลักนะ ถ้าพูดเฉพาะเป็นการ
ส่วนตัวมันก็แคบไป มันต้องบอกว่าฐานะบทบาทของผู้จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคในอีก ๑๐ ปี
ข้างหน้าควรจะเป็นอย่างไร ถ้าเราสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรากฐานมาตั้งแต่แรก อย่างที่ถาม
มาในข้อแรก ๆ ก็คือ ฐานะและบทบาทของผู้จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าเนี่ย
เนื่องจากเราอยู่ในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เป็นระบบการศึกษาชั้นสูง จึงต้องมีความเป็น
ปราชญ์ให้ได้นะ คือหลักพระพุทธศาสนาเนี่ย อย่างที่ผมบอกก็คือเรื่องหลักสูตรเนี่ยจะต้องให้เขามี
ความรู้เพิ่มเติมนอกจากการแปลภาษา คือ ๑) เป็นปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนา ในเชิงวิชาการ
๒) เป็นผู้นำทางด้านจิตใจอย่างแท้จริง ซึ่งการที่จะเป็นปราชญ์ในทางพระพุทธศาสนาเนี่ย ยึดหลักที่
พระพุทธเจ้าทรงฝากเอาไว้ก็คือเรื่องของการศึกษาปฏิบัติเนี่ย ณ ปัจจุบันถ้าพูดถึงหลักของ
พระพุทธศาสนา ๓ ส่วน คือ ปรัชญา ปฏิบัติ ปฏิเวธ เข้าแค่ส่วนไหน เข้าแค่ปรัญญาอย่างเดียว ปฏิบัติ
ไม่เข้า คำว่าปฏิบัติ ก็คือการปฏิบัติสมณธรรม หมายถึง ไตรสิกขาเนี่ย ซึ่งไม่ใช่การไปศึกษาว่า ศีล
สมาธิ ปัญญา คืออะไร แต่มันต้องปฏิบัติ ศีล ก็คือปาริสุทธิศีล ๔ ต้องมีความเรียบร้อยดีงาม สมาธิ
ก็คือสมถกรรมฐาน ต้องปฏิบัติ ปัญญาก็คือวิปัสสนากรรมฐานเนี่ย มันต้องมีการฝึกอบรมกล่อมเกล่า
ในเรื่องพวกนี้อย่างต่อเนื่อง แม้จะไม่มีตลอดเวลาแต่ก็ต้องต่อเนื่อง เพราะว่าตอนที่เราบวชเป็นพระ
อุปัชฌาย์ก็ให้กรรมฐานมาแล้ว แต่ว่าให้มามันก็จบแค่วันทีบวช เสร็จแล้วก็บอกให้มาเรียนปรัญญา แต่
ปฏิบัติเนี่ยมองไม่ออกด้วยซ้ำไปว่าบวชเป็นพระแล้วเนี่ยต้องมาเรียนบาลีนิกกรรมอย่างเดียวเท่านั้น

อันนี้มันได้แค่ปริยัติสัทธรรมอย่างเดียว ปฏิบัติสัทธรรมก็มีเป็นบางวัดที่เขาปฏิบัติก็ปฏิบัติไป แล้วเวลาจะปฏิบัติก็ไปปฏิบัติที่พม่ากัน ความจริงมันไม่ต้องไปที่ไหน เพราะว่าไตรสิกขาเราก็เรียนมาแล้ว หลักกรรมฐานเราก็เรียนมาแล้ว พระไตรปิฎกเราก็เรียนมาแล้ว ก็ปฏิบัติกันที่นี่ เพียงแต่ว่าไม่ได้มีการสั่งสมสร้างวัฒนธรรมปฏิบัติสัทธรรมเอาไว้ แล้วก็เข้าใจผิดคิดว่าครบถ้วนแล้ว เพราะฉะนั้นเปรียญธรรม ๙ ประโยคต้องปรับทัศนคติใหม่ เพื่อไปเป็นปราชญ์และเป็นผู้นำทางด้านพระพุทธศาสนาในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าให้ได้ คือปัญหาสังคมในปัจจุบันรวมทั้งในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าเนี่ยมันเป็นปัญหาที่ใช้ความรู้หลักวิชาการทั่ว ๆ ไปแก้มันไม่ได้ มันจะต้องใช้หลักทางศาสนานี้แหละ ถ้าเป็นพระพุทธศาสนาก็เป็นหลักด้านพระพุทธศาสนานี้แหละ เพราะว่าปัญหาอะไรต่าง ๆ ก็แล้วแต่เนี่ยมันก็เป็นปัญหาทางด้านจิตใจทั้งนั้น มันไม่ได้เกิดมาจากที่อื่น เพราะฉะนั้นคนที่จะแก้ปัญหาด้านจิตใจได้ก็ต้องเป็นผู้นำทางด้านจิตใจก็คือมีภาวะผู้นำทางด้านจิตใจ นั่นก็คือหลักปริยัติสัทธรรมก็ต้องเข้มแข็ง ผมถึงบอกว่าเราเรียนอย่างนี้แล้วมันต้องมีความรู้จริง ๆ นอกเหนือจากนั้นเราต้องมีความเข้มแข็งที่เกิดจากการปฏิบัติด้วย ในวิถีชีวิตเนี่ยต้องสามารถนำเขาได้ เมื่อบอกว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยคเนี่ย มันหมายถึงมีอะไรอยู่ในนั้น ซึ่งผมพูดตั้งแต่ตอนแรกว่า ตัวเนื้อหาสาระก็ดี กระบวนการเรียนการสอนก็ดีในตัวการศึกษาต้องให้มีความรู้รอบด้านอย่างที่ว่านั้น อย่างหลักการพรบ.พระปริยัติธรรมที่กำลังจะคลอดออกมาเขาก็ต้องการให้ไปตรงนั้น ที่เขาบอกว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยคคือปริญาเอกเนี่ยก็หมายถึงว่าคนที่จบปริญาเอกมีเท่าไร เปรียญธรรม ๙ ประโยคก็ต้องมีเท่านั้น เพียงแต่ว่า เราจะมีลักษณะพิเศษก็คือมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาจากเปรียญธรรม ๙ ประโยค ส่วนอื่น ๆ เหมือนกับคนที่จบปริญาเอกทั่ว ๆ ไป ซึ่งตรงนี้คนที่รับผิดชอบทางคณะสงฆ์ก็ดี คนที่จะผลักดันพรบ.นี้ก็ดี พูดได้ไม่ซ้ำคำว่าคำว่า ดร. เนี่ยมันมีอะไรอยู่ในนั้นบ้างต้องทำอะไรเพิ่มเติม แล้วคนส่วนมากก็เข้าใจว่า พอจบประโยค ๙ ก็ไปเทียบได้เลย ซึ่งมันไม่ใช่ คนที่เค้าทำเนี่ยเค้าต้องการให้ใส่อะไรเพิ่มเติมเข้าไปให้มันมีลักษณะพิเศษ แต่คนที่รับผิดชอบในการดำเนินการจริง ๆ คนที่ชี้แจงในส่วนมากเนี่ยไม่เข้าใจ เพราะฉะนั้นก็สื่อความกันไม่รู้เรื่อง เพราะฉะนั้นทิศทางของพรบ.ที่ว่าเนี่ย มันถูกต้องแล้วที่เค้าจะให้เทียบกับปริญาเอก แต่ว่าก็ต้องทำอะไรเพิ่มเติมให้มันเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ๒ หลัก ๆ ก็คือ ๑) เป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ๒) ก็คือเป็นผู้นำทางด้านจิตใจ ซึ่งในอีก ๑๐ ปีข้างหน้ามันต้องเป็นอย่างนั้น

ผู้สัมภาษณ์ : ครับผม กราบขอบพระคุณพระอาจารย์มากครับ.

ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ในส่วนของหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษา
เปรียญธรรม ๙ ประโยค

๓. พระเทพปริยัติวงศ์

ตำแหน่ง เลขานุการสำนักเรียนวัดปากน้ำ
สถานที่ทำงาน วัดปากน้ำ แขวงปากคลอง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑

บันทึกการสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์ : กราบขออนุญาตพระอาจารย์เจ้าคุณพระเทพปริยัติวงศ์ เลขานุการสำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เก้าพระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อมาขออนุญาตสัมภาษณ์พระอาจารย์เจ้าคุณ เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยจะถามคำถามในส่วนขององค์กรหรือหน่วยงานที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ซึ่งในหัวข้อนี้จะแบ่งเป็น ๓ คำถาม โดยจะถามคำถามไปที่ละข้อครับ

๑) ท่านคิดว่าผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ทำงานอยู่ในองค์กรของท่านสามารถสร้างคุณูปการต่อองค์กรของท่านตามความรู้ความสามารถได้เป็นที่พึงพอใจแล้วหรือไม่อย่างไร ?

พระเทพปริยัติวงศ์ : ถ้าหากันในลักษณะขององค์คุณของเปรียญธรรม ๙ ประโยคเนี่ย บทบาทในการแสดงออกในองค์กรนี้นั้น นับว่าเป็นประโยชน์กับสำนักเรียนมากเลยทีเดียว เพราะว่าผู้ที่จบความรู้ชั้นสูงของการศึกษาในพระปริยัติธรรมในระดับนี้แล้วเนี่ยนับว่าความรู้ในเรื่องภาษาบาลีเนี่ยนับว่าสุดยอดแล้ว

ผู้สัมภาษณ์ : เป็นที่พึงพอใจแล้วใช่ไหมครับ

พระเทพปริยัติวงศ์ : สำหรับผู้ที่จบประโยค ๙ และทำงานให้กับสำนักเรียนนั้น นับว่าได้ใช้ความรู้ได้ถูกต้องเป็นที่พึงพอใจของสำนักเรียนแล้ว

ผู้สัมภาษณ์ : ครับ กราบขอบพระคุณครับ ต่อไปคำถามที่ ๒ นะครับ

๒) ท่านมีความต้องการหรือความคาดหวังในผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคอย่างไรบ้าง ?

พระเทพปริยัติวงศ์ : ความต้องการในตัวของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้น ถ้าพูดในแง่หลักสูตรการศึกษาของพระเรานั้น ๙ ประโยคนี้นั้นมีความกว้างขวางในหลักของพระพุทธศาสนาในหลักการศึกษาของสำนักเรียนจริง แต่ว่าเราจะหยุดแค่นี้ไม่ได้ครับ เพราะว่าในยุคปัจจุบันนั้นมันมีความเจริญด้านเทคโนโลยีเยอะเลย เราจะนั่งนอนใจไม่ได้ เราควรที่จะศึกษาในด้านของเทคโนโลยีต่าง ๆ นี่ เราควรที่จะศึกษาไว้ให้มาก เพราะว่าความเจริญด้านเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวไกลมากเลยทีเดียว เราต้องตามเขา ถ้าเราหยุดนิ่งเฉพาะเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี้อย่างไม่ได้ครับ ในยุคนี้สมัยนี้ไม่ได้ครับ หวังว่าในเรื่องนี้ควรจะเพิ่มเข้ามาอีกแขนงหนึ่ง เราจะหยุดนิ่งแค่นี้ แค่เปรียญธรรม ๙ ประโยคไม่ได้

ผู้สัมภาษณ์ : อาจารย์หมายถึงควรจะเพิ่มหลักสูตรเพิ่มเข้ามาไหมครับ ?

พระเทพปริยัติวงศ์ : ครับ ๆ แต่ว่าในหลักสูตรนี้คงจะเพิ่มไม่ได้ครับ เพราะว่าหลักสูตรที่เขาวางไว้ในการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี้นั้นเต็มอัตราในระดับแต่ละวัน ๆ ในรอบปีนะ เพราะว่ามันต้องใช้เวลามากครับ หลักสูตรเราเต็มอัตราในรอบปีแล้ว แต่ว่าเราจะหยุดนิ่งแค่ประโยค ๙ ไม่ได้ครับ ต้องเพิ่มเติม

ผู้สัมภาษณ์ : อาจารย์กำลังหมายความว่า ผู้ที่จบประโยค ๙ แล้วเนี่ยควรจะแสวงหาความรู้เพิ่มเติมในด้านเทคโนโลยีเพื่อมาเติมเต็มในบทบาทด้านนั้น ๆ ใหม่มั้ยครับ

พระเทพปริยัติวงศ์ : ครับ ๆ

ผู้สัมภาษณ์ : แล้วบทบาทที่อาจารย์คาดหวังล่ะครับ

พระเทพปริยัติวงศ์ : บทบาทในองค์กรของเรานั้นนั้นเกือบจะพูดไม่ได้เลยว่า ผู้ที่สำเร็จมาแล้วนั้น ในด้านความรู้มันสุดยอดแล้วนะ บทบาทในเรื่องของการศึกษาที่ผ่านมาแล้วนะ ส่วนในบทบาทนอกเหนือจากนั้นมันก็ควรที่จะเพิ่มเติมล่ะครับ ทั้งในด้านที่พูดเมื่อกี้ คือในด้านของเทคโนโลยีก็ดี ในด้านข้อเขียนต่าง ๆ ที่เป็นของเราก็ควรจะทำ ครับ

ผู้สัมภาษณ์ : ขอบพระคุณครับ ก็ถือว่าชัดเจนนะครับ สำหรับคำถามที่ ๒

ต่อไปในคำถามที่ ๓ นะครับ

๓) ท่านคิดว่าในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าท่านต้องการเห็นบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค อย่างไรบ้าง ?

พระเทพปริยัติวงศ์ : อย่างที่พูดเมื่อกี้นะครับ เราตามไม่ทันเรื่องเทคโนโลยีเนี่ย เพราะเทคโนโลยีมันเจริญมาก สำหรับบทบาทของเรานั้น เราควรที่จะเพิ่มปริมาณในด้านการศึกษามากขึ้นในลักษณะ เอาละ จะเป็นไปในลักษณะส่วนตัวนะ เราจะต้องตามเทคโนโลยีให้ทันในลักษณะที่มันเหมาะสมกับพระเรานั้นนะ เราควรที่จะศึกษา ในใจของผมมัน ผมคิดว่าในเรื่องของคนหรือเด็กในยุคนี้สมัยนี้นั้นเปลี่ยนแปลงมาทุกปี ๆ เลย ทำให้สังคมเรานั้นมันเกือบจะพูดว่า ทางพระพุทธศาสนาเราไม่ให้ความรู้กับเด็กหรือผู้ปกครองผู้แม่ของเขานั้น เพราะฉะนั้นหลักการอันนี้นั้น ควรจะให้

ความรู้กับพ่อแม่ของเขาบ้างในโอกาสที่สมควรหรือเห็นสมควรนะครับ มันสำคัญยิ่งครับเรื่องผู้ปกครองพ่อแม่ของเขาเนี่ย สำคัญกับสิ่งแวดล้อมมาก ๆ ที่เดียว ถ้าเราปล่อยให้สังคมไทยของเราเป็นไปอย่างทุกวันนี้เนี่ย นับวันว่า ๑๐ ปีนี้คงจะยิ่งกว่านี้ เรื่องของพระพุทธศาสนานั้นเกือบจะพูดไม่ได้เลย ๑๐ ปีต่อไปข้างหน้ามันจะยิ่งกว่านี้ และยิ่งไปกว่า ๑๐ ปีนี้มันเกือบจะพูดได้ว่า พุทธศาสนานั้นไม่มีความหมายอะไรเลย อันนี้ระยะยาวนะ ๑๐ ปีนี้ก็มองอย่างนี้ ถ้าพ่อแม่ไม่ทำงานอย่างเนี่ย ถ้าไม่เป็นพ่อแม่ที่ดีตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว เด็กมันจะเป็นไปตามสังคมของยุคที่เจริญด้วยเทคโนโลยีครับ

ผู้สัมภาษณ์ : คำตอบสำหรับคำถาม ๓ ข้อนี้อธิบายชัดเจนครับ โดยเฉพาะในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า อาจารย์มองว่า บทบาทหนึ่งก็คือ นอกจากสั่งสอนเด็กหรือให้ความรู้แก่เด็ก ก็คือควรให้ความรู้กับผู้ปกครองของเด็กด้วยนะครับ ถือว่าเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่พึงประสงค์ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าครับ (อ่า ถูกต้องๆ)

ขอกราบขอบพระคุณครับพระอาจารย์

๔. พระเทพปริยัติโมลี

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม
 สถานที่ทำงาน วัดโมลีโลกยาราม
 วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑

บันทึกการสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์ : กราบขอโอกาสพระอาจารย์เจ้าคุณพระเทพปริยัติโมลี เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม เกล้าพระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วันนี้มาเพื่อกราบขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในงานวิจัยเรื่อง “ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” ซึ่งในคำถามจะมีด้วยกัน ๓ ส่วน ส่วนที่ ๑ สำหรับผู้บริหารหรือสร้างผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ส่วนที่ ๒ สำหรับหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ส่วนที่ ๓ สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

คำถามที่จะขออนุญาตสัมภาษณ์พระอาจารย์เจ้าคุณจัดอยู่ในคำถามส่วนที่ ๒ นะครับ ซึ่งเป็นหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคนะครับ

๑) ท่านคิดว่าผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ทำงานอยู่ในองค์กรของท่านสามารถสร้างคุณูปการต่อองค์กรของท่านตามความรู้ความสามารถได้เป็นที่พึงพอใจแล้วหรือไม่อย่างไร ?

พระเทพปริยัติโมลี : ส่วนนี้ เราต้องจำแนกเป็นรายคนเพราะว่า เราจะบอกว่าคนนี้ไม่พึงพอใจคนนั้นพึงพอใจไม่ได้ เพราะว่าบุคคลทำงานไม่เท่ากัน บางรูปก็เป็นที่น่าพอใจ บางรูปก็ไม่น่าพอใจ อันนี้ในส่วนที่น่าพอใจก็คือว่าเมื่อสำเร็จแล้วได้นำความรู้ของตัวเองมาปฏิบัติหน้าที่ในฐานะหนึ่ง ครูสอนของสำนักที่นี้โดยส่วนมากก็จะได้ประโยค ๙ แล้วมาสอน เป็นครูสอนของสำนักสร้างเกียรติประวัติให้กับสำนักอยู่และมีความขวนขวาย เนื่องจากว่าเราปูพื้นมาดี ครูและนักเรียนประโยค ๙ เราปูพื้นมาดีคือเราปูพื้นให้เป็นครูสอนตั้งแต่ประโยค ๕ - ๖ ก็ปูแล้ว ที่นี้พอจบประโยค ๙ อาศัยความรู้ที่ตัวเองมีก็สอนน้อง ๆ ต่อ นี่คือในฐานะครูสอน ในฐานะอันที่ ๒ คือในฐานะผู้ช่วยเจ้าอาวาส บางรูปก็มีอยู่ หลังจากจบแล้วก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ช่วยเหลืองานต่าง ๆ ของเจ้าอาวาส เช่น งานปกครอง งานการศึกษา คือ เป็นผู้บริหารการศึกษาด้วย แล้วก็งานเผยแผ่งานบรรยายก็มีอยู่ นี่งานเผยแผ่ ที่นี้บางรูปก็ไม่พอใจเท่าไรเนื่องจากว่าใช้ความรู้ของตนเนี่ยยังไม่เต็มที่ แต่ว่าส่วนมากเป็นที่น่าสนใจแล้วท่านก็ทุ่มเทการสอนให้เรา และทุ่มเทยังไม่พอนะ ท่านต้องเรียนเองด้วย

เพราะฉะนั้นท่านต้องทำหน้าที่ ๒ หน้า ที่ ๑) ศึกษาเอง ๒) ประกอบหน้าที่ในสำนักอย่างดี ทำให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่เป็นที่น่าพอใจ อันนี้คือข้อที่ ๑ ประเด็นแรก

ผู้สัมภาษณ์ : ครับ ถือว่าเป็นคำตอบที่ชัดเจนมากครับ ขออนุญาตถามคำถามที่ ๒ ต่อเลยนะครับ

๒) ท่านมีความต้องการหรือความคาดหวังในตัวผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคอย่างไรบ้าง ?

พระเทพปริยัติโมลี : เดิมนั้นผู้สำเร็จประโยค ๙ นี้ ส่วนหนึ่งนั้นออกไปข้างนอก ออกไปเรียนหรือว่าไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ ส่วนหนึ่งนะครับ ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่สมความเป็นประโยค ๙ ที่เราเรียนมา ไม่ได้สอนเลยส่วนหนึ่งครับ ส่วนหนึ่งก็เรียนสายสามัญเพียงอย่างเดียว ไม่ได้สอนอะไรเลย บางรูปเป็นอย่างนั้น แต่โดยส่วนมากที่ผมคาดหวังคือเมื่อสำเร็จประโยค ๙ แล้วมันต้องอยู่ในสถานะอย่างน้อยที่สุด ๕ สถานะ ได้แก่

๑) ในสถานะผู้บริหารการศึกษา คือ ผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยค ควรจะเป็นนักบริหารการศึกษา ผู้บริหารการศึกษา หมายถึงว่าบริหารการเรียนการสอนของตน บริหารการศึกษาก็ต้องแคบเข้ามาว่า การเรียนการสอนทุกระบบทุกระบวนการณ์นั้นต้องบริหารเป็น บริหารเวลา บริหารผู้เรียน ผู้เรียนเราต้องบริหารด้วย คำเรียกว่า Classroom Research ต้องวิจัยในชั้นเรียน ต้องบริหารในชั้นเรียนให้ดี ผู้สอนที่ประสบความสำเร็จก็ต้องวิจัยผู้เรียนว่า ผู้เรียนเนี่ยมีความรู้ความสามารถเท่าไรยังงี้ นี่คำเรียกว่าในฐานะผู้บริหารการศึกษา

๒) ในฐานะผู้บริหารสถานศึกษา คือขึ้นไปเป็นอาจารย์ใหญ่ ขึ้นมาเป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ จากผู้สอนธรรมดาหรือนักบริหารธรรมดาขึ้นมาเป็นนักบริหารสถานศึกษา ขึ้นมาเป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ขึ้นมาเป็นรองอาจารย์ใหญ่เอง หรือขึ้นมาเป็นเจ้าอาวาสเอง คือสเด็ดไปเหล่านี้ มันอยู่ในสถานะนักบริหารการศึกษา คนที่เป็นปริญญาธรรม ๙ ประโยคย่อมมีวิสัยทัศน์มากกว่าคนที่ไม่มีเปรียญ เพราะฉะนั้นเราผ่านการเรียนมาแล้วว่า เพราะฉะนั้นเราผ่านการเรียนมาแล้ว เรารู้แนวทางแล้วว่าเราจะเรียนยังไงจะสอนยังไงให้ประสบความสำเร็จ และเราควรจะบริหารยังไงให้ประสบความสำเร็จ อันนี้ควรจะเป็นนักบริหารสถานศึกษาที่ดี

๓) ในฐานะนักสังคมสงเคราะห์ หมายความว่า งานสาธารณศึกษานั้นเอง สังคมสงเคราะห์นั้นมีหลายแบบ อาจจะเป็นสังคมสงเคราะห์เกี่ยวกับการเรียนการสอน การอบรมธรรมดาหรือการพาทำกิจกรรม และการพาทำกิจกรรมเนี่ยสำคัญครับ เป็นกิจกรรมที่ได้บุคคลหรือบุคลากร แต่เขาบอกว่าประโยค ๙ เนี่ยทำอะไรก็ไม่เป็นครับ พุทก็ไม่เป็น ทำอะไรก็ไม่เป็น แต่ว่าประโยค ๙ ควรจะเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ช่วยเหลือเกื้อกูลญาติโยมได้ ในเรื่องครูสอนเราก็คือเป็นนักสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือญาติโยม เขาเรียกว่าช่วยเหลือด้านการศึกษา ที่เกี่ยวกับการศึกษา เช่น ธรรมะศึกษา ดูแลโรงเรียนดูแลสถานศึกษาหลาย ๆ แห่ง แล้วก็ให้เขามาสอบธรรมะศึกษาอะไรอย่าง

นี้ครับ นี่เขาเรียกว่านักสังคมสงเคราะห์ส่วนหนึ่งนะครับ อีกส่วนหนึ่งก็ ผมยกตัวอย่างเช่น ท่านว.วชิรเมธีเนี่ย เขาเป็นนักสังคมสงเคราะห์ช่วยนั่นช่วยนี่ต่าง ๆ เขาทำกิจกรรมที่มีประโยชน์ ถือว่ามีประโยชน์

๔) ในฐานะผู้สอนกรรมฐาน ในฐานะนักวิชาการด้านวิปัสสนาหรือพระวิปัสสนาจารย์ เพราะว่าประโยค ๙ เนี่ยท่านเรียนประสบการณ์มาก ถ้าเข้าปฏิบัติแล้วเนี่ยท่านมีความรู้สูง ก็สามารถนำความรู้ที่ได้เนี่ยไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติด้วยตนเองและก็สอนคนอื่น อันนี้เขาเรียกว่าในฐานะนักวิชาการด้านวิปัสสนา และต้องปฏิบัติด้วย เราเรียกว่าสายวิปัสสนาจารย์ ฐานะของประโยค ๙ เนี่ยควรจะเป็นได้

๕) ในฐานะนักเผยแผ่ นักเผยแผ่ทั้งในและต่างประเทศ โดยเฉพาะในต่างประเทศนั้น ผู้สำเร็จประโยค ๙ นั้นสามารถเข้าอบรมพระธรรมทูตและไปเผยแผ่ในต่างประเทศได้ และมีหลายองค์ที่กำลังทำอยู่ในขณะนี้ ส่วนที่เป็นนักเผยแผ่ในเมืองไทยท่านก็ทำกิจกรรม กิจกรรมเข้าค่ายเด็กก็มีพวกประโยค ๙ แต่ว่ามีน้อย เช่นกิจกรรมเข้าค่ายเด็ก กิจกรรมจัดอบรมศีลธรรม จัดอบรมศีลจาริณี กิจกรรมจัดสวนมนต์หมู่ กิจกรรมประกวด อะไรพวกนี้ ซึ่งเป็นการเผยแผ่ในเมืองไทยที่มีอยู่ แม้แต่วิปัสสนาจารย์ก็เป็นเผยแผ่ประเภทหนึ่งแต่แยกออกไป ประโยค ๙ ควรจะมีความรู้ความสามารถในลักษณะแบบนี้มันถึงจะสมบูรณ์ แต่ว่าไม่สามารถจะให้ประโยค ๙ มีความรู้ความสามารถในทุก ๆ ฐานะพร้อมกัน ถึงจะมีพร้อมกันก็ไม่ดีในทุกฐานะ

ผู้สัมภาษณ์ : ทำไมถึงบอกว่าไม่ดีล่ะครับ ?

พระเทพปริยัติโมลี : ก็ไม่มีใครเก่งได้ในทุกฐานะนั่นเองครับ เพราะว่าบางคนท่านเก่งเรื่องวิปัสสนาท่านก็สอนวิปัสสนาไป แต่ไม่เก่งเรื่องบาลีและก็ไม่ชอบไม่มีอัธยาศัย ถึงแต่จะสอนได้แต่ไม่ชอบก็สอนไม่ได้ บางรูปถึงแม้จะเก่งบาลีแต่ไม่สามารถจะไปสอนกรรมฐานได้เพราะว่าไม่มีความลึกซึ้งตรงนั้น ต้องไปเรียนให้มันลึกซึ้ง บางรูปเป็นผู้บริหารแล้วลงมาสอนไม่ถนัดก็บริหารไป คือสถานะเหล่านี้มันอยู่ที่ความถนัดของแต่ละบุคคลเป็นหลัก คือเราจะคาดหวังให้ประโยค ๙ เป็นอย่างนั้นอย่างนี้เหมือนกันทุกองค์ไม่ได้ ต้องแบบความสามารถของแต่ละองค์ ใครมีความสามารถอย่างไรก็ทำอย่างนั้น แต่มันต้องอยู่ในกลุ่มเหล่านี้ ยกเว้นลาสิกขา แล้วลาสิกขาไปเป็นอะไรก็ว่ากันไป แต่ในฐานะผู้บริหารการศึกษามันต้องเป็น เป็นประโยค ๙ สอนหนังสือไม่เป็นนี่เสียหายนะครับ อย่างที่ ๒ ก็ในฐานะผู้บริหารสถานศึกษาขึ้นมาเป็นอย่างน้อยที่สุดเป็นเลขาสำนักเรียน เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ รองอาจารย์ใหญ่ หรือแม้แต่เป็นเจ้าอาวาส เจ้าสำนักเรียน ก็สามารถเป็นได้ ประโยค ๙ นี่นะ ในฐานะผู้สอน หรือนักวิชาการฝ่ายวิปัสสนา ผู้สอนวิปัสสนาเป็นวิปัสสนาจารย์ก็สามารถเป็นได้ ในฐานะนักสังคมสงเคราะห์นี้ ก็สามารถที่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลญาติโยมได้ และในฐานะนักเผยแผ่ที่มีชื่อเสียงก็สามารถทำได้ นะครับ แต่ขึ้นอยู่กับ ๑) ความชอบ ๒) ความสามารถ ชอบแต่ไม่สามารถก็ไม่ได้ แต่ว่าความชอบกับความสามารถมันใกล้กันนะครับ เมื่อเราชอบอะไรเราก็

พยายามที่จะให้ด้านนั้นโดดเด่น ก็เป็นอย่างนั้น เหมือนกับเราชอบที่จะเทศน์ก็ต้องพยายามฝึกการเทศน์ให้ดี เหมือนมหาไพรวัลย์ชอบที่จะออกทีวีอย่างนี้ ก็พยายามศึกษาหาความรู้ไปออกไปได้ว่าจะกับคนอื่นได้ อันนี้คือความชอบของท่าน ในขณะที่เดียวกันอีกมุมมองหนึ่งท่านก็ไม่ได้สอนหนังสือ ท่านก็อาจจะไม่ชอบสอนก็ได้ หรือไม่ก็ไม่มีเวทีสอน หรือสอนไปก็ไม่ประสบความสำเร็จ ท่านก็ไปสายของท่านอย่างอื่นก็ได้ ได้ทั้งนั้นแหละ คือไม่ว่าจะเป็นสายไหน สายเหล่านี้ล้วนเกิดประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาทั้งหมด เพียงแต่ว่าเราต้องแยกสายให้ชัดเจน เราจะไปสายไหน เราต้องมีข้อเลือก หรือท่านอาจจะเป็นหลายสถานะก็ได้ แต่การเป็นหลายสถานะไม่สามารถจะทำได้ทุกสถานะ เพราะว่าคนเราไม่ได้มี ๑๐ มือนะ สถานะอย่างใดอย่างหนึ่งที่สามารถจะทำได้ก็ทำให้มันดี ทำให้มันเกิดประโยชน์ มันก็สามารถที่จะประสบความสำเร็จได้เหมือนกัน

ผู้สัมภาษณ์ : ขออนุญาตถามเพิ่มเติมนะครับ ในด้านการเผยแผ่นี้ ทราบว่าวัดโมลีนี้เข้าไปเปิดสนามสอบในเรือนจำด้วย นี่ถือว่าเป็นการบุกเบิกเลยใช่ไหมครับ

พระเทพปริยัติโมลี : ใช่ครับ ถือว่าเป็นการบุกเบิก เพราะว่าไม่เคยเกิดขึ้นที่ใดมาก่อน ผมลองมาหลายปีแล้ว ไม่ใช่เพิ่งทำ ผมทำมาประมาณ ๕ ปีเป็นอย่างน้อย คือลองเข้าไปสอนดูอันดับแรกเลยคือลองเข้าไปสอนดู สอนแล้วมันยังไม่ประสบความสำเร็จก็พาคนในเรือนจำไม่ว่าหญิงหรือชายท่องบาลี เพราะได้แรงบันดาลใจจากสมเด็จพระเทพฯ ท่านอยากจะให้เราไปสอนและก็เปิดหลายเรือนจำ สมเด็จพระเทพเห็นว่าเราไปสอนในคุกนี่ถือว่าเป็นเรื่องที่ท่านอัศจรรย์ เพราะว่าไม่มีคนคิดเรื่องนี้ คิดเฉพาะเรื่องธรรมศึกษา แค่เปิดธรรมศึกษาก็ยากแล้ว มหาจุฬาฯ มหามกุฏฯ มสธ. จะเปิดในนั้นก็เปิดได้ แต่ว่าการสอนบาลีในคุกนี่มันยังไม่เคยเปิดและก็ทำยากครับ เพราะอะไร? เพราะ ๑) เวลา ๒) สมอของคนที่ติดคุกนี่ ๑๐-๒๐ ปีนี้แก่แล้ว จะมาท่องบาลีก็ยากครับ ๓) ความกังวลของผู้ที่ติดคุกนี่ มันเป็นทุกข์ เพราะฉะนั้นการที่จะมาเห็นบาลีเป็นเรื่องที่ง่ายสำหรับพวกเรานี้ทำยากครับ เพราะฉะนั้นงานเผยแผ่ตรงนี้ผมจะพยายามจัดให้มี ประกอบกับทั้งกองบาลีสนามหลวงท่านเปิดบาลีสำหรับฆราวาส เราก็พยายามสนับสนุนเท่าที่ทำได้ครับ เพราะว่าถ้าเราไม่ทำ ฆราวาสก็จะสอบน้อยครับ เพราะฉะนั้นเมื่อมีฆราวาสสอบมาก ๆ ก็ถือว่าช่วยกองบาลีไปด้วยครับ ช่วยให้มีผู้สอบเพิ่มมากขึ้น แต่ว่าช่วยเหล่านี้นี้หมายความว่าก็ต้องให้มีคุณภาพในระดับหนึ่ง อาจจะไม่ได้ทั้งหมด เพราะสำหรับฆราวาสสอบ ๑๐ ได้ ๑ ก็ถือว่าเก่งแล้วครับ เพราะฉะนั้นก็พยายามอยู่ อันนี้เป็นงานเผยแผ่ที่มองเข้าไปในคุกครับ ซึ่งต่อไปผมก็จะมองว่างานเผยแผ่บาลีนี้มันควรจะไปสู่ฆราวาสอย่างเต็มรูปแบบ ตอนนี้ผมก็เปิดเรียนแล้ว เปิดทั้งหมด ๓ - ๔ หลักสูตร ได้แก่

๑) หลักสูตรสำหรับการสอบ N ปริยญาตรี สำหรับนักเรียน ม. ๕ - ๖ เปิดติวบาลีเพื่อสอบเอ็นทรานส์ในคณะศึกษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ อะไรพวกนี้ครับ วิชาภาษาบาลี

๒) หลักสูตรที่ ๒ เป็นหลักสูตรบาลีใหญ่ คือบาลีปทรูปสัทธิ ตอนนี้มีแล้ว มีเปิดหลายปีแล้วครับ ปทรูปสัทธิเบื้องต้น เพื่อเป็นการปูพื้นเพื่อจะเอาบาลีเล็กใจครับ

๓) หลักสูตรที่ ๓ ก็คือบาลีสนามหลวง คือบาลีศึกษา อันนี้เปิดหลายชั้น ชั้นประโยค ๑-๒ บ้าง ๓ บ้าง ๔ บ้าง นะครับ

๔) หลักสูตรที่ ๔ เป็นบาลีสำหรับฆราวาสอาวุโส อันนี้เรียนเพื่อรู้
อย่างน้อยก็มี ๔ หลักสูตรที่เปิดอยู่ในขณะนี้

ผู้สัมภาษณ์ : แล้วอาจารย์มีความคาดหวังอะไรบ้างสำหรับฆราวาสที่จบบาลีไปครับ

พระเทพปริยัติโมลี : ความคาดหวังคือ ๑) เป็นการสร้างศรัทธาให้เขารับ สร้างศรัทธาให้เขาเลขาเรียนบาลีเขาเห็นความยากลำบาก พอเห็นความยากลำบากเขาก็ยอมรับว่า “โอ พระเถระนี้ กว่าจะประสบความสำเร็จมันไม่่ง่ายเลย” แล้วเค้าจะมีศรัทธาในการศึกษาของพระนะครับ พอเห็นพระเถระเรียนหนังสือเขาก็จะน้อมใจศรัทธาประการหนึ่ง ประการที่ ๒) เขาจะเป็นคนที่มีความรู้ในศาสนาระดับหนึ่ง อาจจะไม่ทั้งหมดหรอกครับ อย่างน้อยที่สุดเขาก็แปลพุทธคุณ ธรรมคุณ ทำวัตรสวดมนต์ต่าง ๆ ได้ในระดับหนึ่ง ก็เพิ่มศรัทธาปสาทะให้เข้าขึ้นไป เขาก็รู้ความหมาย บางท่านอาจจะคิดว่าเขามาเรียนแล้วเขาจะรู้มากกว่าพระ แต่ผมไม่คิดอย่างนั้นนะ ถ้าพระเราไม่ฉลาดหรือว่าเราเองเงี้ยครับ ให้เค้ามาฉกฉวยเอาผลประโยชน์จากเราผมก็ช่วยไม่ได้ เพราะเกิดเป็นพระเป็นเถระไม่เรียนบาลีก็ถือว่า ทำให้ขุมทรัพย์ของตนเองหลุดลอยให้คนอื่น ฆราวาสมาเรียนบาลีฉลาดกว่าพระ ฉลาดกว่าพระมันก็ดีจะได้เตือนพระบ้าง คือถ้าพระเราคิดว่าบาลีเป็นของสงวนสำหรับพระนี่ พระคิดผิดเพราะบาลีนี้ต้องเป็นของสาธารณะที่ใคร ๆ ก็เรียนได้ เหมือนกับมรรคผลนิพพานเนี่ย ไม่ใช่สงวนไว้เฉพาะพระอย่างเดียว โยมก็ปฏิบัติและบรรลุได้เหมือนกับบาลีนี้แหละ ยิ่งเรียนมากประโยชน์ยิ่งจะเกิดมากแก่พระพุทธศาสนา คือยังมีคนรู้มากยิ่งดีมากกว่าท่าน

ผู้สัมภาษณ์ : นี่เรียกว่าการเผยแผ่เชิงรุกหรือเปล่าครับ

พระเทพปริยัติโมลี : ครับ การเผยแผ่เชิงรุกเนี่ย ผมก็เอาบาลีเชิงรุกเพื่อไปสู่คุก และผมมองว่าคุกเนี่ยยังไม่พอหรอกครับ ที่นี้ผมจะต้องเปิดตัวให้กับนักศึกษามหาวิทยาลัย แต่ให้ผมมีพื้นที่ก่อนเพราะตอนนี้ผมยังไม่มีพื้นที่ ผมก็จะเปิดเว็บไซต์แล้วก็สอนทางยูทูบ ตอนนี้อย่างไรแล้วสอนทางยูทูบ และก็สอนทางไลฟ์สดเฟซบุ๊กนี้แหละครับ ก็สามารถสอนได้ นี่ก็สอนในระดับหนึ่ง แต่ว่าขาดช่วงไปเดี่ยวเปิดสอนใหม่เมื่อมีสมาชิกมาก ๆ แล้ว ที่นี้นอกจากคุกแล้วก็เอาเด็กมหาวิทยาลัยและฆราวาสทั่วไปมาเรียนครับ ตอนนี้อย่างไรในระดับหนึ่งแล้ว ผมคิดว่าทุก ๆ ห้องน่าจะมีครูเป็นกิจจะลักษณะ ตอนนี้อย่างไรยังไม่เป็นกิจจะลักษณะ เพราะตอนนี้ครูส่วนหนึ่งนั้นแค่สอนบาลีก็เหนื่อยแล้ว แต่ถ้าเรามีประโยค ๙ เพิ่มเติมเนี่ย เราจะเอาประโยค ๙ นี้สอนฆราวาสทุกวันอาทิตย์ ทุกวันเสาร์ สอนบาลีสักหน่อยหนึ่ง นี่เป็นความคาดหวังของผมเองครับ

ผู้สัมภาษณ์ : ครับผม ขออนุญาตถามในคำถามที่ ๓ ต่อเลยนะครับ

๓) ท่านคิดว่าในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าท่านต้องการเห็นบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษา เปรียญธรรม ๙ ประโยค อย่างไรบ้าง ?

พระเทพปริยัติโมลี : ความคาดหวัง บทบาทนั้นต่อเนื่องด้วยความคาดหวัง คือบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเนี่ย ประเด็นแรกเลยส่วนหนึ่งก็อยู่ในพระศาสนา ส่วน ๒ ก็ลาสิกขา ส่วนที่อยู่ในพระศาสนาก็ต้องเป็น “นัก” อย่างที่ผมพูดแล้ว คือ ๑) ต้องเป็นผู้บริหารการศึกษาได้ ๒) ต้องเป็นนักบริหารการศึกษาที่ตนเองมีสถานะอยู่คือ เป็นครูสอนบาลี ครูสอนบาลีต้องไม่ทิ้งฐานะของตนเองไม่ว่าจะไปไหนก็แล้วแต่หน้าที่ของเราคือสอนบาลี ต้องพยายามทำให้ดี พยายามทำให้ดี ท่านจะไปเป็นนักวิชาการสอนที่มหาวิทยาลัย ท่านจะไปอะไรก็แล้วแต่ แต่เนื้อแท้ของท่านก็คือสอนบาลี ไม่สอนเองก็แนะนำคนอื่นสอน ๓) ในฐานะนักเผยแผ่ ในฐานะนักเผยแผ่ ประโยค ๙ ต้องเผยแผ่ได้ทุกสถานะทั้งในประเทศและต่างประเทศ การเป็นนักเผยแผ่ที่ดีก็ต้องไปเรียนเสริม ประโยค ๙ แล้วก็ต้องเรียนเสริมครับ ประโยค ๙ ไม่ใช่รู้ทั้งหมด ก็ต้องไปเรียนเสริมครับ ๔) การเป็นนักวิปัสสนากรรมฐาน คือการเป็นนักวิปัสสนาจารย์นี่แหละครับ การเป็นนักวิชาการด้านวิปัสสนาเนี่ย ประโยค ๙ มันเป็นอีกความรู้หนึ่ง มันเป็นอีกศาสตร์หนึ่งที่ประโยค ๙ ต้องเข้าไปเรียนรู้เริ่มต้นใหม่นะครับ ผู้ใดชอบกรรมฐานก็ไปเรียนรู้ใหม่ ไปเริ่มเรียนตั้งแต่พื้นฐานไปจนจบ เมื่อจบแล้วพื้นฐานเหล่านี้ก็จะเข้มข้นครับ นี่ก็คือพื้นฐาน ต่อไปหลังจากนั้น ๕) อาจจะเป็นนักช่วยเหลือเกื้อกูลสังคม นักสาธารณสงเคราะห์หรือสังคมสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ ก็สามารทำได้

๕-๖ สถานะเนี่ย ผมว่าในอีก ๑๐ ปีควรจะต้งเกิดขึ้นแก่ประโยค ๙ ถ้าประโยค ๙ เราไม่เกิดขึ้นสักสถานะเดียวเนี่ยยังถือว่าความล้มเหลวเกิดขึ้นแล้ว นี่ในส่วนของพระภิกษุ ในส่วนของฆราวาสนั้น คือลาสิกขาออกไปแล้ว สิ่งที่เราจะลืมไม่ได้ก็คือความรู้ ต้องมีความรู้ก่อน ต้องมีความรู้ทางโลกในระดับหนึ่ง อย่างน้อยก็คือปริญญาโท ถ้าจบเอกได้ก็ดี ก็กลับออกไปก็จะมีแนวทางในการทำมาหาเลี้ยงชีพสมฐานะประโยค ๙ แต่ที่สำคัญต้องไม่มีอบายมุข ก็มีประโยค ๙ ส่วนหนึ่งไปติดอบายมุข ติดคุกไม่ค่อยมี แต่ติดอบายมุขมี ดั้นด้นเล่าเล่าเล่ามี เพราะฉะนั้นวิธีการที่จะฝึกฝนประโยค ๙ ก็คือต้องฝึกตั้งแต่เป็นพระนี่แหละ ฝึกพระให้มีระเบียบเรียบร้อย แต่ว่าสังคมภายนอกเนี่ย มันทำให้ประโยค ๙ ของเราเสียหายก็มี แต่มันน้อยครับ เพราะคนไหนที่มีความรู้แล้วพอลาสิกขาออกไปใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์มันก็จะอัปสถานะขึ้นมา เป็นครูสอน เป็นอนุศาสนาจารย์ ก็อัปตัวเองแล้วว่ามันต้องดี เพราะถ้าไม่ดีก็เป็นอาจารย์ของเค้าไม่ได้ แต่ว่าถ้าไปประกอบธุรกิจเนี่ยก็ไม่แนเหมือนกัน อาจจะไม่ค่อยได้ นี่ก็คืออีก ๑๐ ปีข้างหน้าทุกคนต้องเป็นอย่างนี้

ผู้สัมภาษณ์ : ครับ ก็ถือว่าชัดเจนนะครับสำหรับคำถาม ๓ ข้อที่ถามพระอาจารย์ไปวันนี้ก็ขอกราบขอบพระคุณพระอาจารย์เจ้าคุณพระเทพปริยัติโมลี เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม นะครับ ที่พระอาจารย์โปรดอนุเคราะห์สละเวลามาให้ข้อมูลเพื่อทำการวิจัยนะครับ ขอกราบขอบพระคุณครับ ฯ

๕. พระมหาสุธรรม สุตโน

ตำแหน่ง อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย
 สถานที่ทำงาน สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย
 วันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑

บันทึกการสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์ : กราบขอโอกาส พระมหาสุธรรม สุตโน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธรรมกาย ๙ พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วันนี้มาขออนุญาตสัมภาษณ์พระอาจารย์ เพื่อนำข้อมูลออกไปเป็นแนวทางในการทำวิจัยเรื่องทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาไปเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้าด้วยคำถาม ๓ ข้อซึ่งเกี่ยวกับองค์กรหรือหน่วยงานที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

๑) พระอาจารย์ คิดว่า ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ที่ทำงานอยู่ในองค์กรของท่านสามารถสร้างคุณูปการต่อองค์กรหรือหน่วยงานของท่านตามความรู้ความสามารถได้เป็นที่พึงพอใจหรือไม่อย่างไร ?

พระมหาสุธรรม : ถ้าพูดถึงที่จบในนามสำนักของเราก็มี ๗๑ องค์กร ถ้ารวมบาลีศึกษา ๙ ด้วยก็ ๗๗ นี่เท่ากับว่ามีคุณูปการในองค์กรที่ทำอยู่ ของผมดูเรื่องการศึกษาปริยัติ เป็นอาจารย์ใหญ่ ดังนั้นก็จะมีประโยค ๙ มาช่วยทำงานในโรงเรียนของเรา โดยมีพระมหาวิทยาเป็นหัวหน้า คือโรงเรียนของผมบริหารงานที่วัดจะบริหารงานแบบเหมือนสำนัก สำนักนั้น สำนักนี้ ของผมเป็นสำนักปริยัติธรรม ในสำนักพระปริยัติธรรมก็จะมีระบบการบริหารก็คือจะแบ่งสำนักและก็เป็นกอง กองนั้น กองนี้ก็ตั้งชื่อแยกกันมาเฉยๆ ของเราก็จะมีฝ่ายดูแลนันทกรรม กองธรรม และก็เป็นกองพระบาลี กองอภิธรรม กองวิชาขั้นพื้นฐาน อะไรแบบนี้ กองภาษาต่างประเทศ และก็เป็นกองเลขา และก็เป็นอีกกองหนึ่ง ก็คือ กองความเป็นอยู่ก็คือกองปกติฝ่ายปกติ เราก็จะแบ่งกันอย่างนั้น ที่นี้ส่วนใหญ่ประโยค ๙ ที่จะมาอยู่ก็คือจะอยู่กองบาลี เพราะว่าเป็นอาจารย์สอนบาลี และก็มาช่วยสอน ช่วยดูแล ถามว่าพึงพอใจมั๊ย เราก็พึงพอใจตามลำดับ ตามลำดับหมายถึงว่า ประโยค ๙ เราจบมานี้ก็เป็นนักเรียน แต่ว่ามาเป็นครูก็ต้องมีความรู้ในระดับนี้ ซึ่งก็ยิ่งโชคดีว่า ทางแม่กองก็ยังมีกรอบการสอน เราก็ส่งไปอบรม แล้วก็ส่วนหนึ่งได้ความเป็นครู ต้นแบบความเป็นครูจากอาจารย์ของเรา ครูบาอาจารย์ของเราที่มาสอนในการเรียนรู้ แต่เวลาทีนี้พอจับครูมาเป็นผู้บริหารอย่างเงี้ย มาเป็นผู้บริหารการศึกษา มันก็ต้องมีความรู้ระดับหนึ่ง ซึ่งเราก็ไม่ได้มีหลักการสอน คืออยู่ที่อาจารย์บอกอะ อาจารย์บอกมายังไง เราก็ทำตามอย่างนั้น ยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร แต่ว่าก็ทางของเรานี้ ถ้าเกิดมองว่าอีก ๑๐ ปีข้างหน้า เรา

ก็พยายาม มันจะมี ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ผ่านมา กับ ส่วนที่จะพัฒนาต่อไป เราก็พยายามเติมเต็มส่งเสริมให้ประโยค ๙ ของเราไปเรียน เช่น หัวหน้ากองธรรม ตอนนี่ก็เป็นดอกเตอร์อยู่ที่ มจร. เรียนตั้งแต่ ป.โท เลย เรียนบริหารการศึกษา กำลังเรียน ป.เอก ท่านเรียน ป.เอก อยู่ ก็คือถ้าเกิดมาเรียนรู้การบริหารการศึกษา ผมก็จะให้ไปเรียนที่ มจร เพราะว่ามันเป็นสายตรง และก็ประโยค ๙ เราก็ยอมรับว่า เราไม่ได้รู้ทุกเรื่อง แต่ว่าคนคาดหวังเราหมด ประโยค ๙ นี่ไม่รู้ ให้เรารู้ทุกเรื่องเลยหรอเนี่ย เวลาไม่ได้ก็จะว่าเราว่าไม่มีคุณภาพเลย มันต้องอยู่ที่ว่า วัดคุณภาพด้านไหน ถ้าเกิดคุณภาพบาลี แปลบาลีนี้ เราวัดอยู่แล้วว่าเรา สอบได้ นั่นคือคุณภาพเราใช้ไหม เพราะฉะนั้น ประโยค ๙ มันพูดตรงๆนะ คือมันยังโง่งอยู่ คือบางทีเราก็ไม่ได้รู้มา ไม่ได้เรียนรู้สักจำเอง ไม่มีระบบการศึกษา แต่ว่าเราโชคดีที่มีระบบการศึกษา ท่านก็ทำมา ซึ่งเราก็จะได้ความรู้เวลาไปเรียนกับครูบาอาจารย์ หรือว่า เราไปเรียน ไม่ได้ไปเรียนเพื่อเอาความรู้อย่างเดียว แต่เรียนเพื่อจะเอาเครือข่าย เพราะบางที บางอย่าง เราก็ไปเจอผู้บริหารมั่ง มาเรียนด้วยกัน เราก็จะได้เครือข่ายทางสังคม เพราะบางทีฆราวาสเขาก็จะมาแนะนำให้เราได้ด้านต่างๆ เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดอนาคต เรื่องการบริหารโรงเรียน ผมก็จะส่งไปให้ไปเรียนสนับสนุน เพราะว่าบางส่วนก็ส่งไปเรียนต่างประเทศก็มี คือถ้าเกิดประโยค ๙ ของวัดพระธรรมกายนี้เรา บางคนบอกว่า ประโยค ๙ วัดพระธรรมกายเยอะแล้วเอาไปทำอะไรเยอะแยะ จริงๆเราไม่พอนะ ไม่พอเพราะว่าประโยค ๙ เรานี้ ตอนนี่สายปกครองก็มี เจ้าคุณลักษณะ พระศรีพัชรโรดม ก็เป็นเจ้าคณะจังหวัด ประโยค ๙ จากสำนักเราเหมือนกัน อย่างมหาซัซวาล นี่ก็เป็นเจ้าอาวาส มหาเถียรก็เป็นเจ้าอาวาส ก็คือประโยค ๙ จะมีส่วนหนึ่งที่ทำงานด้านการปกครอง ในการเผยแผ่ ในต่างประเทศก็มี เป็นเจ้าอาวาสต่างประเทศก็มีหลายรูปเลย อย่างเช่นพระมหาอภิวัฒน์ ท่านก็ไปเป็นเลขาอยู่ที่ยุโรป มีวัด ๒๐ กว่าวัด เป็นเจ้าอาวาสก็มีหลายองค์ ก็เรื่องการปกครอง การเผยแผ่ ก็จะเป็นสายหนึ่งที่ประโยค ๙ เราไปทำอยู่ และก็วิชาการตอนนี้ หลวงพ่อท่านก็พยายามถามไถ่ผมมาหลายอย่างว่า เอ๊ะ ทำไมประโยค ๙ ไม่มีเป็นนักวิชาการระดับโลกบ้างเลย

วัดไทยเนี่ย เวลาไปวิชาการเมืองนอกระดับโลกเนี่ย เราว่า เราเก่งนะ แต่เวลาไปต่างประเทศเนี่ย เราพูดอะไรไม่เป็นเลย ภาษาไม่ได้ อธิบายอะไรไม่ได้เลย ปรากฏว่าไปคุมหาลัยต่างๆ เนี่ย ความรู้ด้านพุทธศาสนาที่เอามา เอามาจากศรีลังกา พระศรีลังกาพูดภาษาอังกฤษได้ แต่ตอนหลังๆเรื่องการปฏิบัติก็เอามาจากพม่า พม่าก็พูดภาษาอังกฤษ ถึงจะพูดไม่ได้สักเท่าไร แต่ก็ว่าท่านเก่งการปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้น เรื่องการปฏิบัติธรรม ก็จะไปสายพม่า โกเอ็นก้าก็ตาม สยาดอกก็ตาม ก็จะไปสายนั้น ส่วนวิชาการของเรายังไม่มีเลยประโยค ๙ ก็มีเจ้าคุณประยุทธ์ ที่มี แต่ว่าท่านก็ไม่ได้ออกหนังสือตำราวิชาการเป็นภาษาอังกฤษ ก็มีคนมาแปลให้ระดับหนึ่ง ซึ่งมันก็ยังไม่แพร่หลาย คนยังไม่รู้จักเยอะ ทางนี้ผมก็เลยว่า ประโยค ๙ เราก็พยายามส่งให้ไปเรียน ไปเรียนเพื่อจะเป็นสายวิชาการ ตอนนี่ก็มีจบปริญญาโท บางองค์ก็ไม่ถึงประโยค ๙ หรืออก แต่ท่านก็ไปเรียน ยังไม่ถึง ป.เอก นะ ที่เป็นนักวิชาการ ก็มีหลายรูปเหมือนกันที่ไปเรียน

ผู้สัมภาษณ์ : เพิ่งเริ่มต้นใช่ไหมครับ

พระมหาสุธรรม : เพิ่งเริ่มต้น เพราะประโยค ๙ ที่เรามากก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆสะสม พอถึงจุดหนึ่งหลวงพ่อกถามว่า ยูได้ประโยค ๙ กันตั้งเยอะแยะ ยูไปทำอะไรมั่ง พอหรือยัง ท่านก็ถามผม แต่หลวงพ่อใหญ่ ท่านก็สั่งผมเอาประโยค ๙ ๑,๐๐๐ รูป แต่หลวงพ่อรองท่านก็ถามว่า พวกยูได้ประโยค ๙ พวกยูเอาไปทำอะไร เยอะขนาดนี้ พอหรือยัง

ผมเลยบอกว่า หลวงพ่อใหญ่ท่านสั่งไว้ ๑,๐๐๐ รูป เพราะว่ายังไงท่านอยากรจะให้ ภิกษุสามเณรเรียนภาษาบาลีไง ท่านตั้งเป้าไว้เลยว่า ที่วัดพระธรรมกายต้องให้มีแต่สำนักเรียนบาลีเท่านั้น ส่วนปริยัติสามัญให้ไปอยู่ที่อื่น ให้ไปอยู่นอกวัด ท่านบอกว่า เหมือนหลวงปู่วัดปากน้ำ ถ้าเกิดวัดพระธรรมกายต้องเรียนบาลีอย่างเดียว ถ้าเกิดปริยัติสามัญต้องไปอยู่ที่อื่น เหมือนไปเรียนที่วัดอัสสัมชัญ ก็มาตามครูบาอาจารย์ เพราะฉะนั้น ประโยค ๙ เราเนี่ยก็มีสายปกครอง สายเผยแผ่ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ และก็สายนักวิชาการ ก็จะสร้างกันอยู่ แล้วก็สายครูบาอาจารย์ที่เรามีอยู่ และก็ประโยค ๙ ก็ไปเป็นพี่เลี้ยงดูแลสามเณร มหาวิศท่านก็ไม่กลับมาขึ้นนะ ท่านเป็นนาคหลวงดูแลสามเณร ท่านเป็นหัวหน้าดูแลสามเณร ส่วนประโยค ๙ เป็นสายก่อสร้างนี่เรายังไม่มีนะ แต่ว่าเคยมีองค์หนึ่งท่านจบวิศวะมา แล้วท่านมาเรียนจบประโยค ๙ อันนี้มี แต่ถ้าท่านก่อสร้างอะไรได้ ก็คุมออกแบบก็สร้างอะไรได้ สายก่อสร้างนี่เรายังไม่ได้คิดว่าจะผลิตมากเท่าไร เพราะว่า คือว่า ที่วัดจะมี ๒ กลุ่มที่เรียนใหญ่ ๆ นะ ๑) กลุ่มมาจากสามเณร ชุดนี้ท่านก็จะเป็นแนวตั้งเพื่อจะปั้นเป็นนักวิชาการ นักปกครอง เผยแผ่ด้านนี้ ๒) กลุ่มศาสนทายาท แต่สาเหตุก็คือบวชมาจากธรรมทายาท หมายถึงว่าพวกจบปริญญาตรีแล้วมาบวช ชุดนี้จะจบมาหลากหลาย จบมาจากแพทย์บ้างมาจากครู บ้าง เป็นหมอบ้าง มาเรียน ก็จะมีสายนี้ ถ้าเทียบกับว่าเราเป็นนักก่อสร้าง ก็คือท่านจบวิศวะมา ท่านก็จบประโยค ๙ ท่านก็สามารถทำได้ เพราะฉะนั้นประโยค ๙ เรานี้ก็มีหลากหลายตำแหน่ง หลากหลายการทำงาน เพราะฉะนั้นเราก็ไม่พอ แต่ว่าถ้าเกิดในมุมผมที่รับผิดชอบอยู่ ผมก็จะดูเรื่องการศึกษา เพราะฉะนั้นการศึกษา ผมก็จะดูเรื่องครูสอน เรื่องการบริหารการศึกษาแล้วก็เรื่องทางวิชาการ ผมก็จะส่งน้องไปเรียน ผมก็ไปต่างประเทศเรื่อย ก็ไปดูมัลลีย์ ว่าจะเอน้องไปเรียนยังไถ่เรียนภาษาจีนเจ๊ ก็ส่งไปเรียน เพราะว่ามันอนาคตว่า ต่อไปเนี่ย พุทธศาสนาจะเผยแผ่ทั่วโลกได้ มันก็ต้องมีภาษา ซึ่งหลวงพ่อกท่านได้ให้นโยบายว่า ที่วัดเนี่ย ให้เรียน ๕ ภาษา เอาภาษายูเอ็นมาเลย ก็คือภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน และ ภาษาญี่ปุ่น เรียน ๕ ภาษาเลย แต่ว่า ให้เลือกเรียนเอาท่านจะชอบภาษาไหนให้เลือกเรียน ตอนแรกผมว่าตามนโยบาย จัด ๕ ภาษาให้เณรเรียน แต่ก็ไม่ไหว เรียนบาลีก็หนักแล้ว ผมก็จะตายแล้ว เราก็เลยตอนหลังให้เลือกเรียน ๕ ภาษา ให้เลือกเรียน ก็ถือว่าเยอะ บางภาษาก็มีอยู่รูป สองรูป นั่นแหละ ผมเปิดเรียนภาษาต่างประเทศมา ๑๐ ปีแล้ว ตอนนั้นผมจบประโยค ๙ ใหม่ ผมจบปี ๔๑ หลวงพ่ออัมมะ ท่านก็เลยบอกว่า ให้เรียนภาษา ให้จบประมาณมาเลย ให้เรียนภาษาอังกฤษก่อน พอเรียน ๆ ไป เราเรียนตั้งแต่เป็นพระ จบมา บาลีก็

เอื้อมแล้ว มาเจอภาษาอังกฤษอีก ต้องทำงานอีก ก็เลยเอาใหม่ ไปกราบเรียนใหม่ว่า ขออนุญาตสอน แต่เณรเลยดีกว่า ท่านก็เลยอนุญาตให้เปิดสอนแต่เณร ตอนแรกก็สองภาษาหลังๆมาก็ ๕ ภาษา เตียวนี้พอเรียนไปสักพัก ๕ ภาษามันเยอะไป เพราะว่าสมัยก่อนวัดเรายังไม่ได้มีขยายสาขาเยอะเป็น ร้อยๆแห่งเหมือนทุกวันนี้ แก่ก็ถามผมว่า ผมเรียนจบไปแล้วผมจะไปทำอะไรอะ ไปอยู่ประเทศไหน ก็เลยให้เรียน ตอนหลังมาผมก็เลยให้เรียน ๒ ภาษา คือ ภาษาจีน กับ ภาษาอังกฤษ ส่วนสำหรับ ๕ ภาษา ให้เรียนตอนเป็นพระ เพราะ ๕ ภาษาผมจะมีระบบว่า พอเรียนพรรษาหนึ่งก็ให้เรียนปฏิบัติ ธรรมอยู่ในองค์กร ในวัดนี้แหละ พอปี ๒ มาเริ่มให้ฝึกทำงานละ งานนั่นงานนี้ ในกองธรรม กองบาลี กองอภิธรรม อะไรๆ จะได้มีประสบการณ์ เพราะหลวงพ่อบอกว่า ไม่อยากให้ประโยค ๙ จบมา มีความรู้ แต่ไม่มีความสามารถเลย แล้วพอปี ๓ ก็ส่งไปต่างจังหวัดเช่นวัดไทร ส่งไป วัดบ้านขุน ต้องการ พระสอนบาลีที่ส่งไป ส่งเณรไปช่วยสอนอะไรๆ ในศูนย์สาขาที่ส่งไป เพราะเจ้าคุณวัดสร้อยทองท่านก็ บอกว่า หากคนมาช่วยสอนหน่อยสิ เราก็เลยส่งไป แล้วก็พอพรรษา ๔ ก็ส่งไปต่างประเทศเลย ส่งไป ฝึกงาน ๓ เดือนพอ ก็เป็นความโชคดีว่า มส. พรรษา ๔ ท่านอนุมัติ ไม่ใช่พรรษา ๕ เพราะปกติอนุมัติ พรรษา ๕ เพราะว่าเรามีผู้ใหญ่ดูแล ท่านก็เลยอนุมัติ อันนี้ก็มีน้องพรรษา ๔ ไปอยู่โน่น กลับมาปรากฏ ว่า การมองโลกทัศน์ มันชัดเจนขึ้นใจ มันเลือกได้ง่ายขึ้น แต่ก่อนกว่าจะเลือก โอ้โหเป็นเด็กตลอด ๔ ปี ๑๐ ปี ยังเป็นเด็กอยู่เลย บวชมาจากเณรอะ คราวนี้ก็รู้แล้ว อ้อ อาจารย์ผมรู้แล้ว ผมจะไปอยู่ ต่างจังหวัด จะอยู่ในวัด อยู่ต่างจังหวัดเพราะเคยไปฝึกมาแล้ว ไปอยู่ต่างประเทศ ผมทำมา ปีนี้ ปีที่ ๕ ปรากฏว่า เส้นทางชัดเจนขึ้น ทิศทางพระมหาที่บวชมาจากเณรชัดเจนขึ้น เพราะทำให้ส่งผลว่า ประโยค ๙ ของเรานี้จะไม่มืองค์ไหนตกงาน มีงานตลอด ไม่พออีก หลวงพ่อบอกว่า ต้องการ เหมือนกับลูก ก็เลยเหมือนกับว่า ผมก็ไปเรียนมานะ มจร เรียนบริหารการศึกษาเหมือนกัน เพิ่งจะทำ เรื่องจบไปนี่เอง ก็เลยว่า จริงๆ ถ้าในอนาคต ๑๐ ปี ของเรานี้ มันถึงหัวข้อผมหรือยัง ข้อ ๓ ก่อนละ กัน กำลังได้อารมณ์ ก็คือ ใน ๑๐ ปีข้างหน้าเนี่ยอยากให้ประโยค ๙ ของเรามีในทุกบทบาทที่ตัวเอง ชอบ มันต้องถามใจตัวเองว่า ท่านชอบอะไร คือ ประโยค ๙ บางที ตอนแรกผมก็ขอเล่นนะว่า ให้มาเป็นอาจารย์สอน แต่พอสอนก็ไม่ชอบอะ พอสักพักเขาก็ออกไปจากเรา แล้วออกไปทำอะไรอะ เราก็ ไม่รู้ พวกผมจะไปทำอะไร ก็ผมไม่ชอบสอน แล้วอาจารย์ก็ไม่เคยสอนผมเป็นเณร เป็นพระหมายถึงจะ ให้ไปทางไหน อ้อ มันเป็นความผิดของเรา ผมก็เลย ว่า ในอนาคตนี้ทางคณะสงฆ์น่าจะมีหลักสูตร เช่น ตอนนี้เรานโยบายที่จะให้ประโยค ๙ เท่ากับดอกเตอร์ใช้ใหม่ ต้องทำวิทยานิพนธ์อะไรเงี้ย มันน่าจะมี ประโยค ๗ ประโยค ๘ ฝึกงานในต่างจังหวัด วัดไหนต้องการ มันจะได้มีคนต่อเนื่อง ฝึกงานใน ต่างประเทศ ต่อไปประโยค ๙ ท่านจะได้รู้จบประโยค ๙ แล้วจะไปอะไรต่อ เพราะว่า ถ้ามัว ถ้าเกิด จบประโยค ๙ ดอกเตอร์แล้วนี่ ท่านได้ดอกเตอร์แล้วนี่ท่านไม่มีอะไรทำก่อนเลย มันก็ไม่มีคุณภาพอีก แหละ แต่ถ้าเกิดระหว่างเนี่ยอยู่ในระบบเราสามารถบังคับได้ไง เป็นเส้นทางทำได้ และประโยค ๙ ผม ดูว่า กว่าจบประโยค ๙ มาได้ท่านต้องมีความรับผิดชอบเยอะ โดยเฉพาะการเรียนอะ ถ้าเกิดไม่อด

จริงๆเนี่ย ไม่จบประโยค ๙ ผมดูรุ่นหลังๆมานี้ไม่จบ หายาก ประโยค ๙ เรามีศักราชภาพแล้ว เพียงแต่ทำยังไงจะสนับสนุนตามทิศทางที่ถูกต้องตามท่านต้องการ ถ้าเป็นนักบริหารก็มีหลักสูตรให้เลย หลักสูตรเผยแพร่ไปเลย เรื่องการปกครองไปเลย คล้ายๆรัฐศาสตร์อะไรเงี้ย แต่เป็นรัฐศาสตร์เชิงพุทธอะไรเงี้ย ให้ท่านได้รู้อะไรเงี้ย ไปฝึกมาเป็นเลขที่นู่น ที่นี้ ถ้าเกิดทางคณะสงฆ์เรามีที่ฝึกที่อบรมหลักสูตรอะไรเงี้ย อาจจะเป็น มจร ร่วมมือกับ คณะสงฆ์ก็ได้ เราบอกว่าประโยค ๙ ท่านไม่เคยเป็นเลข ไม่เคยทำงานด้านนี้มา บางทีเราก็ก็น่าจะมีหลักการทางวิชาการ เข้าไปก็จะทำอะไร อายุมากก็จะหมดแรง แต่ถ้าเรามีการฝึกอบรมเหมือนข้าราชการทางโลก เป็นนายอำเภอต้องไปเข้านู่นนี่นั่นอะไรเป็นหลัก เป็นการพัฒนาศักยภาพของเรา เราอย่าไปหวังเพียงแค่ว่า อีก ๑๐ ปี ประโยค ๙ จะเป็นอะไร แต่เราทำก่อนที่ท่านจะจบประโยค ๙ เป็นกระบวนการหนึ่งว่า ประโยค ๙ ไปเรียน มจร เราก็ก็น่าจะรู้ว่า ระบบเขาเรียนกันอย่างไร เรามีแต่ท่องจำ จะไม่เห็นว่าเขาทำอะไรกันเลย ไม่จบมาแล้วอีก ๑๐ ปี ไม่มีใครมาทำอะไรกับท่านเลย ท่านก็จะเป็นแบบนั้นแหละ ท่านก็ไม่เคยไปต่างประเทศเลย เราก็ก็น่าจะไม่รู้ ไม่เคยไปดูนู่นดูนี่เลย เราก็ก็น่าจะเห็นว่า เราจะเป็นอย่างไง อนาคตพระศาสนาจะเป็นอย่างไร ถ้าเกิดเรื่องการปกครองก็น่าจะมีอยู่แล้ว เรื่องบริหารการศึกษาก็น่าจะมีอยู่แล้ว ตอนนี้น่าจะมีเรื่องให้ประโยค ๙ ต้องรู้จักคือ เรื่องพระธรรมวินัยและกฏหมายด้วย เพราะตอนนี้พระเราโดนเยอะเรื่องกฎหมายหาเรื่องหาอะไรนู่นนี่ อันนี้ มจร ก็มีเปิด ได้ข่าวว่าเปิดปริญญาตรีอยู่ ผมก็ให้น้องไปเรียนนะ คนไหนไม่ถึงประโยค ๙ ก็ไปเรียน เพราะว่า คือผมได้ยินมานะ อันนี้ก็ไม่ใช่ว่าความรู้ทางพระพุทธศาสนาตอนแรกก็ไม่ว่าจะเทียบแบบไหนดี แต่จริงๆเราก็ก็น่าจะรู้ ความรู้ทางวินัยแหละว่าทางโลกเขาเทียบแบบนี้ อย่างยิวเนี่ย ยิวนี้เป็นเชื้อชาติที่โดนรังแกมาก ฮิตเลอร์เขาไล่ฆ่าไปหลายคน เพราะฉะนั้น ยิวเขาให้คนของเขาทำ ๓ อย่าง

๑. ให้คนของเขาทำงานด้านสมอง ก็คือให้การศึกษา ให้เข้าไปอยู่ในวงการการศึกษาให้ได้ ทำเกี่ยวกับการศึกษา ให้ความรู้ทันสมัย

๒. มีสมองไม่พอสั่งมีเลือด เพราะฉะนั้น เขาให้ไปเรียนระบบการเงิน ต้องคุมกันให้ได้ เพราะฉะนั้น ยิวก็จะมีธนาคารจะคลุมหมัดในต่างประเทศด้วย และ

๓. เขาบอกว่า คุณมีสมอง มีเลือดแล้วนี่ คุณต้องมีดาบ เขาให้คนเขานี้ศึกษาเรื่องกฎหมาย เพราะฉะนั้น นักกฎหมายเก่งๆยิวเยอะ ในธนาคารนี้ยิว พวกการศึกษานี้ยิว เพราะฉะนั้นยิวคนไม่เยอะแต่คลุมอเมริกาทั้งหมด ผมก็มองว่า พุทธศาสนาเราเนี่ย ที่จริงพระพุทธเจ้าให้นับธรรมวินัย แต่วินัยเราเนี่ย เรานับวินัยเฉพาะกรอบธรรมวินัยเรา แต่กฎหมาย เราไม่รู้ เราก็ก็น่าจะโดนเขารังแก พวกอิสลามมันออกกฎหมายมาบล็อกไว้หมดแล้ว ต่อไปเปลี่ยนไปแต่งงานกับอิสลาม ต้องเป็นอิสลาม เราก็ก็น่าจะเรื่อยๆ สิ มีลูกไม่จำกัดอีก แล้วมีกฎหมายอีก เอาภาษีพุทธไปสร้างทำนู่นทำนี่ แต่พระประโยค ๙ เราเนี่ยมีใครที่จะมีข้อมูลไปสู้เขาบ้างมันไม่มีไง แต่ถ้าเกิดเรามีด้านนี้ให้ประโยค ๙ พัฒนาก็ได้ ๑๐ ปี ข้างหน้าระบุมายให้เรียนหลักสูตรนี้ให้ประโยค ๙ เรียน แต่ว่าประโยค ๙ เอาวุฒิแค่ประโยค ๙

เหมือนพุทธศาสตร์อย่างเดียว เอาวิชาเสริม คนไหนมา ประโยค ๙ นิติศาสตร์ ดอกเตอร์นิติศาสตร์ ไปเลย ประโยค ๙ ดอกเตอร์รัฐศาสตร์ ประโยค ๙ ดอกเตอร์การบริหารแล้วก็เอา พอจบมาก็มีงาน ให้เลย แต่งตั้งท่านเลย เป็นเจ้าอาวาส วัดไหนว่างเอาไปเลย โรงเรียนไหนว่างไปเป็นอาจารย์ใหญ่ ของ มจร ท่านทำดีมากเลย ใครจะเป็นเจ้าอาวาสต้องจบปริญญาตรี ผมไปวัดป่าต่างจังหวัด แค่นั้น ท่านยังจบ ป.โท ผมยังงงว่า อาจารย์จบ ป.โทเลยหรือ คือตอนแรกผมอยู่บ้านนอก อาจารย์ผมอยู่บ้าน นอก ทุกวันนี้โยมรุ่นใหม่เขาจบปริญญาตรี ปริญญาโท ไปเจอพระเราจบ ป.๖ เขาถูกใจ ว่าพระนี่ไม่รู้ เรื่องอะไร แต่พอบอกว่า พระเราจบ ดอกเตอร์ ปริญญาโท ปริญญาเอกนี่เจียบเลยนะ ผมสังเกตนะ บางคนเวลาประกาศว่า ประโยค ๙ ดอกเตอร์นี่เจียบกริบเลย ถ้าพระธรรมดาเทศน์นี้เสียงจ้อแจ้ โยม ทุกวันนี้รักหนักกว่าพระ บางทีเราก็กินทางโลก โลภียะมาให้เขาหน่อย แต่ตามจริงเราก็ไม่ได้คิดอะไร ใจ แต่วามันก็เป็นแนวทางหนึ่งที่ยากจะให้ประโยค ๙ เราพัฒนา เพราะประโยค ๙ เราจบมาก็ยาก บางทีก็ ผมก็เห็นนะประโยค ๙ บางทีก็ลาสิกขาไป บางทีก็ไปอยู่ข้างนอกก็เริ่มอึดอัดว่า ทำไมประโยค ๙ เราไม่มีที่ไป ประโยค ๙ เราน่าจะมีศักยภาพมากกว่านี้สิ เพราะว่ามีคามฝันใจ ก็เข้าใจว่า ถ้าเกิด ว่า ประโยค ๙ เรามีทิศทางชัดเจน บุคลากรที่เราฝึกมาควรจะได้งานทำ คือ ดูพระศาสนาเยอะ ที่สึก ไปเนี่ยก็ไม่ใช่ว่าท่านไม่รักพระศาสนา เขารักนะ แต่บางทีการทำงานนะ มันไม่ได้ ผมก็ได้ยินข่าว เหมือนกันว่า วัด ประโยค ๙ อยู่เฉย ๆ ไม่ทำอะไร จะให้ท่านไปสอนอะไร ก็ท่านไม่ถนัดอะ ก็มีทาง อื่นให้มัน แต่ผมก็โชคดีว่าที่วัดนี้ หลวงพ่อท่านสร้างงานหลายด้าน การอบรมเผยแผ่ การก่อสร้างนูนนี้ นั้น มีหมดใจ ก็เลยแบบ มันมีทางเลือกเยอะ ซึ่งผมก็อยากจะเห็นถ้าเกิดอยากจะมี คนที่จะกำหนด นโยบาย ผู้บริหารเรา ๑๐ ปีข้างหน้าจะมีประโยค ๙ แล้วคราวนี้ประโยค ๙ เรามันก็จะเป็นความ ภาคภูมิใจ ไม่ใช่ประโยค ๙ ทุกวันนี้ เรียนไป พวกก็ยังไม่ลืกันอยู่ว่า ไปทำงานไหน เมืองพาราณสีสิ เคย ได้ยินไหม ผมบอกเลยนะ ประโยค ๙ เรา และบางทีพอจบประโยค ๙ ที่ผ่านมาก็เอาเราไปยกย่อง ว่า รู้ทุกเรื่องไป บางคนก็ปรากฏว่าลืมไปว่าตัวเองรู้ทุกเรื่อง ตามจริงไม่รู้เรื่องอะไรเลย ว่าตัวเองเป็น สัพพัญญูรู้หมด ใจไม่เป็น โดนเขาหลอกมาเยอะ บางเรื่องเราก็ต้องโง่ เพราะไม่รู้จริงๆ มันมีประโยค ๙ เป็นเจ้าอาวาสก็โดนเขาหลอกบ้าง โดนโกง โดนฟ้องบ้าง รุ่นพี่ ฆราวาส อะไรก็มี ที่เห็นอะ แต่ถ้าเราให้ ความรู้ด้านนี้นะและก็เส้นทางชัดเจนนี้ผมว่า ๑๐ ปี ข้างหน้าประโยค ๙ เรานี้จะพัฒนาขึ้นเยอะ แต่ว่า ใน ๑๐ ปีก็เป็นยอดต่อ ๆ ไปนะ แต่ว่าพื้นฐานเราก็ต้องพูดถึงนะ อย่างบวชแต่เป็นเถรวาทให้ความรู้ ท่านกลางๆ แต่ทุกวันนี้ ที่วัดนี้ พอมาถึงจุดจุดนี้ที่พอเราจบประโยค ๙ มันไม่ใช่ทุกอย่างนะของชีวิต ของนักบวช เส้นทางบางเส้นทาง บางรูปบวชมานี้สมัยก่อนจบประโยค ๙ มานี้หัวดีนะ พูดง่ายๆ เด็ก หัวดีมาบวช แต่ทุกวันนี้เขาขยายฐานเป็นจบ ม.๓ ใช้ไหม ไอ้ที่อยู่กับเราพวกนี้คือประเภทคัดออก แล้วไม่เอาแล้ว ไม่ไหวแล้วมาอยู่กับเรา ต้องมาสอนภาษาไทยใหม่ ไม่ได้เหมือนสมัยก่อน รุ่นเราๆ ประเภทแบบเด็กเรียนดียากจนมาอยู่วัดมาอยู่เรียนฟรี ต้องเซ็น เซ็นหลายๆที่ไม่ไหว ก็เลยทำ เมื่อถึง จุดๆหนึ่งหน้าที่ในพระศาสนามีหลายอย่าง หลวงพ่อท่านก็บอกว่า ไอ้ลูกองค์ไหนมันไม่ได้ ประโยค ๙

ก็ไม่ต้องเซ็นมันนะ องค์ไหนมันจะไปทางไหนได้ แต่อย่างน้อยสามารถสอนความรู้เขาให้เขาเป็นเจ้าของ อาวาสได้ คือ รักษาพระศาสนาได้ ในระดับตำบลก็ได้ หมู่บ้านก็ได้อะไรเงี้ย ให้พวกเขาไปตามท้องถิ่น ให้ได้ เพราะฉะนั้นวิชาที่ผมสอนมานี้ บาลีส่วนหนึ่ง ภาษาต่างประเทศส่วนหนึ่ง และผมก็สอนเรื่องการเทศน์สอนส่วนหนึ่ง และก็สอนปฏิบัติธรรม คือต้องได้ไป และก็วิชาที่สอนเสริมคือ พวกช่าง จะมีช่าง จะมีไฟฟ้า จะมีประปา คือ พื้นฐานต้องได้ ถ้าเกิดยังไม่ถึงขนาดก่อสร้าง แต่พอรู้เรื่องอะ พอมือที่ปรึกษาได้ พอเป็นเจ้าของอาวาสได้ ก่อสร้างนู่นนี่นั่นได้ เราก็คงสอน

ผู้สัมภาษณ์ : ยังไม่เปิดเป็นหลักสูตรเป็นทางการใช่ไหมครับ ?

พระมหาสุธรรม : คือ สอนเฉพาะในโรงเรียน เราไม่ได้ไปสอน โชคดีว่าที่วัดเรามีก่อสร้าง ก็เอาพวกวิศวกร พวกอะไรมาสอนให้ความรู้พวกช่างไฟ ก็เลยบอกว่า ท่านไม่จบประโยค ๙ ไม่เป็นไร เราทำบุคลากรท่านอยู่ในพระศาสนาได้ อย่างน้อยก็เป็นเจ้าอาวาสได้ ก็คืออันนี้เป็นพื้นฐาน พูดไว้ เพื่อจะได้ จะใส่ก็ได้ ไม่ใส่ก็ได้ แต่ว่า การที่จะจบประโยค ๙ เรามองว่ามันเป็นยอดแล้วนะ แต่พื้นฐานจะทำยังไง จะแยกได้เลยว่า คนนี้ประโยค ๙ หรือว่าประโยค ๙ จะต่อยอดยังไง จะให้ท่านไปทำงานด้านไหน จะได้ไม่มีปัญหาว่า ประโยค ๙ จบไปเยอะแล้ว จริงๆใจผมนี่นะ ประโยค ๙ นี่นะ ผมอยากจะให้สอบเท่าไรก็ได้หมดเลย จะได้มาทำงานพระศาสนา เพราะกว่าจะได้ขนาดนั้น บางคน ๑๐ ปี ๒๐ ปี ไม่ทำอะไรเลย แบบมันจะสอบให้ได้อะ คือใจผมอะ ผมอยากจะเปลี่ยนระบบการศึกษา ผมจะเปลี่ยนระบบการวัดผล ก็คือว่า ตอนนี้นะบบเราคือว่า วัดไหนก็สอนไปเรื่อยๆใช่ไหม แล้วก็ไปวัดผลที่แม่กอง ๒ ให้ ๓ ให้ ผ่าน ผมก็เคยไปเสนอ ตอนนั้นไปประชุมผู้บริหาร มาที่วัดพอดิประชุมสัมมนาก็เสนอว่า เป็นไปได้ไหมว่า ให้สำนักเรียน เนีย ๑ ให้ อีก ๒ ให้

ไปเอาที่แม่กอง ถ้าเกิด ๑ ให้แม่กองก็คือผ่าน ถ้าเกิดอย่างนี้จะมีข้อดีก็คือ ในสำนักเรียน เป็นคน ๑ ให้ จะคุมเนรอยู่ บางทีเนรบอกผมไม่เข้าเรียนหรืออาจารย์ ผมเรียนก็สอบตก เพื่อนมันไม่เรียนหรือ มันอ่านหนังสืออย่างเดียว มันก็สอบได้ เราจะไปเรียนทำไม เราจะมีโรงเรียนทำไม ระบบของเราเป็น ร้อยกว่าปีสองร้อยปี การศึกษาเรายังสู้ทางโลกไม่ได้ ระบบการศึกษานะ ไม่ต้องไปเทียบกับอะไร ให้ไปเทียบกับ มจร ระบบการเรียนมันแตกต่างกัน ถ้าเกิดเรามี ๑ ให้ที่สำนักเรียนเรานะ เด็กเสี่ยงอยู่อีกหนึ่งที่แม่กอง เราก็เก็บแล้วหนึ่ง เหมือนเราสอบคะแนนข้างนอกก็มีใช่ไหม คะแนนวิชาเก็บ กับ วิชาสอบปลายภาค เนียถ้าเกิดอย่างนี้นะมันจะไม่มีใครตกเลย แต่ว่าบางคนสำนักน้อย สำนักเล็ก แม่กองก็จะต้องคัดคุณภาพมาตรวจสอบได้ ตอนนี้อย่างนี้ตรวจสอบไม่ได้ จะไปตรวจสอบยังไง ก็ไปผ่านที่แม่กองหมดเลย ผมจะสอนยังไงก็ได้ แล้วแต่ผม ผมสอบได้ แต่ถ้าแบบนี้มันจะพัฒนาระบบ มันจะทำให้ประโยค ๙ เราเยอะขึ้น เพราะฉะนั้น ประโยค ๙ เรา นิดเดียวต่อไปประโยค ๙ จะหายไปจากประเทศไทย

ผู้สัมภาษณ์ : ตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงระบบประโยค ๙ นี้ ทั้งหมดนี้ ๑,๗๒๕ รูป จนถึงปัจจุบัน ?

พระมหาสุธรรม : ก็ร้อยกว่าปี เกือบสองร้อยกว่าปีแล้ว นี่ไง แสดงว่ามีไม่กี่รูปหรอก ผมก็อยากให้เปลี่ยน ผมว่า ประโยค ๙ ทุกคนสอบผ่าน ต้องมีระบบอย่างนี้ เช่น ต้องมาเรียนเท่านั้นละ คือ จบแน่ เหมือนเราเรียน มจร คือ ถ้าเราทำตามระเบียบวิธีการ เราก็จบ แต่จะจบแบบ A ก็คือจบ จบระดับไหน แบบนี้นักเรียนจะมีกำลังใจ ไม่ใช่ว่า สอบปีนี้ก็ตก ก็สอบ ไม่ได้ทำงานอะไร ก็กลายเป็นเด็กสอบไป ไม่ใช่เด็กเรียน ปรากฏว่าเราก็เหมือนบุคลากรที่จะไปทำงาน อันนี้ก็คือ ความคิดผมเสริมเล็กน้อย

ผู้สัมภาษณ์ : บทบาทที่อาจารย์คาดหวังมากที่สุดก็คือ บทบาททางด้านกฎหมาย ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า ใช่มั้ยครับ ?

พระมหาสุธรรม : คือ ถ้าเกิดมองในแง่ความจำเป็นเร่งด่วนซึ่งเป็นจุดอ่อนของเรานะ พูดถึงจุดอ่อนจุดแข็ง โอกาสอุปสรรคของเราแล้วนะ พระของเรารู้กฎหมายน้อยมาก ทุกวันนี้พระเราที่โดนรังแก โดนบีบ อย่างเช่น การที่เราโดนค้นบ้าน ต้องมีหมายศาลมา มีหมายค้น ถ้าหากเรารู้กฎหมาย ไม่มีหมายค้น ก็ฟ้องเลย ไม่งั้นพระเราก็โดนกระทำตลอด อย่างเช่น เอาเงินมาถวาย ๑,๐๐๐ แล้วบอกว่า ผมขโมยมา ก็ถือว่ารับของโจร เราก็ขวยสิ ปาราชิกเลยนะเนี่ย รับของโจร มีโดยจิตหรือเปล่าก็ไม่รู้ เขามาถวายเรา ถ้าชาวบ้านเล่นเรา เราสู้เขาไม่ได้เลยนะ เพราะว่า พระเราต้องมีจิตเมตตา สิ้นค่าเรา จะเอาเราเข้าคุก เพราะฉะนั้น กฎหมายเราต้องเข้มแข็ง สมัยก่อนกฎหมายก็ว่าตามธรรมวินัย แต่ตอนนี้ พรบ คณะสงฆ์ไม่ดีแล้วต้องเปลี่ยนแปลงใหม่เราต้องมีนักกฎหมาย ใครจะเรียนกฎหมายผมส่งให้เรียนเลย ให้ทุนให้เรียนเลย เพราะต่อไป เรามีความรู้มากมายจบประโยค ๙ จะมาตายเพราะกฎหมายรัดคอเราเลย เราผิด มันก็จับเราสิก็ มันง่ายนะ ทุกวันนี้ ไหนเราบอกว่า ธรรมวินัยไม่สึก สมัยก่อนพระพุทธเจ้านะ เป็นโจรมาบวช พระราชาก็ยังให้อภัย เนี่ย อันนี้เราไม่ใช่โจร ก็ยังหาว่าเราเป็นโจรมาจับเราสิอีก ในประเด็นกฎหมายนั้น จุดอ่อนของเรานั้นน่าจะจะมี

แต่ว่าที่เสริมไปนั้นก็เรื่องการศึกษา ต้องต่อยอดการศึกษาให้มีประโยชน์ ที่จริงผมยังคิดอยู่นะว่า ทางคณะสงฆ์ หรือว่า ผู้ที่รับผิดชอบเนี่ยมีกองทุนการศึกษาเลย ทุนนี้ ทุนนั้น เอาทุนให้ประโยค ๙ คนไหนแววดึก็ส่งท่านได้เลยให้จบดอกเตอร์ หรือ จบอะไรไปเลย ประโยค ๙ เราเนี่ยถ้าจะไปเรียนต่อ ก็มึงบให้ จาก มส ให้เลย ไร่เงี้ย ส่งไปเรียนเลย ให้จบมาเป็นนักวิชาการระดับโลก เป็นหน้าเป็นตา มีเรื่องอะไรขึ้นมาเนี่ยตอบโต้ฝรั่งโต้ตอบโต้อะไรได้อย่างนี้ ต้องมีทุนให้ ถ้ามีทุนให้มันจะพัฒนา ก็อย่างที่คุยกันว่า ถ้าเกิดว่า มีโรงเรียนเหมือนพระสังฆาธิการสมัยก่อน แต่ทุกวันนี้ถ้ามีระบบเรียนการปกครองไม่มีหลักสูตรเลย ที่ มจร เขาก็มีเหมือนกัน ให้ไปเรียนเลย ประโยค ๙ เรา บางวัดท่านก็ไม่มีกำลังใจ มีทุนให้ พอจบประโยค ๙ ได้นี้จะมีทุนให้เลย ที่วัดผมเขาก็ให้นะ อย่างผมไปเรียนผมก็ได้ทุน แต่ที่วัดจะพิจารณา ไม่ใช่ทุกคนนะ พิจารณาว่า ตรงตามสายงานบริหาร เรียนดอกเตอร์ด้านนี้ ถ้าเกิดเรามีทุนให้อย่างนี้เราจะได้มีเส้นทางที่ชัดเจนทางการศึกษาแล้วก็ถ้าเกิดเป็นไปได้นี้อยากให้ประโยค ๙ เราเข้าไปเรียนในระบบการศึกษาจะได้กลับมาพัฒนาโรงเรียนของเราให้ได้มาตรฐานมี

ระบบ จะได้ช่วยกันวางระบบให้ชัดเจนขึ้น เพราะว่า ถ้าพูดถึงศาสนาอื่นนี้ อย่าง คริสตศาสนา เขาเผยแผ่ได้เร็ว เขาเผยแผ่ด้วยการศึกษา คนเรียนดี เขาก็ให้ทุนไปเรียน แต่เราเหมือนชนชั้นล่างเข้ามาเรียน สุดท้ายเราก็เป็นชนชั้นที่ถูกข่มเหง แต่ถ้าเราจะพัฒนา คนไหนแววดีก็ส่งไปเรียนเลย เหมือนสมัยก่อนทางโลกเขาส่งไปเรียนต่างประเทศ กลับมาก็บอกว่า เพื่อนผมเป็นนายกรัฐมนตรีประเทศนั้น รุ่นเดียวกัน เรียนอยู่นั้น มันคุยกันง่าย ทุกวันนี้โลกมันกว้างขวาง สมมติว่า ประโยค ๙ ได้ทุนไปเรียนพม่า มีเพื่อนเป็นพระพม่า เรียนด้วยกัน แล้วบอกว่า คนนั้นที่เป็นสังฆนายก เพื่อนผม ก็คุยกันง่าย มันจะมีเครือข่าย แม้กระทั่งในอาเซียน ต่อไปถ้าเราร่วมมือทั้งมหายานได้ โลกก็เป็นพุทธได้หมด มันเข้มแข็งเหมือนคริสต์เนี่ย ก็เหมือนตอนนี้ผมก็ไปทำงานอยู่ที่จีน เพราะจีนเป็นมหาอำนาจ ก็ส่งประโยค ๙ ไปเรียนที่ปักกิ่ง กับ เซี่ยงไฮ้

ผู้สัมภาษณ์ : อีกคำถามหนึ่งนะครับอาจารย์

๓) แล้วที่อาจารย์พูดมาเกี่ยวกับว่า ควรมีองค์กร อาจารย์มองว่าในอนาคตจะมีองค์กรที่มันเป็นกลางระหว่างพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่จะสร้างบุคลากร ถ้าสมมติว่าให้มีองค์กรนั้นขึ้นมา อาจารย์จะให้มีองค์กรอะไร ?

พระมหาสุธรรม : ถ้าเกิดจะทำมันต้องดูว่า บทบาททำระดับไหน ถ้าเกิดบทบาทเราทำระดับโลกเลย องค์กรนี้เขามีตั้งกันหลายองค์กรนะ องค์กรพุทธโลกอะไรเงี้ย แต่องค์กรนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นองค์กรในแนวเชื่อมความสัมพันธ์ในการทำงานกิจกรรมนั้น กิจกรรมนี้ เช่น งานวิสาขะ ที่นั่นที่นี้ก็จะมา อันนี้เป็นองค์กรด้านการเผยแผ่ อย่าง มจร จัดวิสาขะโลกอะไรเงี้ย ก็มีองค์กรอยู่ แต่ถ้าเกิดองค์กรในด้านการศึกษานี้ผมยังไม่เห็นนะ องค์กรดูแลด้านการศึกษาระหว่างประเทศ ถ้าในมุมมองไม่ใช่ในแง่บาลี ก็จะมีโครงการของ มจร ให้ทุนพระลาวบ้าง พระเวียตนามบ้าง พระจีนบ้าง มาเรียนเมืองไทย ส่วนนี้ก็มีประโยชน์มาก เป็นที่ยอมรับมาก

ผู้สัมภาษณ์ : กระผม พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตจากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็ขอกราบขอบพระคุณ พระอาจารย์พระมหาสุธรรม สุตโน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกายเป็นอย่างยิ่งนะครับที่ได้ให้ข้อมูลเพื่อจะนำไปใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ขอบพระคุณครับ.

๖. ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ (ราชบัณฑิต)

ตำแหน่ง ที่ปรึกษาอธิการบดีกิตติมศักดิ์ และอุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

บันทึกการสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์ : ๑) ท่านคิดว่าผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ทำงานอยู่ในองค์กรของท่านสามารถสร้างคุณูปการต่อองค์กรของท่านตามความรู้ความสามารถได้เป็นที่พึงพอใจแล้วหรือไม่ อย่างไร ?

ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ : ผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมจึงจะสอนชาวโลกได้ ไม่ใช่มีความรู้ทางธรรมอย่างเดียว ผมจบเปรียญ ๙ ตั้งแต่ผมเรียนปี ๒ ที่มจร. ผมเป็นนักเรียนรุ่นแรก จบเป็นรุ่นแรกและรับปริญญาเป็นคนแรก ผมได้ที่ ๑ มาตลอดตั้งแต่ชั้นประถมจนถึงชั้นมหาจุฬา และผมเป็นเลขาธิการอายุ ๒๖ และผมเป็นประธานนิสิตมาตั้งแต่ผมอยู่ปี ๒ ปี ๓ ปี ๔ ผมอายุน้อยที่สุดในชั้น แต่ให้ผมมาเป็นประธาน เราต้องเป็นคนใจกว้างนะ ไม่ใช่ที่เราเป็นเปรียญธรรม ๙ แล้วคิดว่ามันใหญ่โตเหลือเกิน แล้วภาคภูมิใจ ถึงเปรียญธรรม ๙ มันก็แค่สอบได้ตามตำรับตำรา ตำราที่เรียนส่วนมากแค่รรรรกกา พระไตรปิฎกไม่ได้รู้เรื่องเลย เป็นหนังสือประกอบ เนี่ยผมต้องอ่านพระไตรปิฎก ผมต้องซื้อพระไตรปิฎกภาษาไทยไว้ที่บ้านชุดหนึ่งเลย ก็คอยอ่าน

ผู้สัมภาษณ์ : อาจารย์อ่านก็รอบแล้วครับ ?

ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ : ผมอ่านไม่จบหรอก แต่ผมนึกถึงว่าลูกศิษย์ผมที่เก่ง ๆ นะ เก่งกว่าผมนี้เยอะ อย่างสมเด็จพระยุพราช นี่ลูกศิษย์ผมรุ่นแรก เกียรตินิยมอันดับ ๑ อธิการบดีนี้ศิษย์อันดับ ๒ เกียรตินิยมอันดับหนึ่งเหมือนกัน

ผู้สัมภาษณ์ : รุ่นอาจารย์เป็นรุ่นบุกเบิกใช่มั้ยครับ ?

ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ : ครับ รุ่นผมนี้เป็นรุ่นบุกเบิกมหาจุฬา ผมทำมหาจุฬานี้มาจากความไม่มีอะไรจนกระทั่งมีอะไร สมัยนั้นได้รับการสนับสนุนจากกรมการศาสนาปีละ ๖ หมื่น แล้วก็ขึ้นมา ๘ หมื่น ผมเป็นเลขาธิการ ๘ หมื่นจะไปวิ่งบริหารยังงี้ ไม่ถึง ๒ เดือนหมด ผมเงินเดือนละ ๓๐๐ ไม่ค่อยได้รับ เพราะไม่มีเงิน ต้องไปเทศน์หาเงินมาใช้ที่มหาจุฬา ผมเอาสมเด็จเกี่ยวมาช่วยมหาจุฬา เพราะตอนนั้นมหาจุฬางจะจบต้องได้ ๖ ประโยค แล้วผมบอกว่า ๖ ประโยคมัน

ได้ง่ายเมื่อไหร่ เป็นการศึกษาที่มีการสอบที่ผิดกับที่โลกทั้งหลายเขาทำกัน เนี่ยผมบอกว่าการหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเรื่องเปรียญ ๕-๖ ประโยค แต่ต้องมีความรู้อย่างน้อย ๖ ประโยค เอาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาสอน ประโยค ๖ เอามหาพนฺธุเดียนี่เป็นพระธรรมกิตติโสภณ วัดสระเกศ มาสอนประโยค ๕ มหาพนฺธุ เพื่อนกันเอามาสอนประโยค ๔ ผมจัดชั่วโมงเรียนทุกชั้นทุกแผนกเป็นบาลี ใครได้ ๓ เข้าห้องประโยค ๔ ใครได้ ๔ เข้าห้องประโยค ๕ ใครได้ ๕ เข้าห้องประโยค ๖ ถ้าได้ ๖ แล้วจะเรียนไม่รู้ไม่เรียนก็ได้

ผู้สัมภาษณ์ : จัดเป็นแบบการเรียนการสอนของมหาจุฬาลงกรณ์เองเลย

ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ : ใช่ ผมเป็นผู้บริหารนี้ ผมสั่งหมดเลย สมัยนั้นพวก ๙ ประโยคนี่เป็นกรรมการตรวจบาลี ตรวจนักธรรมสนามหลวง มีคู่มือตรวจบาลี แต่ท่านไม่ขึ้นตรวจ ท่านขึ้น ๓ ล้อ ปรากฏจ่ายเอง ต่างคนต่างเสียสละมาช่วยกันทำงาน นี่ผมกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี่คู่หูกัน เป็นกัลยาณมิตรกัน ช่วยกันเต็มที่เลย

ผู้สัมภาษณ์ : ๒) ท่านมีความต้องการหรือความคาดหวังในผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคอย่างไรบ้าง ?

ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ : ที่ผมคาดหวังเนี่ยนะ ผมไม่อยากให้รู้แต่เรื่องบาลีเท่านั้น ต้องรู้เรื่องทางโลกด้วย เพราะมหาจุฬาลงกรณ์เปิดขึ้นเนี่ยก็เพื่อให้ได้ศึกษาเรื่องทางโลก คือเราจะสอนทางโลกเราต้องรู้เรื่องที่โลกเขารู้และเรื่องที่โลกเขาไม่รู้ เราถึงจะเป็นครูเขาได้ ที่นี้เรื่องที่โลกรู้เราก็ก็นั่งไม่รู้ และเรื่องที่เรารู้เราก็ก็นั่งไม่รู้แล้วจะเป็นครูใครได้ ชวนบอกว่ารู้เขารู้เราบ่อยครั้ง ชวนบ่อยครั้ง ถ้าไม่รู้เขารู้เราบ่อยครั้งก็แพ้บ่อยครั้ง เนี่ยผมไปเรียนที่มหาวิทยาลัยเยลที่แพงและเข้ายากที่สุดในสหรัฐ

ผู้สัมภาษณ์ : แล้วอาจารย์เข้าได้ไงครับ ?

ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ : ผมก็บอกว่าผมไม่ใช่เยลครับ ผมไม่ทราบ แต่ว่าผมเข้าไปแล้วผมออกมาได้ยังไงเนี่ยผมไม่รู้ เขาให้ทุนผม ๒ ปี ให้ผมเรียนจบภายใน ๒ ปี ผมจบในปีครึ่ง เขาให้เรียน ๘ คอร์สให้จบภายใน ๒ ปี ผมเรียน ๒๒ คอร์สผมจบในปีครึ่ง จนเพอร์ซิเดนซ์ ของมหาลัยสงสัยว่าทำไมผมไม่ทำปริญญาเอกต่อ ผมบอกว่าไม่มีทุนครับ ผมมีทุนแค่ ๒ ปีเพราะว่าที่นั่นไม่ใช่ว่าจบปริญญาโทแล้วไปทำปริญญาเอกได้นะ ต้องได้ออเนอร์ คือ A+ ผมจบก่อนเวลาแต่ผมได้ A+ ผมได้ออเนอร์ แล้วเขาบังคับภาษาเยอรมันหรือฝรั่งเศส ๑ ภาษา ผมเอา ๒ ภาษาเลย

ผู้สัมภาษณ์ : แล้วอาจารย์ไหวหรือครับ ?

ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ : ผมนอนเกือบตีหนึ่งตีสองทุกคืน

ผู้สัมภาษณ์ : ผมอยากรู้การบริหารเวลาของอาจารย์ในสมัยที่เรียนในสมัยนั้นนะครับ

ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ : ก็เวลาทำงานเราต้องทำงานจริงจัง เวลาเรียนเราก็ต้องเรียนจริงจัง อย่างเวลาทุกวันนี้ผมก็ต้องอ่านหนังสือทุกคืน อ่านเป็นประจำเลยทุกคืนตั้งแต่ ๒.๓๐ น. ถึงสองยาม กว่าจะได้เข้านอนบางทีตีหนึ่งตีสอง ตี ๔ ตี ๕ เพราะว่าตอนเช้าต้องมาประชุมที่ราช

บัณฑิตทุกวัน บางวันเลิกประชุม ๘.๓๐ น. ต้องตื่นตี ๔ ครั้ง ถ้าประชุม ๙ นาฬิกา ก็อาจจะตื่นตี ๕ ตื่นมาแล้วก็บริหารร่างกาย ๑๕ นาที พระพุทธเจ้าบอกว่าอิริยาบถ ๔ ยืน เดิน นั่ง นอน นี่ต้องสมดุลกัน แต่คนเดี๋ยวนี้เอาแต่นั่งกับนอน แม้แต่พระก็ไม่ออกบิณฑบาต ฝรั่งมันมอร์นิ่งวอล์ค เพราะต้องการอากาศบริสุทธิ์ แต่พระนี่มอร์นิ่งวอล์คและได้ข้าวด้วย มันมีที่ไหนในโลก เห็นมัย แล้วปกติคนรับนี้ต้องไหว้คนให้ แต่นี่คนให้ยังต้องไหว้คนรับ พระพุทธเจ้านี้ปฏิบัติโลกจริง ๆ ก็เพราะพระองค์รู้จักโลกและรู้จักธรรมครับ และถ้าหากว่าไม่รับนะ หว่าพระจงหองอีก มีที่ไหน ผมเป็นเจ้าของคุณอายุ ๒๘ เนี้ยยังไม่มีใครทำลายสถิติผม และผมต้องเข้าสังฆมนตรีในสมัยนั้น ไม่ได้เข้ากรรมการทำไมต้องเข้าคณะสังฆมนตรี เพราะถ้าเข้ากรรมการผมไม่ผ่าน เพราะยังไม่ได้ ๑๐ พรรษา แต่นี่บังเอิญสภาสังฆนายกเจ้าคุณพระพิมลธรรม ตอนหลังเป็นพระพุฒาจารย์ ท่านเป็นสังฆมนตรีปกครอง ท่านก็บอกว่าที่มหาบุญนี้เค้าเสนอมาหาแสง ๖ ประโยคเป็นเจ้าคุณอมราภิรักขิต ที่นี้ท่านก็เลยเสนอผม ท่านสังฆนายกบอกว่าให้ถึง ๑๐ พรรษาซะก่อน และก็เจ้าคุณพระพิมลธรรมท่านบอกว่ามหาแสงนี้ ๖ ประโยค มหาจำนงค์นี้ ๙ ประโยค มหาแสงจบศาสนศาสตร์บัณฑิต มหาจำนงค์จบพุทธศาสตร์บัณฑิต มหาแสงเป็นผู้ช่วยเลขาธิการ มหาจำนงค์เป็นตัวเลขาธิการ ทำไมแค่พรรษายังไม่ถึง ๑๐ เป็นไม่ได้หรือ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นสมเด็จพระราชาคณะก่อน ๑๐ พรรษา ในที่สุดคณะสังฆมนตรีลงมติอนุมัติ อนุมัติให้เลย ตอนนี้อย่างไม่มีใครทำลายสถิติผม เราต้องเอาหลักของพระพุทธเจ้ามาใช้ที่พระพุทธเจ้าได้เป็นบรมศาสดาของโลกเนี่ย เพราะพระองค์มีลักษณะที่ว่า ยถาว่าที่ ตถาการี ทรงสอนอย่างไรทรงทำอย่างนั้น ยถาการี ตถาว่าที่ ทรงทำอย่างไรทรงสอนอย่างนั้น แต่ครูบางคนบอกว่า เธอจงทำอย่างที่เราสอนนะ แต่อย่าทำอย่างที่เราทำ เพราะที่ครูสอนครูก็ทำไม่ได้ เนี่ยอย่างนี้การสอนมันจึงไม่ได้ผล คือสอนนี้เราต้องสอนด้วยภาคปฏิบัติ ไม่ต้องสอนด้วยคำพูดก็ได้ ลูกชายลูกสะใภ้ผมนี้ไม่ต้องสอนมากมาย แค่ทำตัวให้เป็นตัวอย่างก็พอ

ผู้สัมภาษณ์ : ๓) ท่านคิดว่าในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าท่านต้องการเห็นบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค อย่างไรบ้าง ?

ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ : นั่นแหละที่ผมบอกว่า เราต้องรู้เรื่องโลกที่เขารู้ ที่มหาจุฬาเปิดขึ้นมาเนี่ยก็เพื่อให้รู้ตรงนี้ก็ต้องการให้รู้ตรงนี้ เพราะว่าเรารู้แต่เรื่องของธรรมะแต่ไม่รู้เรื่องทางโลก แล้วจะไปสอนชาวโลกเขาได้ยังไง อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านสอนชาวนาที่เป็นพราหมณ์นะ พราหมณ์นี้เป็นพราหมณ์ที่ยากจนมีข้าวจำกัด ก็ไปไถนา พระพุทธเจ้าตอนเช้า ๆ จะออกบิณฑบาตก็เข้ามานพิจารณาว่าใครเข้ามาในข่ายแห่งพระญาณ ก็ปรากฏว่าพราหมณ์คนนั้นเข้ามาในข่ายก็เสด็จไปที่นั่นไปยืนอยู่ พราหมณ์กำลังไถนาพอเห็นหน้าพระพุทธเจ้าก็สับัดหน้าหนีคิดว่ามาขออีกแล้ว พอไถมารอบสองมาเจออีกก็สับัดหน้าหนีอีก แหมรำคาญจึงมายืนอยู่ได้ พอรอบที่ ๓ ก็ออกปากไล่เลยว่า สมณะ ไปที่อื่น เนี่ยเราต้องทำไรทำนาเราจึงมีกิน นี่เอาแต่บาตรมายืนขอ พระพุทธเจ้าก็บอกว่า เราก็คือชาวนาเหมือนกันนะ พราหมณ์ก็บอกว่า ชาวนาอะไร ไถก็ไม่มี คาคก็ไม่มี วัว

ควายก็ไม่มี มีแต่บาตร พระพุทธเจ้าก็เทศน์ “...สทฺธา พิชฺช ตโป วุณฺณิ ปญฺญา เม ยุกนฺจคฺค...” พอเทศน์จบพราหมณ์ก็เป็นโสดาบัน แล้วบอกว่า โอ้ ท่านก็เป็นขวานาเหมือนกันนะ อ้าว ขาวที่มีจำกัด แบ่งกันคนละครึ่ง เนี่ยเห็นมัย เราเป็นลูกขวานาบางทีเรายังไม่รู้จักอุปกรณ์การทำนาทุกอย่างเลย แต่พระพุทธเจ้าตรัสเข้าธรรมะหมด

ผู้สัมภาษณ์ : คือสอนชั้นหนึ่งก็พูดอีกอย่างหนึ่งสอนอีกชั้นหนึ่งก็พูดอีกอย่างหนึ่ง

ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ : ใช่ แต่สอนพวกจบปริญญาต้องสอนอย่างหนึ่ง สอนชาวไร่ชาวนาก็ต้องสอนอีกอย่างหนึ่ง คือสอนในเรื่องที่เขาไม่รู้ และเราก็เอาธรรมะเข้าไปประกอบ สอนนักปกครองเราต้องรู้เรื่องรัฐศาสตร์ เราต้องรู้เรื่องนิติศาสตร์

ผู้สัมภาษณ์ : ครับ ถ้าเราจะสอนใครเราก็ต้องรู้เรื่องนั้นก่อน ความหมายของอาจารย์ก็คือ ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าให้ปรับเปลี่ยนวิธีการหรือปรับเปลี่ยนความรู้ของตนเองตามยุคตามสมัย ไข่มัยครับ ?

ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ : ครับ นั่นสิ ผมถึงบอกว่าอยากให้พวกมหาเปรียญเนี่ย มาเรียนมหาวิทยาลัย มาก ๆ แล้วก็พยายามเอาความรู้ทางโลกเนี่ย เอาไปประยุกต์ใช้ เพราะว่ารหัสกาลที่ ๕ ที่ตั้งมหาวิทยาลัย ขึ้นมาเนี่ย ก็เอาพระนามของพระองค์เป็นเดิมพันนะ และใส่มาข้างหน้า แต่คนที่เป้นมหานี้ก็แปลก สึกออกไปก็เรียกมหา บางคนก็โกรธ

ผู้สัมภาษณ์ : ทำไมต้องโกรธล่ะครับ ?

ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ : เพราะเขาถือว่ามหานี้มันคร่ำครึ ก็ทำตัวเป็นครีเองอะ เนี่ยผมอยู่ในโลกผมอยู่ได้สบายมาก ผมไม่มีปัญหา ผมเป็นเลขาธิการราชบัณฑิต เป็นประธานสำนักราชบัณฑิตอะไรอย่างนี้นะ ผมไม่มีปัญหา ลูกน้องผมผมใช้งานตามความสามารถของเขา เนี่ยต้องศึกษาปรัชญาตำราพิชัยสงครามของซุนวู ผมอ่านทั้งนั้นแหละ แล้วเอามาประยุกต์ใช้ นี่ธรรมะของพระพุทธเจ้าต้องเอามาประยุกต์ใช้กับชีวิตอยู่เรื่อย ๆ ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า คือถ้าเรารู้เท่าทันโลกนะ มันไม่มีตกยุคหรอกครับ ข้อสำคัญคือต้องรู้เท่าทันโลกและก็ต้องรู้หลักธรรมะ ซึ่งไม่มีศาสนาใดในโลกที่จะใจกว้างเหมือนพระพุทธศาสนา และบางทีบอกว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” และบางทีก็บอกว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” บางทีตอบเขาไม่ได้ ต้องไปศึกษาสมบัติ ๔ วิบัติ ๔ สมบัติ ๔ ๑) คติสมบัติ ๒) อุบัติสมบัติ ๓) กาลสมบัติ ๔) ปโยคสมบัติ และอย่างคติสมบัติเนี่ย ก็คือถึงพร้อมด้วยสถานที่ อย่างเช่นในการศึกษาเล่าเรียนเนี่ย เราก็ต้องดูสถานที่ ๆ ไหนมันเหมาะสม อย่างการทำไร่นา ผมนี่คนสระบุรี อำเภอสายไผ่ อำเภอสายไผ่ให้ได้ชื่อว่ามีข้าวดีที่สุดในประเทศไทย ซูเปอร์มาร์เก็ตมีข้าวเสาไห้ขาย แต่ไม่มีข้าวสระบุรีขาย ข้าวเสาไห้ไปปลูกที่อำเภ่อื่นๆเสาไห้ไม่ได้ เพราะว่าเป็นคติสมบัติ สถานที่เหมาะสม

ผู้สัมภาษณ์ : ขออนุญาตสอบถามเพิ่มเติมนะครับ ทราบมาว่าอาจารย์เป็นปราชญ์ทางกฎหมาย อาจารย์มีแนวทางในการศึกษาภาษาไทยยังใ้บ้างครับ ?

ศ.พิเศษ จ่านงค์ ทองประเสริฐ : ผมนะ เรียนวิชาเศรษฐศาสตร์และสอบได้ ๑๐๐ คะแนนของวิชาเศรษฐศาสตร์ อาจารย์เขมรังสีให้ผมสอนเศรษฐศาสตร์แทน ผมก็บอกว่า “สอนไม่ได้ครับ ไม่ค่อยรู้เรื่อง” ท่านก็บอก “ผมอ่านคำตอบที่คุณตอบ ผมรู้ว่าคุณเข้าใจ คุณก็ต้องสอนแทนผม ผมแก่แล้ว” ผมก็สนุกผมสอนได้ทุกวิชา ประวัติศาสตร์ ศาสนา ปรัชญา ภาษาไทย ทั้ง ๆ ที่ผมไม่ได้เก่งภาษาไทย แต่ผมอยู่กับราชบัณฑิตก็ได้รับความรู้จากครูบาอาจารย์ เน้นที่พระพุทธเจ้าบอกว่า กรรมที่จะได้ผลดีเนี่ย ๑) คติสมบัติ มันเหมาะกับสถานที่สมัย เนี่ยผมอยู่กับราชบัณฑิต คบกับราชบัณฑิต ได้นักปราชญ์ ครูบาอาจารย์ ได้รับความรู้จากท่านเยอะ ผมเป็นคนโชคดี

ผู้สัมภาษณ์ : ชอบที่อาจารย์เขียนแก้คำภาษาไทยไว้ในหนังสือ นะครับ อย่างเช่นคำว่า “อันว่า” อะไรพวกนี้นะครับ

ศ.พิเศษ จ่านงค์ ทองประเสริฐ : คำว่า “อันว่า” มาจากพจนานุกรมพริยัญทั้งนั้น แม้แต่ในกฎหมายเก่า ๆ ก็ยังมีคำว่า “อันว่า” ก็เพราะส่วนมากคนที่เขียนกฎหมายรุ่นแรก ๆ ก็เป็นพจนานุกรมพริยัญ บางทีเด็กมันถามว่า “ทำไมต้องอันว่าด้วย ?” ก็เลยต้องเล่าให้ฟัง เนี่ยบางทีต้องรู้เรื่องโลก ต้องรู้เรื่องธรรม

ผู้สัมภาษณ์ : ขอขอบคุณท่านอาจารย์มาก ๆ ครับสำหรับข้อมูลการสัมภาษณ์ครั้งนี้ครับ.

๗. นายสมบัติ พิมพ์สอน

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี
 สถานที่ทำงาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
 วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

บันทึกการสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์ : อาตมาพระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วันนี้ได้รับเกียรติจากท่าน ผอ. สมบัติ พิมพ์สอน ผู้อำนวยการกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี ประจำสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ วันนี้มาขออนุญาตสัมภาษณ์ท่าน ผอ. ด้วยคำถาม ๓ ข้อเกี่ยวกับองค์กรหรือหน่วยงานที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

คำถามสำหรับองค์กรหรือหน่วยงานที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมี ๓ ข้อนะครับ

๑.) ท่านคิดว่าผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ทำงานอยู่ในองค์กรของท่านสามารถสร้างคุณูปการต่อองค์กรของท่านตามความรู้ความสามารถได้เป็นที่พึงพอใจแล้วหรือไม่อย่างไร ?

ผอ. สมบัติ : ครับ ก่อนอื่นก็ต้องขอขอบพระคุณพระคุณพระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นะครับ ที่กรุณาให้ผมได้ตอบแบบคำถามสัมภาษณ์นะครับ สำหรับประเด็นคำถามที่ท่านอาจารย์ได้สอบถามนะครับ ว่า ผู้ที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ทำงานในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือที่ไหนก็ตาม ถือว่าเป็นบุคคลที่มีคุณภาพนะครับ และที่ว่าเป็นบุคคลคุณภาพในที่นี้คือเป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤตินี่ดีงามเป็นแบบอย่างของเหล่าข้าราชการหรือแบบอย่างของบุคลากรในองค์กรต่าง ๆ นะครับ ถือว่าเป็นผู้ที่ให้ความรู้และให้แนวทางในการดำเนินงานนะครับ ให้ข้อเสนอแนะกับผู้บริหารระดับสูงเกี่ยวกับไม่ว่าจะเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก็ดี หรือว่าแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ก็ดีนะครับ ท่านที่จบประโยค ๙ ท่านจะเป็นผู้ที่มีแนวคิดที่ดีและรอบคอบ สามารถที่จะให้ข้อมูลแก่ผู้บริหารต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ถือว่าเป็นบุคลากรผู้ทรงคุณภาพ หน่วยงานไหนได้บุคลากรที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคไปในสังกัด ถือว่าโชคดีมากครับผม ที่ได้บุคลากรเหล่านี้ครับผม

ผู้สัมภาษณ์ : ขอบคุณมากครับ ต่อในคำถามที่ ๒ เลยนะครับ

๒.) ท่านมีความต้องการหรือความคาดหวังในผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคอย่างไรบ้าง ?

ผอ. สมบัติ : ครับ โดยปกติแล้วนะครับ การปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ ก็มีหลากหลายแผนกหลากหลายฝ่ายหลากหลายกองนะครับ กองที่เหมาะสมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคก็จะไปในกองพุทธศาสนศึกษาหรือกองการเผยแผ่พระพุทธศาสนานะครับ เพราะว่ากองเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับวิชาการที่ท่านที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะได้ใช้ความรู้อย่างสูงสุด เพราะฉะนั้นจึงมีความคาดหวังว่าท่านที่เข้ามาสู่องค์กรเหล่านี้แล้วนะครับ ท่านจะได้นำความรู้ความสามารถที่ท่านได้ศึกษาเล่าเรียนมานะครับ มาแนะนำมาพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นเกี่ยวกับการสนองงานคณะสงฆ์ก็ดีหรือว่าแนะนำถวายข้อมูลให้พระสงฆ์เกี่ยวกับผู้บริหารในการพัฒนางานพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรที่มีคุณธรรมมีความโปร่งใสนะครับ นอกจากนั้นแล้วยังหวังที่จะให้ท่านที่มีวุฒิเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นผู้บริหารในอนาคตในระดับสูง ๆ ซึ่งขณะนี้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติของเราก็มีอยู่หลายท่านนะครับ ที่เป็นผู้บริหารระดับสูง และก็หวังว่าท่านเหล่านั้นนะครับ ท่านจะได้ใช้ความรู้ความสามารถของท่านมาพัฒนาองค์กรมาพัฒนางานพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ผู้สัมภาษณ์ : ขอบคุมนมากครับ ต่อในคำถามที่ ๓ เลยนะครับ

๓.) ท่านคิดว่าในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าท่านต้องการเห็นบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคอย่างไรบ้าง ?

ผอ. สมบัติ : ครับ ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้านะครับผม ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคของเราจะนะครับ ในส่วนของวิชาการถือว่ามีความพร้อม แต่สิ่งหนึ่งที่เราจะต้องเพิ่มเติมนะครับ ก็คือหลักของการบริหารนะครับ การบริหารงานที่ดี หรือว่าการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก และองค์กรภายนอก ซึ่งถือว่าเรายังมีจุดอ่อนตรงนี้อยู่ครับ เพราะว่าบางครั้งบางทีเมื่อเข้าไปสู่ในองค์กรต่าง ๆ เราก็ต้องละทิ้งสิ่งที่เรามีสิ่งที่เรารู้ในอดีตไปหมด เพราะว่า การไปพบปะกับผู้คนหรือว่าการทำงานร่วมกับบุคคลต่าง ๆ นั้นมีหลากหลาย ถ้าหากว่าเรายังไปยึดติดว่าเรามีความรู้ความสามารถเปรียญธรรม ๙ ประโยคมันก็จะปิดกั้นโอกาสที่เราจะได้เรียนรู้กับบุคคลต่าง ๆ เกี่ยวกับเทคนิคแนวทางในการทำงานร่วมกับบุคคลอื่น เพราะฉะนั้นในอนาคตนะครับ นอกจากที่เราจะเพิ่มเติมในส่วนของการรู้หรือในส่วนของการวิชาการตรงนี้แล้วนะครับ เราควรจะเพิ่มเติมในด้านของการบริหารและความรู้ความสามารถในด้านอื่น ๆ อย่างเช่นทักษะด้านภาษานะครับ นอกจากภาษาบาลีแล้วเราควรจะเพิ่มเติมด้านภาษาอื่น ๆ ทักษะการบริหารงาน ทักษะการที่จะอยู่ร่วมกันกับคนอื่น เพราะว่าในอดีตที่ผ่านมาเราก็อยู่ในวงแคบ ๆ ของเรา พอไปสู่โลกกว้างนะครับ เราก็ต้องมีการวางแผนในการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้นครับ ในการที่จะทำงานร่วมกับคนอื่นครับผม และก็หวังว่าในอนาคต ๑๐ ปีนะครับจะมีผู้บริหารสูงสุดของสำนักงานหรือว่าหน่วยงานต่าง ๆ จะมีผู้สำเร็จ

การศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นผู้บริหาร เพราะว่าถือว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และก็เป็นผู้มีความประพฤติที่ดีงามเป็นแบบอย่างให้ผู้บังคับบัญชาและบุคลากรภายในได้

ผู้สัมภาษณ์ : ขอบคุณมากครับ ถือว่าชัดเจนในทั้ง ๓ ประเด็นที่ได้ถามท่าน ผอ.ไปนะ ครับ ตอบได้ชัดเจนมากครับก็ขอขอบพระคุณนะครับ ท่านผอ.สมบัติ พิมพ์สอน ผู้อำนวยการกลุ่ม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลีของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติครับผม

ผอ. สมบัติ : ครับผม ด้วยความยินดีครับผม

๘. พันตรี สุธี สุขสากล

ตำแหน่ง อนุศาสนาจารย์กรมการทหารสื่อสาร
 สถานที่ทำงาน กรมการทหารสื่อสาร
 วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

บันทึกการสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์ : ขอเจริญพร ท่านพันตรีสุธี สุขสากล อนุศาสนาจารย์ กรมการทหารสื่อสาร กรมการทหารสื่อสาร อาตมาภาพ พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วันนี้มาขออนุญาต ท่านอาจารย์พันตรีสุธี สุขสากลเพื่อขอสัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการพัฒนา ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” ซึ่งแบ่งคำถามออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับผู้บริหารหรือผู้ผลิตเปรียญธรรม ๙ ประโยค ส่วนที่ ๒ ได้แก่องค์กรหรือหน่วยงาน ที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ส่วนที่ ๓ ก็คือเป็นส่วนเกี่ยวกับผู้สำเร็จ การศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเอง

คำถามที่จะขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านอาจารย์พันตรีสุธี สุขสากลเป็นคำถามที่อยู่ในส่วนที่ ๒ ก็คือ หน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปลี่ยนธรรม ๙ ประโยค

๑.) ท่านอาจารย์คิดว่า ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ทำงานอยู่ในองค์กร ของท่านสามารถสร้างคุณูปการต่อองค์กรหรือหน่วยงานของท่านตามความรู้ความสามารถได้เป็นที่พึง พอใจแล้วหรือไม่อย่างไร ?

พันตรีสุธี : หน่วยงานที่รับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเข้าทำงานใน ตำแหน่งเฉพาะอย่างเช่น กรมการทหารสื่อสาร นี่ก็คือตำแหน่งอนุศาสนาจารย์ ซึ่งเป็นตำแหน่ง พระราชทานจากรัชกาลที่ ๖ พระราชทานตั้งแต่ปี ๒๔๖๒ ช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ อนุศาสนาจารย์มีหน้าที่ในการบำรุงขวัญกำลังพลให้มีกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่โดยใช้หลักธรรมคำ สอนในพระพุทธศาสนาเป็นอุปการะหรือเป็นหลักการในการทำงาน ดังนั้น คุณวุฒิของผู้ที่จะเข้า มาสอบบรรจุเป็นอนุศาสนาจารย์จึงกำหนดเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นเป็นคุณวุฒิแรก รองลงมา ก็คือ เปรียญธรรม ๔ ประโยคขึ้นไป แต่ต้องสำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรบัณฑิต ศาสนศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยสงฆ์ ดังนั้น เปรียญธรรม ๙ ประโยคจึงเป็นกลุ่มเป้าหมายแรกในการที่จะเป็นกลุ่ม บุคคลที่จะมาร่วมทำงานในหน่วยงานหรือในองค์กรที่มีตำแหน่งอนุศาสนาจารย์ครับ ซึ่งตำแหน่ง อนุศาสนาจารย์นี้ไม่เพียงแต่เฉพาะในหน่วยทหาร ในหน่วยงานอื่นเช่น กรมราชทัณฑ์ กระทรวง

ยุติธรรม ก็มีตำแหน่งชื่อเดียวกันนี้หรือคือตำแหน่งอนุศาสนาจารย์ เขาเรียกว่า อนุศาสนาจารย์ เรือนจำ แต่ในส่วนของการทักท้วง ทักเตือน ทักพาดพิง ก็จะมีตำแหน่งนี้อยู่ในระดับกรมขึ้นไป ก็จะมีตำแหน่งอนุศาสนาจารย์ซึ่งมีคุณวุฒิเปรียญธรรม ๙ ประโยค ซึ่งสามารถใช้ความรู้ความสามารถจากความรู้ที่มีเป็นที่พอใจในการปฏิบัติงานต่อหน้าที่การงานและก็เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานอย่างแน่นอนครับ

ผู้สัมภาษณ์ : ครับผม ขอบคุณครับ แล้วที่อาจารย์บอกเมื่อกี้ว่า ต้องการเปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นอันดับแรกเพราะอะไรครับ

พันตรีสุธี : ส่วนหนึ่งก็เพราะว่าความรู้หรือระยะเวลาในการบวชเรียนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มีพื้นฐานที่ดีในการมาทำหน้าที่ในการบำรุงขวัญ เพราะว่า กว่าจะสำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคมา ก็ใช้เวลาร่วม ๑๐ ปีอย่างเร็วใช้ไหมครับ ๑๐ ปีที่อยู่ในร่มกาสาวพัสตร์เป็นสามเณรเป็นพระภิกษุก็ย่อมที่จะผ่านการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรมมีประสบการณ์ในการฝึกจิตมาระดับหนึ่ง เพราะฉะนั้น กาลเวลาและความรู้ที่มีในเชิงภาษารวมไปถึงความสามารถในเชิงการเผยแผ่ ก็ย่อมที่จะได้เปรียบมากกว่าท่านที่ไม่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยค มองในแง่ภาพรวมนะครับ ทั้งความรู้ต่างๆที่นำเสนออย่างหนึ่งเป็นพิเศษ ก็คือ ความเชื่อมั่น เชื่อมือ เชื่อถือเชื่อใจ ของผู้บังคับบัญชาเพราะ สังคมไทยเชื่อว่า เปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นเปรียญธรรมสูงสุดเป็นภูมิขั้นที่ผู้ศึกษาต้องมีความเพียรอย่างสูงมีสติปัญญาอยู่ในระดับที่ยอดเยี่ยมจึงจะสามารถสำเร็จการศึกษาในระดับนี้ได้ ดังนั้น ความรู้สึกแรกของผู้ที่รู้ว่าผู้ที่มาดำรงตำแหน่งอนุศาสนาจารย์จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคความรู้สึกมันอกมันใจก็เกิดขึ้นทั้งต่อผู้บังคับบัญชาทั้งต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เพราะว่าสังคมให้ความมั่นใจกับคุณวุฒิเปรียญธรรม ๙ ประโยคค่อนข้างสูงนะครับ

ผู้สัมภาษณ์ : ขอบคุณครับ ก็ถือว่าชัดเจนนะครับในประเด็นคำถามที่ ๑ ข้อ ต่อในคำถามที่ ๒ เลยนะครับ

๒.) ท่านอาจารย์มีความต้องการหรือความคาดหวังในผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม 9 ประโยคอย่างไรบ้าง ?

พันตรีสุธี : ความคาดหวังก็คือผู้ที่สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะเป็นผู้ที่มิวิสัยทัศน์ในด้านของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคใหม่ ไม่เพียงแต่เฉพาะความรู้ด้านภาษาหรือไม่เชิงภาษาเท่านั้น แต่สามารถที่จะเอามาบูรณาการหรือมาประยุกต์เข้ากับสังคมสมัยใหม่ เช่น ภาษาบาลี ที่ซ่อนอยู่ในนามบุคคล นามสถานที่นะครับ ตลอดถึงภาษาทวิ ซึ่งถ้าเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่มีความสามารถในเชิงภาษาบาลีค่อนข้างยอดเยี่ยมแล้วท่านสามารถเอามาประยุกต์เป็นบทกลอนบ้าง เป็นบทกวี บทเพลงหรือเอามาตั้งชื่อสถานที่ต่าง ๆ ที่สละสลวย แน่นอนครับ เสน่ห์ของมันย่อมมีมาก อิทธิพลด้านภาษาที่เอามาประยุกต์ใช้แล้วก็ถือว่าเป็นความคาดหวังที่ว่า ผู้ศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคไม่เพียงแต่สอบไล่ได้เท่านั้นแต่ยังสามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่คนอื่นคาดไม่ถึงอีกด้วย

ผู้สัมภาษณ์ : เมื่อพูดในเรื่องของความคาดหวังมีอะไรอยากจะฝากถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยครุ่นหลัง ๆ บ้างไหมครับ เพื่อท่านไหนอยากจะเจริญรอยตามท่านอาจารย์ ?

พันตรีสุธี : เปรียญธรรม ๙ ประโยครุ่นหลัง ๆ ก็ต้องบอกว่าท่านก็ถือว่าเก่ง ที่สามารถสอบไล่ได้ในยุคที่มีสิ่งยั่วยุมากมายที่อาจจะทำให้การศึกษาไม่สำเร็จเช่น สมาร์ทโฟน หรือ อินเทอร์เน็ต ในการประยุกต์ ที่ผมสำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ในยุคนั้นถือว่ายังไม่พินิจด้าน อินเทอร์เน็ตด้าน สมาร์ทโฟน หรือ ด้านสื่อสังคมออนไลน์ เพราะฉะนั้น เมื่อยังไม่มีสิ่งเหล่านั้นที่แพร่หลายความสนใจก็ยังพุ่งตรงไปที่ตำราเรียนเป็นส่วนใหญ่ อย่างมากก็เทปที่จะมาใช้ในการศึกษาเล่าเรียนเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้น จะบอกว่ายุคปัจจุบันนี้ ท่านที่ไล่สอบได้ก็ต้องมีความสามารถต้องมีสมาธิที่มั่นคงทีเดียว ไม่เช่นนั้น ก็จะเรียนไม่สำเร็จเพราะว่าสมาธิถูกดึงออกไปให้สนใจกับสิ่งต่าง ๆ รอบกาย เพราะฉะนั้น รุ่นใหม่ ๆ ถ้าหากว่าท่านอยากที่จะทำงานให้กว้างขวางทั้งในฐานะบรรพชิตหรือในฐานะคฤหัสถ์สิ่งที่ท่านต้องเพิ่มเติมเข้ามาก็คงจะต้องมีต้องมีเช่น ด้านวาทะศิลป์ วาทะศิลป์ ก็คือการพูดในทางการทำงานของพระสงฆ์ก็คือ การเผยแพร่การเช่น การเทศน์ การบรรยายธรรม เป็นต้น ถ้าหากมั่นใจ ท่านลาสิกขาออกมาเปลี่ยนสถานภาพเพื่อเข้าสู่โลกฆราวาสและจะเข้าสู่โลกของการทำงาน การทำงานที่เหมาะสมหรือค่อนข้างตรงกับสายงานเส้นทางที่เปรียญธรรม ๙ ประโยคจะพึงทำได้และไม่เสียทีที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค ก็คงจะเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของพระพุทธศาสนานี้แหละ หรือไม่ก็วัฒนธรรมประเพณีเช่นกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือว่าแม้แต่อนุศาสนาจารย์ในกองทัพ ซึ่งก็จะมีโอกาสได้ใช้ความรู้หรือประสบการณ์ในทางพระพุทธศาสนาที่เคยศึกษาเล่าเรียนและมีประสบการณ์เอามาใช้ได้ อย่างดีกว่าตำแหน่งอื่นหรืองานอื่น

ผู้สัมภาษณ์ : ขอบคุณมากครับอาจารย์

พันตรีสุธี : แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าในตำแหน่งอื่นจะไม่สามารถที่จะให้ไปเปรียญธรรม ๙ ประโยคไปทำได้เลยก็เปล่า เช่น อาจจะเป็นตำแหน่งประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งเขามีอยู่แล้วเปรียญธรรม ๙ ประโยคเข้าไปสังกัดเข้าไปทำหน้าที่ตำแหน่งนั้น ก็อาจจะบูรณาการสิ่งที่เคยมีประสบการณ์ในทางการศึกษาเล่าเรียนเปรียญธรรม ๙ ประโยคเอาไปประยุกต์ใช้ได้เนะครับ

ผู้สัมภาษณ์ : ก็คือพูดง่ายๆว่า ทำงานในสายที่มันตรงกับที่เรียนมาดีที่สุด

พันตรีสุธี : ดีที่สุด เพราะมีโอกาสได้ใช้ ได้ใช้งาน ถามว่า การใช้งานได้ทำได้นานแค่ไหน ไหนก็ขึ้นอยู่กับการสร้างสรรค์ อย่างเช่นสมมุติว่าเป็นนักเขียน เขียนบทกลอน หรือ จะเขียนบทความ เขียนเรื่องสั้นอะไรก็ตามแต่ ทุนความรู้เดิมที่มีอยู่ใน เช่น วิสุทธิมรรคที่เรียนมา มงคลสูตรที่เรียนมา มันจะมีตัวอย่างเรื่องราวต่างๆที่ปรากฏอยู่ในนั้น เอามายกตัวอย่างเอามาเล่าประกอบได้อย่างมันอก มันใจไม่เก้อเขิน ภาษาที่ใช้ก็จะมันอกมันใจกว่าผู้ที่ไม่ได้เรียนมา

ผู้สัมภาษณ์ : ขอบขอบคุณครับท่านอาจารย์ สำหรับประเด็นคำถามที่ ๒ ก็ถือว่าชัดเจนแล้ว นะครับ ต่อไปขออนุญาตถามคำถามในคำถามที่ ๓ นะครับ

๓) ท่านอาจารย์คิดว่าในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าที่จะถือว่าเป็นยุคของเทคโนโลยีที่อาจารย์พูด ถึงเมื่อไหร่ครับยุคเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มันจะเข้ามาท่านต้องการเห็นบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษา เปรียญธรรม ๙ ประโยคอย่างไรบ้างครับโดยเฉพาะอีก ๑๐ ปีข้างหน้า ?

พันตรีสุธี : อีก ๑๐ ปีข้างหน้าก็คงจะไม่ต่างจากปัจจุบันมากมายนัก ในแง่ของตัวบุคคล ก็ คือการเรียนรู้หลักสูตรเดิมใช้ใหม่ครับ ?

ผู้สัมภาษณ์ : ใช่ครับ

พันตรีสุธี : เปรียญธรรม ๙ ประโยคก็เรียนหลักสูตรเดิม ๑๐ ปีย้อนหลังกลับไปก็เรียน หลักสูตรเดิม ๑๐ ปีข้างหน้าก็เข้าใจว่ายังไม่เปลี่ยน หลักสูตรก็คงไม่เปลี่ยนแต่ที่เปลี่ยนก็คือเมื่อมี ความตั้งใจเรียนให้ถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยคต้องคิดต่อไปว่า เรียนเอามาใช้ทำอะไรได้บ้าง คือ ผู้เรียน ทุกคนจะต้องมีจุดหมายใช้ใหม่ครับ ?

ผู้สัมภาษณ์ : ใช่ครับ

พันตรีสุธี : คนที่เรียนแพทย์ก็อยากเป็นหมอ เรียนนิติก็อยากจะเป็นทนายความเป็นผู้ พิพากษาต่อไป เรียนเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะไปเป็นอะไร อาจจะผันถึงเจ้าอาวาส หรือ ผันจะเป็น เจ้าคณะพระสังฆาธิการอะไรต่อไป นั่นก็เป็นส่วนของสมณศักดิ์ ส่วนของตำแหน่งต่อไป แต่ว่าเนื้อ แท้ของวิชาที่ร่ำเรียนก็ต้องยอมรับว่าส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องเชิงภาษา ส่วนสาระข้างในก็ขึ้นอยู่กับแต่ละ สำนักที่ท่านสอนและครูบาอาจารย์ท่านมีโอกาสดูสอดแทรกให้เกิดศรัทธาในเนื้อหาสาระที่ร่ำเรียน มากขึ้น อย่างเช่น เรื่องวิสุทธิมรรค อธิบายเรื่องศีลอธิบาย อธิบายเรื่องสมาธิ และสมาธิคืออะไร ศีล คืออะไร ท่านครูบาอาจารย์ที่ท่านมีพื้นฐานในเรื่องเหล่านั้นอยู่พอสมควร ท่านจะสามารถปลูกฝัง ศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนได้อีกด้วยก็ถือว่าเป็นมิติใหม่ท่านอาจจะเป็นพระวิปัสสนาจารย์นะครับ ที่ ทรงภูมิธรรมภูมิรู้เป็นทั้งปริยัติเป็นทั้งปฏิบัติที่ครบถ้วนสมบูรณ์บริบูรณ์ก็เป็นได้แทนที่จะแค่สอบไล่ได้ เพราะแปลกลับแตงฉันทที่ได้คล่องแคล่วแต่พื้นฐานความศรัทธาเลื่อมใสไม่ถูกฝังลึกลงไปในชีวิตวิญญาณ เพราะฉะนั้นที่คาดหวัง ก็คือ ใน ๑๐ ปีข้างหน้าบทบาทของผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคทั้งหลาย ท่านจะเป็นผู้ที่มีภูมิธรรมเหมือนอย่างเช่นนั้น พระสงฆ์ในอดีตที่แม้จะบวชพรรษาไม่ยาวนาน พ่อท่าน ลีวัดอโศการาม สมุทพรปการ ท่านไปสร้างวัดที่จันทบุรี วัดป่าคลองกุ้งประมาณ ๑๕ ปี ญาติโยม ศรัทธามากมายมาสร้างวัดอโศการามที่สมุทพรปการญาติโยมศรัทธามากมายพระสงฆ์ระดับหลวงปู่ มั่นกียกย่องว่าเป็นพระสงฆ์ที่มีระดับจิตใจสูง สูงแค่ไหนอย่างไรนี้ ธรรมดาสามัญย่อมดูไม่ออก ปุณฺณดู ไม่ออก แต่มันมีผลต่อการตั้งศรัทธาของประชาชนให้เกิดความเลื่อมใสจะสังเกตนะครับ พระสงฆ์ใน อดีตที่ท่านไม่มีความรู้เชิงเปรียญท่านอาจจะจบนักธรรมตรีโทหรือเอกหรือไม่จบเลย หลวงพ่อคุณสาย

ปฏิบัติ ท่านมีอะไรที่เป็นจุดเด่นตรงนั้น เมตตาบารมี ใช้นะครับ ท่านมากด้วยทานบารมี ท่านบำเพ็ญ
 สิ่งเหล่านี้มาจนกระทั่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนถึงการที่ท่านมรณภาพญาติโยมหลังไหล
 กันมาจะมาเวียนหมื่นเรือนแสนในพิธีพระราชทานเพลิงศพท่าน ฝนมีดฟ้ามีวดินตรงกันข้ามกับ
 พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้ว ก็ใช้วิถีปกติเช่นนั้นญาติโยมอาจจะไม่ค่อยได้ยิรู้สึกรู้ว่า
 เป็นเรื่องแปลกปลอมอะไร ถ้าเทียบที่เป็นเปรียญที่สูงที่สุดและนั่นคือข้อที่น่าสังเกตรู้ว่าอะไรคือจุดที่
 หายไป ก็อาจจะเป็นเรื่องของการครองภาวะที่เป็นที่เจริญศรัทธา โดยเฉพาะทางด้านของการปฏิบัติ
 สายปฏิบัติซึ่งนับวันญาติโยมก็จะเริ่มมองเห็นว่าในอนาคต ก็คงจะเหลือน้อย พระสายปฏิบัติ ไม่
 เหมือนในอดีต ในอดีตนี้ ๕ พรรษาผ่านนิสสัยมุตตะกะแล้วท่านก็ออกธุดงค์เดินป่า ปฏิบัติธรรมบำเพ็ญ
 เพียร ในปัจจุบันพอเป็นเปรียญ ๙ ในวัดพระอารามหลวงก็เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงมี
 บทบาทหน้าที่ได้รับผิดชอบดูแลวัดบริหารงานซึ่งเป็นงานทางด้านธุรการบ้างอะไรบ้าง โอกาสที่จะมา
 ทบทวนและศึกษาปฏิบัติในเชิงจิตบางทีก็อาจจะแผ่วลงไป ซึ่งน่าเสียดาย เพราะฉะนั้น ๑๐ ปีข้างหน้า
 ถ้าเป็นไปได้ก็อยากจะให้เห็นมุมหนึ่งว่า เมื่อท่านสำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วมุ่งต่อไปก็คือ การ
 บำเพ็ญเพียรในทางจิตรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือจะมุ่งมั่นในฐานะที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมโดยมี
 เปรียญธรรม ๙ ประโยคเป็นผู้นำทางโอกาสที่จะพลาดมีน้อยใช้ไหมครับ เพราะฉะนั้น ในด้านปริยัติ
 เนี่ย พระคุณเจ้าที่อาจจะได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นวิปัสสนาจารย์ท่านมีความรู้ในเชิงปริยัติ
 ค่อนข้างจำกัดโอกาสที่จะพูดผิดพูดถูก และโยมเชื่อโยมศรัทธาแต่ก็เห็นว่าท่านพูด สุดท้ายก็อาจจะจำ
 คำพูดที่ผิดไป แบบไม่ได้ตั้งใจ แต่ก็พูดผิดไป แต่ถ้าเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคด้วยแล้วเป็นพระ
 วิปัสสนาจารย์ด้วย นำปฏิบัติก็ถูกต้องด้วย คำที่ใช้ศัพท์ใช้ถูกต้องด้วย ยิ่งเป็นการรักษา
 พระพุทธศาสนาในระยะยาวนาน

แล้วถ้าพูดในมุมมองของบุคคลที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคในฝ่ายของบรรพชิต ถ้า
 สมมุติว่าเขาเกิดมีเหตุการณ์ภาวะใดภาวะหนึ่งที่ทำให้ต้องลาสิกขา บทบาทที่เขาควรจะมีในอีก
 ๑๐ ปีข้างหน้า

หากจะต้องลาสิกขาออกมาเมื่อ ๑๐ ปีข้างหน้ามาถึงท่านจบ สมมติหมายถึงว่าท่านจบ
 เปรียญธรรมอีก ๑๐ ปีข้างหน้า ในตำแหน่งต่าง ๆ ที่ทางโลกรับรองและก็ให้เกียรติเข้ามาเป็นส่วนหนึ่ง
 ของหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ก็หลัก ๆ ถ้าเป็นกองทัพก็คือ ตำแหน่งอนุศาสนาจารย์ ยังคงมีอยู่แน่นอน
 นะครับ ในส่วนของสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติจะมีตำแหน่งที่เปิดรับอยู่ กรมการศาสนากระทรวง
 วัฒนธรรมก็เปิดรับอยู่แล้วก็ถ้าท่านมีความรู้ทางโลกควบคู่ไปด้วยยิ่งดี คือ เปรียญธรรม ๙ ประโยค
 เพียงๆ ต้องบอกว่าค่อนข้างลำบาก ลำบากในแง่ของการทำงานร่วมกับทางโลก เพราะว่าความรู้
 ในทางโลกทางการศึกษา เช่น ภาษาอังกฤษ บาสิเราไม่ได้เรียนใช้ไหมครับ ?

ผู้สัมภาษณ์ : ใช่ครับ

พันตรีสุธี : ภาษาอังกฤษ วิชาสังคม วิชาประวัติศาสตร์หรือแม้แต่ละวิชาภาษาไทย ที่มีอยู่ในหลักสูตรต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นที่ต้องเอาไปใช้ เพราะมันเกี่ยวข้องกับเรื่องของการสื่อสาร หรือ การเผยแพร่ การพูดการบรรยายถ้ามีแต่ความรู้ทางภาษาบาลี ภาษาไทยขาดตกบกพร่องไป เวลาไปพูดจะขาดความมั่นใจมาก เช่น จะใช้คำอย่างไรถึงจะเหมาะสม การเรียนภาษาไทย การฝึกหัดการใช้ภาษาไทยจึงเป็นจุดหนึ่งที่ทำให้เกิดความมั่นใจในการพูดในการเขียนมากยิ่งขึ้นครับ

ผู้สัมภาษณ์ : อาจารย์มองว่าภาษาไทยเป็นอันดับต้น ๆ ที่ประโยค ๙ ควรจะเรียนหรือไม่ ?

พันตรีสุธี : จำเป็นมาก เพราะว่ามันเกี่ยวโยงกันอยู่ คือ เรียนภาษาบาลีมามันก็ใช้ภาษาไทยในรายการเขียนก็จริง แต่มันได้มิติเดียว มิติในการเขียน แต่ไม่ได้มิติในการพูด เรียนตั้งแต่ประโยค ๑-๒ จนถึงประโยค ๙ นี้อย่างมากที่เรียกออกไปหน้าชั้นก็คือไปยืนแปลไปนั่งแปลให้เพื่อนฟัง ไม่ได้ไปพูดสุนทรพจน์ ไม่ได้ไปขยายบรรยายให้เพื่อนร่วมชั้นได้ฟัง เพราะฉะนั้น ตามคำตามศัพท์เท่านั้นที่ได้ แต่อ้อส่วนที่มันจะเป็นการส่งต่อไปถึงคนอื่นให้เข้าใจง่ายไม่มีโอกาส เพราะฉะนั้น ก็คือแนะนำว่าถ้ามีโอกาสตั้งใจจะเรียนให้จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคและสิ่งที่ควรเตรียมคู่กันไปแต่ก็คือเรื่องทางภาษา ภาษาเพื่อการสื่อสาร พูดง่ายๆ ก็คือ วาทะศิลป์นั้นแหละหลักสูตรวาทะศิลป์ ๑ ก็จะเรียนภาษาเรื่องอะไรต่างๆ ที่ผมเรียนคณะนิเทศศาสตร์ด้วยก็เนื่องจากเห็นความสำคัญของการนำเสนอสิ่งที่เรียนมาจากนักธรรมและบาลี นิเทศศาสตร์สอนเรื่องอะไร สอนเรื่องของการสื่อสารว่าเราเป็นผู้สื่อและผู้ฟังเป็นผู้รับสาร สารก็คือข้อมูลที่เราจะพูดออกไปถ้าต้องการสื่อสารธรรมะ ธรรมะจะบอกไปล้วน ๆ เป็นภาษาบาลีเลย ทุกคนก็คงไม่เข้าใจ อย่างเช่น มโนปุพพังคมา ธัมมา ไม่แปลไม่อธิบายลักษณะ มาแล้ว พร้อมจะหลับได้ตลอดเวลา ถ้าเรารู้ว่าคำนี้แปลว่าอะไร เช่น มโนปุพพังคมา ธัมมา ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นต้นเป็นประธานนะครับ ก็นึกถึงสำนวนไทยถ้าจะมีความรู้เรื่องภาษาไทยก็จะนึกถึงสำนวนไทยว่า จิตเป็นนายกายเป็นบ่าว สำนวนการพูดก็จะสละสลวยมากขึ้น ท่านผู้ฟังที่เคารพจิตเป็นนายกายเป็นบ่าวสำนวนไทยที่โบราณจารย์ได้สอนมาโดยตลอดก็ย่อมชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของดวงจิต ดวงจิตก็คือจิตใจ จิตใจก็คือความคิดของคนเรา อธิบายขยายความก็จะทำให้สละสลวยมากขึ้นในการสื่อสาร

ผู้สัมภาษณ์ : ขอบคุณมากครับอาจารย์ เมื่อมุ่งถึงเรื่องขององค์กร หรือ หน่วยงาน อาจารย์คิดว่าอีก ๑๐ ปีข้างหน้า อาจารย์อยากจะให้มีอะไร องค์กรใดขึ้นใหม่ครับ เพื่รองรับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

พันตรีสุธี : องค์กรหลักถ้าเป็นระบบราชการก็คงไม่ได้เพิ่มอะไรมากมาย ก็ยังคงไม่แตกต่างจากเดิมแต่อยากจะให้มีในความหวังแล้วอยากจะให้มีอย่างเช่นตำแหน่งและลักษณะเดียวกันกับอนุศาสนาจารย์ในกองทัพในทุกกระทรวง จะเป็นกระทรวงศึกษาธิการเพิ่มตำแหน่งเข้าไป ตำแหน่งเดียวกันนะครับ เพราะอะไรเพราะว่าทุกหน่วยงานจะต้องมีการประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องศาสนาเช่นคำทำบุญปีใหม่ ทำบุญสงกรานต์ ทำบุญอาคาร แล้วใครล่ะที่จะเป็นคนที่จะมาช่วยกำกับ

ดูแลด้านศาสนา ก็ควรจะมีตำแหน่งอนุศาสนาจารย์ ไม่ใช่เพียงแค่เรื่องทำบุญแต่หมายถึงเวลาที่มีใครในองค์กรนั้นล่วงลับดับขันธตายลง คนที่จะประสานวัดให้ คนที่จะไปติดต่อพระคุณเจ้าให้คนที่ทำเรื่องราวต่าง ๆ ให้มันง่ายขึ้น อย่างน้อยก็เบาแรงของหน่วยงานนั้น เหมือนอย่างทหารในเวลามีทหารตายสักคนหนึ่งคนแรกเลยพี่ก็จะนึกถึงก็คืออนุศาสนาจารย์โทรติดต่อวัดหน่อย จองศาลาให้หน่อย หรือไม่ก็ ประสานหลวงพ่อกับให้หน่อย ท่านว่างไหม อย่างน้อยภาษาที่พูดมันก็จะเนียน จะราบรื่นกว่าท่านผู้ที่ไม่ได้เคยบวชเรียนมาก่อนแน่นอน เราพูดกันง่าย ๆ กับพระ เพราะว่าเราค้นชิน แต่สำหรับคนที่ไม่เคยพูดให้มานั่งพูดคุยกับพระคุณเจ้า เขาลำบากใจมากนะ ไม่รู้จะเริ่มยังไงไม่รู้จะจบลงยังไง จะสวัสดี จะนมัสการ จะเจริญพรพระหรือเปล่า นี่คือปัญหาหนึ่งซึ่งมันจะหายไปถ้าเกิดว่ามีตำแหน่งที่รับคนจบเปรียญ ๙ ประโยคเข้าไปอยู่ในองค์กรนั้นๆ ให้เขาเรียกว่ามหา มันก็ตามแต่ ถ้ามองในมุมของการเผยแผ่สิ่งที่ช่วยในการเผยแผ่ศาสนาได้ ถ้ามีตำแหน่งที่เปิดรับคนที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยคเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรนั้น แน่แน่นอนครับ ผู้บังคับบัญชาหรือผู้บริหารเวลาจะนึกถึงพระ นึกถึงวัดก็จะนึกถึงตำแหน่งนี้ ไหนเรียกติดคนนั้นมาสิ เรียกมหาคนนั้นมาสิ มาคุยกัน มาหารือกันว่าจะเอาอย่างไร อย่างน้อยก็เป็นทีปรึกษา ตำแหน่งที่ปรึกษาผู้บังคับบัญชาในหน่วยงานต่าง ๆ ได้ดีเลยทีเดียว

ผู้สัมภาษณ์ : ขอบคุณมากครับอาจารย์ครับ อาจารย์มีอะไรจะเพิ่มเติม ?

พันตรีสุธี : เพิ่มเติม ก็คือเมื่อการเรียนภาษาบาลีเป็นพื้นฐานในการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยนะครับ และมีแนวโน้มว่ามีผู้มาเรียนน้อยลง ก็เป็นเรื่องที่น่าห่วง ว่าในอนาคตนี้สามเณรที่จะมาบวชเณรเพื่อจะเป็นพระภิกษุภาคหลวงต่อไปก็จะน้อยลง พระที่จะเรียนเพื่อจะมุ่งมั่นไปถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยคก็จะน้อยลงถ้าเกิดว่าไม่รู้ว่าจะเรียนแล้วเอาไปทำอะไรครับ ?

ผู้สัมภาษณ์ : นี่คือจุดมุ่งหมายสำคัญที่มาทำวิทยานิพนธ์นี้

พันตรีสุธี : เกิดคำถามว่าเรียนไปทำไมเรียนแล้วเอาไปใช้ทำอะไรในขณะที่ทางโลกเขาเรียนด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร เรียนด้านคอมพิวเตอร์มากขึ้นเพราะเห็นว่าคอมพิวเตอร์มันจำเป็นในโลกอนาคต เขาเรียนเพื่อจะรองรับกับงานที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ภาษาบาลีเราเรียนไปแล้วเพื่อจะไปลองรับงานอะไรต้องไปทำงานที่กรุงเทพมหานครไหม ต้องไปสาวิตถีพารณสืออย่างเดียวเลยหรือเปล่า เพราะเมืองไทยมันไม่มีตำแหน่งอะไรที่เปิดรับสมัครแล้วเดินไปตามเซเวนก็เปิดรับวุฒิ ม.๓ ม.๖ แล้วไม่เห็นจะเขียนว่า ปธ.๙ แล้วถ้า ปธ.๙ เองไปสมัครเป็นผู้จัดการสาขาเซเวนก็ดูจะเบาไป มันดูเสียตายของไม่ต้องไปร่ำเรียนเป็น ๑๐ ปีก็ได้มั้ง เพื่อจะเป็นผู้จัดการเซเวนมินะครับ มีคนที่มาสอบอนุศาสนาจารย์ถามว่าก่อนหน้านี้เขาทำงานอะไรมา บอกเป็นผู้จัดการเซเวน เป็นอยู่ตั้งหลายปี คือหลังจากจบเปรียญ ๙ สึกออกไปแล้วไม่รู้จะทำอะไร เลยไปเป็นผู้จัดการเซเวน มันดูเสียตายของ แต่ถ้ามองคิดอะไรมันก็สนุก ๆ ไป แต่ว่าถ้าเลือกได้ ถ้ามีโอกาสที่จะเข้าไปอยู่ในที่ ๆ เหมาะกับคนเหมาะกับงาน put the right Man in the right Job ใช้คนให้ถูกกับงานมันย่อมได้ผลผลิตที่ดีกว่า

ผู้สัมภาษณ์ : ขอขอบคุณมากครับอาจารย์ วันนี้ก็ถือว่าชัดเจนนะครับในประเด็นคำถาม
คำถามทั้ง ๓ คำถามที่ได้ถามท่านอาจารย์ไป อาตมาภาพ พระมหาวิชัย ปุตุติเสโส นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ก็ขอขอบคุณท่านอาจารย์ พันตรีสุธี สุขสากล มาก ๆ ครับเป็นอย่างสูงมา ณ
ที่นี้ครับ ขอขอบคุณครับ

ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ในส่วนของผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยค

๙. พระราชสิทธิธัมมณี วิ.,ดร.

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ
สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

บันทึกการสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์ : กราบขอโอกาส พระราชสิทธิธัมมณี เกล้า พระมหาขวัญชัย ปุตุตติเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วันนี้มากราบขออนุญาตพระอาจารย์เพื่อขอสัมภาษณ์ในงานวิจัยเรื่องทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยค ในทศวรรษหน้า

ซึ่งในงานวิจัยนี้จะเป็นคำถามออกเป็น ๓ หมวด หมู่ที่ ๑ สำหรับ ผู้ผลิตหรือผู้สร้างผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยค ส่วนที่ ๒ เป็นคำถามสำหรับหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับพระผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคและ คำถามส่วนที่ ๓ คือคำถามเกี่ยวกับตัวผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคนี้ ซึ่งคำถามที่ ๙ จะขออนุญาตสอบถามพระอาจารย์อยู่ในคำถามส่วนที่ ๓ คือผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙

ขออนุญาตสอบถามคำถามที่ ๑ นะครับ

๑.) ในฐานะที่อาจารย์ทุกคนเป็นผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยค พระอาจารย์มีความคิดเห็นส่วนตัวเมื่อมีบทบาทอย่างไรบ้างต่อพระพุทธศาสนาและสังคมโดยรวมและมีความพึงพอใจต่อบทบาทที่ได้ดำเนินการมาหรือไม่อย่างไร ?

พระราชสิทธิธัมมณี : สำหรับบทบาทก็คือ หน้าที่ หรือ สิ่งที่ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๙ ประโยค จะพึงกระทำ พึงดำเนินการ ก็เนื่องจากเราทั้งหลายก็เห็น เข้าใจกันอยู่แล้วว่า ปริญญาธรรม ๙ ประโยค เป็นการศึกษาขั้นสูงสุดของการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาผู้ที่จบปริญญาธรรม ๙ ประโยค ก็ถือว่าเป็นกำลังสำคัญในการบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยเฉพาะ ก็คือ การศึกษาพระปริยัติธรรม ก็คือว่าผู้ที่จบแล้วก็จะส่งเสริมพระปริยัติธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่นว่า ดำรงตนอยู่เป็นสมณเพศ ก็เป็นครูบาอาจารย์สอนบาลีและกัมมัฏฐาน ถ้าหากว่าศึกษาลาเพศไปแล้วก็ไปทำหน้าที่ในการสอนธรรมะ เป็นที่พึ่งแก่หน่วยงานราชการต่าง ๆ สำหรับปัจจุบันนี้ก็ยังคงทำหน้าที่อันนี้อยู่ และก็ยิ่งในสมัยปัจจุบันนี้ก็มีการศึกษาในส่วนอื่นเข้ามาด้วย ก็ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาปริญญา

ธรรม ๙ ประโยคมีเรื่องที่จะต้องทำมากขึ้น มีเรื่องที่จะต้องศึกษาค้นคว้ามากขึ้น โดยเฉพาะศาสตร์ เรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือว่าเชื่อมโยงกับเปรียญธรรม ๙ ประโยค เช่นว่า ผู้ที่สำเร็จ การศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคก็อาจจะต้องศึกษาวิชาบาลีสันสกฤตในระดับที่สูงขึ้นไป ที่ประเทศ ไทยบ้าง อินเดียบ้าง แม้แต่ที่ทางยุโรป ก็เป็นส่วนที่เราทั้งหลายได้เห็นอยู่ว่ามีตัวอย่าง และก็เมื่อสำเร็จ การศึกษาก็มาพัฒนาชีวิต พัฒนาสังคม พัฒนาในด้านการศึกษา แต่ว่าอย่างไรก็ตามแต่ สิ่งที่สำคัญก็คือ ว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วก็จะเป็นผู้ที่มีความสามารถเป็นพิเศษ สามารถที่ จะแปลภาษาบาลี อธิบายภาษาบาลีได้อย่างลึกซึ้ง มากกว่าผู้ที่จบเปรียญธรรมชั้นต่ำ ๆ แต่ก็ไม่ได้ หมายความว่า ผู้ที่จบเปรียญธรรมชั้นต่ำจะไม่สามารถทำได้ แต่ว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี้อถือว่าเป็น ความหวัง เมื่อทำอะไรคนก็จะให้ความเชื่อถือมาก แล้วกับบทบาทอันนี้ก็เป็นที่รู้จักกันมาโดยตลอดนะว่า ผู้ ที่สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคนั้นต้องทำได้ นอกจากนั้นก็ผู้ที่สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคก็เป็น ผู้บริหารชั้นสูงของคณะสงฆ์ ก็ถือว่าเป็นการประกาศความรู้ความสามารถของผู้ที่สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคว่ามีความสามารถ

ผู้สัมภาษณ์ : แล้วบทบาทที่พระอาจารย์ได้รับล่ะครับ ?

พระราชสิทธิมนี : ในส่วนของตัวผมเองก็ยังทำหน้าที่เหมือนเดิมอยู่ อย่างที่เล่ามา คือว่า ยังคงสอนบาลีอยู่ ยังคงมีงานที่เกี่ยวข้องกับบาลีอยู่ เป็นกรรมการตรวจบาลีสนามหลวง ก็ยังคงทำ หน้าที่อยู่เหมือนเดิมครับ ทุกปีก็ไปตรวจบาลี ไปสอนบาลี ทุกวันนี้ก็ยังสอนเหมือนเดิมปกติ และก็ นอกจากนั้นก็ยังมีงานพิเศษ เป็นงานเกี่ยวกับเรื่องการปฏิบัติกรรมฐาน ที่ต้องทำงานนี้มันก็มีเหตุปัจจัย หลายอย่าง คือตั้งแต่เรียนบาลีก็มาอยู่ในสำนักของครูบาอาจารย์ที่สอนกัมมัฏฐาน ตั้งแต่บวชมาสมเด็จพระ พุทธาจารย์ ท่านไปเดินธุดงค์ ท่านไปสอนกัมมัฏฐานทางจังหวัดที่ผมอยู่ ก็ได้มีโอกาสไปนั่ง กัมมัฏฐานกับพระผู้ใหญ่แล้วก็หลวงพ่เจ้าคุณพระธรรมธีรราชมุณีท่านก็สอนกัมมัฏฐานด้วยเป็นเหตุ ให้ได้มีโอกาสได้ปฏิบัติกัมมัฏฐานและท่านก็มักจะพูดอยู่เสมอตอนที่ผมไปวัดมหาธาตุ ท่านว่า สามเณร เรียนบาลีไปด้วย นั่งกัมมัฏฐานไปด้วย มันทำให้สอบได้ เรียนหนังสือเก่ง เรียนบาลีได้ สอบได้ คล้าย ๆ เป็นกฎระเบียบของวัดมหาธาตุว่า ผู้ที่เข้ามาอยู่ที่นี่ต้องปฏิบัติกัมมัฏฐาน ก็เป็นเหตุให้ผู้ที่มีเหตุเป็นอย่าง นี้มีโอกาสปฏิบัติกัมมัฏฐานเรื่อยมาตั้งแต่เป็นสามเณรอยู่วัดมหาธาตุแล้วพอมาเป็นพระก็สอนบาลี ว่าง ๆ ก็ไปปฏิบัติกัมมัฏฐานในแนวของสติปัฏฐานเรื่อยมา พออายุมากขึ้นครูบาอาจารย์ก็ให้ทำหน้าที่สอน กัมมัฏฐานแทนท่านก็เลยเป็นเหตุให้สอนกัมมัฏฐานเรื่อยมา นี่คือเหตุปัจจัยเบื้องต้นนะครับ ที่จริง ถ้า ถ้ามองว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยคควรจะสอนบาลี นักธรรมอย่างเดียว หรือว่า สอนอย่างอื่นเท่านั้น หรือ เปล่าจริง ๆ แล้วก็สมารถทำได้ แค่ว่า พระเรามีธุดะ ๒ ประการอยู่แล้ว ก็คือ คันถธุดะ วิปัสสนาธุดะ และปัจจุบันนี้ก็มีเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ไปเป็นอาจารย์สอนธรรมนำปฏิบัติไม่ใช่น้อยนะ ก็มีเยอะ อยู่ เพราะฉะนั้น ธุดะทั้งสองเนี่ย คือ คันถธุดะ วิปัสสนาธุดะ นี้ก็สามารถที่จะเชื่อมโยงกันได้ ถ้าผู้ที่เป็น เปรียญธรรม ๙ ประโยคทุกวันนี้ก็สามารถที่จะอธิบายเรื่องของหลักธรรมได้ลึกซึ้ง แล้วถ้าหากว่าได้

ปฏิบัติกัมมัฏฐาน มีโอกาสสอนธรรมนำปฏิบัติ จะทำให้ญาติโยม สังคมเขาเชื่อ การอธิบายอะไรก็จะทำให้มีความลึกซึ้ง แต่ทั้งหลายทั้งปวงนี้ก็ขึ้นอยู่กับบุคลิกลักษณะ บุคลิกลักษณะของคนไม่เหมือนกัน

ผู้สัมภาษณ์ : อยากจะถามถึงความรู้สึกถึงบทบาททางวิปัสสนาส่วนตัวเป็นยังไงครับ ?

พระราชสิทธิมุนี : ถ้าทุกวันนี้ก็รู้สึกธรรมดาณะครับ มีงานก็ทำไปครับ ทำไปเรื่อย

ผู้สัมภาษณ์ : ตามคำถามที่ ๒ นะครับ

๒.) พระอาจารย์คิดว่า พระอาจารย์อยากแสดงบทบาทเพิ่มเติมยังใงบ้างต่อ พระพุทธศาสนาและสังคม ?

พระราชสิทธิมุนี : ทุกวันนี้ก็ยังทำเหมือนที่เคยทำนะ ก็ทำตามเหตุปัจจัย มีเหตุปัจจัยให้ทำก็ทำไป คือ เมื่อได้รับการแต่งตั้งให้ทำเกี่ยวกับเรื่องวิปัสสนากัมมัฏฐาน เช่นว่า ที่มหาวิทยาลัยนี้ก็แต่งตั้งให้เป็นผู้อำนวยการทางวิปัสสนาธุระ ก็ทำเรื่องการปฏิบัติ วิปัสสนา ของนิสิตนักศึกษาบุคลากรของมหาวิทยาลัยและคณะสงฆ์ให้สอนพระกัมมัฏฐานพระสังฆาธิการ ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งใหม่ เช่น หลวงพ่อสมเด็จพะพุทธชินวงศ์ท่านก็มีนโยบายผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งใหม่ ไม่ว่าจะเป็นพระอุปัชฌาย์ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าอาวาสใหม่ ในหนกลาง นี้ต้องปฏิบัติกัมมัฏฐาน ๔๕ วัน ก็สอนนโยบายในส่วนนี้ ตั้งนานแล้ว ตั้งแต่ผมเป็นพระมหาแล้ว แล้วก็ ที่ในวัดนี้ก็ดูแลเรื่องการปฏิบัติ เจริญกัมมัฏฐาน ญาติโยม ที่มาวัด แล้วก็มืองค์กรต่างๆ หรือ แม้แต่ต่างประเทศก็ ถ้านิมนต์มาก็ไปสอนกัมมัฏฐาน แต่ว่าสำหรับ กัมมัฏฐานนี้กว่าไปจริงๆแล้ว อยากจะฝากประโยค ๙ ทั้งหลายว่า จริง ๆ แล้วนี่เป็นงานที่ประโยค ๙ ควรอย่างมากนะครับ เพราะว่าทุกวันนี้จริง ๆ เราก็มองหน้าที่ในการสอน เนื่องจากว่า ผู้ที่มาเรียน บาลีลดน้อยถอยลงไป แต่จริง ๆ ก็มีการขยายไปทางฆราวาสญาติโยม มันก็เป็นเรื่องที่ดีใช่ไหม ?

ผู้สัมภาษณ์ : ใช่ครับ

พระราชสิทธิมุนี : แต่ถ้าหากว่า ประโยค ๙ ที่ท่านยังไม่รู้จะทำอะไร ผมก็อยากจะแนะนำให้ไปปฏิบัติกัมมัฏฐาน มันเป็นเรื่องที่ดี ก็การที่เราในสายปฏิบัติกัมมัฏฐานนี้ก็คือ คนเรามันก็มี ความหวังนะ แต่กัมมัฏฐานนี้มันหวังในเรื่องของ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ ไม่ได้ มันแล้วแต่เหตุปัจจัย เพราะฉะนั้นก็อยากจะให้ทำบทบาท เพราะว่าตอนนี้หลังจากที่ประชุมการอบรมพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศเนี่ย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับคณะสงฆ์ ตอนนี้ไม่ว่าประเทศ ไหนก็ตามต้องพระที่ไปสอนธรรมนำปฏิบัติมาก ไม่ว่าที่ไหนก็ตาม ที่การประชุมที่ผ่านมา ไม่ว่ายุโรป อเมริกา ก็ตาม คือ พระที่ไปรักษาศรัทธาญาติโยมมันมีมากเป็นประเทศต่าง แต่พระที่สอนธรรมนำ ปฏิบัติเนี่ย ไม่ใช่แค่ประโยค ๙ อย่างเดียวนะ ประโยคอื่นก็ยังเป็นที่ต้องการ ประโยค ๙ ว่าง ๆ ก็ สามารถเพิ่มบทบาทของตัวเองได้ ไปอยู่ต่างประเทศเองก็สามารถสอนบาลีได้เนาะครับ เพราะว่าการ เปิดบาลีมีอยู่ทั่วทุกทวีปเลย ไม่เฉพาะในประเทศไทยอย่างเดียว

ผู้สัมภาษณ์ : ตอนนี้ก็ขยายไปที่สหรัฐอเมริกา และอินเดีย

พระราชสิทธิินิ : ทุกที่ครับ ทุกที่เลย เพราะฉะนั้น ประโยค ๔ มันมีเรื่องที่จะต้องทำ เยอะ แต่ว่ายังก็ตาม พื้นฐานของเราก็คือ เรื่องการศึกษาค้นคว้า เรื่องคัมภีร์ และก็ สามารถอธิบาย คัมภีร์ อธิบายหลักธรรม ให้ญาติโยมเข้าใจ แต่ที่ผมเห็นว่าสำคัญอันหนึ่งที่อยากยกย่องท่านนะว่า ประโยค ๔ นี้แม้ว่าจะไม่ได้เป็นพระ เช่น อาจารย์ทองย้อย เพราะว่าท่านทำบทบาทของท่านดีนะ ผม คิดว่า ประโยค ๔ ควรจะมีบทบาทแบบนั้น คือ ท่านอธิบายภาษาบาลี ออกทางโซเชียลมีเดีย ถือว่า เป็นบทบาทที่ดีนะ ที่ประโยค ๔ ควรมี นอกจากการสอนปกติ

ผู้สัมภาษณ์ : คือ เอาบาลีเข้าไปในโซเชียลเพื่อให้เข้าถึงได้ง่าย

พระราชสิทธิินิ : เพื่อให้คนเขาเข้าใจ แม้จะเป็นเรื่องศัพท์เล็กน้อยก็ตาม ก็อธิบาย อันนี้ ก็เป็นเรื่องที่ดีนะครับ

ผู้สัมภาษณ์ : น่าจะเป็นที่ต้องการในอนาคต

พระราชสิทธิินิ : ในอนาคตต้องเป็นอย่างนั้น เพราะว่าที่จริงภาษาบาลีมันคู่กับประเทศ ไทยอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น การสอบให้ได้มากที่สุดก็คือเรื่องสำคัญ แต่ในขณะเดียวกันการที่จะนำไปใช้ กับสังคม มันก็เป็นเรื่องสำคัญ

คนที่จบภาษาบาลี ผมอ่านของ ท่านเจ้าพระยาสุชุม พระยายมราชเนี่ย ผมยังชื่นชมมากเลย นะ ท่านก็เป็นแค่ประโยค ๓ มหาปັນ สุขุมอะ และ พญายมราช ประโยค ๓ เท่านั้นเอง แต่ว่าเป็นครู สอนภาษาไทยให้กับพระราชโอรส พระราชธิดา ของรัชกาลที่ ๕ ท่านมหาลองไปอ่าน ว่า ประโยค ๔ เยอะแยะอะในประเทศไทยเนี่ย เราทำยังไงที่จะเป็นที่พึ่งของประเทศชาติได้เรื่องของภาษาไทยด้วย ไม่ใช่ภาษาบาลีอย่างเดียววะ อันนี้เป็นเรื่องที่สำคัญ และก็ ทำยังไงถึงจะพูดให้คนเข้าใจ เก่งภาษาบาลี อยู่ แต่อาจจะพูดให้คนไม่เข้าใจ ก็อาจจะเป็นไปได้

ผู้สัมภาษณ์ : อันนี้เป็นลักษณะส่วนตัวหรือเปล่าครับอาจารย์ ที่จะพูดให้คนเข้าใจ

พระราชสิทธิินิ : อันนี้ก็อาจจะเป็นส่วนตัว จะทำอย่างไรให้พัฒนา เพราะว่าถ้าพัฒนาได้ มันก็เท่ากับการประกาศสถาบันของตัวเอง คือ ความเป็นสินค้าที่คนเขาประกาศ แต่ถ้าหากว่าเราเป็น อารามิกโวหารเนี่ย เราพูดภาษาวัดได้ดี ถ้าหากว่าเราถึงแม้ว่าจะมีความรู้มาก แต่ถ้าหากว่าเราไม่ สามารถจะสื่อคนให้เขาเข้าใจ ผมก็ถือว่ายังเป็นสินค้าที่ยังมีความจำกัดนะ มันไม่แพร่หลาย เพราะ ฉะนั้นเนี่ย ทำยังไงจึงจะเป็นสินค้าที่คนต้องการ แล้วก็ที่สำคัญเนี่ย ท่านมหาลองไปอ่านนะ มหาปັນ ของผม ลองไปอ่าน ผมก็ชอบอ่าน คือว่า รัชกาลที่ ๕ พระองค์ทรงส่งพระราชโอรสไปเรียนที่ยุโรปท่าน ถึงกับต้องเอามหาปັນไปสอนภาษาไทย มหาปັນเปรียญ ๓ ประโยคนะไม่ธรรมดา สอนพระราชโอรส เกรงว่าพระราชโอรสของแต่ละพระองค์จะลืมภาษาไทย ก็ส่งมหาปັນไปสอนภาษาไทยให้ ที่เรียน ภาษาอังกฤษยุโรปก็เรียนไป แต่มหาปັນต้องสอนภาษาไทยให้ได้ และที่สำคัญรัชกาลท่านก็ยังบอกพระ ราชโอรสทุกพระองค์เนี่ยต้องเขียนจดหมายถึงพ่อ ทุก ๆ เดือนนะ เขียนภาษาไทย เกรงว่าลูกจะลืม ภาษาไทย แล้วถ้าเขียนแล้วนี่อยากจะใช้ภาษาอังกฤษก็เขียนได้แต่ต้องใช้ภาษาไทยคู่กันมาด้วย พ่อจะ

ได้ตรวจทั้งสอง ทั้งภาษาไทยทั้งภาษาอังกฤษ แล้วคนที่มีความหวังจะสอนภาษาไทย คือ มหานครรับ มหาป็นก็ไปอยู่ด้วยนะครับ ท่านคิดว่ายังไง ลองคิดดูนะ เพราะฉะนั้นการที่พูดถึงฝากมหาทุกคนนี้ผมก็ไม่ได้เก่งภาษาไทยนะแต่ว่ามันเป็นสถาบันตามภาคเปรียญธรรม มันเป็นสถาบันที่สำคัญ อ้างว่ายังเด็ก ทุกวันนี้เราก็ก่อนกันใช้ไหมครับท่านอาจารย์ บ่นกันว่า เด็กมันไม่รู้เรื่องภาษาไทยอะไรต่าง ๆ พระเณรที่มาเรียนบาลีนักธรรมเราก็กลุ้มใจใช้ไหมท่านอาจารย์ นักธรรมก็ดี บาลีก็ดี มันต้องไปสอนภาษาไทยใหม่เนี่ยอาจารย์

ผู้สัมภาษณ์ : คล้าย ๆ จบ ป.๖ มาแล้วก็ภาษาไทยไม่ได้เลย เคยเจอเหตุการณ์แบบนี้เหมือนกันครับ

พระราชสิทธิมนิ : ทำยังไง ผมว่ามหาทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าประโยคไหนก็ตาม ทั่วประเทศเนี่ย เราจะไปฟื้นฟูให้กับระบบการเรียนภาษาไทยตั้งแต่รากหญ้ามาเลย แต่ถ้ายังมีปัญญา ผมว่าเป็นช่องทางที่เราควรจะทำ เพื่ออะไรครับ รักษาสถาบันของตัวเองไว้ ไม่ใช่เพื่อผู้หนึ่งผู้ใด เห็นเป็นอย่างนั้นนะท่านอาจารย์

เห็นความสำคัญด้านนี้เหมือนกันครับ ส่วนมากคนที่ไม่ได้หนังสือที่เรียกว่า เอาไก่แลกออกพอมมาเป็นมหาปัปเนี่ยรู้สึกว่าเขาจะเก่งภาษาไทยมากขึ้น

ท่านอาจารย์ก็รู้ ทุกวันนี้คนบ่นกันทั้งนั้น ใช้ไหมละ ?

ผู้สัมภาษณ์ : ใช่ครับ จบ ป.๖ มา อ่านหนังสือไม่ออก

พระราชสิทธิมนิ : บ่นมาถึงวัดเลยท่านอาจารย์ เพราะฉะนั้นจะทำยังไง เอาละ ผมว่า ๑) ประโยค ๙ เป็นผู้นำของสังคมในเรื่องของการศึกษาภาษาไทยด้วย และที่ ๒) เป็นผู้นำทางสังคมในเรื่องของการปฏิบัติธรรมด้วย โดยเฉพาะปัจจุบันนี้การศึกษาวิทยากร หรือแม้แต่วรรณคดีในหลักสูตรพระนวกะที่มหาเถรสมาคมออกมาใหม่ก็ยังมิวิชาวาวนา คนที่จะรู้เรื่องนี้ที่สุด ก็คือคนที่ผ่านมาแล้ว ก็ถ้าเป็นคนที่ผ่านมาแล้วนี่ก็สมควรที่จะส่งไป แต่ถ้าเขารู้ว่าคนที่เขามานานสอนธรรมนำปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นประโยคไหน ก็มีความศักดิ์สิทธิ์ คือ มันเป็นแบบสายตรงมา

บางคนก็เชื่อ อาจารย์ เพราะฉะนั้น ท่านอาจารย์ก็ไปลองทำดู

ผู้สัมภาษณ์ : และก็คำถามสุดท้ายครับ

๓.) พระอาจารย์คิดว่า ในอีก ๑๐ ข้างหน้านี้ครับ หมายถึงนับต่อจากนี้ไปอีก ๑๐ ปี พระอาจารย์อยากจะมีบทบาทในฐานะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ อย่างไร ๑๐ ปีข้างหน้าครับ มันอาจจะมีเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เทคโนโลยีอะไรต่าง ๆ ซึ่งอาจจะมีผลกระทบต่อบางวัด หรือเปรียญธรรม ๙ ประโยคมากใน ๑๐ ปีข้างหน้า อาจารย์คิดว่า จะมีบทบาทอย่างไร ในยุคนั้น ?

พระราชสิทธิมนิ : คงจะคิดว่าการสอนภาษาบาลี มันคงจะสำคัญอยู่แล้ว ก็อาจจะต้องมีความเก่งขึ้นในเรื่องทำยังไงถึงจะนำเสนอภาษาบาลีสู่สังคม ให้สังคมเห็นความสำคัญของภาษา พระพุทธเจ้า อย่างเช่น ครูสอนศาสนา อย่างเช่น ศาสนาคริสต์เขาก็สอนภาษาละตินในโบสถ์หรือ

แม้แต่อิสลามเขาก็สอนภาษาอาหรับในมัสยิด เพราะฉะนั้นก็ทอดทิ้งไม่ได้ แต่ว่าเราจะทำยังไงให้ภาษาตัวเอง ให้มันกระจายออกไป บาลีเป็นเบื้องต้นของภาษาไทย มันเป็นเรื่องที่เราจะต้องทำนะอาจารย์ ถ้าไม่ทำคนก็จะไม่เห็นความสำคัญ แต่ผมก็ยังคิดว่าภาษาบาลีเนี่ยถ้าจะทำก็ต้องทำแบบชนิดที่เรียกว่าจะทำ คนที่ทำแบบสุด ๆ ก็ต้องมี อย่างคณะสงฆ์นี้ก็ทำแบบสุด ๆ บาลีอย่างเดียว ต้องทำครบ คือ ทำบาลีอย่างเจี๊ย ทำ แต่ว่า มันจะต้องมีคนอีกกลุ่มหนึ่งไปอธิบายสิ่งที่คณะสงฆ์ได้ทำให้คนเข้าใจเป็นหน่วยประชาสัมพันธ์ไปบอกแจ้ง บอกข่าว ก็ไปประยุกต์ด้วยว่ามันเป็นยังไง เพราะว่า คณะสงฆ์ท่านก็ทำอย่างที่เคยทำมา เอาเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคไปอธิบายให้คนเขาเข้าใจ เพราะว่าคนที่เปรียญธรรม ๙ ประโยคนี่พูดเข้าใจยากอยู่ บุคลิกส่วนตัวอีก มันก็สำคัญ แต่ที่สำคัญยิ่งกว่านั้น ผมว่า มันต้องมีหน่วยงานที่ทำเรื่องนี้ เรื่องภาษาบาลี ก็คือการเรียนภาษาบาลีในแนวสากล อย่างเช่นว่า ทำไมพระอินเดีย พระพม่า พระลังกา เขาพูดภาษาบาลีได้ เขียนภาษาบาลีได้ สัมมนาภาษาบาลีได้ ประเทศไทยเรา ก็สมควรจะต้องมีหน่วยงานหนึ่ง ที่จะทำเรื่องนี้

ผู้สัมภาษณ์ : ก็คือ ประยุกต์จากที่มันอยู่ในหนังสือ

พระราชสิทธิมนี : คือ จะต้องมีคนทำ เพราะว่า เวลาที่เราไปสัมมนา ไม่ว่าจะเป็นสัมมนาลังกา พม่า เราไปทั้งนั้น เพราะว่าเรารู้้อะ เรานี้ยืนแปลมคธเป็นไทย ไทยเป็นมคธ แทนจะเขียนดี ไอ้ที่ว่าไปในประเทศที่นับถือเถรวาทนี่เขาทำกัน ซึ่งคณะสงฆ์หรือใครก็แล้วแต่ต้องขยายออกไป ผมยังคิดอยากจะส่งพระเถรที่วัดไปเรียนภาษาบาลีแนวนี้อย่า คือ เพื่อให้สามารถสัมมนาในระดับนานาชาติได้

ผู้สัมภาษณ์ : แล้วพระอาจารย์คิดว่า ถ้าเกิดจะมีหน่วยงาน หรือ องค์กร ที่เกี่ยวข้องกับภาษาบาลีสากลนี้ ควรจะเป็นหน่วยงานไหนบ้างครับ ?

พระราชสิทธิมนี : ผมก็ว่าก็ต้องช่วยกันคิด

ผู้สัมภาษณ์ : ถ้ากองบาลีละครับ อาจารย์คิดว่ายังไง ?

พระราชสิทธิมนี : กองบาลีเนี่ยปีหนึ่งก็มีงานเยอะ เพราะฉะนั้น ก็จำเป็นต้องมีหน่วยงาน ท่านอาจารย์ ผมก็ไม่รู้ อันนี้สำหรับเผื่อว่า เราไปต่างประเทศ เราจะได้ไม่เป็นไข้ เราก็อาจจะไม่ใช่ว่า จัดการศึกษาของคณะสงฆ์ คณะสงฆ์เราก็จัดไป แปลไทยเป็นมคธ แปลมคธเป็นไทย ทำอย่างนี้เรื่อย ๆ แต่ว่าสำหรับภาษาบาลี ที่มันเป็นแนวเรียนภาษาสากลอะ คือ การเขียน การพูด ก็สักหน่วยงานไหนทำได้ก็ดี

ผู้สัมภาษณ์ : ส่วนตัวถ้าเกิดมองว่า กองบาลี ต้องจับมือกับ มจร อย่างเจี๊ย

พระราชสิทธิมนี : อ่อ ถ้าทำได้มันจะดีนะ

ผู้สัมภาษณ์ : อย่างเช่นภาษาอย่างที่อาจารย์ว่าเป็นบาลีสันสกฤตสากล ก็ยกให้ มจร. ไป ถ้าเป็นบาลีดั้งเดิมก็ยกให้กองบาลี

พระราชสิทธิินิ : อาจารย์ความคิดดี ถ้าทำได้ก็ดี เวลาไปสัมมนาบาลี ในระดับนานาชาติ เราพูดไม่ออก ปัญหา คือ เราารู้สึกเก้อเขิน แต่ถ้าทำได้มันก็จะดีมาก และอีกอันหนึ่ง เพราะว่ายังงี้เสีย การปฏิบัติ มันก็เป็นเรื่องอุปนิสัยของแต่ละบุคคลนะ ถ้าประโยค ๙ เนี่ย หรือก็ว่าไปกัน ทุกประโยค เราก็ก็มีพื้นฐานอยู่แล้ว ถ้ามีโอกาสปฏิบัติก็จะดี พระก็มีพื้นฐานที่มีผลงาน อย่างเช่น พระธรรมธีรราชมหามุนี เจ้าคุณโชดก หรือแม้แต่เจ้าคุณพระพรหมโมลี บ้านดอน อย่างเจี๋ย รู้จักมัย อย่างที่ปนีทั้งหลาย จักกวลที่ปนี ก็เคยถามนะ หลวงพ่อทำไมเขียนหนังสือเยอะเยอะ ท่านบอกว่า ท่านเขียนล้างความรู้สึกของท่าน เพราะว่าท่านรู้สึกว่่า เมื่อก่อนเนี่ยมันไม่เข้าใจ เรื่องของการปฏิบัติ พอไปปฏิบัติแล้วก็เลยเขียนว่า คนเราเนี่ยต้องปฏิบัติก็มีพื้นฐาน เห็นด้วยกับคนให้ไปปฏิบัติ ปริยัติก็ต้องมีด้วย ถ้าประโยค ๙ ทำได้ก็ดีมาก

ผู้สัมภาษณ์ : วันนี้ เกล้า พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วันนี้ก็ขอกราบ ขอบพระคุณ พระราชสิทธิินิ ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นอย่างสูง ที่ได้ให้ข้อมูล ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้

๑๐. พระมหาไพโรวัลย์ วรณฺโณ

ตำแหน่ง อาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
 สถานที่ทำงาน วัดสร้อยทองพระอารามหลวง
 วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑

บันทึกการสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์ : กราบขอโอกาสพระมหาไพโรวัลย์ วรณฺโณ วัดสร้อยทองพระอารามหลวง ข้าพเจ้าพระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพระพุทธศาสนาปริญญาโท วันนี้มาขออนุญาต พระอาจารย์สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในงานวิจัยเรื่อง “ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” ซึ่งในงานวิจัยนี้จะแบ่งคำถามออกเป็น ๓ ส่วนคือ ส่วนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับผู้บริหารหรือผู้สร้างบัณฑิต ส่วนที่ ๒ เป็นส่วนเกี่ยวกับหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค และส่วนที่ ๓ เป็นคำถามที่มุ่งไปที่ตัวของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคเอง

ซึ่งคำถามที่จะขออนุญาตสัมภาษณ์พระอาจารย์ในวันนี้ครับ จะเป็นคำถามในส่วนของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

๑) ในฐานะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ท่านมีความเห็นว่าตัวท่านมีบทบาทอย่างไรบ้างต่อพระพุทธศาสนาและสังคมโดยรวม และมีความพึงพอใจต่อบทบาทที่ได้ดำเนินการมาหรือไม่ อย่างไร ?

พระมหาไพโรวัลย์ : ถ้าถามในความเห็นส่วนตัวของผมนะครับ ในฐานะของบุคคลที่สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยค ผมว่าบทบาทที่ผมกำลังทำอยู่ในขณะนี้ มันอาจจะไม่ค่อยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคโดยตรงเพราะว่า Action ของผมที่มันมีอยู่ในสังคมขณะนี้ ผมว่าส่วนหนึ่งมันได้มาด้วยองค์ความรู้อื่น ๆ ด้วย ที่นอกจากความเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค มันอาจจะเพราะว่า มันเป็นความสนใจความชอบในมุมหนึ่ง ในส่วนตัวของเรา เราจึงหันมาทำอะไรแบบนี้ แต่ถามว่าบทบาทจริง ๆ ที่ได้รับมาจากเปรียญธรรม ๙ ประโยคมันก็คงไม่ต่างจากมหาเปรียญหลาย ๆ คนที่จะมีบทบาทหรือหน้าที่ ๆ จะมีจำกัดอยู่แค่แวดวงคณะสงฆ์อย่างเช่น มหาเปรียญส่วนใหญ่ส่วนมากเมื่อจบเปรียญธรรม ๙ ประโยค บทบาทอย่างมากที่ได้รับเมื่อไม่เอาตำแหน่งในงานคณะสงฆ์ ตำแหน่งในหน้าที่ผู้ปกครอง ก็เป็นครูสอนบาลีตามสำนักเรียนอะไรแบบนี้ ผมว่าซึ่งมันเป็นบทบาทที่มันน้อยมาก ถามว่า มันคุ้มค่ากับการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคมั้ย ? มันไม่คุ้มอะ เพราะว่าเราเรียนจบเปรียญธรรม ๙ ประโยคมา ๘ ปี ถ้าไม่ตกเลย ที่จบมาแล้วด้วยความเหนื่อยยาก

จริง ๆ แล้วก็คือมานั่งสอนหนังสืออย่างนี้ ไปอยู่ต่างจังหวัดก็ไปเป็นเลขานุการคณะอำเภอ เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดอะไรแบบนี้ ผมว่าการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคมันทำอะไรได้มากกว่านั้น ในทางที่มันเป็นไปได้

ผู้สัมภาษณ์ : หมายถึงศักยภาพของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคใช้มั๊ยครับ

พระมหาไพรวัลย์ : ใช่ ๆ ผมมองว่าศักยภาพของคนที่เป็นมหาเปรียญธรรม ๙ ประโยคมันควรจะมากกว่านี้ และบทบาทหนึ่งที่มีบทบาทจะไม่มีเลยก็คือบทบาทกับสังคมข้างนอก ผมว่ามันสำคัญที่สุด เพราะว่าคณะสงฆ์พยายามผลิตบุคลากรที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคออกมา มันต้องตอบโจทย์ไม่ใช่แค่เฉพาะวงการคณะสงฆ์ ไม่ใช่ว่าเพื่อทำงานสนองคณะสงฆ์ แต่ว่าต้องทำงานเพื่อคืนอะไรให้กับสังคม เพราะว่าเวลาสังคมข้างนอกเขามองพระเองเนี่ย เขามองพระที่ไม่มีวิทยฐานะเขาก็มองอีกมุมหนึ่งนะ แต่ว่าเขามองพระเปรียญธรรมหรือพวกมหาเนี่ยเขาก็รู้สึกว่าการเปรียญธรรมหรือมหาเนี่ยเป็นผู้ทรงภูมิมีภูมิความรู้อะไรแบบนี้ และเวลาที่สังคมเขามีปัญหาหรือมีคำถามอะไรที่มันเกี่ยวกับหลักการของพระพุทธศาสนาเนี่ย เขามองว่าพวกพระมหาเปรียญอย่างเราเนี่ย ต้องเป็นที่พึ่งให้เขาได้ ต้องช่วยเขาได้ ต้องช่วยเหลือเขาได้ ไม่ว่าจะเป็นการออกมาชี้แจง ออกมาพูด หรือออกมาทำอะไรก็ตามแต่ ผมว่าบทบาทอันนี้มันยังไม่ค่อยมีในสังคม มีน้อยมาก

ผู้สัมภาษณ์ : อาจารย์คิดว่าเป็นเพราะอะไรที่ทำให้บทบาทด้านนี้ไม่ค่อยมีหรือมีน้อยครับ ?

พระมหาไพรวัลย์ : ผมว่าถ้าพูดโดยตรงมันก็เป็นกระบวนการในการหล่อหลอมการศึกษาแบบทางเปรียญธรรมของเราอะ เพราะว่ามหาเปรียญส่วนใหญ่ อย่างเรามาเรียนบาลีเราจะรู้สึกว่าการมาเรียนเป็นมหาเนี่ย ๑) เรียนเพื่อให้ได้สมณศักดิ์ นี่คือสิ่งที่มุ่งเน้นที่สุดเลย ที่เห็นปฏิบัติในปัจจุบันนะ ถ้ามองว่าทำไมถึงมาเรียนบาลี ก็ตอบว่าอยากเป็นเปรียญ อยากได้พัดยศ เพียงแต่อยากมีความรู้และเป็นที่ยอมรับของทางคณะสงฆ์ คือจะได้ก้าวหน้าทางคณะสงฆ์นั่นเอง เราจะมีแค่เนี่ย ถ้ามองว่า จะมีมหาเปรียญสักกี่คนที่มองว่าประโยค ๙ มันไม่พอ หรือเราจะจบแล้วไปทำงานอยู่ในภายในคณะสงฆ์มันไม่พอ ผมว่ามันน้อย หรือบางคนอาจจะรู้สึกว่าการจบเปรียญธรรม ๙ มันเยอะมากแล้ว มันสูงแล้ว พอแล้ว การจะไปต่อยอดหรือหาความรู้ในมิติอื่น ๆ มันแทบจะมีน้อยมากเรื่องนี้เห็นได้ชัดเลยนะ แต่กรณีที่จะมีการพยายามผลักดันให้เปรียญธรรม ๙ ประโยคเทียบเท่ากับปริญญาเอก อันนี้มันเป็นเรื่องที่สะท้อนได้ชัดเลยว่า คณะสงฆ์มองว่าองค์ความรู้แบบเปรียญหรือที่เป็นแบบเปรียญธรรมมันเยอะแล้วมันมากแล้ว ผมว่ามันไม่ใช่ มันต้องส่งเสริมแล้วก็มีคนพยายามตั้งคำถามว่า แม้แต่คณะสงฆ์เอง เวลาผลิตบุคลากรทางศาสนาแล้วก็ไม่มีการรับที่จะให้มหาเปรียญพวกนี้สามารถเข้าไปอยู่หรือเข้าไปทำงานได้ เหมือนกับว่าจบไปแล้วก็ตัวใครตัวมัน อุตสาหกรรมผลิตอุตสาหกรรมป้อนกันมาตั้งแต่เปรียญ ๑-๒ ถึงเปรียญ ๙ พอจบแล้วก็ตัวใครตัวมัน ใครอยากจะทำอะไรก็ทำ ความจริงคณะสงฆ์จะต้องมีองค์กรหรือหน่วยงานสำหรับให้มหาเปรียญไปทำงานโดยเฉพาะเลย

แผนกคัมภีร์ก็ได้ แผนกตำราก็ได้ ไปช่วยกันชำระคัมภีร์ ไปช่วยกันชำระอะไรแบบนี้ ผมว่าควรจะทำ หรือว่าจะเป็นกองวินัยกองพระสูตรอะไรก็ได้ ทำแบบเหมือนแต่ก่อนที่มี แล้วก็เอาหมาเปรียญไปทำงานอยู่ในส่วนนั้น ผมว่าจะเป็นประโยชน์

ผู้สัมภาษณ์ : ก็ถือว่าชัดเจนนะครับในคำถามข้อที่ ๑ นะครับ พระอาจารย์มีความพึงพอใจมั๊ยครับสำหรับบทบาทที่กำลังทำอยู่ ?

พระมหาไพรวัลย์ : ผมรู้สึกพึงพอใจแน่นอนอยู่แล้ว พอใจในสิ่งที่ตัวเองทำนะ รู้สึกว่าสิ่งที่ทำมันเป็นประโยชน์ รู้สึกว่าเรากำลังทำประโยชน์ แต่ว่าไม่ได้รู้สึกว่าบทบาทที่ทำมันทำในฐานะการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคนะ มันไม่ได้มีความรู้สึกอย่างนั้นเลยนะ ผมกำลังรู้สึกว่าผมกำลังทำงานในฐานะที่เป็นเสรีภาพของปัจเจกบุคคลคนหนึ่งในการที่อยากจะพูดอยากจะทำหรืออยากจะแสดงทัศนะแสดงความเห็นในฐานะของปัจเจกบุคคลของความเป็นส่วนตัวของตัวเองที่อยากจะทำ

ผู้สัมภาษณ์ : หากมองในมุมของพระอาจารย์ อาจารย์อาจจะเอาประโยค ๙ เป็นฐานแล้วเอาความรู้จากภายนอก เป็นสิ่งที่สานต่อจนเป็นบทบาทในปัจจุบันนี้เปล่าครับ ?

พระมหาไพรวัลย์ : น่าจะเป็นแบบนั้น

ผู้สัมภาษณ์ : ต่อไปในคำถามที่ ๒ นะครับ.

๒) ท่านคิดว่าท่านอยากแสดงบทบาทเพิ่มเติมอย่างไรบ้าง ต่อพระพุทธศาสนาและสังคมโดยรวม ?

พระมหาไพรวัลย์ : คิดว่าถ้าเป็นไปได้ผมอยากจะทำบทบาทเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ ผมอยากจะทำแบบสังคมสงเคราะห์ไปทางสายหลวงพ่อกุศลศาสตร์ งานพัฒนาสังคมอย่างหลวงพ่อกุศล วิสาโล หรืออะไรแบบนี้ ผมว่าพระเราต้องหันมาอะไรแบบนี้ แล้วมันจะทำให้ตัวเราเองมีคุณค่าด้วย และคณะสงฆ์โดยรวมยังรู้สึกว่ามีความสำคัญต่อสังคมโดยรวมสมัยใหม่ และทางเดียวที่คณะสงฆ์จะอยู่รอดก็คือหันมาทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ให้มาก คณะสงฆ์ต้องหันไปอยู่กับชาวบ้านอยู่กับชุมชนปกป้องสิทธิชุมชนอะไรแบบนี้ อย่างที่หลวงพ่อกุศลพาคนไปปลูกป่าปลูกต้นไม้ หรือแม้แต่หลวงพ่อยอมทำอะไรต่าง ๆ ผมว่าแบบนี้ แล้วสังคมเขาจะมองเห็นว่าหมาเปรียญและคณะสงฆ์ก็ยังมีประโยชน์อยู่ แต่ถ้าคณะสงฆ์ยังอยู่กับกลุ่มก้อนของตัวเอง ไม่ออกไปทำงานเพื่อสังคม ผมว่ามันไม่ใช่แนวทางนะ มันจะขัดกับหลัก จรณ ภิกขเว นะ พระพุทธเจ้าบอกว่าเธอจงเที่ยวไปนะ ไม่ใช่จบประโยค ๙ บางคนบอกว่าหาแหล่งแล้ว หาแหล่งลงแล้ว อะไรแบบนี้

ผู้สัมภาษณ์ : ๓) ท่านคิดว่า ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าท่านอยากจะมีบทบาทในฐานะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค อย่างไร ?

พระมหาไพรวัลย์ : ถ้าถามผมว่าอยากทำอะไร ผมไม่รู้ว่าจะอีก ๑๐ ปีข้างหน้าจะเป็นยังไง แต่ถ้าถามผมว่าผมอยากมีบทบาทในด้านไหน ผมอยากมีบทบาทในด้านแบบนี้ (บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์)

ผู้สัมภาษณ์ : ขอบพระคุณครับสำหรับการตอบคำถามสัมภาษณ์ในทั้ง ๓ คำถามที่ได้ถาม
ไป กราบขอบพระคุณครับ

๑๑. ศาสตราจารย์ อุทิส ศิริวรรณ

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวีปริญญา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยอพลโล รัฐ มอนทานา
สหรัฐอเมริกา และมหาวิทยาลัยแคริสมา เมืองโพรวินเดนเซียลส์ ทีซี
สหราชอาณาจักร

วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

บันทึกการสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์ : ในฐานะผู้บริหารหรือผู้สร้างบัณฑิต ท่านคิดว่า หลักสูตรการศึกษาที่ทำให้
ผู้สำเร็จการศึกษาเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคและออกไปสู่สังคม เหมาะสมหรือเพียงพอต่อความ
ต้องการของสังคมแล้วหรือไม่ อย่างไร?

ศ.ดร.อุทิส: หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี อาจจะมีเหมาะสมในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่
เพียงพอต่อความต้องการของสังคม

ผู้สัมภาษณ์ : ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการแสดงบทบาทตามสถานภาพของ
ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ที่ออกไปสู่สังคม?

ศ.ดร.อุทิส : เท่าที่ดู ถ้าสำหรับเปรียญธรรม ๙ ประโยคที่ออกไปสู่สังคม เรามีคนที่ทำงาน
ในระดับที่สังคมมองเห็นในขณะนี้ค่อนข้างน้อย จะมีไม่กี่คน อาจจะต้องเพิ่มจำนวนมากขึ้น ที่มีบทบาท
โดดเด่นก็จะมีเฉพาะในแวดวงของวิชาการ และก็แวดวงของอนุศาสนาจารย์ แต่บทบาทของสังคมอื่น
ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาคการเมือง ภาคเศรษฐกิจ และก็ภาคเทคโนโลยี หรืออุตสาหกรรมหรือองค์กร ทั้ง
ภาครัฐและเอกชนเราถือว่าน้อย เพราะฉะนั้นเราต้องพยายามช่วยกันจัดระบบเปรียญธรรม ที่ให้
การศึกษาเข้าไปอยู่ในองค์กรภาครัฐและเอกชน เช่น เราอาจเรียนบาลีเปรียญ ๙ ยังไง ยกตัวอย่างเช่น
ให้ไปอยู่ในส่วนของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ หรืออาจจะไปดูแลในเรื่องของการวิจัย เพื่อแก้ไข
ปัญหาของประเทศชาติ เช่น เรื่องของอบายมุข ไม่ว่าจะเป็นการพนัน ยาเสพติดต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งชั่วร้าย
สังคม ซึ่งเรายังขาด วิชาในส่วนของการภาษาซึ่งจะทำอย่างไรเพื่อให้ไปเสริมนักเรียนข้างนอกให้เรียนภาษา ที่
ชำนาญกว่าที่เป็นอยู่ปัจจุบัน เพราะว่าภาษาบาลีนี้จะช่วยในเรื่องของการเรียนภาษาไทย ภาษาอังกฤษ
ได้เป็นอย่างดี

ผู้สัมภาษณ์ : มันเกี่ยวกันไหมครับ อาจารย์ ?

ศ.ดร.อุทิส : ใช่ครับ เกี่ยวกัน มันก็เลยกลับมาสู่ว่า หลักสูตรเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี
เหมาะสม แต่จะต้องเติมเต็มในเรื่องของทักษะนะครับ ทักษะความรู้ความสามารถให้มีความรู้รอบตัว

คือไม่ใช่เรียนเฉพาะบาลีอย่างเดียว แต่ไม่สามารถไปปรับเข้ากับสังคมภายนอกได้ นี่เป็นปัญหา เพราะฉะนั้นบทบาทของเราในยุคนี้ก็จะจะไม่เด่นเมื่อเทียบกับสมัยรัชกาลที่ ๕ - ๖ - ๗ - ๘ ที่เวลาผู้ที่เป็นเปรียญออกมา อย่างเช่น ท่านเจ้าพระยาบรมราช บัณเฑาะฐ เจ้าพระยาน้อย อจริยางกูร อะไรประมาณนั้นนะครับ ที่มาทำงานเป็นราชบัณฑิต อย่างเช่นอาจารย์จันทน์ ทองประเสริฐ อะไรพวกนี้ ซึ่งเราจะมีคนเก่ง ๆ เข้ามาทำงานรับใช้ชาติ แต่ปัจจุบันเท่าที่สังเกตดูเปรียญ ๙ ประโยคหรือว่าระบบเปรียญธรรมเนี่ย มีจำนวนน้อยมาก เพราะเหมือนกับว่าเราจะมุ่งผลิตไปเพื่อสถาบันสงฆ์อย่างเดียวมัย คณะสงฆ์ก็ต้องมอง ต้องมองเหมือนกัน ถ้าเราจะเน้นแค่สถาบันสงฆ์เราก็ต้องเปิดทางเลือกกว่า ถ้าเราออกมาแล้วเนี่ย เราจะเป็นอย่างอื่นได้มัยนอกจากจะเป็นอนุศาสนาจารย์ หรืออาจารย์ อาจจะไปทำงานอะไรอย่างอื่น เช่นอย่างที่ผมบอกว่ายู่ภาคเอกชน หรืออาจจะไปทำงานสื่อสารมวลชน เช่นแบบอาจารย์เสถียร พันธรัณสี นะครับ ซึ่งสมัยก่อนเนี่ย คนของเราออกไปทำงานรับใช้ชาติในวงการต่าง ๆ เยอะมาก อย่างอาจารย์เกษม บุญศรี ท่านก็ไปอยู่รัฐสภา ไปอยู่ในราชบัณฑิต ไปอยู่ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่นอาจารย์ธนิศ อยู่โพธิ์ เหมือนที่ท่านจะเคยเป็นอธิบดีกรมศิลปากรนะครับ และเคยเป็นอธิบดีมหาวิทยาลัยศิลปากรด้วย แต่ภาพแบบนี้ของเรามันหายไปตอนนี

ผู้สัมภาษณ์ : อาจารย์คิดว่ามันเป็นเพราะอะไรครับ มันถึงหายไป ?

ศ.ดร.อุทิศ : ที่หายไปเพราะว่า เราขาดระบบสนับสนุนส่งเสริมกันจริงจัง ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเราเรียนรัฐศาสตร์อยู่จุฬา จุฬาและธรรมศาสตร์ก็จะเป็นสิ่งที่ดีสิ่งหนึ่งแต่เนี่ยครับ ก็มีโอกาที่เราจะไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นนายอำเภออะไรแบบนั้นนะครับ แต่คนที่เรียนเปรียญธรรม ๙ ประโยคมันไม่ชัดเจนว่าออกมาแล้วเนี่ยจะไปเป็นผู้ช่วยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด หรือว่าเป็นหัวหน้าส่วนราชการ ซึ่งบางทีมันก็มีคำถามว่า นี่เราทำไมไม่ให้เรียนทางกฎหมาย นิติศาสตร์ อนาคตอาจจะได้มาเป็นอัยการ เป็นผู้พิพากษา หรือว่าอาจจะเรียนเฉพาะทางด้านอื่น ๆ เช่นเป็นไปได้อะไรพวกเรานี้มีความรู้ความสามารถเรื่องคณิตศาสตร์คำนวณอาจจะได้เรียนวิศวกรรม แพทย์บ้าง อาจจะเรียนแพทย์แผนไทยหรือแผนโบราณ หรือจิตรกรรม หัตถกรรม แบบศิลปากรเขามีนะครับ ที่สามารถเรียนได้ แต่ทำไมหลักสูตรพวกนี้มันไม่มี ยกตัวอย่างนะครับเรื่องจิตรกรรมหัตถกรรม เรื่องอะไรเกี่ยวกับวัด นี่มันมีเยอะเลย หรือแม้กระทั่งงานเผยแพร่ อย่างเช่นงานพระธรรมทูตในต่างประเทศ ทำไมเราไม่มีทั้งที่เรามีวัดในต่างประเทศตอนนี้หลายร้อยวัด แต่เราที่ออกไปสู่สังคมมันไม่มีการสื่อสารกลับมา มันไม่มีสมาคมศิษย์เก่า สมาคมเปรียญธรรม ๙ ประโยคอะไรประมาณนี้นะครับ ซึ่งควรจะเป็นของวัด กองบาลีสนามหลวงนี้อาจจะควรจัดทำด้วยซ้ำ แล้วก็ให้ศิษย์เหล่านี้กลับมา มาช่วยกันทำงาน

ผู้สัมภาษณ์ : คือจัดตั้งเป็นองค์กรก็ได้ไหมครับ ?

ศ.ดร.อุทิศ : ใช่ครับ เช่นเห็นมีวัดหนึ่งทำนาร่องที่ดี คือวัดโมลีโลกยาราม ที่เขาทำมหาบาลีวิชาลัย อะไรพวกนี้นะครับ แต่ก็บังเอิญว่ากองบาลีสนามหลวงไม่ได้ดูแลเต็มตัว การขับเคลื่อนก็เป็นแบบต่างคิดต่างทำ

ผู้สัมภาษณ์ : ก็คล้าย ๆ ว่ามันเป็นเรื่องของใครของมัน ของวัดใครวัดมันใช่ไหมครับ?

ศ.ดร.อุทิศ : ใช่ครับ แม้กระทั่งทุกวันนี้อธิบดีกรมการศาสนาเราเนี่ย จริง ๆ ก็เป็นเปรียญครับ ทราบว่า ท่านมานัส ทารัตนใจ ก็ทราบที่ท่านเป็นเปรียญธรรม ๖ ประโยค ศิษย์เก่าสำนักเรียนวัดป่าจัวที่เชียงราย แต่เราก็ไม่ได้บูรณาการ ประโยค ๙ เราไปอยู่ตามสำนักพุทธต่าง ๆ ก็มี เช่น ท่านบุญเลิศ โสกา เป็นต้น แต่เราก็ไม่ได้ดึงคนเหล่านี้ ดึงศักยภาพหรือป้อนคนเหล่านี้ หรือทำอะไรที่ให้คนเหล่านี้ กลับมาร่วมคิดร่วมทำกับวัดหรือสำนักเรียนบาลีต่าง ๆ ไม่มีนะครับ สำนักเรียนบาลีนี้พอจบแล้วก็ตัวใครตัวมัน ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ นี่คือปัญหาที่เราเจอนะครับ อันนี้ก็เลยจะฝากไว้ว่า ถ้าในประเด็นนี้ถ้าเราจะทำให้ชัดเจนออกไปสู่สังคมเนี่ย เราก็ควรจะต้องมานั่งทำแผน ทำกิจกรรม ทำโครงการ ทำโองการ อาจจะเป็นสมาคมหรือมูลนิธิ หรือว่าจะดึงพวกที่ลาสิกขาออกไปเนี่ย กลับมาร่วมงาน เช่น อาจารย์แย้ม ประภัสสร มาสอนหนังสือ จะสอนวัดตัวเองก็ได้ หรือสำนักเรียนอื่น ๆ ก็ได้ ซึ่งมันมีวิชาที่ต้องสอนอะไรกันอยู่เยอะแยะเลย อาจจะต้องเปิดอัตราตราบนี้ให้ ซึ่งทุกวันนี้เราไม่มีอัตราครูสอนบาลี มันอาจจะต้องเป็นระบบมหาลัทธิบาลีเหมือนที่ลังกาเขา มันมีระบบตรีโท เอก แล้วก็เอาพวกเปรียญธรรม ๙ ต่อยอดทำวิจัยลงลึกให้ได้จบดอกเตอร์บาลี

ผู้สัมภาษณ์ : จัดเป็นหลักสูตรบาลีสากลได้เลยนะครับ

ศ.ดร.อุทิศ : ใช่ครับ ควรเป็นอย่างนั้น ควรเต็มเต็ม เพราะว่าถ้าทราบใดเราไม่ผลิตคนที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม มันก็จะกลายเป็นว่าพอออกมาปุ๊บก็จะหายไปเลย อย่างผมเองผมยังต้องเปลี่ยนสายเรียน อย่าเรียกว่าเปลี่ยนเลย เรียกว่าต่อยอดนะครับ ลำพังแค่เปรียญธรรม ๙ ประโยคมันก็ใช้ไม่ได้ คือ ก้อย่างมากก็เป็นได้แค่อนุศาสนาจารย์ อย่างมากก็เป็นอาจารย์ ผมก็ต้องไปเรียนการเงิน เห็นมั๊ยครับ ต้องไปเรียนการค้าระหว่างประเทศ ไปทำงานอยู่ นิวยอร์ก ไปอะไรพวกนี้ ต้องไปต่อสู้อย่างไรก็ได้เห็นใจครับ ถ้าเราจะทำให้สังคมยอมรับเราก็ต้องฝึกคนของเราให้ทำงานแบบพหุสาขา วิทยาการ คืออย่างรู้อย่างเดียวจะครับ อย่างรู้อย่างเดียว บทบาทถึงจะโดดเด่น ถ้าเรารู้อย่างเดียวมันก็ไม่ได้อยู่ในวงจรของอำนาจ เช่นที่ผมว่า ทำไมเปรียญธรรม ๙ ประโยคไม่ไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นนายอำเภอ ปลัดอำเภอ เป็นอบจ. เป็นเทศบาล หรือว่าไปเป็นศาล เป็นตำรวจ เป็นนายพล ถ้าทราบใดคนของเราไม่ได้ไปอยู่ในตำแหน่งมีอำนาจ ออกไปก็ไม่โดดเด่น อันนี้ฝากไว้ ต้องให้เจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักเรียนต่าง ๆ มาช่วยกัน

ผู้สัมภาษณ์ : ต้องติดตัวขึ้นไปมีอำนาจให้ได้แล้วค่อยมาสนับสนุนไหมครับ?

ศ.ดร.อุทิศ : ถูกต้องครับ ต้องทำแบบอิสลามเขาเลย อิสลามกำหนดนโยบายว่า ต้องให้พวกโตะอิหม่ามเนี่ย ไปเรียนกฎหมายที่รามฯ เพื่อกันคตไปเป็นอัยการ ไปเป็นตำรวจ ไปเป็นผู้พิพากษา จนรวมไปถึงปลัดอำเภอ เขาทำอย่างนั้น แต่เราทำไม่มีนโยบายแบบนี้ เราก็ควรจะมีเช่นจบประโยค ๙ ไปแล้วถ้าไม่อยากจะเรียนทางวิชาแบบนี้ก็ไปเรียนสายอื่น ทุกวันนี้มหาลัทธิต่าง ๆ เปิดให้เรียนทุกอย่าง เราก็ต้องสนับสนุน

ผู้สัมภาษณ์ : เป็นพระก็เรียนได้ใช่มั้ยครับ?

ศ.ดร.อุทิส : ครับ เรียนได้ครับ ต้องสนับสนุนครับ ผู้บริหารองค์กรคณะสงฆ์เนี่ย ต้องเลิกคิดแบบเก่าคือ ถ้าไม่ใช่วัดฉันก็ไม่สนใจ เราก็ต้องช่วยเหลือกันอย่างจริงจัง เช่นอาจจะบอกว่า จะขอรับทุนไปเรียนต่อก็ได้ แต่มีเงื่อนไขว่า กลับมารับใช้ทุนที่ปี ๆ ซึ่งวัดต่าง ๆ เอาจริง ๆ ก็มีทุน แต่บังเอิญเราขาดการให้โอกาสกันอย่างจริงจัง ไม่ได้ผลักดัน อันนี้ฝากไว้

ผู้สัมภาษณ์ : ขอลถามเพิ่มเติมนะครับ ทราบว่าอาจารย์ไปทำงานและได้ตำแหน่งศาสตราจารย์มาจากต่างประเทศ สังคมต่างประเทศเขามองประโยชน์ ๙ ยังไงครับ ?

ศ.ดร.อุทิส : ประโยค ๙ เขาจะไม่รู้จัก บังเอิญผมเป็นศาสตราจารย์ประจำมหาวิทยาลัยทางด้านบริหารธุรกิจ ก็เพราะว่ามันสำคัญกับบุคลิกของผมก็คือ ปริญญาเอก บริหารธุรกิจ ผมก็เลยไปทางนั้น ถ้ามองว่าประโยค ๙ มีส่วนต่อยอดมัย จริง ๆ ก็มีอยู่ในเรื่องของเครดิตทางสังคม เช่น อย่างน้อยวัดในอเมริการู้จักผม แล้วการที่วัดรู้จักก็มีผลทำให้พวกครูบาอาจารย์มหาวิทยาลัยต่าง ๆ เวลาเขามาวัด เขาก็รู้จัก มันก็ดีในเรื่องของทุนทางสังคม แต่ถ้ามองว่ามาช่วยมัย ผมว่ามันช่วยทางอ้อม ไม่ได้ช่วยทางตรง ช่วยทางอ้อมก็เหมือนกับว่า ช่วยให้ผมทำงานมีประสิทธิภาพ ผมก็ประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ยกตัวอย่างเช่น ใช้วิริยบารมี ความพยายาม ความขยันนะครับ ใช้ขันติบารมี คือความอดทนครับ ถ้าเป็นตัวประโยค ๙ จริง ๆ ถ้าในประเทศมันจะเห็นผลชัดเจนมากกว่า ก็คือเช่นการเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคด้วย จบปริญญาเอกด้วยนี่ก็มาช่วยสอน ช่วยดูแล ให้คำปรึกษา การทำปริญญาโทและเอกที่มหาจุฬา โดยเฉพาะในคณะครุศาสตร์อย่างนี้นะครับ หรือไม่ก็ช่วยในเรื่องของสื่อมวลชน เวลาผมไปพูดออกสื่อผมก็พูดออกสื่ออะไรอย่างนี้ผมก็นำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้กับศาสตร์สมัยใหม่

ผู้สัมภาษณ์ : นี่ก็จะได้จากประโยค ๙ ใช่มั้ยครับ ?

ศ.ดร.อุทิส : ได้ครับ โดยเฉพาะการเขียนหนังสือ อย่างเช่นผมเขียนหรือผมพูดออกสื่อมวลชน เขียนหนังสือพิมพ์อะไรอย่างนี้ ผมก็ใช้ความรู้จากประโยค ๙ เนี่ย ไปเขียนข้อเขียนให้เค้าเรียกว่า มีหลักคิด หลักทำ และก็หลักธรรมะ ซึ่งคนชาวบ้านทั่วไปก็เขียนไม่ได้ นี่จะใช้ได้ในเรื่องนี้ และก็ทำให้วางตัวเองให้ปลอดจากอบายมุข คือการเป็นประโยค ๙ เค้าเรียกว่า ปิดอบายนะครับ ไม่ตกต่ำครับ

ผู้สัมภาษณ์ : ขอลถามเพิ่มเติมอีกหน่อยนะครับ ในฐานะที่อาจารย์มาอยู่ในจุด ๆ นี้ สังคมคาดหวังอะไรจากตัวอาจารย์บ้างครับ

ศ.ดร.อุทิส : สังคมคิดว่าพอออกมาเป็นฆราวาสแล้วมันต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างอยู่ ผมว่าไม่มีใครมาคาดหวังในตัวผมเลย มันไม่เหมือนอยู่ในวัดครับ ถ้าอยู่ในวัดนี้ความคาดหวังจะสูง ให้ประโยค ๙ ต้องเป็นเจ้าคุณ ต้องเป็นเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ต้องทำอย่างนี้ ๆ แต่

เป็นฆราวาสนี่คือ สบาย ผมเองก็ไม่คาดหวังอะไร ไม่ได้คาดหวังดีเด่นอะไร ก็ทำงานกันอย่างมีความสุข นะครับ

ผู้สัมภาษณ์ : ครับ ขอขอบคุณอาจารย์มากครับ

ท่านคิดว่าหลักสูตรการเรียนการสอนควรเป็นอย่างไร เพื่อผลิตผู้สำเร็จการศึกษาปริญญา ธรรม ๙ ประโยค ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า ?

ศ.ดร.อุทิศ: คิดว่า “หลักสูตรการเรียนการสอน” ควรสำรวจและนำความต้องการของผู้มีส่วนได้เสีย ทั้งจากวัด สำนักเรียน ผู้สอนบาลี ผู้ถวายอุปถัมภ์การเรียนบาลี หน่วยงานต่างๆ ที่ว่าจ้างและรับผู้เรียนบาลีเข้าไปทำงาน อาจจัดทำเป็น “การประชุมสนทนาย่อย” และ “การประชุมสนทนากลุ่มขนาดใหญ่” ทุกจังหวัด ทุกภาค และต่างประเทศที่มีการเรียนการสอนและการสอบภาษาบาลี อย่างในสหรัฐอเมริกา แล้วนำมาปรับปรุง ทบทวน พิจารณา “หลักการ, กระบวนการ, วิธีการ, ขั้นตอน, และระบบ” การเรียนพระบาลีที่สอดคล้องกับ “การบริหารกิจการคณะสงฆ์” และ “หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน” และสอดคล้องกับศาสตร์สมัยใหม่ต่าง ๆ” ที่เป็น “ทางเลือก” และ “ทางออก” สำหรับผู้เรียนบาลีซึ่งจบมาแล้วจะได้นำความรู้ไปปรับใช้ทำงาน ทั้งขณะครองเพศบรรพชิต และลาสิกขาออกมาเป็นฆราวาส ที่จะปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงกระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วได้อย่างทัน่วงที

ผู้สัมภาษณ์: ท่านคิดว่าผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม ๙ ประโยคที่ทำงานอยู่ในองค์กรของท่านสามารถสร้างคุณูปการต่อองค์กรหรือหน่วยงานของท่านตามความรู้ความสามารถได้เป็นที่พึงพอใจแล้วหรือไม่ อย่างไร ?

ศ.ดร.อุทิศ: เท่าที่ร่วมงานทุกองค์กร ส่วนมากก็พึงพอใจการทำงานของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๙ ประโยค แต่ระดับนานาชาติลำพังเพียงแค่วุฒิ ป.ธ. ๙ ยังไม่เพียงพอ ผู้สำเร็จ ป.ธ. ๙ ต้องใช้ “วุฒิ” ต่อยอดพัฒนาทักษะ และความรู้ความสามารถด้านอื่น ๆ ที่สำคัญและจำเป็นในระดับสูงต่อไป

คาดหวังจะเห็นผู้สำเร็จ ป.ธ. ๙ เป็นผู้ที่ ๑. มีคุณวุฒิ ๒. มีคุณภาพ ๓. มีคุณธรรม โดยในส่วนของคุณวุฒิขอให้ท่านองค์ความรู้จากระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีไปค้นคว้าวิจัยต่อยอดวิทยาการขั้นสูงกับศาสตร์วิจัยอื่น ๆ ไม่ควรจะหยุดค้นคว้าและอ่านตำรับตำรา แต่ควรที่จะอ่านและศึกษาประเด็นต่าง ๆ ต่อเนื่อง ทั้งค้นคว้าพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา โยชนา สัททวาริเสส และควรศึกษาประเด็นต่าง ๆ ที่บันทึกภาษาบาลีไว้ อาทิ ภาษาสิงหล ภาษาขอม ภาษาพม่า ภาษาลาว ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาญี่ปุ่น ภาษาฮินดี ภาษาจีน ภาษาทิเบต ฯลฯ เพราะยังมีองค์ความรู้พุทธศาสนานิกายต่าง ๆ ที่ควรเรียนรู้และต่อยอดเพิ่มเติม ขณะเดียวกันผู้เรียนจบ ป.ธ.๙ ควรชวนขวนขวายดินรนด้วยตนเอง หาแหล่งทุนสนับสนุนให้ได้ไปเรียนต่อสถาบันการศึกษาระดับนานาชาติชั้นนำของโลก มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด เป็นต้น เพื่อบูรณาการความรู้กับศาสตร์ต่าง ๆ หรือเรียนต่อกับมหาวิทยาลัยชั้นนำในประเทศหรือประเทศ

ใกล้เคียงอย่างจีน อินเดีย ศรีลังกา ญี่ปุ่น และเกาหลี และถ้าเป็นไปได้ ควรชวนขยายเรียนต่อ ศาสตร์สมัยใหม่ต่าง ๆ ที่สามารถนำมาปรับใช้ได้กับ “วงการพระบาลีศึกษา” เช่น วิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ

สำหรับ “คุณภาพ” ผู้เรียนจบ ป.ธ.๙ ควรเปิดใจกว้างฝึกฝนและพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพ ทั้งการสื่อสารด้วยระบบไอทีเทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารที่ทันสมัยต่าง ๆ ไม่ควรเรียนแล้วทิ้ง แต่ควรค้นคว้าและนำ “แก่นพุทธธรรม” ออกเผยแผ่ให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนชาวโลกในวงกว้าง ควรเรียนภาษาอังกฤษเป็นต้น และภาษาอื่น ๆ เพื่อช่วยขยายผลให้ชาวโลกได้รับประโยชน์จาก “พุทธธรรม” และสำหรับ “คุณธรรม” ควรเป็นผู้นำที่นำคนด้วยการเสียสละ การให้ ความมีน้ำใจ ไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์พระพุทธศาสนา และประเทศชาติเป็นอันดับต้น ๆ ส่วนประโยชน์ตนเองไว้ภายหลัง และควรวางตนเป็นผู้นำที่เป็นต้นแบบและตัวอย่างที่ดีด้านคุณธรรมต่าง ๆ

ผู้สัมภาษณ์: ท่านคิดว่าในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าท่านต้องการเห็นบทบาทของผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค อย่างไรบ้าง ?

ศ.ดร.อุทิศ: ควรลุกขึ้นมาเป็นผู้นำวงการต่าง ๆ ให้มาก ๆ ทั้งองค์กรคณะสงฆ์ และองค์การภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายภาคประชาชน ขับเคลื่อน “ราษฎร์” ให้มีจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเอง ให้มีความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ และสถาบันต่าง ๆ รับผิดชอบต่อความรู้ความสามารถที่มี ไม่เป็นภาระสังคม และภาระของพระพุทธศาสนา ไม่ทำตัวเป็นคนรกโลก และเมื่อได้ดิบได้ดีแล้วไม่ควรลืมหูลืมตา ควรอ่อนน้อม กันเอง สุภาพ นิสัยดี เสมอต้นเสมอปลาย ช่วยเหลือ ให้กำลังใจ ให้โอกาส เปิดโอกาสให้แก่ผู้เรียนรุ่นหลัง สนับสนุนส่งเสริมจริงจังให้มาเรียนต่อในวงกว้าง ควรที่จะฝึกเปิดใจกว้าง มองโลกในแง่บวกกว้างให้สามารถทำงานร่วมกับคนต่างยุคต่างสมัย ร่วมคิดร่วมทำกัน แทนที่จะต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ “สามัคคี คือพลังอันสูงสุด”

ผู้สัมภาษณ์: ในฐานะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ท่านมีความเห็นว่าตัวท่านมีบทบาทอย่างไรบ้างต่อพระพุทธศาสนาและสังคมโดยรวม และมีความพึงพอใจต่อบทบาทที่ได้ดำเนินการมาหรือไม่อย่างไร ?

ศ.ดร.อุทิศ: ส่วนตัวยึดหลัก “อโมฆี ทิวสํ กยิรา อปุเปน พหุเกน วา” ควรทำตัวให้เป็นประโยชน์มากบ้าง น้อยมาก ไม่ปล่อยให้วันเวลาให้ว่างเปล่า” พิจารณาตนเอง ตักเตือนตนเอง ปรับปรุงตนเอง และแก้ไขตนเอง ได้พบว่าได้มีชีวิตและลมหายใจเพื่องาน และเป็นงานเพื่อพระพุทธศาสนาด้านวิชาการเป็นส่วนมาก ซึ่งก็ทำได้ดี และทำได้ผล และส่วนตัวมีความพึงพอใจต่อบทบาทที่ได้ดำเนินการต่อพระพุทธศาสนา

ผู้สัมภาษณ์: ท่านคิดว่าท่านอยากแสดงบทบาทเพิ่มเติมอย่างไรบ้าง ต่อพระพุทธศาสนาและสังคมโดยรวม ?

ศ.ดร.อุทิศ: ส่วนตัวก็ค้นคว้าวิจัยและจัดทำโครงการดี ๆ เพื่อพระพุทธศาสนาหลายโครงการ อาทิเช่น ทุนการศึกษาสำหรับสามเณรผู้เรียนพระบาลี ชั้นประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ.๙ โดยเคยริเริ่มและทำหลายสำนักเรียนบาลี แต่ตอนนี้เหลืออยู่และจำกัดเพียง “สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม” และอนาคตอาจจะขยายไปยังสำนักเรียนบาลีอื่น ๆ ขณะเดียวกันก็จัดทำเอกสาร ตำราวิจัย เพื่อเชื่อมโยงการวิจัยภาษาบาลีกับทางสมาคมบาลีปกรณ์แห่งประเทศไทย และสำนักพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงและผลงานของ ป.ธ. ๙ ไทยสู่ระดับนานาชาติ สำหรับสังคมพระพุทธศาสนา มีโครงการที่จะสนับสนุนและส่งเสริมผู้เรียนพระบาลีสายบาลีศึกษา โดยจัดทำเทพเสียงสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่บ.ศ. ๑-๒ จนถึง บ.ศ.๙ และจะติดต่อหน่วยงานและมูลนิธิต่าง ๆ ที่สนใจกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทั้งเป็นรายบุคคลและองค์กรระดับประเทศและระดับนานาชาติต่อไป

ผู้สัมภาษณ์: ท่านคิดว่าในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าท่านอยากจะมีบทบาทในฐานะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคอย่างไร ?

ศ.ดร.อุทิศ: ไม่ประสงค์ “ดี เด่น ดัง” ไต ๆ ขอทำงานสนับสนุน ผลักดัน และอยู่เบื้องหลังความสำเร็จของผู้เรียนบาลีจากวงการต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ

๑๒. ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน

ตำแหน่ง รองหัวหน้าภาควิชามนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหิดล

วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑

บันทึกการสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์ : ขออนุญาตท่านผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน อาตมภาพพระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นิสิตปริญญาโท รุ่นที่ ๒๙ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วันนี้มาขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านอาจารย์ ผศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน ๓ ข้อ

๑) ในฐานะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ท่านมีความเห็นว่าตัวท่านมีบทบาทอย่างไรบ้างต่อพระพุทธศาสนาและสังคมโดยรวม และมีความพึงพอใจต่อบทบาทที่ได้ดำเนินการมาหรือไม่ อย่างไร ?

ผศ.ดร.วุฒินันท์ : ความเป็นพระพุทธศาสนานั้นมันหลอมรวมเป็นคนเดียวกันอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นเวลาเราลาสิกขาออกมาเนี่ย ยังไงเสียเนี่ยนะครับ ความเป็นพระพุทธศาสนามันฝังลึก ไม่ว่าจะเป็นการแสดงบทบาทในการสอนหนังสือ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงบทบาทในการเป็นคนให้คำปรึกษา หรือว่าทำกิจกรรมกิจการงานอะไรต่าง ๆ ในภาระหน้าที่ทั้งหมดเนี่ย มันบ่งบอกถึงเราเนี่ย มีความภาคภูมิใจและก็ได้ใช้ความรู้จากพระพุทธศาสนาได้อย่างเต็มที่ บทบาทอีกอย่างหนึ่งเวลาผมได้รับเชิญไปให้สัมภาษณ์หรือตามสื่อทีวีบ้าง วิทูรบ้าง อะไรต่าง ๆ เนี่ย มันก็ทำให้เราเนี่ยได้ใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาที่เราได้ศึกษามาทั้งหมด เพราะว่าความรู้ประโยค ๙ เป็นความรู้ที่สังคมเขาคาดหวัง และเขามั่นใจว่าเป็นผู้มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นเวลาเราแสดงบทบาทอะไรเนี่ยเขาก็จะคาดหวังว่าบทบาทของเรานั้น ถ้าเป็นปัญหาก็จะได้รับการแก้ไข ถ้าเป็นความสงสัยก็จะได้รับความกระจ่าง อะไรอย่างนี้นะครับ เพราะฉะนั้น ถ้าถามว่ามีความพึงพอใจหรือไม่ มันก็ตามมาจากที่เราได้ทำบทบาทนั้นแหละ ผมภูมิใจทุกครั้งเวลาเขาถามเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกี่ยวกับวงการสงฆ์ก็ดี วงการพระพุทธศาสนา หรือว่าเหตุการณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเนี่ย มันก็จะทำให้เราได้ใช้โอกาสนั้นนะครับ และก็ผมก็ได้ใช้ฐานของเปรียญธรรม ๙ ประโยคมาเพื่อที่จะศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ปริญญาเอก ดังนั้น ผมมีความภาคภูมิใจว่า ประโยค ๙ เนี่ย คือ มันเหมือนมาตุภูมินะครับ มันคือพื้นฐานที่เป็นต้นกำเนิดความเจริญรุ่งเรืองของผมเอง ผมก็คิดว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยคทุก ๆ คนก็คิดเหมือนกันกับผม หรืออาจคล้าย ๆ กันกับผม เพราะว่าประโยค ๙

เป็นเสมือนมาตุภูมิหรือว่าเป็นพื้นที่แห่งการเจริญเติบโต หรือการให้กำเนิดในทางชีวิตที่ดำรงในสังคม เมื่อเราออกมาจากผ้าเหลือง หรือว่าลาสิกขานะครับ

ผู้สัมภาษณ์ : ต่อไปในคำถามที่ ๒ นะครับ

๒) ในฐานะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค ท่านคิดว่าท่านอยากแสดงบทบาทเพิ่มเติมอย่างไรบ้าง ต่อพระพุทธศาสนาและสังคมโดยรวม ?

ผศ.ดร.วุฒินันท์ : คือคำถามว่าอยากแสดงบทบาทอะไรเพิ่มเติมจากบทบาทเดิมหรือไม่ ปัจจุบันเราก็มีสถานเป็นครูบาอาจารย์นะครับ ถ้าถามว่าอยากทำอะไรเพิ่มเติมเนี่ยมันก็ยังคิดอะไรได้ไม่มากนัก มันก็แล้วแต่สถานการณ์และเหตุการณ์มันจะเป็นตัวบ่งบอก เพราะบางครั้งเนี่ยบทบาทหรือว่าคำถามของสังคมเนี่ย มันเป็นส่วนที่ทำให้เราจะต้องค้นคว้าเพิ่มเติม จะต้องทำความเข้าใจเพิ่มเติม หรือว่าการไปมีส่วนร่วมกับสังคมนั้น ๆ เพิ่มเติมอะไรอย่างนี้ แต่สำหรับผมเอง ผมก็คิดว่ามันยังน้อยอยู่ เพราะว่าผมก็ยังอยู่ในแค่แวดวงของการศึกษานะ ไม่ได้ไปคลุกคลีในชุมชน ไม่ได้ไปแสดงบทบาทที่มันเป็นบทบาททางด้านนอกเหนือจากบทบาทด้านการศึกษาเท่าใดนักนะครับ เพราะฉะนั้นถ้าถามว่าอยากจะแสดงบทบาทอะไรเพิ่มเติมกับพระพุทธศาสนาและสังคมไทยเนี่ย ตัวโจทย์ของสังคมมันจะเป็นตัวบ่งบอก มันจะเป็นตัวแสดงบทบาทโดยพฤตินัยอะ ไม่ใช่โดยนิตินัย เพราะโดยนิตินัยเองผมก็ไม่ชอบที่จะดำรงตำแหน่งหรือว่าจะให้ใครมาเชิญไปเป็นผู้นำเนี่ยอะไรอย่างเนี่ยนะครับ แต่ในทางพฤตินัยเนี่ยเมื่อเรามีโอกาสทุกครั้งนะครับ เมื่อมีโอกาสในการเขียนบทความก็ดี นำเสนอในเวทีต่าง ๆ ก็ดี ในทางวิชาการก็ดี เราก็เอาความรู้ตรงนี้ ที่ถือว่าเป็นประโยชน์ต่อทางพระพุทธศาสนาและสังคม ก็เป็นบทบาทที่อยากแสดง ที่เพิ่มเติมจากที่เป็นปัญหาของสังคมเอง นะครับ คือเราตั้งใจตั้งใจที่จะทำให้เกิดความเข้าใจมากกว่า ไม่ได้ต้องการอะไรมาก

ผู้สัมภาษณ์ : ขอบคุณมากครับ ชัดเจนมากครับสำหรับคำถามที่ ๒ ต่อมาในคำถามที่ ๓

๓) ท่านคิดว่า ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าท่านอยากจะมีบทบาทในฐานะผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค อย่างไร ?

ผศ.ดร.วุฒินันท์ : ในหนึ่งทศวรรษ ในอีก ๑๐ ปีเนี่ย ถ้าเราพูดถึงหน้าตาของผู้ที่สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคมาจากอดีตเนี่ย มันก็อยู่ในระดับเข้มข้น ปานกลางและก็เสมอตัวอยู่ในตัวของมันเองนะครับ มีทั้งยิ่งใหญ่หรือหยา และก็มีทั้งที่เกิดการรับรู้สังคมในระดับปานกลาง หรือว่าประโยค ๙ เองมันก็ยังเป็นความสำเร็จที่มีความภาคภูมิใจต่อสังคม โดยเฉพาะในที่นี่ผมพูดถึงสังคมในชนบทนะครับ ส่วนสังคมเมืองเนี่ย ถึงแม้จะมีประโยค ๙ อะไรมากมายก็ตามแต่เนี่ย ถ้ามาเทียบกันประโยค ๙ ในสังคมเมืองถ้าไม่มีบทบาทหรือไม่ได้แสดงอะไรเป็นที่โดดเด่นในสังคมก็จะเป็นที่รู้จักหรือไม่เป็นที่ยอมรับอะไร ก็เหมือนกับบุคคลทั่วไปที่มีความสำเร็จด้านการศึกษาเหมือนปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เพราะฉะนั้นในอีก ๑๐ ปีสิ่งที่ผมอยากเห็นเนี่ย ผมอยากเห็นการเลี้ยงตัว การก่อตัวหรือการก่อตั้งสถาบันประโยค ๙ เพื่อสังคมอย่างเป็นรูปธรรมอะ ถึงแม้ว่าเรา

เคยมีเปรียญธรรมสมาคม เปรียญธรรมสมาคมแห่งประเทศไทยนี่ถือเป็นหน่วย หรือถือว่าเป็นองค์กรก็ได้ที่รองรับเปรียญธรรม ๙ ประโยคเอาไว้ แต่ว่ามันไม่ได้ไปผูกโยงหรือเชื่อมโยงกับรัฐ กับการเมือง หรือกับสังคมแบบเป็นรูปธรรมหรือเป็นนิตินัย เพราะฉะนั้นบทบาทมันก็จะมีแค่การได้ว่าที่ หรือว่าการพูดจาหรือว่าการนำเสนอเป็นเวทีสมมนาอะไรแบบนี้ แต่ว่าถ้าเรามามองเทียบกับหน่วยงานทางรัฐที่เขายพยายามก่อตั้งองค์กรและตอบโจทย์สังคมในแต่ละเรื่อง เช่น ปปช. หรือเลขาธิการมานิดหนึ่งก็คือ สสส. ที่เขามีหน่วยงานหรือองค์กรอะไรที่เขาก่อตั้งขึ้นมาเพื่อจะขับเคลื่อนอะไรบางอย่าง อย่าง สสส.นี่ก็สุขภาวะ อย่างปปช. ก็ป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติไป แต่ว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยคนี่ มันน่าจะจะมีหน่วยงานหรือองค์กรอะไรที่มันเป็นรูปธรรมที่ถูกตราด้วยกฎหมายและก็อยู่ในระดับชาติอย่างจริงจัง แล้วปัญหาอะไรละ มันต้องบ่งบอกถึงหน้าที่อย่าง สสส. เขาก็มุ่งเรื่องสุขภาวะ ปปช. ก็มุ่งเรื่องการปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชัน ที่นี้องค์กรเปรียญธรรม ๙ ประโยคแห่งประเทศไทยเนี่ย มันจะเป็นไปเพื่ออะไรยังงี้ก็ต้องมาถกกันทั้งระบบอะ ทั้งในระดับมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นหน่วยงานปกครองสูงสุด ในระดับพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น มันต้องมีการเบส สตรอมกันทั้งประเทศ โดยอาจจะอาศัยรูปแบบหรือเรียนแบบที่เขาทำประชาพิจารณ์ ก็คือเริ่มจากจุดจังหวัด จากจังหวัดก็มาเป็นภาค จากภาคก็มาสู่หน่วยกลางอะไรแบบนี้ แล้วทำให้เกิดฟอร์แมต หรือว่ามีรูปแบบที่ทำให้องค์กรมันต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ของประเทศชาติจริง ๆ แล้วก็พยายามอยากจะผลักดันให้ไปอยู่ในกฎหมายลูกหรืออะไรก็แล้วแต่ที่เขาทำ หรืออยู่ในสถานะเดียวกันกับหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ ที่เป็นที่ต้องการของสังคม

ผู้สัมภาษณ์ : คือให้อยู่ในหน่วยงานของภาครัฐใช้มั๊ยครับ ?

ผศ.ดร.วุฒินันท์ : ใช่ครับ

ผู้สัมภาษณ์ : ครับ ท่านอาจารย์ก็ได้ตอบคำถามใน ๓ ข้อชัดเจนนะครับ อาตมภาพพระมหาขวัญชัยปุตตวิเสโส ก็ต้องขอขอบคุณท่านอาจารย์มาก ๆ ครับ ที่มาให้ข้อมูลสัมภาษณ์ในวันนี้ครับ เจริญพรขอบคุณครับ.

ภาคผนวก ข

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

๑. ผู้ให้สัมภาษณ์ในส่วนผู้บริหารหรือสร้างผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

- | | |
|------------------------|------------------------------------|
| ๑) พระมหาโพธิวงศาจารย์ | เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม |
| ๒) พระราชปริยัติกวี | เลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง |
| | รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ |
| | มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |

๒. ผู้ให้สัมภาษณ์ในส่วนหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

ก. ฝ่ายบรรพชิต

- | | |
|------------------------|------------------------------------|
| ๑) พระเทพปริยัติวงศ์ | เลขาธิการสำนักเรียนวัดปากน้ำ |
| ๒) พระเทพปริยัติโมลี | เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม |
| ๓) พระมหาสุธรรม สุรตโน | อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย |

ข. ฝ่ายคฤหัสถ์

- | | |
|--|--|
| ๑) ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ (ราชบัณฑิต) | ที่ปรึกษาอธิการบดีกิตติมศักดิ์
และอุปนายกสภามหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| ๒) นายสมบัติ พิมพ์สอน | ผู้อำนวยการกลุ่มการศึกษาพระปริยัติ
ธรรมแผนกธรรม-บาลี สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ |

๓) พันตรี สุธี สุขสากล

อนุศาสตราจารย์กรมการทหารสื่อสาร

๓. ผู้ให้สัมภาษณ์ในส่วนผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค

ก. ฝ่ายบรรพชิต

๑) พระราชสิทธิมนี วิ.,ดร.

ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) พระมหาไพโรวัลย์ วรณโณ

อาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

วัดสร้อยทองพระอารามหลวง

ข. ฝ่ายคฤหัสถ์

๑) ศาสตราจารย์ อุทิศ ศิริวรรณ

ผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกทวี

ปริญญา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

และบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต

มหาวิทยาลัยอพลโล รัฐมอนทานา

สหรัฐอเมริกา และมหาวิทยาลัยแคริสมา

เมืองโพรวินเดนเชียลส์ ทีซี

สหราชอาณาจักร

๒) ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน

รองหัวหน้าภาควิชามนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๑๒



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๓ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

กราบนมัสการ พระมหาโพธิวงศาจารย์ ราชบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
 พระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการ
 พัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ
 ผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-
 depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการ
 สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
 คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงกราบนมัสการมาขออนุญาตให้ พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส ได้
 ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วน
 วัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ นิสิตจะประสานงานมาด้วยตนเอง

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และกราบขอบพระคุณในเมตตา มา ณ โอกาสนี้

กราบนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส
 ๖๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.แม้นึกฤษณา รักษาโฉม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิเศษ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

http://gds.mcu.ac.th, E-mail: gds@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารยา ทองโชติ โทร. ๐๘๑-๔๘๕๐๓๔๑

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘



บันทึกข้อความ

งานสารบรรณ	
กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี	
รับที่	๒๐
รับวันที่	๓ ก.พ. ๖๑
เวลา	๑๕.๕๓ น.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๑๓

วันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

กราบนมัสการ พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงกราบนมัสการมาขออนุญาตให้ พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ นิสิตจะประสานงานมาด้วยตนเอง

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

ได้สัมภาษณ์ ๒๒ ม. ๖๑
๑๖.๑๕.๐๐ วัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ

ประสานงาน : ๓ ม. ๖๑

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๑๒



มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๓ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

กราบนมัสการ พระเทพปริยัติวงศ์ เลขานุการสำนักเรียนวัดปากน้ำ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
 พระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการ
 พัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ
 ผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-
 depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการ
 สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
 คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงกราบนมัสการมาขออนุญาตให้ พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส ได้
 ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วน
 วัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ นิสิตจะประสานงานมาด้วยตนเอง

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และกราบขอบพระคุณในเมตตา มา ณ โอกาสนี้

กราบนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิเศษ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารยา ทองโชติ โทร. ๐๘๑-๔๘๕๐๓๔๑

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘

๐๘๓๖
 พ.ท. พ.ว. ๖๖๖๖

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๑๒



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๓ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

กราบนมัสการ พระเทพปริยัติโมลี เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
 พระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการ
 พัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ
 ผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-
 depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการ
 สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
 คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงกราบนมัสการมาขออนุญาตให้ พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส ได้
 ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วน
 วัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ นิสิตจะประสานงานมาด้วยตนเอง

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และกราบขอบพระคุณในเมตตา มา ณ โอกาสนี้

กราบนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.แมชีกฤษณา รักษาโถม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิเศษ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารยา ทองโชติ โทร. ๐๘๑-๔๘๕๐๓๔๑

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘

31/1/61

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๑๒



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๓ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

นมัสการ พระมหาสุธรรม สุตโน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key-informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงนมัสการมาขออนุญาตให้ พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ นิสิตจะประสานงานมาด้วยตนเอง

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และกราบขอบพระคุณในเมตตา มา ณ โอกาสนี้

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารยา ทองโชติ โทร. ๐๘๑-๔๘๕๐๓๔๑

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๑๓

วันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน ศาสตราจารย์พิเศษ จ้านงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต ที่ปรึกษาอธิการบดีมหาวิทยาลัย-
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศ
ทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธี
วิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์
เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ใน
ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูล
และคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาขออนุญาตให้ พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส ได้
ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป
ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ นิสิตจะประสานงานมาด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ

ได้เรียนพระมหาขวัญชัย
๒๕๖๑

ประสานงาน :

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๑๒



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๓ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน นายสมบัติ พิมพ์สอน ผู้อำนวยการกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี
ประจำสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการ
พัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ
ผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-
depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการ
สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาขออนุญาตให้ พระมหาขวัญชัย ปุตตวิเสโส ได้ดำเนินการ
สัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา
และสถานที่ให้สัมภาษณ์ นิสิตจะประสานงานมาด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขอบพระคุณในเมตตา มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gds@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารยา ทองโชติ โทร. ๐๘๑-๔๘๕๐๓๔๑

พระมหาขวัญชัย ปุตตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘

๒๗/ม.ค./๖๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๑๒



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๓ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน พันตรี สุธี สุขสากล อนุศาสนาจารย์กรมทหารสื่อสาร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาขออนุญาตให้ พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ นิสิตจะประสานงานมาด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขอบพระคุณในเมตตา มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิเศษ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารยา ทองโชติ โทร. ๐๘๑-๔๘๕๐๓๔๑

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘

ได้ให้สัมภาษณ์
เรียบร้อยแล้ว

พ.ศ.

(สุธี สุขสากล)

อนุศาสนาจารย์ กรมทหารสื่อสาร
๒๐ ก.พ. ๖๑



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๑๓

วันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นมัสการ พระราชสิทธิมนี วิ.,ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูล และคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงน้อมสมาขออนุญาตให้ พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ นิสิตจะประสานงานมาด้วยตนเอง

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แมชีกฤษณา รักษาโฉม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ

ประสานงาน :

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘

พ.อ. ๒๕๖๑

๐๐. ๒๕๖๑

ที่ ศร ๖๑๐๑.๑/ว ๑๒



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๓ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

นมัสการ พระมหาไพโรจน์ วรณโณ วัดสร้อยทองพระอารามหลวง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการ
พัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ
ผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-
depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการ
สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงน้อมสมาขออนุญาตให้ พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส ได้ดำเนินการ
สัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา
และสถานที่ให้สัมภาษณ์ นิสิตจะประสานงานมาด้วยตนเอง

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และกราบขอบพระคุณในเมตตา มา ณ โอกาสนี้

นมัสการด้วยความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิเศษ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gds@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารยา ทองโชติ โทร. ๐๘๑-๔๘๕๐๓๔๑

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘

๑๖
ศาสตราจารย์ ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๑๒



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๓ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน ศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ ศิริวรรณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
 พระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการ
 พัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ
 ผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-
 depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการ
 สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
 คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาขออนุญาตให้ พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส ได้ดำเนินการ
 สัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา
 และสถานที่ให้สัมภาษณ์ นิสิตจะประสานงานมาด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขอบพระคุณในเมตตา มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.แมชีกฤษณา รักษาโณม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gds@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารยา ทองโชติ โทร. ๐๘๑-๔๘๕๐๓๔๑

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘

ดร. น. ฐิตร์ (ศิริวรรณ)
 ๓.๒.๖๕๕๖

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๑๒



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๓ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาขออนุญาตให้ พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ นิสิตจะประสานงานมาด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขอบพระคุณในเมตตา มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.แม็กซ์ฤษณา รักษาโฉม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิเศษ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gds@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารยา ทองโชติ โทร. ๐๘๑-๔๘๕๐๓๔๑

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘

สอน คอ. โทษ
ดร. นิมิตต์
๑๗.๑๑.๒๕๖๑

ภาคผนวก ง

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

- ๑) ผศ.ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์ อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ๒) รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิต อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย คณะพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๓) ดร.อรชร ไกรจักร์ อาจารย์พิเศษประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
ภาคพิเศษ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง-
กรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก จ

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

ที่ ศร ๖๑๐๑.๑/๘



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๑ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน ผศ.ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการ
พัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ
ผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-
depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบสอบถามเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ และเพื่อ
ความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถามเครื่องมือวิจัย จึงเห็นควรให้ทรงผู้คุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไข
แบบสอบถามเครื่องมือวิจัย

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย
สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย
เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโดน)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิชาพิเศษ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวอารยา ทองโชติ โทร. ๐๘๑-๔๘๕๐๓๔๑

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘

ข้อเสนอแนะในการแก้ไข.....

.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ..... (ผู้ประเมิน)

(ผศ.ดร. มหัทธนี ศิริโรจนานันท์)

ตำแหน่ง..... อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิร

๑๗/๘.๘.๒๕๖๑



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๖

วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขณ.เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน รศ.ดร.สมิทธิพล เนตนิมิต

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบสอบถามเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถามเครื่องมือวิจัย จึงเห็นควรให้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขแบบสอบถามเครื่องมือวิจัย

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยสามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

๒๖๖๑/๕๖

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แมชีกฤษณา รักษาโนม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิเศษ

๑๕ ม.ค. ๖๑

ประสานงาน :

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ว ๖

วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากรและให้คำปรึกษา

เรียน ดร.อรรช ไกรจักร์

ด้วย พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทิศทางการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยคในทศวรรษหน้า” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบสอบถามเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถามเครื่องมือวิจัย จึงเห็นควรให้ทรงผู้คุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขแบบสอบถามเครื่องมือวิจัย

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยสามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

ได้ทราบแล้ว
เครื่องมือวิจัย
แบบสอบถาม
๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๑

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ

๐๖๘ ๑๓ มกราคม ๖๐

ประสานงาน :

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส โทร. ๐๘๙-๙๑๑๐๘๖๘

ภาคผนวก จ

ภาพประกอบการสัมภาษณ์

ภาพประกอบการสัมภาษณ์

ส่วนที่ ๑ ผู้บริหาร หรือ ผู้สร้างผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค



๑. พระมหาโพธิวงศาจารย์



๒. พระราชปริยัติกวี

ส่วนที่ ๒ หน่วยงาน หรือ องค์กร ที่ทำงานร่วมกับผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยค



๑. พระเทพปริยัติวงศ์



๒. พระเทพปริยัติโมลี



๓.พระมหาสุธรรม สุรตโน



๔. ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ



๕. ผอ.สมบัติ พิมพ์สอน



๖. พันตรี สุธี สุขสากล

ส่วนที่ ๓ ผู้สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค



๑. พระราชสิทธิมุนี วิ.



๒. พระมหาไพฑูริย์ วรคุณโณ



๓. ศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ ศิริวรรณ



๔. ผศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ - ฉายา - นามสกุล : พระมหาขวัญชัย ปุตุติโสโส (บุตรวิเศษ)
- วันเดือนปีเกิด : วันจันทร์ที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖
- สถานที่เกิด : โรงพยาบาลอภัยประเทศ จังหวัดสระแก้ว
- มารดาบิดา : นางอำนวย บุตรวิเศษ – นายสุวรรณ บุตรวิเศษ
- การศึกษา : จบมัธยมศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๒
 จบมัธยมศึกษา จาก กศน. เขตจอมทอง พ.ศ. ๒๕๕๗
 จบปริญญาตรี ๙ ประโยค พ.ศ. ๒๕๕๘
- บรรพชา - อุปสมบท : พ.ศ.๒๕๕๐ บรรพชาเป็นสามเณร ที่วัดสวนหงส์ ตำบลบางปลาหมอ
 อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี
 พ.ศ.๒๕๕๙ อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่วัดพระศรีรัตน
 ศาสดาราม ตำบลพระบรมมหาราชวัง อำเภอพระนคร
 จังหวัดกรุงเทพมหานคร
- การทำงาน : พ.ศ. ๒๕๕๘ อาจารย์สอนบาลีที่ศูนย์การศึกษาพระบาลีวัดสังฆานุภาพ
 พ.ศ. ๒๕๕๙ อาจารย์สอนนักเรียนชั้นเอกที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
 พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นเจ้าหน้าที่กองบาลีสนามหลวง